

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01492

PARTSUFIM UN UVDES

Moshe Sambatyon

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פרצופים און עובדות

מ. סמבטיין

פרצוף פנים
אין
עובדות

נאוועלן

פאר יז 1957

M. SAMBATYON : TYPEN UND TATEN - NOVELLEN.
FAITS ET VISAGES. PHYSIOGNOMIES AND EVENTS.

*

נאכדרוק אפילו טיילווייז פארווערט

*

הילע און שער-בלאט געצייכנט פון א. קאלניק

*

50 עקזעמפלארן זענען געווארן געדרוקט
אויף פאפיר HELIO געבונדן אין לעדער
און געחתמעט פונעם מחבר

PRINTED IN FRANCE

Imprimerie « Editions Polyglottes », 232, rue de Charenton - Paris 12'

א'נה אלט:

פאליש-יידן:

- 11 מנצה געווען א דם-שונא
- 53 א יידישע נקמה
- 75 א מפונק

תבל ויושבי בה:

- 97 ס'איז גאר נישטא „צו שפעט“
- 147 די סטיכיע פון געזאנג

זה לעומת זה:

- 169 א חסיד צו א חסיד איז נישט גלייך
- 217 א מענטש און א מענטש

אנשי-מידות:

- 233 אן איבערקערעניש
- 259 לחם-משנה

א סנאפ פונקען:

- 309 די סימפאניע פון חפזון
- 333 „דער רבי האט געהייסן פריילעך זיין“
- 347 אשא עיני אל ההרים
- 385 א בליק אין אין-סוף
- 399 טיף איז די נשמה פון א יידיש קינד

פאליש-יידן

מנצח געווען א דס-שונא

וואלאדארקע איז טאקע — ווי די לצני-הדור האבן געזאגט אויף דעם — געווען די גרייס ווי א גענעץ, אבער נישט ווי א יידיש גענעצל, נאר ווי א גענעץ פון א גרויסן גראבן גוי, ווען ער פרעסט זיך אן מיט קנישעס, זשליאקעט זיך אן מיט מעד און דער „פוף“ כאפט אים אן פארן קארק. למען האמת מוז געזאגט ווערן, אז כאטש דאס דאזיקע וואלאדארקע האט מער נישט פארמאגט פון א פאר הונדערט יידישע משפחות, פון דעסט וועגן האט זיך עס מיט גארנישט נישט געהאט צו שעמען קעגן אזוינע גרויסע כרכים, ווי שווארץ-טומאה, טאלנע, אומאן און אפילו... און אפילו ווייסט איר קעגן וועמען? — קעגן בערדיטשעווי עיר-הקודש!

א מלך פון א גרויסער מדינה איז א גרויסער מלך; א מלך פון א קליינער מדינה איז א קליינער מלך; אבער דער נאמען, דער מיטול בלייבט פאר זיי ביידע גלייך איינער און דער זעלבער — מלך! וואלאדארקע מיט איר קהילה-קדושה איז געווען בחינת: מלך בכיפה. עס האט דארט פון יידישקייט נישט געפעלט קיין האר, פונקט ווי אין די שענסמע שמעט פון דער מדינת רוסיא ופולין. ס'איז דארטן געווען אי א גרויסער בית-המדרש אפשר מיט הונדערט פלעצער חוץ ווייבערשע; אי א קאלמע שול מיט אימה'דיקע ווענט, ווו מען האט נישט אָנגעקלאפט קיין מזוזה, נישט געפראוועט קיין קידושים און בכלל געדאוונט נאר שבת אין דער פרי; אי א טאלנער קלייזל, אי א סקווירער קלייזל און א חוץ א צו-להכעיס קלויז, — דאס איז געווען א מין עיר מקלט פאר אלע ברוגז'ע און זיך-צע-פאטשמע. חוץ דעם איז געווען א באד מיט עטלעכע מקואות, אן אלטער בית-הקברות, א לעוואדע אויף צו שניידן הושענות, א ווינטמיל אויף צו מאלן די שמורה-מעל, א טייך אויף צו טובלען די כלים ערב-פסח, א וואלד אויף צו גיין ל"ג-בעומר שיסן פונעם פייל און בויגן, א פארווארלאזמער סמעפ הינטער דער שטאט פון וואנען צו רייסן „בוזיקעס" אויף צו ווארפן תשעה-באב צו „איכה", א פארגרינטע אַזיערע פון וואנען מען האט געשניטן סכך צו דער סוכה און גרינס אויף שבועות, אדער אויף אויסצושפרייטן יום-כפור ביי נאכט אין שול, אז דער עולם זאל נישט ארומגיין מיט די שקארפעטקעס אויפן פאל און זיך חס ושלום צוקילן און אזוי יעדע מינדסטע זאך, וואס אן עדה-קדושה דארף צו האבן, האט וואלאדארקע געהאט.

בנוגע צו די משרתים-בקודש האָט אודאי און אודאי חלילה נישט אויסגעפעלט קיינער: פון אַ רב ביז אַ דיין, ביז אַ ראש-הקהל, ביז אַ פרנס, ביז צוויי שוחטים און צוויי קצבים און אַ סופר און אַ הכרה-קדישה און אַ הכרה-תהילים און אַ פּאָר עגנות און אפילו אַן אייגענער פרוש — און אַ הויז דעם אלעמען איז וואָלאַדארקע נישט געווען עפעס קיין פּאַרוואַרפענער עק ערגעץ „הינטער די הרי חושך“ וואָלאַדארקע — כאַטש זי איז געווען פונעם קאַפּ ביז די פּיס איינגעמונקען אין וועלדער, פון דעסט וועגן איז זי געשטאַנען האַרט ביים גרויסן מאַרקט און האַט זיך געפונען בסך-הכל אַ קנאַפּע שעה פאַרעכטס פון אַ באַן-סטאַנציע און יידישע בעלי-עגלות פלעגן פאַרן צום „פייפער“ אויף און אַפּ.

ס'איז געווען ענדע אב.

וואָלאַדארקע איז געשלאָפּן מיט איר ביימאַגיקן, ליידיק-גייערישן שלאָף. די הויז האַט געשטאַמעליעט אין קאַפּ אַריין, ווי מיט אַן אַנגעגליטן אַראַפּטיק. די עלנטע קליימינקעס האָבן זיך באַהאַלטן פון דעם „הוציאַ חמה מנרתיקה“ ווער אונטער דער „סטאַיקע“, ווער בתם אין אַ ווינקל אויפן פּאַל און ווער מחילה אויף אַ טרעפּל פונעם קעלער מיט אַן אייג-גענעצטן האַנטעך אַרום שטערן.

אין בית-דין שמיבל איז געזעסן דער רב מיטן דיין. אויף זייערע לייבער זענען געהאַנגען די בדייטע ארבע-כנפות'ן דורכגעוויקמע פון שווייס. אויפן שמאַלן טישל, צווישן די צעעפנטע ספרים, איז געשטאַנען אַ האַלב פלעשל מיט ווירנדזקן עפּלקוואַס מיט צוויי פאַררויכערטע טעפע-לעך. די שמועסן צווישן זיי האָבן זיך אַלץ געקייטלט אַרום די קומענדיקע פאַרכטיקע טעג. הימים, ממשמשים ובאים. אַט באַלד וועט מען שוין אַנ-הייבן בלאַזן שופר. היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו? און אַ בעל-שחרית אין בית-המדרש האַט מען שוין געדונגען און אַ בעל-מוסף האַט מען שוין אויך געדונגען. און מאַחורי הפרגוד ווייסט מען שוין אפילו, ווער עס וועלן היי-יאַר זיין די „חתנים“. נישט דער רב און נישט דער דיין זענען נישט פאַררעכנט צווישן די „חתנים“. און וואָס איז דער חידוש? ביי אַזאַ רוצח אַ ראש-הקהל האַט דען געקענט זיין אַנדערש? און ווידער רעדט מען אין שטאַט, אַז נחמיה-בונם דער שוחט וועט היי-יאַר באַקומען אויף חנוכה דעם רעכטן „פך השמן“ — אַ פלעשל שמן-זית פון ירושלים עיר-הקודש. אַבער אַט דער גראַבער נפש וועט דען עמעצן אַפּטערעטן אפילו איין פינגער-הוט בוימל כאַטש אויף איין ליכטל? ווייס איך וואָס, געפאַקט דאָס פּלאַץ. און אַ שטיקל אייז אום שבט וועט ער דיר יאָ געבן? און אַ

פלעדערוויש צו בדיקת-חמץ, כאטש זיי וואלגערן זיך ביי אים אויפן סמיטניק, וועט ער דיר יא געבן?

זייער שמועס איז איבערגעריסן געווארן פון א רעש גדול ונורא. דאס גאנצע הייזל האט זיך אנגעהויבן וויגן, ווי מען וואלט אונטער דעם אונטער-גערוקט רעסארן. אבער דאס איז חלילה נישט געווען קיין ערדצימערניש און דערפאר זענען ביידע יידן געבליבן זיצן אויף זייערע ערטער, נישט מער זיי האבן מתוך פזורה-הדעת נאכגעקוקט דעם בעל-עגלה, וואס איז אנגעקומען פונעם צוג. דער רב האט א וואָרף געטון אין חלל אַרײַן פון דער בית-דין שטוב:

— דאָס האָט שוין געמוזט קומען דער געניידעם פונעם דבר-אחר... מען האָט אין דער פרי אין שול געשמועסט, אז ער האָט געקלאַפט א דעפעש, אז היינט פאר נאכט קומט ער אָן... א פיינער יונגערמאַן דאַכט זיך, א שטיקל בר-אורין אפילו און האָט זיך געלאָזט נעמען פון אַזאַ דבר-אחר —

— אַלץ הייסט א דבר-אחר... א דבר-אחר ביד חזקה, נישט קיין ראשי-הקהל... א בזיון פאר זיך און א חרפה פאר לייטן וועמען מען האָט דאָ אַרויפגערוקט אויבנאָן.

אויף יענער זייט פענצטער האָט זיך באַוווּזן דער פרוש און איז שטיין געבליבן. ער האָט א פנים געהאַט עפעס צו פרעגן און האָט זיך געפּוילט אַרײַנצוגיין אינעווייניק. דער פרוש איז געווען א יונגערמאַן אין די פערציקער, די הלכשה קרועה-בלואה, דאָס פנים — א הימליש פנים מיט פאַרדביק'ה'טע אויגן און א קול — וואָס ער האָט נישט געזאָגט, איז דאָס ביי אים אַרויס מיטן סקאַרבאַווע ניגון פון „נתנה תוקף". דער רב האָט א וונק געטון דעם דיין און יענער האָט געעפנט דאָס פענצטער:

— וואָס וועט איר עפעס זאָגן, ר' פּיצ-גרשוין?

— איך האָב א האַרבע קשיה —

— פאַרניצט זי געזונט —

— און איך וויל אויף איר א תירוץ... אבער א תירוץ מספיק —

— קען מען דאָך דאַכט זיך אַרײַנגיין אינעווייניק, נישט שיסן דורכן פענצטער.

— עס טרעפט אַזוי אויך... כיצד? העני עומד בחוץ ובעל-הבית בפנים —

— וואָס זענט איר פאר א עני און וואָס בין איך פאר א בעל-הבית

א נגיד?

— אודאי זענט איר בעלי-בתים נגידים קיין עין-הרע —

— מיט וואָס זשע, כדומה למשל?

— אָט שטייט ביי אייך אויפן מיט משקה און איר טרינקט נישט —

— איר ווילט אַ גלעזל זויערע קוואַסיצי? קומט אַרײַן און זײט זיך

מכבד.

— ניין, אַרײַנגיין בין איך נישט קיין בעלן. איך האָב אַ האַרבע

קשיא און זייער אַ קלוגע און עם שטייט בפירוש: חכמות כחון תרונה,

ברחובות תתן קולה —

דער רב האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין אַנלען-שטולעכל, ער האָט

אַנגעגאָסן אין אַ טעפעלע אַ ביסל בורטשענדיקן קוואַס און האָט דערלאָנגט

דעם פרוש. יענער האָט גיריק אויסגעזויגן די וואַרעמע פליסיקייט ביזן דנאָ

און האָט מיט כוונה געמאַכט אַ ברכה-אחרונה. דאָן האָט דער רב אים

מיט אַ באַדויערנדיקער מינע געפרעגט:

— און איצט זאָגט, וואָס קוועטשט אייך דאָרט פאַר אַ קשיא?

דער פרוש האָט אַזש פאַרגלאַנצט מיט די אויגן:

— ס'איז זיכער אַ טיפע קשיא. ממש — עמוקה מני ים! אַכער

הערט זיך איין מיט קאַפּ: אין איין אָרט זאָגן די תנאים: חיבה יתירה

גודעת לו לאדם שנברא בצלם — איר הערט? חיבה יתירה! — און אין

אַ צווייטן אָרט זאָגן די תנאים: טוב לו לאדם שלא נברא משנברא, —

איר הערט ווערטער? איז דאָך די קשיא: ממה נפשך —

דער רב האָט אַ מיהער געקוקט פאַרביי דער אויסגעדרטער פיגור

פונעם סתם-מקשה. זיין גאַרנישט-זאָגנדיקער און גאַרנישט-מיינענדיקער

בליק האָט שלאַכעריק זיך געגליטשט פון איין חפץ אויפן אַנדערן, וואָס

די אויסגעשטאַרבענע שטאַט האָט געהאַט אַרויסצושטעלן „נאָ פאַקאָן“.

דערזעענדיק אין אַ זייטיק געסל שמולצי דעם שמאַטניק'ס צעפאַרן וועגעלע

האָט ער זיך פלוצלינג אין עפעס דערמאַנט און האָט אַ פּרעג געטון דעם

פרוש שלא מן הענין:

— ערשט נישט לאַנג איז דאָ דורכגעפאַרן אַ בעל-עגלה מיט אַזש

האַרמידער, מיט אַזש נגידישער חוצפה, אַז פון דער בית-דין שטוב איז

שיער נישט פאַרבליבן בלויז אַ צורת-הפתח און פון אונדז ביידע דאָ אַז

שיעה נישט געוואָרן קיין גל של עצמות. זאָגט מיר, דאָס איז צופעליק

נישט געקומען אונזער קיעווער חתן הגביר?

— דאָס איז געקומען. כ'האָב אים געזען קאַמאָנדעווען מיט גימפל

דעם בעל-עגלה: טראָג דאָס אַראָפּ, טראָג יענן אַראָפּ און אַליין האָט ער

אויך געשלעפט פון דער בויד פעק מיט קלימקעס און האָט געמאַסקעט און
געמאַסקעט ווי א רוח א מלמד —

— אזוי פיל געפעק האָט ער מיט זיך געבראַכט?

— ער האָט, ער האָט. אזוי פיל בומלען קוואַס אויף מיר געזאָגט
געוואָרן, כאָטש ער איז ביי אייך אזוי ביטער, אז ער איז דאַכט זיך נישט
ראוי לכרכה... יא, וואָס זשע בלייבט מיט מיין אייזערנער קשיא?

— לאָזט מיך געמאַך, כ'בעט אייך, מיט אייערע פריקע קלאַץ-
קשיות... איז זאָגט איר, אז ער האָט געבראַכט מיט זיך פון קיעוו גאַנץ
ביזת-מצרים, דעם נגיד'ס תכשיט, האָ?

דעם פרוש'ס אויגן האָבן געפינקלט מיט גרימצאָרן, פאַר וואָס מען
באַציט זיך צו זיין „פלפול“ מתוך קלות-ראש. ער האָט א זעץ געטון מיט
דער דלאַניע אין דער אָנגעגלימער ראַם פונעם פענצטער:

— ניין, רבי, אזוי גייט עס נישט. אויב איר ענטפערט מיר נישט
אויף מיין ווידערזאָגנד, וועל איך שבת אויסרופן פון דער בימה, אז דער
מרא דאתרא אונדזערער, איז אפילו א גאַנץ גרויסער למדן, כבודו במקומו
מונה, אָבער צו ענטפערן אויף מיינער א קשיא האָט ביי אים נישט
געקלעקט קיין חריפות —

דער רב האָט זיך א מידער אָנגעשפאַרט מיט ביידע הענט אויף דעם
ביים פענצטער שטייענדיקן סטענדער און האָט מיט איינגעהאלטענער
צערייצטקייט געפרעגט דעם האַלב-משוגענעם בעל-דבר:

— און וואָס גייט עס אייך אזוי אין לעבן צו וויסן דעם תירוץ דווקא
איצט, גלייך אויפן אָרט?

דער פאַרמח'טער בליק פונעם פרוש איז נאָך טיפער אַוועק אין די
עולמות און פון דאַרמין האָט ער מיט א שטימע פון א טמיר וגעלם אַראַפּ-
געפליסטערט:

— אז איר זאָלט פרעגן אזא זאַך, איז מיר א חידוש גדול ונורא!
פאַרשטייט איר מיך רבי, דאָס איז א גרויסע נפּקא-מינה להלכה...

דער קראַנקער בעל-מח האָט זיך אויף עמלעכע רגעים טיף-טיף פאַר-
טיפט אין רעיונות, דאָן האָט ער א געשריי געטון מיט א שאגת-ארי:

— יאָ!! יאָ!! און נאָך א מאָל יאָ!!! לדינא איז דאָס א גרויסע גרויסע
נפּקא-מינה און דעריבער מוז איך האָבן דעם תירוץ על אתר! ווי שטייט
דאַרמין ביי חוני-המעגל: לא זו משם, עד...עד...
ער האָט אַריינגעשאַרט דעם שפיץ פון דער באַרד צווישן די צעפּוילמע

ציינער זיינע און האָט אָנגעהויבן צו דרעליעווען מיטן פינגער אין דער לופטן:

— דער ווידעראַנאַנד איז דאָך אַ שטאַרקער ווידעראַנאַנד! וואָרעס מ'איז דאָך ממה נפשך: אויב דער מאן דאמר, וואָס זאָגט „טוב לו שלא נברא" איז גערעכט, דאָן האָב איך גוט געטון, וואָס איך האָב ביי צייטנס איינגעצוימט מיין כח המוליד... צו וואָס אויפשטעלן אַ דור, ווי באַלד, אַז „טוב לו שלא נברא משנברא"? פאַרקערט, דאָן קומט מיר נאָך אַ יישר-כה, פאַר וואָס איך בין אַ מרבה טוב בעולם! אויב אָבער עס בלייבט, חס ושלום, אַז „חכיב אדם", האָב איך דאָך פוגם געווען אין דער כוונה-עליונה און עס הענגט אויף מיר דער חטא פון מונע זיין זיך פון „קיום המין", דאָן איז דאָך ביטער, וואָס ביטערער קען גאַר נישט זיין —

דער רב, מיט אומגעדולד און מיט שפּאַט:

— נעמט זיך נישט צום האַרצן. עס הענגט אויף איך נישט קיין שום חטא. אויף אַזעלכע תכשיטים ווי איר זענט, שטייט זיכער: טוב להם שלא נבראו —

און ער האָט האַסטיק צוגעמאַכט דאָס פענצטער פון דער בית-דין שטוב ביים פרוש אונטער דער נאַז. דער פרוש האָט זיך געלאָזט אַוועקגיין מיט אַ טיפן פאַראיבל:

— ...יא, אויב מען וועט מיך גאַר אַרויפלאָזן אויף דער בימה, דאַרף מען טאַקע שבת בלי-נדר מודיע זיין דעם עולם, אַז זיי זאָלן זיך ביי צייטנס צוזוכן אַ נייעם רב... אַז זייער רב קען אפילו אויף קיין פשוטער קשיא נישט ענטפערן... און בכלל — וואָס פאַר אַ רב איז דאָס? סוף אב איז היינט הך, וואָס אָנהייב אלול און אלול דאַרף אַ ייד וויינען און קלאַנגן אויף זיינע עוונות און רעדן מיט אַ מענטשן מתוך שברון-לב און גאַר מכה תורה ומצוות און עבודת ד' און ער — וואָס? זיך אפּשר צען מאַל צעפרעגט: וויפל קלימקעס און קאַרזינעס דעם ראש-הקהל'ס איידעם האָט געבראַכט מיט זיך... טאַקע אַזוי וועל איך זיי זאָגן, טאַקע כהאי לישנא:

— וואָס האָט אַ מרא-דאתרא זיך נאַכצופּרעגן אויף יענעם עסקים? פאַר וואָס ליגט ער נישט ערגעץ בפּישוט ידים ורגלים און וויינט נישט בכל יום פעמים אויף חורבן ירושלים, אַז מען זאָל הערן זיין געיאַמער ביז קיין מצרים?

ביז דער עולם וועט זיך אָנהייבן קלייבן צו מנחה איז נאָך דאָ צייט און צייט און צייט און ער וועט נאָך אַליין באַווייזן אַפּצוזוכן אַ תירוץ אויף זיין האַרבער קשיא מכה דעם כח-המוליד און קיום-המין.

דער פרוש איז אריינגעגאנגען אין פינצטערן פאליש און האט זיך א צעטרעגער פון זיין סכסוך מיטן רב אָנגעהויבן אויפצוהייבן אויף די טרעפ, וואָס פירן אין בית-המדרש אַריין. מיט אַ מאָל איז ער שטיין געבליבן אין דער פינצטער מיט אַן אָפן מויל און מיט פון דערשרעק צימערנדיקע קניעס. צו זיינע אויערן האָט זיך דערטראָגן אַ פאַרשטיקט כליפען. דאָס געוויין האָט זיך אים אַ טראַג-געטון אַקעגן אַזוי אומגעריכט, אַז ער איז שיער דערויף נישט אַרויפגעטראָגן; לכתחילה איז אים דורכ-געפלוין אַ חשד: אפשר אַ שד? אפשר אַ גלגול? אפשר האָט זיך אַראָפּ-געכאַפּט אַ נפטר פונעם בית-עולם און ער וויינט עס אַזוי? ביי די מתים איז דאָך אויך ערב יום-הדין ככתוב, ווי אין פסוק שטייט —

נאָר גלייך האָט ער דערזען, אַז זיין סברא איז דאָס מאָל נישט קיין סברא. ווי נאָר דאָס אויג זיינס האָט זיך צוגעוויינט צו דער געדיכטער טונקלקייט, האָט ער גלייך דערזען ירוחם-שמערל דעם שמש זיצן אויף דער אייבערשטער טרעפ און וויינען. אָבער אַזוי וויינען, אַז דאָס האַרץ קען צעגאַנגען ווערן ווי וואַקס. פּיציר-גרשון האָט זיך פאַרטייעט און האָט זיך באַמיט נישט צו אַטעמען. אין זיין ליידיקן מח האָבן זיך צעיאָגט ווינטעלעך אין אַלע זייטן:

— איך וועל זיי בפירוש זאָגן — אויב מען וועט מיך נאָר אַרויפלאָזן אויף דער בימה, — מען דאַרף דעם רב מעביר זיין און אויף דעם כסא-הרבנות אוועקזעצן ירוחם-שמערל דעם שמש. אַט דאָס איז אַ מורה-הוראה! אַט דאָס איז איינער פון די פאַרכטיקע ל"ו נסתרים, זיצט זיך אין דער פינצטער און וויינט זיך אויף חורבן ירושלים, צי אויף די עוונות ופשעים... און אפשר נאָר האָט ער דאָ ערשט געהאַט גלוי-אליהו, אָדער עלית-נשמה? עפעס אַ ווערטעלע אַ ייד, וואָס זיצט אין אַ ביימאָגיקער שעה איינער אַליין אויף אַן אייבערשטער טרעפ פון אַ בית-המדרש און פאַרגיסט טרערן...

מיט אַ הייליקן ציטער, ווי עס פאַסט צו האָבן פאַר אַ „נסתר“, האָט דער פרוש הינטערוויילעכטס זיך אַרויסגעשלייכט פונעם טונקעלן פאליש, וווּ מען פראַוועט נאָר עלית-נשמה, ער האָט זיך מיט קעצישע טריט אַרויפגעכאַפּט אין דער ווייבערשער שול און פון דאַרט, פאַרפלעכטנדיק די סקעלטישע הענט אַרום אַ זייל, האָט ער זיך אַראָפּגעלאָזט אין שול אַריין. אין שול, ווידער טאַקע כדי נישט מבלבל צו זיין דעם „באהאלמענעם לאַמעד-וואָוניק“, איז ער אויף די שפיץ-פינגער אַריינגעלאָפן אין הכרת-

תהילים-חדרל און האָט זיך פון דארטן איינגעהערט אין דעם הייליקן געוויין פון דעם עלטסטן יידן פון דער שטאָט — דער שמש האָט נאָך לאַנג און ביטער געוויינט, ווי עס פאַסט פאַר אַ יידן, וואָס האָט גלוי-אליהו און עלית-נשמה און אלע אַנדערע כחינות און מדרגות און ביים עולם גייט ער אָן פאַר אַ פראַסטן חי וקים, ווי שמערעק-שמש. ווען שמערעק האָט שוין מער קיין כח נישט געהאַט צו וויינען, איז ער אַריינגעגאַנגען אין בית-המדרש אַרײַן, איז צוגעגאַנגען צום האַנטפאַס און האָט זיך אויסגעוואַשן די פאַרוויינטע אויגן. זיך גוט אַרומ-געווישט דאָס פנים מיטן פאַרשמאַלצעוועמן האַנטעך, איז ער אַרויפ-געגאַנגען צום עמוד, האָט אַרויפגעלייגט די האַנט אויפן גרויסן עמוד-סידור, וואָס אַז מען עפנט אים אויף פאַרנעמט ער די גאַנצע ברייט און די גאַנצע לענג פונעם ברעטל, און האָט אים פאַטערלעך און צערטלעך אַ גלעט געטון פון אויבן אַראָפּ און פון הינטן אַרויף. אַזוי גיט מען אַ גלעט אַ חולה-מסוכן פון וועלכן אלע אַרומיקע האָבן זיך שוין מייאש געווען יאוש-גמור און נאָר איין גאַט אין הימל ברחמיו העצומים קען זיך נאָך מרחם זיין. נאָכן גלעטן האָט ער נאָך אַרויסגעלאָזט אַ טיפן, טיפן קרעכץ, ממש אַן אנהה המשכרת הצי גופו של אדם און האָט מיט שלאַבעריקע טריט, — ווי עס טוען אלע נסתרים מאז ומעולם — זיך אַרויסגעשלייכט פונעם בית-המדרש.

דער צום איבעריקן צעמישמער פרוש האָט פון זיין באַהעלטעניש נאַכגעשפירט יעדע תנועה פונעם כלומרשטן שמש, ער האָט געזען זיין גלעטן דעם סידור; זיין אויער האָט פאַרנומען דעם שווערן קרעכץ פון די טיפענישן פון זיין נשמה און זיינע טוימע ליפן האָבן געשעפטשעט: — רזון דרוין... אשרי עין ראתה כל אלה...

*

ר' ירוחם-שמערל דער שמש, אַדער ווי די גאַנצע שטאָט, אפילו די „נאַקעמע פופקעס“ רופן אים — שמערעק, איז אליבא דכולא עלמא אַ טיפער זקן. מכה זיין זיקנה איז מען אין שטאָט אַ ביסל מחולק. טייל ווילן האָבן, אַז אַט דאָס הויקערדיקע יידעלע האָט שוין די מאה אין טאַש, נאָר אַזוי ווי דער שטייגער איז ביי מענטשן; אַז מען באַקומט די מאות, באַקומט מען די דעות, מאַכט ער מיט אַ שווייג, גלייך ווי נישט אים מיינט מען. אַנדערע ווידער האָבן געדרונגען, אַז מער פון תשעים קען ער נישט האָבן

און האָבן דאָס דערווייזן באַתות וכמופתים מיט ראיות פונעם פנקס און פון אַלטע מצבות און דער עיקר — פון „איש מפי איש“. און גאָר גרויסע אפיקורסים האָבן געזאָגט, אַז אַט די אַלע „געבעכטסן“, וואָס דער עולם גיט אים, שמערעקן, הונדערט און ניינציק איז שוואַרץ! דער שמש איז אַ בן שמונים שנה אזוי ווי אַנדערע יידן אין שטאַט, אַדער אפשר, אפשר אַ קאַפּעטשקעלע עלטער, אַבער נישט מיט אַזעלכע משוגענע גוזמאות: הונדערט, זיבעצן הונדערט, זיבן און זיבעציק הונדערט —

קיצור הדבר: צי די זענען געווען גערעכט, צי יענע, — קיינער איז אויף זיין קריאת-שמע-לייענען נישט געווען און קיינער קען נישט גיין שווערן אויף זיינע יאָרן: כּך וכך און נישט כּך וכך — אַבער על כל פנים איז לית מאן דפליג, אַז דער שמש איז אַ זקן מופלג און ס'איז נישט קיין מעשים בכל יום, אַז אַזא ייד זאָל זיך פּלוצלינג פון דער העלער הויט זיך אַוועקזעצן וויינען. קוים אַזא ייד זעצט זיך אַוועק וויינען, מוז עפעס זיין דברים בגו און כּך הוא —

דער אַלטער ירוחם-שמערל האָט דאָס מאָל געהאַט די אמתע סיבה צו וויינען. זיין געוויין איז נישט געווען אומזיסט און וואָס ס'איז ערגער פון אַלץ, — פון זיין ביטער וויינען איז אים אפילו אויף אַ האָר נישט גרינגער געוואָרן אויפן האַרצן —

צוריק מיט מער ווי אַ שאַק יאָרן, ווען שמערעק איז קוים אַרויס-געקראַכן פון דער זיך צוגעגעסענער באַהעלפּעריי און האָט חתונה געהאַט פאַר דער אַלטער שמש'מעס אייניקל און פונקט צום יאָר האָט אים זיין חלק-שני באַגליקט מיט אַ פאַרל מיידעלעך, האָט דער עולם אַנגעהויבן צושטיין צו אים, אַז ער זאָל אין גרויסן בית-המדרש איבערנעמען דאָס שמשות. אזוי ווי דער אַלטער שמש איז ערשט נישט לאַנג אַוועק אין זיין אייביקן וועג. נעמען אויף זיין פּלאַץ אַן אַלטן יידן — און אַזעלכע בעלנים זענען דווקא דאָ לרוב — ווידער אַ יידן וואָס שמעקט שוין מיט המצא-מנוחה, מיט קברות-בלעטער און מיט מעבר-יבוק גלוסט זיך עפעס נישט. אַ נייע עובדא, טאַמער ווייסטו וואָס, אַלע מאַנטיק און דאָנערשטיק זוכן אַ נייעם שמש. קיין אַנדערע דאגות זענען שוין נישטאָ אויפן קאַפּ. על-כּן, אזוי ווי ער, שמערעק, איז שוין כמעט אַ מטופּל מיט קינדער, — מיעוט רבים שניים — און ווידער, נאָך אַזא גומן פעטשאַטאַק קען מען זיך שוין אויף זיין פּלונית פאַרלאָזן, אַז זי וועט שוין קינדלען און קינדלען און קינדלען, — בת תחילה סימן יפה לבנים — ווער שמועסט — צוויי מאָל בת בכת-אחת... און אזוי ווי קיין פרנסה לעת-עתה האָט ער

נישט אפילו אַ לעק און דערצו איז דאָך זיין אשה דער שמש'טעם אָן אייניקל, הייסט עס גאָר עפעס אַ מין שטיקל ירושה-זאָך, אַ מין חזקה, איז איין מאָל איבער אַלע מאָל זאָל ער אָננעמען דאָס שמשות און זיך מיט דעם עלטערן אין עושר און אין כבוד. אמת, עס רעדט זיך גאָר אַזוי, על פי מליצה: אין עושר און אין כבוד. אדרבה, זאָל עמעצער זאָגן: וועלכער שמש האָט זיך שוין ערגעץ אַרויפגעאַרבעט אויף עשרות און וועלכער שמש קען זיך באַרימען, אַז מען האָט זיך צו אים באַצויגן מיט גרויס כבוד? ווייס איך, שמותים! קיין עשרות איז אים קיינער נישט מכטיח; קיין פיתום ורעמסס וועט ער זיך פון אַט דעם שמשות נישט אויסבויען — אין דעם קען מען אים שוין גראַד ערוב זיין; אין קיין קאַרעטעס מיט פיר פערד נאַשפיץ וועט ער מיט גאַטס הילף נישט פאַרן און מיט קיין איין פערדל אויך נישט! דערויף האָט אים דער רבנו-של-עולם געגעבן פיס, אַז ער זאָל גיין מיט זיי. איז די אַלע אויסגערעכנטע תענוגי עולם-הזה טאַקע נישט, אָבער לחם לאכול, שייך צו זאָגן, ווי געשיקט זיך? „ולא ראתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם“. אַט ווי אַלע יידן אין שמעטל —

קיזור הדבר, שמערעק האָט בשעה טובה ומוצלחת געמוזט ווערן אַ משמש בקודש, פון וואָס — ווי מען האָט אים מכטיח געווען — ער וועט שוין קיין נגיד אייביק נישט ווערן. ער האָט בפירוש געמענה'ט צו דער „זוגתי תחיה" און צו די שכנים, אַז בעסער וועט ער גיין אויפן דאַרף קלייבן שמאַטעס, איידער צו ווערן אין אַזא יונגן עלטער אַ שמשל, וואָס איז אין תוך גענומען כמעט איינס און דאָס זעלבע וואָס אַ פושטיד... איז אָבער די מעשה, וואָס קיין שמאַטע-קלייבערס האָבן ברוך-השם אין שמעטל נישט אויסגעפעלט, עס זענען נישט צו פאַרוינדיקן געווען שמאַטע-קלייבערס די והותר אויך אָן אים און אַ שמש האָט גראַד יאָ אויסגעפעלט און דערצו האָט דיר דאָס שמשות אַ ווילדע מעלה: — ער האָט שוין אויף צו מאַרגנס אַ מזומנעם גילדן און אַזא מעלה קען מען נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט. מיט איין וואָרט: ער האָט געמוזט נאַכגעבן זיין זייער שטאַרק תכלית-פאַרזאָרגנדיקער פלונית און ווערן שמש אין גרויסן בית-המדרש.

כמעט דער גאַנצער עולם האָט געדאוונט פון צעפיצלטע סידורימלעך, ממש פון „שמה'ס"! איז מילא, וואָס יענער זאָגט יאָ, אָדער דערזאָגט נישט אונטער זיין טלית דאַרמן איז קיינעם נישט אָנגעגאַנגען, וועמען — ערנסט גערעדט — איז אַזא גרויסע דאָגה, ווי אַזוי דער אָדער יענער רעגולירט זיינע השכונות בין אדם למקום? דאָס גייט באמת קיינעם נישט

אן, אבי ער איז א פיינער מענטש בין אדם לחבירו, אבי ער איז נישט קארג אויפן גראַשן, אבי ער גייט נישט אַרום אָנגעדורדלט ווי אַ בייזע שוויגער — איז ער אַ חבֿר טוב און אַ שכן טוב.

גאַנץ אַנדערש איז אַבער דער צוגאַנג צו דעם, וואָס שמעלט זיך צו צום עמוד! מיט דעם עובר לפני התיבה איז דער עולם מדקדק כחוט-השערה. אפילו קיין אתא קלילא מאַר ער נישט דורכלאָזן, ווען חלילה יא, איז דאָס — זאָגט דער שולחן-ערוך — א „סימן-רע לשולחיו“ און יידן האָבן פיינט אַ סימן-רע, יידן האָבן בעסער ליב אַ סימן טוב ומזל טוב, אַ יום-טוב און אַ בשורה-טובה און בכלל — כל טוב סלה!

— ווו זשע נעמט מען טאַקע אזא סידורל, אז דער בעל-תפילה זאָל אין דעם פאָרן גלייך, ווי להבדיל באלף הבדלות דער בעל-עגלה אויפן טראַקט? בלייבט אַ קשיא!

ויהי היום איז דער שמאַט-נגיד אַוועקגעפאַרן עפעס גאַר-גאַר למרחקים מכה אַ געהויבענעם שידוך פאַר זיין בן-יחיד. מילא פונעם שידוך גופא האָט זיך דאָס מאָל דווקא אַויסגעלאָזט אַ בוידעם, אַן אַויסגעבלאָזן איי, — נישט דאָס האָט מען דאָרט געמיינט. נישט אזא שטיק מחותן און נישט אזא חתנדל. ווי זאָגט דאָס שפּריכוואָרט: געפאַרן מיטן דייטשל און געקומען אַהיים מיטן בייטשל. אַבער דער נגיד האָט שוין אזא מזל, אז ווי די זאך זאָל זיך נישט אַויסלאָזן, איז ער ווייט פון היזק. און דאָס מאָל איז אויך אזוי געווען. ער האָט דאָרט אַגב אורחא געמאַכט אַ פעט געשעפטל, אַריינגעלייגט אין טייסטער אַריין יענע אפותיקו און פון גרויס דאַנק-באַרקייט צו זיין ליבן נאָמען, פאַר וואָס ער האָט אים גאַנץ על פי מקרה אזוי באַגליקט, האָט ער צוגענומען די האַנט פונעם האַרצן, ווי זאָגט מען עס: נישט געפרעגט אויף קיין פרייז, באַצאָלט אזוי פיל, וויפל דער מוכר-ספרים האָט גאַר געהאַט גאָט אין האַרצן צו פאַרלאַנגען און האָט געקויפט אַ מתנה אין בית-המדרש אַריין אַ ספעציעלן עמוד-סידור!

און ס'איז באמת געווען וואָס אַנצוקוקן. אזא יופי פון אַ סידור און אזא באַקוועמלעכקייט איז נאָך נישט געהערט געוואָרן ביי יידן פון זינט די וועלט שטייט. דאָס איז געווען אַ ווילנער סידור, — גרפס בוילנע, רחוב דאָרט און דאָרט — וואָס האָט געהאַט אפשר אַן אַרשין די לענג און אודאי מער ווי אַ האַלבן אַרשין די ברייט. דאָס פאַפיר — פאַרמעט! די אותיות — לאַמטערנס! אפילו די קליינע אותיות, ווי למשל: „רבנו של עולם כמו שכבש“ אַדער „אביי הוא מסדר“ האָבן אויך געשיינט און געבלישטעט אזוי ווי ליכטלעך אויף די שמחת-תורהדיקע פאַנען. איינ-

געבונדן — עלעהיי א ווילנער ש"ס-גמרא! דער שער-בלאט — אן אמת'ער „מזרח!" מיטן אהער, מיטן אהיק, אפזוכן, אויסזוכן — דאס איז אין גאנצן אפגעפאלן. אלץ איז דארטן געווען צו דער האנט, ווי להבדיל די בלי-מכשירים ביי א זייגערמאכער: נאך יעדער תפילה באזונדער — עלינו; און אזוי אין יעדער תפילה באזונדער — שמונה-עשרה; און מאמעך דארף מען זאגן קדיש, דארפסטו אין ערגעץ נישט זוכן, נאך פאר דינע אויגן שטייט שוין קדיש. נאך יעדן שטיקל פון סליחות — „אל מלך"; און אין יעדן „יום" פון סליחות — באזונדער „לך ד' הצדקה" און „שמע קולנו" און אלצדינג! און אזוי די יוצרות און אזוי די קריאה פון אינדערוואכן און אזוי תהילים און מעמדות! מיט איין ווארט, וואס איז דא פארען לאנג צו ברייען? דאס איז געווען א מאמע, אן אייגענע מאמע, נישט קיין סידור! די גאנצע שטאט איז געלאפן אַנקוקן דעם בית-המדרש-סידור, פונקט אזוי גוט, ווי יידן לויפן ערב-סוכות כאפן א קוק אויף א קארפירער אחרוגל. נשים-צדקניות פלעגן זיך פערערן אין בית-המדרש אריין איידער די מאנסבלין קומען אן, זיי פלעגן אריינגיין אין דעם מענערשן בית-המדרש, צוגיין צום עמוד, מיט יראת-הכבוד אַנקוקן דעם דאָזיקן לויטן פון די סידורים פון וועלכן עס דאוונט זיך מסתם אליין, אים לייכט א גלעט טון און א קוש טון און אוועקגיין מיט א קרעכצעלע, דעם פירוש פון וועלכן זיי האבן מן הסתם אליין אויך נישט געוויסט...

יידן פון די ארומיקע שמעטלעך, ווען עס פלעגט זיי אויסקומען צו זיין אין וואַלאַדארקע, פלעגן זיי זיך בגוואַלד אויסרייסן פון זייערע עסקים כאַטש אויף עטלעכע מינוט, אַריינלויפן אין בית-המדרש אַריין, א בלעטער פון דעם סידור אַרויף און אַראַפּ, — אַט ווי ביי ווייסע-חברה'ניקעס איז א קרן אן איבעריק מאַל א טרעסל צו טון מיטן הושענא-רבתי'דיק צע-גארטלטן לולב — און טאַקע אַפּזאָגן אין אַט דעם „לויטן" כאַטש איין קאַפּיטל תהילים. וועט איר דאָך פרעגן: כל זה למה? איז דער תירוץ, כדי קומענדיק צוריק צו זיך אין שמעטל אַריין, זאַל מען קענען דערציילן דעם דאַרטיקן עולם ניסים ונפלאות:

— איך האָב אליין געדאוונט אין דעם דאָזיקן ווונדערלעכן סידור.

אָך, יידן, איז דאָס א סידור, זאָג איך אייך —

יאָרן לויפן, יאָרן פליען, און אלץ אויף דער וועלט מוז זיי נאַכלויפן

און נאַכפליען. קיין זאָך קען נישט בלייבן שטיין אויף איין אַרט —

ירוחם-שמערל דער שמש האָט זיך שטאַרק געעלטערט און דער

עמוד-סידור האָט זיך אויך שטאַרק געעלטערט. דער שמש האָט שוין א

גרויע באַרד, וועלכע איז צוגעברוינט פון פאַרנט נאָר פון דעם מאַכאַק, וואָס בעת מען טראָגט אים צו דער נאָז, שיט ער זיך אָפּ אויף דער באַרד, און דער גאַנצער קאָפּ איז שוין ביי אים גרוי און די פלייצע העכער פון די אַקסלען און אַן אַ שטעקן אין דער האַנט קען ער קיין טראָט נישט מאַכן און די ציין קייען שוין נישט און די אויגן זיינע טויגן שוין אויך אויף סים מיסאַטשי כפרות און בכלל די זיקנה, די זיקנה...

דער אַמאַל אַזוי באַרימט־געוואָרענער עמוד־סידור זעט שוין היינט אויך אויס נישט פיל שענער פונעם אַלמֶן שמש. אמת, ער האָט נישט קיין ציין און נישט קיין אויגן און נישט קיין קרומע פלייצעס, אַבער אויך אַן דעם זעט ער אויס שטאַרק, שטאַרק לאַ עליכמ/דיק. קודם איז ער צוגענאַגלט צום עמוד, ווי להבדיל אַ קאַטאַרוזשניק צו זיין קאַרצער־וואַנט דאַרטן. דאָס האָט מען אים געטון דערפאַר, ווייל די ווייסע־חברה/ניקעס פלעגן אים אַרומשלעפּן איבער די סטענדערס און איבער די בענק און אים אפילו אַרויסטראָגן פון דעם בית־המדרש, פונקט ווי דאָס זאָל זיין עפעס זייערער אַ הפּץ. און וויפּל מאָל מען האָט זיי נישט געדראָט, אַט די בוסורמאַנעס, אַט די היצליעס, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, אַז מען וועט זיי איבערהאַקן רוקן און לענד אויב זיי וועלן זיך אפילו נאָר צורירן צום סידור, האָט דאָס געהאַט פונקט אַזאַ ממש, ווי דער פאַראַיאַריקער שניי. איז קהל געפאַלן אויף אַ גלייכן געדאַנק און מען האָט אין די ממש בלעכענע מאָוולען אַריינגעהאַקט אפּשר צו צען טשוועקעס אין יעדן. דאָן איז ערשט געוואָרן אויס אַרומשלעפעניש. אַבער דאָס איז גאַרנישט. „וואָס אונטערן קלייד — זאָגט די וועלט — איז באַהאַלמענע לייד.“ דאָס גאַנצע אויסזען זיינס איז שוין געווען זייער נעבעכדיק, זייער, זייער מעורר־רחמימ/דיק. אַזש העט־העט ביז פרקי־אבות איז כמעט יעדעס בלאַט באַזונדער געווען באַדעקט מיט לאַטקעלעך און מיט פּלאַסמערס, ווי דאָס פנים ביי אַ גרויסן שלעגער. אַלע טאַג נאָכן דאַווענען, ווען שמערעק פלעגט בלייבן אַליין אויפצורוימען דעם בית־המדרש, פלעגט ער צוגיין צום עמוד־סידור, ווי מען גייט צו צו אַ הול־המסוכן: אים איבערקלאַפּן דאָס קישן אַדער אים איינגעבן די מיקסטורע, אַזוי פלעגט ער מיט לייכטע באַוועגונגען, אַז דעם קראַנקן סידור זאָל הלילה נישט וויי טון, אויסגלייכן די פאַרבייגענע עקן; אונטערקלעפּן מיט ניכטערן שפייטעכטס די אַפּגעקלעפּטע פּלאַסטערלעך; אויסווישן מיט אַ שמאַטקעלע אַלע ערטער, וווּ עס איז געפאַלן אַ שטויבעלע, אַ פעדעמל שפינוועכס, אַדער — גאָט באַהיט — וווּ עס האָט זיך באַוויזן דער „מויל“...

א פאר מאָל פאר אַט די אַלע צענדליקער יאָרן האָט שמערעק אַרויס-
געשלעפּט די טשוועקעס פון די טאַוולען און צוגענומען דעם „לויטן“ צו
זיך אַהיים אויף „פאַטשינקע“. דאָן האָבן די חזנים אַ וואָך אָדער צוויי
ווידער געמוזט דאווענען פון „שמות“, דערפאַר אָבער איז דאָס סידור
דערנאָך געווען ממש ניי, נישט מער, וואָס אויף די בלעטער זענען צו-
געקומען אַן אַ שיעור פרישע וואַלקנדלעך און כמאַרעלעך און אין אייניקע
גאַר שטאַרק אויסגעדאוונטע פלעצער — גאַנצע פאַרמעכער, וואָס האָבן
מיט זייער פאַרטאַמשישן העסלעכן אויסזען דעם בעל-מלכה אַליין געשמאַכן
ביז אין דער זיבעטער ריפּ און ממש אויסגעבראַטן די אויגן...

שמערעק דעם שמש'ס יאָרן זענען געווען צונויפגעקניפּט און צונויפ-
געפלאַכטן מיט די יאָרן פון דעם דאָזיקן עמוד-סידור —

...זלאַטקען, געדענקט ער גוט, האָט ער אויסגעגעבן צום ערשטן מאָל,
אין דער זעלבער וואָך, וואָס דער פרעמדער ייד, דער בעל-יאָרצייט, האָט
אין סידור אומגערן אויסגעריסן דעם בלאַט פון „ברכי נפשי“ —

...טייבלען עליה-השלום האָט ער געבראַכט צו קבורה דאָס יאָר, ווען
אַ שבת-ליכט איז אומגעפאַלן אויפן סידור און האָט אָפּגעכרענט די
אייבערשטע ברעגן ביז טיף-טיף אין כתב אַריין —

...דאָס עלטסטע אייניקל זיינס, יעקב-משה'לע, איז בר-מצוה געוואָרן
אַקוראַט די זעלבע וואָך, ווען דעם נגידס מיידעלע — אויף קיין גוט אַרמ
זאָל זי נישט שטיין און אפילו איר טאַטינקע אויך, פאַמער האַרציקער! —
האָט גייענדיק אין אַ געוועט מיט איר עלטער ברודערל, ווער עס וועט
מיט די פינגער גיכער אויסמעסטן דעם סידור, אַרויסגעפליקט פון דער
סאַמע מיט — פון דער יום-כיפורדיקער שמונה-עשרה — אַ גאַנצן זשמוט
מיט בלעטער. ביי אים, ביי שמערעקן, איז אין יענעם טאַג געווען ממש
תשעה-באב —

ירוחם-שמערל האָט זיך געעלטערט און דער סידור האָט זיך גע-
עלטערט, יעדער פון זיין אייגענער פלאַג און פון זיינע אייגענע אַנ-
שיקענישן. צייטנווייז האָט זיך שמערעקן געדאַכט, אַז נישט טריינע-
ביילע איז זיין אמת'ער זיווג, נאָר דער גרויסער ווילנער סידור. מיט אים,
מיט דעם דאָזיקן סידור, איז גאַר פאַרבונדן זיין גורל: שמערעקס פנים
איז צעאַקערט פון קנייטשן און פאַלדן, — דער סידור אויך אַזוי: פאַר-
טאַכעקט, פאַרקאַפּעט פון וואַקסענע און חלב'נע ליכט; ביי אים, ביי
שמערעקן, האַקן זיך אַפּט מאָל אונטער די פיס, איין מאָל: ניי! זיי ווילן
שוין מער אויף זיך נישט טראָגן זיין הרובן קערפער. יוצא — שרייען

זיי, וויפל איז דער שיעור? — און דעסט גלייכן דער סידור: די אייבערשטע ווינקלען זענען פארברענט, פארקוילט; די אונטערשטע ווינקלען — צעפליקט, צעפיצלט אויף שטיק-שטיקלעך; די אותיות — האלב צע-שמאלצן פון ימים-נוראים/דיקע טרערן, פון טויזנטער פארשווייסקטע הענט און דער עיקר — פון יארן...

דעם גרעסטן חורבן, סיי אין דעם שמש, סיי אין דעם סידור, מאכן אן די יארן —

אלע פרייטיק נאך מיטאג, ווען ירוחם-שמערל בלייבט איבער אליין אין שול „אריוניפירן שבת“, גייט ער צו צום סידור כמו ווי ער זאל וועלן דעם סידור אונטערטראגן דעם ערשטן גוט-שבת. קודם-כל גיט ער א קוש דעם הייליקן שער-בלאט, אויף וועלכן מען קען נאך קוים-קוים צונויפשטעלן. אות צו אות והמותר מוז מען זיך שוין אָנשמויסן, אז דאָס האָט אַ מאָל געמאַכט „האלמנה והאחים רצם“. שמערעק פרוווט נאך ווי ווייט עס לאָזט זיך אויסגלייכן, אויסגלעטן די קליינע שופרות און „באַראַשקעס“, וואָס קרייזלען זיך אויף די אַרומגעצופטע ברעגן פון די בלעטער, ער פרוווט מיט די נעגל אַראַפּקראַצן די חלב און וואַקס-טראַפּנס, ביי ער דערזעט באַשיינפערלעך, אז דאָס איז שוין אוממעגלעך, דאַן מאַכט ער צו דעם סידור און גיט אַ זאָג מיט אַ קרעכין:

— זיי מיר מוחל, הייליקער סידור, טאַמער האָב איך דיר שלא בכיוון מיט עפעס פוגע בכבוד געווען. מיין גאַנץ קראַצעניש און רייבעניש איז נאָר פון דיין כבוד וועגן און פון דיין שיינעם פנים וועגן, אָבער איך זען, — און אפילו אַ בלינדער קען עס זען, — אז ס'איז אַרויסגעוואָרפן די מרחת. וואָס אַלט איז נישט יונג. מיר'ן שוין אַ פנים ביידע לאַנג נישט אָנהאַלטן. דו וועסט גיין באַגלייך מיט אַנדערע „שמות“ אין דעם הייליקן אונטערן בעלעמער און איך — צום שרעקלעכן מלאך-דומה אויפן פאַרהער. אָבער איין זאך קען איך דיר צוואַגן אויף פעסט: כל זמן איך לעב און שטיי נאָך אויף מיינע פיס, וועלן יידן פאַר דיר שטיין באימה ופחד, ממש ווי פאַר דעם גראַדאַנט-שאַלניק! און אזוי שחרית וערבית, אין דער וואַכן און שבת, מיום כפורים זה עד יום כפורים הכא עלינו לטובה! אמת, ביי דער זייט וועט טאַקע ליגן אַ קליין סידורל, ווו מען וועט אַכטונג געבן, צי מען פאַרפעלט נישט עפעס אַ וואַרט, דאָרט ווו ביי דיר שטייט אויסגעריסן, אָבער דו וועסט פאַרט פאַרבלייבן דער הויפט-מהותן אויף דער חתונה! דו און רק דו!

ויהי היום, — מה שאירע ליעקב אירע ליוסף — איז דאס אור-
 אייניקל פון יענעם גביר עליו השלום, וועלכער האט צוריק מיט א שאַק
 יאָרן געשענקט אין בית-המדרש אַריין דעם גרויסן סידור, און דעם ראש-
 הקהל'ס איידעם, א יונגערמאַנשיקל ערשט נאָך דער חתונה, אַוועק-
 געפאַרן אַזש קיין קיעוו עיר-הבירה אויף קאַנטראַקטן. אַלע מתפללים
 פונעם בית-המדרש האָבן אים דעם לעצטן שבת פאַרן אַוועקפאַרן זייער
 וואַרעם געזעגנט, אים אַנגעווינטשן הצלחה און אַל דאָס גוטס, אָבער צום
 סוף האָבן זיי אים געפרעגט:

— זאָג נאָר, פּלאַקנשיסער דו, וואָס פאַר אַ מתנה וועסטו אונדז
 ברענגען פון דער גרויסער שטאָט? אַז מען פאַרט אין אַזאַ גרויסער שטאָט
 מוז מען עפעס ברענגען פאַר קהל, עפעס אַ געשאַנק מזמרת האַרץ —
 עס גיבט נאָר נישט אַנדערש, דאָס איז שוין ביי דער וועלט אַ חוק ולא
 יעבור! אלא נישט, — וואָס זשע פאַר אַ „יאַ טיעביע דאָס“ ביסטו ביי אונדז?
 האָט דאָס יונגערמאַנשיקל צוגעזאָגט צו ברענגען אַ נייעם גרויסן
 סידור אין בית-המדרש אַריין.

— שאל זקניך ויאמרו לך — האָט ער נאָך צוגעפראַוועט צום
 שמועס אַ מליצה'לע — מיין זידע האָט אייך אַ מאַל געבראַכט אַן עמוד-
 סידור, וועל איך אייך אויך ברענגען דאָס זעלבע.
 האָט דער עולם „פּאַדטאַקעוועט“:

— גערעכט, אַזוי דאַרף ער טאַקע טון. מעשה אבות, סימן לכנים —
 מען האָט אים נאָך אַ מאַל און ווידער אַ מאַל אַנגעווינטשעוועט, אַז
 ער זאָל דאַרט אין איין „שמע ישראל“ ווערן אַ ראַטשילד און וואָס גיכער
 קומען אַהיים מיט דער צוגעזאָגטער מתנה —
 און ער איז אַוועקגעפאַרן לחיים ולשלום.

ירוחם-שמערל, צוהערנדיק וועגן וואָס עס רעדט זיך דאָ, איז ער אַזש
 דערציטערט געוואָרן. ער האָט בשעת-מעשה געהאַט דאָס געפיל, ווי
 עמעצער וואָלט זיך שוין, על אַתּר, געשמעלט גראַבן אַ קרקע פאַר זיינעט
 וועגן. זיין טריינע-בילע, אַ גוטע בעטערין זאָל זי דאַרמין זיין, האָט זיך
 שוין פון לאַנג-לאַנג אַריבערגעפעקלט אויפן בית-עולם צווישן די נשים
 צדקניות. זיינע קינדער און קינדס-קינדער קוקן אויף אים, ווי אויף אַן
 איבעריקן חפץ אין שטוב, וואָס פּלאַנטערט זיך נאָר פאַר די פּים און קיין
 נוצן האָט מען נישט פון אים. פונקט ווי ער וואָלט אַרומגעגאַנגען אויף
 זייער וועלט און מאַרדך-ימים געווען אויפן חשבון פון זייערע יאָרן. יעדער

„גוט-שבת, זיידע“, וואָס זיי טראָגן אים אונטער בקול רם, קלינגט אים אַפּ אין האַרצן מיט גאַר אַנדערע ווערטער:

— זע נאָר, דו ביסט נאָך אַליץ דאָ? וואָס זשע, דו גיבסט גאַר נישט קיין קלער, טאַמער איז דער באַבעשיץ דאַרטן אומעטיק אָן דיר? איין און איינציקע זאָך האַלט נאָך שמערעקן צוגעקנעפּלט צום לעבן — דער גרויסער סידור. כל זמן יידן דאווענען נאָך אין זיין באַפּלאַסמערטן סידור, וועט ער נאָך לעבן; קענען זיי אפילו רעדן צעזעצטערהייט, האָט צו אים דער מלאך-המות קיין שליטה נישט —

און דאָ פּלוצלינג אַזאָ בראַך — מען גייט ברענגען אַ נייעם סידור! אַזאָ ממאַרקאַטש! אַזאָ שייגאַץ!! אַזאָ פּידסוויניק!!! וואָס אַרט אים אַ שטייגער, טאַמער וועט ער הרגענען אָן אַלטן יידן? ער מאַכט זיך טאַקע אַ גרויסן צימעס פון שמערעק דעם שמש! אַ דאגה איז אים, טאַמער וועט ער מיט זיין מתנהיפה מקצר ימים זיין אַ יידן, וואָס זיין גאַנצער אָנהאַלט אין לעבן איז בלויז אַט דער אַלטער סידור... אַט דאָס רעשטל שכרעשטל פון יענע גוטע יאָרן, ווען שמערעק איז נאָך געווען שמערעק, נישט קיין חרם-הנשבר ווי איצטערט-א...

די קאַנטראַקטן דאַרטן ערגעץ האָבן געדאַרפט זיך פאַרציען דריי אַדער פּיר חדשים. די גאַנצע וועלט האָט שוין גאַר אפשר פאַרגעסן דעם גבירישן אייניקל'ס הכּטחות, אָבער דער אומגליקלעכער שמש האָט דאָס נישט געקענט פאַרגעסן, פּונקט ווי אַ חולה-מסוכן, וואָס ליגט שוין לאַנג אין שפיטאַל, פאַרגעסט נישט אפילו אויף קיין איין רגע, אַז פון אַט דער קרעטשמע, וווּ ער געפינט זיך איצט, פאַרט גאַנץ אַפּט אַ ספּעציעלער וואַגן אויפן גוטן אַרט אַרויף...

על משכּבו בלילות, ווען דאָס חשכות שמעכט די אויגן ווי מיט אַנ-געגליטע נאָדלען און די שטילקייט שמעכט די אויערן ווי מיט אַ חרב-פיפות, דאָן פּלעגט דער עלנטער אַלטימשקער ליגן מיט אויף קאַטאַוועס צוגעמאַכטע אויגן און מיט וואַכנדיקע אויערן און עס פּלעגט זיך אים דאַכטן, אַז ער הערט, ווי דער מלאך-המות, דער שטן-המקטרג שמעלט זיך אַוועק פאַר דעם בית-דין-של-מעלה און ער טענה'ט דאַרט מיט זיין שאַרף צינגלע:

— איך מאַן דין, נישט קיין רחמים! שוין וועלן זיי דאַרטן אויסזען, אונטן, ווען מען וועט זיך אָנהייבן באַציען צו זיי בלויז מיט דער מידת-הרחמים... איך פּרעג נאָר איין זאָך: וויפּל איז דער שיעור, אַז ירוחם-שמערל דער שמש זאָל זיך דאַרט אַרומדרייען פּוסט און פּאַס? אפשר וואַלט

שוין אַ מאָל צייט געווען, אז ער זאל געבראכט ווערן אַט דאָ פאַר אונדז און ער זאל ענדלעך אָפגעבן אַ השכּוֹן על כל המעשים? אַט איז שוין זיין געקלעפטער סידור אויך דאָ! מילא פריער איז געווען אַ תירוץ, אז ער וועט נישט אַכטונג געבן וועלן די ווייסע-חברה/ניקעס דעם גרויסן סידור צום איבעריקן צוקאַנטשען... צי ס'איז אַ תירוץ מספיק, צי ניין — אַן אויסרעד איז דאָס! אָכער איצט, — במל דבר, במלה אהבה! קוים האָט מען געקריגן אַ נייעס סידור, וועט מען שוין מסתם ערגעץ קריגן אַ נייעס שמש אויך און — גענוג מיט שמערעק-שמש! אהערצו ברענגט אים! ער האָט שוין זיין הפטורה אָפגעזונגען!

און דער „אדון כל הנשמות“ ענטפערט אים געלאָסן:

— וואַרט, כאָפּ נישט די פיש פאַר דער נעץ. דער נייער סידור איז נאָך לעת-עתה אונטערווענגנס. די חז"ל האָבן געזאָגט: אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם און לא כל שכן — צונעמען ביי אַ מענטשן די נשמה איבער עמעצנס אַ פאַרעווע צוזאָג... מען וועט שוין זען, ווי אזוי די זאָך וועט אויספאלן... די מעשה מיט אַט דעם סידור איז דיני-נפשות און אין דיני-נפשות בלילה —

שמערעק פלעגט מיט אַנגסטן זיך אויפכאַפן פונעם שלאָף און ס'האָט נאָך געמעגט זיין כ'זויים ווי פרי, פלעגט שוין קיין שלאָף מער נישט קומען אויף זיינע אויגן. און נישט נאָר דורך די נעכט — די דאָזיקע קאַשמאַרן פלעגן אים באַגלייטן אויך אַ גאַנצן טאָג, ער האָט זיך פון זיי גאָר נישט געקענט באַפרייען.

חדשים האָבן זיך געיאָגט איינער נאָכן אַנדערן, כנהוג מימות עולם, ולא זכר שר-המשקים את יוסף — קיינער אין בית-המדרש האָט אפילו נישט דערמאָנט דעם ראש-הקהל'ס איידעם — וועמען ליגט ער אין קאַפּ מיט זיינע קאַנטראַקטן, צי מיט זיינע צוזאָגעכטסן דאָרטן? — אָכער שמערעק האָט אים נישט געקענט פאַרגעסן... שמערעק האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אז קאַנטראַקטן, פונקט ווי יעדע זאָך אויף דער וועלט, מוזן זיך אַ מאָל ענדיקן און די דאָזיקע לייט — די גבירישע אייניקלעך און ראש-הקהל'ישע איידעמ'ס — ביי אַזא זאָך, ווו עס שמעקט מיט כבוד און מיט גאות און מיט קענען זיך באַרימען און פאַררייסן דעם קאַפּ ביז צו די וואַלקנס, דאָרט וועלן זיי דיר קיין מאָל גאָר נישט פאַרגעסן.

און דער אַרעמער שמש פלעגט בדמעות-שליש תפילה טון:

— רבנו-של-עולם, האָר פון אַלע וועלטן און וועלטלעך, נעם אים דאָרט אַראָפּ דעם קאַפּ, דעם זכרון, מיין איך... זאל אים דאָרט אַזוינס

פארגיין, אז ער זאל אנהייבן צו טון האָבן מיט זיין אויגן העמד, נישט מיט עמוד-סידורים... פאָמער אין הימל, דערבארעם זיך אויף מיר...

דערנאָך איז אין שטאַט אַרויס אַ קלאַנג — ער קומט!

דער קיעווער גאָסט קומט שוין כרוך-השם צו פאָרן.

פונעם סידור האָט קיינער נישט דערמאָנט לאַ דיבור ולא חצי דיבור, — זיכער האָט דער עולם שוין פאָרגעסן די גאַנצע מעשה מיטן צוואַנג, אָבער שמערעק האָט דאָס נישט פאָרגעסן און האָט זיך גוט-גוט צוגעהערט צו יעדן וואָרט מכת דעם קומענדיקן אורח —

אין יענעם פרימאָרגן, נאָכן דאווענען, האָט שמערעק מן הצד געכאַפט אַ צונג — היינט דערוואָרט דער ראש-הקהל זיין איידעם פון דער לאַנגער נסיעה.

דער דערשלאָגענער שמש האָט אויף דער גרויסער גאַס זיך אויס-געזוכט אַ געהיים ערטעלע און האָט זיך דאָרט פאַרטייעט. דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער, אַרום און אַרום האָט מען נישט געזען אפילו קיין משוגענעם הונט, אָבער דער פאַרצווייפלטער שמש האָט זיך אַנגענומען מיט גענוג סבלנות און איז נישט אָפגעטראָטן פון זיין באַהעלטעניש. וויפּל מאָל די בעלי-עגלות האָבן זיך מיטן קנאַק און מיטן טראַסק באַוווּזן אין שטאַט, פלעגן זיך ביי אים די אין אַ גענוגנדיקער מאַס אויסגענוצטע אויגן אַנצינדן מיט שלעכטס-פאַרפילנדיקע פלעמעלעך.

ענדלעך, פאַר נאַכט צו, איז ער טאַקע געקומען, דער אורח.

מיט אַן איינגעפאַלן האַרץ האָט זיך ירוחם-שמערל פון זיין באַהעל-טעניש צוגעקוקט ווי מען טראַגט אַראָפּ פונעם פאַעטאָן איין טשעמאַדאָן נאָכן צווייטן, איין פעקל נאָך דעם צווייטן, און דערנאָך אַ קאַלדרע מיט קישנס איינגעשנורעוועט מיט אַזעלכע ווייסע גאַרטלען און דערנאָך נאָך אַ סאַקוואַיאָזש און נאָך אַ היפּשן געפלאַכטענעם קויש און קליינע קוישעלעך און נאָך זאָכן מיט זאָכעלעך און ערשט צום סאַמע סוף —

און שמערעקן איז פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן און ס'האַט זיך אים עפעס אָפגעריסן אינעווייניק. ער האָט מיט זיין גאַנצן מהות דערפילט, אז יענער אַ גרויסער טאַוול, ווי אַ בעקן פון מאַן-בייגעלעך, וואָס איז פיל מאָל איבערגעבונדן מיט אַ קאַלירט שטריקל, דאָס איז זיין מלאך-המות, דער נייער סידור! הייסט עס, אַ סוף צו אַלין. אין חכמה זאָגן יעצה וואָן גבורה — מען דאַרף זיך גרייטן אין ווייטן וועג אַרויף... זיין אַ גאַסט ביי טהיינע-ביילען...

יא, אזוי איז דאָס, כאָטש שריי חי וקים, עם העלפּט נישט — אויס
סידור, אויס ירוחם-שמערל!

ער איז אַוועק אין בית-המדרש אַריין זיך געזעגענען מיט זיין לעכנס-
באגלייטער, מיטן סידור, אָבער אויף די טרעפּ האָבן אים די פּים אָפּ-
געזאָגט און ער איז דאָרט לאַנג אַוועקגעזעסן — עלעהיי „שבעה“ נאָך זיך
אַליין און נאָכן סידור — און האָט געיאָמערט און געוויינט...

צו מנחה איז דער אורח אין בית-המדרש אַריין נישט געקומען און
צוליב אים — דאָס זיסע שווערעלע זיינס אויך נישט. אַ ווערטעלע אויס-
צורעדן: אַ מענטש קומט צו פאַרן פון אַזאַ ווייטן וועג נאָך אַזאַ לאַנגן
זמן —

אין בית-המדרש האָט מען נישט דערמאָנט נישט דעם גאַסט, נישט
זיין מתנה. דער עולם איז געווען אזוי פריטשמעליעט פון דעם ביטערן
מצב און פון דער משוגענער היץ, אַז מען איז גערן געווען צו דערהערן
דעם: „עלינו לשבח“ און מאַכן ויכרח, זיך אַ ביסל אויסגלייכן די צעפאַרעמע
ביינער. אויף צו מאַרגנס, דאָנערשטיק איז דאָס געווען, אַ יום-הקריאה,
איז שוין אין בית-המדרש אַריין געקומען צום דאָווענען אַ דער ראש-
הקהל, אַ דער איידעם זיינער, דער גאַסט. און נאָך איידער מען האָט
געלייגט טלית און תפילין האָט שוין דער גאַנצער בית-המדרש, מן הקצה
אל הקצה, געקלונגען מיט דעם נייעם:

— געהערט? ער האָט דאָך טאַקע געבראַכט אַ נייעם עמוד-סידור!

— באמת? אַרוואַ, טאַקע אַ וואַרטסמאַן. שניידט זיך אַליין אויך אויף

אַ ראש-הקהל...

— ווי דען? שלאַ להמד... ער וועט עם אונדז אַ מאַל אַריינלייגן אין

נדן אַריין, האָב קיין מורא נישט —

— ס'קאַצל קומט! באַלד עפעס איז ער דיר גלייך דאָ מיט זיינע

פּילאָזאָפּיעס. ווער הייסט דיר טראַכטן: מה לפנים? מה לאַחור? אָבער
דערווייל נייטיקט מען זיך אין דעם סידור, צי ניין? פונעם אַלמן סידור
פאַלן דאָך שוין שטיקער... ער איז שוין באַלד אין גאַנצן ענלעך אויף
אונדזער שמערעקן... זיי מעגן שוין באַלד ביידע גיין אויף אַפּרו...

— און איר זאָלט אויף אַ ציקאוועסט הערן, וואָס פאַר אַ מין סידור

דער נייער איז... עפעס גאַר אזוינס ווי אַזעלכעס... צוויי מאַל אזוי די
גרעב ווי אונדזערער, מיט זוהר און מיט משניות...

דער אורח האָט גלייך נאָך דעם דאָווענען געוואָלט שיקן עמעצן

ברענגען אין בית-המדרש אריין די מתנה, האט אים דער שווער אפ-
געהאלטן:

— שומהלע, וואס פאר א פנים האט עס אין מיטן דאנערשטיק אין
דער פרי? ווער איז דא איצט פארצן און פאר וועמען וועסטו זיך דא
אויספיינען? אם ירצה השם מארגן פאר נאכט וועסטו צוקומען אהער
מיטן סידור פאר ליכטבענטשן, וועסט אפקנעפלען דעם אלטן און צושלאגן
צום ברעטל דעם נייעם, וועט דער שבתדיקער עולם כאטש זען, וואס עס
הייסט אן אפענע האנט —

דער דיין האט אויך אונטערגעהאלטן דעם ראש-הקהל:

— אודאי אזוי! אין מלכות נוגעת בחברתה... דעם נייעם סידור איז
ערשט באשערט, אז יודן זאלן אין אים אנהייבן צו דאווענען פון שבת אן
און דעם אלטן סידור איז אנגעצייכנט, אז ער האט נאך צו לעבן צוויי טעג,
איידער ער גייט אוועק אויף אייביק אין די „שמות“ אריין... מילא ביי
מענטשן קען מען דאס נישט אזוי שטארק באווארענען, אבער על כל פנים
ביי סידורים דארף נישט זיין קיין השגת-גבול... אט דאס, מיין איד, האט
דאך אונדז געוואלט זאגן דער ראש-הקהל, הא?

דער ראש-הקהל, א געשמייכלטער פון דעם דיינס הניפהלע:

— אט-אט-א... אט דאס טאקע האב איך געמיינט... איר האט ביי
מיר ממש אויסגעכאפט די ווערטער פונעם מויל —

ירוחם-שמערל האט זיך צו אלץ צוגעקוקט און צו אלץ צוגעהערט
און... און — ווי זאגט די וועלט — ווען א הונט וואלט דאמאלסט א לעק
געטון זיין הארץ, וואלט ער זיכער משוגע געווארן...

א שטיק צייט פאר ליכטבענטשן, — שמערעק האט שוין געווארט
אויף אים, ווי מען ווארט אויפן מלאך-המות — איז געקומען דער קיעווער
אורח מיט א צווענגל און מיט א העמערל, דער משרת האט אים נאכ-
געטראגן דעם שוין צעפאקטן סידור, — פאר וואס זאל די גאס טאקע
נישט זען, וואס לייט פארגינגען זיך צו שענקען אין שול אריין? אדרבה!
זאלן שונאים צעפיקעט ווערן קוקנדיק און גוטע פריינד זאלן טאקע וויסן
דרך-ארץ האבן! ווי דען אנדערש? נאך דאס אויך נישט? — און ער האט
זיך בכבודו ובעצמו גענומען צו דער עבודת-הקודש פון „אפקנעפלען“ דעם
אלטן אפגענוצטן סידור און צוקנעפלען דעם נייעם שיינענדיקן סידור.

ביי יעדן משוואק, וואס דאס צווענגל האט ארויסגעריסן פון די טאוולען
פונעם אלטן סידור, האט זיך פון ירוחם-שמערלס טיפסטע טיפענישן ארויס-
געריסן א קרעכץ, ווי מען וואלט אים ארויסגעריסן א געזונטן באקצאן...

ביי יעדן זעץ מיטן העמערל אויפן טשוואַק, וואָס ווערט אַרײַנגעקלאַפּט אין די נייע טאַוולען, האָט דער שמש געפילט אזא אומדערטרעגלעכן ווייטיק, גלייך ווי מען וואַלט אָט די טשוועקעס געקלאַפּט נישט אין הילצערנעם ברעטל, נאָר אים אין קאָפּ אַרײַן. אָבער העלפּן האָט ער נישט געקענט מיט גאַרנישט —

— אַ גור מן השמים האָט זיך אויסגעגאַסן אויף זיין קאָפּ און גייטו עפעס —

צו קבלת-שבת האָט זיך דער עולם אָנגעהויבן קלייבן פאַר פרי, טאַקע לכבוד דעם הנוכת-הסידור. יעדער איינער פון די מתפללים האָט געהאַלטן פאַר זיין הוב צוצוגיין, אַ בלעטער טון דעם סידור, אַ התפעלות/דיקן סמאַצקע טון מיט די ליפּן: „ס'אַרצ פאַפיר! ס'אַרצ אותיות! ס'אַרצ גרעב, ממש טאַקע: מלא וגדוש!“ און אומבאַדינגט צוגעבן דערביי, אז דער אַלמער סידור — אפילו ווען ער איז נאָך געווען גאַנץ — האָט אזא ווערט קעגן אָט דעם נייעם, ווי דריי מאָל גאַרנישט, טאַקע ממש כקליפת-השום...

אין דעם בלייבן שמש איז דאָס האַרץ פאַרלאָפּן מיט בלוט: פונקט אזוי וועט מען רעדן וועגן אים, ווען ער וועט אויסציען די פיס... מענטשן זענען דיר חיות, אָן אַ טראַפּן רחמנות...

און עס האָט זיך אים געדאַכט, אז יעדער מתפלל און אפילו די לאַמפּן, — בפירוש זיינע לאַמפּן — און אפילו די ווענט, — דווקא זיינע ווענט — אַלע, אַלע אָן אויסנאַם זאָגן צו אים מיט אַ חוּק-שמייכלע:

— נו, וואָס זיצסטו נאָך דאָ? אז דיין סידור ליגט שוין אין ארון פון די „שמות“, דאַרפסטו דו שוין אויך גיין אין ארון אַרײַן... וואָס מאַכסטו זיך געפּגרט, שמערעק, גלייך ווי נישט דיך מיינט מען, האָ? דו פאַרשטיימט דען נישט אויפן ווונק? מען דאַרף דיר אַרײַנלייגן אַ פינגער אין מויל אַרײַן? ביסט גאַר דאַכט זיך נישט אזא פּרידורקאַוואַטע, ווי דו מאַכסט דעם אַנשמעל —

פון דעסט וועגן האָט דער אַלמער שמש אויף זיך מקבל געווען באהבה אַלע יסורי-גיהנום, וואָס ער איז אויסגעשטאַנען פון אָט דעם אַכזריותדיקן חילוף און ס'איז אים אפילו נישט איינגעפאַלן קיין רעיון פון בוטע זיין ביסורים, פון זיך אַקעגנשמעלן, פון מרידה. דאָס איז ביי אים ערשט נולד געוואָרן אין דער פרי, צו אויסנעמענס —

ומעשה שהיה, כך היה:

בלילה ההוא, אין יענער בימערער שעה, ערב-שבת פאַר נאַכט, ווען דעם ראש-הקהל'ס איידעם האָט אַראַפּגענומען דעם אַלמן עמוד-סידור און

אים א שמעק-אפ געטון אויף א באנק ככלי אין חפץ בו, ווי אן אפגעשלאגענע הושענא, האט ירוחם-שמערל — נאך דעם ווי ער האט פריער געמוזט צוהעלפן ארויפצוועצן דעם נייעם סידור אויף זיין כסא מלכותו — אַוועק-געטראָגן דעם בכבודיקן „יורד“ און האט אים באהאלטן אין דער אלטער ספרים-שראנק, אָכער גוט-גוט באהאלטן. ער האט אים אָנגעשפּאַרט אין דער פלייצע פון דער שאַפּע און פאַרשמעלט מיט „אויסגעלערנטע“ גמרות, עיין-יעקב'ס, משניותן און סתם ספרים, וואָס האָבן שוין פון לאַנגע יאָרן פאַרלוירן זייער מעטריקע. דער אומגליקלעכער שמש האט באותו מעמד אויסגעזען, ווי איינער וואָס ס'איז ביי אים אויף דער שיף געשטאַרבן זייער אַ נאַענטער נפש און ער באַמיט זיך צו פאַרמאַסקירן דעם בר-מינן, אַז די קאַמאַנדע זאָל אים נישט אַרײַנוואַרפן אין שמורמישן ים אַרײַן. ער האט גוט געקענט די קליינע באַנדיטן — די דרדקי-ינגלעך און אפילו די חומש-ינגלעך — און האט געוווסט, אַז וויפל מען זאָל פון זיי עפעס נישט אויס-באַהאַלטן, איז מען נאָך נישט זיכער, אַז אַט די מיאוסע שטשורעס וועלן עס נישט דערשנאַפן און וועלן זיך צו אַט דעם „עפעס“ נישט דערקבר'ן. וכך הוא —

נאָך הוצאת-הספר, ווען דער עולם צעלאָזט זיך איבערן בית-המדרש אויף יאָגד: מאַמער פאַקט מען ערגעץ אַ חומשל אויף צוצוהערן די קריאה און אפשר טאַקע כאַפן דעם בעל-קורא ביי אַ גרייז — פאַר וואָס נישט? וואָס האט נאָך מער דעם מעס פון גז-עדן, ווי אַז מען קען אָנהייבן פאַמטשן מיט דער דלאַניע אין סמענדער אַרײַן:

— דורכגעלאָזט אַ וואַרט! דורכגעלאָזט אַ וואַרט! ווידער איבערזאָגן דעם גאַנצן פּסוק!

און אַלע מתפללים — פון דעם ווייבערשן עולם איז דאָך שוין אַפּגע-רעדט — קוקן אויף דיר מיט גרויס דרד-אַרץ, וואָס דו האַסט אַזאַ שאַרפּן חוש-השמיעה און לאָזסט נישט דורך אפילו קיין „קוצו של יוד“ און קיין „פיר און זעכציקסטל“ פון קיין מירכא-טיפּחא...“

און אַזוי ווי יידישע קינדערלעך זענען פון דער נאַטור טייערע, איבער-געגעבענע קינדערלעך, וועלן זיי דאָך נישט בלייבן „קוקן ווי פייגלעך פליען“ בעת זייערע טאַטעס יאָגן זיך אַרום איבער דעם בית-המדרש ווי די פאַרסטמטע מיזן אין זוכענישן נאָך אַ חומש — חס וחלילה! אדרבה, זיי האָבן דאָך יונגע פּיסעלעך, לויפן זיי נאָך פאַר די טאַטעס, אַזוי ווי להבדיל באלה הבדלות די לאַשעקלעך פאַר די פּערד און זיי קערן איבער אַלע

שאפעס און אלע קאסטנס מיט די פיס ארויף, אבי געפינען א חומש פאר דעם טאטינקע.

און דא האבן ווייסע-חברה דערטאפט דעם סידור הגדול הגבור והנורא, וואס ביז איצט איז ער געווען פאר זיי נישט צומרימלעך פונקט ווי דער „לחם-הפנים" פאר א פראסטן בשר ודם. אזוי ווי יונגע וועלפעלעך באפאלן די שווער-לייביקע וועלפעכע, ווען עס קומט די צייט, וואס זיי דארפן זיך אנווינגן, אזוי האט די באסע-קאמאנדע באפאלן די נעכטיקע פעסטונג, וואס אין בן-לילה געווארן אויס פעסטונג און מען קען שוין אהין אריינקומען ווער עס וויל נאר און ווען מען וויל נאר... הותרה הרצועה — טו וואס דו ווילסט!

אפשר דריי מנינים קליינע רוצחים האבן זיך אָנגעוואַלגערט אויף דער כשר'ער מציאה און האבן זי אָנגעהויבן שלעפן „צו זיך א ביסל", „נעענטער א ביסל צו זיך". אלע אָנפאלערס האבן אריינגעטיילט מיט זייערע זולל וסובא'דיקע פינגערלעך און האבן אריינגערקומט זייערע פארשווע פוק-מישע נעזעלעך און געמאכט קולות עד לכ השמים.

ירוחם-שמערל האט מיט א פארשמארבן הארץ צוגעקוקט, ווי די „שועלים קטנים מחבלים כרמים" מאכן חרוב דעם אלטן בית-המקדש און ער איז געווען קאפאבל כאפן די אייזערנע קאטשערע, וואס שטייט אין ווינקל לעבן דער הרובע און זיי אלע צעשפאלטן די קעפ, אבער אן אינערלעך קול האט אים אריינגעפליסטערט אין די אויערן אריין:

— זיין און מיש זיך נישט און קוק נאר צו מיט וואס דאס וועט זיך ענדיקן —

שמערעק האט זיך ממש איינגעקלאמערט אין דער באַנק, אזוי האט עס אים געטראָגן אין דער לופטן, אבער ער האט זיך דאס מאל גובר געווען. ער האט געפילט, אז עפעס א נייעס, א שרעקלעכע נייעס גייט אויף אין אים און כדי, אז אט די נייעס — כאטש ער האט נאך אליין נישט געוואסט: מה טיבו של עובר זה? — זאל טאקע קענען אויפגיין מיט מזל און ברענגען פירות מוז ער, שמערעק, זיך אליין בינדן די הענט אַרונטער און זיצן סטאטעמטשנע, גלייך ווי ער איז בלינד און שמוס און אן א טראָפן שכל.

שמערעק זעט, ווי איינער פון די בעלי-בתים האט זיך דערנענטערט צו דעם „בינשמאק", וואס האט זיך געשאפן ארום דעם אלטן סידור, ער האט האַסטיק אַראָפגעכאַפט פון זיך דעם גארטל און האט אָנגעהויבן צו פאַכען מיט אים איבער די קעפלעך פון דעם קליינווארג:

— אוועקט פונעם סידור, קליינע ווערעם! אוועקט, וואַרעם אַט
צעפאַסעווע איך אייך די הינטנס —

איז אַבער גלייך אונטערגעקומען א צווייטער בעל-הבית און האַט
אַפגעווענדעט דעם ערשטן:

— כאַסקל, ביסט משוגע צי ממוּרף? וואָס האַסטו צו דעם קלייננוואַרג?

און אז מען וועט אים אַפפירן אויפן בית-עולם און דאַרט באַגראַפֿן צוזאַמען
מיט אַנדערע „שמות“ וועט דיר שוין זיין ניהאַר? בעסער זאָלן אים אַט
די ווערעם צעפרעסן, איידער יענע דאַרטן, מיט די רויטע פּיסקעלעך —

דעם סידור'ס באַשיצער מיטן גאַרטל אין געפּלי, אויסהערנדיק דעם
מאַדנעם סניגור אויף דער חכרה'ס רציחה, האַט ער אַ מאַך געטון מיט דער
האַנט און איז צוריקגעגאַנגען אויף זיין פּלאַץ. אין דער זעלבער רגע האַט
ירוחם-שמערל דערפּילט, אז אזוי וועט עס נישט בלייבן! ער וועט זיך —
אויב עס וועט נייטיק זיין — אפילו מוסר-נפש זיין פאַר דעם אַלטן סידור
און וואָס נאָך? ער וועט נישט וואַרטן אפילו קיין איין טאַג! מצווה הבאה
לידך — געדענקט ער נאָך אזוי ווי דורכן הלום — אל תחמיצנה...

אין בית-המדרש איז אין יענעם שבת געווען רוישיק. עס האַט
געשוועבט אין דער לופטן דער „וגילו ברעדה“. פון איין זייט: שבת
מברכין; פון דער צווייטער זייט — אלול! היתקע שופר בעיר, והעם לא
יחרדו? דער חזן האַט זייער שוין אויסגעציקלט מיט זיין פּנימה'דיק
פאַלצעטל:

— ראש-חודש אלול, יהיה ביום השבת-קודש ולמחרתו ביום

הראשון —

דער שוחט, וועלכן מען האַט צוגעשטעלט צום עמוד, האַט געמאַכט
אַ קנייטש אינעם מוסף, ווייל דער ראש-הקהל האַט גערופן דעם גאַנצן
עולם צו זיך אַהיים אויף קידוש לכבוד דעם אַנגעלייגטן גאַסט און טאַקע
באַגיסן דעם סידור! עפעס גאָר אַ קלייניקייט אזא מתנה, וואָס באַטרעפט
אַ היטל מיט געלט. ווען דער איידעם זאָל געווען וועלן פאַר דעם זעלבן
סכום ברענגען ליכט אין בית-המדרש אַריין, וואַלט דאָכט זיך געווען
געקלעקט עד ביאת-המשיח —

שבת נאָכן עסן איז ירוחם-שמערל געלעגן אויף זיין צעפאַרן בעטל

מיט אַפענע אויגן. קיין שלאָף האַט אים נישט גענומען און ער האַט נישט
געבענקט נאָך אים אויך. עת לחשות ועת לדבר, — זאָגט שלמה המלך —
ס'איז דאָך אַבער שבת אויף דער וועלט! ממצוא הפצך ומדבר דבר... איז

אויך דא אן עצה: דיבור אסור, הרהור מותר! אויף יעדער זאך קען מען געפינען אן עצה. ער וועט טראכטן אין זיך...

און ער איז לאנג געלעגן און האט לאנג געטראכט —

...דאס האט ער נאך ביים דאווענען פעסט באשלאסן: עס מעג זיך אפילו איבערקערן די גאנצע וועלט, מוז ער צוריק ארויפברענגען דעם אלטן סידור אויפן עמוד! קוים שטארבט דער סידור, איז ממילא אויך אויס שמערעק! און ער האלט, אז ס'איז נאך צו פרי, אז עס זאל שוין ווערן אויס שמערעק. און דערצו איז דא נאך איין עצה — ער מוז אומברענגען זיין מלאך-המות, איידער דער מלאך-המות ברענגט אים אום. „הקם להורגך — האט דער רב ערשט נישט לאנג געלערנט אין „שיעור“ — השכם להרגו“. און אפטאן די זאך מוז ער וואס שנעלער, איידער מען זאגט אים אפ פון שמשות, ווייל ציינד, אז זיין בן-גיל איז געפאלן, קען מען א ליאדע טאג זיך דערמאנען אין אים... אז ער איז שוין אויך עומד לקבורה... אודאי איז אים זייער נישט צום הארצן, וואס צו אים האט זיך דער מלאך-המות באוויזן אין דעם געשטאלט פון א הייליקן סידור, אבער דאס איז דאך נישט זיין שולד. ובכן? זאל דער אלטער סידור אפגעפירט ווערן אויפן בית-עולם, און ער אליין, שמערעק, אויך אהין, אבי נישט אנרירן דעם נגידישן איידעם'ס מתנה? אבער גאר לא מיט אן אלא! כל זמן שהנשמה בקרבי — דארף מען זיך ראנגלען מיטן מלאך-המות, מעג דאס זיין א מלאך, צי א סידור, צי כ'ווייס וואס נאך אזוינס...

און אין שמערעקס געדאנקען שוועבן דורך פארשידענע אופנים, ווי אזוי אומצוברענגען דעם נייעס סידור: נעמען אים און פשוט פארברענען? — ווי אזוי פארברענט מען עס א סידור מיט יידישע אותיות און מיט שמות-הקדושים? דאס איז דאך א חילול-השם! פון באהאלטן אים ביי זיך אין דער היים איז נישטא וואס צו רעדן — מען וועט קומען זוכן! א-א! נאך ווי אזוי וועט מען זוכן און טרעסלען און גראבן און איבערקערן די גאנצע וועלט...

שמערעק פילט א גרויסע הנאה אין זיינע אלטע ביינער, וואס ער, אזא שלאבעריקער זקן ווי ער איז, קען נאך אפטון אזא זאך, אז מען זאל איבער איר מוזן איבערקערן די גאנצע וועלט... אבער ווי אזוי זאל ער עס מאכן? אז באהאלטן נישט און פארברענען אודאי און אודאי נישט — ווי אזוי זשע דען? אודאי וואלט געווען די בעסטע זאך אים אריבערפעקלען אויפן בית-הקברות און אים דארט ברענגען צו קבורה! דאס וואלט געווען: אי כשר, אי ישר, אי „וואס די ערד דעקט צו — פארגעסט מען“, אבער

דער דאזיקער פלאן טויג אויף כפרות! שאפן קען ער זיך ביי אזא שטיקל ארבעט מיט קיינעם נישט, — ער טאר זיך קיינעם נישט פארגלייבן! און ווי באַלד אזוי, ווער האָט כּבּח צו פּאַרטראָגן אַזאַ משאַ אַזש אויפן בית-הקברות? אפילו אויפהייבן אים דאָ אין בית-המדרש איז אויך נישט פאַר זיינע שוואַכע כוחות, נישט נאָר אים טראָגן אַזוינע לאַנגע וויאַרסטן... און דערצו פאַר דער סידור נישט אַרויסגעטראָגן ווערן פונעם בית-המדרש, ווייל ס'איז לאַ ימלמ, אַז עמעצער זאָל אים באַמערקן און דאָן איז ער איינגעשמעלט מיטן לעבן, נישט נאָר מיטן שמשות... וואָס זשע טראַכט מען פאַרט צו אַזעלכעם?

און דאָ ערשט איז אים איינגעפאלן דער ריכטיקער פלאן. דער זקן האָט געמאַכט אַ פיינלעכע מינע אַ טראַכט טוענדיק, ווי שווער עס וועט אים אַנקומען דורכצופירן זיין נייעם פלאן, ער האָט אַבער גוט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז דער איין און איינציקער גלייכער געדאַנק אויף וועלכן ער מוז זיך אַפּשטעלן —

דאָן האָט ער פון דאָס ניי פאַרקנייטשט זיין טיף-דורכגעאַקערטן שטערן:

— אַ זמן! ווען מאַכט מען דאָס? פון דורכפירן דאָס דאָזיקע שטיקל ארבעט ביי טאָג איז דאָך אַ געלעכטער צו טראַכטן. קודם איז דער משוגענער פרוש פול אומעטום, ער קריכט כמעט נישט אַרויס פונעם בית-המדרש. ביי נאַכט ווידער, איז אויך נישט איבעריק זיכער. ערשטנס זענען דאָ אַזעלכע גרויסע מתמידים, יונגעלייט אויף קעסט, וואָס פאַרזיצן זיך אין בית-המדרש עד עלות השחר; והשנית: טאָר ער קיין ליכט נישט אַנצוינדן, כדי נישט אַרויסרופן קיין חשד ביי די שכנים און דאָ איז שוין ווייט נאָך האַלב הודש, די לבנה קומט ערשט אַרויס נאָך האַלבער נאַכט און ער וויל נישט אַריינלאָזן די זאָך אין דער לאַנגער באַנק אַריין... יעדער טאָג וואָס גייט אַוועק און דער אַלמער סידור וואַלגערט זיך צווישן די „שמות“ אין דער ספרים-שראַנק, ווערט ער אַלץ מער „אויס מענטש“... ביידע ווערן זיי „אויס מענטש“: אי ער אַליין, שמערעק, אי דער סידור. ער האָט געטראַכט און געטראַכט און זיך דערטראַכט דערצו, אַז די בעסטע צייט אויף אַפּצואַרבעטן דאָס דאָזיקע שטיקל ארבעט איז טאַקע היינט ביי נאַכט! אויף דער פולער וואָך. און מכמה טעמים: ערשטנס זענען שבת-צורנאַכטס די מתמידים צו ביסלעך מיד פונעם טשאַלנט און פונעם קוגל, איז אַדער זיי קומען אין גאַנצן נישט אין בית-המדרש אַריין, אַדער זיי קומען אויף אַ שעה, צוויי און אַז עס פאַלט אויף זיי אַן דער שלאַף צעקריכן

זיי זיך איבער די היימען. דאָס איז איין מאָל אַוועק! והשנית: ווי באַלד, אַז אַנציינדן קיין ליכט מאַר מען נישט, דאַרף מען אויסנוצן דאָס ביסל ליכט, וואָס די לבנה קען געבן און די לבנה ביי עטלעכע און צוואַנציק טאָג אין חודש גייט שוין אויף אַזוי אויך גענוג שפעט... הלואי פאַרטיק ווערן איידער דער עולם הייבט זיך אויף פון די געלעגערס...

דאָן האָט ער נאָך אַ ביסל מהרהר געווען שוין גאַר-גאַר וועגן אַ וואַכעדיקן ענין: אַזוי ווי ער האָט נישט קיין צווענגל אַזוי ווי יענער פריץ דאַרמן, און אַנטלייען ביי עמעצן אין אַזאַ שעת-חירום איז פאַר אים אַ סכנה, וועט ער מוזן מיטנעמען מיט זיך דעם האַקמעסער. כאַטש ער איז שוין היפּשלעך פאַרזשאַווערט, אַבער ער גייט דאָך נישט מיט אים איינ-האַקן קיין פּיש, — צו דער מלאכה טויג ער נאָך... און אַזוי ווי ער האָט נישט קיין העמערל אַזוי ווי יענער נגידישער מחבל, וועט ער מוזן מיט-שלעפּן מיט זיך די האַק. כאַטש די „מאַפּאַרישטשע“ פּאַלט אַרויס פון דער האַק, אַבער דאַרט ווי עס גייט אין פּקוּח-נפש, וועט ער זיך שוין אָן עצה געבן —

די מוצאי-שבתדיקע נאַכט איז געווען פול מיט שיריים פון דעם הייליקן שבת. כאַטש ס'איז שוין געווען אַ פאַר שעה נאָך האַלבער נאַכט, האָט אַ „גומער אויער“ נאָך געקענט אויפכאַפּן פונעם חלל-העולם: פאַר-בענקטע שטיקלעך ניגון פון ערב-שבתדיקן שיר-השירים; טרעלן פונעם לעבעדיקן „לכה-דודי“; אַ פאַר דריידלעך פונעם „צור משלו“ און דאָן אַ בינטל קרעכצן און זיפצן פונעם שבת-אינדערפריענדיקן תהילים; און אַ ציקלען זיך פון אַ מעכיר-סדרה און פון דעם הפּטורה-זאַגער און אַ שטיל געוויין פון „בני-היכל'אָדיקן“ כלות-הנפש און ועל כולם — דער נאָך נישט פאַרגאַנגענער צער פון דעם בין-המצרים און די זיך-אַנרוקנדיקע אימה פון די קומענדיקע ימים-הנוראים...

יא, אַן אוון-קשבת האָט דאָס אַליץ געקענט אויפכאַפּן און אַרויסהערן פון דעם אַנגעלאַדענעם אויר-העולם, אַבער אַלע יידן זענען געשלאָפּן מיט אַ מידן שלאָף און האָבן געלאָזט פאַרלוירן גיין אַט די אוצרות מיט פאַר-שידענע קולות ושברי-קולות. אפילו ירוחם-שמערל דער שמש, וואָס איז גראַד יאָ וואָך געווען, האָט אויך נישט אין זינען געהאַט אויפצוקלייבן אַט די אוצרות פון נגינה און פון דבקות און פון כלות-הנפש. ער האָט זיך מיט קעצישע טריט געגנבעט אין די שאַטנדיקע הינטער-ווענט און הינטער-

פלוטן און איז געווען מלא-מענות און מלא-תרעומות אויף דער מלכות-
 דיך-שיינענדיקער לבנה פאר איר צו העלער שייך:
 — טייערע לבנה, זאלסט מיר לעבן און געזונד זיין! אין בית-המדרש
 דארף איך דיך האבן נייטיק ווי אין לעבן, אבער איצט — פארקוק זיך
 אויף א וויילע! וואס שפירסטו מיר נאך, ווי איך וואלט געווען א גנב?
 אין פאליש איז געווען דושנע און פינצטער, אן אויג זיך ארויסצו-
 נעמען. דער אלטער מיט זיינע שווערע תכסיסי-מלחמה האט זיך רירעוודיק
 ארויפגעקארטבקעוועט אויף די טרעפ און האט זארגעוודיק פארשלאסן
 הינטער זיך די טיר אויף ביידע פרענטעס. אויף א וויילע האט ער זיך
 פארטראכט: עפעס קען ער זיך נישט דערמאנען, ווען ער האט שוין פאר
 זיין גאנץ לאנג שמשות פארשלאסן א מאל די טיר פונעם בית-המדרש...
 אין בית-המדרש גופא איז געהאנגען א צעדריבלטע השכות. און
 צעדריבלט איז זי געווען פון איין זייט פון דעם דינעם, פארנעפלמן אפשיין
 פונעם גר-תמיד און פון דער צווייטער זייט — פון די העלע גרין-בלאלעכע
 פאסמעס לבנה-שמראלן. א וויילע איז דער שמש געשטאנען ביי דער שוועל
 א פארשטארטער, ווי ער וואלט זיך צוגעהערט צו דעם, וואס קומט פאר
 אינעווייניק אין אים. ער האט אפילו פארגעסן, אז ער האלט זיך נאך אלץ
 מיט דער שווערער האק און מיטן האקמעסער, וועלכע „רייסן אים ממש
 אפ די קישקעס אין בויך“. „ויקרבו ימי ישראל למות“, — מאכט דער אור-
 החיים הקדוש: אלע זיינע טעג און יארן, וואס יעקב האט אפגעלעבט,
 זענען זיך צונויפגעקומען צו זיין פטירה. דעסט גלייכן איז באותה רגע
 געווען ביי ירוחם-שמערלען. די גאנצע זיקנה זיינע האט זיך אראפגעלאזט
 אין זיינע פיס און האט זיך אויפגעהאנגען אויף זיינע קניעס, ווי אומגע-
 הייער-שווערע געוויכטן. גלייך אבער איז דערגאנגען צו זיין פארשטאנד,
 אז ער מאכט דא צו לאנגע שהיות און די נאכט שטייט נישט. מיט דער
 רירעוודיקייט פון א יונג בחורל האט ער זיך צוריק אויסגעדרייט צו דער
 טיר, ווידער א מאל בודק געווען, צי זי איז גוט פארשלאסן און האט זיך
 האסטיק דערנענטערט צום בעלעמער.
 דער בעלעמער אין גרויסן בית-המדרש איז געווען עפעס א מין בנין
 בפני עצמו, א בנין בתוך בנין. ער האט פארנומען דעם שטח פון א סוכה
 אויף א דריי פיר מנינים יידן און האט אויך געהאט אויף זיך א געשניצט
 דעכל, וואס האט זיך געהאלטן אויף פיר עמודים, עפעס כמו ווי א מין
 חופת-כבוד... פון אלע פיר זייטן איז דער בעלעמער געווען ארומגעבויעט
 מיט „שמעט“, — שווערע, מאסיווע בענק און סטענדערס. פון ביידע זייטן,

פון דרום-זייט און פון צפון-זייט האבן צום בעלעמער געפירט צוויי ארויפ-גענג, צו דריי טרעפלעך אין יעדן. דאס פאלעכל, אויף וועלכן ס'איז געשטאנען דער שולחן איז געווען מער ווי אן ארשין די הייך פונעם גרויסן פאל. אין אט דעם גרויסן הילצערנעם בויך זענען געלעגן זעק מיט „שמות“ און מיט אפגענוצטע תשמישי-דקדושה. לכתחילה פלעגן זיך אט די חפצים קלייבן אין שאפעס, אין פאליש אונטער די בענק און אפילו אין דער ווייבערשער שול, פשוט אין א ווינקל איינגעדעקט מיט א רעדנעלע. אויפן בוידעם האלטן אזעלכע זאכן האט מען מורא געהאט פאר א שרפה אין די גרויסע היצן. ווען אט די אלע ערטער און ערטעלעך זענען שוין געווען איבערפולט, האט מען דאס אלץ אָנגעשטופט אין זעק און — אונטער דעם בעלעמער! דארט האט זיך דאס אלץ געקליבן און געקליבן צענדליקער יארן, און ווען ס'איז שוין אויך דארט אוממעגלעך געוואָרן עפעס אריינצושטופן, האט מען אויפן בית-עולם אויסגעגראָבן א „קרקע“ און מען האט געדונגען מיכל דעם שמריקלדרייערס פערד און וועגעלע און די גאנצע שטאָט איז נאָכגעגאָנגען צו דער לווית, ווייל ווער האט עס נישט קיין חלק אין דעם דאָזיקן „בר-מינן“? אָבער אזא מין לוויה האט געקענט מרעפן נישט אָפּטער, ווי איין מאָל אין דרייסיק — פּערציק יאָר. שמערעק, למשל, געדענקט גאנצע צוויי לוויות אזעלכע, אי דאָס איז ער צו דער ערשמער פֿון אַט די צוויי נאָך אפילו קיין זיידע נישט געווען —

דער אלטער ירוחם-שמערל האט זיך שוין ביסלעכווייז צוגעוויינט צו דער טונקלקייט און די שיין פון דער לבנה איז אים גאַנץ גענוג געווען. ער האט פון זיך אַראָפּגעוואָרפן דאָס רעקל און דעם מלית-קמן און אפילו די שייך — אז זיי זאָלן נישט קלאָפן. מאַלע וואָס עס קען זיך פאַסירן! דאָן האט ער אַרויסגעוויקלט די האַק פון דער האַלטער ציך, אין וועלכער ער האט זי געטראָגן איינגעוויקלט, כדי זי זאָל נישט „שיסן“ קעגן דער לבנה און נאָך דעם ווי ער האט נאָך פאַרקאַטשעט די אַרבל פון דער העמד, האט ער זיך ערנסט גענומען פאַר דער אַרבעט —

קודם האט ער מיט דער שאַרף פון דער האַק ביסלעכווייז אָפּגעטויליעט אַ ברעמל פון איין טרעפל און דאָן — אָפּגיסנדיק זיך מיטן זיבעטן שווייס — האט ער אָפּגעריסן נאָך איינס און נאָך איינס. דער אונטערן-בעלעמער איז שוין געשטאָנען מיט אַ צעעפנט מויל, ווי דער שאול-תחתית. די פון די אייבערשטע און זייטיקע ברעמער אַרויסשטאַרטשנדיקע משוועקעס האבן זיך באַגעגנט מיט די גרינבלעכע שטראַלן פון דער לבנה און האבן אויס-געזען ווי לעבעדיקע ציין פון אַ פאַרמבולדיקער חיה. אַ רגע כּמימרא איז

שמערעק שטיין געבליבן א דערשראקענער פאר דעם גוואלדיקן חורבן, וואס ער האט דא אנגעמאכט, אין די אויערן האט זיך ביי אים צעקלונגען: „בום-בום“, „בום-בום“, ווי בשעת מען רופט די שמאט אויף א שרפה. און מאמער איז אים דאס נאך ווייניק, האט אים גראד איצט געגעבן א זעץ אין קאפ אריין א שפליטער פון א פסוק פון די חדר-יאָרן: „אם במחלת ימצא הגנב“... „אם זרחה השמש עליו“... „אם המצא תמצא בידו הגנבה“... די אלע פריקער ווערטער: „מחלת“, „גנבה“, האבן אים געשמאכן אין קאפ ווי אנגעגלימע שפיזלעך, ווי טראַפנס ברענענדיקער טרוואַקס, ער האט מיט א מאַל פארלוירן דעם „פאָדעס“ פון זיין גאנצער מלאכת-מחשבת און ער איז געבליבן שטיין אַפּהענטיק און פארלוירן, נאָר באלד האט ער זיך דערמאָנט אין דער סצענע ביים „אויסנעמענס“ און ער האט זיך, — א באַרוועסער מיט אַרויפגעקאממענע פלידערן, — כדי זיי זאלן זיך נישט פלאַנטערן פאר די פיס און האמעווען די אַרבעט, — נאָך מיט מער פלייס און מיט מער ברען אַריינגעוואַרפן אין דער אַרבעט.

ווען די בייזע ציינער פון דער אונטערנבעלעמערדיקער חיה זענען איינגעציקווייז געוואָרן אַרויסגעצויגן, האט שמערעק אַנגעהויבן אַרויסצומאַסקען די פאַרלעגערטע זעק מיט די קאַליע-געוואַרענע תּשמישי-קדושה. ווען די פּעדערשמע עמלעכע זעק זענען שוין געווען אויף דער זייט, האט ער, — קרעכצנדיק דערביי און אויקענדיק — זיך אַליין אַריינגעקוועטשט אין דער לאַך און פון דאַרטן געשלעפט די איבעריקע, די ווייטע. אזוי האט ער געאַרבעט א היפשן שטיק צייט, איידער ער האט דערלעכט צו זען פאַר זיך דעם לעצטן זאַק, דעם סאַמע ווינקלדיקסטן. דערזען, אז אונטערן בעלעמער איז שוין ליידיק, איז ער ממש אומגעפאַלן אויף איינעם פון די בייכיקע זעק און האט געסאַפעט, ווי א בלאַזזאַק. דאן איז ער צוגעגאַנגען צום האַנטפאַס און האט מיטן איינגענעצטן עק פונעם האַנטעך זיך באַנעצט די שלייפן. דאָס האט אים א ביסל דערפרישט און ער האט זיך דערפילט בכח מסיים צו זיין דאָס פאַרטראַכטע שטיקל אַרבעט.

ווען ער האט זיך אומגעדרייט פונעם האַנטפאַס איז ער אויף א וויילע שטיין געבליבן א דערצימערטער פון דעם בילד, וואָס האט זיך פאַר-געשמעלט פאַר זיינע אויגן: די הינטערשמע העלפט פונעם גרויסן בית-המדרש איז געווען געדיכט פאַרזייט מיט טונקעלע בערגלעך, וואָס האבן אויסגעזען ווי אַלטע, האַלב-צעשווענקטע קברים און צווישן זיי — דער פינצמערער אַפענער פּיסק פונעם אונטערן-בעלעמער. די לבנה האט שוין

אויסגעזען פארשלאָפן, פארהלומט, נאָר פונעם שלאָף האָט זי פון דעס
וועגן געמוסרט דעם אַלטן ווייסן-חברה'ניק:

— נו, איך פרעג דיך אליין, שמערעק, טוט מען יא אפ אזא זאך?
און נאָך ווו? אין אַ מקום-קדוש! און נאָך ווען? שבת שמברכין אלול! ווו
האַסטו אזוינס געזען און ווו האַסטו אזוינס געהערט?

אַבער דער אַלמער בונטאַר האָט נישט פאַרגעסן אפילו אויף קיין איין
רגע, אז ער האַלט נאָך פאַר אַלעמען און אז די נאַכט שטייט נישט. ער
האַט פון די אַרויסגעטאַסקעטע זעק אַנגעהויבן אַרויסצושלאָפן אַלע צערי-
סענע מליתים, אַ באַרג מיט מליתים. דאַן האָט ער אויסגעזוכט דעם
גרעסטן, גאַנצסטן זאַק און האָט אים אויסגעליידיקט ביז דער לעצטער
„שמה“. אַפגעטון אַט דאָס אַלץ האָט ער גענומען דעם האַקמעסער און
האַט זיך דערנענטערט צום עמוד. נאָר דאָ האָט אים דער מוט אין גאַנצן
פאַרלאָזט. ער האָט זיך אליין געזען ווי אַ פעלד-גולן, וואָס דערנענטערט
זיך צו זיין קרבן מיט אַ מעסער אין די הענט. אונטערן שיטערן אַפשיין
פונעם נר-תמיד האָט דער נייער סידור געפינקלט מיט אַלע הנ'ען אין דער
וועלט. עס האָט זיך אים געדאַכט, אז דער נייער סידור שרייט צו אים
אויף קולי-קולות:

— אַלמער גולן, וואָס האָב איך דיר געטון, וואָס דו ביסט געקומען
מיך קוילען? איז דאָס דען מיין שולד, וואָס דו ביסט שוין אַלט און חרוב?
פאַר וואָס ווילסטו מיך באַגראַבן לעבעדיקערהייט, האָ? גאַטס אויג זעט
אַלץ, האָב מורא פאַר גאַט, רוצח דו! דאָס וועט דיר נישט געשענקט ווערן,
געדענק!

אַ קאַלמער שווייס איז אַרויסגעטראָטן אויפן שמש'ס גאַנצן קערפער.
ער איז קוים איינגעשטאַנען אויף די פיס און איז בשעת-מעשה כלל נישט
געווען ענלעך אויף קיין הורג-נפשות. ער האָט דערפילט, אז ס'איז שלעכט
מיט אים. אַט אזוי שטייענדיק קען ער פאַלן חלשות און פון זיין גאַנצן
פלאַץ וועט זיך אויסלאָזן אַ טייך. ווי אַ טרינקענדיקער כאַפּט זיך אָן אין
אַ שמרויעלע, אזוי איז שמערעק צוגעלאָפן צום אַלטן ספרים-שראַנק און
האַט אַרויסגעכאַפּט דעם אַלטן, פאַרשעמטן סידור. די עצה איז געווען
אַ גוטע עצה. כהרף עין האָט זיך צו אים אומגעקערט זיין גאַנצער מוט
און זיין גאַנצע אַנטשלאָנסקייט. פאַר זיינע אויגן איז דורכגעשווומען דאָס
בילד בשעת דעם „אויסנעמענס“ און ער האָט אזש אַנגעהויבן צו קריצן מיט
זיינע אויסגעקרוםטע, פאַרזשאַווערטע ציין:

— ווי די מיאוסע פליגן באַפאַלן דעם קערפער פון אַ טויטן לייב,

אזוי זענען זיי אים באפאלן, די קינדער... און די באסקעס זייערע זענען אויך נישט בעסער פון זיי... אזוי וואלטן זיי געטון מיט מיר אויך, ווען איך לאז זיך נאר... טא ווארט זשע אים ביי מיר, איר!

ער האט דערפילט ווי פרישע בלוטן, בלוטן פון נקמה צערזולען זיך אין זיינע אברים. מיט דער אומברחמנותדיקייט פון א תליון איז ער צוגע-גאנגען צום נייעם סידור און האט מיטן האקמעסער אנגעהויבן ארויס-שלעפן פון זיינע טאוולען איין טשוואק נאכן אנדערן, איין טשוואק נאכן אנדערן. ווען דער סידור איז שוין לחלוטין געווען „אפגעקנעפלט“, האט ער אים גוט-גוט ארומגעוויקלט מיט די טליתים, וואס ער האט ארויס-געפליקט פון די זעק, דאן האט ער דעם פאפירענעם בר-מינן אריינגעשטופט אין אויסגעליידיקטן זאק אריין און האט אים ארומגעלייגט מיט די אויס-געשאטענע „שמות“, אלטע רצועות און אלטע מענטעלעך. ווען דער זאק איז שוין געווען „אין נייטן חודש“, האט ער אים מיט א שטריקל איבער-געבונדן „דאס מויל“, האט אים ארונטערגעקייקלט אונטערן בעלעמער און איז אליין אויך ארונטערגעקראכן אהינצו: דארט האט ער אים מיט די לעצטע כוחות צוגעשטופט אין סאמע ווייטסטן ווינקל פונעם ריזיקן אונטערן-בעלעמער-מויל, טיף-טיף אונטער פתחיה-וואלף דעם קצב'ס „שטאט“.

דער שמש האט איצט געארבעט מיט דער געשווינדקייט פון א קונצנמאכער. איין זאק נאכן צווייטן זענען צוריק אריינגעשארט געווארן אין זייער ערב-קבר'דיקן קבר, דערנאך איז ווי ווייט מעגלעך שטילער און פארזיכטיקער צוגענאגלט געווארן איין ברעטל נאכן צווייטן ביז די טרעפלעך האבן אנגענומען זייער שטענדיקע צורה. ווען דאס אלץ איז געווען אפגעטון האט דער שמש זארגעוודיק ארומגעווישט דעם עמוד מיט די שרייענדיקע טשוועקעס-לעכער, אז עס זאל נישט בלייבן קיין מינדסטער שפור: מיט וואס פאר א כלים מען האט דא געארבעט. דאן האט ער נאך געכאפט א קוק, צי ער האט אוועקגעלייגט דעם אלטן סידור אזוי ווי ער איז פריער געלעגן, — מכות וועלן זיי ביי אים וויסן, אז די „פמירה“ פונעם נייעם סידור האט עפעס א סמיכת-הפרשה מיטן תחית-המתים פונעם אלטן סידור! דאן האט ער גענומען זיין האק מיטן האקמעסער און האט זיי מיט דער קאטשערע ארויפגערוקט אין הרובע אריין, ארויף, ארויף, „צום סאמע שלונג“. און דאן ערשט האט ער גוט-גוט איינגענעצט די אלטע ציך, אין וועלכער ער האט געבראכט אהער זיינע כלי-זיון, און האט זיך

צעלייגט איבערן פאל אפצוואשן אויף גינגאלד אלע סימנים פון דעם שטיקל ארבעט, וואָס דאָ איז היינטיקע נאכט אָפגעטון געוואָרן — אויף די שפיץ פינגער האָט זיך שמערעק דערנענטערט צו דער פארשלאָסענער טיר און האָט זיך לאנג איינגעהערט. עס האָט אויסגעזען, ווי ער וואַלט געהאַט אַ שטיקל השד: טאַמער שטייט דאָרטן עמעצער און הערט זיך אונטער. אַבער הערנדיק, אַז ס'איז נישטאַ וואָס צו הערן, האָט ער זי אויפגעשלאָסן און האָט זיך אַרומגעקוקט: אויף די טרעפּ און אין פאַליש איז געווען פינצטער פונקט ווי בשעת ער איז געקומען אַהערצו. ער האָט אָפגעאַטעמט מיט דער פולער ברוסט און האָט אַ פאַראַכטנדיקן שמייכל געטון צו זיך אליין:

— ווער אונטערקוקן? ווער אונטערהערן? מען פאַפט אלע ווי די איוואָנעס —

און ער איז אַוועק צום טייך זיך אַרומוואַשן פון דעם גאַנצן שמוץ, וואָס ער האָט היינטיקע נאכט אויף זיך אַרויפגעשלעפט... און טאַמער דערזעט אים אפילו ווער, וועט יענער ביי זיך אויס-טייטשן: געגאַנגען זיך טובל זיין. אַן עלטערער ייד וויל פאַרגלעטן די אָפגעטונגענע עולות און טאַקע ערב ראש-הודש אלול... אַ פיש אין וואַסער ציטערט, זאָל אַזאַ באַ-בימים נישט ציטערן? ווען דען, אויב נישט אין אַזאַ עלטער, האָט מען שוין יאָ אַ הרהור-תשובה? אס לאַ עכשיו — אימתי?

גראַד אין יענעם פרימאָרגן האָט זיך ירוחם-שמערל נישט איבעריקס געאיילט אין בית-המדרש אַריין. וואָס האָט ער קיין צייט נישט? זאָל דאָרט איבערקאָכן דאָס הייסע בלוט אָן אים.

ווען ער האָט זיך ענדלעך געלאָזט גיין דאַווענען האָט מען שוין, אויף זיין השכּוֹן, געמוזט האַלטן נאָך „ברכו״. צום סוף — ווער? וואָס? קיינער האָט נאָך אפילו נישט געקלערט צו זאָגן „ברכות״. די גאַנצע שטאַט האָט שוין געווסט פון דער שרעקלעכער גנבה און אין בית-המדרש האָט געקאַכט ווי אין אַ קיטעל-הויז. ווי מען האָט נאָר דערזען אויף דער שוועל שמערעק דעם שמש, אַזוי האָבן זיך אלע מתפללים צעלאָזט לויפן צו אים, גרייט אים דורס צו זיין —

— וווּהין איז אַהינגעקומען דער סידור פונעם עמוד? דער נייער סידור?

ר' ירוחם-שמערל האָט געהאַט „נישט קיין ריינע הענט״, האָט ער זיך קודם געוואַשן מיט דער קאָרט דריי מאל אויף יעדער האַנט כדת וכדין

און געזאגט „אשר יצר“ אויפן קול. ווען ער האט אויסגעלאזט: „הרופא כל בשר ומפליא לעשות“ און דער גאנצער עולם האט געענטפערט „אמן“, האט ער אויף זיי אנגעשמעלט זיינע קאליע-ווערנדיקע פארהידושטע אויגן:

— וועלכער סידור?

אין שטאט האט געקאכט ווי אין א קעסל. ווער דאווענען? וואס דאווענען? וועמען ליגט איצט אין קאפ זיך גאר שמעלן דאווענען? יעדער פאר זיך האט ווי עס איז אפגעכאפט די תפילה און מען איז ארויס אין גאס אריין. און אין גאס איז שוין דווקא געווען וואס צו זען און וואס צו הערן. אלע יידן פון דער שטאט, פון גרויס ביז קליין, האבן זיך געבראכן די מוחות אויף אַט דער אויסטערלישער געשעעניש. טויזנטער המצאות האבן זיך געמישט מיט טויזנטער קלוגע סברות.

מכל פנות העם האט מען געמענה'ט מיט די הענט און מיט די עלנבויגנס און מיט שוים אויף די ליפן:

— אָבער וועמען קען נוצן אזא סידור? פאר א יחיד טויג ער דען?

— שא, חכם פון דער מה-נשתנה! מער איז דיר גארנישט קשה? הלמאי בערעלע דעם שוחטס האט נעכטן ביי נאכט אין בית-המדרש געגרייט א ליינען אפשר ביז איינס א זייגער און נפתלי דער צעלניקער מיט אברהמל דעם מוכר-תבואה/ניק דערציילן, אז זייגער פינג פאר טאג זענען זיי שוין געווען אין בית-המדרש — ווען זשע האט שוין געקענט פארקומען די גנבה?

— און זיי האבן נישט געזען, צי דער סידור איז נאך געווען אויף זיין פלאץ, צי ניין שוין?

— ס'איז זיי גארנישט איינגעפאלן צו קוקן, איז זיי נישט...

— זאגט נאר, און אפשר איז דאס א שטיקל ארבעט פון יענער חברה? די גמרא איז דאך פול און פול מיט מעשות פון שדין רוחין ולילין, הא? אפשר האט שולט געווען אן עין-הרע און... כ'ווייס?

— רבותי, און אפשר דארף מען גאר לערנען פשוט'ן פשט: אפשר האט אונדזער ראש-הקהל חרטה געקריגן אויף זיין איידעמס מתנה — מן הסתם אים ווייניק כבוד אפגעגעבן פאר איר — און ער אליין האט דעם סידור צוריק אויסגעליגן אויף א שטיקל צייט?

— און איך זאג אייך, אז די גאנצע מעשה מיט אַט דער אויסטער-לישער גנבה איז עפעס א לא-דבר! א פארבלענדזעניש אָדער א פארפי-רעניש אָדער כ'ווייס וואס אזעלכעס? אן אחיות-עינים רחמנא ליצלן,

האָקוס-פּאַקוס! וואָרעם נעמט אַ השִׁבוּן: וועמען קען נוצן אַט דער סידור?
 קיין גוי וועט אים דאָך נישט גיין גנבענען — זיי דאווענען דאָך אַלע
 פון אויסנווייניק! אלא וואָס דען וועט איר זאָגן — אַ ייד? איינער מאַהניו
 בני-ישראל? עפעס אַ מין עכן בן כרמי?

— גיי, פּראַ-אדם וואָס דו ביסט! וועלכער ייד וועט עס גיין גנבענען
 אזא סידור? קודם איז דאָס דאָך הקדש! והשנית, צו וואָס נוצט ער אים?
 אַ יחיד קען דען דאווענען פון אזא אומגעלומפערטן לויטן? וווּ וועט ער
 אים גאָר צעלייגן, וווּ?

— איר הערט רבותים, דיינים, מומחים, איך שווער אייך ביי מיין
 באַרד און פּאות, אַז די גאַנצע טראַגעדיע מיט דער גנבה פונעם סידור גייט
 מיך אָן ווי דער פּאַראַיאַריקער שניי... ווייסט איר גאָר וואָס איך וועל אייך
 זאָגן? איבערגעקערט דעם שמוים! בדיעבד מוט מיר גאָר די גאַנצע מעשה
 ווילד הנאה. דערווייל טאַראַראַמט זיך אין שטעמל. קען מען כאַטש אַ מאָל
 אין אַ יובל אַ לאַך טון. איי, דער שאַדן? קלאַפּן זיי זיך קאַפּ אין דער וואַנט
 די נגידים צוזאַמען מיט זייערע מתנות! איך קען באַשטייען, אַז יעדער
 בעל-תפילה, וואָס שטעלט זיך צו צום ברעמל, זאָל זיך דאווענען פון זיין
 אייגן סידורל...

— אויך מיר אַ דאגה! אַזעלכע צרות, ברודערקע, קען איך טראַגן
 באַרג-אַרויף אויף איין אַקסל און נישט מיד ווערן —
 — ווייסט איר וואָס איך וועל אייך זאָגן, רבותי? כאַטש אונדזער
 ראש-הקהל זאָל לאַנג ליגן אויף איין זייט איז דאָך זיכער אַ שיינער ייד
 און כאַטש זיין געניידעמל זאָל מאַריך ימים ונשים זיין איז דאָך אודאי און
 אודאי אַ צאַצקע אַ יונגערמאַן — אגב, איך האָב זיי ביידע טיף-טייער אין
 דער ערד, — און כאַטש זיי ביידע זענען מורא'נדיקע נדבנים, והראיה —
 אַט שענקען זיי דאָך גוואַלדאָוונע סידורים אין בית-המדרש אַריין! און
 כאַטש —

און דאָ איז אַוועק אַ צעמל פון כמה וכמה „כאַטשן“ —

— פון דעסט וועגן מעגן זיי אונז ביידע האָבן צו אַכציק שוואַרצע
 יאָר אויף אַ חלק און זייערע ווייבערעם — די זעלבע פאַרציע, גאָר אויף
 באַזונדערע טעלערלעך. אַט די פעטע חזירים, וואָס קיין אַרעמאַן קיין לעפל
 קרופניק וועט מען נישט געבן, ווייל דאָס מוז געטון ווערן בשתיקה, אָן
 אַ קעסלפויק און אָן שופר-בלאַזן! און סידורים אין בית-המדרש אַריין, אַז
 עס זאָל קלינגען די גאַנצע שטאַט און די גאַנצע סביבה מיט זיי און מיט
 זייער אַפענער האַנט — דאָס דווקא יאָ! און מיר פּערד, לאַשעקעס אַזעלכע,

דארפן נאך זיין זייערע טרומייטערס און זייערע קלעזמער... הא, נישט דערלעבן זאלן זיי עס! אפשר בין איך נישט גערעכט, הא?
 מער ווי אומעטום האָט זיך געקאַכט ביים ראש-הקהל אין שטוב און מער ווי אַלע יידן, האָט זיך געקאַכט דער ראש-הקהל אַליין.
 — ...ווען מען ווייזט אים דעם גנב — האָט ער גענוואָלדעוועט אויף דער גאַנצער גאַס — וואָלט ער אַליין מיט די אייגענע הענט אים אַרויסגעריסן דעם גאַרגל —

און דער גאַנצער עולם, פאַר וועלכן ער האָט געהאַלטן אַט די דרשה, קוקנדיק אויף זיינע מיט בלוט-אַנגעגאַסענע אויגן, האָט אים באמת געגלייבט, אַז ער איז פעאיק דאַס צו טון.

— יידן! — האָט ער ווייטער געדונערט פונעם בוך אַרויס — יידן! איך שווער אייך ביי מיין באַרד און פּאות — בלוט וועט זיך גיסן אין אַלע גאַסן, אויב דער סידור וועט זיך נישט אַפּוּזוכן... געדענקט, איך בין נישט ערוב פאַר זיך —

און דער עולם האָט אים געגלייבט, אַז ער איז נישט ערוב פאַר זיך. אויפן באַפעל פונעם צעפּלאַמטן ראש-הקהל זענען אַוועק אפשר צען פאַרלעך איבער דער שטאַט און האָבן איבערגעטרעסלט כמעט אַלע יידישע הייזער צוזאַמען מיט די בוידעמס, מיט די קעלערס, מיט די האַנטקעמער-לעך, מיט די שטאַלן און — רעד צום לאַמפּ! והילד איננו!

אויפן באַפעל פונעם ראש-הקהל האָט מען צעשיקט רייטערס אין אַלע אַרומיקע שטעטלעך מיט בריוו: טאַמער קומט עמעצער פאַרקויפן אַזא און אַזא סידור, למען השם מען זאַל אים שוין פון דאַרט לעבעדיק נישט אַרויסלאָזן! מען זאַל אים לאָזן קאַווען אין קייטן און צושטעלן מיטן עטאַפּ קיין וואָלאַדאַרקע.

און ירוחם-שמערל איז באַגלייך מיט אַלע בעלי-בתים געווען אין גאַס, אַריינגעשטעקט די נאַז אין אַלע רעדלעך, וווּ צוויי איז ער געווען אַ דריטער און אומעטום האָט ער געוואָלט וויסן דאַס רעכטע-געדעכטע:

— נן, וואָס קינדערלעך? מען הערט נישט גאַרנישט קיין נייעס? הא?
 קיינער האָט נישט געזען, קיינער האָט נישט געהערט?
 די באַלעבאַטים האָבן זיך פון אים אַפּגעשאַקלט, ווי פון אַן איינגע-געסענער פּליג:

— משעפעט זיך אַפּ פון אונדזער נשמה, שמערעק! זייט זיכער, אַז ס'וועט נאָר זיין עפעס נייעס, וועט מען אייך מסתם קומען מודיע זיין — אויף צו מאַרגנס, אַז פון אַלע הקירות ודרישות איז מען נישט געוויר

געוואָרן קיין איין ניי וואָרט, האָט דער ראש-הקהל געפּאָדערט פּונעם רב, אז יענער זאָל פּון דער בימה אויסרופן אַ חרם אויפּן גנב, באַם ער קערט נישט אום די גנבה ביז דריי טעג! און דאָס אַרײַנוואַרפּן אין חרם זאָל זיין מיט אַלע פּישטשעווקעס: מיט שוואַרצע ליכט, אָנגעטון אין טלית און אין קיטל, מיט שופּר-בלאָזן און מיט אַלע אַנדערע זיבן זאַכן. האָט אים דער רב דערויף געענטפּערט, אז ער האָט נישט געפּונען אַזאַ דין אין ערגעץ. סײַדן ער, דער ראש-הקהל, וועט אים ברענגען אַזאַ באַפּעל פּונעם „וועד ארבע ארצות“, אַדער פּונעם בית-דין פּון ירושלים, וועט ער דאַמאַלסט האָבן אַ ישוב-הדעת —

עס זענען פאַריבער עטלעכע טעג.

די צערייזטע געמיטער זענען געוואָרן צוגעלאָשן. ווידער איז דער אַלטער עמוד-סידור געווען צוגענאָגלט אויף זיין אַלטן פּלאַץ. מען האָט אים מיט גרויס פאַרדאָ אַרויסגענומען פּון זיין געפּענגעניש, — פּון דער אַלטער שאַפּע דאָרטן, — טאַקע בפּועל ממש ווי ביי יוסף-הצדיק שטייט געשריבן: „ויריצוהו מן הכּוּר, ויגלה ויחלף שמלותיו“... מען האָט זיך פאַר אים ווידער געבויגן אין דרייען, ווי בימי שפּוט השּׁופּטים, פאַר יפתּח'ן, וועלכן מען האָט אויך פּריער בכּוּשֶׁת-פּנים פאַרטריבן פּונעם „ברעטל“... ווידער איז דער חכרה קליינוואַרג אָנגעזאַגט געוואָרן מיטן האַרבן וואָרט, אז מען וועט זיי צעברעכן רוקן און לענד אויב זיי וועלן וואַגן זיך בלויז צורירן צום סידור. דער גאַנצער ענין: אַלטער סידור, נייער סידור האָט שוין אָנגעהויבן פאַרגעסן צו ווערן, — סוף כל סוף קיין גרעסערע דאגות האָט מען שוין נישט? — נישט פאַרגעסן אין אַט דער מעשה האָט נאָר ר' ירוחם-שמערל דער שמש. אין די פאַרטאַגן ווען קיינער איז נאָך נישטאַ אין בית-המדרש, אַדער אין די בייטאַגן, ווען צו מנחה איז נאָך קיינער נישטאַ, פּלעגט ער אָפט צוגייען צום בעלעמער, אָנקלאַפּן אין די קרשים, לעבן וועלכע ס'איז געלעגן באַהאַלטן דער „לעבעדיקער מת“ און הכּנעט'דיק אַרויסשעפּטשען: — נשמה טהורה, הייליקער סידור, איך בעט דיך מחילה פאַר דעם, וואָס איך האָב דיך לעבעדיקערהייט באַגראַבן. איך שווער דיר אַבער: ווי דאָ איז אַ מקום-קדוש פּון גאָט, אז איך וועל אין מיין צוואה אָנגעבן דאָס אָרט, וווּ איך האָב דיך באַהאַלטן. הלואי וואָלט איך אַזוי געווען זיכער, אז איך וועל אויפשטיין תּחיית-המתים, ווי דו וועסט ביי מיר אויפּ-שטיין תּחיית-המתים! און אַנדערש באַטרעטן קעגן דיר האָב איך נישט געטאַרט און נישט געקענט! דו וועסט דאָך אויך אַ מאַל אַלט ווערן, וועסטו ערשט דאַמאַלסט דערפּילן מיין האַרץ... רו זיך דאָרטן אויס די ביינער און

זיי אויף מיר נישט מקטרג פארן בית-דין-של-מעלה, ווייל ווען דו ביסט אויף מיין פלאץ, וואָלסטו אויך בעסער נישט געווען. אדם קרוב אצל עצמו. זיי געזונט. מיר ביידע וועלן זיך שוין קיין מאל נישט זען. אזוי לאנג, ווי איך וועל דאָ נאָך זיין, וועסט דו נישט זיין און אז דו וועסט זיך דאָ צוריק באַווייזן, וועל איך שוין דאַמאַלסט נישט זיין, האָב זשע אויף מיר נישט קיין פאַרדראַם, איך בין נישט מער, ווי אַ מענטש און כאַמש כ'בין שוין גענוג אַלט, פון דעסט וועגן וויל איך נאָך לעבן —

די יידישע נקמה

אבי די וועלט רעדט זיך איין, אז יידן האבן נישט קיין הוש פאר נקמה; אז יידן זענען א פאלק פון „לא תקום ולא תסור“, — ווייס איך וואס, עס הייבט זיך אפילו נישט אן! א ייד, פונקט אזוי גוט ווי יעדער מענטש, אז ער פילט זיך פון עמעצן געטראפן, קאכט עס אין אים און עס זידט אין אים דער כעס און דער גרימצארן און ער „קילט זיך נישט דאס הארץ“ ביז ער זעט נישט אינעם שונא קיין נקמה און ביז ער „טריט אים נישט מיט די פיס“, אז דער רוח נעמט אים אזש אוועק.

בלויבט נאָר איבער אַפּצומעסן, צי יידן טוען אַט די „עבודה“ טאַקע אויף דעם זעלבן שטייגער ווי די בני אומות-העולם, צי אפשר אַ קאַפּעמאַש-קעלע אַנדערשער ווי זיי —

*

בערל דער שניידער — דער בעסטער שניידער אין שטאָט — איז אין אמת גערעדט נישט געווען קיין כולו שניידער, מכף רגל ועד ראש, נאָר מחצה על מחצה. ער איז געווען חצי שניידער, חצי „זיידענער יונגער-מאַן“. ווען ער איז צוריק מיט פיל צענדליקער יאָרן אַריינגעטראָפן אין ישיבה, האָבן אַלע מבינים אויף „שאַרפּע קעפלעך“ אויף אים נביאות געזאָגט, אז דאָס וואַקסט אָן „אייזערנער קאַפּ“, אָן אַנטיקל, „איינס צווישן מויזנט“. אָבער ווי ס'טרעפט כמעט שטענדיק מיט די יידישע „אייזערנע קעפּ“, האָט זיך פון אַט די אַלע גוטע נביאות-זאָגעכטסן „אויסגעלאָזט אַ טייך“. זיין פאַטער, נפתלי דער שניטקרעמער, פאַרנדיק איין מאָל פון אַ יאָריד אין אַ שלאַקסרעגן האָט ער זיך שטאַרק פאַרקילט און איז נעבעך אוועקגעפאַלן מיט אַ לונגען-אַנצינדונג פון ביידע זייטן. די מוטער, אַ יידענע אַ חולנית, האָט אַרויסגערופן דעם עלטערן זון, איר בערעלען, פון דער ישיבה פון מרחקים, און זי האָט בפירוש זייער גלייך געטון, וואָס זי האָט אים אַראָפּגעבראַכט, ווייל דער פאַטער זיינער, כל ימיו אָן ערנסטער ייד ביז נאָר, האָט אויך דאָס מאָל מיט זיינע בני-בית נישט געמאַכט קיין שפּאַס, ער האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און — הלך לעולמו. בערל איז דאַמאַלסט אַלט געווען גאַנצע זעכצן יאָר און האָט מיט אַ מאָל דערפילט אויף זיינע שוואַכע פלייצעס אַ משא פון אַכט פאַרשוין: אַ בלינד-לעכע, אַ קרענקלעכע מוטער מיט זיבן פיצלעך קינדער. לכתחילה, אז

עם זענען פאריבער „שלושים“, האט בערל געפלאנעוועט ממשיך צו זיין דעם פאטערס מסחר: האנדלען מיט שניטקראס, אויך פארן אויף יארדים, אבער ווי ער האט זיך צוגערירט צום פאטערס השכונות איז אים געווארן פינצטער פאר די אויגן, דא האט ער ערשט אנטפלעקט דעם „לאך“, וועלכן זיין פאטער האט זיך אלע זיינע יארן באמיט צו פארדעקן פון מענטשנס אויגן מיט דער פאלע פון זיין צעריסענעם סורדום: נישט נאר דאס ביסל סחורה — אפילו דאס העמד אויפן לייב איז אויך נישט געווען קיין אייגנטום... און דא: קיין עין-הרע אזא כאליאסטערע מיט קליינע קינדער. מען מוז זיי פארשטופן די מיילער; מען מוז פאר זיי צאלן שכר-למוד; מען מוז פאריכטן דעם דאך איבערן קאפ און נאקעט קען מען אויך קיין קינד נישט לאזן גיין — איז וואס זשע טוט מען טאקע?

ס'איז אויף אים ממש געפאלן די גאנצע וועלט — מאין יבא עזרי?
און דא האט זיך די נפתליכע דערמאנט, אז אין דער „אויעזדנע שטאט“ האט זי גאר א ווייטן קרוב, א שני שבשלישי, א שניידער איז ער דארטן און ער שארט דארט זאגט מען גאלד מיט די לאפאטעס, האט זי גענומען איר „גדול-הכית“ אומשטיינס געזאגט, וואס דארף איצט ווערן דער גאנצער פרנסה-געבער און האט אים אפגעפירט צו איר אויעזדנע „גאלדשפינער“. גאנצע דריטהאלבן יאר האט בערל, דער נישט-פארענדיקטער עלוי, זיך געלערנט ביי דעם גרויסשטאטישן שניידער די מלאכה פון שניידעריי און האט זיך אומגעקערט צו זיך אין שטאט אריין א פארטיקער בעל-מלאכה, אפילו מיט אן אייגענער זינגער-מאשין...

זינט דאמאלסט איז שוין פיל וואסער אפגעלאפן. די נפתליכע איז שוין לאנג אוועק צו איר נפתלין, די זיבן יתומים האבן שוין אלע קינדער צו לייטן און בערל איז שוין כל ימיו פארבליבן א שניידער און אזוי עד היום הזה. א בעל-מלאכה איז ער געווען — איין מומחה! פונקט אזוי ווי ער האט א מאל געהאט א גוט קעפל צו גמרא מיט תוספות, אזוי איז ער אין זיין פאך אויך געווען א זעלטענער קינסטלער. פון דער גאנצער געגנט פלעגט מען קומען נייען התונה-קליידער ביי בערל דעם שניטקרעמערס. בערל איז געווען א שניידער, אבער נישט קיין „שניידערקו“. ער פלעגט קיין מאל נישט אריינשמעקן אין שענקל אריין ווי אנדערע שער און אייזן-ינגעלייט; ער האט מקדמת דנא געהאט זיין „שטאט“ אין גרויסן בית-המדרש, ווו דער רב האט געדאוונט און בכלל די שענסטע באלעכאטיס פון דער שטאט. ער האט געקענט זייער שיין לייענען אין דער תורה און ווען עס פלעגט קומען שבת — האבן זיינע זמירות פארקלונגען די גאנצע

גאס, זיינעם א „מנוחה ושמה“ אָדער א „יום זה מכובד“ האָט מען נאָכ-געזונגען אין די שענסטע הייזער פון דער שטאָט און אפילו ביי ר' חיים-הערש דעמבענער אין שטוב און די זין און איידעם זיינע האָבן זיך כלל נישט געשמט אויסצוזאָגן דעם שטאָט-נגיד, ר' חיים-הערשן:
— דאָס איז בערל שניידערס א זמל, ממש — אגיל ואשמה, האָ?
אָדער ווי ער אליין זאָגט כסדר: הפלא ולעפעלע...

ר' חיים-הערש דעמבענער האָט ערשט צוריק מיט א פאָר צענדליק יאָר געהייסן: הערשל קיזיאָק. דאָס איז געווען א דאָרפֿ-ייד, א גראָבע זאָך, מיט א מגושמדיק פנים מיט א פאָר מגושמדיקע ידים ווי אַקסענע פים, מיט איין וואָרט — אַן אמת'ער מוזשיק. די הערשלקע מיט די בנות האָט געהאלטן די קרעטשמע מיט דער שענק, וועלכע איז גראָד געשמאָנען אויף א רוישיקן פרשת-דרכים און זיי האָבן פון איר געהאַט „אי ברויט, אי קוילעטש און ס'איז נאָך געבליבן אויף קנוס-סעודה אויך“ און הערשל מצדו האָט געשמאַק אונטערגעהאַנדלט מיט פעל און דער עיקר — מיט „שמישיניע“, הויר-האַר. גאָר אין די יונגע יאָרן, באלד נאָך דער חתונה, איז ער שונאי-ציון אויסגעריסן געוואָרן ווי א משוגענער הונט, ממש געאַקערט מיט דער נאָז די ערד ביז ער האָט געקענט אַנהאַדעווען א שטוב מיט קינדער. מענטשן האָבן אפילו געשווירן מיט כל השבועות שבעולם, אַז „הערשעניו“ דאַרף האָבן שמירה-מעולה, ווי להבדיל א חתן אָדער א קימפעטאַרין. מען דאַרף אים נעכעך „קוקן אויף די פינגער“, ווייל ער איז זייער נזהר נישט צו גיין חלילה קיין ד' אמות אַן „נטיילת-ידים“... אָבער מצאָלע וואָס מענטשן רעדן אַליץ... אין יאָרן אַרום, ווען ער האָט שוין געהאַט מיידן צו ליימן, איז אים דער מסחר מיט די חויר-האַר אַוועק מיט דער האַנט און ער איז בין לילה געוואָרן א ייד, אַן עושר. די וועלט זאָגט, אַז געלט גייט צו געלט און אַזוי איז טאַקע ביי אים געווען. ער האָט זיך א געם געטון איינצוקויפן אייער פאָר אויסלאַנד; דאַן האָט ער זיך אונטער-גענומען צוצושמעלן אַקסן פאַרן הייל, מיט איין וואָרט — זיין עשרות איז געוואַקסן און געוואַקסן ווי אויף הייוון.

באלד ווי נאָר זיינע מסחרים האָבן אַנגעהויבן צו גיין באַרג-אַרויף, האָט ער זיך אַריבערגעצויגן פונעם דאַרף אין שטאָט אַרײַן, ער האָט זיך באַזעצט אויף דער הויפּט-גאַס; ער האָט אַרײַנגענומען א יידן אין שטוב אַרײַן, וואָס פלעגט מיט אים אין די אַונטן לערנען די פרשה פון דער וואָך; ער האָט פון צייט צו צייט אַנגעהויבן מיט היימישע חסידים זיך אַראָפֿ-צוכאַפן „אין הויף אַרײַן“, מיט איין וואָרט — דער מענטש האָט זיך

אָנגעהויבן צו איידלען, נישט געקאָרגט זיך אויף קיין רובל צדקה, אויף נעמען אַן אורח אויף גאַנץ שבת, קורץ גערעדט, — ער איז אין איין „שמע ישראל“ געוואָרן דער שענסטער בעל-הבית אין שטאָט: מיט אַ שטאַט אין מזרח, ביי דער רעכטער האַנט פונעם רב; מיט אַן עטרה אויף צען פינגער די ברייט; אַ זיידענע זשיפיצע מיט אַ שמריימל; די גרעסטע לומדים און די שענסטע מיוחסים פאַר מחותנים; די דורכפאַרנדיקע „גוטע יידן“ אויף אכסניא; און אזוי דעם שענסטן אתרוג אין שול און די ערשטע מצה-שמורה נאָר פון ערב-פסח נאָך הצות — קיין אַנדער מין מצה קען זיין מאַגן נישט פאַרטראַגן, — און נאָך און נאָך און נאָך און... אַלצדינג! אויף דער וועלט איז אָנגעפאַלן אַ פאַרגעסעניש, עס האָט שוין באמת קיינער נישט געדענקט, ווער עס איז אזוינס געווען הערשלי קיינאָס, וועלכער האָט זיין גאַנץ עשרות צונויפגעקלאַפט פון דעם מקח וממכר מיט חזיר-האַר און מיט נאָך אַזעלכע פיינע מינים סחורה, וואָס זענען גאַר על פי דין אסור בהנאה, מען האָט שוין נאָר געוויסט צו גרויסן און צו לויבן זיין נאַמען: ר' חיים-הערש דעמבענער, דער פרנס פון דער קהילה-קדושה און דער גבאי-ראשון אין גרויסן בית-המדרש.

אויף שבת-נחמו איז געווען אַפגעשטעלט די חתונה פון דעם שטאַט-נגידס מיזינקעלע. לכבוד אַט דער געשעעניש האָט זיך דער שטאַט-עושר צעגאַרטלט גאַר אויף אַן אַנדער מין אופן. געלט איז געווען בלאַטע, בטול ומכּוּמל כעפרא דארעא. וואָס פאַר אַ ווערט האָט געלט, ווען מען דער-גרייכט מיט אַ קינד צום הר-סיני כביכול. דעמבענער האָט זיך דאָס מאַל משדך געווען מיטן מנהל פון דער באַרימטער ישיבה. דער מנהל אַליין, כשהוא לעצמו אויך אַ שטיק גאון, איז נאָך פון פריער געווען אַ מחותן מיט „אים“, זאָל לאַנג לעבן. מיט דעם דאָזיקן שידוך, קומט אויס, האָט ר' חיים-הערש זיך איינגעקויפט אין סאַמע אויבנאָן, איינגעטונקען אין זיידנס מכף רגל ועד ראש. דאָ ווערט ער שוין למזל „געקניפט און געכונדן“ מיט אַלע „שרפי-קודש“ פון דער גאַנצער מדינה און אפילו פון חוץ-לארץ! מי ידמה לו ומי ישות לו?

די הכנות צו דער דאָזיקער גלילה-חתונה האָבן פאַרכאַפט און פאַר-שלונגען די גאַנצע שטאַט: אַלע נייטאַרינס האָבן גענייט בלויז פאַר די רייכע מחותנת'טעס; אַלע שוסטערס האָבן געשוסטרעוועט נאָר בלויז פאַר די הויפט-מחותנים; אַלע בעקערס האָבן געבאַקן, אַלע לעקעד-בעקערנים זענען געווען פאַרוואַלגערט מיט באַשטעלונגען מכאַשטעלונגען שונים ומשונים; אַלע סאַרווערס און סאַרווערינס האָבן געמאַכט הכנות צו אַט

דער התונה פון התונה-לאנד; די גאנצע שטאָט איז ממש „געגאנגען אויף רעדער“, עס האָט זיך מיט דער התונה געטון אויף מיישן און אויף בענק. דער „סלוד“ וועגן איר האָט זיך פארשפרייט למרחקים.

ווען בערל שניידער האָט דעם נגיד געבראָכט צו טראָגן די נייע מלבושים צו דער געהויבענער התונה און האָט זיי אים געהאלטן אין אַנמעסטן, כדי זיך נאָך אַ מאָל און ווידער אַ מאָל צו איבערצייגן, אז זיי ליגן אויף אים גוט, אז עס וועט אים הלילה נישט „פלאַמען דאָס פנים פאר בושע“ זיך אין זיי צו באַוווּיזן פאר לייטן, האָט ער אים בשעת-מעשה אָט אַזוי, כלאחר-יד, אַ זאָג געטון:

— ר' חיים-הערש, הערט זיך איין, איך האָב צו אייך אַ שטיקל בקשה —

— דהיינו, לאַמיר הערן —

— איך וויל אייך בעטן, אז איר זאָלט מיך איינלאָדן אויף דער התונה...

— נישט מער, נישט ווייניקער?

— פאר וואָס נישט?

— איך ווייס — פאר וואָס?

— וואָס זשע, איר האָט מורא —

— איך האָב פאר גארנישט קיין מורא, מורא גאר האָב איך אים —

— אז מורא נישט, טאָ וואָס זשע דען? איר מיינט, אז איך וועל אייך

אַפנוצן אַ שפיץ-בענקל, וועל איך?

— דו וועסט מיר נישט אַפנוצן, וועסטו מיר נישט. אַפנוצן גאר וועט

ער... רעדט משוגענע רייד —

— וואָס זשע דען האַלט אייך אָפּ? אפשר טראַכט איר איבער, אז

איך וועל אייך אַפעסן דעם קאָפּ? אויב עס גייט אייך נאָר אין דעם, קען

איך מיט זיך מיטברענגען פון דער היים אייגענעם צידה-לדרך —

— נאר איינער! ווער רעדט פון עסן? פון עסן רעדט ער גאר, דער

משוגענער. דו ווילסט עסן, קען איך דיר געבן אפילו שוין! זיין עסן, מיינט

ער, זעט זיך דאָן שטאַרק אָן... מען האָט כרוך-השם צוגעגרייט אַ חופה-

וועטשערע טאַקע כיד המלך, פון הערן און זען און געדענקען, פון פויגל-

מילך! און עס קען קלעקן מינדערסטנס פאר אַ פאַלק סאַלדאטן, זאָגט עך

גאר —

— אין וואָס זשע דען איז די מניעה?

— מניעה, שמעניע... נר-נו... איך האָב געהערט. אויב עס וועט מיר

נאָר פאַסטן דיך צו רופן — פאַר וואָס נישט? דו פאַרשטייסט דאָך גאַנץ גוט, אַז איך וועל נישט גיין זיך אַליין שטעלן אין דער בלאַטע צוליב דיר... איך בין דאָך דערווייל נישט קיין חסר-דעה, בין איך נישט —

— אַ חסר-דעה דאַרף מען דערויף זיין? וואָס מיינט איר בין איך דאָ אַזוי שטאַרק אויסן מיט מיין איינבעטן זיך פאַר אַ מחותן? איר זאָלט מיך נאָר נישט חושד זיין אין קיין שום פניוּת. איך בין איך מוחל במחילה גמורה די קאַרפּן אייערע מיט די קאַטשקעס מיט דעם יין-המשומר, וואָס איר האָט מסתם פאַרגרייט אין די קעלערס. איך בין נישט להוט נאָך דער אכילה... פשוט די וועלט רעדט, אַז עס וועלן זיין אויף אייער שמחה גדולה-התורה, ווילט זיך מיר אויך זיין... צולייגן אַן אויער... כאַפּן אַ וואָרט... — דו רעדסט שטותים, בערעלע... שטותים נוראים... די מאַמע דינע האָט דיר דעם שכל פאַרנייט...

בערל, אַ בלייך-געוואָרענער:

— פאַר וואָס זענען דאָס שטותים?

— פאַר וואָס? ווייל אַזוי! ווייל ס'איז גראַם-שטראַם!

— פאַר וואָס איז דאָס גראַם-שטראַם?

— פאַר וואָס, פאַר וואָס, פאַר וואָס, — פאַר שבת! פאַר ליכט-

בענטשן! פאַר וואָס, פרעגט ער —

— יא, „פאַר וואָס“ פרעג איך טאַקע... איך בין חלילה נישט קיין

יידיש קינד, בין איך נישט?

— אודאי ביסטו אַ יידיש-קינד! וואָס דען ביסטו, אַ גויאיש קינד?

פאַרשטייסטו מיך, כאַטש דו ביסט נעבעך אַ יידיש קינד, אַבער אַלין איינס אויף דער התונה קען איך דיך נישט פאַרבעטן... עס וועט דאַרפן זיין די גאַנצע סמעטענע... בלויז פלוסמער מיט שפיצברוסט... וועל איך דאָ פּלוצ-לינג אַריינקריכן מיט... מיט... כ'בעט איבער דיין כבוד — מיט דער שנימ-קרעמערינס בערעלע...

און אַז בערל שווייגט אַ דערוואָרגענער פון בושה און פון צאַרן, רעדט

דערווייל דער גביר ווייטער מיט אַ געלאַסן קול:

— און דו אַליין דאַרפסט עס גאָר אויך נישט וועלן... צווישן אַזאָ

אַפּגעקליבענעם עולם, צווישן סאַמע זעמלמעל, וועסטו זיצן ווי אויף הייסע קוילן... וועסט זיך קיין אַרט נישט געפינען...

— פאַרזאָרגט מיך נישט צופיל, ר' חיים-הערש... איר שיקט נאָר צו

דעם שמש מיך פאַרבעטן, איך וועל שוין זיצן! איך וועל זיך שוין, זייט זיכער, געפינען אַן אַרט! פאַרגעסט נישט, אַז איך בין איך נישט קיין

באדיונג און נישט קיין קטלא-קניא, * אין תורה קען איך נאך פארשמעקן אונטער דער לאץ אלע אייערע שיינע יידן מיט די מזרח-באלעבאטים...

— גיי, שוטה דו, דאס האט גארנישט צו זאגן... ווער קוקט היינט אויף אזוינע זאכן? אט וועלן מיר באלד אָנפאַרן צו די סדרות פון די „אבות“. דו געדענקסט ביי יצחק-אבינו? אויף וואָס האָט ער זיך אָפּגע-שמעלט? יעקב האָט געהאַט אַ שייַן קולכל און עשו האָט געהאַט אַ פאַר געזונטע ידים, נו זאָג אליין: וואָס האָט ביי אים אַריבערגעווויגן און וועמען האָט ער מער מקרב געווען: דעם בעל-הגערגעלע, צי דעם בעל-ההענטמעלע? דו שווייגסט, האָ? אַז מען האָט נישט וואָס צו ענטפערן — שווייגט מען שטיל? היינט זאָלסטו וויסן זיין איז אַזאָ וועלט, פונקט ווי אין די צייטן פון די „אבות-הקדושים“, דהיינו? — מען קוקט אויף די פינגער... וואָס מוט דער מענטש? מיט וואָס עוסקט ער זיך? ווי שטייט דאָרט ביי איך אין די קליינע אותיות: במאי עסקי רבנן — דו פאַרשטייסט? און דו — לויט אייערע רייד, הייסט עס, קומט אַוים, אַז ס'איז שענער צו זיין אַ בעל-עיסקא ווי צו זיין אַ בעל-מלאכה?

— איך ווייס נישט און וויל נישט וויסן, צי שענער, צי מיאוסער, איך ווייס אָבער איין זאך, אַז ס'איז פאַרט אַ מלאכה נקיה וקלה — בערל, צימערנדיק פאַר כעס:

— און דוד המלך, וואָס? דאָלאַי? עפעס האָט ער דאָך פאַרט געזאָגט: „יגיע כפיך כי תאכל“?

— גיי שוין, גיי, נאָריש קינד דו... שוטה'ניו, דאָס האָט ער געזאָגט שוין אויף די עלטערע יאָרן... אין די לעצטע שבלעצטע קאָפיטלען... און אויף דער עלטער, ווייסטו דאָך, רעדט מען אַ מאָל אזוינע זאכן, אַז עס קלעפט זיך נישט אַ וואָרט צו אַ וואָרט —

בערל, אַן אויפגערגטער ביז גאַר, אָבער מיט אַ זיסער מינע און מיט אַ סאַרקאָסטיש שמייכלע:

— איר רעדט שוין, ר' חיים הערש, על ד' ועל משיחו, האָ?

— אַז עס געפעלן דיר נישט מיינע רייד, וועסטו אַ ברירה האָבן זיך מיט מיר נישט משדך צו זיין —

— פון דעסט וועגן, באַטראַכט זיך נאָך אַ מאָל, ר' חיים הערש... איך וועל איך גאַרנישט קאָליע מאַכן. איך האָב נאָך פון מיין חתונה אַ ליוסט-

* קיין אבי ווער, קיין ביליק מענטשל.

רינגענע קאפאטע, א שטיקל שטריימל... אויף מיין פנים איז דאך גארנישט
אנגעשריבן...

— ס'איז אנגעשריבן, ס'איז אנגעשריבן! ניין! ניין! ניין!!! ס'איז
ארויסגעווארפן די רייד! ווען דו זאלסט מיך אפילו אפגילדן, ווען דו זאלסט
מיר אפילו אנשימן אט די שטוב פול מיט גאלדענע רענדלעך, וועל איך
דיך נישט פארבעטן! קיים אז דו קענסט אין גומן מוט ארויסברענגען פון
דיין מויל אזעלכע לעקישעוואטע דיבורים ווי: „יגיע כפיד“, „פראצענטניק“,
בין איך שוין מיט דיר נישט זיכער, אז דו וועסט מיר דארט נישט פאר-
שווארצן דאס פנים...

און אריינקומענדיק אין קוראזש פון זיינע אייגענע רייד:

— ווייס איך וואס, רעד אפילו נישט דערפון! יעדעס ווארט איז
ארויסגעווארפן אויפן ווינט! נישט נאר פאר די פרעמדע מחותנים וועט
עס זיין א פאטש אין פנים, נאר אפילו פאר די היגע באלעכצאמס! אונדזערע
היימישע יידן, ווען זיי וועלן דערזען מיט וועמען איך האב זיי צונויפ-
געפארט, מיט וועמען איך האב זיי באזעצט ביי איין טיש, וועלן זיי זיך
צעלויפן ווי די מייז און מיר צולאזן די שמחה... ווייס איך וואס, דאס וועט
זיין א חוכא ומלולא און מער גארנישט. דאס וואלט געהייסן: הווק געמאכט
פון זיך אליין...

ווען בערל האט זיך אומגעקערט אהיים פונעם נגיד, האט אים זיין
חנה-רבקה באגעגנט אויף דער שוועל:

— מאמע מיינע! וואס האט ביי דיר דארט געדויערט אזוי לאנג?
איך האב שוין גאר נישט געוואסט וואס איבערצוטראכטן. נו, וואס הערט
זיך? אפגעגעבן? ברוד-השם אלץ ווי עס דארף צו זיין? צופרידנשמעלן אט
די... אט די... אויפגעקומענע... דארף מען דאך זיך גוט-גוט אונטערגארטלען,
וואס שווייגסטו, הא?

בערל האט שווייגנדיק צוגעשאקלט מיטן קאפ אויף „יא“. אפגעגעבן.

— און היים-הערש האט זיך גארנישט פארבעטן אויף דער חתונה?
מען זאגט דאך, אז ער רופט די גאנצע שטאט?
בערל האט הייזעריקלעך א ברום געמוזן:

— מען זאגט... ליידיקניערס מיט לאנגע צונגען האבן נישט עפעס
אנדערש וואס צו טון, קלאפט מען מיט זיי... זאגט מען וואס ס'איז יא און
וואס ס'איז נישט...

— נו שא בערל, שא! ווארטשע נישט ווי א בער! מ'וועט זיך רופן,
מ'וועט זיך רופן... א שכן וועט ער נישט רופן? און דערצו ביסטו דאך

עפעס אליין אויך נישט אבי-ווער... זיי זיכער, דער שמש וועט דיר קומען
רופן —

בערל, מיט א בימער שמייכלע:

— יא, יא, מען קען מיך שוין רופן... איך זאל שוין אזוי האבן דיר
פאר א שטוב-נאר און היים-הערשן פאר א קיזיאק!

— דרך-אראן, בערל! אזוי צו רעדן פאסט פאר א פאלגע און איך האָב
דיר נישט גענומען פאר קיין פאלגע. האָט צעעפנט אַ פּיסקאַמיש אויף
מיר... צעלאָז נישט דיין פּיסק, וואָרעם מען קען אים דיר פאַרשטופּן מיט
דער קוימען-שמאַטע, דו הערסט, צי ניין, מחוצף איינער?

אין האַרצן האָט בערל אליין אויך געגלייבט, אז נאָך אין דער לעצטער
מינוט קען דער שמש אים קומען רופן אויף דער התונת. בחדרי-חדרים,
ווען די בני-בית זענען שוין לאַנג געשלאָפּן, האָט ער אויסגערייניקט און
אויסגעפרעסט זיינע מלבושי-כבוד — ווי אַ זאָך מאַכט זיך, זאָל קודם
אין דעם נישט זיין קיין מניעה...

אַבער ער האָט זיך בימער אָפּגענאַרט, בערל. קיינער האָט אים נישט
גערופן —

די התונה איז געווען זייער אַ רוישיקע, אַלע שבעת-ימי-המשתה האָט
מען ביים נגיד געזונגען און געטאַנצט, אז די גאַנצע שטאַט האָט זיך אַזש
געוויגט, געהוידעט אויף די פּיס. און עס זענען זיך צונויפּגעפּאַרן מחותנים
מאַרבע פּנות-העולם און ווי די „הינטערשטע גאַס“ האָט זיך אויסגעדריקט:
„הינט האָבן געטראָגן גאַנצע קעפּ“...

...ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, — בערל דעם שניידער
האָט מען אפילו פון יוצא וועגן קיין איין מאָל נישט אַריינגערופן צו שבע-
ברכות פאר אַ „פנים חדשות“...

די שמחה ביים נגיד האָט זיך סוף-כל-סוף געענדיקט, די געהויבענע
מחותנים זענען זיך צעפּאַרן, עס איז אַנגעקומען אלול אויף דער יידישער
גאַס, די תקיעות האָבן אויפגערוּדערט יידישע הערצער, אַבער בערל האָט
געהאַט אין זינען נאָר איין און איינציקע זאָך: ער מוז זיך נוקם זיין אין
אַט דעם פאַרשווע קיזיאַק! ער מוז אים מבייש זיין ברבים! ווייס איך,
וואָס זאָגט ער: מבייש זיין? אַזא באַשעפעניש נעמט זיך דען צום האַרצן
בלויז פון בזיונות? ניין, דאַס מוז אַזא מין סאַרט: „לעשות נקמה בגוים“,
אַז די וועלט זאָל דערמיט קלינגען, אַז זיין בלוט זאָל זיך גיבן אין אַלע
גאַסן, ווי דאַס בלוט פון אַ חויר, אַבער — ווי אזוי מאַכט מען דאַס? ער,
בערל, איז אַ ייד אַ בעל-מלאכה, וואָס פאַרדינט קוים אויף דער הוצאה

מיט זיין בלוטיקן שוויים און היים-הערש דעמבענער איז א ייד א תקיף. דער גרעסטער עושר אויף דער גאנצער געגנט. היינט ווי אזוי זשע קען ער, בערל, דערלעבן א נקמה אין אט דעם בארג פון גראניט, וואס מען רופט אים: ר' היים-הערש דעמבענער?

און דאך האט ער אין אים נקמה גענומען! און נישט סתם עפעס א שמיל נקמה'לע, נאר א גרויסע, בלוטיקע נקמה, דאס הייסט א נקמה, וואס האט זיך פארענדיקט מיט פיל יידיש בלוט... ומעשה שהיה, כך היה:

*

די שטאט האט פארמאגט עטלעכע צענדליק בתי-תפילה: די קאלטע שול; די אלטע קלויז; די חסידישע קלויז; די נייע קלויז; דער מתנגדישער מנין; און נאך פארשידענע קלייזלעך און שטיבלעך און „מנינים" און ועל כולם — דער גרויסער בית-המדרש! דער „גרויסער בית-המדרש" פון יענער קהילה-קדושה איז געשטאנען אין הארץ פון דער שטאט און מהאי מעמא איז ער מאקע שטענדיק געווען איבערפולט מיט מתפללים, ממש — „אויף קעפ!" און לא כל שכן — שמחת-תורה אין דער פרי, ווען יעדער ייד איז מחויב עולה לתורה זיין. שמחת-תורה איז געגליכן צום יום-הדין. ביים יום-הדין שטייט „ומלאכים יחפזון" און שמחת-תורה'דיקע קריאה ווערט אויך געמאכט בחפזון. אלא ווען מען טוט אנדערש, וואלט מען דאך נישט פארטיק געווארן מיט אזא עולם קיין-עין-הרע אפילו אויף שבת פרשת-נח. אלע אויפגערופענע באלעבאטים פטר'ט מען אפ אויף שנעל: „מי שברך — ונאמר אמן", ווייל די פני-העיר, די גבירים אדירים, וועלכע האבן כנהוג באקומען די „פעמע עליות", די „התנים": חתן-תורה, חתן-בראשית, זיי געבן שוין א קידוש-ארבא פאר דעם גאנצן עולם. דעסט גלייכן ברענגען מיט זיך גרויסע קידושים די גבאים און די דאזיקע וואס ווילן שבת-בראשית, ביי די „וויבערעס", ירשענען זייערע בענקלעך און נאך זייערע אלע קידושים דארף מען ערשט גיין אויף די פארשידענע „חברה-קידושים", באלעבאטישע-קידושים, משפחה-קידושים, שכנישע-קידושים און סתם-קידושים! ס'איז דאך עפעס נישט קיין אזוועלכעס ס'איז פארעווע יומא דפגרא'לע — ס'איז דאך עפעס שמחת-תורה אויף דער וועלט?

גלייך ווי מען האט פארענדיקט די הקפות און מען איז „געגאנגען מיט אויסנעמענס" האט מען די ספרי-תורות נישט אריינגעשטעלט צוריק

אין ארוך-קודש אריין, נאָר מען האָט זיי כמעט אלע „צענעמען“ אויף די מיטן, וווּ מען לייענט באַזונדער. דעם גאַנצן עולם קען מען דאָך נישט אויפרופן אויף דער בימה, דאָס וואָלט דאָך געדויערט „זיבן טעג מיט זיבן נעכט“, וואָס דען — לייענט מען אומעטום וווּ מען גיט אַ וואָרף מיט אַן אויג: אויף די מיטן, וווּ מען לערנט דעם „שיעור“; אויפן שלש-סעודות מיט; אויפן יונגעלייטישן מיט; אויפן יושבים-מישל; הינטער דער הרובע אויפן „עשרה-במלנים-מישל“; בחורימלעך פון די עלטערע כיתות שמעלן זיך צונויף אַ „שולחן“ פון סטענדערס, גלייכן אויס די פאַר-שידענע דעכלעך מיט אלטע מליתים, פון אויבן שפרייט מען אויס אַן אָפגענוצטן פרוכת און זיי נעמען פאַר זיך אליין אַ ספר-תורה. אלץ בעסער איידער שטייען און אַרויסקוקן ביי די גבאים וועלן זיך אין דיר דערמאָנען און דיר אַריינשמעקן עפעס אַן אָפּשניצל, אַ מין שטיקל עליה'לע, כביכול. צווישן דעם האַנטפאַס און דער מיר פונעם פּאַליש, העמ-העט הינטערן אויוון, שטייט אַ הרובער קאַסטן פול מיט „שמות“ — אויך אויף אים לייענט מען! פון יאָר צו יאָר איז דאָרט די אויטאָנאָמיע פון בעל-מלאכה'לעך, בעלי-עגלות, אַדער סתם עניים ואביונים; אלץ אַזעלכע, וואָס האָבן גרויסע שאַנסן פאַרגעסן צו ווערן מיט אַן „עליה“, וואָרעם: ווער קוקט זיך עס אום אויף אַט דעם „שנויץ מיט כרויט“? וועמען גייט עס ווי אין לעבן צו טראָגן זיי אויפן קאַפּ, צי זיי האָבן יאָ עולה געווען, צי נישט עולה געווען? און אַז נישט, וועמען טוט וויי דער קאַפּ? ביי אַזאַ עדה יידן קיין עין-הרע קען מען טאַקע אין זינען האָבן דעם גאַנצן „שראַג-מעראַג“ דאָרטן? פלעגן זיי זיך טאַקע אליין אין זינען האָבן אַט די אלע קאַנדידאַטן אויף פאַרגעסן צו ווערן. זיי „פאַקן“ שוין אַ חדר-יינגל, וועלכען עס גייט אויס דאָס היות צו „לייענען“, זיי שמעלן אים אַרום מיט אַ טעמפן יראת-הכבוד און ער „לייענט“ זיי „כמעט אַזוי גוט ווי אויף דער בימה דאָרטן, ביי די גרויסע קאַרפן“...

און אַזוי פון יאָר צו יאָר און אַזוי שמענדיק און אייביק...

אין יענעם יאָר, ווען ר' חיים-הערש דעמבענער האָט זיך משדך געווען מיטן גאון דעם מנהל פון דער באַרימטער ישיבה, האָט געקלונגען די שמאַט מיט דעם נייעם: „געהערט? אויף די צווייטע טעג סוכות קומען צום גביר צו פאַרן זיינע נייע מחותנים מיט אלע קינדער און אויך די מחותנים פון די מחותנים“. וכך הוא — זיי זענען טאַקע אָנגעפאַרן מיט די גרויסע בוידן און האָבן ממש איינגענומען די שמאַט, ווי אַ גרויס הייל, ווי אַ גייס, רחמנא ליצלן. די אָנגעפאַרענע געסט האָבן זיך „צעזעצט“ איבערן גאַנצן

מזרח און איבערן גאנצן „שפיגל“ און דער גאנצער בית-המודש איז געווען פול נאָר מיט זיי.

שמחת-תורה אין דער פרי, ווי נאָר דער עולם האָט צענומען די „ספרים“ און אַרומגעשטעלט די טישלעך, האָבן דעם מנהלם זיין און איידעמס, — יונגעלייטלעך: שמן זית זך, — זיך געשטעלט „אַרבעטן“ פאַר בעל-קורא'ס. פאַר וואָס נישט? אַז מען קען דעם מחותן ר' חיים-הערש אַנטון כבוד — פאַר וואָס זאָל מען דאָס נישט טון? ס'איז דאָך אַן אמתער „זה נהנה וזה לא חסר“...

בערל דער שניידער, וועלכער האָט פון יאָר צו יאָר געהאַט די חזקה אויף שמחת-תורה'דיקער קריאה ביים טיש וווּ מען לערנט דעם שיעור, איז דאָס יאָר, איבער די פריקרע-זיסע מחותנימלעך געבליבן זיצן אַן אַ שטאָך אַרבעט. ער האָט אָבער לאַנג נישט געקלערט: ער האָט איינס און צוויי משלח געווען דעם „בחוריעץ“, וואָס האָט געלייענט אויפן קאכטן מיט די שמח'ס, דאָרט ביים האַנטפאַס, און האָט זיך אַליין געשטעלט לייענען.

דער עולם איז געהאַנגען איבער די טישלעך, ווי להבדיל צו „תשליך“ איבער די ברעגעס פונעם טייכל. די וואָס האָבן שוין עולה געווען, האָט די חברה-קדישא שוין געגעבן קידוש צו מאַכן, — דער גאַנצער עכוב און די גאַנצע מניעה, וואָס מען קען שמחת-תורה נישט קידוש מאַכן גלייך כעלות, ווען שטערן לעשן זיך און הענער קרייען נאָך פונעם פולן האַלדז, איז דאָך בלויז דאָס, וואָס צום ספר-תורה טאָר מען נישט צוגיין נאָך דעם ווי מען האָט שוין געמאַכט אַ כוסה, — כדכתיב: עד מתי תשתכרין? — אָבער ווי באַלד דו ביסט שוין אין אַ גומער שעה און אין אַ מזלדיקער דורכגעגאַנג-גען דעם „פריזיוו“ טאָרסטו שוין קיין איין רגע נישט אַרומגיין ניכטער! אין דעם זינען איז שמחת-תורה נאָך צען מאַל שמרענגער און האַרבער ווי פורים! נאָר די פני-העיר אין מזרח און די געהויבענע געסט זענען רואיק געזעסן אויף זייערע פלעצער. זיי האָבן גוט געוואָסט, אַז מען וועט זיי חלילה נישט פאַרטיילן, אויף זיי וואַרטן די „חתנים“ און די „מפטיר'ס“ אויף די פאַרשידענע מקומות, וווּ מען לייענט דאָ אין דער תורה. יעקל דער שמריקלדרייער, וועלכער איז געשטאַנען האַרט לעבן דעם שמחת-תורה'דיקן בעל-קורא, לעבן בערל דעם שניידער, האָט זיך בין גברא לַגברא געווענדעט צו בערלען:

— בערעלע, דו וואַלסט זיך, כ'לעבן, געדאַרפט גיין אַ ביסל צולייגן, אַיך קען דיר אָפּפירן אַהיים. ווען דו גיסט אַ קוק אויף זיך אין שפיגל —

א שענערן פון דיר טראגט מען אפ אויפן גומן ארט. הער זיך איין, טו ווי איך זאג דיר. דו האסט נישט קיין טיפת-דם אין פנים און די אויגן ברענען ביי דיר, ווי ביי א חולה מיט פערציק גראד היץ —

בערל האט זיך אפגעשאקלט פון יענעם געטריישאפט און האט ווייטער געטאן זיין ארבעט נאך מיט מער ברען און מיט מער פלאם. פון מינוט צו מינוט איז ער אבער געווארן אליץ בלאסער און בלאסער, ממש ער האט נישט געטראפן מיט א צאן אויף א צאן. אלע רגע האט ער מיט א פארשטארבן הארץ געכאפט א קוק צו דער בימה און צוגעלייגט אן אויער: ווו האלט מען דארט? מען גייט דארט נאך נישט זאגן דעם „ברשות“?

ווען ארום דער בימה איז שוין געווען גאר-גאר שימער און מען האט זיך שוין געקליבן צום „ברשות“ מיטן ניגון פון „אקדמות“, האט איבערן גאנצן בית-המדרש א קלונג געטון בערל דעם שניידערס ביי-קולכל:

— י—ע—מ—ז—ד, ר' חיים-הערש בר' אריה-זאב הלוי!

אין בית-המדרש איז מיט א מאל געווארן שוידערלעך-שמיל, ווי נאך אן אויפרייס פון א סנאריאד. דער גאנצער עולם האט אויפגעשמעלט מויל און אויערן — וואס וועט דא פארקומען? אלע זענען עפעס געשטאנען ווי אין א הינערפלעט, אין הלל פונעם בית-המדרש האבן זיך נאך ארומגע-טראגן טרעלן פון בערעלעס פארשייטן, שלעכטס-אנזאגנדיקן „יעמוד“. דאס פיפיקע חדר-יינגעלע, וואס האט די גאנצע צייט צוגערופן די בעלי-בתים, וועלכע האבן איבער דעם רעש נישט איינגעהערט, אז מען האט זיי אויפ-גערופן צו דער תורה, איז ארויפגעגאנגען אין מזרח און האט מיט זיין זיס קינדערש קולכל זיך אָנגערופן צום נגיד:

— ר' חיים-הערש, גייט, מען האט איך אויפגערופן!

דער גביר האט גאר בשעת-מעשה פארגעסן, אז ער רעדט דא מיט א חומש-פעמפיק, מיט א שנעקל, און ער האט זיך צו אים ערנסט אָנגערופן: — מיך האט מען אויפגערופן? מען האט געהאט אין זיך די העזה? און כאפנדיק זיך מיט וועמען ער רעדט דא, האט ער זיך א בלאס-געוואָרענער געווענדעט צו זיינע מזרח-שכנים:

— מיך? מיך — הינטערן אויוון?

צווישן ברייטן עולם האט זיך דורכגעטראגן א פאראיבל-געמורמל: — אַבער מען האט דאך שוין אויפגערופן... וואס איז? ס'איז דארטן נישט די זעלבע תורה וואס אויפן בעלעמער? וואס איז דא דער אומגליק אזוי גרויס? אז מען האט אויפגערופן מוז מען גיין!

און דער עולם דארטן צווישן דעם האנטפאס און דעם פאליש שטייט לעבן אפענעם ספר-תורה און ווארט און ווארט... און די אטמאספער אין בית-המדרש ווערט שטיקנדיקער און שטיקנדיקער. דער גביר ווארפט א בלאַנדזניקן בליק אויפן גאַנצן מזרח, — ער איז פארצווייפלט, ער קען זיך גאָר על אַתּר קיין עצה נישט געבן וואָס מען טוט דאָ — און זיינע אומגליקלעכע אויגן שמעלן זיך אָפּ אויפן רב'ס פנים — און דער רב זאָגט:

— ס'איז דאָך שוין אַ פאַרפאַלענע זאָך, ר' חיים-הערש... מען טאָר נישט מבייש זיין קיין ספר-תורה... ס'איז אַ גרויסער בויון פאַרן ספר, אָט דאָס לאָזן עס וואַרטן אויף זיך —

אונטער הונדערטער שאַדנפרידיקע בליקן איז דעמבענער מיט אונ-טערגעהאַקטע פים דורכגעגאַנגען די גאַנצע לענג פונעם בית-המדרש, ער האָט אַ קוש געטון אין ספר דאָרט, וווּ בערל האָט אים אַנגעוויזן, ער האָט שעפטשענדיק געמאַכט די ברכה מיטן וואַכעדיקן ניגון און איז שטיין געבליבן פראַוועס, ווי אַ סטאַטיק.

בערל, ווי דאָ וואַלט גאַרנישט געשען, האָט נאָך לענגער ווי שמענדיק אויסגעצויגן דעם: „א—מ—ן“ און האָט אַן אויפגערוימטער אַנגעהויבן: — ווללוי אמר...

אין בית-המדרש האָט געקאָכט און געזאָגט ווי אין אַ קעסל. אייניקע האָבן געזאָגט, אַז עס איז פון בערלס זייט אַ חוצפה פון אַ שניידעריונג אַזאָ שטיקל אַרבעט אַרויסצוואַרפן און אַנדערע ווידער האָבן געזאָגט, אַז ס'איז גאַנץ גלייך אַזוי! מילא עסן, עסן זיי באַזונדער, די גבירים, מעגן זיי כאַטש עולה-תורה זיין צוזאַמען מיט „כל ישראל“...

און בערל דאָרט קלאַפט מיט זיין גלעקליק צינגעלע: — האומר לאַביו ולאמו לאַ ראיתיו ואת אחיו לאַ הכיר ואת בניו לאַ ידע...

אַז חיים-הערש האָט זיך ענדלעך אומגעקערט צוריק אויף זיין פלאַץ, האָט ער אויסגעזען „יבש“ ווי אַ מת נאָך דער „טהרה“; פאַרחושכט און קויטיק, ווי אַ פגר אומגעוואַשן. די אַלע מתפללים פאַרכיי וועלכע ס'איז אים נאָר וואָס אויסגעקומען נאָענט דורכצוגיין, האָבן זיך כאַמיט ווי ווייט מעגלעך נישט צו קוקן אין זיין זייט אַריין ווי ער וואַלט געווען אין „חרם“, און וואָס איז דאָ דער חידוש? ס'איז דאָך אַ בפירוש'ע משנה אין „אבות“: „...ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו“... אַרום אים האָט געקאָכט און

געזשומעט ווי אין א בינשטאָק, אַבער ער אליין איז נעכעך געשטאַנען
טייב און שמוס ווי א געליימטער.

אז מען האָט אויף דער בימה פאַרענדיקט מיט חתן-תורה, האָט זיך
אַנגעהויבן אַ שקלא וטריא מכה דעם גביר'ס חתן-בראשית. דער רב האָט
געזאָגט, אז צוויי מאל נאָך אַנאָנד מאַכן אַ ברכה אויף דער תורה איז
עפעס נישט כדאי, אפילו אום שמחת-תורה... אַנדערע ווידער האָבן אָפּגע-
זוכט אַ שטיקל צד-להיתר, ווייל די „חתנים“ זענען מער אַן ענין פון
כבוד, ווי פון עולה-תורה זיין... איז דער רב אַוועק צו דער ספרים-שראַנק
און האָט אַרויסגעכאַפט איין ספר; איז דער דיין אַוועק צו דער ספרים-
שראַנק און האָט אַרויסגעכאַפט אַ צווייטן ספר; האָט זיך דאָ אויף איין
מינוטקעלע פאַרקאַכט יענע קאַשע, עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ שפאַרעניש
און אַ ספרים-מישעניש מיט נצחון-סכרות מיט לומדות-אַרויסוויזעניש, מיט
אַן אַרויסברייען פון אַ רמו דרמיזא און פון אַ „גלייכן קוק“ אויף אַ „נכתב
בצדו'לע“ און אָט דער גאַנצער פּלפול איז אָנגעגאַנגען בקולות וברקים
ולחבות אש, מיט געשרייען און מיט גוואַלדן עד לב השמים, ביז גאַט האָט
געהאַלפּן, עס האָט זיך אין מחלוקת אַריינגעמישט דעם גבירס מחותן, דער
גאון, דער מנהל פון דער באַרימטער ישיבה, און ער האָט מיט זיין
הורמנא פון אַ פּוסק-אחרון געזאָגט אזוי צו זאָגן:

— רבותי, דער ענין פון מאַכן אַ ברכה איין מאל און גלייך נאָך דעם
אַ צווייטן מאל איז כלל נישט פון די לייכטע ענינים. ס'איז דערביי דאָ
אַ צד להיתר — שמחת-תורה! און אַ צד לאיסור איז אודאי און אודאי
דאָ — כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד! וואָס איז דאָס עפעס? חברותא
כלפי שמיא? על כן איז די עצה מיינע אַזא, אַז מען זאָל צום מחותן מיינעם
מצרף זיין נאָך אַ יידן, וועלכער האָט נאָך היינט נישט עולה-לתורה געווען.
איז דעם „ברשות“ מיט דעם „עמוד, עמוד, עמוד“ וועט מען זאָגן אויף
זיי ביידע, — עלעיי צוויי יידן האָבן געמאַכט יד אחת און האָבן זיך
איינגעאַנדלט אַ פעטע עליה בשותפות. — און די ברכה אויפן ספר, וועט
טאַקע מאַכן נאָר יענער, וואָס האָט נאָך נישט עולה לתורה געווען —

די רייד פונעם מנהל האָבן געקלונגען ווי אַ פּסק-גמור און ס'האָט זיך
אַנגעהויבן אַ זוכעניש אויף אַ יידן, וואָס האָט נאָך נישט עולה געווען.
לאַזט זיך אויס, אַז מען האָט זיך שפּעט דערמאַנט. מען זאָל אפילו געבן
אַ רענדל פאַר אַזא יידן איז ער נישט בנמצא — יעדער ייד האָט שוין
היינט געהאַט אַן עליה. וואָס דען צוויי יידן זענען נאָך געבליבן, וואָס
האָבן נאָך היינט נישט געמאַכט קיין ברכה אויפן ספר: דער יונגערמאַן,

וואָס דאַרף נאָכן התן-בראשית זיין „מפּטיר“ און דער שמש, וועמען מען האָט בשעת-חדוה פשוט פאַרגעסן צו געבן אַן עליה. דעם גבירס מקורבים האָבן זיך אַ וואָרף געמון צו דעם בעל-מפּטיר, אַז ער זאָל מסכים זיין צו זיין התן-בראשית צוזאַמען מיטן גביר און דעם שמש וועט מען אויפֿרופן מפּטיר, ווייל מען קען דאָך נישט צונויפֿשפּאַנען אַזאַ איש נכבד ווי ר' היים-הערש איז מיטן עובר-במלדיקן שמש; יענער, — דער נגיד, הייבט עס — שמיים אַזוי אויך אויס געברענטע ליידין; זאָל ער אַ קוק טון, — דער בעל מפּטיר — ווי דער גביר שמיים נעבעך ווי אַ פאַרמשפּטער, ווי אַ נידון-למיתה, רחמנא ליצלן...

דער בעל-מפּטיר האָט אַכער פון דעם בייט אפילו הערן נישט געוואָלט: ער האָט היינט, ממש בו ביום, יאַרצייט נאָך זיין פּאַטער, עליו השלום, און אַ בעל-יאָרצייט, זאָגט דער שולחן-ערוך, איז מחויב עולה צו זיין מפּטיר, וועט ער פאַר כל הון דעלמא נישט אַפּטרעטן זיין מפּטיר...

עס האָבן נישט געהאַלפֿן קיין רייד, קיין אַריינלייגן זיך, קיין פּשטלעך און קיין דריידלעך — דער בעל-מפּטיר איז געשטאַנען אויף זיינעם שטאַל און אייזן: זיין פּאַטער איז ביי אים בילעכער פון ר' היים-הערשן. אויב דער תיקון פון זיין פּאַטערס נשמה פּאַדערט: מפּטיר — מעג דער גביר זיך שמעלן מיט איין פּוס אויפֿן דאָך און מיט דעם צווייטן טיף אין קעלער — וועט ער עולה זיין נאָר מפּטיר!

ס'איז קיין אַנדער ברירה נישט געבליבן און התן-בראשית האָבן עולה געווען: דער נגיד מיטן שמש.

אין דעם שיינעם „ברשות“ מיטן „עמוד, עמוד, עמוד“ — וואָס האָט שוין דווקא דאָס מאָל געקלונגען גיכער ווי „איכה“ איידער ווי „אקדמות“ — האָט מען אַנגערופן זייערע ביידנס נעמען ביינאַנד; די ברכה — צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן אויף אַזאַ פעטער עליה — האָט געמאַכט דער שמש אַליין און דער נגיד, וועלכער איז אין געהאַקטע ווונדן געשטאַנען הינטער אים ווי אַ באַהעלפֿערל, האָט נעבעך גלייך מיטן גאַנצן עולם געמוזט ענטפֿערן „אמן“.

קיין בייזע צונגען פעלן אין ערגעץ נישט און עמעצער האָט שוין צעפויקט אין שטאַט וועגן דעם בייזווונדער, וואָס שפּילט זיך איצט אַפֿ אין גרויסן בית-המדרש. דער פּועל-יוצא פון אַט דעם קול-קורא איז געווען, אַז יידן האָבן איבערגעלאָזט די פעטע קידושים, ווייבער האָבן „געלאָזט שטיין“ די אויוונס און קינד און קייט האָבן זיך געלאָזט לויפֿן אין גרויסן בית-המדרש אַריין, ווי אויף אַ בייזווונדער...

בעת ר' חיים-הערש פון איין זייט און דער שמש פון דער צווייטער האָבן זיך נאָכן „ברשות“ אויפגעהויבן אויף דער בימה ווי בשותפות'ע התנים צו „חתן-בראשית“, איז אין בית-המדרש געוואָרן אזא געדראַנג — נישט אויסצוהאַלטן! די פענצטער פון דער ווייבערשער שול זענען געווען אזוי געדיכט באַלעגערט, אז ס'איז ממש געווען אַ סכנה, אז די וואַנט זאָל זיך חלילה נישט איינברעכן אונטער דער גוואַלדיקער משא פון אזא ווייבער-מחנה.

אז ס'איז שנים כתיקונם, ווייסט מען גוט, אז שמחת-תורה צעלויפט זיך דער עולם קידוש-מאָכן באַלד נאָך קדושת „כתר“ און צו די לעצטע צוויי קדישים איז קוים מיט צרות דאָ אַ מנין, איצט אָבער האָט דער עולם עפעס גאָר ווי פאַרגעסן, אז ס'איז שמחת-תורה אויף דער וועלט און, אז דער מאָג שטייט נישט — מען איז געשטאַנען ווי די אַנגעדונגענע, די מענער פון אונטן, די ווייבער פון אויבן; מען איז געשטאַנען און מען האָט געוואַרט אויף עפעס; מען האָט זיך נישט גערירט פון די ערטער, ווי זיי וואַלטן געוואָלט אויף זיכער, אז מען וועט זיי דאָ נאָך באַדאַרפן.

נאָכן דאווענען איז דער שמש צוגעגאַנגען צום גביר און אויפן אויער, מעשה גומער-ברודער — פאַרט צוזאַמען עולה-לתורה געווען! — אים אַ פּרעג געטון:

— ר' חיים-הערש, דעם קידוש אייערן זאָל איך שוין דערלאַנגען צום מיש, צי איך זאָל נאָך צוואַרטן אַ ביסל, ביז דער עולם וועט זיך צעגיין ווי זאָלן אין וואַסער?

דער נגיד, שוואַרץ ווי די ערד, האָט שמיל געענטפערט:

— מען דאַרף נישט, זייט זיך נישט ממריח, מיר'ן שוין אין דער היים

מאָכן קידוש. מחותנים, קומט, מיר'ן גיין —

אויפן גרויסן פּלאַץ אַרום בית-המדרש האָט זיך גערעדלט. קיינער איז חלילה נישט אַוועקגעגאַנגען אַהיים. עפעס האָט זיך געפילט אין דער לופט, אז דאָס לעצטע וואָרט פון היינטיקער „קאַמעדיע“ איז נאָך נישט געזאָגט געוואָרן; עפעס וואָס מוז נאָך פאַרקומען. ר' חיים-הערש, פילנדיק אויף זיך הונדערטער פאַר אויגן מיט עפעס אַ מין תכיעה, האָט פשוט נישט געקענט בלייבן קיין בעל-הוב צו אזאַ המון קיין עין-הרע, ער האָט זיך דורכגעשטופט צו בערעלע דעם שניידער און האָט אים בנשימה-אהת אַפּגעשטעקט צוויי פּלאַמפּייערדיקע פעטש:

— נאָ, בערעלע, דאָס האָסטו דיר מיין משלוח-מנות און מיין דרשה-

געשאַנק!

ער האָט זיך שוין געהאַט אויסגעדרײט אוועקצוגיין, אָבער דער שניידער האָט פלינק אַרומגעוויקלט דעם גבירס באַרד אַרום זיין פינגער, — ווי ער וויקלט כסדר אַרום דעם פּאָדעם, איידער ער טוט אים אַ לעק און אַ סילע אַרײַן דורך דעם נאָדל-לאַך — ער האָט מיטן גאַנצן כח צוגעצויגן דעם שונא'ס פנים צו זיך און האָט אַהײן אַ זאַפטיקן כראַקע געטון:

— נאָ, קײַזאַק איינער, דאָס האָסטו דיר מיין משלוח-מנות און מיין דרשה-געשאַנק צו דיין פאַרשויווע מיזינקעלעם חתונה'קע — ס'איז געווען ווי אַ האָר פון דער מילך, אַז דער גאַנצער מזרח און דער „חדר-שלישי" זאָלן זיך אַרײַנקריכן איינער דעם צווייטן אין די בערד און פּיאַות און מיט די נעגל זיך חלילה אויסדראַפן די אויגן ווי די קעץ, נאָר דער רב און דער מנהל און די צוויי דיינים האָבן זיך מיט גרויס מסירת-נפש אַרײַנגעוואָרפן סאַמע אין „קאַלכאוויזן", אזוי צו זאָגן: „בין החיים ובין המתים — נאָר עס זאָל זיין — ותעצר המגפה!" צו קיין מאַסן-געשלעג אום יום-טוב איז ברוך-השם נישט געקומען. די צעטיילטע צוויי מחנות, — אויפן שמויגער פּון: „ולא קרב זה אל זה", — האָבן נאָר דראַ-ענדיק אַריבערגעשריגן איינע צו דער אַנדערער.

דער „מזרח", די „שײַנע יידן":

— שײַגאַצעס! האַלאַדראַנצעס! הולטייעס! מיר'ן אייך ערשט ווייזן, וואָס עס הייסט אויפּרופן צום שניידערשן שולחן אַ בכבודיקן יידן, אַ פרנס-הצבור...

דער „חדר שלישי", דער „הינטער דער הרובע":

— שונא-ישראל, וואָס איר זענט, פּעטע פּופּקעס! די תורה פונעם שניידערשן שולחן איז נישט די זעלבע תורה, וואָס אייערע? דער וואָס רעדט אויף דער תורה וועט נישט מוציא שנתו זיין! דער וועט היינטיקט יאָר אַרײַנפאַלן צו דער „חברה" אין די הענט אַרײַן...

מען האָט געשריגן, מען האָט געפילדערט, אָבער מיט אַט די קעגנ-זייטיקע געשרײַען וואָלט מען שוין מסתם ווי עס איז געווען אַפּגעקומען דאָס בייזע בלוט און די היפש-צערייצטע געמיטער, ווען זשע איז דאָס גערעדט געוואָרן? — ווען דאָס גרויסע אומגליק ברעכט נישט אױס הינטנאַרומער: די ווייבער, וואָס זענען די גאַנצע צײַט געשטאַנען איינע קעגן די אַנדערע ווי די האַנען אַדער ווי די צאַפּעס, האָבן שוין מער נישט געקענט „אויסהאַלמן קיין יידישקײט" און די חיים-הערשעכע איז מיט אַלע צען פינגער אַרײַן דער בערעלעכע אין פנים אַרײַן און דאָ האָט זיך

ערשט פארקאכט די רעכטע קאשע: די קוויטשן און די יללות זענען געגאנגען עד לב השמים; פון אלע זיימן זענען געפלויגן משיפיקעס און זיידענע מיכלען און פאסמעס האר און בלוט! ממש צאפלידיק בלוט! דער רב מיט די דיינים זענען ארומגעלאפן, געפאכעט מיט די הענט, געשריגן: „גוואלד“, אבער העלפן האבן זיי גארנישט נישט געקענט, זיי וועלן דאך נישט אריינקריכן אין סאמע רעכטן-געדעכטן צווישן די ווייבער... די מענער האבן אויך לאנג נישט געקענט שטיין מן הצד און צוקוקן, ווי די ווייבער קוילען זיך און מען האט במחילה פארקאטשעט די ארבל און מען האט בחפזון גדול פארשטעקט די פאלעס פון די קאפאטעס אין די גארטלען און —

און פרעגט נישט! ס'איז געווען א פארשטערטער שמחת-תורה!

*

די אונטערשטע שורה: בלוט אהער, בלוט אהין — אבער די נקמה איז גענומען געווארן!
 נקמה, זאגט די וועלט, איז א זיסער ביסן און ווער, זאגט מיר, איז אזא שומה זיך אפצוזאגן פון א זיסן ביסן?

א לפונק

מה גדולים דברי חכמים!

אז די גמרא זאגט: איכטנים — חייו אינם חיים, ווייסט זי שוין דווקא וואס זי זאגט.

די חז"ל האבן קיין מאל קיין מעות נישט, נישקשה, מען קען זיך אויף זיי פארלאזן —

נפתלי-עוזר דער אייעריקער איז איינער פון די גרעסטע גבירים אין שטאט און גאר גרויסע היצקעפ ווילן איינרעדן דעם עולם, אז ער איז טאקע דער סאמע גרעסטער עושר, דער „לויתן“ פון זייער שטאט. נפתלי-עוזר ווייסט בפירוש פון אט דעם וויסן רעדעניש וואס די נישט-פאר-גינערס רעדן אלץ אויס אויף אים און אויף זיין געביין, נישקשה, עס זוכן זיך שוין אפ אזעלכע גומע ברידערלעך, וואס טראגן אים צו פון יעדן פיצעלע: פון דעם וואס מען האט גערעדט וועגן אים, וועגן דעם וואס מען רעדט איצט און אפילו וועגן דעם, וואס מען וועט רעדן וועגן אים מארגן, אבער ער גיט זיך נישט די מי צו דערווייזן דער וועלט, אז ס'איז נישט אזוי די מעשה, ווי מען זאגט. אבער טאקע כלל נישט! און ער איז בפירוש גערעכט. ווארעם וואס ארט עס אים, אז מען רעדט? זאלן זיינע שונאים רעדן אפילו צעזעצטערהיים, אפילו פון היין, אפילו פון קדחת, וואס גייט עס אים אן? זייערע רעדעכטסן קאסטן אים אפילו איין קאפיקע? בכלל, פון אייביק און שטענדיק האט ער נישט ליב צו רעדן קיין סך און דערצו נאך מיט פרעמדן עולם און דערצו נאך מיט יידן-כארעדערס — גאט באוואר! משוגע איז ער, צי מטורף?

דער „אייעריקער“ רופט מען אים דערפאר, ווייל ער און זיינע עלטערן און אור-עלטערן, די גאנצע משפחה זייערע, ככל מקומות מושבותיהם, האנדלען מיט אייער. מען האנדלט גרויס, אין די ווייטע מדינות אריין, אבער אלץ מיט אייער.

זיי האלטן א פנים גאר שטארק פונעם באווסטן מאמר חז"ל:

כל שכביצה — ביצה טובה הימנה!

אזוי, אז מען גיט א קוק אויף אים, איז ר' נפתלי-עוזר א מענטש גלייך מיט אלע מענטשן, אבער די וואס קענען אים גאנץ נאענט און ווייסן פון זיין שוואכקייט, ווייסן אז ער איז נישט אין גאנצן גלייך מיט אלע מענטשן.

און מיינט איר: מיט וואָס איז ער עס אזוי נישט גלייך? ער איז אַ זולל וסובא? חס וחלילה! אדרבה, דער ביטערער טראַפן קומט אפילו נישט אין זיין מויל אַרײַן! צי אפשר מיינט איר, אַז ער איז אַ קאַרטנשפּילער? האָט איר ווידער אַ גראַבן טעות! — ווער? וואָס? ער ווייסט אפילו נישט דעם הילוק פון אַ טויז ביז אַ וואַלעט. קיצור הדבר: זיין חולשה איז כלל נישט פון דעם מין. זיין שוואַכקייט באַשטייט אין דעם, וואָס ער האָט מורא פאַרן טויט... וועט איר דאָך אויסגלאַצן אַ פאַר אויגן:

— און וועלכער ייד האָט עס נישט מורא פאַרן טויט? איז אַבער אייער קשיא נישט קיין קלונע קשיא. מען פאַרשטייט די מעשה, אַז כל ישראל האָט מורא פאַרן טויט, אַבער מורא צו מורא איז נישט גלייך — נפתלי-עוזר'ס מורא איז געווען אַ מורא פון מורא-לאַנד —

טאַמער האָט זיך אין שטאַט געמאַכט אַ לוויה, נישט פאַר קיין שום יידן געדאַכט, איז ווייניק צו זאָגן, אַז ר' נפתלי-עוזר איז נישט נאַכגע-גאַנגען דער לוויה אפילו קיין ד' אמות — וויים איר, ווער וואַלט זיך דערפון געמאַכט אַ צימעס? אויך מיר אַ מסחר! נישט גענאַנגען, איז נישט גענאַנגען. מסתמא איז דאָרט געווען אַ מנין אויך אָן אים... אַבער דאָ פלעגט פאַסירן גאָר, גאָר עפעס אַנדערש. ער פלעגט זיך פאַרשפאַרן אין שטוב אויף אַלע ריגלען, הייסן דעם ווייב פאַרהענגען מיט גראַבע שאַלן אַלע פענצטער, אפילו די טאַפלטע קיכפענצטער און אַליין פלעגט ער אַרײַנקריכן אין בעט אַרײַן, זיך איבערדעקן איבערן קאַפּ מיט דער פּערינע, — „מאַמע, באַהאַלט מיך!“ און ערשט אונטער דער פּערינע פלעגט ביי אים קלאַפן אַ צאָן אין אַ צאָן:

— אוי וויי, אַ לוויה אין שטאַט... מלאַך-המות באַ לעיר...

און אזוי ווי ער איז שוין כמילא געלעגן אין די טיפע קישנס און איז געווען איינגעדעקט מיט די פּוּדיקע פּערענעס, האָט ער שוין געהאַלטן פאַר זיכערער טאַקע דאָרט צו פאַרבלייבן ביז אויף צו מאַרגנס אין דער פּרי —

— ...ווי אַ זאָך מאַכט זיך, טאַמער האָט ער זיך גראַד פאַרהאַלטן אין שטאַט, דער מחבל, און גיט זיך אַ גיי-דורך איבער די הייזער אַנצור-קוקן דאָס הדר זיינס, אַ טאַפּ טון דעם עולם ביים דופק, — אזוי ווי די באַלעבאַסטע טאַפּט איבער די גענדולעך להבדיל אין „יענער מעשה“, צי מען קען זיי שוין אַפּשיקן צום שוהט — איז צו וואָס דאַרף מען זיך אים וואַרפן אין אויגן? אַז מען איז אים שוין דאָ צו די הענט, קען ער זיך אַ מאַל מיישב זיין, אַז ער קען זיך איינברענגען אָן איבעריקן גאַנג און מאַכן

„כיק גענדזעלע“, אבער אז מען איז נישטא, איז מען נישטא און — רעד צום לאמפ!

פלעגט ער נאך א לוויה זיך נישט ווייזן אויף דער גאס א מאל איין טאג און א מאל צוויי און א מאל גאנצע דריי! דאס איז געווען געווענדט אין דעם, ווי אזוי ער האט זיך דאס מאל געפילט. און אפילו, אז ער איז שוין יא ארויסגעגאנגען אין גאס אריין, און איז שוין יא געגאנגען אין בית-המדרש אריין, נו ובכן, וועט ער שטיין נאענט לעבן פרישן קדיש-זאגער? דווקא „לא“ מיט אן אלף! פון אים שמעקט נאך מיט קרקע, מיט סתימת-הגולל, מיט מעבר-יבוק און מיט „קריעה“ און פון אזעלכע זאכן האט ער זיך ליב צו האלטן וואס ווייטער, וואס ווייטער... וואס ווייטער פונעם מלאך-המות — האלט ער — איז אלץ געזונטער...

צו די ערשטע הקפות — איז שוין ביי דער וועלט א מנהג מקדמונים — באגנבעט מען אלע רייכע באלעבאסטעס פון דער שטאט —

פון זינט יידן זענען יידן און שמחת-תורה איז שמחת-תורה, ווייסט די גאנצע וועלט, אז שמיני-עצרת אויף דער נאכט, ווי נאך די חברה-קדישא-לייט גייען זיך דורך מיט זייער באזונדערער עוזר-דלים-הקפה און האקן אריין — אין בית-המדרש מאקע! — די ערשטע „גאלקע“, אזוי צעלאזן זיי זיך איבער דער שטאט ארויסצושלעפן ביי די רייכע באלע-באסטעס די קראפן פונעם אויוון און די האלאבציעס פון אונטער דער איבערבעט און בכלל אלע מעדני-מלכים, וואס זי האט צוגעגרייט אויף יום-טוב.

דאס ווערטל צווישן די געקרענקטע באלעבאסטעס פון אט דעם „שמילן גראביאזש“ איז געווען:

— טאמער איז אונדז חלילה באשערט געווען, אז אט די מלאכי-חבלה זאלן היינטיקס יאר אריבערטערטן אונדזער שוועל מיט א שלעכ-טער כוונה, זאלן מיר שוין האבן אפגעקומען מיט אט די עטלעכע קראפן און מיט די האלאבציעס... זאל דאס זיין א שיינע, א ריינע כפרה פאר מיר, פאר מיין מאן און קינדערלעך און פאר כל ישראל — אמן, טאמטע זיסער — רופט זיך אן א שכנמע פארצארנט:

— פאר וואס גאר — עטלעכע? הלמאי זאל איך זאגן, ביי מיר האבן זיי אפגערייניקט די שטוב, ווי דער היישריק פון מצרים. זיי האבן פאר-נומען אלץ פונעם קרעדעניץ און פון די פאלומסקעס —

— וואס קאכסטו זיך אזוי, וואס? זאל זיין א שיינע ריינע כפרה! מיר האבן דען א ברירה נישט צו געבן? ס'איז דאך שוין אזא מנהג —

אנפירן ביי זיי אין שטאט מיט דער דאזיקער „אבלאווע“ פלעגט מאַדרעם דער בעדער, דער עלטסטער „הכרה-מאן“ אין שטאט. ער פלעגט גיין פאַרויס און די חברה נושאי-המטה מיט עמלעכע געפלאַכטענע וויגלעך, ווי נאָך מצות, נאָך אים און אַלע יונגעלעך און מיידעלעך פון דער שטאט נאָך זיי, — אַנקוקן ווי עס גייט צו.

און ס'איז בפירוש געווען וואָס אַנצוקוקן —

די שוירא פלעגט זיך אַפּשטעלן פאַר דער אַנגעמערקטער שטוב, אַלע פלעגן בלייבן שטיין אויף דער גאַס, אינעווייניק זענען אַריינגעגאַנגען נאָר: מאַדרעם דער בעדער, — דער ראש-המדברים — פייסי-נחמיה דער שוסטער און יונה-גאָדל דער קברות-ייד. מאַדרעם דער שיינער בעל-לשון און דער אַלטער בעל-מנגן פלעגט נאָכן ברייטן „גוט יום-טוב“ גלייך שטעלן די פראַגע אויף דער „שאַרף פון אַ שווערד“:

— אַזוי ווי ס'איז שמחת-תורה אויף דער וועלט, נעמט די חברה-קדישא צונויף „קידושים“ ביי אַלע פאַרמעגלעכע יידן, וואָס מען האָט זיך מיט זיי היינטיקס יאָר ברוך-השם נישט ממפל געווען. וויל איך, אַז איר זאָלט מיר ענטפערן „אינס און צוויי“: איר גיט אונדז אַפּ מיט גוטן אונדזער רח"ש, צי מיר וועלן מיט אייך דאַרפן מלחמה האַלמן?

און דאָ זענען שוין געווען פאַרשידענע הייזער: וווּ מען האָט זיי געגעבן כבוד, וואָס זיי האָבן נאָר געפאַדערט; וווּ מען האָט זיך מיט זיי אויסגעדונגען: חצי שלי וחצי שלך און וווּ ס'איז זיי אויסגעקומען צו נעמען זייער „זאַקרויב“ כחרבם וכקשתם —

צוגעקומען צו די „אייעריקע“ טרעפט מען טיר און טויער פאַרשלאָסן, ווי בשעת אַ פאַגראַם, די פענצטער זענען פאַרהאַקט און געדיכט פאַר-האַנגען, פונקט ווי אין דרויסן זאָל איצט דונערן און בליצן, נאָר די נפתלי-עוור'קע, אַדער ווי מען רופט זי אין שטאט, — די אייעריקע יידענע — שטייט אין אַפענעם פענצטער — אַנדערש וועלן דאָך די רוצחים חרוב מאַכן די גאַנצע שטוב, ווי חורבן בית-המקדש — דאָס צימערליקע מאַנדעלע שטייט הינטער איר און ביידע צוזאַמען שיטן זיי אויף דער חבירא „שוועבל און פּעך“:

— גייט, גייט ווייטער שיכור'ע גוים, מען האָט דאָ פון אייערעם וועגן גאָר נישט אַנגעגרייט! פאַרנעמט זיך פון דאַנען זולל וסוכב'ניקעס! טריפה'נע פּיסקעס! הולטייעס! האַלאַדראַנצעס! כלוטזויגערס!
מאַדרעם מיט זיינע געהילפן פלעגן אַבער נישט נתפעל ווערן פון זייערע „יעלות“. מען האָט זיי שוין געקענט נישט פון נעכטן און נישט

פון אייערנעכטן. די דאזיקע חברה-לייט האבן שוין גוט געוואסט מיט וועלכע קאנאנען מען דארף שטורעמען די „אייעריקע“ פעסטונג. מאָדערעס מיט זיין באַרימטן „האלדו“ איז אַרויפגעשטעלט געוואָרן אויף אַן איבער-געקערט פעסל, וואָס חברה האָט טאַקע צוליב דעם צוגעקאַממעט פון אונטער דער ריננוע, ער האָט געוואָרפן אַ קוק אויף קליין און גרויס, און מען זאַל אים האַלטן אַ מאָן וווּ מען וועט דאַרפן, דאַן האָט ער בריה'ש אַריינגעוואָרפן דעם „אגודל“ אין האַלדו אַריין און האָט אָנגעהויבן אויף אַ הויכן פאַלצעט:

— אל מלא רחמים, שוכן במרום—מ—מ—מ—מ—מ—

קינד און קייט האָט אונטערגעכאַפט מיט אַ וועלפישן געברום:

— במרום—מ—מ—מ—מ—מ—ים...

און מאָדערעס, שוין גאַר אויף אַ געהויבענעם מאָפראַנאַ:

— ...המצא מנוחה נכונה על כנפי השכי—י—י—י—י—ינה

גרויס און קליין — אַן אמת'ער „קול המון“ — האָבן ווידער אונטער-

געכאַפט דעם „מלא“ מאַכער מיט אַ שרעקלעכן טעמער:

— השכי—י—י—י—י—ינה —

פון דער גאַנצער גאַס מיט הייזער, וווּ יידן האָבן איצט געפראַוועט די סעודת יום-טוב, האָבן זיך ווי דורך אַ שפּרוך אַוועקגערוקט די פאַר-הענגלעך פון די פענצמער. יעדער איינער האָט געוואַלט זען:

— וועמען ברענגט מען עס דאָ צו קבורה אום יום-טוב?

פון אַלע גאַסן איז געוואָרן אַן אָנגעלויף. דאָס געלעכטער פונעם גאַנצן עולם איז געגאַנגען עד לכ-השמים. מאָדערעס מיט זיין לייכנשטימע האָט געשפאַלטן הימלען. קיינער פונעם גרויסן עולם אַרום דעם איבערגעקערטן פעסל האָט לעת-עתה נישט געוואָסט וועמען מען גייט דאָ מאַכן די „מלא“: אים, צי איר, צי דעם נעכטיקן מאָג, אַבער אונטערגעהאַלטן דעם הזן האָט מען ווי די כעסטע משוררים —

און מאָדערעס אויף זיין „כעלעמער“ האָט זיך שוין אַרויפגעדראַפּעט אויף די גאַר-גאַר הויכע טענער:

— במעלות קדושים וטהורים כוהר הרקיע מאירים ומתהייר-ים —

ביזן „את נשמת“ איז די שפּיל קיין מאָל נישט דערגאַנגען. נפתלי-עוזר, ווייס ווי אַן אמת'ער מת, פלעגט אַרויסלויפן פון דער שטוב און צעעפענען „נאַסמיאָזש“ טיר און שויער:

— גייט, רוצחים! גייט נעמט וואָס אייער האַרץ גלוסט... גייט, גייט!

רויכט, הרגעט, קוקט נישט אויף גאַרנישט — אַלץ איז איצט אייערס!

די „אייעריקע יידענע“, די ארורה, האָט איר דרשה געהאלטן דורך פּענצטער:

— רבוננו-של-עולם, די קלעפיקע פינגער זאלן אייך נאָר אָפּטריקענען נעמענדיק מיין האַרעוואַניע, מיין בלוטיקן שווייס... יעדער קראָפּ, פּאַטער זיסער, זאָל זיך זיי שמעלן אין האַלדו ווי אַ דישעל אין דער ברייט — נישט אַהער און נישט אַהין —

און אויף דער חברה-קדישא האָט מען זיך שוין גראָד געקענט פאַר-לאָזן, זיי האָבן שוין אויסגעטרעסלט די שטוב, אַז מען האָט זיך דאָרט גלייך געמעגט זעצן פראַווען דעם „סדר“ — נאָך אַט דעם קאָנצערט אויפן איבערגעקערטן פעסל פלעגט נפתלי-עוזר לאַנגע וואַכן אַרומגיין אַ דערשלאַגענער, אַן אויסגעלאַשענער, טאַקע ווי אַן אמתער „גאַסט פון יענער וועלט“.

נאָר מילא די גזילה פון די שמחת-תורהדיקע קראַפּן און פראַקעס און האַלאַבציעס, דאָס איז נאָך געווען צו דערליידן. אַן עגמת-נפש, וואָס טרעפט זיך איין מואַל אין יאָר — מנע! וואָס זאָל מען טאָן? עס זענען אַבער געווען אויך אָפּטערע און שטאַרקערע גרימענישן. למשל: עס זענען געווען אַזעלכע „סדרות“, וואָס ר' נפתלי-עוזר איז אין יענע שבתים נישט גענאַנגען צום דאווענען. דער בית-המדרש געפינט זיך אַ קאַצנשפּרונג פון זיין שטוב און ער יצט אין דער היים, ווי דער פעלדשער ימח-שמו און גייט אפילו נישט צו הערן קיין קדושה וברכו. און מיינט איר פאַר וואָס? — איבער דער צו געפּעפּערטער סדרה! גייען צום דאווענען און אַהיים-גיין פאַר אויסנעמענס איז אים עפעס פריקער, גייט ער שוין בעסער אין גאַנצן נישט און דאוונט אַליין אין שטוב, ווי אַ חתן ביום חופתו.

און געפּעפּערטע סדרות איז דאָ גענוג —

נעמט למשל „תזריע מצורע“. מה-דאָך אַז ער קען נישט פאַרטראַגן דעם ריח פון קאַרבאַלקע אַדער פון ריצינאַייל, ווילט איר, אַז ער זאָל אויסזיצן ביי אַט די צוויי סדרות און בלייבן אַ לעבעדיקער? ווי מען הייבט נאָר אַן צו לייענען פון די קרעץ מיט די געשווירן מיט די איבעריקע שלעק, פעלט אים אַ מינוט צו חלשות —

אָדער נעמט למשל די סדרה „שמיני“. די דאָזיקע סדרה האָט ער נישט געקענט סובל זיין איבער די עופות-טמאים, וואָס פאַרעפּוש'ן דעם גאַנצן בית-המדרש מיט זייערע ריחות-רעים; וואָס פילן אַן דאָס מקום-קדוש מיט זייער אומהיימלעכן פישטשעריי און ניאָווקעריי, אַז עס פאַרלייגט אַזש די אויערן...

ווער שמועסט שוין „נישט פאר קיין שום יידן געדאכט“ אין די גרויזאמע סדרות: „בחקותי“ אדער „כי תבא“ מיט זייערע שוידערלעכע תוכחות — פון זיי איז דאך שוין אפגערעדט! כלווי פון מעביר זיין איינע פון די דאזיקע סדרות פלעגט ער זיין חרוב און קראנק און צעבראכן א גאנצע וואך, זאל ער נאך אפשר גיין אין בית-המדרש אריין און אויסהערן בקול-רם אט די גרוילנדיקע קללות והרמות און מאַקע קראפירן אויפן אַרט? ניין-ניין! וואָס—וואָס, אַבער דאָס וועט איר שוין דווקא ביי אים בשום אופן נישט פועלן —

און דעם אמת גערעדט, מאַר מען גאַר פון אים אַזא זאך נישט פאַדערן אויך. מה-דאָך, אַז אפילו אין די סדרות, ווו עס ווערט כלווי בדרך-אנב דערמאָנט וועגן: הריגות, מגפות, באַגראָבן ווערן, פאַרשטיינט ווערן איז ער אויס מענטש... אַט נעמט למשל, ווען עס פלעגט אים אויסקומען צו הערן אַט די שיינע ערטעלעך:

...הרגו איש את אחיו...

...ויגוף ד' את העם...

...ויהיו המתים במגפה...

...ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם...

...וויך ד' בעם מכה רבה מאד...

...וירגמו אותו העם באבנים וימות...

אויסהערנדיק אַט די בשורות-טובות פלעגט ער אַ גאַנצן טאַג אַרומ-גיין מיט אַ בויכשניידעניש, ווי ער זאל זיך געווען אַנשטאַפן דעם מאָגן מיט גלאַז אַדער מיט ששוועקעס און אַז נישט איז ער שוין געלעגן אין בעט אַן „אַפגעקאַכטער“ און זיין קיילע-צירל פלעגט שוין פון אים נישט אַפטרעטן מיטן טעצעלע „מאַלינעס-איינגעמאַכטס“, — מען זאל עס בעסער נישט דאַרפן! איז אייך נאָך קאַרג? וואָלט איר נאָך אַ בעלז געווען, אַז ער זאל גיין ברצונו הטוב און אויסהערן די תוכחות? אַזא השגה גאַר! נ-ניין! ערב אַזא „געפּעפּערטן“ שבת הייסט ער דעם ווייב מאַכן נאָך אַ פעטערן קוגל און נאָך אַ ווייניקערע פעטשאַ און טרעט נישט אַרויס פון דער שטוב דעם גאַנצן טאַג, פונקט ווי אויף יענער זייט שוועל וואָלט געבושעוועט און „געקאַסעט“ אויף רעכטס און אויף לינקס: די „טשומאַ“, אַדער די „כאַליערע“...

אַזוי איז דאָס: ער איז פון דער טבע אַ גלאַט-כשר מענטשל און קען נישט פאַרטראָגן קיין האַרבע ווערטער... דאָס שאַדט אים צום געזונט —

*

ויהי היום, האט די השגחה אזוי געפירט, אז זיין קיילע-צירלס א גליד-גליד געשוועסטערקינד, א שלישי שבשלישי, וויגדער-אנשיל דער „בליענער פויגל“ — ווי מען האט אים אין שטאט גערופן — פשוט אן אנשיקעניש פון זיין ליבן נאמען, עפעס א מין חצי בעל-הבית, חצי יורד, האט געמאכט א ברית. און ווען מאכט ער אים? — מעשה שמן! פונקט דעם שבת וואס נאך פסח, פרשת „שמיני“. שבת חול-המועד האט אים זיין חלק-שני באגליקט מיט א בן-זכר און שבת מכרכין אייר, פונקט פרשת „שמיני“ איז דער ברית. א „בזמנו“-ברית! נו, מילא קען מען דאך קיין חזיר נישט זיין און מען מוז דאס מאל גיין דאווענען. קאפריון אהער, קאפריון אהין — עס העלפט נישט, מען מוז גיין.

צום דאווענען איז ער דאס מאל געגאנגען משונה-פרי, כדי ער זאל נאך באווייזן צו באווארענען דאס, וואס ער האט צו באווארענען. און כך הוא —

אריינקומענדיק אין בית-המדרש אריין האט ר' נפתלי-עוזר, נאך איידער ער האט זיך געוואשן די הענט פונעם האנטפאס, פארנומען אויף א זייט דעם גבאי, און אים געווארנט מיטן הארבן ווארט:

— ר' פיצירפאל, זהיר וזהיר, איר זאלט זיך נישט דערוועגן מיך היינט אויפצורופן, געהערט?

דער גבאי פיצירפאל האט א קוועטש געטון מיט די אקסלען:

— נו-נו, געהערט. נישט דערוועגן, איז נישט דערוועגן. עס וועט אים ירצה השם נישט זיין קיין מאנגל אין קיין בעלנים עולה-תורה צו זיין — א בארואיקטער איז ר' נפתלי-עוזר צוגעגאנגען צום האנטפאס, האט געוואשן די הענט, זיי אפגעווישט און איז אוועקגעגאנגען אויף זיין פלאץ אין מזרח. עס זענען אבער נישט פאריבער קיין געצילטע צוויי מינוט האט עס אים ווידער א מראג געטון פונעם ארט:

— נפתלי-עוזר, וואס זיצסטו עפעס מיט צונויפגעלייגטע הענט, ווי שבת נאכן קוגל? האסטו דאך אין דער היים געהאט בדעה נאך עמעצן צו זאגן —

ער האט צוגערופן א יינגעלע און אים געשיקט זאגן דעם שמש, אז ער זאל תיכף ומיד צוקומען צו אים. און אז דער אלטער שמש האט אים שוין אונטערגעשמעלט זיין הערנדיקן אויער, האט ער אין דעם פאר-

וואַסקענעם לאַך אַרײַן איבערגעהזרט כמעט די זעלבע ווערטער, וואָס ער האָט פריער אַ ביסל געזאָגט דעם גבאי:

— ר' ירוחם-פיוויש, איר זענט דאָך אַ ייד מיט אַ זכרון, געדענקט-זשע וואָס איך זאָג אייך אָן: איך וויל היינט נישט עולה-זיין! געהערט?

האָט זיך נאָך ירוחם-פיוויש געבייזערט פאַר דעם איבערפרעגן:
— געהערט, געהערט, — וואָס דען נישט געהערט? אז איר ווילט

נישט, דאַרף מען נישט! וועט אייך קיינער נישט צווינגען! געהערט פרעגט ער...

ערשט דאַמאָלסט, אז ר' נפתלי-עוזר האָט געפילט, אז ער האָט זיך שוין באַוואָרנט פון אלע זייטן, האָט ער זיך הרחבה/דיק אוועקגעזעצט אויף זיין פּלאַץ און האָט אָנגעהויבן צו זאָגן „פתח אליהו“.

און דער עולם האָט געהאַלטן אין איין צוקומען און צוקומען און צוקומען. דער בית-המדרש איז שוין געווען געפאַקט, ממש — כמים לים מכסים. מען האָט שוין דווקא צעעפנט אלע פענצטער און דאָך איז געווען היים, ווי להבדיל אין אַ באַד. און וואָס איז דאָ דער הידוש? ס'איז עפעס מעשים בכל יום: אַ שבתדיקער ברית? אַ ווערטעלע אויסצורעדן: האָבן אליהו-הנביא אין שטאַט פאַר אַ גאַסס אויף שבת?

אז דער בעל-קורא האָט נאָר אָנגעהויבן די ערשטע פאַר ווערטער: „ויהי ביום השמיני“, האָט נפתלי-עוזר גלייך דערפילט אַ קאַפּשווינדל, ווי נאָך אַ שטאַרקן טשאַד, אָדער ווען מען קומט אַראָפּ אין אַ טיפּן אָפּגרונט. ער האָט בפירוש געפרווט אַריבערוואַרפן דעם טלית איבערן קאַפּ און דאַרט, אונטערן טלית, וווּ קיינער זעט שוין נישט, זיך פאַרשטעקן די אויערן מיט די פינגער, ס'האָט אָבער גאַרנישט נישט געהאַלטן. אליקום-פישל דער בעל-קורא האָט היינט ממש „אויסגעגעבן די מויזנקע“. גראַד היינט האָט זיך אַט דעם משומד פאַרגלוסט צו ווייזן וואָס ער קען און זיין קול האָט דאַכט זיך געקענט דורכבויערן ששת-ימי-בראשיתדיקע פעלזן, נישט נאָר טליתים. און דאָ ווי אויף צעפיקעניש האָט זיך פאַרזאַמלט אזא גרויסער עולם און מען שלעפט זיך להבדיל ווי מיט אַקסן, אויף טריט און שריט מאַכט מען הוספות. מען טיילט צו דריי פּסוקים „גאָ בראַטאַ“ און עס פאַלן בפירוש גרויסע נדרים. פּראַווען האָט געפּראַוועט פּיציר-פּאַל, דער גבאי-ראשון צוזאַמען מיט וויגדער-אַנשלען, מיט דעם פאַרפלאַמטן בעל-בריתניק. „שישי“, ווי געוויינלעך, האָט מען אויפגערופן דעם רב דמתא, ווער שמועסט נאָך — ער איז דאָך גאַר מהויב עולה לתורה זיין, ווייל ער איז מכובד מיט סנדקאות. נאָך „שישי“, איז נאָך געבליבן פּלאַץ אויף צו

מאכן אַ הוספה, איינס פאַר אחרון, הייסט עס. האָט וויגדער-אַנשל זיך
אַ כאַפּ געטון ווי אַן אָפּגעברייטער:

— אַר-וואָ! ס'איז מיר גאָר אַרויס פונעם קאַפּ. מען דאַרף אויפרופן
ר' נפתלי-עוזר'. ער איז דאָך עפעס פאַרט אַ שטיקל קרוב —

רופט זיך אָן ר' פּיצירפאל דער גבאי:

— נפתלי-עוזר האָט אָנגעזאָגט, אַז מען זאָל אים היינט נישט אויפ-
רופן, האַרב אָנגעזאָגט —

וויגדער-אַנשל מאַכט זיך נישט פון זיין אָנזאָגן „קיינ גרויסן מענטליק“:

— ווייס איך, נאָט אייך אַ גראַשן... ער האָט געפונען אַ צייט ווען
צו פראַווען עניוּת —

ירוחם-פּיוויש דער שמש האָט זיך ערשט איצט געכאַפּט וועגן וואָס

דער בעל-בריתניק שפאַרט זיך מיטן גבאי, רופט ער זיך אויך אָן:

— נישט נאָר פּיצירפאלן האָט ער איינגערוימט דעם דאָזיקן וויכטיקן

סוד. ווי נאָר ער איז אַריינגעקומען, נפתלי-עוזר, האָט ער געשיקט מיך
רופן און אָנגעזאָגט מיטן האַרבן וואָרט, זהיר וזהיר —

וויגדער-אַנשל איז אָנגעפאַלן אויפן שמש טאַקע ווי אַן עכטער בעל-
ברית'ניק:

— ווער פּרעגט ביי אייך, וואָס ער האָט אָנגעזאָגט און וואָס ער האָט

נישט אָנגעזאָגט? עמעצער פּרעגט דאָס ביי אייך, עמעצער? ער וועט זיין
אַן-עניו אויף אַן אַנדער פּלאַץ, וועט ער זיין, נישט גראַד דאָ, אויף מיין
שמחה!

און אויסדרייענדיק זיך צום גבאי:

— וואָס הערן מיר אים, וואָס ער זאָגט אָן? ער ווייסט זיך זיינס און

איך ווייס זיך מיינס. דערווייל איז ער דער איינציקער קרוב מיינער אין
שטאָט, אין עוד מלבדו. הייסט דעם שמש אויפרופן, ר' פּיצירפאל! הייסט

אים אויפרופן, איך נעם אויף זיך דאָס אחריות —

און צום שמש שוין, קוקנדיק בשעת-מעשה אויפן גבאי:

— רופט אויף, ר' ירוחם-פּיוויש, רופט אויף, ר' פּיצירפאל הייסט
אויפרופן!

האָט דער גבאי ביי זיך אַ טראַכט געטון:

— מיין דאגה, ער זאָגט יאָ, זאָל זיין יאָ. שלאָגן זיי זיך ביידע קאַפּ
אין דער וואַנט —

האָט דער גבאי געזאָגט דעם שמש און דער שמש האָט אויפגערופן:

— יעמו—ו—ו—וד ר' נפתלי-עוזר בר' אפרים-לייזער —

נפתלי-עוזר, דערהערט זיין נאָמען פון דער בימה, „מפורש יוצא מפי כהן-גדול“, איז ער געבליבן זיצן אויף זיין פלאץ, ווי דער שלאָק וואָלט אים געטראָפן. אין אַ רגע אַרום האָבן זיינע אויגן אַ בלאַנדזע געטון איבערן אָפענעם חומש און ער האָט אַ ציטער געטון מיט אַלע אַכרים:

— ווי אויף צו להכעיס — נאָך פונקט צו די עופות-טמאים —
אַ קעלט איז אים אַריבער איבערן לייב און ער האָט אין האַרצן מתפלל געווען:

— רבונג-של-עולם, זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה —
מיט אונטערגעהאַקטע פים פאַר שרעק האָט ער זיך געלאָזט גיין פון זיין מזרח-שטאַט צום בעלעמער. ער האָט זיך אפילו קיין איין מאָל נישט אומגעקוקט לצדדיו, אָבער ער איז געווען זיכער, אַז אַלע קוקן איצט אויף אים, ווי אויף אַ פאַרפאַלענעם מענטשן, ווי אויף אַ נידון למיתה. מאַכנדיק די ברכה אויפן ספר, האָט ער געהאַט דאָס געפיל, אַז דאָ זאָגט ער נישט די ווערטער פון דער ברכה: „אשר בחר בנו מכל העמים“, נאָר דאָס זאָגט ער ווידוי פאַר דער פטירה:

...אשמתי... בגדתי... גולתתי... דברתי דופי...
און אליקום-פישל גראַנערט שוין אויף זיין גלעקלידיק ביי-קולכל:
...ואת השפן... ואת הארנבת... ואת החזיר...

נפתלי-עוזר איז אַזוי משונה-בלאָס, אַז „אַ שענערן לייגט מען אַריין אין דער ערד אַריין“. ער פילט, אַז ער האָט שוין אַ פולן גאַרגל מיט חזיר-גריוון, מיט קראַליק-פלייש און מיט האַזן-געדערס און יענער מנוול מאַכט זיך אין גאַנצן כלא ידע באַראַכאַניעט און קרייעט ווי אַ הייזעריקער דאַרפישער תרנגול און קלאַפט מיט די קאַפּימעס, ווי אַ פאַטשמאַווע פערד:
...שקץ הם לכם... ושקץ יהיו לכם... ואת העזניה ואת הדאה ואת האית...
ואת התחמם ואת השחף ואת הנץ ואת הכוס...
...ואת השלך ואת הינשוף...

און נפתלי-עוזר שטייט אין געהאַקטע ווונדן צווישן ירוחם-פיוויש דעם שמש און אליקום-פישל דעם בעל-קורא און ער זעט אויס ווי אַ פאַרמשפּטער צום טויט, וואָס שטייט צווישן די זשאַנדאַרמען און ער פילט ווי יעדער אַנגערופענער שרץ, יעדע פּויזנדיקע באַשעפעניש, יעדע אומריינקייט פליט פונעם ספר גלייך אין אים אַריין, אין זיינע אינגעוויידן. ער האָט שוין דאַכט זיך אַ פולן בויך מיט אַט די עזניות און מיט אַט די ינשופים... ער פילט, ווי זיי שפאַצירן אַרום ביי אים אין בויך, ווי די מזרח-בעלי-בתים אין בית-המדרש — אַהין און צוריק, אַהין און צוריק און אליקום-פישל, אַט

דער המן-הרשע, — אויף קיין גוט אַרמ זאָל ער נישט שטיין! — פאַר-
לייגט ממש די אויערן מיט זיין קרייען און עס שיט זיך פון זיין מויל
שוועבל און פּעך:

...את הארכה ואת הסלעם ואת החרגול ואת החגב... וכל שרץ העוף
אשר לו ארבע רגלים...

דער אומגליקלעכער נפתלי-עוזר צימערט שוין מיט אַלע אכרים, ווי אַ
חולה-נופל איידער ער באַקומט דאָס פאַלעניש און יענער שיסט נאָך אַלין
מיט סכנות-נפשות:

...וכל הולך על כפיו בכל החיה ההולכת על ארבע... החולד והעכבר
והצב... הלמאה והחומט והתנשמת... כל הנוגע בנבלתם... והנושא את
נבלתם... והאוכל מנבלתה... וכל אשר יפול מנבלתם...

נפתלי-עוזר'ן דאַכט זיך, אַז אין בית-המדרש שטייט אַ געדיכטער ריח
פון בלוט און פון אייטער, ווי אין אַ שעכטהויז, ווי אין אַ שפיטאַל פאַר
פאַרשידענע געשווירן און מכות-טריות. ער פילט, אַז עס פעלט אים אַ
מינוט צום הלש'ן און יענער גאַלאַגאַנסקע האַן צעלאַזט זיך ערשט אין
גאַלאַפּ, ווי אַ פּערדל וואָס שלאַפּט אויפן האַבער, ווען מען לאַזט אים
נאָך דאָס ציימל באַרג-אַראַפּ:

...ואת הקאת ואת הרחם... ואת הדיכופת ואת העמלף —

און פּלוצלינג איז אין בית-המדרש געוואָרן שטיל-שטיל, אומהיימלעך-
שטיל, ווי ביי אַן אַבל אין שטוב, באַלד נאָכן דאווענען. צום אַלעס ערשטנס
איז אַנטשוויגן געוואָרן אליקום-פישל דער בעל-קורא, דערנאָך דער „מזרח",
דער „שפיגל" און דאָן צו ביסלעך אויך דער איבעריקער עולם. אַלע האַבן
„אַנגענומען וואַסער אין מויל אַרײַן", כאַטש קיינער האָט נאָך רעכט
נישט געווסט, וואָס דאָ איז געשען.

לכ יודע מרת נפשו, — נפתלי-עוזר האָט שוין גוט געפילט, אַז ער
האָט זיך דאָ שלעכט אַרײַנגעפאַקט. ער האָט שוין גוט פאַרשטאַנען, אַז
עפעס איז דאָ געשען אַ גרויסער אומגליק. און דעם אמת גערעדט, האָט
דאָס אים שוין אפילו נישט געוונדערט אויך — ביי אַזאַ צערטלעך
סדרה'לע קען זיך עפעס ענדיקן גוט? דאָס האַרץ האָט אים אַבער גלייך פון
אַנהייב געזאַגט, אַז דאָ וועט שוין גלאַטיק נישט אַפּגיין און זיין האַרץ,
בכלל האָט אַ טבע צו שווייגן, אַבער אַז עס זאָגט שוין אַ מאָל עפעס —
די קניעס האַבן ביי אים געצימערט ווי גוט-פאַרקילטע פישויד; אין
מויל האָט ביי אים געקלאַפּט אַ צאַן אין אַ צאַן; אין האַלדז איז אים געווען
טרוקן, ווי מען וואַלט דאָרט אויסגעשאַטן געלע זאַמד; אין די אויערן האָט

אים געזשומעט, ווי אלע שקצים ורמשים וואָס מען האָט אים היינט געלייענט, וואָלטן דאָרט אָפּגעגעבן אַ וויסן קאַנצערט. דאָס פנים זיינס איז געווען געל, ווי אַ פאַראַיאַריקער אַתרוג, קיין טיפה דעם נישט, ער האָט זיך מיט ביידע הענט צוגעהאַלטן ביים „שולחן“ אַזוי ווי עוג מלך הכשן האָט זיך אַ מאָל אונטערן מבול צוגעהאַלטן אין נח'ס תיבה און ער האָט נאָר געטראַכט:

— רבנו-דעלמא-כולה, וואָס האָט דאָרט אויף זיין שלימזל געקענט טרעפן? ער האָט דווקא געזען, וואָס פאַר אַ קאַכעניש דאָ טוט זיך, אָבער זיין אויסגעמוטשעטער מח האָט גאַרנישט באַנומען. ער האָט גוט געזען, ווי דער בעל-קורא האָט אַ פילדייטיקן ווונק געטון דעם רב, יענער איז צוגעלאָפּן מיט דריבע טריטעלעך און האָט זיין אָנגעזאַמלטע נאַז אַרייַנגעשטעקט אין ספר אַריין. דער גבאי איז אויך געקראַכן מיט זיין מכינות, עס זאל הייסן, אז ער האָט אויך „אַרייַנגעשטעקט אַ פיסל אין טשאַלנט אַריין“. און נאָך יונגעלייט אין די צענדליקער האָבן געשמופּט זייערע נעזער אין ספר אַריין און דערנאָך זיך מתוכה געווען בקול רם. און דערנאָך האָט מען אַרויפגעטאַסעט אויף דער בימה אַ קליין יינגעלע, אַ מלופּס-קינד, מען האָט עס קודם גוט אָפּגעמאַסטן און אָפּגעשאַצט, ווי להבדיל צום פּריזיוו, און ערשט נאָך אַט די אלע שקלאַ וטריאַ'ס האָט מען גענומען און מען האָט עס אונטערגעהויבן צום ספר —

אין אים, אין נפתלי-עוזר', האָט מען גאָר אין גאַנצן פאַרגעסן. ס'מיינט, ער איז דאָך דער אויפגערופענער, משמעות, אז ער איז גאָר דער גאַנצער שולדיקער אין דער אָנגעאַרבעטער חתונה, צום סוף האָט מען זיך גאָר פון אים אין גאַנצן מסיח-דעת געווען. מען האָט אים כלאחר-יד אָפּגעשמופּט אין אַ זייט, ווי עפעס אַ נאַכווייעניש און אַליין פאַרקעט מען זיך ביים ספר און מען ווישט מיט די טליתים און מען אייקעט און מען שמוצערט מיט די ליפן און מען דערשטיקט שטילערהייט אַ קרעכצעלע —

נפתלי-עוזר שטייט שוין קוים איין אויף די פיס פון היינטיקע איבערלע-בעכטן, אָבער ער שטייט! ער שטייט פראַוועם, שונאי-ציון, אָבער ער ווייסט, אז ער טאָר בשום אופן נישט אַוועקגיין. קוים האָט ער געקענט אַנאַרבעטן אַזא חתונה, מעג ער כאַמש שטיין אין געהאַקטע ווונדן... און יענע חיהלעך, וואָס האָבן זיך פאַרקליבן צו אים אין בויך אַריין, אַרבעטן דערווייל מעשים, ער פילט, אז ממש די אויגן זעצן אים פונעם קאַפּ און דאָרט, ביים רייניקייט, איז דער זעלבער שידער-געלויף וואָס

פריער און מען האלט, זעט ער, אין איין שמופן די נעזער און אין איין
 הקרענען זיך. דער בעל-קורא האט זיך געהאלטן אינעם „פסול“ שטאָל און
 אייזן און האָט בשום אופן נישט געוואָלט מוותר זיין אויף זיין מציאה.
 מאידך גיסא, האָט דער מרא-דאתרא געהאלטן דעם בעל-קורא'ס עקשנות
 מיט זיין אויספירן זיינס כמו ווי פאר אַ פּערזענלעכער באַליידיקונג און
 האָט אויך נישט געוואָלט נאַכגעבן דעם צד שכנגד. און דער אומגליקלעכער
 נפתלי-עוזר מוז נעכעך שטיין און צוקוקן ווי אָט דער שור-הכר פאַרמעסט
 זיך מיט אָט דעם לויטן און עס פליען אין אַלע זייטן שאַרפע, שפיציקע
 רייד, ווי שטיקלעך גלאַז, ווי נייע טשוועקעס, ווי פייער-צונגען פון אַ
 ביינאַכטיקער שרפה און אַלץ איבער אים, איבער נפתלי-עוזר'ן, אַלץ איבער
 זיין שלימזל, איבער זיין וויסן פּינצטערן גורל און אַ מצוה אויף אים!
 וואָרעם ער האָט זיך בשום אופן נישט געמאַרט לאָזן איבעררעדן און גיין
 צום דאווענען אין אַזאַ שבת, וואָס מען לייענט „שמיני“... נישט נאָר ווייל
 וויגדער-אַנשלאָס יאָכנע האָט אָפּגעוואָרפן אַ זכרל, נאָר אפילו ווען זיין
 אייגענע קיילע-צירל באַגליקט אים אויף דער עלטער מיט אַ טויז זכרימלעך
 מיט איין קלאַפּ, טאָר ער אויך אין אַזאַ שלים-שלים-מול'דיקן שבת נישט גיין
 דאווענען און נישט אויפגערופן ווערן צו די עופות-מאים... יאָ-יאָ, ווי
 אַזוי מען בעט זיך אויס, אַזוי שלאָפט מען! ער, נפתלי-עוזר, האָט כשר
 פאַרדינט דעם פסק —

און פּלוצלינג ווערט ער פאַרשטיינערט. דער בעל-קורא אַליין, זעט
 ער, הייבט אויף דאָס ספר; קיינער פון די מתפללים שרייט נישט „וזאת
 התורה“, ווי זיי וואָלטן זיך צונויפגערעדט; דער שמש אַליין טוט אָן דאָס
 מענטשלע און פון אויבן נאָר — די מפה. אין מקום-קדוש הערשט אַ
 טרויעריקע שטילקייט, ווי דער גאַנצער עולם כאַיט אַחד וואָלט האָבן גע-
 כאַפט אַ שטאַרקן פּליאַסק. אליקום-פּישל אַליין טראַגט אָפּ דאָס פאַרבאַנדאַ-
 זשירטע ספר אין אַרון אַריין און נעמט פון דאָרט אַרויס אָן אַנדערס. נפתלי-
 עוזר שטייט אַ פּריטשמעליעטער און אַ נידערגעשלאָגענער. די ליפן זיינע
 זענען בלאַ ווי מילץ און ווי צונויפגעקלעפט מיט גומי, אָבער פון דעסט
 וועגן טוט ער זיך אָן אַ כח און פּרעגט שטילערהייט דעם גבאי, ר' פּיצ-
 רפאלן:

— וואָס איז? וואָס האָט דאָ געטראָפּן, וואָס מען האָט געמוזט גיין

נאָך אַן אַנדער ספר?

דער גבאי, אַזוי אויך אַ צערודערטער, האָט אויף אים אויסגעטאַ-

ראַשמשעט אַ פאַר גולנישע אויגן:

— וואָס פּרעגט איר פאַר אַ שטותים? און אַליין האָט איר נישט

געזען? דער „עמלף“ איז דאָך חסר —

נפתלי-עוזר איז געשטאַנען קעגן אים, ווי אין „סטאַלביאַק“, ער האָט אויסגעזען ווי אַן עגיפטישע מומיע, אָדער ווי אַ ספינקס. פיצי-רפאל האָט זיך שוין אַ ביסל ווייכער אָנגערופן:

— וואָס קוקט איר מיך אָן ווי אַ נעכטיקער? איר האָט דאָך גוט

געזען, אַז די פּלעדערמוז איז אָן אַ קעפעלע, טפו אויף מיינע שונאימ'ס קעפּ! וואָס רעד איר? כ'מיינ דאָס וואָרט „עמלף“, וווּ מען האָט אייך אויס-געלאָזט, איז געווען חסר. סאַמע ביים גערגעלע, דאַרמין וווּ אויף לינקס שטעקט אַרויס דאָס אויערל, אַט דאָס פיצעניונקעלע פּיפקעלע, סאַמע דאַרט איז די פּלעדערמוז — כ'וויל זאָגן: די פ' פונעם עמלף — געווען אָן אַ קעפעלע. כמעט אין גאַנצן אָפּגעריסן —

ביי נפתלי-עוזר'ן זענען די אויגן פּלוצלינג אַרויסגעקראַכן אויפן שטערן. ער האָט זיך אַ וואַקל געטון אויף די פּיס און ווען דער גבאי האָט אים אונטערגעכאַפט, האָט אים נפתלי-עוזר מיט קאַנוולסיוו-צונויפגע-דרייטע פינגער אָנגעכאַפט ביי ביידע לאַצן און האָט אַרויסגעלאָזט אַ געשריי און אַ געיאָמער נישט מיט קיין מענטשלעך קול:

— אָן אַ וואָס, זאָגט איר, איז זי געווען, די מויו, די פּלעדער...

פּלעדער... פּלעדערמוז?

און פּלוצלינג האָט ער אַ פּראַל געטון אויף דער בימה, אַזוי ווי אַ שניי-

מענטש פון אַן ערב-פּסחדיקער זון.

פון דער ווייבערשער שול האָבן זיך דערטראַגן קוויטשן און גוואַלדן:

— מיינ מאַן! מיינ מאַ—מע!

אין בית-המדרש האָט זיך אויפגעהויבן אַ מוראדיקער טומל:

— ער קלשט!

— ער איז פאַרביי!

— ער האָט נישט קיין דופק!

— און אַליץ איבער אַ קוצו של יוד?

— גיי פּרעג אים!

און אַזוי ווי ביים „גלאַונע מחותן“ האָט מען נישט געקענט פּרעגן,

וויל ער איז געלעגן אין אַ קאַליוושע וואַסער, וואָס מען האָט אויף אים

אויסגעגאַסן און ער איז נאָך אַליץ צו זיך נישט געקומען, האָט מען זיך

געפּרעגט איינס דאָס אַנדערע —

...אלו לאלו שואלים:

— וואס האט דארט געפעלט?
 — זי איז ביים שפיץ געווען א ביסל אפגעריבן.
 — נו, איז כולא האי? געשיקט זיך?
 — א מאדנער ייד אויף מיין ווארט! אז מען זאגט אים גוט: „בעיני ראיתי“, פרעגט ער ערשט: „געשיקט זיך“?
 פרעגט שוין א צווייטער:
 — נו, האט ער זיך דערפון אזוי שטארק גענומען צום הארצן? קיין גרעסערע זארג האט ער שוין נישט?
 — אט דאס פרעג איך דאך אויך. אדרכה, זיי דו א חכם און פאר-ענטפער אט דעם ווידערזאגנד?
 פרעגט שוין א דריטער, אן ערשט אַנגעקומענער פון אן אנדער מקום-קדוש:

— וואס האט איר געפעלט, דער פ'?
 — ...אן א קעפל —
 — ווער איז אן א קעפל?
 — איר! איר אליין זענט אן א קעפל!
 די גאנצע שטאט האט זיך געוויגט מיט דער מעשה-נורא: א ייד איז דיר א בעלזן אוועקצופאלן, שונאי-ציון, אויף טויט, — וואס איז? עס האט אים אַנגעכאַפּט ביים הארצן, וואס מען האט געפונען א „פסול“ אינעם ספר —

— — — — —
 העכער א יאָר צייט איז נפתלי-עוזר דער אייעריקער אפגעלעגן אין בעט. וואס ס'האבן אפגעקאסט דאקטוירים — א פארמעגן! דערנאך האבן אים די קינדער אפגעפירט אין די בעדער. דארט האט ער אויך פארבראכט א קיילעכדיק יאָר און ס'האט ווידער אפגעקאסט א פארמעגן און ערשט דערנאך, אז ער איז שוין גאר געקומען אהיים, כלומרשט אן אויסגעהיילטער, איז דאס שוין געווען כלל נישט דער זעלבער נפתלי-עוזר, וואס א מאָל. ער האט פארלוירן דעם פרצוף פון א מענטשן און האט באקומען, אלס אַנדענק פון יענער מעשה, קינדערשע איינרעדענישן —
 עס פלעגט טרעפן: די קינדער זענען געקומען צו גאסט, אַנדערע רובים. מען יצט און מען פארברענגט און ער, נפתלי-עוזר, אויך בתוכם. אין גאַנצן מעשה-מענטש. און מיט א מאָל צעוויינט ער זיך:
 — קיילע-צירעלע, איאָ א פלעדערמויז קען נישט זיין אן קיין קעפל?
 פלעגט זי שוין צולויפן, און ווי א מאמע שמילט איין איר קינד, וואס

האַט זיך פלוצלינג אויפגעכאַפּט פונעם שלאָף מיט אַ געוויין, אים איינ-
שמילן:

— ניין-ניין, נפתלי-עוזרל מיינס, באַרואיק זיך. אַ פּלעדערמױז איז אַ
באַשעפעניש גלייך מיט אַלע באַשעפענישן און איז באַשאַפן געוואָרן מיט
אַ קעפל —

— און פּיצירפאל איז אַ לינגער?

— אַ שקרן, אַ כּזבן! און אַלע זענען זיי לינגערס! אַז וואָס זיי לאָזן
אַרויס פונעם מויל איז שוואַ וּשקראַ! אויף קיין גוט אַרט זאָלן זיי נישט שטיין,
אַט די בלומזוּיגערס —

תבל ויושבי בה

ס'איז גאר נישטא „צו שפעט“

דאס שווארצחנעוודיקע בחורל מאטל און די ביז גאר שיינע בתולה מרת פייגל, וואס איז נאך בסך-הכל א קליין מיידעלע, אדער ווי מען רופט זי אין גאס: „די קליינע ציגיינערין מיט די שרפענדיקע אויגאנעס“, זענען שכנים און דווקא גאר-גאר נאענטע שכנים, — א וואנט איבער א וואנט, נישט מער וואס מאטל'ס הייפל גייט ארויס אין א ליקל פון דער שול-גאס און פייגלס — אויפן מארקפלאץ, פונקט אקעגן דעם טראקט, וואס פירט צום קאסטיאל. די דאזיקע צוויי הייזער זענען מכאן ומלידה אריינגעוואקסן איינס אינעם אנדערן און זייערע עלטערן האבן דא זייערע ירושה-נחלות פון דורי-דורות.

א בשותפותדיק הויז, קינדער אין איין עלטער — ווו האט איר נאך א בעסערן שדכן? האבן מאקע די קינדערלעך געוואקסן צוזאמען, שמענדיק און אייביק צוזאמען און האבן זיך צעבליט ווי צוויי דופטיקע בלומען, וועלכע וואקסן אויף באזונדערע רימלעך, וואס שפראצן אבער פון איין און דעם זעלבן צווייגל.

נאך זייענדיק קינדערלעך מיט נאקעטע פופקעס האבן זיי זיך צוזאמען געשפילט אין זאמד: זי האט געקנעטן די ציגעלעך צום בנין און ער האט געמייסטרוועט די הייזלעך פון דער נייער שמאט, וואס זיי האבן געוואלט אויפשטעלן אין איינעם פון די הייפלעך. דערנאך — ווען זיי זענען א ביסל אונטערגעוואקסן — האבן זיי געשפילט אין פערדלעך. זיי פלעגן אליין זיך אריינלייגן די ציימלעך אין מויל אריין און לויפן משוגענער ווייז איבער זיין גאס, איבער איר גאס און א מאל — אזש ביזן וואלד, וועלכער ציט זיך שוין ביז צו די הרי-חושך. דערנאך האט די גאס מיט קינדער געשפילט אין טאטע-מאמע און זיי אויך בתוכם. די שפיל אין טאטע-מאמע איז דאן געווען אין דער מאדע און עס האבן אין איר געשפילט קינד און קייט. קיין שום קינדער אין שמעטל האבן נישט געשפילט טאטע-מאמע מיט אזוי פיל הארץ און מיט אזוי פיל ערנסטקייט און זיסקייט ווי מאמעלע און פייגעלע און טאקע דערפאר א פנים האט דאס קליינעווארג און אויף זיי קונדיק אויך די דערוואקסענע זיי אנדערש נישט גערופן, ווי התן-כלה. לכתחילה האבן זיי נישט געוואוסט ווו זיך צו באהאלטן פאר בושע: פייגל א כלה! מאטל א חתן! זיי האבן נישט געוואלט ליידן אט דעם נייעם צונאמען און האבן געקעמפט קעגן דעם מיט אלע קינדערשע דרכים: זיי

פלעגן זיך ווארפן שלאָגן די דאָזיקע קינדער, וואָס האָבן זיי גערייצט מיט
חתך-כלה, זיי נאָכגעוואָרפן שטיינדלעך, פאַרטריקנטע בלאַטע און ווען זיי
פלעגן שוין מיד ווערן — זיך צעוויינען אויפן קול און אַנטלויפן צו דער
מאַמען.

אַבער מיט דער צייט איז ביי זיי דער דאָזיקער צונאַמען געוואָרן
אַ וואַכעדיקער גאַנג. דער פאַרדראַס איז ביי זיי שוין לאַנג אָפגעגאַנגען,
אדרבה — עס פלעגט זיי גאָר ווונדערן און שיער נישט פאַרדריסן, ווען
זייערע חברים און חברטעס האָבן זיך געמאַכט פאַרגעסן, אַז מאַטל און
פייגל האָבן אַ „צונאַמען“. די קינדער האָבן זיך ביידע שטאַרק ליב געהאַט
און האָבן זיך ערנסט — נישט קוקנדיק אויף זייער יונגן עלטער, כמעט נאָך
פיצלעך קינדער — גענומען באַטראַכטן פאַר אמתע חתך-כלה —

יאָרן זענען געלאָפן —

קליינע קינדער, זאָגט די וועלט אַ ווערטל, וואַקסן ווי אויף הייוון,
איבער נאַכט גייען זיי דיר אויף... דאָס קליינוואַרג פון די שכנישע היפלעך
האַט זיך אומבאַמערקט אַרויפגעכאַפט אויף די פיס. פון פייגלס קליינע צע-
פעלעך מיט רוימע סטענגעלעך זענען אויסגעוואַקסן צוויי גראַבע, שוואַרצע,
שיינע צעפ. דאָס פנימל אירס האָט זיך אויסגעלייטערט ווי בורשטין, די
בעקעלעך — ראָזע פערעשקעס, די אויגן — שוואַרץ ווי די נאַכט און טיף
ווי דער אוקינוס. די ברעמען — אי שאַרף, אי צאַרט; אי מלא-כשוף, אי
מלא-טעם. זי האָט שוין מער נישט דערלויבט, אַז יעדער איינער זאָל זי
כאַפן אויף די הענט און זאָל זיך שפייגלען אין אירע אומצאָליקע חן-גרי-
בעלעך, זי איז שוין נישט געווען מער קיין קינד. זי איז געוואָרן שטאַלמנע
און בויגעוודיק און מלא-חן. מענטשן האָבן איר נאַכגעקוקט און געזאָגט
איינער צום צווייטן מיט אַ חשבון-הנפשידיק קרעכצעלע:

— אַך, ווי דאָס לעבן לויפט... געזען פייגעלען? ערשט נעכטן דאַכט
זיך איז זי אַרומגעלאָפן אַ באַרוועסע אין די קאַליוושעס און האָט נאָר
געוואָלט זיך אַרויפקלייבן אויף דעם באַד-גוי'ס קעלבל, געדענקסט נאָך?
און איצט... ווען האָט זי זיך דאָס אויסגעצויגן אין דער לענג? ס'אַר אַ שיין
מיידל זי איז געוואָרן, האַ? וואָס פאַר אַ רייצנדיק שטייכעלע, וואָס פאַר
אַ גענגעלע — אַ הירשין! אַ פרינצעסין!

מאַטל איז אויך נישט געשמאַנען אויף איין אָרט. ער איז איצט געווען
אַ הויכער בחור, אַ ביסל צו בלייכלעך פאַר זיינע קינדערשע יאָרן, —
און וואָס איז דער חידוש? ס'איז אַ באַווסטע זאַך: התורה מתשת כוחו של

אדם! — אָבער צו וואָס דאַרף אַ בחורל פאַרב אין די באַקן? וואָס איז ער, אַן אשה? מאַטל איז געווען אזוי באַחנט און אזוי באַטעמט, אַז עלטערן האָבן זיך געשטראַכט אין אים און מעוברת'ע ווייבער האָבן זיך פאַרקוקט אויף אים. זיינע שטענדיק-פאַרהלומטע אויגן האָבן מיט זייער איבער-מענטשלעכער קראַפט ממש „אַפגעשמעלט מענטשן אין גאַס“. וועגן זיין התמדה האָט מען אומעטום גערעדט אין שמעטל: סיי זיצנדיק אויף די קלייט-נאַנקעס און אַרויסקונדיק אויף אַ קונה, סיי אין בית-המדרש, סיי להבדיל אין שוויצבאָד צווישן „געבן אַ פלייצע“ און „נעמען אַ פלייצע“. דאָס שמעטל האָט ממש נישט אַרויסגעלאָזט פונעם מויל דאָס געבענטשמע קינד און גאַנץ אַפט דערמאַנט דערביי די מוטער זיינע — אשרי יולדת!

ביי טאַג האָט זיך מאַטל שטענדיק געפונען אין דער ממלכה פון די ש"ס-גענערלאַן: אכיי ורבא, רב ושמואל, רב אמי ורב אסי און האָט פשוט נישט געהאַט דעם קאַפ אַ קלער צו טון: מתי יעשה לביתו? וואָס דען — ביי נאַכט, אויפן געלעגער, דאַמאַלסט איז מסתם: רעיוניה על משכביה סליקן. איז אָבער די מעשה, וואָס ער פלעגט שטענדיק זיין אזוי מיד און דערשעפט, אַז ער פלעגט צופאַלן צום מאַגערן געלעגער, אזוי ווי אַ סנאַפ, ווי אַ הרוג. וואָס דען איין זמן האָט ער געהאַט אויף אַזעלכע מינים נאַכטראַכטענישן, — די נעכט פון דאַנערשטיק קעגן פרייטיק. אין די דאָזיקע נעכט גייט נישט אַ לייטישער ישיבה-בַּחור אַהיים שלאָפן, נאָר ער איז אויף די גאַנצע נאַכט און לערנט עפעס: זיין שיעור גמרא, אַ ביסעלע פוסקים, אפילו אַ טראַפעלע קבלה און, אַז נישט איז פשוט „אור החיים“ אויף דער פרשת-השבוּע.

אין יענע נעכט פלעגט מאַטל אַריינגראַכן דעם קאַפ אין די דלאַניעס און טראַכטן און טראַכטן און טראַכטן —

— און פון וואָס האָט ער געהאַט אזוי שווער און אזוי טיף צו טראַכטן, מאַטל? — עס פאַרשטייט זיך, אַז פון פייגלען!

...פייגלעלע איז שוין אַ מיידל צו לייטן... שרים נכונן ושערך צמח ואת ערום ועריה... ביי אירע עלטערן אין שטוב פייפט דער דלות נישט ערגער ווי ביי זיי אַליין אין שטוב... און וואָס קען ער איר פאַרלייגן בעסערס, אַז ער איז גאַרנישט און קען גאַרנישט און האָט גאַרנישט... מילא, זי, פייגל, אַרבעט כאַטש בשתיקה ביי אַ נייטאַרין — זיי, אירע עלטערן, רעדן זיך איין, אַז ס'איז „בשתיקה“, אַז קיינער ווייסט דערפון נישט. עס האָט ביי אים אַזא פנים, ווי יענער כטלן, וואָס מאַכט אַליין צו די אויגן און לערנט דעם פשט, אַז מסתם האָט קיינער נישט געזען — איז מילא יאָ בזיון, צי נישט בזיון, אָבער זי איז כאַטש עוסק אין עפעס, אָבער ער, מאַטל, קען

דאך גאר גארנישט... ער קען דאך קיין צעבראכענעם גראשן נישט פאר-
דינען! גוואלד געשריגן — מה יהיה בסופו און מה יהיה בסופה? קען
ער דען פועלן ביי זיך, מעג ער דען דערלאזן דערצו, אז פון זיין שיינער
פייגל זאל ווערן א מין „צירל די מאדיסמקע“ מיט די „אויסגעארבעטע“
אויגן און מיט די דרייגארנדיקע פלייצעס? וואס זשע זאל ער טון? וואס
זשע זאל ער טון?

און יארן לויפן דערוויל, יארן פליען... דערויף האט זיי גאט באשאפן,
אז זיי זאלן פליען, ווי די פאטשטאווע פערד בארג-ארעפ —

די „קינדער“, מאטל און פייגל, זענען שוין גארנישט אזוי שמארק
קיין קינדער... טאמער נעמט זיך מאטל א מאל אן מיט מוט און שמעלט
זיך אפ אין גאס רעדן א פאר ווערטער מיט פייגלען — און זיך דורכ-
ווארפן מיט איר מיט א ווארט-צוויי מוז ער נאך אין א רשות-הרבים, אזוי
צו זאגן — לעיני כל ישראל, אנדערש וועט מען זיי נאך הושד זיין מי יודע
אין וואס... קיין בייזע צונגען פעלן נישט ברוך-השם — טייטלט מען אויף
זיי מיט די פינגער פון אלע ווינקעלעך: מען שפילט א ליובקע —

און וועגן וואס צו רעדן האבן זיי גראד ביידע זייער א סך. ער גיסט
פאר איר אויס זיין בימער הארץ. ער וויינט פאר איר ווי פאר אן אייגענער
שוועסטער. ער לייגט פאר איר ארויס אלע זיינע ספקות און חששות... ער
זעט באשיינפערלעך, אז ביז ער וועט נאך קענען פארדינען אויף היונה
קען נאך דויערן זייער און זייער לאנג, ווער ווייסט ווי לאנג...

— איז וואס זשע זאל ער טון, אז די גאנצע זאך זאל מיט א מאל
אנדערש ווערן? וואס עצה'ט זי אים צו טון? זי איז דאך עפעס א קלוגע —
זי פון איר זייט גיסט אויך אויס איר בימער הארץ פאר אים —

דאס עניות ביי זיי אין שטוב איז אין לשער, ממש — נישט איבער-
צוגעבן מיט קיין ווערטער... כמעט, אז דאס גאנצע געזינדל זייערם קיין
עין-הרע זיצט אין שטוב און קוקט נאך ארויס אויף די באשפייגענע עטלעכע
גראשנס, וואס זי, פייגל, ברענגט צו מראגן אהיים פאר איר ארבעט, —
פארשטייט ער שוין אליין, אויף וויפל דאס קען קלעקן און וואס פאר
א טעם דאס קען שוין האבן... און מהילה די ארבעט אליין, גאט זאל נאך
נישט שמראפן פאר די רייד — נמאס ווי דער טויט... קודם דאס זיצן
ביז האלבער נאכט ביי א לאמפאדקע און ארמווארפן פעטליעס. ממש
— מען נעמט זיך ארויס די אויגן. נאך דאס איז נאך גאלד... פארען ביי
גאט נאך עפעס ערגערס. דאס אפמראגן „פארטיקע ארבעט“ אהיים צו די

באשטעלערניס, איז אַ קאָפּעטשקעלע ערגער פון טויזנט יאָר שלייפן פעטליעס. אַט די דאָזיקע אויפגעקומענע באַלעבאָסטעס מיט זייערע געשליפענע צונגלעך וועלן זי מן הסתם יונגעהייט פאַרמרייבן אין קבר אַרײַן. אַלע ווערן זיי דיר גלייך געטריי און איבערגעגעבן און מלא־זאָרג פאַר דיין „תכלית“. זיי הייבן דײַך אָן אויספּרעגן פון „אונטערן לעפעלע“ און אַרײַנקריכן מיט זייערע שאַרפע נעגעלעך גלייך צו דיר אין דער נשמה אַרײַן און דערנאָך געבן זיך אַ שאַט עצות טובות, — גלייך ווי אַליין ווייסט מען דאָס נישט — אַז ס'איז נישט קיין פּלאַן פאַר איר ביי די יאָרן ערשט צו ווערן אַ פּאַמעניצעס-טרענערין און אַ שיק-מײדל ביי אַ מאָדיסטקע... מײדלעך אין אירע יאָרן דאַרפן שוין אַליין האָבן אָן אוינקומעניש און מעגן שוין אַליין זיך באַשטעלן אַ גאַרדעראַב ביי אַ מאָדיסטקע... אָבער די דאָזיקע ביטערע רײד פון די אוינגעגעסענע וויבעלעך איז נאָך אויך נישט דאָס ערגסטע. דאָס איז נאָך בלאַטע קעגן דעם צושטיין פון די נאַכאַלנע שניידער-יונגען, וואָס קומען אַ מאָל אַרײַן צו דער מאָדיסטקע מיט אַ שליחות פון זייערע באַלעבאָסטיס. זיי, די פּאַלגעס, די אויסגעלאַסענע יונגען האַלמן זיי פאַר זייערם גלייכן און משעפען זיך צו איר און קנייפן זיך און ווילן זיי נאָר פאַרשלעפּן אין הינטערהײזל און לאָזן זיי נישט לעבן אויף דער וועלט... —

אוי וואָס זשע זאָל זיי טון, אַז די גאַנצע זאַך זאָל מיט אַ מאָל אַנדערש ווערן? וואָס עצה'ט ער איר צו טון? ער איז דאָך עפעס אַ קלוגער — און דערווייל — נישט קוקנדיק אויף זייער פינצטערער מערכה — זענען די „קינדער“ געוואָרן אַלץ רײפער און שענער פון טאַג צו טאַג. פייגל איז געוואָרן אַזא זעלטענע יפת-תואר, וואָס „ווען מען זאָל אפילו אויספאַרן אַ האַלבע אימפעריע“, וועט מען אַזא בת-מלכה נישט געפינען. מאַטל איז געוואָרן נאָך שעמעוודיקער און נאָך שלאַנקער און נאָך באַטעמטער ווי ער איז געווען. ער איז שוין מער נישט געווען קיין קליין „מאָטעלע“, נאָר אַ יונגערמאַנשיק מיט טונקל-בלאַנדע קישעלעך אויף די באַקן און מיט אַ היפּשן קנאַפּער אונטער דער גאַמבע. מיט זיין בקיאות און חריפות האָט שוין „געקלונגען די וועלט“.

וואָס עלטער זיי זענען געוואָרן, אַלץ זעלטענער און זעלטענער האָט אַט דאָס יונגע און זיך ליבנדיקע פאַרפאַלק געקענט האָבן די געלעגנהייט זיך צו טרעפן און כאַטש אַ בליק טון אײנער אויפן אַנדערן. דאָס האָט זיך זיי אוינגעגעבן אַממיינסטנס, ווען עמעצער פון זייערע הויגעזינדן פלעגט זיך עפעס דערפילן „נישט מיט אַלעמען“, דאַמאַלסט האָבן זיי געהאַט דעם בעסטן אויסרעד:

— א קוק טון, וואָס דער הולה מאַכט —

און ס'איז געווען: אין פּוצה פה ומצפּעף — בקור-חולים!
 ...אָדער אין אַ גענוג שפּעטער שעה אין אַ לבנה-נאַכט, שטייענדיק
 ביים גאַנצן כלומרשט על רגל אחת, ער מיט אַ גמראַ אונטערן אַרעם, —
 פאַר אַן עדות — און זי מיט איר מאַדיסקע-פעקעלע. דאָס אַלץ משום
 מראית-עין, עס זאַל האַבן אַ פנים, אַז זיי האַבן זיך ריין-צופעליק געמראָפּן
 ביי דער שטוב... און אַז נישט איז אין דער זעלבער שפּעטער שעה ביים
 ברונעם, גייענדיק אַננעמען אַן עמער וואַסער אויף געגלוואַסער... אָבער
 — העיני האנשים תנקר? לייטן האַבן אויגן און האַבן אויערן און האַבן
 ברייטע מילער און דער עיקר האַט מען אין זינען גוט-גוט אַכטונג צו
 געבן אויף יענעם עוונות חטאים ופשעים...

מהאי טעמא זענען זייערע „צופעליקע“ טרעפּענישן און קעגנזייטיקע
 האַרץ-אויסגיסענישן געוואָרן אַלץ זעלטענער און זעלטענער. ער אויף דער
 בית-המדרש-באַנק ביי דער גמראַ האַט נישט אויפגעהערט צו טראַכטן פון
 איר; זי ביי דער מאַשין, אָדער ביי די נמאס ומאוסדיקע פעמליעס דאָרטן
 האַט נישט אויפגעהערט צו טראַכטן פון אים, אָבער זיך באַגעגענענדיק
 אין גאס האַבן זיי ביידע געציטערט אימת-מות אויסצורעדן אַ וואַרט
 צווישן זיך, איבער אַ שלעכט אויג און ביזנע צונגען. ביי אַזאַ פּלוזלעכער
 באַגעגעניש פּלעגט יעדער פון זיי מיטנעמען אין זכרון דאָס בילד פונעם
 צווייטן און מיט אַט דעם חיות און מיט דעם פאַרגעניגן ציען דאָס
 טרויעריקע און כמעט אויסזיכטלאָזע לעבן ביז אַ צווייטער צופעליקער
 באַגעגעניש —

דערווייל איז אין שטאַט „געפאַלן אַ באַמבע“: וועלוול דער טוקערינס

קומט צו פאַרן אויף קבר-אבות —

בלווי אַלמע-לייט, אי דאָס — נישט אַלע, האַבן געדענקט וועלוול
 חמור-איזל, אָדער וועלוול דער טוקערינס. אָבער געוואָס האַט די גאַנצע
 שטאַט, איש מפי איש, אַז צוריק מיט פיל צענדליקער יאָרן האַט דאָ געלעבט
 אַ ביילע-ריסל די טוקערין. די דאָזיקע טוקערין איז גאָר כל ימיה געווען אַ
 „בעזדיטנעטשאַקע“ און דערפאַר טאַקע אַ פנים האַט זי דער מאַן אַפּגע'גמ.
 איז זי אַ צענדליק יאָרן אַפּגעזעסן אַ גרושה, דערנאָך האַט זי חתונה געהאַט
 צום צווייטן מאַל און דאָ האַט זי דער גאַנצער וועלט אַרויסגעשמעלט אַ
 פייג! זי האַט אים פון דער העלער הויט געשענקט אַ בן-זקונים... דער מאַן
 אירער, — אַ קרענקלעכער ייד, אַ יאָדישעווע, — האַט אַ מאַל אין
 שוויצבאָד, אויף דער אייבערשטער באַנק, פון צו פיל היץ באַקומען דעם

שלאַק און מען האָט אים שוין פון דאָרט אַראָפּגעטראָגן אַ פאַרטיקן. דאָס איז געווען קוים אַ יאָר נאָך זייער חתונה. האָט זי מער נישט געירשנט פון אים, ווי דאָס חרובע כאַטקעלע וואָס איז געשטאַנען אויף הינערשע פיסלעך און אפילו אַ רוח-מצויה האָט עס געקענט פאַרוואַרפן אויף די פלייצעס און עס מיטנעמען מיט זיך אַרויף צו די וואַלקנס און איר וועלוועלע חמור-איזל, וואָס איבער זיינע מעשים-טובים האָט מען אים נישט אַרייַן-געלאָזט אין קיין יידישער שטוב. פון חתונה האָבן אַ צווייט מאָל מיט אַזאַ פאַסקודנעם נדן, ווי אַט דאָס אויסגעלאַסענע וועלוועלע, האָט זי אפילו נישט געקענט קלערן, איז זי שוין אַזוי געבליבן אַן אלמנה עד יום מותה. און דאָס דאָזיקע וועלוועלע האָט אין חדר נישט געוואַלט גיין און דער מוטער נישט געוואַלט מיט קיין זאָך באַהילפיק זיין און ביי קיין שום בעל-מלאכה האָט ער נישט געוואַלט זיין קיין לערנינגל. מיט איין וואָרט — קיין שום זאָך אין דער וועלט, וואָס מענטשן האַלטן פאַר גלייך און וואָס פירט צו אַ תכלית האָט דער מוקערניס תכשיטל נישט געוואַלט טון, ער האָט נאָר געוואָלט עמלעכע מאָל אין טאָג אַרייַנפאַלן צו זיין מוטער אין שטוב אַריין, אויפפּרעסן און אויסוויפן אַלץ, וואָס ער האָט נאָר געקענט דערטאַפן אין זיינע מגושמדיקע לאַפּעס און המותר האָט ער געוואָלט נאָר איין אַרבעט — זיין חמור-איזלשע אַרבעט, פון וועלכער ס'האַבן זיך ביי לייטישע ווייבער געשמעלט די האָר קאַפּויער און מען האָט באַהאַלטן פאַר אים די טעכטער און להבדיל די דינסטמיידלעך, ווי מען פאַרשליסט די הינער-שטאַל, ווען אין די קאַנטן האָט זיך פאַרנאָדעט אַ טכויר. וועלוועלע האָט זיך פון אַט די ווייבערשע אַפּשפּאַרענישן נישט איבעריקס גענומען צום האַרצן. דאָס דאָרף איז גענוג גרויס און חוץ דעם היימישן דאָרף זענען פאַראַן נאָך גענוג און גענוג דערפּער. זיין ביסל „חיונה" וועט ער שמענדיק געפינען. איי, די פּויערים ברעכן אים אַ מאָל אַן די ביינער — איז אויך די אייגענע מעשה. אויב מורא האָבן פאַר אַ וואַלף, דאָרף מען אין וואַלד אַריין נישט גיין, און ער קען נישט, נישט גיין אין וואַלד אַריין —

ויהי היום האָט וועלוועלע אָפּגעטון עפעס גאָר, גאָר אַ מיאום שטיקל אַרבעט. די גאַנצע שטאַט האָט זיך געוויגט מיט זיין הפּקרותדיקן קונץ. אין שול, אין גאַס, — אומעטום האָט געזאַמן און געקאַכט ווי אין אַ קעסל. דער רב האָט גוזר געווען, אַז מען זאָל אים פאַקן און „עוקר מן השּׁורש זיין". אַזוי ווי אַבער ס'איז גאָר נישט אַזוי לייכט געווען צו פאַקן אין די הענט אַריין דאָס שרעקלעכע וועלפעלע און איבערגעבן אים

אין גויאישע הענט האבן זיך יידן פארט נישט געקענט באשליסן, — פארט רחמנים בני רחמנים! איז די שטרענגע גזירה פונעם רב דמתא געבליבן הענגען אין דער לופטן, ווי בלויז א גומער ווונטש. די מוטער האט מען אפגעזאגט פון איר עבודת-הקודש אלס „טוקעריין“. וועלוול האט זיך ערגעץ אויסגעבאהאלטן אויפן דארף. ווען ער פלעגט זיך שפעט ביי נאכט אראפכאפן אין שטאט אריין, האבן יידן געצימערט אימת-מות זיך דערנענטערן צו אים. מען איז כמעט געווען זיכער, אז ער האט אין קעשענע א שטיין, אדער א מעסער, אדער אפשר גאר א פיסטויל —

ביילע-ריסל האט זיך דאס מאל שטארק גענומען צום הארצן פון איר „קדיש“ און פונעם „אפזאג“ און זי איז אוועקגעפאלן ווי א סנאפ. א קנאפן חודש האט זי געקרענקט. לכתחילה האבן שכנטעס געווייכט איר שוועל, ווי מען ווייכט א בית-הצניעות. איי, די אלטע נעבעך? ווייס איך, מאלע וואס א נארישע יידענע פיעשטשעט זיך! שפעטער, אז מען האט זיך געכאפט דערויף, אז מען זעט טאקע נישט ביילע-ריסלען אויף דער ליכטיקער שיין, האט מען צו ביסלעך אנגעהויבן אריינשמעקן צו איר: ווער מיט א טעפעלע יויך; ווער מיט א גלעזל מילך; ווער מיט א לעק איינגעמאכטס אויף צו דערכאפן די נשמה און ווער מיט א ריפטעלע לימענע אויף צו דערפילן דאס הארץ. טאמער פלעגט זיך אויף דער שוועל פלוצלינג באווייזן דאס זיסע זונדעלע, אזוי פלעגט אין שטוב קיין לעבע-דיקער נפש נישט פארבלייבן. מען האט זיך געהיט פון דורכגיין נאענט לעבן אים, ווי לעבן א קרעציקן און ער פלעגט שטיין-בלייבן ביי דער מיר מיט א מוטנעם בליק און מיט א גרויזאם פארביסן שווייגן ווי אן אָנגע-לאדענער קאנאן און דארט, ביי דער שוועל, פלעגט ער שטיין אזוי לאנג, ביז ס'איז נאך געווען אין שטוב כאַמט איין פרעמדער מענטש.

אן אָנגעבלאָזענער, א צערייצטער, להשמיד ולהרוג אויף דער גאַנצער וועלט, פלעגט ער א בורטשע טון צו דער מוטער:

— נו, וואָס מאַכסטו עפעס?

— זעסט דען נישט?

— וואָס זשע זע איך? איך זע גאַרנישט —

— אפילו א בלינדער קען דאָכט זיך זען, אז דא ליגט שוין א בר-

מינג, נישט קיין מענטש. נאָך א טאָג, נאָך א טאָג...

און אז וועלוול איז געשטאנען א שווייגנדיקער, א פארשלאסענער אין זיך, ווי דעם פריצ'ס הויף אויף ביי נאכט, האט דער חולה צו אים ווייטער גערעדט:

— וועלוועלע... קינד מיינס... וואָס דו האָסט מיר אָפּגעטון זינט דו לעכסט אויף דער וועלט זאָל דיר נאָר נישט גערעכנט ווערן... א צווייטן אויף דיין אַרמ, זיי זיכער, וואָלט איך נישט מוחל געווען אייביק, נאָר דו ביסט דאָך מיין קינד, מיין איין און איינציק קינד אויף דער וועלט, בין איך דיר יאָ מוחל... איך בין דיר מוחל און וויל דיר אַנזאָגן עטלעכע ווערטער, ווייל ווער ווייסט, צי דו וועסט מיך שוין דאָ טרעפן, ווען דו וועסט אַהער קומען דאָס צווייטע מאל... ס'איז ביי מיר בלתי-ספק, אַז ניין... הער אויס, מיין קינד, איך וועל שוין לאַנג נישט אָנהאלטן, איך צאָנק ווי אַ ליכט און וויפל צאָנקט עס אַ ליכט? ס'איז געצייילטע טעג און געצייילטע שעה'ן... הער זיך גוט צו צו דעם, וואָס איך זאָג דיר אָן: איצט גיי דיר צוריק אויפן דאָרף צו דיינע... צו דיינע... ווייל אַזוי לאַנג, ווי דו געפינסט זיך דאָ אין שטוב, וועט קיינע פון די גוט-האַרציקע ווייכער אפילו נישט אַריבערטרעטן די שוועל. דו זעסט דאָך, ווי אַזוי מען היט זיך צו שטיין אין דיינע ד' אמות, ווי דו וואָלסט חלילה געווען אין חרם... און איך מוז איצט האָבן עמעצן פון די ווייכער לעבן זיך... נישט קיין מאַנצבילשע זאָכן... אַבער פאַרשפּיל זיך דאָרט נישט אין דאָרף, ווי דיין שטייגער איז. האָלט די אויערן ברייט צעעפנט. אַ ליאָדע מינוט קענסטו דערהערן פון דער שטאַט, אַז דיין מאַמע ליגט שוין אויף שטרוי מיט ליכט צו קאַפּנס. דאָן זאָלסטו זיך אומקערן אין שטאַט אַריין פראַנק און פריי, זאָלסטו גאָר קיין מורא נישט האָבן פאַר קיינעם, קיינער וועט דיך מיט קיין פינגער נישט אַנרירן, איך וועל אַנבעטן די ווייכער אין די לעצטע מינוטן... קומענדיק אין שטאַט אַריין זאָלסטו בעטן ביי מענטשן, אפילו פאַלן זיי צו די פיס, נאָר זען, אַז עס זאָל זיין אַ מנין צו דער לוויה, כדי זאָלסט קענען זאָגן קדיש און דערנאָך, מיין קינד, מיין עלנט קינד, גיי דיר ווהין די אויגן וועלן דיך טראַגן. אין די מקומות האָסטו שוין גאַרנישט וואָס צו טון. דו האָסט שוין דאָ דיינס אָפּגעטון. אין די געגנטן, וועסטו שוין קיין מאל קיין לייט נישט ווערן, ווייל מענטשן וועלן דיך טרייבן פון זיך ווי אַ הונט. איין מענטש, טרעפט זיך, האָט אַ מאל אַ שוואַכן זכרון, אַבער גאַנץ קהל פאַרגעסט קיין מאל נישט... מען וועט דיר אייביק נישט מוחל זיין דיין לעצט שטיקל אַרבעט, אַ בראַך איז צו מיר... און נאָך אַ מאל חזר איך דיר איבער, איינציקער קדיש מיינער, פאַרקאַרב זיך דאָס אויפן שמערן אויף אייביקע יאָרן: וויפל בזיונות פאַר לייטן, — אַזוי פיל מאל פאַרשוואַרצן דאָס פנים און באַוואַרפן מיט בלאַמע... וויפל האַרצווייטיק און בויכשניידעניש און לונגפּוילעניש און גרימעניש אין די

געדעררים דו האַסט מיר פאַרשאַפט פאַר דיין בידנע ביסל יאַרן, פון זינט
 איך האָב געהאַט דעם אומגליק דיך צו ברענגען אויף דער וועלט, זאָל
 דיר נאָר גאָט נישט רעכענען, אלא נישט וועסטו האָבן, זון מיינער, צו
 אַ גרויסע רעכענונג... איך שווער דיר ביי מיין טויטן בעט, אַז איך בין
 דיר אַלץ מוחל, נאָר דו, אומגליקלעך קינד מיינס, מוזסט אויף ווייטער זיך
 נעמען אין די הענט אַריין... זיך אַרומוואַלגערן צווישן ערלים איז עפעס
 אַ תכלית פאַר דיר? און מורא האָבן פאַר דער ליכטיקער שיין זיך צו
 באַווייזן אויף דער גאַס? און אפילו נישט קענען זיין ביי דער אייגענער
 מוטערס יציאת-נשמה... אוי, רבונג-של-עולם, פאַר וואָס האַסטו מיך אַזוי
 געשטראַפט פריער מיטן מאַן און דערנאָך מיטן זון? מיט וואָס האָב איך
 זיך אַזוי פאַרזינדיקט קעגן דיר? מיט וואָס? גוואַלד געשריגן — מיט וואָס?
 עטלעכע וואָכן האָט זיך ביילע-ריסל געקאַרטשעט פון גרויסע ווייטיקן
 אויפן גסיסה-בעטל ביז זי האָט ענדלעך צוגעמאַכט די אויגן אויף שמעני-
 דיק. דער לוויה זענען דווקא נאָכגעגאַנגען היפשע, היפשע עטלעכע מנינים
 יידן, — וואָס האָט די מוטער געבעך געזינדיקט, אויב איר זון איז
 אַ בן סורר ומורה? און אַז ביי אברהם-אבינו איז אויסגעוואַקסן אַ פרא-
 אדם, איז אברהם מיט עפעס שולדיק געווען? דער קברות-ייד האָט
 געזאָגט מיט וועלוועלען קדיש און גלייך פונעם בית-עולם איז דער „בן“
 ערגעץ נעלם געוואָרן. ווער „שבעה“? וואָס קדיש? נישטאַ און שוין! והילד
 איננו!

צום יאַר האָט קהל געלאָזט צענעמען דער טוקעריןס הייזל אויף
 הייצונג און פאַר דעם ביסל געלט האָט מען געשמעלט ביילע-ריסלען
 אַ מצבה. די עטלעכע שמאַטעס, וואָס מען האָט געפונען אין שטוב, האָט
 מען אָפגעגעבן אין דער גרויסער שטאַט אַריין, אין מושב-זקנים און פון
 וועלוועלען האָט מען נישט געזען און נישט געהערט, ווי אין וואַסער
 אַריין.

עס זענען פאַריבער צען און צוואַנציק און דרייסיק און פערציק יאַר.
 נימת כל הדור ההוא. קיין דאגות ביי יידן האָבן ברוך-השם נישט אויס-
 געפעלט. עס האָט שוין גאָר כמעט קיינער נישט געדענקט, אַז ס'איז
 אַ מאַל געווען אַ טוקערין, וועלכע האָט געהייסן ביילע-ריסל און אַז זי
 האָט ערגעץ איבערגעלאָזט זיך וואַלגערן אַ זונדל מיטן נאָמען וועלוול.
 מיט אַ מאַל איז אויפן נאָמען פונעם „ראַבין“ אָנגעקומען אַ בריוו פון
 אַמעריקע און דער בריוו איז געווען פון וואַלף קאַסאָי — מען האָט זיך
 גענוג לאַנג געבראַכן דעם קאַפּ, — אי דער רב אַליין, אי די שבעה-טובי-

העיר — ביז מען איז גאָר געפאלן אויפן שכל, אַז וואָלף מיינט: וועלוועלע און אַז קאָסאי איז געווען דער פאַמיליע-נאָמען פונעם חמור-אייזל, — און געשריבן האָט ער, אַז ער איז שוין פון זייער לאַנג אין אַמעריקע און אַז ער האָט זייער גרויסע ביזנעס און אַז ער איז בכלל זייער „אַלרייט“. ביים רב בעט ער, אַז ער זאָל אים מודיע זיין, צי מען ווייסט, וווּ עס געפינט זיך דאָס פּלאַץ, וווּ זיין מוטער איז נקבר געוואָרן, ווייל ער וויל איר שמעלן אַ גרויסאַרטיקע מצבה ווי זי האָט ביי אים פאַרדינט און ער וויל שענקען אויף דער שטאָט אַ גרויסאַרטיקע נדבה און ער וויל אויף זיין מאַמעס נאָמען אויפשמעלן אין איר שמעטל אַ גרויסאַרטיק מקום-קדוש און ער וויל און ער וויל און ער וויל —

און פון דאַמאָלסט אָן איז אַוועק אַ גאַנג: ר' וואָלף! דער גרויסער נדבן, ר' וואָלף קאָסאי! אַז קהל האָט אים אָנגעשריבן, אַז מען דאַרף אויף אַ תלמוד-תורה הונדערט דאָלאַר, האָט ער זיי געשיקט דריי הונדערט; האָט מען אים „געשמעלט“ מעות-היטין כך וכך, האָט ער צוגעשיקט פינף מאָל אַזוי פיל און האָט נאָך חוּק געמאַכט פון זייערע קליינ-שמעטלדיקע השגות. האָט מען זיך שוין אונטערגעגאַרטלט און מען האָט אים אויף די „נשרפים“ געשמעלט „אַ היטל מיט געלט“, איז ער זיך מיישב און שיקט צו פונקט צען מאָל אַזוי פיל, וויפל מען האָט אים געשמעלט און האָט געהייסן דעם רעשט פאַרנוצן אויף הכנסת-כלה, אַדער אויף ביקור-חולים, אַדער סתם אויף מתן-בסתר. מיט איין וואָרט: אין דער פּערזאָן פון ר' וואָלף קאָסאי האָט זיך פאַר דער שטאָט געעפנט אַ ברונעס, אַ ברונעס פון דאָלאַרן אָן אַ דאַ.

און אַזוי יאָר נאָך יאָר, פיל, פיל יאָרן.

קייער האָט שוין במילא נישט געדענקט די מעשים אשר לא יעשו, וואָס אַט דאָס וועלוועלע האָט צוריק מיט אַ האַלבער מאַה יאָרן דאָ איבערגעאַרבעט, און ווען עמעצער דערמאָנט זיך אפילו יאָ איז — הם מלהזכיר! ס'איז דען דער זעלבער וועלוועלע, וואָס דאַמאָלסט? מה-דאָך, אַז די בריאה בייט איר אויסזען, — המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית! — לא כל שכן אַ מענטש! דער היינטיקער נדיב און לייטישער מענטש און ברייטהאַרציקער לאַנדסמאַן, ר' וואָלף זאָל לעבן, האָט נישט קיין שום געמיינזאַמס מיט יענעם אַמאָליקן אויסוואָרף —

און איצט קומט ער צו פאָרן —

און ער איז טאַקע געקומען!

דער גאַנצער מורח פון דער שטאָט איז אַרויסגעגאַנגען מחוץ לעיר

מקבל-פנים זיין דעם באליבטן אַמעריקאַנער גביר און נדבן. אַז זיין פאַעמאַן מיט די פיר ברענענדיקע סוסים נאַ-שפיץ איז אַרײַנגעפאַרן אין שטאַט אַרײַן איז מען געקראַכן אויף די קעפּ אַ בליק צו טאַן אויפן לעגענדאַרן כּו-עיר. אַז ער איז געגאַנגען באַזוכן זיין מוטערס קבר איז אים נאַכגעגאַנגען אַ האַלבע שטאַט. מען האָט אין יענעם טאַג אַרײַנגעזעצט „אַל-מלא-רחמים׳ס" אין דער ביילע-ריסל נעבעך מער ווי פאַר אַלע יאַרן זינט זי האָט איבערגעלאָזט איר „בונאַק" אויף גאַטס באַראַט. דער-נאַך האָט זיך געווייגט די שטאַט מיט זיינע בעבור שנדראַם, ווען מען האָט אים אויפגערופן „שישי". און דערנאַך, נאַך אַלע הוימוס, האָט ער זיך ערשט באַזעצט אין שמעטל, ווי זאַגט מען עס: „מיט ביידע פּים אויף דער ערד". און פשוט: נאַך אַזוי פיל יאַרן אַמעריקע, האָט זיך אים פראַסט פאַרגלוסט צו פאַרברענגען עמלעכע וואַכן אין זיין אַלטער היים, וווּ מען האָט אים אַ מאַל אַזוי נישט גערן געהאַט. און דאָ, אַרומדרייענדיק זיך אַזוי גאַנצע טעג איבער דער שטאַט, פאַרלייגט די הענט אַרונטער און וואַרפנדיק מיט די אויגן אויף אַלע זייטן, האָבן זיינע פאַרשייטע, חמור-איזוילישע קוקערס פיל מאַל זיך פאַרטישעפּעט אין דעם צויבערנדיקן פּנימל פון פייגלען, מאַטלס באַשערטע.

קומענדיק איין מאַל אַהיים פון זיין לאַנגן שפּאַציר, האָט ער זיך ביי זיינע בעלי-אכסניא צעפרעגט: ווער איז יענץ מיידל, וואָס בלענדט אים ממש די אויגן ווען ער דערזעט זי נאָר? האָבן זיי אים געזאַגט ווער זי איז און האָבן אים בשעת-מעשה אפילו דערציילט, אַז יענער יונגער-מאַנטשיק מיט דעם בלאַנדן בערדעלע און מיט די שיינע טרויעריקע אויגן, — וועלכן ער האָט בלתי ספק אויך באַמערקט, — כאַטש אַנגע-הערן, געהערט ער איר נאָך דערווייל גאַרנישט אָן, אָבער ס'איז אַ סוד פאַר גאַנץ בראַד. די גאַנצע וועלט ווייסט, אַז ס'איז אַ פאַרטיקער שידוך. האָט וועלוועלע חמור-איזול מיט זיין גאַנצן אַמאָליקן שייגעצעוואַמע ברען געגעבן אַ זעץ אין טיש, אַז דער דעמבענער טיש איז שיער נישט צו-שפרונגען געוואָרן אויף שפּענדלעך:

— נאָר נישט ביי וואַלאַדקען! די גאַנצע וועלט מעג זיך וויסן אירם, אָבער ער, וואַלאַף קאַסאַי, וויל דערפון נישט וויסן און ער האַלט, אַז זיין יונגער באַי, דער מייזניק, האָט מער רעכט אויף אַט דעם, „קאַנפּעקטל" פון אַט דעם „אויסגעסמאַקעטן פּערטל עוף", וואָס גייט אַרום איבערן שמעטל ווי אַ שאַטן און האַלט זיך אויף הינערשע פּיסלעך —

און אַט דאָס וועלוועלע האָט זיך אַרײַנגעוואַרפן אין דעם דאָזיקן

שטיקל אַרבעט, ווי אָן אמתער וואָלף, נישט ווי קיין ייד וואָס איז שוין אַריבער די שישים. ער האָט תיכף ומיד געשיקט רופן צו זיך פייגלס עלטערן און האָט זיי אָן הקדמות און אָן שדכנים דערציילט דעם גאַנצן ענין:

— אזוי ווי ער האָט אין גאַלדענעם לאַנד נישט קיין איין געשעפט און נישט קיין דריי געשעפטן און נישט קיין צען, האָט ער דעם יונגסטן זון זיינעם, העררי'ן, דערווייל נישט געלאָזט התונה האָבן אזוי ווי זיינע ברידער און שוועסטער האָבן געטון. ער האָט דאָך געמוזט זיך איבערלאָזן כאַטש איין געטרייע פאַר אויגן, וואָס זאָלן אַכטונג געבן אויף זיינע אומצאָליקע אוצרות. אַט דאָס איז די סיבה, וואָס זיין העררי — שוין פון לאַנג אַ בחור כהלכה — האָט נאָך נישט קיין אייגענע פאַמיליע.

און בשעת-מעשה האָט ער זיי געמיטשעט אין די אויגן אַ „פיקטשור“ פון אַ מאַט-קאָלירטן יאַנקי אין די פערציקער מיט פאַרמעטענע באַקן און אויגן פון אַ ווילדן —

— ...און איצט איז אים זייער טעכטערל שטאַרק געפעלן געוואָרן און ער קען זי גלייך מיט זיך נעמען קיין אַמעריקע און זי וועט שוין דער-נאָך אַרויסנעמען איר גאַנצע משפּחה. און זיין העררי איז נישט סתם אַ באַי, נאָר אַ באַי פון באַיען-לאַנד, אַ יונג אַ כוואַט, נאָר מער פון אים, פון וועלוולען, הייסט עס, און דאָס וואָס אים, וועלוולען, איז געפעלן, וועט אים, העררי'ן, אויך מוזן געפעלן, און כאַטש ער איז שוין דאָרט אַ גאַנצער „יאַ טיעביע דאָס“, נאָר אז דער פאַטער וועט אים זאָגן: אַט דאָס נעם! וועט ער נעמען און דאָס וועט זיין אַ פאַרעלע פון גאַט, גאַנץ אַמעריקע וועט אים מקנא זיין אויף דעם אַנטיקעלע, וואָס ער האָט מיט זיך געבראַכט פון יוראַפּ —

און ר' וואָלף קאָסאָי האָט רחבותדיק צעעפנט זיין פול און פול אַנגע-פאַקטן מייסטער און האָט אים אונטערגעטראָגן פייגלס עלטערן „אונטער דער נאָז“:

— נעמט געלט וויפל איר ווילט אַליין... נעמט, שעמט זיך נישט! עס זעט זיך ביי מיר אָן, ווי אַ זייפּנבלאָז, קיי און שפּיי —

און ס'האָט זיך פאַרקאַכט אַ קאַשע —

עס זענען געלאָפּן „פאַטשמן“ פון וועלוולען צו פייגלס עלטערן און אויף צוריק. די בעלי-אכסניא זיינע האָט ער אַ פנים צוגעזאָגט אַ מנהיפה, אויב זיי וועלן אים דורכזעצן אַט דאָס געשעפטל און זיי האָבן שוין אַנגע-גורט זייערע לענדן, גענומען אין די הענט אַריין אַלע תכסיסי-מלחמה, וואָס

זיי האבן נאָר פאַרמאָגט אין זייער קליינשטעמלדיקן אַרסענאַל און האָבן געזעצט און געזעצט —

דאָס גאַנצע שטעטל האָט זיך אָנגעוואַלגערט אויף דעם אַרעמען הייזל פון פייגלס עלטערן. די איינוווינער האָבן זיך, ווי געוויינלעך אין קליינע שטעטלעך אין אַזאַ פּאַל, איינגעטיילט אין צוויי מחנות און יעדע מחנה באַזונדער איז גרייט געווען דורס צו זיין און קורע כּדג זיין די קעגנערישע מחנה. איין חלק שטאַמט האָט געמענהט:

— היתכן? הישמע? נעמען אַ מיידל, וואָס האָט זיך דאָ איר באַשערטן, אַ בחורל וואָס איז אויסגעוואַקסן צוזאַמען מיט איר כל ימיו, אַ בחורל וואָס שמו'ט אין די מרחקים מיט זיין לומדות און מיט זיינע מידות טובות, זאָל מען אַזאַ אבן-טוב אַוועקוואַרפן און פאַרקויפן דאָס קינד אין דער פּרעמדער וועלט אַריין אַזוי ווי ביי יוסף-הצדיק: — ויעברו אנשים מדינים סוחרים... און נאָך צו וועמען? צו אַט דעם חמור-אייזל בן חמור-אייזל! צי איז דען דער גאַנצער זין פון דעם גאַנצן לעבן טאַקע נישט מער ווי געלט? און ווער ווייסט נאָך, אויף וואָס פאַר אַן אופן אַט דער אַלטער בעל-עבירה/ניק האָט דאָרטן צונויפגעקלאַפּט און אָנגעזאַמלט זיינע טריפה'נע דאָלאַרן מיט וועלכע ער וואַרפט זיך אַזוי לייכט און וויל פאַר זיי אַפּקויפן אי די וועלט אי יענע וועלט? ווער וועט עס גיין שווערן, אַז אַט דאָס פיפיקע פאַרשוידל האָט דאָרט, אין ר' קאַלאַמבוסעס מדינה, נישט אונטערגעהאַנדלט מיט קיין „לעבעדיקער סחורה" און אַז אַט דאָס צאַרטע פייגעלע וועט ביי אים דאָרט אויך נישט אַוועקגיין „אויף שמעליץ"? מען קען דען פון אַט דעם נפש דערוואַרטן כאַטש איין וואָר וואַרט? פון ווען אָן? אויף וואָס קוקנדיק? ווייל ער שיט מיט געלט? טאַקע דאָס אַליין איז דער בעסטער סימן, וואָס פאַר אַ „תכשיט" דאָס איז! „מען זעט פון דער תשובה, — זאָגט די וועלט — וואָס פאַר אַ פעטע עבירה דאָ איז אַפּגעטון געוואָרן"... סופו מוכיח על תחילתו... און ווידער, עס קען זייער געמאַלט זיין, אַז אין איין אַוונט, אין אַ קאַפּע-שאַנטאַן דאָרטן, לאַזט ער איבער צען מאָל מער, ווי דאָס שמעטל קאַסט אים אָפּ פון זינט זיין טריפה'נער נאַמען האָט זיך דאָ פון דאָס ניי באַוווּיין... נעמען אַזאַ בריליאַנטן קינד, אַזאַ בליענדיקע רויז, אַזאַ כּשר'ע נשמה און זי איבערגעבן אין אַזעלכע פאַסקונדע הענט, ווי אַט דער שוקע-רינס איבערבלייבעכטס, ווי אַט דער נבזה'דיקער שיקסע-כּחור, הייסט דאָך טאַקע ממש: „כּופתה לפני הארי"...

און אַזוי ווייטער און ווייטער, אַלץ דברים היוצאים מן הלב, דברים

של מעם...

דער צד שכנגד האָט אָבער אויך געאַרבעט אויף אַלע כּלים. מען איז איבערגעלעגן ביי פייגלס פאַרטשאַדעמע און פריטשמעליעמע עלטערן יומם ולילה און מען האָט בפּועל ממש איינגעלייגט וועלטן:

— סטייטש, סטייטש, וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז מענטשן זאָלן זיין אזוי משוגע און אזוי מטורף און אַרויסלאָזן פון די הענט אַזא גאַלדענעם שידוך, אַזא שמאַלצגרוב, אַזא מלכות'דיקן פאַרשלאַג... יענער פּרעגט דען אפּילו: וואָס פאַרמאַגט די כּלה? יענער בעט זיך גאר רחמים: נעמט ביי מיר וואָס מער! רייסט, פּליקט שטיקער, איך פאַרמאַך די אויגן אויף אַלץ, אַבי גיט מיר דאָס מיידל פאַר מיין זון! טאַקע אזוי ווי אין הייליקן חומש שטייט געשריבן: „הרכו עלי מאד מוהר ומתן ואתנה“... וואָס פאַר אַ וויסטער חלום איז מיט אַט דעם מאַטלען, וואָס זעט אויס ווי אַ גרוגרת דר' צדוק? ווי קענען עס צוויי מתים זיך נעמען פאַר די הענט און גייען טאַנצן? ער איז אַרעם ווי דער טויט און זי איז נאַקעט און בלאַקעט אזוי ווי די מאַמע אירע האָט זי געבראַכט אויף דער וועלט — אַבי פאַרשלייערט, הייסט עס! און דאָ ווערט זי פון דער ערשטער מינוט אַן אַ באַלעכאַסטינקע פאַר זיך מיט אַ דירה, אַ מלוכה, און טאַקע מיט פאַבריקן אייגענע און זאוואָדן פאַרשידענע, מיט אייגענע אויטאָמאָבילן מיט... מיט... און מיט וואָס נישט? און ער לאָזט איבער די היגע מחותנים יענע אפּותיקי! ס'איז גאר אַ פּחד צו האַלטן אַזא אַוצר אין שמוב, כאַטש גיי און באַשטעל אין שטאַט אַ פּיערקאַסע... און ר' וואַלף אַליין בלייבט געקניפט און געבונדן מיטן שמעטל און דאָן איז שוין דאָס שמעטל אויס-געזאָרגט אי מיט מעות-היטין, אי מיט אַ בית-הקברות אַ נייעם, אַז מען זאָל נישט מוזן טרעטן אויף די מתים, ווען מען קומט אויפן בית-החיים אום חודש אלול, אַדער תּשעה-באב. קיצור הדבר — פּייגעלעס הסכמה איז פאַר איר אַליין אַ גליק און פאַרן גאַנצן שמעטל אַ ישועה, איז פּרעגט זיך נישט מער: ווי אזוי זאָגט זיך עס אַפּ אַ יידיש-קינד פון ברענגען אויף אַזא עדה-קדושה אַ ישועה-כללית?

דער ענין: יאָ דער שידוך מיט וואַלף קאַסאַ, צי נישט דער שידוך, איז געוואָרן אויס פּריוואַטער ענין. דאָס איז געוואָרן עפעס אַ מין „עגלה-ערופה-ענין“, וועלכער איז נוגע יעדן באַזונדער; פאַר וועלכן דאָס גאַנצע שמעטל איז מחויב צו זאָגן: ידינו לא שפכו את הדם הזה... אין אַלע קהלישע ערטער: אויפן גראַז הינטערן בית-המדרש, אין קהילה-שטיבל, ביי די יאַטקעס און גאַנץ באַזונדערס אויפן מאַרק ביי די קלייטן, — אומעמוס האָט געפלאַקערט דאָס מחלוקת אש-להבה און בינו לכינה זענען געפּלויגן

פעמיש ווי האַלץ. קצבישע ידיים האַכן זיך צעלאַזט איבער אויסגעווייקטע
בעקעלעך פון שיינע יידן און זייערע אמן-זאָגערס...

פייגל האָט אויפגעהערט גיין צו דער מאַדיסטקע, — מען האָט אויף
איר געמייטלט מיט די פינגער:

— אַט גייט די אַמעריקאַנער מיליאָנערשע —

— די כלה פונעם אַלטן חמור-אייזלס אויסשקראַכעכטס —

— מאַטלס געוועזענע —

— מאַדאָם קאַסאַי פון אַמעריטשקע גנב —

אין שטוב זיין איז אויך געווען אומדערטרעגלעך. אַ גאַנצן טאָג האַבן
זיך דאָרט די מיילער נישט צוגעמאַכט. מען האָט מער גאַרנישט געקענט
הערן, נאָר: פייגל — העררי, העררי — פייגל און נאָך אַ מאָל: וואָלף און
אוצרות און נייער בית-עולם און אייגענע אויטאָמאָבילן און דער „לאַנגער
קאַכצעדראַליע“ און „זיך אַרויסרייסן פון אַט דעם עיפּוש אין דער גרויסער
וועלט אַריין“ און נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע און ווידער אַ מאָל דאָס זעלבע...
וועלוועלע האָט זיך שוין אויפגעהערט צו פאַרלאָזן אויף די שדכנים און
צורעדערס, ער האָט זיך שוין אַליין דורכגעשלאָגן אַ וועג צו זיי אין שטוב
אַריין, געוואָרן דאָרט אַ גאַנצער בן-בית, און צוזאַמען מיט אים האָט זיך
אין שטוב אַריין אַריינגעצויגן אַ שטיקנדיקער טשאַד פון דאָלאַרן, פון קאַפּ-
שווינדלערישע ביזנעס, פון אייגענע קאַר'ס, פון משונה-מאַדנע פעקטשערי'ס
און שאַפּס און סטאַר'ס און קאַנטרי-הייזער און קאַמפּעיִן-נחלות און נאָך
שלעק מיט פּורעניות מיט צרות-צרורות...

פון אַט דעם געדיכטן און פאַרפלאַנטערטן קנויל מיט פרעמדע און
פיינטלעכע ווערטער איז געשטאַנען אין שטוב אַ געשטאַנק, ווי פון אַ
געעפנט עוף, וואָס דער בויד איז ביי דעם פול מיט פאַרבאַקענע אייער; ווי
פון אַ פאַר דרייאַריקן טשעכאַן, וואָס אַוירט אַזוי אויך איבער דער גאַנצער
שטוב אויף דערשטיקט צו ווערן, און דאָ האָט מען אים ערשט געשטעלט
קאַכן מיט מייערן און מיט ציבעלעס און מיט אַנדערע שמעקנדיקע קריי-
טעכצער; עס האָט נישט געהאַלפן קיין פאַרשפאַרן זיך און קיין פאַרשטעקן
זיך די אויערן, פלעגט זי, פייגל, מיט די הינטער-געסלעך אַוועקלויפן אין
וואַלד אַריין און דאָרט — אַזוי ווי אַ מאָל יפתחם טאַכטער — זיך באַ-
וויינען אויף אירע יאָרן און טעג...

אויך מאַטל האָט אויפגעהערט צו גיין אין בית-המדרש אַריין —

מען האָט אויף אים אויך געמייטלט מיט די פינגער:

— אַט גייט ער נעכעך, דער שטרויענער אלמן, ס'איז אַ רחמנות

אויף אים אַ קוק צו טון —

— אז ער זעט אַליין אויס ווי אַ פויגל, צו וואָס זשע דאַרף ער נאָך אַ פייגעלעך? זאָל זיך העררי-חמור-איזל אויך דערקוויקן —
 — קוק אים אָן, דעם לאַנגן דראַנג! אַבי מען זאָגט: תורה איז די בעסטע סחורה. אַבער וואָס זעען מיר? דער בן-תורה קען בלויז קרעכצן און דעם ערגסטן הונט קומט אָן דער בעסטער ביסן, ווייל ער האָט די קלינגערס, די דאַלאַרמשיקעס מיט די פאַלירמשיקעס מיט די קניידלעך! איי, די קניידלעך, איי די קניידלעך... די מיידעלעך מיט די שיינע קלייד-דעלעך לויפן בעסער צו די פעטע קניידעלעך איידער צו די דלפנישע בני-תורה —

מאַטל האָט נישט געקענט פאַרטראַגן די חרפות מיט די בזיונות, וואָס האָבן אים באַגלייט אויפן וועג אין שול אַריין און אין שול גופא, ער האָט מיט זיך מיטגענומען אַהיים אַ גמרא און איז נישט אַרויס-געטראַטן פון זיין חדרל אויף קיין שפּאַן, סיידן ווען דער קאַפּ האָט אים שוין אומדערטרעגלעך אָנגעהויבן צו שמערצן, דאַן פלעגט ער בגנבה זיך דורכגנבענען דורך די דרימלענדיקע געסעלעך און מאַכן די פליטה אין נאַענטן וועלדל אַריין און דאַרט אין פייכטן גראַז אַריין אַריינוויינען, אַריינ-וויינען —

און איין מאָל, אין אַ דושנעס בייטאָג, ווען אַלץ אין שמעטל שמאַכט און ווערט שיער נישט דערשטיקט אָן אַ טראַפּן לופט, האָט זיך מאַטל פלוצלינג באַגעגנט פנים אל פנים מיט זיין יוגנט-חברטע, אָן וועלכער דאָס לעבן איז ביי אים קיין לעבן נישט.

זי איז שטיין געבליבן אַ פאַרשטיינערטע:

— ווי קומט ער אַהער? שוין זשע האָט ער זי אויסגעשפּירט? איז דאָס פאַסיק פאַר אַ חסידישן יונגמאַן זיך צו יאָגן נאָך אַ מיידל איבער פעלדער און איבער וועלדער?

ווי זי האָט אַבער נאָר אַ קוק געטון אויף זיין בלאַס אָפּגעצערט געזיכט, ווי זי האָט זיך נאָר באַגעגנט מיט זיינע טיף-אומגליקלעכע אויגן, האָט זי אפילו פאַרגעסן זיך אַרומצוקוקן, צי קיינער זעט זיי נישט און זי איז אים געפאַלן אויפן האַלדז מיט אַ געוויין —

די איינציקע זאַך, וואָס זיי האָבן געקענט טון איז געווען — צוזאַמען וויינען אויף זייער פינצערן און ביטערן גורל; אויף דעם גור, וואָס האָט זיך אויסגעגאַסן אויף זייערע קעפּ... וואָס נאָך האָבן זיי געקענט טון? וויפל זיי האָבן דאַן נישט געפרוּווט צומראַכטן עפעס אָן עצה, ווי אַזוי זי זאָל זיך קעגנשמעלן דעם רצון פון אירע עלטערן אויב זיי וועלן חלילה

באשליסין: אמעריקע! — האָבן זיי גאַרנישט נישט געקענט צוטראַכטן. אַנט-
 לויפן פון דער היים וווּהין די אויגן וועלן טראַגן? האָבן זיי נישט מיט
 וואָס. און זיי אַזוי נעמט עס אַ בחור אַ בן-תורה און אַנטלויפט עס מיט
 אַ בתולה? ס'איז עפעס לית דין ולית דייין? און וווּהין לויפט מען? ווער
 וועט זיי אפילו לאָזן אויף זיין שוועל? און דאָ — וואָלט נאָך מאַטל
 געהאַט עפעס אַן אומנות אין די הענט, וואָלט זי געפאַלן די עלטערן צו די
 פיס און וואָלט געבעטן און געוויינט און געהלשט פאַר זיי, אַז ס'איז איר
 ליבער מיט מאַטלען דעם זיבעטן טאָג אַ טרוקן שטיקל ברויט, איידער טיילן
 מיט יענעם אַלטן בחור זיינע אוצרות דאַרמ, אַכער דאָ גיי רעד, גיי רעד —
 זיי האָבן פון דאָס ניי געוויינט און זיך געהאַלדוט און געקושט און
 ווידער אַ מאָל דאָס זעלבע און צו קיין שום עצה זיך פאַרט נישט געקענט
 דערטראַכטן. פון דעסט וועגן, איידער זיי זענען זיך צעגאַנגען, האָט פייגל,
 זיך באַוואַשנדיק מיט בלוטיקע טרערן צוגעזאַגט מאַטלען, אַז זי וועט
 נאָך אַנווענדן אַלע כוחות אויף אַפצושרייען די גויר-רעה פון איר קאַפּ.
 זי וועט וויינען פאַר די עלטערן, זי וועט גיין בעטן ביי אים אַליין, ביי
 דעם אמעריקאַנער אויסוואַרף און אויב עס וועט איר גאַרנישט העלפן
 און מען וועט זי מיט גוואַלד אַרויפזעצן אויף דער פור, וועט זי אין מיטן
 וועג אַנטלויפן! זי וועט דעם גאַנצן וועג אויף צוריקוועגס גיין צו פוס און
 זאָל זיין וואָס עס וויל זיך, — אומבאַדינגט זיך אומקערן צו אים, איר ליבן,
 איר באַשערטן —

גאַנצע פינף וואָכן האָט ביי פייגלס עלטערן געדויערט דער געראַנגל
 צווישן דעם קינדס קאַפּרזי און דעם אומגעוויינלעכן שמאַלצגרוב און
 מנצח געווען האָט פאַרט דאָס עשרות. דער פיפּיקער ביזנעסמאַן וועל-
 וועלע-חמור-איזל האָט מיט זיינע טריפה'נע אויגאַנעס גוט געזען מיט
 וואָס דער ישוב-הדעת ביי די קליינשטעמלדיקע יידן וועט זיך ענדיקן און
 האָט שוין אפילו געהאַט צוגעגרייט אַלע נייטיקע פאַפּירן פאַר דער כלה
 און אַלץ איז געווען פאַרטיק צו דער נביעה.

פייגל האָט ביי זיך אין צימער געוויינט און געקלאָגט, מאַטל האָט
 אין זיין חדרל דאַרטן געוויינט און געקלאָגט און וועלעוועלע האָט טריאומ-
 פירט. ער האָט זיך הנאה'דיק געגלעט דאָס בייכל און צו זיך אַליין אַריי-
 געשמייכלט אין די וואַנסעלעך. צו אַט דעם גאַנצן געיאַמער, וואָס האָט
 אים באַגלייט אין אַט דעם וויסמן שמעטל, האָט ער געהאַט איין און איי-
 ציקע סגולה: ער האָט געשיט מיט דאָלאַרן. אויף יעדער קרומער מינע,
 אויף יעדער ניוער מניעה און ספּ-מניעה'לע האָט ער געווסט נאָר פון
 איין שפּרוך:

— איז נאָך צען דאָלאַר! איז נאָך פּופּציק דאָלאַר!

און די דאָזיקע זאלב האָט גענוצט צו אַלע מכות און געשווירן און —
און וועלוול איז אַוועקגעפאַרן מיטגעמענדיק מיט זיך פייגלען —
דער סוף איז געווען ווי דאָס רוב מאָל אין אַזעלכע פּאלן: מאַטל
האַט זיך אַזוי לאַנג „גענומען דאָס לעבן“ ביז ער האָט — מיט אַן אויס-
געברענטער לאַך אין האַרצן — אַנגעהויבן לאָזן זיך רעדן אַנדערע
שידוכים; פייגל איז נישט אַנטלאָפּן אין מיטן וועג, זי איז בשלום אַנגע-
קומען אין גאַלדענעם לאַנד, מיט אַן אַנטפּאלן האַרץ האָט זי געזען, וואָס
פאַר אַן „אויסגעטוישטשעטער יאַט“ איר באַשערטער איז, ס'איז שוין
אַבער געווען צו שפּעט חרטה צו קריגן. זי איז דאָרט געווען איין מענטש,
עלנט און פרעמד, אַן אַ שפּראַך און אַן איין סענט אין טאַש און זי האָט
— מיט אַן אויסגעברענטער לאַך אין האַרצן — אויסגעשמרעקט דעם
האַלדו אונטערן חלף און איז געוואָרן: מאַדאָם קאַסאַי —
און די יאַרן האָבן זיך צעלאָזט לויפּן —

עס זענען פאַריבער צען יאָר און צוואַנציק און דרייסיק און פּערציק
און פּופּציק —

*

די גאַנצע וועלט האָט פאַר דער האַלבער מאַה יאַרן געכיטן איר
פנים. גאָר נישט די זעלבע לענדער, גאָר נישט די זעלבע מענטשן. און
דערצו נאָך איז שוין צום צווייטן מאָל אונטערגעקומען דער דייטשער
תּליון און האָט גאָר איבערגעקערט די וועלט מיטן קאַפּ אַראָפּ און מיט
די פּיס אַרויף...

ווען די רוסישע טאַנקען האָבן זיך צעגרילצט אויף דעם פּוילישן
וואַלד-שליאָך און דער עכאַ האָט גענומען צעטראַגן איבער אַלע נאָרעם
און באַהעלטענישן דעם רויטאַרמייאישן מעכטיקן „הוראַ“, איז שוין דער
אַלטער ר' מרדכי געווען מיט אַלע זיינע חושים אין דער בעסערער וועלט.
דער איינציקער פּונק לעבן, וואָס האָט זיך נאָך בנס פאַרהאַלטן אין אַט
דער חורבה, וועלכע האָט אַ מאָל געטראַגן דעם נאַמען מענטש, האָט
זיך שוין נישט איבערגענומען פון קיינע גערוישן און פון קיינע געשרייען.
ער האָט גוט געוואוסט, אַז גערויש טראַגט מיט זיך טויט און געשריי
טראַגט אין זיך טויט און אפילו אַן שום גערויש און אַן דעם מינדסטן
געשריי געהער ער שוין אויך צום אַלמעכטיקן טויט, וועלכן ער האָט אַזוי

אָפּט גערופן צו זיך, גערופן, גערופן און זיך נישט געקענט דעררופן. וואָלט דאָך אַט-דאָס אַלץ געווען גוט און פיין און גלאַטיק, ווען נישט כאַסקל, דער שכן זיינער אין דער בערנלאַך. יענער האָט נאָך געהאַט אַ שטיקל יצר-הרע צום לעבן און דערהערנדיק דעם הילכנדיקן „הור-ראַ“ האָט ער זיך ווי אַ שלאַנג, ווי אַ יאַשמשערקע, אויף אַלע פיר אַרויסגעקאַראַבקע-וועט פון זיין נאַרע און האָט זיך געלאָזט קריכן צום שלאַך, פון וואָנען עס האָט זיך גלייכצייטיק דערטראָגן אי דאָס סאַפען פון אַ מאַטאַר, אי אַן אומ-געוויינלעכער מישמאַש פון מענטשישע קולות. צוריק צו זייער באַהעל-מעניש האָט זיך מרדכי'ס שכן אומגעקערט אין דער באַגלייטונג פון צוויי פאַרברוינטע זעלנער מיט סמענען און מיט רויטע שמערנדלעך אויף די היטלען. כאַסקלען האָבן די זעלנער פאַרויכטיק געטראָגן אויף די הענט, ווי מען טראָגט אַ פאַרצעלייענע כלי, זי זאָל זיך הלילה נישט צעברעכן. נישט ווייט פון זייער „דירה“, האָט ער אַ ווונק געטון צו די זעלנער, אַז זיי זאָלן אים אַראַפּלאָזן אויף דער ערד. אַריינקריכנדיק צוריק צו זיך „אַהיים“, האָט ער אָנגעהויבן צו טרייסלען דעם אַלטן מרדכי פאַר די אַקסלען:

— מרדכי, שטייט אויף! מרדכי, שטייט אויף! משיח איז געקומען!
קוקט זיך אום, אַט שטייט ער משיח! קוקט זיך אום, כאַפּט זיך אויף, מיר האָבן דאָך דערויף אַרויסגעקוקט...

אַבער דער אַלטער מרדכי ווייסט, אַז דאָ איז ערגעץ געשען אַ מעות. ער איז דאָך שוין אויפן עולם-האמת צוזאַמען מיט זיין ווייב און קינדער, וואָס מען האָט אַפּגעפירט קיין טרעבלינקע און ער געפינט זיך דאָך מיט זיי צוזאַמען אין גן-עדן, במקום שהצדיקים יושבים ועמרותיהם כראשיהם ונהנים מזיו השכינה... ווי זשע קומט משיח אין גן-עדן אַריין? וואָס האָט ער שוין אין גן-עדן אויפצומאַן? ער דאַרף גיין אַראַפּ-אַראַפּ, צו די יושבי חושך וצלמות, אין די וואַלד-גריבער, אין די בונקערס, אין די געטאַס, אין די קאַצעטן, דאַרט קוקט מען נאָך אַרויס אויף אים און מען זינגט מיטן לעצטן זילב אויף די טויטע ליפּן: „אני מאמין בכיאת המשיח“, אַבער ער, מאַטל, איז שוין פון „יענער זייט“, ער קוקט שוין נישט אַרויס אויף משיח'ן —

האַט אַבער כאַסקל נישט אויפגעהערט אים אַריינצושרייען גלייך אין די אויערן, ממש אַז מען האָט געקענט טויב ווערן:
— מרדכי-לעבן, וואָס דרעכעט איר? שטייט אויף, דער דייטש איז קאַפּוט! מיר זענען באַפרייט. דער גאַנצער וואַלד איז שוין אַרויס אונטערן

פרייען הימל. עפענט אויף די אויגן, איר וועט נאָך אפשר דערלעבן זיך זען מיט אייערע אַמעריקאַנער זין, מיט יאַנקלען און מיט בערלען און מיט נח'ן —

דערהערט, אַז עמעצער דערמאָנט דאָ זיינע אַמעריקאַנער זין און דער עיקר — די אויסטערלישע בשורה, אַז דער דייטש האָט שוין איינגענומען אַ מיתה-משונה, האָט זיך דער אַלטער גוסס באַמיט צו צערייסן די זיך-צונויפגעקלעפטע אויגנלעפלעך. די רויטאַרמיער האָבן אים פאַרזיכטיק אויפגעהויבן פון זיין פייכטן ווינקל, ער האָט ענדלעך דורכגעריסן צוויי שפעלטעלעך אין די איינגעפאלענע גריבלעך, וווּ עס האָבן אַ מאַל געוווינט זיינע אויגן, ער האָט דערזען די האַרציקע פנימער פון די רוסישע זעלנער און האָט צו זיי עפעס כמו ווי אַ שמייכל געטון —

מער האָט ער נישט געדענקט גאָר—נישט, כאַטש נעס אים אַראָפּ דעם קאַפּ —

דערנאָך געדענקט ער ווי אין חלום: אַ שפּיטאַל און נאָך איין שפּיטאַל און דערנאָך — אַ דאַרפישע דאַטשע — צוזאַמען מיט נאָך אַ סך וואַלד-יידן און בונקער-יידן און קאַצעט-יידן, וואָס מען האָט זיי אויך אין דער לעצטער מינוט געשטערט זיך צו פאַראייניקן מיט די צדיקים שיושבים ועמרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה...

פון דעסט וועגן געדענקט ר' מרדכי זייער שוואַך אָט די אַלע גלגולים און מסעות, ער געדענקט כמעט נישט מיט וועמען ער האָט זיך דאַרט באַגעגנט און וועגן וואָס מען האָט דאַרט גערעדט. זיין זכרון האָט זיך ערשט בשלמות אויפגעכאַפט און זיך אַרויסגעריסן פון אונטער דעם בלייע-נעם פרעס, וועלכער האָט געדריקט אויף אים פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מען האָט אים אַרויסגעשלעפט פון דער איינגעזעסענער וואַלד-נאַרע, ווען עמעצער האָט בדרך אגב דערציילט, אַז אַ גרויסע גרופע פון אַמערי-קאַנער יידן איז געקומען קיין פּוילן און פאַרט אַרום איבער די פלייסי-לאַגערן, שמעט און דערפער און זוכט און נישטערט אין אַלע ווינקלעלעך: מאַמער וועט מען כאַטש עמעצן געפינען פון זייערע גרויסע משפחות. ביי דעם אַלטן אין האַרצן האָט זיך עפעס אַ וואַרף געטון:

— בערעלע! זיין טייער בערעלע איז דאָך שוין אַזוי פיל יאָרן אין דעם ווייטן אַמעריקע. אפשר וועט אים אויך אַ צי טון דאָס האַרץ אַ זוך צו טון אין דעם ווייטן פּוילן זיין מאַטע-מאַמע, זיינע יינגערע שוועסטער און ברידער... און וווּ איז יאַנקלע? נח'ל? וווּ זענען דען נאָך דאָ אַזוינע איבערגעגעבענע קינדער אויף דער וועלט? פאַרשטייט זיך, אַז צוליב אים

אליין איז שוין כמעט נישט כדאי — וואָס איז ער שוין און ווען איז ער שוין און וויפל וועט ער שוין דערציען? ס'איז אזוי אויך מיט ניסים, אז ער איז געבליבן לעבן. ס'איז בלויז כדאי, וואָס ער האָט נאָך מיט זיינע אייגענע אויגן געזען די מפלה פון הימלערן ימח שמו, אָבער אזוי — וואָס? ווער? וועמען? ס'איז נישט געלעבט, נאָר נאָכגעקרימט זיך, ווי זאָגט דארטן רש"י אויף „ויאכלו“: נראו כמו שאכלו... אָבער די קינדער דארטן ווייסן דאָך נישט, אז פון דער גאנצער פאמיליע איז מער נישט געבליבן, ווי אָט דער אַלטער נשרף, איז אפשר וועט זיך פאָרט עמעצער פון זיי אויס-רייסן און קומען אַהער זוכן די ביינער פון טאַמע-מאַמע?

דער אַלטער מרדכי איז געוואָרן נערוועז. ס'איז ערגעץ פארשוונדן געוואָרן זיין גלייכגילטיקייט צו אַלץ. טאַמער האָט ער דערזען צוויי מענטשן שושקען זיך, אזוי האָט ער גלייך צוגעלייגט אָן אויער:

— וואָס איז נייעס? די אַמעריקאַנער יידן קומען נישט אַהער?

ווען מען האָט דעם גאַנצן עולם „אָפגעשוואַכטע“ איבערגעפירט אין אַן אַפּרו-הויז קיין באַדרייכנהאַל, הינטער מינכן און ס'איז אַהין געקומען אַ מיידל פון דעם צענטראַל-קאָמיטעט פון דער „שארית-הפליטה“ צונויפ-צושמעלן אַ ליסטע, האָט זיך דער אַלטער מרדכי געשטופט צו זיין פון די ערשטע זיך צו פארשרייבן און האָט מיט זיקנה'שער קפידה אַכטונג געגעבן, צי זי שמעלט ריכטיק אויס די אותיות. דערנאָך איז די גרופע אַמעריקאַנער זוכערס געקומען אין זייער אַפּרו-הויז. דאָס זענען געווען גאַנץ פרעמדע יידן, אפילו נישט פון זיין, דעם אַלטן מרדכי'ס, געגנט. זיי האָבן אָבער געזאָגט, אז ווען זיי זענען אַוועקגעפאָרן, האָט זיך געגרייט נאָך אַ שירא אַפּצופאָרן קיין פּוילן און נאָך דער צווייטער שירא — נאָך אַ שירא —

אליין אַ ידיעה געבן צו זיינע קינדער, אז ער לעבט און ווו ער געפינט זיך, האָט ער נישט געקענט איבער צוויי מעמים, קודם: קיין אַדרעסן האָט ער נישט געהאַט און דער זכרון האָט היפּשלאַך אונטערגעפאלשעוועט. נישט נאָר וואָס די נומערן פון זייערע הייזער און די גאַסן זייערע האָט ער נישט געדענקט, — דעם אמת גערעדט, האָט ער דאָס בעל-פה קיין מאָל נישט געדענקט, — נאָר אפילו אין די נעמען פון די שמעט איז ער אויך נישט געווען זיכער: אָט דאָכט זיך אים, אז ניד-אַרק און אָט דאָכט זיך אים, אז פּילאַדעלפיע, אַדער גאָר באַסטאָן... דאָס איז איין מאָל אַוועק, והשנית: איז אים אַ ווייטיק מיט אַ בזיון זיך ווייזן פאַר די קינדער איינער אליין, אָן דער מאַמען און אָן די קינדער... ווער שמועסט נאָך — אליין זיי

דאָס מבשר זיין... די וויסטע גדולה זיינע... ווען זיי זאלן נאָך געוויר ווערן וועגן אים מן הצד, נישט דורך אים אליין, מהיכי-תיתי! איבעריקנס האָט דאָס מיידל, וועלכע האָט צונויפגעשטעלט די ליסטע און אין וועלכער מרדכי, איז כמעט דער ערשטער, פארזיכערט, אז די דאָזיקע ליסטעס וועלן זיך גלייך אָנהייבן צו דרוקן אין די יידישע אַמעריקאַנער צייטונגען, מען דארף נאָר האָבן געדולד און וואַרטן —

האָט ער זיך אָנגענומען מיט געדולד און האָט געוואַרט — און אויף אַ לעבעדיקן — זאָגט די וועלט — דערוואַרט מען זיך — דאָס איז געווען אין אַ נאַכמיטאָגדיקער שעה. די היץ איז געווען גרויס, שלאָפן האָט ער נישט געקענט, האָט ער זיך פאַרקליבן אין אַ זייטיקן הויף-ווינקל, דאָרט האָט ער פשוט אויסגעשפּרייט די „קאַץ“ אויפן צוגעטשמעליעטן גראַז און האָט זיך אַ ביסל צוגעשפּאַרט. זעט ער ווי אין הויף פאַרט אַריין אַ פּערזאָנען-אויטאָ. — אויך אַ נאָווינע! עס טוט שוין וויי דער קאַפּ פון דעם שטענדיקן הויף, דער אַריין, דער אַרויס, ממש דער טויער מאַכט זיך נישט צו, ווי דאָ וואַלט געווען אַ וואַקאַל, צי להבדיל אַ פּאַליש בשעת דער קריאה... פון דעם אויטאָ, זעט ער, גייען אַרויס צוויי אויסגעפּוצטע פּראַנטן: איינער אָנגעטון ציוויל, דער צווייטער אין אַ מיליטערישן אונפּאַרם און ביידע לאָזן זיי זיך גיין אין ביוראָ אַריין. ווידער זיין דאָגה, מן הסתם אַ ניי מיטל געבראַכט פאַר די וואַנצן, וואָס דערגיין דאָ ממש די יאָרן, אזוי ווי די פּוילישע פּאַרטיזאַנער.

און ער האָט אזוי אויף קאַטאַוועס צוגעמאַכט די אויגן און אויס-געצויגן די פּיס, אַבער נישט הלילה מיט דער כּוונה איינצושלאָפּן, — חס ושלום! נאָר סתם אזוי כאַפּן אַ דושים כּשינת הסוס, נים ולא נים, עלעהיי שבת נאָכן קוגל און פאַר דעם תהילים.

וויפל ער איז אזוי אָפּגעשלאָפּן ווייסט ער נישט עד היום, אפשר אַ שעה און אפשר אַ מינוט — אויפן זייגער האָט ער נישט געקוקט, נאָר אויפגעכאַפט האָט ער זיך פון אַ מוראדיק געשריי און געשריגן איז דאָ געוואָרן — דאָס געדענקט ער אויף זיכער — איין און איינציק וואַרט, אַבער עפעס אַ מאַדנע וואַרט, אַ פון לאַנג פאַרגעסנס —

טאָ—מע!

ער האָט אויפגעעפּנט די אויגן און האָט זיך גלייך אויפגעזעצט, ווי הינטערן הוט-השדרה וואַלט ביי אים פּלוצלינג אויסגעוואַקסן אַ פּרוושינע. לכתחילה האָט ער גאַרנישט נישט געקענט זען פאַר זיך און נישט וויל ביי אַ יידן אין די זיכעציקער איז די ראייה שוין קאַליע — דאָס איז אַ הויף

א מעשה! נאך פשוט ווייל די זון האט אים א שמיץ געטון מיט א פאסמע שטרעלן גלייך אין די אויגן אריין. דערנאך, אז ער האט זיך שוין פאר-שמעלט די אויגן מיט די דלאניעס, האט ער דערווען פאר זיך גאנץ קעקעלע קהל: דעם פארוואלמער פונעם אפרו-הויו און דעם דירעקטאר פון דער אונרא-אפטיילונג און דעם פארזיצער פונעם קאמיטעט און יענעם מילי-טערמאן — א פנים אן אונרא-אפיציער — און יענעם ציווילן, וואס איז ערשט נישט לאנג געקומען צו פארן מיטן אויטא און ער האט א חשד, ר' מרדכי, אז דאס האט ער טאקע, דער ציווילער, אזא הארצרייסנדיקן געשריי געטון און א סימן האט ער, אט גיט ער ווידער א געשריי —

— טא—טע—ניו מיי—נער —

און בערעלע הענגט שוין ביי אים אויפן האלדז און רימשעט אויף א קול און אלע דערביי-שטייענדיקע וויינען אויך און ער, מרדכי, ווייסט אליין אויך נישט, צי ער וויינט אויך, צי ניין. און ער זעט מן הצד, אז דאס גאנצע אפרו-הויו שטייט דא ארום זיי און אלע ווישן זיך די אויגן און אייניקע וויינען אויף א קול —

— זעט איר, אז מען לעבט, דערלעבט מען —

און פלוצלינג לאזט בערעלע ארויס א נייעם געשריי:

— טאטע, ווו איז די מאמע? ווו זענען די קינדער? ווו זענען אלע?

וואס שווייגסטו, וואס?

די גאנצע פראצעדור מיט דעם פאפירן-מאכעניש האט כסך-הכל צוגע-נומען עטלעכע טעג. אלץ איז געטון געווארן „פא מעלעגראפו" און צו די צוויי וואכן איז שוין דער אלמער מרדכי געווען אין ניו-יארק.

די ערשטע צייט האט זיך אים געדאכט, אז ער איז דא אריינגעפאלן אין א מין סארט כף-הקלע, אין עפעס אזא מילדן כף-הקלע. די „בנים", ווי ער האט זיי גערופן מיט ליבשאפט, האבן אים ארומגעטאסקעט אין די מוסידעם און אין די אונזאנס און נאך אויף פארשידענע אסיפות און אומע-טום האט מען אויף אים געטיימלט מיט די פינגער:

— איר זעט? אט דאס איז ער, דער העלדישער פארטיזאן פון די

פוילישע וועלדער, — שוין א העלד אויך געווארן אויף דער עלטער! — און אומעטום האט מען גערעדט און געדרשנט און געפאכעט מיט די הענט און געשפרונגען אויף די טישן אזוי ווי די צעמישטע און אזוי א נאכט איבער א נאכט און אז נישט, איז עטלעכע נעכט נאך אנאנד, ביז דער אלמער האט זיך אנגערופן צו זיינע בנים:

— הערט אויס, קינדער! עד כאן אומרים בשבת-הגדול! איר זאָלט מיך אפילו אָפּגילטן, גיי איך מער נישט אויף אייערע המן-קלאַפּענישן. גענוג, יוצא, כ'בין שוין נישט קיין יינגעלע, און כ'בין שוין מיד.

דאָן האָט ער געמוזט אַ שטיקל צייט אָפּוווינען ביי דעם זון אין קליוולאָנד און דערנאָך אַ שטיקל צייט ביי דעם זון אין פּילאָדעלפּיע און דערנאָך ביים יונגסטן פון די לעבן-געבליבענע, ביי נח'ן אין ניו-יאָרק און דווקא דאָ איז אים געפעלן געוואָרן אַממיינסטן. קיין קליינע קינדער האָט שוין נח נישט געהאַט, אַלץ אויסגעגעבענע און דערוואַקסענע. די דירה איז געווען אַ ליכטיקע, אַ גרויסע מיט גרויסע פענצטער אויף דער גאַס. ווידער האָט זיך די דירה געפונען אויפן ניינטן שטאָק, האָט עס ר' מרדכי געפונען פאַר אַ גרויסער מעלה — הערט מען כמעט נישט דעם רעש פון דער ברייטער גאַס, וואָס קאָכט אונטן ביי טאָג און ביי נאַכט. האָט זיך דער אַלטער אומגעקוקט על ימין ועל שמאל: וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה, האָט ער זיך אָנגערופן צו זיין יינגערן זון:

— שמעני, בני, הער זיך צו מיין ליבער זון, ביי דיר געפעלט מיר אַנצושפּאַרן מיין אַלטן קאַפּ ביז ווי לאַנג ס'איז מיר נאָך באַשערט צו האַלטן אָפּן די אויגן —

האַט אים יענער געענטפּערט מיט געציילטע עמלעכע ווערטער:

— דו זאָג נאָר, וועלכער צימער עס געפעלט דיר בעסער —

איז ער סטאַכיל געבליבן וווינען ביי נח'ן.

די ערשטע צייט האָט ער געפרוּווט שחרית וערבית זיך שלעפּן אין שול אַריין, דערנאָך האָט ער איינגעזען, אז: ניין! ס'איז נישט פאַר זיינע כוחות. אמת, די שול איז נישט זייער שטאַרק ווייט, אָבער פאַר זיינע כוחות און פאַר זיינע פּים איז דאָס גאַנץ גענוג ווייט. און איין מאָל, ווען ער האָט זיך אומגעקערט אַ ביסעלע שפּעטער, האָט ער געהאַט גאָר אַ שיינן שטיקל אַרבעט: ניין אַ זייגער, אַבי די מערהייט איינוווינער איז זיך צעגאַנגען אויף דער אַרבעט, האָט מען צענומען דעם „עלעווייטאַר“, מען האָט אים געדאַרפּט פאַרריכטן. נו-נו, האָט ער עס געהאַט אַן אויפֿ-הייבן זיך אויפן ניינטן שטאַק... אפילו אז ער וועט שוין ליגן מיט די פּים צו דער טיר, וועט ער נאָך אויך געדענקען יענעם משוגענעם, „פּאַדיאַם“ און בכלל... ס'איז נישט די זעלבע שול וואָס ביי זיך אין דער היים און נישט דער זעלבער עולם וואָס ביי זיך אין דער היים, האָט ער באַשלאָסן — אז מען קען נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער! נאָר ראש-חודש וועט ער גיין אין שול אַריין און אַ גאַנצע וואָך — ווער שמועסט אין די שבתים,

ווען מען קען זיך נישט נוצן מיטן „עלעווייטאָר“ — וועט ער דאווענען ביחידות אין שטוב. האָט אים נח'ל איינגעקויפט אַ פול שאַפקעלע מיט פאַרשידענע ספרים, וואָס ער, מרדכי, האָט אים אָנגעצייכנט און ער איז געוואָרן אַ יושב-אוחל. כמעט גאַנצע טעג פלעגט ער זיין אליין אין שטוב. די שנור איז געווען מיטן מאָן אין געשעפט, די נישט-אויסגעגעבענע קינדער זענען אָדער געווען אין סקול, אָדער אויף די דושאַב'ס און ר' מרדכי'ן האָט קיינער נישט געשמערט צו זיין פראַווען יחידות און צו זיין חשבון-הנפש —

און אַ חשבון האָט ער געהאַט פון וואָס צו מאַכן —

...זיין אייגענעם חשבון, דעם חשבון פון די אומגעקומענע ווייב און קינדער, פון אַלע זיינע בני-עיר און בכלל פון אַלע יידן, מיט וועלכע ער איז צוזאַמען געווען אין איין געמאַ און דערנאָך אין דער צווייטער, ביז אים מיט נאָך עטלעכע מוצלחים איז געלונגען צו „שטעלן פיס“ און יענע דאָרט, וועלכע מען האָט געכאַפט, האָט מען מסתם אויפגעהאַנגען... ער טראַכט וועגן זיינע אַמעריקאַנער זון, וועלכע שפּרייטן צו זיינע פיס זייער גאַנץ האָב און גוטס כאַמיש פון ווען געדענקען זיי אים אַזוי שטאַרק? אַז בסך-הכל זענען זיי אַוועק פון דער היים נאָך בחורווייז און מער האָט מען זיך שוין נישט געווען קיין מאָל —

און ער שעפטשעט פאַר זיך אליין די ווערטער פון יעקב-אבינו:

...ראה פניך לאַ פּללתי והנה ראה אותי אלקים גם את זרעך...

וואָס זענען געלאָפּן, חדשים האָבן זיך געפעלט, ר' מרדכי האָט גאַנצע טעג נאָר געדאוונט און געלערנט און געלויבט השם-יתברך, וואָס ער האָט זיך אין אים דערמאָנט סאַמע אין דער לעצטער מינוט, ווען ער איז שוין כמעט געווען אַ „קדוש“. שעה'ן-לאַנג פלעגט ער טראַכטן: אַ שטייגער וואָס וואָלט דעם באַשעפּער געווען געאַרט, ווען זיין פאַמיליע זאָל זיך אויך געווען האַלטן לעבן אים אין וואָלד און זאָל אויך געווען געהאַלפּן ווערן אַזוי ווי ער? וואָלט דען אין אַט דעם גרויסן אַמעריקע פאַר זיי קיין פּלאַץ נישט געקלעקט?

האָט ער אָבער דערפּילט, אַז מהרהר זיין אחרי מדותיו יתכרך פּירט נישט צו קיין גוטס און וואָס געבן זיי, אַט די נאַכטראַכטענישן? דאָן לייגט ער אַוועק די פאַטשיילע אויפן אַפענעם ספר און גייט צו צום אַפענעם פענצטער אַ ביסל אַ קוק טון אויף גאַטס וועלט.

און גראַד איז אין דעם משוגענעם ניו-יאָרק פאַראַן איבער גענוג אויף וואָס צו קוקן. ער רוקט צו אַ בענקל האַרט צום פענצטער און קוקט אַרויס.

די גאס ליגט ערגעץ אין תהום. א ווערטלע אויסצורעדן — ניין שטאָק! דאָס איז דאָך כמעט ווי פונעם הימל ביז צו דער ערד. די אומ-ענדלעכע שערענגעס מיט לאסט-אויטאָס, וואָס קוועטשן זיך דאָרט אונטן איינס דאָס אַנדערע און רייבן זיך אָפּ די זייטן, פאַרפלייצן די ברייטע גאס אייביק און שטענדיק. ער האָט דעם איינדרוק, אז זיי רירן זיך גאָר קיינס נישט פונעם אָרט. די שאַפערן זענען אַ פנים ערגעץ אַוועקגעגאַנגען און האָבן איבערגעלאָזט אַט די מויטע גאס מיט אַנגעלאָדענע אויטאָס אויף גאָסם באַראָט. הינטער זייער הויז, ווייניקער פון פופציק מעטער ווילט, שלעפט זיך דער מוטנער טייך הודסאָן, וועלכער איז אייביק אַפגעשטאַן ווי מיט מאָן מיט גרעסערע און קלענערע לאסט-שיפן, וועלכע רייסן זיך אויף די העלדזער משוגענערווייז און קומט די נאכט לאָזן זיי נישט צו טון מיט קיין אויג. ער קוקט זיך אום אויף די אַרומיקע הייזער: אויך אַזוינע ריזיקע מויערן, ווי זייער מויער. אַקוראַט אַקעגן זייער מויער שטייט אויך אַזאַ „דרייצענער“ הייזל ווי זייערס און ענלעך און עס אויף זייערס — ווי צוויי טראָפן וואַסער! אַ פנים אז איין פאַרדיאָמטיק האָט זיי ביידע געבויט. די מויערן שטייען איינער קעגן צווייטן, ווי די האַנען, גרייט אַרויפצושפרינגען איינער אויפן צווייטן. אַדער — באַרעכנן גאָר: פאַר וואָס עפעס, ווי די האַנען? פאַר וואָס נישט, ווי יידן צו קידוש-לבנה, וואָס אַט-אַט וועלן זיי זיך זאָגן איינער דעם צווייטן „שלום-עליכם, עליכם-שלום“?

און אַזוי ווי זיך צוריק נעמען צום ספר גלוסט זיך נאָך נישט, הייבט ער זיך אויף, ר' מרדכי, גיט אַ גלעט דאָס ספר, ווי ער וואַלט עס מפיים געווען פאַר אַזאַ לאַנגער הפסקה און זעצט זיך צוריק אַוועק ביים פענצמער. און אַזוי ווי פון קוקן אַראָפּ הייבט אָן צו שווינדלען פאַר די אויגן, קוקט ער שוין איצט גלייך אַקעגן, אויף די פענצמער פונעם קעגנאיבערדיקן הויז. נויט, אַ הויז מיט פענצמער — מאַמע מיינע, כמלאך-המות המלא עינים! און יעדעס פענצמער — אויב ס'איז נאָר נישט פאַרהאַקט און פאַרקלאַפט — האָט עס דיר אָן אַנדער אויסזען.

...דאָרט האָט מען אַרויסגעהאַנגען דאָס בעטגעוואַנט צום לופטערן, הענגט עס אַזוי פון קאַיאָר אָן און קיינער דערמאַנט זיך נישט עס אַריי-צונעמען. אַ פנים נישטאָ קיינער אין שטוב.

...ביי אַ צווייט פענצמער זיצט אַ יונג מיידל איינגעבויגן אין דרייען און נייט אויף אַ מאַשין. אויך אַ זיסע אַרבעט. ער דערמאַנט זיך אין דער אַמאָליקער פייגל, ווי זי האָט עס געאַרבעט „פאַנשטשינע“ ביי איר מאַדיסקע דאָרטן און עס גיט אים נאָך עד היום אַ ריין ביי דער נשמה.

...דארטן, זעט ער, ווי עמעצער לופטערט זיינע שופלאַדן און זיינע וואַליזעס אַקעגן פענצטער, אז עס זעצט אזש אַ שטויב פון דארטן. אַך, ווער טוט עס אזא אַרבעט אין אַ צימער? ער איז קליין אַראַפצוטראַגן זיין ביסל כלאַם אין הויף אַריין, נישט אז עס זאַל פאַררויכערט ווערן דאָס גאַנצע צימער?

... אַ ביסל אלכסונדיק, אודאי אויפן עלפטן אַדער אויפן צוועלפטן שטאַק זיצט ביים פענצטער אַ גרייז-גרויע פרוי און לייענט אַ ביכל. איר קאַפּ האָר — ווי אַ בוקעט פון זייפבלאָזן! זינט ער לעבט האָט ער נאָך ייִשט געזען אזא משונה גרויקייט און אזא גרויסאַרטיקע זילבערנע עטרה אויפן קאַפּ. וואָס דאָס אַמעריקע פאַרמאַגט דיר אַליין!

...און דאָרט לינקס אין אַ פענצטער, זעט ער, ווי טיף אין צימער, ביי אַ געגרייטן מיש, זיצט אַ פאַרפאַלק און ס'איז קענטיק, אז זיי קריגן זיך שטאַרק. פון וואָס איז אזוי קענטיק? אַ! ער, מרדכי, קען זיך שוין אויס אויף אַט די זאַכן, ער האָט שוין סימנים-מוכחקים דערצו. אַט למשל: זי האָט דערלאַנגט עסן צום מיש און ער האָט גלייך אַפּגערוקט דעם מעלער פון זיך, אפילו נישט צוגערירט זיך מיטן לעפל. נו, וועט דען אזוי טון אַ מאַן, וואָס דעם ווייבס טרחה איז ביי אים חשוב? צי למשל, אַט זעט ער ווי דער מאַן האָט אַ הייב געטון אַ מעלער פונעם מיש און האַלט אים אזוי, שוף און שאַרף און אַנגעשפיצט ווי אַ פייל. יא, הלואי ער זאַל אַ טעות האַבן, ביי דעם דאָזיקן פאַרפאַלק איז עפעס נישט גלאַטיק. עפעס צו לאַנג האַלט ער דעם מעלער אין דער לופטן... קיין פנימער קען ער פון דאַנען נישט זען, אַבער ער פילט אזש אַהערצו, אז יענע צימערט דאָרט אין גאַנצע, ווי אַ בלאַט בעת אַ שמורעמווינט. ער קען דאַכט זיך שווערן בנקיטת-חפץ, אז —

שאַ! אַט פליט שוין אַלין פונעם מיש דאָלאַי! אויס! איצט דאַרף מען שוין נישט קיין סימנים — די באַמבע האָט שוין געפלאַצט! איז ער שוין יא אַ מבין אויף אַ טשאַד, צי ניין אפשר?

דער אַלטער מרדכי דערפילט זיך מיד און צעבראַכן פון דער ערשט-געזעענער סצענע און ער וויל שוין גיין זיך אַ ביסל צושפאַרן, אַבער זיין אויג פאַרטשעפעט זיך ווידער אין דעם איינגעבויענעם מיידלשן רוקן ביי דער ניי-מאַשין. ער דערפילט ווידער דעם באַקאַנטן שטאַך, וואָס מען רופט אים „פייגל“. אַ מאַדנע שמעכעניש איז דאָס. ס'איז אי ווייטיקלעך, אי אַנגענעם, עפעס איז דאָס כמו ווי איינער צעוויינט זיך ווען ער האָט יאָר-צייט נאָך זיין אַלטער מוטער צום דרייסיקסטן מאָל:

— מאַמע, מאַמע, אויף וועמען האַסטו מיך איבערגעלאָזט?

אַפגעלאָזט די נייטאַרין, שמעלט זיך זיין בליק ווידער אָפּ אויף דער „זילבערנער עטרה“. דאָס הייסט נישט גרוי, נאָר ווייס ווי שניי, ווי זעמל-מעל, ווי מילך, אָדער טאַקע ווי זילבער, גענוי ווי זילבער! זי לייענט איצט נישט די זקנה. דאָס ביכל ליגט אָן אָפּנס אויף דער פענצמער-ברעט און לעבן איר שטייען צוויי מיידעלעך, איינע אַ ביסל גרעסער און די צווייטע אַ ביסל קלענער און מען טענה'ט עפעס. זיך געקומען, הייסט עס, האַלטן אַ לאַדעניש פאַר דער באַכען. ער זעט, ווי זי גיט זיי עפעס צו פאַרשטיין, דאָן גיט זי זיי אַ קוש אין די בעקעלעך און הייבט זיך אויף. דאָס קליינוואַרג, אַ פנים צופרידענע פון דער באַכעס פסק-דין, זענען גלייך אויסגערונען געוואָרן און די אַלטע האָט זיך עטוואָס אַרויסגעהאַנגען פונעם פענצמער און האָט זיך אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטן. און אַט האָט זי אפילו אַ קוק געטון אויף אים. האַבן זיי אַ טיילעכל פון אַ רגע זיך געקוקט גלייך אין די אויגן, דערנאָך האָט זי געקוקט אויף דער וואַנט און אויף די איבעריקע אַקעגנאיבערדיקע פענצמער און דערנאָך האָט זי פון אַ זייטיק קעשענקעלע אַרויסגענומען אַ קעמעלע, אויך אַזאָ זילבערנס ווי אירע האָר, און האָט זיך גענומען איבערקעמען די האָר, אַרויסקוקנדיק בשעת-מעשה אויף דער גאַס און אויפן געדיכט געפּלעקטן און באַשפּרינקלטן הודסאַך-טייך, וועלכן מען האָט פון איר פענצמער יאָ געקענט זען.

דער אַלטער מרדכי איז געלעגן אויף זיין בעט מיט אַפּענע אויגן. ער האָט מיט אַלע הושים זיך איינגעהערט אין דער טויטער שטילקייט, וואָס האָט געהערשט אין דער ווינונג; ער האָט ווייטיקלעך-פילבאַר אויפגע-כאַפט דעם אומקלאַרן טומל פון די אויטאָס דאָרטן אונטן אין גאַס און דעם געפּלעכט פון די סירענעס און באַסאָווע הודענישן, וועלכע האַבן זיך כמעט יעדע רגע דערטראַגן פונעם אומרויאקן טייך. אויך זיין האַרץ האָט אומרויאק זיך געוואָרפן אין אים. ער האָט געזוכט אָן ענטפער אויף דער דאָזיקער רעמעניש און האָט בשום אופן נישט געקענט געפינען. זאָל דאָס זיין פון דער סצענע ביי יענעם פאַרפאַלק מיט די „פליענדיקע טעלער“? ווייס איך וואָס, אַ דאגה אים: צי זיי קושן זיך, צי זיי בייסן זיך. שלאָגן זיי זיך קאַפּ אין דער וואַנט, וואָס גייט עס אים אָן? וואָס דען זאָל דאָס זיין — די נייטאַרין? וואָס זשע איז דאָ פאַראַן אַזוינס? און אַזוי הייסט עס, ווייסט ער נישט, אַז עס זענען דאָ נייטאַרינס אויף דער וועלט און אַלע זיצן זיי איינגעבויען אין דרייען, אַז זיי ברעכן זיך שיער נישט איבער די רוקנס? וואָס איז דאָ דער חידוש און וואָס האָט עס צו אויפשטורעמען זיין

אזוי אויך ביטער געמיט? וואס דען, די אלטע מיט די אייניקלעך? וואס אלטע? ווער אייניקלעך? וואס געהערן זיי אים און? וואס איז אים די נפא- מינה, צי אירע האָר זענען ווי זילבער, צי ווי גאלד, צי ווי גראַז? פאר וואס ליגט ער איצט ווי אַ נבלה און גייט נישט לערנען זיין שיעור-קבוע? פאר נאָכט, ווען אלע אַרום מייש האָבן זיך אויסגעזעצט צום סאַפער האָט אים נח געזאָגט:

— טאַטע, דו ביסט עפעס היינט בלייכער ווי אלע מאָל. דו פילסט זיך חלילה עפעס נישט מיט אלעמען? מיר מעגסטו דאָך אויסזאָגן — מרדכי האָט אַ קוועטש געטון מיט די אַקסלען:
— וואָס פיל אויך זיך? גארנישט פיל איך זיך נישט. עס פעלט מיר עפעס ביי דיר? מיידן קדחת —

— אָבער שווער, — האָט זיך שוין דאָס מאָל אָנגערופן די שנור — איר זענט כאמת בלאָס, ווי פון אַ משאָד, אָדער פון אַ דערשרעק. איך האַלט, אַז ביידע זאָכן האָבן מיט אייך נישט געקענט טרעפן. אפשר כאמת מוט אייך עפעס וויי, טאָ זאָגט, שעמט זיך נישט, נאָא איז דאָך גערעכט, — ווער איז אייך נאָך נעענטער פון אונדז?

דער אלטער מרדכי, — כאַטש ער האָט גוט געפילט, אַז די קינדער זיינע האָבן זייערע הששות נישט אויסגעזויגן פונעם פינגער — האָט זיך שוין רעכט געבייזערט אויף זיי:

— וואָס האָט איר זיך אָנגעזעצט אויף מיר מיט אייער וויי-שמי? וואָס מוט מיר וויי? מיינע עטלעכע און זיבעציק יאָר טוען מיר וויי! מיינע פאַרבּרענטע ווייב און קינדער טוען מיר וויי, מער קיין זאָך נישט — אָבער שלאָפן האָט ער אויך נישט געקענט —

דער איינגעגעמענער טייך היינטער דער שטוב האָט גערעוועט און געזיפצט, ווי אַ סטאַדע פאַרווונדעטע היות; ער האָט געפליעסקעט און געכליפּעט און געפאַטשט אין די גראַנימענע ווענט מיט אַזאַ בלעכענעם געבריאָזג, אַז מען האָט געקענט דעהערן אין צווייטן עק וועלט אַרײַן. און אַט דער גאַנצער האַרמידער איז געהאַנגען איבער מרדכי'ס בעט, ווי אַ פאַרכמאַרעמער הימל, וואָס האַלט אין איין דונערן און אין איין בליצן. אין דער פרי, קאַיאָר, ווען דער אלטער מרדכי האָט זיך אויפּגעהויבן פונעם געלעגער, איז ער געווען דורכגעוויקט פון שווייס; ער איז פון די ביינאַכטיקע קאַשמאַרן געווען אויף דורך און דורך פּיטש-נאַס, ווי ער וואַלט נאָר וואָס אַרויס פון דער מקוה.

אליין נישט וויסנדיק, צו וואָס ער טוט דאָס, האָט ער זאָגנדיק מודה-
אני געכאָפּט אַ קוק אין זיין פענצמער, צי דער, זילבערנער קאָפּ" איז שוין
דאָ אין איר פענצמער. דאָס פענצמער אירס איז אַבער געווען פאַרמאכט
און פאַרהאַנגען, ווי פיל אַנדערע פענצמער אין דעם זעלבן הויז און אין
אַנדערע הייזער אין אזאָ משונה-פריער שעה. אָן אַנטווישטער און אַ פאַר-
שעמטער פאַר זיך אליין האָט ער זיך בשתיקה אָפּגערוקט פונעם פענצמער,
ווי איינער, וואָס מאַכט די פליטה פון אַן אַרט, ווו ער האָט ערשט אָפּגעטון
אַ גרויסן, גרויסן שנות.

אליין נישט וויסנדיק, אז ער טוט עס, האָט ער אַלע פערטל שעה
בודק געווען דאָס פענצמער:

— נישטאָ נאָך? נאָך נישטאָ? ווי לאַנג שלאָפּט מען עס?

זייגער צען האָט ער זי ענדלעך געפאַקט! און ס'איז מיט ניסים, וואָס ער
האָט זי גאָר באַמערקט. זי איז דאָס מאָל נישט געזעסן ביי דעם פענצמער,
ווו מרדכי האָט זי געהאַלטן אין איין אַרומזוכן, נאָר ווייטער מיט דריי
פענצמער, אויף אַ קליין באַלאַקאַנטשיקל און האָט עפעס געשיילט, אַדער
געקליבן אין אַ טעפל אַריין. איצט האָט ער זי שוין געזען אין איר גאַנצער
לענג, נישט נאָר איר זילבערנעם קאָפּ האָר. זיין אומרואיקייט איז געוואַקסן
פון רגע צו רגע. יעדע תנועה אירע, יעדער בויג, וואָס זי האָט זיך געגעבן,
יעדער נויג, וואָס זי האָט זיך געטון, האָט אים דערמאַנט אין עמעצן פון
דער אַמאָליקער וועלט; אין יענער וועלט, וואָס האָט עקזיסטירט צוריק
מיט פיל פיל גלגולים. זי, זעט ער, האָט מפסיק געווען איר אַרבעט, —
זיך אודאי איינגעמידט — און קוקט זיך אַרום. אַט קוקט זי גלייך אויף
אים, עין בעין, אַבער גלייך בלאַנדזעט איר בליק ווייטער, אויפן גאַנצן
אַרום...

מרדכי שטייט אין רבינו-תמ'ס תפילין און ווייסט אליין נישט, אויף
וואָס פאַר אַ וועלט ער געפינט זיך. אמת, ער קען נישט שווערן, אַבער ער
פילט, אז ס'איז "זי", זיין ערשמע, "זי".

— סטייטש, — פּרעגט ער זיך אליין, — ווי קומט זי אַהער? צווישן
אזוי פיל צענדליקער מיליאָנען מענטשן איז גראָד דאַרף פייגל וווינען קעגן
דיר, אַ מיר קעגן אַ מיר, אַ פענצמער קעגן אַ פענצמער? ווי נעמט עס
אַ ייד, אַ בר-דעת און גלייבט אין אזאָ כישוף, אין אַזעלכע מעשה-ניסים?
— און פאַר וואָס, זאָג מיר, קען דאָס עפעס נישט זיין? — ענטפערט
ער זיך אליין — זי איז דאָך דאַמאָלסט פאַרשלעפּט געוואָרן קיין ניו-יאָרק
און ער אליין איז דאָך איצט אויך אין ניו-יאָרק — נישט אין קליוולאַנד,
נישט אין פּילאָדעלפיע, נאָר אין ניו-יאָרק! אין ניו-יאָרק!! אין איר שטאָט!!

ער כאפט ווידער א קוק אויף איר באלקאנטשיקל, — זי זיצט זיך ביי איר ארבעט, גלייך ווי נישט זי מיינט מען. פונעם לעצטן קוק ווערט ער גאר אויסער זיך: ס'איז זי! איצט מעג ער שוין דאכט זיך שווערן, אז ס'איז זי, פייגל! ער דערפילט, אז עס ציטערן ביי אים הענט און פיס, אבער איצט קען עס שוין אזוי נישט בלייבן! ער מוז די זאך ארויספירן „אויפן ריינעם וואסער“!

מיט נישט-זעענדיקע אויגן האט ער צונויפגעלייגט דעם טלית און תפילין און האט אנגעהויבן זוכן איבער די שופלאדן עפעס א חפץ אזא, וואס ער האט איצט געדארפט האבן נייטיק ווי אין לעבן.

לאנג, זייער לאנג, ווי אויף צו להכעיס — האט ער דאס מאל געזוכט דעם דאזיקן האלב-מיליטערישן חפץ. די קינדער האבן אים דווקא ערשט נישט לאנג געהאלטן. ווען זיי זענען דאס לעצטע מאל געקומען פונעם טעאטער, האט ער אליין געזען, ווי זיי האבן אים אריינגעלייגט ערגעץ אין א שופלאד און פונקט ווען מען דארף אים — איז אזוי ווי ער וואלט איינגעזונקען געווארן אין דער ערד אריין! כאטש צעריים זיך —

ווען דער אלטער מרדכי איז ווי א יונג בחורל צוגעלאפן צום אפענעם פענצטער מיטן בינאקל אין די הענט איז יענץ גאניקל שוין געווען פוסט און ליידיק: נישט דער זילבערנער קאפ, נישט דאס טעפל אירס און אפילו נישט דאס בענקל, — קיין סימן נישט פון גארנישט.

ס'איז שוין לאנג צייט געווען איבערצובייסן. דאס הארץ האט אים שוין רעכט אונטערגעקלעמט, אבער ער וועט שוין דאס מאל נישט זיין אזא שוטח און איבערלאזן זיין פאזיציע. א, ניין! אט דא וועט ער זיצן, ביז ער וועט זי נעמען אויף דער „מושקע“ און: אדער — אדער...

ווי א בין וואלט זיך ביי איר געשמעלט אויף דער נאז, אזוי האט פלוצלינג פייגל דערפילט, אז עמעצער קוקט פון ערגעץ אויף איר. זי האט צוגעמאכט דאס ביכל און האט אויפמערקזאם זיך גענומען ארומקוקן אויף אלע זייטן. זי האט שוין דאכט זיך איבערגעמאפט יעדעס פנים, וואס מען זעט נאר ארויס פון איר פענצטער-קוואדראט און זי קען נישט פארשטיין פון וואנען מען קוקט אויף איר, אבער אז מען קוקט פון ערגעץ — דאס איז ביי איר קיין ספק נישט געווען! ווען נישט — פאר וואס דען פלאמט ביי איר דאס גאנצע פנים, ווי זי וואלט איצט געשיבט מצות?

ערשט ווען זי האט נאך א מאל און נאך א מאל בודק געווען דעם גאנצן הלל ארום איר פענצטער, ווו זי איז געזעסן און האט געלייענט,

האָט זיך איר גענומען דאָכטן, אז פון יענעם פענצטער, וווּ נעכטן איז געשטאַנען אַ ייד מיט אַ באַרד, קוקן אויף איר אַ פאַר קליינע אייגעלעך, וואָס קענען נישט זיין עפעס אַנדערש, נאָר פענצטערלעך פון אַ בינאַקל. זי האָט נאָך נישט באַוווּזן צו באַפעסטיקן זיך אין איר חשד, ווי די „אייגע-לעך“ זענען אַוועקגענומען געוואָרן און פון הינטער זיי האָט זיך ווידער באַוווּזן דאָס בלאַסע פנים פונעם זיידן מיט דער באַרד. אויף אַ רגע האָט זי זיך פאַרלוירן; וואָס האָט עמעצער צו קוקן אויף איר דורך בינאַקלען גאָר? מיט איין רגע שפעטער האָט אַבער גובר געווען די נייגערקייט:

— ווער קען דאָס זיין אַזעלכער וואָס ער קוקט אויף איר אַזוי עקשנותדיק און וואָס אַזעלכעס זעט ער אויף איר?
און זי איז אַוועק איבער די צימערן אויפזוכן זייער אייגן בינאַקל, אויב דאָס קליינעוואַרג האָט אים נאָר נישט מיטגענומען מיט זיך אויפן מעטש, אַדער אין מואווי —

און דאָ האָט די ברייטע רושיקע גאָס פשוט נישט געהאַט דעם זכות צו באַמערקן ממש ביי זיך אונטער דער נאָז אַ זעלטענע סצענע: אויף צוויי באַלקאָנען, איינער קעגנאיבער דעם צווייטן, זענען געשטאַנען צוויי אַלמע לייט, ביידע זענען זיי געווען באַוואָפנט מיט ווייט-זענדיקע בינאַקלען, ווי די פעלדמאַרשאַלן און איינער נאָכן צווייטן האָבן זיי זיך פון דער ווייטנס גענוי באַטראַכט. האָט ער געהאַלטן דאָס „קוקערל“ ביי די אויגן, איז זי געשטאַנען און האָט געוואַרט, האָט ער נאָר באַוווּזן צוצונעמען דעם שוואַרצן פלעק פון זיינע אויגן, אַזוי האָט זי אים שוין „געהאַט אויף דער מושקע“.

אַט דער שטומער דועל האָט זיך געענדיקט דערמיט, וואָס פייגל האָט באַשלאָסן, אז דער אַלטער, פון נישט האָבן וואָס צו טון, באַלעוועט ער זיך פשוט. עס פאַרשטייט זיך, אז זי וואַלט געקענט וועגן אַט דעם וויסטן קוקעניש אַנקלינגען אויף דער פּאַליציי, נאָר צו וואָס טויג איר צו פאַר-קאָכן אַ קאַשע? ווער ווייסט, מיט וועמען זי הייבט דאָ אָן אַ געשעפט? אפשר איז דאָס אַ געוועזענער קאַמאַרוזשניק, וואָס קען דערנאָך אַפּצאַלן אַ קינד אירן מיט אַ מעסער אין רוקן, אַמער וועט זי אַ פאַר טעג אויסמיידן דאָס פענצטער מיטן באַלקאָן, וועט ער זיך במילא אַפּטשעפען פון איר נשמה. און מרדכי — דער אַמאָליקער מאָטל — האָט אַוועקגעלייגט דאָס בינאַקל אין שופּלאַד מיט דער זיכערקייט, אז ער מאַכט נישט קיין טעות — ס'איז זי, פייגל! אמת, ס'איז זי כמעט אוממעגלעך צו דערקענען, ס'איז גאַרנישט דער זעלכער מענטש, אַבער ער האָט זי יאָ דערקענט, נאָך

איידער ער האָט אפילו געוואוסט: וועמען ער דערקענט עס דאָ. ווי אזוי שטייט דאָרט ביי חנניה, מישראל ועזריה: „חרדה גדולה נפלה עליהם“, פרעגן די חז"ל: ווי באלד זיי האָבן גאַרנישט געזען, היינט פאַר וואָס האָבן זיי זיך געהאַט צו שרעקן? איז דער תירוץ: „אינהי לא חזי, אבל מזליהו חזי“... דעסט גלייכן ביי אים: זיין חלק אלה ממעל האָט זי דערקענט! צופיל איז זי אים געווען איינגעכאַקן אין האַרצן, אַז ער זאָל זי נישט דער-קענען. און אפילו אין צען טויזנט יאָר אַרום וואָלט ער זי נאָך אויך דערקענט, איבעריקנס — מאַרגן וועט ער זי שטאַמעווען פון הינטער אַ לאַדן, דאָן וועט ער זי קענען זען אומגעשמערט און ענדגילטיק פעסטשמעלן, צי ער לעבט אין טעות, צי ד' אנה לידו —

אַבער נישט מאַרגן און נישט אויפן צווייטן מאַרגן און אויך נישט אויפן דריטן האָט זיך דער „זילבערנער קאַפּ“ נישט באַוווּזן. מרדכי איז געווען אויס מענטש. ער האָט שוין אפילו נישט געקלערט נאָכצופאַרשן מיטן בינאַקל צי זי איז טאַקע זי, אַלע זיינע רמ"ח אברים האָבן שוין געשריגן אין אים מיט קול־קולות:

— ס'איז זי! ס'איז זי! ס'איז פייגל, דיין פייגל! אַבער וווּ איז זי?

וזהין האָט זי זיך אַהינגעמון? וואָס איז מיט איר געשען?

דער אַלמער האָט זיך שטאַרק אַראַפּגערוקט פונעם פנים. ער האָט נישט געגעסן, נישט געטרונקען. ער איז אויך כמעט נישט געשלאַפן. פון באַגינגן ביז אין דער זינקענדיקער נאַכט איז ער נישט אַפּגעטראָטן פונעם פענצטער, אַבער — אומזיסט, דאָס געגאַרטע געשמאַלט האָט זיך שוין מער קיין איין מאָל נישט באַוווּזן. די צוויי מיידעלעך דווקא יאָ און בפירוש עטלעכע מאָל אין טאַג: אַ מאָל ביים פענצטער און אַ מאָל אויפן באַלקאָן, אַבער יענע נישט! איין מאָל ניין! מרדכי האָט מיט פיבערדיקע אויגן דורכן בינאַקל שטודירט די קינדערס פנימלעך, געוואַלט אַראַפּלייענען פון זייערע צורה'לעך, צי ס'איז ביי זיי אין שטוב הלילה נישט געשען קיין אומגליק, צי מיט זייער באַבען האָט עפעס נישט פאַסירט קיין שלעכטס, אַבער פון זייערע קינדערשע פיזיאָנאָמיעס איז ער נישט קלוגער געוואָרן אפילו אויף קיין איין גראַם. — וואָס דען, ער האָט עס דען פריער נישט געוואוסט? אויף זייערע נאַרישע „שטאַלנטברעמלעך“ וועסטו אַ מאָל עפעס איבער-לייענען? ווייס איך וואָס, קינדער בלייבן קינדער!

נישט אַנפּרעגנדיק זיך ביים פאַמער האָט נח אַרויסגערופן אַ דאַקטער. דער דאַקטער, אויך אַ ייד, האָט מרדכי'ן — נישט קוקנדיק אויף זיינע ענערגישע פראַמעסן — כאַטראַכט און אונטערזוכט פון קאַפּ ביז פים און האָט צענומען די הענט:

— איך געפין נישט גארנישט אזעלכעס... בלויז גייסטיקע מידקייט, גערוועזיטעט... ער דארף וואס ווייניקער טראכטן! וואס ווייניקער וועלן וויסן!

און האט אפילו צוגעגעבן מיט א שמייכל, א קלאפ טוענדיק דערביי דעם חולה אין פלייצע:

— ...ווי אזוי שטייט דארט ביי אונדז אין די ספרים? יוסיף דעת, יוסיף מכאוב! ווילט איר נישט האבן קיין ווייטיקן, — שמויט אפ די געדאנקען וועגן דער פארגאנגענהייט און פארשטעקט אייך די אויערן מיט וואטע, אויף נישט צו הערן וואס עס טוט זיך היינט, דאן וועט איר זיין אפגעהיט פון ווייטיקן —

און אנטוענדיק דעם מאנטל אין קארידאר, צו נח'ן מיט זיין פרוי, וועלכע האבן אים ארויסכאגלייט און געוואלט ביי אים געווייר ווערן דאס רעכטע-געדעכטע:

— וואס ווילט איר, מיינע ליבע? א מענטש איבער די זיכעציק, וואלט איר געוואלט זאל זיך אפשר גיין באקסן? ווער שמועסט נאך, אז דאס איז א מענטש, וואס האט אויף זיינע קראנקע ביינער איבערגעטראגן אלע יסורי-גיהינום פון הימלערס גרויסארטיקן רעפערטואר...

און דווקא ווייל דער דאקטער האט מרדכי'ן געראטן נישט צו טראכטן און נישט צו וועלן וויסן: מה לפנים, מה לאחור, האט ער, דער חולה אליין, באשלאסן פאר יעדן פרייז געווייר צו ווערן, צי איז ער פשוט פארפירט געווארן פון א דמיון, צי ער איז אויף א ריכטיקן שפור.

ביז נאך מיטאג איז ער נישט אפגעטראטן פונעם פענצטער — אין קול ואין עונה! ווי עס וואלט גאר קיין מאל קיין „זילבערנער קאפ" אויף דער וועלט נישט געווען. שפעט נאך מיטאג איז געקומען די פרוי, וואס רוימט אויף אין שטוב. דאס איז געווען אן אלטע שווייצארישע פרוי, וואס האט געהארעוועט מיטן זיבעטן שווייס אויף צו מפרנס זיין איר בלינדן מאן. מרדכי'ן איז זייער לייכט געווען זיך מיט איר צו פארשטענדיקן — זי האט גערעדט דייטש. האט ער זי צוגערופן און האט צו איר אזוי געזאגט:

— דו זעסט אט די פינג דאלאר? וועלן זיי באלד זיין דיינע, אויב דו גיסט מיר דיין ערנווארט, אז אלץ וואס איך גיי דיר פארטרויען וועט בלייבן ביי דיר אין הארצן ווי אין א קבר! אפילו מיין אייגענער זון טאר אויך נישט געווייר ווערן וועגן דעם, אבער גאר—ניקס!

האָט זי אַ שאַקל געטון מיטן קאַפּ:

— איינפאַרשטאַנדן, מיין הער, עס וועט בלייבן אין געהיים —
און זי האָט מיט פיבערנדיקע פינגער באַהאַלטן דעם פינג-דאָלאַר-
שטיק.

דאַן האָט ער זי צוגעפירט צום אָפּענעם פענצטער און האָט איר
אָנגעוויזן אויפן קעגנאיבערדיקן הויז:

— דו זעסט יענץ הויז? דו זעסט יענץ גאַניקל?

און אז ער האָט זיך איבערצייגט, אז זי ווייסט שוין אויף וועלכן
באַלקאָן ער ווייזט איר אָן, האָט ער איר באַפוילן:

— העלף מיר איבערצייילן: אויף וועלכן שטאַק געפינט זיך עס —
האַבן זיי ביידע געציילט אפשר זיבן מאַל, און ס'האַט ביי זיי געשטימט
דער השבון — עלפטער שטאַק!

— און איצט — האָט מרדכי ווייטער קאַמאַנדעוועט — גיי צו
אין יענעם הויז און ווער געווייר — אַבער גענוי און דייטלעך! — ווער
וויינט אויפן עלפטן שטאַק. אויב עס וווינען דאָרטן עטלעכע שכנים —
איז אַלעמענס פאַמיליע-נעמען! פאַרשטאַנען? נעם מיט אַ פעדער מיט
פאַפיר, דאָ האַסטו עס! קענסט גיין —

אין איר קורצן צעמעלע, וואָס זי האָט מיט זיך מיטגעבראַכט פון
איר שליחות, איז געשטאַנען: דריי פאַמיליעס באַוויינען דעם עלפטן
שטאַק: נאַרטאָן, סמיט און קאַסאַי...

ביי דעם דאָזיקן דריטן נאַמען איז דער אַלטער מרדכי לכתחילה
געוואָרן אַזוי רויט, אַזוי אָנגעצונדן-רויט, ווי מען וואַלט אים דאָ געפאַקט
ביי דער האַנט מיט אַ גנבה. גלייך אַבער, טאַקע ממש כּהרף עין, איז ער
געוואָרן אַזוי טויט-בלאַס, אַז די אַלמע, איבערגעגעבענע לואיזאַ האָט זיך
אַ וואָרף געטון צום שפּיז-אַלמער, אויפגעזוכט אַ פּלאַש עסיק און האָט
אינטענסיוו זיך גענומען אים אויסרייבן מיט עסיק די שליפּן, די הענט
און דעם דורך איר טאַקע אַנטבלויזטן כּרוסטקאַסטן. ווען ער איז ענדלעך
געקומען צו זיך און די שוואַכע פאַרב פון אַ שפּעטן בוך-השמשות האָט
ווידער אָנגעהויבן צו שפּילן אויף זיינע איינגעפאַלענע באַקן, האָט די
דינסט אים שטאַמלענדיק געפּרעגט:

— מיט וואָס קען איך נאָך נוצלעך זיין דעם הער מאַרקוס?

דער אָפּגעמינטערטער האָט שוואַך אַרויסגעמורמלט:

— מיט גאַר—ניקס, לואיז. פאַרלויפיק כּרויך איך נישט זאַגאַר קיין

מינדסטע זאָך. ביסט פּריי.

די דינסט האָט זיך לאַנג געפּאַרקעט אין די צימערן און דער אַלמער איז אַן אויסגעשעפּטער געלעגן אויף זיין בעט אויסגעצויגן ווי אַ בר-מינן און מיט אַ פנים פון אַ בר-מינן און נאָר זיינע שלאַבעריקע נאָזלעפלעך האָבן זיך קוים-קוים באַוועגט. דאָס איז טאַקע געווען דער איינציקער סימן, אַז אין אַט דער הרובער געביידע טליעט נאָך אַ לעבן. ווען לואיזאַ איז פאַרטיק געוואָרן מיט איר שטוב-אַרבעט, האָט זי זיך אויף די שפיץ פינגער דערנענטערט צום אומבאַוועגלעכן אַלטיטשקן און האָט זייער שטיל, — כדי אים נישט אויפצוועקן, אויב ער איז אַנטדרימלט געוואָרן — געפרעגט:

— מער קיין באַפעלן וועלן הוימע נישט זיין, מיינ הער?

מרדכי האָט מיט אויסגעשמרעקטע צוויי פינגער זי אַפּגעשטעלט:

— וואַרט!

און אַליין איז ער געבליבן ליגן אין דער פריערדיקער פאַרגליווערטער פּאַזע. משמעות, — האָט לואיזאַ פאַרשטאַנען — אַז דער מיסטער מאַרקוס מוז נאָך איצט דערטראַכטן עפעס אַ גרויסן רעיון. אין אמת אָבער איז ביים אַלטן אין מח געווען פּוסט און לידיק און אומהיימלעך-שטיל, ווי אין אַן עלטן טויבנשלאַק, וואָס די פייגל-משפּחה האָט אים פאַרלאָזט אויף אייביק. עס האָט לאַנג געדויערט ביז ער האָט אין זיין שווערער פאַר-געסעניש זיך דאָך דערמאַנט, אַז לעבן אים שטייט אַ לעבעדיקער מענטש און וואַרט אויף זיין באַפעל. ער האָט אויפגעעפנט די אויגן און האָט אַ היפשע וויילע שטאַר געקוקט אויף דער דינסט, ענדלעך האָט ער מיט אַ פּרעמד קול אַרויסגעכריפעט:

— האַ —

און דאָ ערשט האָט ער זיך באַמיט זיך צו דערמאַנען, אויף וואָס האָט

ער זי געדאַרפט. ענדלעך האָט ער איר פאַרט געזאָגט:

— זיי אַזוי פיל גוט לואיזאַ, גיי זיך דורך צוריק אין יענעם הויז

און ווער געווייר ביים פאַרטער, פון ווען ביז ווען איז דער אַלמער הער

קאַסאַי פאַרנומען ביי די ביזנעס און די גרויע פרוי קאַסאַי איז אַליין אין

שטוב... גיי און טאַמער מאַכט זיך אַזוי, אַז זיך אומקערנדיק טרעפסטו

שוין אין שטוב עמעצן פון די קינדער, אפילו פון דעם קלייננוואַרג,

זאַלסטו זיך היטן מיט אַ וואַרט! קיין איין פּיפּס נישט! קענסט גיין —

דער ענטפּער וואָס זי האָט געבראַכט איז געווען:

— ס'איז דאָרט נישטאָ קיין אַלמער הער קאַסאַי. די אַלמע מיסים

קאַסאַי לעבט ביי איר זון. האָט דער הער נאָך עטוואָס צו באַפעלן?

די אלע ידיעות פון דעם לעצמן טאג האבן זיך אָנגעוואַלגערט אויף דעם קראַנקן אַלטימשיקן אומברחמנותדיק. מיט איין מאָל איז דאָס פאַר אים געווען אַ ביסל צו פיל. ער האָט געמאַכט איבער זיך אַ גרויסע אָנשמרענגונג אויף צו ענטפערן דער דינסט:

— ניין לואיז, אויף היינט וועט שוין קיינע פאַרדענונג נישט זיין. קענסט גיין —

אַבער ווען זי האָט אין קאַרידאָר שוין געהאַלטן די קליאַמקע פון דער טיר, האָט ער פון דאָס ניי אָנגעקלונגען נאָך איר:

— לואיז, מאַרגן אין דער פרי, ווען אלע צעגייין זיך פון דער שטוב — דו ווייסט דאָך מסתם ווען אלע גיין אַוועק? — קום ווידער צו גיין...

דו וועסט באַקומען פאַר דער טרחה פרישע פינג דאָלאַר — אין מרדכי'ס צעטעלע, וועלכעס ער האָט אויף צו מאַרגנס שוין געהאַט צוגעגרייט צו לואיזאָס קומען און וועלכעס זי האָט געדאַרפט אָפגעבן מיד ליד דער אַלמער פרוי קאַסאַי, איז געשטאַנען בזה הלשון:

„פייגל!

איך, מאַטל, ווויין דאָ אין דעם גרויסן הויז, וואָס שטייט קעגנאיבער אייערן. איך בעט דיך מיר באַשטימען אַ פּלאַץ און אַ צייט ווען איך וואָלט דיך געקענט זען פנים אל פנים און זיך מיט דיר דורכרעדן אונטער פיר אויגן —

מאַטל”

לואיזאָ איז געקומען מיט אַן ענטפער, אַז די מיסים קאַסאַי האָט איר געהייסן קומען נאָך ענטפער ערשט שפעט נאָך מיטאַג.

ווי אַ צוגעשמידטער איז דער אַלמער מרדכי יענעם טאָג געזעסן ביים פענצטער און האָט נישט אַראָפגענומען די אויגן פון דער פרוי, וואָס איז געזעסן אויף איר באַלקאַנטשיק פון דעם קעגנאיבערדיקן הויז. אויך פייגל, מיט אַ פנים וואָס איז געווען כמעט אַזוי ווייס און דורכזיכטיק, ווי די האָר אירע, איז געזעסן אויף איר שמענדיקן פּלאַץ, — דאָס מאָל דווקא אַן אַ קיכטעפל און אַן אַ ביכל — און האָט אויך נישט אַראָפגענומען די אויגן פון דעם יידן אין דער קאַפּאַטע, וועלכער איז געזעסן דאַרט אַקעגן און האָט אויך אומאויפהערלעך געקוקט אויף איר. ביידע האָבן זיי שוין איצט נישט באַנוצט קיין בינאַקלען — ווען דער נעפל צעגייט, הייבט מען אַן צו דערקענען זאַכן אויך אַן אַ בינאַקל —

אונטן אין גאַס האָט זיך ווי שמענדיק גערווישט און געטומלט. די

הונדערטער פּערזאָנען-אוימאַס און לאַסט-אוימאַס האָבן זיך געקייטלט און געפלאַנטערט און, עס האָט זיך געקענט דאַכטן, אז זיי זענען אַרויפגעקראָכן איינע אויף דער אַנדערער, אַזוי ווי די נאַרישע קעלכער, אז מען צעעפנט פאַר זיי די טיר פון דער שטאַל; די הונדערטער שכנים אין די פענצמער פון ביידע ריווקע מויערן האָבן זיך מעטאַדיש פאַרנומען מיט זייער מאַג-טעג-לעכער עבודה; דער איינגעגעסענער הודסאַן-טייך אויף יענער זייט פון דער גאַס, האָט ווי אַלע מאַל געווירבלט מיט גרעסערע שיפן און מיט קלענערע שיפן, וועלכע האָבן בקול-יקולות געהאַלטן אין איין שרייען לאַרבע פנות העולם, אז: „זיי גייען, זיי זענען שוין דאָ“. אַבער אויבן אויף די שטאַקן: מרדכי ביי זיין פענצמער און פייגל אויף איר באַלקאָן האָבן איצט גאַרנישט נישט געזען און גאַרנישט נישט געהערט. זיי האָבן דורכדרינגענדיק געקוקט איינער אויפן צווייטן און דאָס איבעריקע — זיך אליין אין די נשמות אַרײַן...

דאָס איז געווען אַ קוקעניש, וואָס האָט געהאַט די לענג פון פיינלעך-צעצויגענע פופציק יאָר — אין דעם ענטפער פון דער מיסים קאַסאַ, וועלכן זי האָט צוגעשיקט מיט לואיזאַן זענען בסך-הכל געווען צוויי מאַגערע שורה'לעך:

„מאַטל!“

קום צו גיין אין דעם און דעם גאַרטן אויף דער און דער אַלייע אין דער און דער צייט. דאָרט וועל איך וואַרטן אויף דיר.

פייגל“

עס איז פאַריבער אַ חודש צייט —

מאַג-טעגלעך צו דער באַשטימטער שעה פלעגט מאַטל אַרויסגיין פון זיין פאַראַדנע און פייגל פון אירער און זיי פלעגן ביידע אַוועקשפאַצירן אין „זייער“ גאַרטן אַרײַן, דאָרט פלעגן זיי פאַרגייען אין „זייער“ אַלייע און זיך אַוועקזעצן אויף „זייער“ באַנק. זעלטן ווען ביי אַ יונג פאַרפאַלק געפינען זיך אַזוי פיל רייד, ווי ביי אַט דעם אַלטן אכזריותדיק-צערײַסענעם פאַרפאַלק. איינגטלעך האָט כמעט נאָר מאַטל געהאַט וואָס צו רעדן און וואָס צו דערציילן. פייגל קאַסאַ, פון אירע פופציק יאָר לעבן, האָט — לויט ווי זי האָט פיל מאַל פאַרזיכערט איר יוגנט-פריינד — נישט געהאַט: נישט וואָס צו רעדן און נישט וואָס צו דערציילן. אַלץ וואָס זי האָט געהאַט איבערצוגעבן איר יוגנט-פריינד און בכלל — דאָס וואָס לאַזט זיך נאָר

איבערגעבן מיט ווערטער, האָט זי דאָס געטון גלייך אין ערשטן טאָג פון זייער באַגעגעניש —

און געזאָגט האָט זי אים אין יענעם טאָג אַט וואָס:

— וואָס זאָל איך דיר דערציילן פון זיך, מאַטל? גלייב מיר, אַז ס'איז באַמת גאָר נישטאָ וואָס צו דערציילן. אַבער טאַקע גאָר גאַרנישט, ערני-וואָרט. קיין סדר אין די געשעענישן זאָלסטו ביי מיר נישט זוכן, ביי מיר איז נישט געווען קיין סדר. אַלץ איז געטון געוואָרן אין אַ מישמאַש, ווי אין אַ לאַנגן-לאַנגן, פּינלעכן קאַשמאַר. דעריבער זאָלסטו זיך נישט ווּנ-דערן, וואָס איך וועל דיר אַפּשער דערציילן דאָס שפּעטערדיקע פּאַרן פּריער-דיקן און דאָס פּריערדיקע נאַכן שפּעטערדיקן. אזוי באַקומט זיך עס, ווען מען לעבט אַפּ אַזאַ זיס לעבן ווי איך, מיין פּריינד, האָב דאָ אַפּגעלעבט. פון וואָס זשע זאָל איך פּאַרט אַנהייבן? דער שווער לשלום, וועלוול קאַסאַי, עס זאָל אים דאָרט נאָר נישט גערעכנט ווערן, האָט מיך דאַמאָלסט געפירט מיט זיך, ווי מען פירט אַ געבונדענעם שעפּס אין שעכטהויז אַרײַן. סיי מיינע דאַקומענטן, סיי דאָס געלט, וואָס ער האָט מיר פּריער לפּנים געגעבן אין די הענט אַרײַן, אַלץ האָט ער געהאַלטן ביי זיך אין בוזעמטאַש. און דאָס האָט ער געטון, ווייל ער האָט שוין דאָן דערשמעקט מיט זיין הינטיש נעזל, אַז ווען איך האָב די דאַקומענטן מיט די פּאַר גראַשן ביי זיך אין די הענט, גיב איך אַ שפּיי אויף אים צוזאַמען מיט זיינע גליקן און מאַך „השיבנו נאָזאָד“. דעריבער האָט ער מיך ביי צייטנס באַנעמען און האָט מיך געפירט אויפן שטריקל, ווי מען פירט אַ קעלבל אויף דער טאַרהאַוויצע. ער האָט מיך געבראַכט אין אַט דעם הויז, וואָס דו זעסט אַצינד און איך האָב זיך גלייך דערפילט, ווי אין אַ טורמע. זיין זונדעלע אהרון — אַדער העררי, ווי מען האָט אים דאָ גערופּן, איז נאָך געווען מער אויסוואָרף פון זיין פאַטער. דאָס וואָס זיין פאַטער פלעגט אַ מאָל טון באַהאַלטענערהייט, פלעגט ער, דער בונאַק, טון אומפאַרשעמט און אומ-באַהאַלטן. דאָס דאָזיקע שיינע פירעכטס, די שיינע פּאַוואַדקעס זיינע האָבן אפילו נישט אויפגעהערט, ווען איך, זיין געזעצלעך ווייב, בין אַנגעקומען צו זיי אין הויז אַרײַן... וואָס זאָל איך דיר דערציילן האַרצפּריינד מיינער, וואָס איך האָב דאָן, באַלד נאָך דער חתונה, געהאַט אויסצושטיין פון אַט דעם אַלטן שאַלטעק? דאָס לאָזט זיך נישט איבערגעבן מיט קיין ווערטער. דאָס איז געווען אַזאַ מיאוסע בריאה, מיינע רייד זאָלן אים נישט זיין צו שווער... כאַטש צוריקגערעדט — פאַר וואָס עפעס זאָלן זיי אים נישט זיין צו שווער? דאָרט איז דאָך עפעס דער עולם-האַמת! וווּ דען שוין זאָל

מען זוכן גערעכטיקייט, אויב נישט דאָרטן? אודאי אזוי! זאל אים דאָרט נישט געשענקט ווערן מיין בלוטצאָפּעניש און מיין גרימעניש! איך געדענק נאָך פון דער היים אָט דאָס וואָרט: „מצוה לפרסם את החנפים“ און ער איז דאָך טאַקע געווען פון די אמתדיקע חנפים, פון די הונדערט-פּראָצענט-טיקע! אָ, איז ער געווען אַ חונף! ווי דאָס האָט דיר געקענט אונטער-פּאַלן מיט רייד, מיט חניפה'לעך, אפילו זיך לייגן אונטער די פיס, אַבי דו זאָלסט אַרויפטרעטן אויף אים... ווי ער פלעגט עס די ערשטע צייט נאָך דער חתונה צושטיין צו מיר!

— צוליב וואָס דען — האָט ער געטענה'ט, דער אַלמער שאַלמעק, מיט שוים אויף די ליפן און מיט זנות אין די פאַרשייטע אויגן פון אָט דעם זקן מנאָף, — צוליב וואָס דען האָב איך זיך געדאַרפט שלעפּן מיט דיר אַזש פון אויסרייסעניש? צוליב וואָס דען האָב איך געדאַרפט שיטן מיט געלט אויף יענע אַלע פּוסטע נאַרישקייטן, אויב נישט, אַז איך אַליין זאָל אויך האָבן אויף דער עלטער ביי וואָס זיך צו דערוואַרעמען די הענט? ווען נישט דאָס, האָב איך דען נישט געקענט באַקומען די זעלבע מציאה און נאָך אַ שענערע אויך דאָ? און דערצו נאָך פאַר האַלב געלט? — געהערט דיבורים, האָ? אַזאָ אויסוואַרף! אַזאָ נמאָס'ער בעל-עבירה-ניק! ער פלעגט זיך אויף מיר וואַרפן ווי אַ וואַלקולאַק, ווי אַ וואַמפּיר, ער פלעגט אויף טריט און שריט צושטיין צו מיר ווי אַ פּיאָווקע צו דעם אַדער. איין מאָל האָב איך זיך אָנגענומען מיט מוט און אים געזאָגט דעם פאַרשוויען, דעם מנוול:

— ווי אזוי איז איך גאָר קיין חרפה נישט רעדן אַזעלכע רייד צו אַן אשת-איש? צום אייגענעם זונם פרוי? עס פעלן איך אויס, באַרישניעם אין שטאַט? דאַכט זיך טויזנט פאַר איינער!

— ווייסטו, וואָס אָט דער אַלמער בעל-עבירה'ניק האָט מיר געענט-פּערט? דו וועסט זיך דאָס גאָר נישט גלייבן, אויף מיין וואָרט! און דו מיינסט כאַטש, אַז ער האָט, ברענגענדיק פאַרן מויל אַזעלכע נידעריקע דיבורים, אפילו אַ פינטל געטון מיטן אויג, צי כאַטש רויט געוואָרן? ווער? וואָס? יענץ האָט שוין לאַנג פאַרלוירן די בושע פאַר גאָט און פאַר לייט! אַז איך האָב אים דאָס אַ פּרעג געטון, רופט ער זיך אָן:

— ביסט אַ נאַריש גענדזעלע, מיין שוין פּייגעלע. פע, — זאָגט ער מיט זיין טריפה'נעם פּיסקאַטש — פע, איך האָב פּיינט באַרישניעס, איך האָב פּיינט אָט די קני-לעמל'דיקע בתולות, וואָס מיינען, אַז מיט זייער נאַרישער צניעות שפּאַרן זיי אונטער די גאַנצע וועלט. דערפאַר אַכער האָב

איך שרעקלעך ליב מאדאמעלעך, אדער ווי דו רופסט זיי אן אויף דיין קליינשטעטלדיקער שפראך — אשת-איש'עלעך. א פארשטאנדיק מיידעלע, איין טאג נאך דער חופה, רעדן שוין אירע אייגעלעך גאר אנדערע דיבורים. אירע אייגעלעך זאגן שוין דאמאלסט:

— איצט בין איך דיינע! איצט בין איך אלעמענס! איצט קען איך שוין אויפנעמען אפילו די גאנצע וועלט, ווייל איצט האב איך שוין מער נישט וואס צו הימן און וואס צו פארלירן... אט אזוי, אז אירע אייגעלעך רעדן, האט זי פארדינט, אז מען זאל איר אויסקושן אלע גלידער, אלע אירע זיסע ביינדעלעך...

— וואס זאגסטו מאַטל, הא? האסטו שוין א מאַל יא געהערט אזעלכע פרעכע רייד? און נאך פון אזא אלטער סמעררווע? ימח שמו וזכרו! טפן, שקץ תשקצנו... איין מאַל — איך בין שוין דאמאלסט געווען אויף דער צייט — ווען ס'איז מיר שוין שטארק דערגאנגען צום הארצן, האב איך אים געוואַרנט, אז איך וועל וועגן זיינע פאסטעמקעלעך און וועגן זיינע אומפארשעמטע פארשלאגן דערציילן דעם זון זיינעם. ערשט דאן האט ער ענדלעך אויפגעהערט צוצושטיין צו מיר. פאר זיין יונגסטן קדיש האט ער געציטערט אימת-מות נישט ערגער פון מיר אליין... מילא בקיצור, צו וואס זיך גריבלען אין אלטע ווונדן? איצט איז דאך שוין אלץ איינס. איך האב דאמאלסט יא געוואַלט, צי נישט געוואַלט, ס'האט ביי מיר קיינער נישט געפרעגט מיין הסכמה און איך האב געמוזט חתונה האבן פאר אַט דעם הערר'ן, יא געוואַלט, צי נישט געוואַלט, — מן הסתם גיבער נישט ווילן-דיק! — האב איך אים געבוירן קינדער, דריי זין. כלווי יינגלעך געווען. קיין איין מיידעלע נישט. קיין איין טאכטער נישט, פאר וועמען איך וואַלט געווען געקענט זיך אויסרעדן דאס ביטערניש פונעם הארצן. דאמאלסט, ווען איך בין שוין געוואַרן, אזוי צו זאגן: די אמת'ע עקרת-הבית, האב איך שוין אפשר יא געהאט די מעגלעכקייט צו טראכטן פון אנטלויפן פון מיין פינצטערן גיהנום, אבער דו ווייסט נישט? מה אנו, מה חיינו... וואס בין איך און ווער בין איך? איך בין נישט מער ווי א שוואכע פרוי... א דער-הרגעמע, א באשפיגענע... א צעטראַמענע, א צעטאָפּטשעמע און אן אַרויס-געוואַרפענע אויפן מיסט פאר די כלבים... פון וואַנען האט זיך צו מיר געזאָלט נעמען דער מוט און די דרייסקייט אויף אזא געוואַגטן שריט? ס'איז דאך עפעס נישט קיין אנטלויפן פון איין שטוב אין דער צווייטער, נאָר איבער ימים און מדבריות און דערצו מיט קליינע קינדער אויף די הענט, — א רעשמל צו די צרות... און צו וועמען לויפן? דו ביסט שוין דאן

אויך געווען נישט דיינער... ווייסט נישט, אויף אַרײַן — זאָגט די וועלט — איז די מיר ברייט און אויף אַרויס איז זי שמאַל... אזוי איז דאָס: אַלע מאָל... בקיצור, — איך בין געבליבן, איך בין אין ערגעץ נישט געלאָפּן... אין די ראַמאָנען, ווייס איך, לויפט מען און מען שפּרינגט איבער דעכער, אָבער אין לעבן ווערט דאָס געמאַכט אַ ביסל פּאַמעלעכער... איך בין אין ערגעץ נישט געלאָפּן און בין געבליבן זיצן אין שטייגל, ווי אַ קוואַטשקע מאַרטשעט לעבן אירע הינדעלעך... יעדע איינע אויף מיין אַרט וואָלט מסתּמא געווען געטון דאָס זעלביקע, כ'ווייס? און אפשר וואָלט אַ צונוימע אויף מיין אַרט געווען אַנטשלאָסענער און געוואַנטער פּון מיר? אַלנפּאַלס, — איך האָב אזוי געטון...

זי האָט מיט אירע נאָך אַלץ ווונדערבאַר-שיינע הענט אַ פּאַך געטון איבערן פנים, ווי זי וואָלט פּון דאַרמ אַ וואַלקן אָפּגעווישט און זי האָט שטיל ממשיך געווען:

— בין איך, הייסט עס, געבליבן היטן מיינע צעפליאַנקעלעך... און די זין זענען בפּירוש געווען פּיינע קינדער. נישט געראַטן אין זייער פּאַטער. איצט האָב איך שוין גאָר איינעם פּון זיי. אַט דער, וואָס איך וווּן מיט אים צוזאַמען. דער עלטערער, זייער אַ געראַטענער און אַ געבילדעטער, האָט זיך אַריינגענומען אַ משוגעת אין קאַפּ אַרײַן — קאַמוניזם! ווען איז שפּאַניע האָט זיך אָנגעהויבן די קריג מיט גענעראַל פּראַנקאַ, איז ער בסוד פאַר אונדז אַוועק קיין פאַריז און פּון דאַרט קיין שפּאַניע און דאַרט איז ער אומגעקומען. כּסך-הכל צוויי בריוו געהאַט פּון אים: איינעם פּון פאַריז און איינעם פּון באַרסעלאָנאַ און דערנאָך שוין אַן אַפיציעל ברייװעלע פּון זייער שטאַב, אַז ער איז אומגעקומען ווי אַ העלד פאַר דעם וויל פּון דער גאַנצער מענטשהייט. דעם אמת גערעדט, — זייער אַ קנאַפע טרייסט פאַר אַ מאַמען. דער יינגערער, — דער מיטלסטער, הייסט עס — איז שוין דווקא נישט געווען אַזאַ היצקאַפּ. ער איז אויך געווען אַ געלערנטער, אַ גאַנצער אַראַמאַר, אָבער פּון דער נאַטור — אַ רואיקער, אַ סאַלידער און אַ סטאַטעטשנער. ער האָט שוין אפילו געהאַט אַ כּלה, זייער אַ טייערע קינד, און די חתונה האָט געדאַרפּט זיין גאָר אין גיכ, אָבער בינו לבינה האָט מען אים אָפּגעשיקט קיין יוראַפּ צו קעמפּן קעגן היטלערן און פינף מעג איידער ס'איז געוואָרן שלום אויף דער וועלט איז ער אין בערלין געהרגעט געוואָרן... ווידער האָב איך אַנשטאַט אַ לעבעדיקן זון באַקומען אַ בריוו מיט זיבעצן שמעמפלען: „העלדיש אומגעקומען“... די כּלה זיינע האָט זיך ממש דערהרגעט. זי קוקנדיק אויף מיר, איך קוקנדיק אויף איר, אָבער

א מענטש איז שטארקער פון אייזן. אויך דאס איז פאריבער. איצט האט זי שוין חתונה געהאט — אויף וואס וועט זי ווארטן? אויף תחיית-המתים? איך אליין האב איר גערעדט דעם שידוך. — איז מיר געבליבן דער יינגסטער זון, דער, ביי וועלכן איך לעב. א פיינער יונגערמאן און זי איז אויך נישט קיין וורעדנע. אירע זיידע-כאבע זענען געווען ערגעץ פון אונדזערע מקומות. זיי האבן צוויי מיידעלעך, האסט דאך זיי, זאגסטו, געזען אויפן גאניק, איז דאס איז דאס! מער האב איך נישט, ווי אט די פיר נפשות, זיי זאלן מיר לעבן און געזונט זיין. וויינען, וויינען מיר אפילו באזונדער, מיין אייגענע דירה — דריי צימערן מיט א קיך — געפינט זיך אין דעם זעלבן הויז אויפן צווייטן שטאק. אבער א גאנצן מאג געפין איך זיך ביי די קינדערלעך, — וואס וועל איך טון אליין אין שטוב? מען קען דאך משוגע ווערן. מיין מאן איז שוין גאנץ לאנג דערשטאכן געווארן, טאקע דא אין ניר-יארק, ווי א חזיר... א פארטאריקאנער האט אים אריינגעזעצט א קינזשאל גלייך אין הארצן אריין... אין א קאפע ערגעץ... איבער א טענצערין, אדער א זינגערין... איך בין אפילו צו דער לוויה נישט געגאנגען... דער אלטער אויסווארף האט נאך דאמאלסט אויך געלעבט... אזוי, אזוי, מאטעלע... אפגעפאסקודעט א וועלטל און עס הייסט כלומרשט: אפגעלעבט... איצט ווייסטו שוין אלץ גלייך ווי איך אליין... אין אט דעם הויז, וואס דו זעסט דורך דיין פענצמער, האב איך אפגעלעבט דאס גאנצע לעבן. מינים, אין ערגעץ נישט ארויסגעפארן, אין ערגעץ נישט ארויסגעגאנגען... די גומע בשורות מיינע האט מען מיר געבראכט צו טראגן אין שטוב אריין —

סיי נח מיט זיין פרוי, סיי דער יונגער קאסאי מיט זיין פרוי האבן שוין געוואסט, ווו און ווי אזוי די אלטע לייט זייערע פארברענגען זייערע פרייע שעה'ן. מרדכי האט דערציילט זיינע קינדער, אז ער האט זיך דא על-פי צופאל באגעגנט מיט א שכנמע פון דער היים און דעסט גלייכן האט פייגל דערציילט אירע קינדער. פונקט ווי פייגל, אזוי האט בשעתו אויך מאטל חתונה געהאט אין דער פרעמד אריין און דעריבער האבן זיינע קינדער קיין מאל פון קיינעם נישט געהערט דעם נאמען פייגל, פונקט ווי פייגלס קינדער האבן קיין מאל פון קיינעם נישט געהערט דעם נאמען מאטל.

— פשוט לאנדסלייט און שוין —

און די פשוטע לאנדסלייט האבן גאנצע טעג פארבראכט אויג אויף אויג און האבן זיך גארנישט געקענט ארעדן צו דער זעם.

איין מאָל, מנחה-צייט, ווען דאָס אַלט-יונגע פאַרפאַלק האָט זיך אומ-געקערט פון זייער שמענדיקן שפאַציר, האָט זיי אין מיטן וועג פאַרכאַפט אַ שלאַקסרעגן און זיי האָבן קוים באַוויון זיך צו דערקלייבן ביז דעם הויז, וווּ ס'האַבן געוווינט די קאַסאַ'ס. זיך רויטלענדיק, ווי אַ יונג מיידעלע, האָט פייגל נישט דרייסט אַרויסגעשטאַמלט:

— נו, אַז דו ביסט שוין דאָ, קום שוין אַריין צו מיר אין שטוב אַריין. וואָס וועלן מיר דאָ שטייען אין וועסטיביול, ווי צופעליקע דורכגייער?

זיצנדיק אין פייגלס דירה ביי דער שיינענדיקער גלאַז טיי, וואָס זי האָט געמאַכט אויף איין פוס, האָט מרדכי בכובד-ראש באַטראַכט די באַקוועמע צימערלעך און דעם חותם פון פאַרוויסטקייט, וואָס הויערט דאָ אין יעדן ווינקעלע, דאַן האָט ער איבערגעפירט זיין טיפן בליק אויף פייגלס געזיכט, וואָס נישט קוקנדיק אויף דער עלטער, האָט עס געשיינט מיט אינערלעכער ליכטיקייט און איידלקייט, און ער האָט זיך אָנגערופן מיט אַ פאַרדומפענער שטימע:

— ווייסטו גאָר, וואָס איך וועל דיר זאָגן?

פייגל, וועלכע האָט בשעת-מעשה עפעס געזוכט אין איינעם פון די שופלאַדן, איז פון אַ שווערן פאַרגעפיל שטיין געבליבן, ווי אַ פאַרגליווערטע:

— וואָס אַזוינס וועסטו מיר זאָגן?

מרדכי, נישט קוקנדיק אויף איר, האָט גערעדט נאָך מער פאַרדומפן און עפעס ווי צו זיך אַליין:

— איך האָב שוין אין דעם געקלערט און געקלערט און כ'זע נישט, פאַר וואָס דאָס זאָל נישט זיין אַזוי... יא, איך זע פשוט נישט מיט וואָס דאָס זאָל זיין נישט קיין גלייכע זאַך —

פייגל איז געשטאַנען אַ טויט-בלאַסע. זי האָט קוים אַרויסגעשטאַמלט:

— פון וואָס רעדסטו עס, מאַמל?

— אַז דו פאַרשטייסט נישט על-פי רמו, וועל איך דיר זאָגן על פי פשט... פאַר וואָס אייגנטלעך זאָלן מיר איצט נישט התונה האָבן? אמת, דער תנא זאָגט: „הלומד זקן למה הוא דומה? לדין כתובה על גיר מחוק“. יעדער איינער פאַרשטייט די זאַך, אַז ס'האַט שוין נישט דעם זעלבן חן, וואָס אין די יונגע יאָרן, אָבער פון דעסט וועגן זענען מיר דאָך נאָך איצט אויך לעבעדיקע מענטשן מיט אייגענע נשמות? פאַר וואָס זאָלן מיר זיך וואַלגערן ביי די קינדער, ווען מיר קענען נאָך זיין בעלי-כתים פאַר זיך אַליין?

פייגל איז געווען אַזוי משונה-בלייך, אַז מאַמל האָט זיך אַ דערשראָ-

קענען אַזש אויפגעהויבן פון זיין שטול. דערזעענדיק, אז ער וויל זיך דערנענטערן צו איר, האָט זי אויסגעשטרעקט די הענט פאַר זיך, ווי זיך צו באַשיצן פון אַן אַנפאַלער:

— וואָס רעדסטו, מאַטל? ביסט משוגע, צי מטורף? אין אזא טיפער עלטער, ווי מיר ביידע זענען, הייבט מען ערשט אָן צו ווערן בעלי-כּתים פאַר זיך אליין?

— גיי, ביסט אַ נאַרישע יידענע! טיפע עלטער... זיבעציק יאָר הייסט ביי דיר: טיפע עלטער? איך ווייס נישט ווי אזוי דו, אַבער איר, פון זינט איך האָב זיך מיט דיר ווידער באַגעגנט, פיל איך זיך ווידער יונג און קרעפטיק און פול מיט לעבן, טאַקע ממש ווי אין פּסוק שטייט: תּתחדש כּנשר נעורכי... און ווידער, שמיא וואָס דו ביסט, די חו"ל לערנען אונדז: „יש קונה עולמו בשעה אחת". נישט אין צען יאָר, נישט אין פּופציק און נישט אין הונדערט יאָר אפילו, נאָר אין איין און איינציקער שעה קען זיך אַ מענטש קונה עולמו זיין. און קיינער גיט נישט אָן קיין דאַסום: ווען אַט די גליקלעכע שעה קען גיכער קומען, אין די יונגע יאָרן, צי אין די עלטערע יאָרן... וואָס שטעכסטו מיר די אויגן מיט די זיבעציק יאָר? אפשר וועט ביי אונדז מקוים ווערן: מצהרים יקום חלד — פייגל, מיט אַ פאַרדעכטיקער פאַרב אין פנים:

— ביסט משוגע געוואָרן? זיבעציק יאָר הייסט ערשט ביי דיר — צהרים?

— און אויב ביי דיר, שונא-ישראל'מע דו, הייסט ביי זיבעציק נישט צהרים, איז דאָ אַן אַנדער פּסוק: לעת ערב יהיה אור... נאַרעלע דו, דאַרפן מיר זיין ביי אונדזערע קינדער און זיי זאָלן צו אונדז פילן בלויז רחמנות נעבעך. אז מיר קענען זיין ביי זיך און זיי זאָלן נאָך מוזן דרך-אָרץ האָבן אויך... מיין נח'ל איז איין גאַלדן קינד, פון דער היים אָן אזוי, אַבער פון דעסט וועגן, אז ער וועט וויסן, אז דער טאַטע איז נישט קיין שמאַטע און נישט קיין קעסטקינד, נאָר אַ פּאַלנע בעל-הבית ביי זיך, אַ בריה בפני עצמה, — און אַ בריה בפני עצמה, בלייבט די הלכה, פייגעלע-שמיגעלע, איז אפילו באלף לאַ בטל! — דאָן וועט ער, גלייב מיר, זיין נאָך מער גאַלדן קינד... זיי נישט איינגעשפאַרט... אין אונדזער עלטער איז דאָך יעדער טאַג אַ שאַד... אמת, צי ניין? און עפעס זענען מיר דאָך געקניפט און געבונדן נאָך פון אַמאַל... פון די אַרבעים יום קודם יצירה —

נשים דעתן קלה — זי האָט זיך געלאָזט איבעררעדן...

מרדכי האָט וועגן זיין באַשלוס געמאַלדן זיין זון; פייגל האָט וועגן

איר באַשלוס געמאָלדן איר זון און ביידע, — ווי ס'איז ביי זיי געווען אַפגעשמועסט, — האָבן וועגן זייער החלטה מודיע געווען די קינדער מיט אזא מאַן, אז יענע זאָלן גלייך דערפילן, אז פאַרקערטע רייד, „איפכא מסתברא'ס“, זענען דאָ אַרויסגעוואָרפן — גזירה היא מלפני!

קיינער פון זייערע קינדער האָט אפילו נישט געוואוסט, וווּ זיי האָבן ערגעץ געשטעלט אַ חופה. זיי זענען אַוועקגעפאַרן אין די בראַנקס, אַדער קיין ברוקלין און צוריק זענען זיי שוין געפאַרן אַלס מאַן און ווייב. אין סאַבוויי, פאַרנדיק אַהיים פונעם רבס שטוב, וווּ זיי האָבן גענומען חופה וקידושין, האָט מרדכי גענומען זיין אַלמ-ניי-באַשערטע אונטערן אַרעם און האָט זי צערטלעך געפרעגט:

— פייגעלע, דו פילסט נישט, אז דו זאָלסט זיין גליקלעך פון דיין שריט?

פייגל, זיך רוימלענדיק, ווי עס פאַסט פאַר אַ כלה, ערשט פון אונטער דער חופה:

— מאַמער ווייסטו, וואָס די גדולה איז אויף אים? וואָס דער מאַמע האָט די מאַמע גענומען?!

מרדכי, גראַד מיט אַ טרויעריק קול:

— ווער נאָך ווי דו ביסט מחויב צו וויסן, אז ס'איז שוין דווקא יא אַ גדולה, אז גאָט העלפט און דער באַשערטער מאַמע נעמט די באַשערטע מאַמע... וואָס קומט אַרויס, וואָס שפילנדיק זיך קינדווייז זענען מיר שטענדיק געווען מאַמע-מאַמע, ווי באַלד, אז צום רעכטן פיק, — לעת מצוא — זו אשה, — האָט אונדז ביידע גענומען דער רוח אויף די אַקסלען און פאַרטאַסקעט ערגעץ הינטער די הרי-חושך...

דערויף האָט אים פייגל שוין גאָר נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן. גלייך פון דער חופה זענען חתן-כלה פאַרפאַרן צו זיך אַהיים — אין פייגלס גרוימער און באַקוועמער דירה און נאָך דעם זעלבן מאַג, — ווי עס שמיט דאָרט ביי די יידן, ווען זיי זענען צום ערשטן מאל אַריינגע-קומען קיין ארץ-ישראל און דער „מן“ האָט אויפגעהערט: „וּיֹאכְלוּ מֵעֵבֹר הָאָרֶץ“, — האָט דאָס פאַרפאַלק געגעסן מיטאַג אויף זייער אייגענעם מיטש, פון פייגלס אייגענע מעדני-מלכים —

...און פרייטיק צו נאַכטס, ווען מרדכי האָט זיך אומגעקערט פון דער שול — ווי באַלד מען וווינט שוין גאָר אויפן צווייטן שטאַק נישט אויפן נינטן, קען מען דאָך שוין אַפמער קומען צווישן יידן — און האָט געטראָפן די שיינע שבתדוקע לייכטער אין מיטן מיטש, די הויכע שבת-קוילעטשן

אונטערן שימערירנדיקן טישמעכל און דעם שפילעוודיקן וויין אָנגעגאַסן אין כּוּם און דאָס היימישע כּאַלאַמל מיט די היימישע שמעקשיך אויפן דערבייאיקן בענקל, אַז ס'זאַל אים זיין „צו דער האַנט“ און פּייגלען אַליין האַט ער דערזען און נישט געגלייבט זיינע אויגן — די אַמאָליקע פּייגל! אויסגעפּוצט אין עסיק און אין האַניק און פּאַררויטלט און דער שמייכל און דער זיסער „גוט-שבת“, וואָס זי האַט אים אַנטקעגנגעטראַגן אויף דער שוועל אַרויף, — איז ער שטיין געבליבן מיט פּאַרמאַכטע אויגן און האַט זיך דערמאַנט אינעם וואַלד, ווען כאַסקל, זיין נאַרע-שכּן, האַט אים געמינטערט:

— שטיי אויף, משיח איז געקומען!

אויף מרדכי'ס אָפּגעצערטע באַקן האַט זיך אַראַפּגעקויקלט אַ שווערע

טרער:

— מאַקע אמת, ער איז מאַקע געקומען, אַבער נאָר צו די לעבעדיקע...

אַז מען לעבט דערלעבט מען, אַבער די אומגעקומענע... מתים כל יחיו, רפאים כל יקומו...

מרדכי דערמאַנט זיך, אַז „שבת הוא מלזעק“ און עצבות — איז אפילו אין דער וואַכן אויך מעשה-שטן, האַט ער זיך מיט אַ שמייכל דעוּגענטערט צו זיין באַשערטער, ער האַט זי גענומען פאַר אַ האַנט און מיף אַריינקונדיק איר אין די אויגן האַט ער זי געפרעגט:

— פּייגל, זאָג דעם אמת, דו האַסט מיך דען היינט ווייניקער ליב

ווי דאַמאָלסט אין וואַלד — געדענקסט? — ווען דו האַסט געוויינט אויף מיין האַלדו און גאָר נישט געקענט אויפהערן?

פּייגל האַט אָן אומגליקלעכן שמייכל געטון:

— נאַריש קינד וואָס דו ביסט, מאַטעלע... וואָס קומט אַרויס דערפון:

מער ליב, צי ווייניקער ליב, אַז דאָס גאַנצע לעבן אונדזערס איז שוין במילא פאַרבייגעפּלויגן; אַז ס'איז שוין פון דאַמאָלסט אָן אַזוי פיל וואַסער אָפּגעלאָפּן —

„מאַטעלע“ האַט זי אָנגענומען אויך פאַר דער צווייטער האַנט און

האַט מיט יונגן ברען אַרויסגעשעפטשעמ:

— שווייג שטיל, נאַריש פּייגלע. מיר האַבן דאָך ערשט היינט פאַר

נאַכט געזאָגט אין „שיר השירים“:

— ...מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה...

די סטיכיע פון געזאנג

אז דאס פראנצויזישע פאלק קען מען כאראקטעריזירן מיט אַם די דריי ווערטער: „זינגענדיק און טאנצנדיק“, אָדער — ווי שלום-עליכם וואָלט עס מסתם פאַרמולירט: „אַרעס און פריילעך“ — אין דעם האָב איך געהאַט גענוג געלעגנהייטן זיך צו איבערצייגן אין משך פון די קאַרגע צען יאָר, וואָס איך האָב געוווינט אין פאַריז. נאָך מער, אויף צו וויסן אַם דעם אַלעמען גוט-באַוווסטן כלל, איז איבערהויפּט נישט נייטיק צו ווינען אין פראַנקרייך. דאָס ווייסן אויך מענטשן, וועלכע האָבן קיין מאָל נישט באַטרעטן דעם פראַנצויזישן באַדן; דאָס ווייסט אַ קינד אין וויג; וועגן דעם ווייסט די גאַנצע וועלט! און פון דעם וועגן, ווען איך בין ביי געווען אַם די משונהדיקע סצענע, וועגן וועלכער איך גיי איך דאָ איצט דערציילן, האָב איך געהאַט דאָס געפיל, אַז איך זע פאַר זיך דעם זענטיג, דעם אַזוי גערופענעם „הר-ההר“ פון זייער דאָזיקער אייגנשאַפט. און נאָך עדהיים, ווען איך פאַרמאָד די אויגן און טראָג זיך אַריבער אין יענעם פאַסמורנע פרימאַרגן אויף דעם קליינעם פאַריזער געסל, כאַפט מיך אַן עפעס ענלעכס אויף דבקות, אָדער התלהבות, אָדער... גלייבט מיר, איך ווייס אַליין אויך נישט מיט וואָס פאַר אַ נאַמען עס אַנצורופן. כאַמת לאַמת: די דאָזיקע דערשייננג האָט נישט קיין נאַמען און שוין!

מיט איין וואָרט — מעשה שהיה, כך היה:

דאָס איז געווען אין אַ זונטיקדיקן פרימאַרגן. ס'איז געשטאַנען אַ קאַלטער און נאַסער יאַנואַר. ס'האַט געציבערט און געגאַסן אַ גאַנצע נאַכט און אפילו ווען איבער די דעכער האָבן זיך שוין אַנטפלעקט די צעפליקטע שטיקער גרויקייט, וואָס מענטשן ביי לית-כרירה האָבן אַ טבע זיי אַנצו-רופן „טאַג“ — איז ער נאָר עטוואָס שוואַכער געוואָרן, אָבער לחלוטין האָט ער נישט אויפגעהערט צו גיסן. די אַפגעצוואַנגענע טראַטוואַרן, דער ברוק, די לאַדנס פון משופע-צונויפגעשטעלטע לאַסטלעך, די אַראַפגעלאָזטע שטאַרן — אַלץ וואָס וואַרפט זיך אין די אויגן, ווען די גאַס איז ליידיק פון מענטשן, האָט אין אַנבליק פון אַט דער פאַרוויינטער: ספּק השכה, ספּק אינה השכה אויסגעזען אַזוי געבעכדיק און אַזוי אומגליקלעך, אַז דעם זעלמענעם דורכגייער, וואָס האָט זיך יאָ באַוויזן אויף די לחלוטין-אויס-געשטאַרבענע גאַסן, האָט זיך גלייך פאַרוואַלט צוריק באַגראַבן דעם קאַפּ אין קישן און איבערשלאָפן, איבערשלאָפן אַט דעם לייס-קאַלירטן פאַר-

האנג, וואָס וואָגט זיך אַנצורופן מיט אזא פיל-צוזאָגנדיקן נאָמען ווי „טאַג“
און דערצו נאָך: אַ זונטיקדיקער טאַג —

אפילו אין שענערע טעג איז זונטיק פאַר מיטאַג שימער אויף די
פאַרזייער גאַסן, ווער שמועסט אין אזא „פאַגאָדקעלע“ —

אויב פּלאַץ דע לאַ רעפּובליק רעכנט זיך „דאָס האַרץ פּון פאַרזייער“, איז
בעלוויל דער „אונטערן האַרצן“. דער דאָזיקער ראיאָן געפינט זיך בסך
הכל אין צען מינוט גאַנג פּון „רעפּובליק“, אַכער ער איז מיט אַלע זיינע
רמ"ח אברים פיל אַנדערשער פּון זיין באַרימטן שכן. אויב דער פּלאַץ
„רעפּובליק“ פאַרנעמט דאָס אויג מיט די שיינע מאַגאַזינען, מיט די לוקסוס-
אַרטיקע קאַפּען, האַמעלן, סינעמאַס און טעאַטערס, איז די „קאַרטיע“
בעלוויל אַנגעפיקעוועט מיט פאַבריקן און זאַוואַדן, מיט פאַרשידענע
אינדוסטריעלע צעכן און ווערקשטאַטן. און אויך די איינוווינער פּון אַט
דעם רחכותדיק-צעוואַרפענעם בעלוויל זענען אין זייער גרויסן רוב אַרבע-
טער, וואָס האַרעווען נעכער די גאַנצע וואַך שווער און בימער אויף צו
פאַרדינען זייער חיונה פאַר זיך און פאַר דער פאַמיליע און דעריבער,
קוים קומט שוין אַ מאַל דער אויסגעבענקטער זונטיק, שמעקט מען נישט
אַרויס אויף דער גאַס העט-העט ביז נאָך מיטאַג, ווען מען פאַרנעמט שוין
מיט זיך דאָס גאַנצע געזינדל און מען גייט אַראָפּ אין קאַפּע אַריין זיך
זייון פאַר ליימן.

...איז טאַקע דאָרט אין אזא פאַרוויינטן זונטיקדיקן פּרימאַרגן, ווי דאָ
אין אונדזער פּאל, נישט צו געפינען קיין מענטשן אויף דער גאַס, אפילו
אויף אַ רפואה.

איין געסל האַט אַכער אין דעם זינען מיט זיך פאַרגעשמעלט אַן
אויסנאַם. און נישט אזוי דאָס גאַנצע געסל, ווי איין און איינציק מויערל
אויף דעם דאָזיקן געסל. אין דער דאָזיקער „כאַטקע“ האַט גערוישט ווי
אויף אַ וואַקזאַל; ווי אין אַ דאַרף-שענקל. די טיר האַט זיך דאָרט נישט
צוגעמאַכט, מענטשן זענען דאָרט גענאַנגען אויף און אָפּ, אַריין און אַרויס.
געווען איז דאָס אַ שוין-געפאַרבט איינשטאַקיק מויערל און העט-העט
אונטער דער „סטריכע“ איז געהאַנגען אַ לאַנגע גלעזערנע שילד: „לע בען“
— אַ באַד, הייסט עס.

און די באַד אויף אַט דעם קליינעם געסעלע ביסאָן, וואָס געפינט זיך
צווישן די אומצאָליקע פּאַלדן פּון בעלווילער גיגאַנטישע אַרבעל, איז חלילה
נישט געווען קיין לוקסוסדיקע באַד, ווי פאַר אזא שמעטל ווי פאַרזייער קען
אַנשטיין — כּפּירוש נישט! דאָס איז כּמעט אַ היימיש מרחץ, — עס פעלן

נאָר די הילצערנע שעפעלעך מיט די איבערגעטריקנטע בעזעמלעך — וווהין עס קומט דער אַרבעטער-עלעמענט נאָך אַ שווערער וואָך אַראָפּ-צושווענקען פון זיך דעם צוגעטריקנטן שווייס, דעם שמוץ, דעם כרוך, וואָס האָט זיך איינגעגעסן אין זיין קערפער פאַר די 50 — 60 אַרבעטס-שעה'ן, וואָס טיילן אָפּ איין זונטיק פונעם צווייטן. דאָרט האָט מען אויך געקענט טרעפן די ווייבעלעך, וואָס מאַרמשען אָפּ פון באַגינען ביי לאַמפּן-צינדן אין פאַבריק ביים ווערקשמאַט, אין מאַגאַזין ביי דער וואַג, אָדער אין רעס-טאָראַן ביי דער קיך.

די דאָזיקע באַד — כאַטש אַן איין-שטאַקיקע און מיט איין און איין-ציקן קאַרידאָר, אויף וועלכן עס האַבן זיך געפונען די „אמה על אמה'דיקע“ קאַבינעס מיט די דושן — פון דעם וועגן איז זי געווען ביכולת דורכ-צולאַזן פאַר דעם זונטיקדיקן פרימאַרגן גאָר אַ היפּשן עולם. אויף ביידע זייטן פון דעם געמיטלעך-באַלויכטענעם קאַרידאָר האַבן זיך געפונען העכער זעכציק קאַבינעס; יעדע קאַבינע האָט דורכגעלאָזט צוויי פּערזאָן אין אַ שעה; די באַד איז זונטיק אָפּן פון זעקס אַ זייגער פאַר טאַג ביי צוויי אַ זייגער נאָך מיטאַג, היינט גיי באַרעכנ... דאָ האָט איר אַ קימאַלן פון אַוועלכע טווינט באַזוכערס! פאַר אַזאַ קליין און נישט-אַנזעעוודיק בעדעלע איז דאָס ממש אַ יאָר-יאָריד!

דאָס דאָזיקע בעדל אַרבעט נישט אַ קיילעכדיקע וואָך, — מען האָט אַ מאַל געפרוּווט, זעט מען נישט פאַר די אויגן קיין „משוגענעס הונט“. וואָס דען, עפנט מען זי פרייטיק נאָך מיטאַג. דאָן גייען די פריצישע באַלע-באַסטעס, די „אַפּגעאַרבעטע“ איינוויינער, ביי וועלכע דאָס גאַנצע לעבן איז שוין „כולו זונטיק“ און פיל יידן, — די דאָזיקע פאַריזער געגנט, וואָס רופט זיך מיטן שם-הכולל: בעלוויל, איז אַן אַלט-איינגעזעסענע, פעטט פאַרפונדעוועטע יידישע געגנט שוין פון כמה וכמה יאָרן — ביי וועמען ס'איז פאַרבליבן אַ מנהג פון דער אַלטער היים, אַז אין באַד אַריין גייט מען נאָר פרייטיק, נישט אין קיין אַנדער טאַג. מעג דאָס זיין: וואַרשע אָדער לאַדזש, בערדיטשעוו אָדער ביאַלעסטאָק, כאַרקאָוו אָדער קישעניעוו, פאַריז אָדער ליאַן, קומט פרייטיק פאַר נאַכט, גיט אים אַ קלונג אין די אויערן דער אַמאַליקער קול-קורא פונעם יידישן בעדער:

— יידן, אין באַד אַריין!

און ער הייבט זיך אויף און ער גייט אין באַד אַריין.

שבת איז שוין דאָ אַ גרעסערער עולם. דער פראַנצויז האָט אַ געוויינט-הייט שבת נאָך מיטאַג זיך פריי צו מאַכן פון דער „סלוזשבע“ און כאַטש ער

האָט „מיוזנט אַרבעט“ ביזן אַרויסכאַגלייטן די אַוועקגייענדיקע וואָך, פֿון דעסט וועגן געלינגט אים פֿון צייט צו צייט אַפּצושפּאַרן די עטלעכע מינוט, וואָס ער דאַרף אויף זיך אַפּצוּוואַשן און דערמיט געווינט ער די געשוואַ- לענע שעה, וואָס ער וואַלט זונטיק געדאַרפט אַפּוואַרטן אין דער ריי.

אַזוי, אַז פֿאַר שבתדיקן מאַג האָט זיך שוין צו ביסלעך געוויזן עולם, אַבער די ברענענדיקע „שניט-צייט“, ווי געזאָגט, איז געווען זונטיק און באַזונדערס אין די פֿרימאַרגנדיקע שעהן, ווייל יעדער איינער האָט געוואַלט ווי ווייט מעגלעך צו ראַטעווען די טייערע, טייערע זונטיקדיקע שעה'ן.

איך, כּשאַני לעצמי, פֿלעג שטענדיק גיין אין באַד נאָר פֿרייטיק. ערשטנס דאַרף דאָך טאַקע אַ ייד גיין זיך אַרומוואַשן לכּבוד שבת, נישט לכּבוד אַן אַנדער מאַג, והשנית קען איך נישט קיין הנאה האָבן פֿון דער באַד, ווען יענער שטייט מיר הינטער דער טיר מיטן זייגער אין דער האַנט — ווי דער דאָקטער ווען ער מעסט דעם חולה דעם „טאַנסיאָן“, — אויף יידיש גערעדט: דעם בלוטדרוק — און וואַרט נאָר, אַז ער זאָל שוין מעגן אַ קלאַפּ טון:

— שנעל פֿאַרנעם זיך פֿון דאַנען, דאָ שטייט שוין אַ צווייטער אויף

דיין אַרט מיט אַפּגעקענעפּלטע הויזן —

פֿע, אַזאַ באַדן זיך מאַכט נאָר נערוועז. איך קען באַשטיין גאַנצע צען מינוט זיך אויסטון און נאָך אַ ביסל לענגער — זיך אַנטון און זיך וואַשן — אויך מתוך הרחבת-הדעת: מיט הייסער וואַסער און מיט לעבלעכער און ווידער מיט הייסער און דערנאָך ערשט מיט קאַלטער און צום סיום — ווידער זיך אַ בערשטל-טון מיט לעבלעכער און אַט דער סדר איז אין אַ זונטיקדיקן מאַג אַויסגעשלאַסן, דערפֿאַר אַבער פֿרייטיק קען מען זיך פֿלויס- קען אפֿילו אַ שעה און אפֿילו צוויי, קיינער גיט אויף דיר נישט אַכטונג, ווייל האַלב קאַבינעס שטייען ליידיק. דער גרויסער עולם אַרבעט איצט, ער האַרעוועט איצט און שמידט זיך אויס דעם זכות און די מעגלעכקייט צו קענען זיך אַ ביסל לאַזן ווילגיין, אַז ס'וועט קומען דער געזאַרטער זונטיק.

*

ויהי היום, מאַכט זיך אַ מאַל, אַז איך האָב ערב-שבת בשום אופן ואופן נישט געקענט אַפּשפּאַרן קיין ביסל צייט אויף זיך אַריינצוכאַפּן אין באַד אַריין און בין טאַקע פֿאַרבליבן דאָס מאַל אַ נישט-געבאַדענער. מוצאי-שבת האָב איך זיך מיישב געווען: אמת, זונטיק איז אין מרחץ „אויף קעפּ“ און דאָס גאַנצע מרחצ'ן זיך פֿאַטערט מען דאַרט אַפּ על רגל אחת:

— דו האָסט שוין געמאַכט ז' טבילות? פאַר געזונט און פאַרגעס
 נישט צו קומען איבעראַכטמאָג זונטיק נאָך אַ מאָל...
 אַבער מענטשן גייען דאָך און ווי ס'איז — מען בלייבט לעבן, גיי
 אויך, וואָס שטעלסטו דאָ איין?
 און איך בין אַוועקגעגאַנגען נעמען אַ זונטיקדיקן דוש אין אַ פראַנז-
 צווייז אַרבעטער-בעדל.

און געווען איז דאָס אין יענעם אויבנדערמאָנטן רעגנדיקן פרימאַרגן
 מיט די ליימיקע שטיקער רעדנע אַנשמאַט אַ הימל מיט די פלייצנדיקע
 ריטשקעס אין מיטן גאַס, אַז עס גלויבט זיך נאָר צוריק אַרונטערקריכן
 אונטער דער קאַלדרע און... און אַזוי לאַנג שלאָפן ביז די זון וועט אויפגיין!
 ס'איז דאָך אַבער נאַרעש, ביי מיר איז דאָך זונטיק נישט קיין יומא-דפגרא
 און אפילו נישט קיין יום-טוב-שני של גליות, נאָר אַ גאַנץ געוויינלעכער
 אַרבעטס-מאַג, דאַרף מען דאָך נישט פאַטערן קיין צייט אויף צו גיין אַהין
 און צוריק, האָב איך גייענדיק צום דאַווענען, מיטגענומען מיט זיך וועש
 און בין גלייך פונעם בית-המדרש אַוועקגעגאַנגען להבדיל אין באַד אַריין.
 דער ברייטער בולוואַר דע בעלוויל און אַלע פאַראַלעלע און אַרומיקע
 גאַסן האָבן זיך בשלמות געפונען אינעם רשות פונעם איינגעגעסענעם
 רעגן, קיינעם איז אין אַזאַ פריער שעה נישט איינגעפאַלן אים משיג גבול
 צו זיין, נאָר אין דעם הינטער-געסעלע ביסאָן, — אין גאַנצן די גרייס ווי
 אַ געניץ — האָט דאָס לעבן פולסירט ווי געוויינלעך: מענער, פרויען, מיט
 אויפגעשטעלטע קעלנער, מיט פאַרוויקלטע קעפּ און אַלע מיט פעקעלעך
 אונטער די אַרעמס זענען שמיידיק געלאָפן אונטערן גאַס-רעגן, ווער אין
 באַד אַריין און ווער שוין פון דער באַד.

אין דעם גרויסן וואַרטציימער, ווו עס געפינט זיך אויך די קאַסע, איז
 געווען אַזוי אַנגערויכערט, אַז מען האָט כמעט קיין פנימער נישט אַרויס-
 געזען. דעם וואַרטנדיקן, ווי באַווסט, זעט אויס אַ האַלבע שעה ווי דריי
 שעה. און אַז מען איז אומגעדולדיק, ווערט מען נערוועז און צו קאַפּריזע
 נערוון איז דאָ איין תרופה — פאַרשמופן דעם פּיסק מיט אַ ציגייער.
 רויכערט טאַקע דער עולם, אַזוי מענער, אַזוי פרויען. מען רויכערט איין
 פאַפּיראַס נאָכן צווייטן און מען נעמט נישט אַראָפּ די אויגן פון דעם
 געקויפטן בילעט:

— ווען וועט מען שוין אַ מאָל אויסרופן מיין נומער? דאַכט זיך
 אַלע מינוט שרייען אויס די מיידלעך, וואָס ברענגען אין אַרדענונג די
 קאַבינע, אַן אַנדער נומער און צו מיינעם איז נאָך אַלין ווייט —

דער לאנגער קארידאָר מיט די איינצלנע און טאָפּלטע קאַבינעס, וווּ מענטשן האָבן זיך געברייט און געקוויקט און געמאַכט משונהדיקע העוויות, פונקט אזוי גוט, ווי אַ זויגלינג בשעת די מוטער לייגט עס אַרײַן אין אַ צו הייסער באַד, איז געווען העל-באַלויכטן מיט נעאָן-ליכטער אין אויסזען פון קליינע קאַטשלקעס, — אַ קאַטשלקע אויף אַ קאַבינע — אונטער וועלכע ס'זענען געהאַנגען פּלאַטשיקע גלעזערנע קאַרעמעס, וואָס האָבן רע-גולירט דאָס ליכט און עס יושרדיק איינגעטיילט אויף יעדן ווערשאַק פּרייען פּלאַץ. די מילכווייסע, ליכטיקע קאַטשלקעס מיט די „אונטערגעבונדענע באַקן“ האָבן לחלוטין אויסגעריסן פונעם באַזוכערס זכרון, אַז אויף דער גאַס איז איצט טאָג, נישט נאַכט. די קוואַדראַטנע קאַבינעס זענען געווען אַן דעכלעך, אזוי אַז די פּאַרע און די קולות האָבן אַרומגעשוועבט איבערן קאַרידאָר ווי אַ וואַלקן און עס האָבן געקיצלט אין דער נאַז די ריחות פון גליצערין-זיף, פון צעפּאַרעטע לייבער, פון פּאַרשידענערליי ווייבערשער קאַסמעטיק און פון האַר-פּאַמאַדעס. אין פּאַרנעפּלמן הלל האָבן זיך אַרומגעטראָגן: שטיקלעך געזאַנג; אַ וווּליונגעריש צופּיפּן זיך; געוויין פון קינדער, וואָס די זיף-בלאַזן זענען זיי פּאַרגאַנגען אין די אויגן; אַ הויך דורכשמועסן זיך איבערן קאַפּ פון עמלעכע קאַבינעס פון שכנעס, אַדער חברעס, וועמענס נומערן מען האָט גלייכצייטיק אויסגערופן און ועל כולם — דער אומאויפהערלעכער געפלייץ פון די צענדליקער שפּריצערס אין די קאַבינעס. דריי, פיר יונגע מיידלעך אין ווייסע פּאַרטעכער מיט בעזעמער און העמערלעך אין די הענט, זענען ווי פּרוּשינעס אַרומגע-שפּרונגען צווישן די קאַבינעס. קוים האָט זיך אַ קאַבינע באַפּרייט, אזוי איז איינע פון זיי פּאַרשווונדן געוואָרן אין איר אויף אַ קליינער טייל פון אַ מינוט און גלייך האָט זיך פון דאָרט דערטראָגן איר קוויטשיק קול'כל:

— דער און דער נומער, דער און דער נומער —

אין אַ ווינקל פונעם קאַרידאָר איז געשטאַנען אַ מיניאַטורנע טישעלע, אויף וועלכן ס'האַט זיך נישט געפונען קיין שום זאַך הויך: אַ זייגער, אַ בויגן פּאַפּיר און אַ בלייפּעדער. דאָס מיידל — אָן אַ ווייסן פּאַרטעך — וואָס האָט באַדינט דאָס דאָזיקע טישעלע, האָט אפילו נישט געהאַט קיין בענקל און זי האָט עס נישט געדאַרפּט אויך — זי האָט נישט געהאַט ווען צו זיצן. אין אירע פונקציעס איז אַרײַנגעגאַנגען צו פירן דעם טאַבל, ווען די און די קאַבינע איז פון דאָס ניי פּאַרנומען געוואָרן; זאָגן דעם באַזוכער, אַז ער האָט נאָר 30 מינוט אין זיין רשות און ווען די מינוט איז געקומען — ייך מטריח זיין צו דער קאַבינע און אַנקלאַפּן: איין מאָל און צוויי

מאל און אפילו דריי מאל, ביז זי האט דעם פוילאק נישט ארויסגעשלעפט פון דארטן „פאר די אויערן“ —

די זיך אונטערזינגענדיקע האבן ווייטער געזונגען; די זיך איבער-רופנדיקע האבן ווייטער געשריגן אויף קול-קולות; די קינדערשע קולות האבן פארלייגט די אויערן; די צענדליקער שטראמען האבן געשטראמט; די לאמפן האבן געשוועכט אין דער פארע, ווי בלאנדזנדיקע שמערן, ווי מעטעארן. די מיידלעך אין ווייסן האבן געפוצט די קאכלדיקע קעסטלעך מיט די שטאכעמלדיקע שטיי-ברעמלעך און די נומערן האבן זיך גערוקט, גערוקט...

אויף דער גאס, האט מען געזען דורך די פענצער פונעם ווארט-צימער, צעלאזט זיך ערשט דער רעגן גאר אויף אן אנדער מין אופן. דער עולם איז אלץ צוגעקומען. קיין פלעצער אויף צו זיצן איז שוין נישט געווען, איז מען געשטאנען, מען האט געקוקט אויפן ביזן רעגן, וואס האט זיך אונטערגענומען קאליע צו מאכן דעם היינטיקן אפרו-טאג און מען האט זיך איינגעהערט אין דער קריכנדיקער נומערציע.

ענדלעך איז אונטערגעקומען מיין נומער און איך בין אריינגעלאזט געווארן אין דעם שטיינערנעם שטייגל מיטן לעכערדיקן רינוועלע און מיטן „בלאנדזנדיקן שמערן“.

אין די ערשטע פאר מינוט נאכן אפלאזן דעם שטראם, בין איך געווען אין טראנס פונעם „בריען זיך און קוויקן זיך“ און האב קיין מינדסטן אכט נישט געלייגט אויף דעם, וואס קומט פאר ארום מיר. שפעטער, אז דאס לייב האט זיך שוין צוגעווייגט צום הייסן רעגן און איך האב שוין א קלער געטון, אז מען דארף זיך נעמען צו דער זייף, ווייל דער זייגער דארטן אויף דעם פארשאלטענעם מישעלע טייקעט צו ביסלעך און דאס מיידל אין „ציווילן“, וואס איז ממונה אויף מיינע רגעים, וועט שוין באלד אנהייבן צו קלאפן אין דער טיר מיטן קעפל פונעם בלייפעדער:

— שוין צייט, שוין צייט, רירעוודיקער מאנסייע, עס ווארטן נאך

מענטשן —

ערשט דא האב איך תופס געווען, אז עמעצער זינגט דא זייער שוין. די מעלאדיע איז געווען פון אן איטאליענישן פילם, וואס איז לעצטנס געוויזן געווארן כמעט אין אלע פארזיער סינעמאס. דאס דאזיקע לידל האבן איצט אין שטאט געזונגען קינד און קייט, אבער דא, פון אט דער אייגנארטיקער בינע, האט אט די ווילד-פרייע ליד פון דער מעקסיקאנער וואלניצע געהאט גאר-גאר אן אנדער מעם. אונטערן רוש פון אט די קליינע

וואסערפאלן און אפטן געפליעסק פון דלאַניעס איבער צעפארעטע לייבער, האָט אַט די ליד און די ווערטער פון אַט דער ליד אַנטפלעקט באַהאַלטענע כוחות און באַהאַלטענע כוונות און דער עיקר — דאָס זינגען! אפשר נאָר איז יענע סאַפּראַנאַ פון דער אַקעגנאיבערדיקער קאַבינע אַ באַרימטע אַרטיסטקע, אַן אַראַפּגעבלאַנדזעטער שטערן אויף דעם פאַרמאַטערטן בעלווייל? און אפשר איז דער טענאַר פון דער קאַבינע אויף רעכטס אויך אַן אַפּערע-סאַליסט? און יענער אַלט — ווער איז? און יענער באַרימט? אפשר באַדן זיך דאָ היינט לויטער אַרטיסטן, לויטער וועדעטן? דאָס זיסע געזאַנג האָט זיך מחיה'דיק געגאַסן איבער די אַן-דעכלדיקע קאַבינעס און האָט אַנגעפילט די הערצער מיט ווייטיקלעכער בענקעניש, מיט דער זיסקייט, וואָס בלייבט שטענדיק איבער אויפן דנאָ פונעם כּוּם פון צער... לכתחילה איז דער „קאַרידאָר מיט די טירן“ געווען איינגעטיילט אין צוויי לאַגערן: זינגערס און צוהערערס. אַזוי ווי אַבער דער מאַטיוו איז לעצטנס געווען זייער פּאַפּולער, מען האָט אים געזונגען אויף אַלע גאַסן און אויף אַלע בלוואַרן, זענען די צוהערערס ביסלעכווייז אויך אַריינגעצויגן געוואָרן אין כאָר און די זאַפּטיקע סימפּאַניע האָט מיט זיך ממש אַנגעפילט דאָס איינשטאַקיקע מויערל, ווי אַ לאַגל ווערט אַנגעפילט מיט גוטן וויין. מן הצד האָט מען געקענט מיינען, אַז דאָס שפּילט מען ערגעץ אויף אַ פּיאַנינע ברענגענדיק אין באַוועגונג אַלע קלאַווישן. יעדע קאַבינע איז אַ קלאַוויש און זאָל דער קלאַוויש חלילה קאַליע ווערן, ווערט אַ פּגם אין דער גאַנצער סימפּאַניע...

און פּלוצלינג האָט זיך, ווי אַ זעג אויפן קערפּער פון אַ בוים אין דער פּרימאַרנדיקער שטילקייט פונעם וואַלד, אַריינגעריסן אין דער סימפּאַניע אַ קלאַפּ אין איינער פון די טירן און אַ קול פון אַ שמייכלענדיק מיידל:

— מאַנסיע, איר האָט שוין אייערס אַפּגעזונגען —

פון דער קאַבינע, אַן איבערראַשטע שטימע:

— וואָס רעדסטו, מאַ שער? עס קען נישט זיין —

— עס קען זיין, עס קען זיין, מאַכט עס אויף שנעל, וואַרעס אַנדערע

ווילן אויך זינגען —

דאָס מיידל האָט זיך אומגעקערט צו איר אַן בענקל'דיק טישל און ווידער האָט די מעכטיקע ליד אַ שווענק געטון דאָס צימער מיט אַ באַנייטער קראַפּט, ווי דער שטראָם וואַלט נאָר וואָס אויפגעריסן די דאַמבע און זיך דורכגעלייגט אַ וועג מיט כּח. באַלד אַבער האָט זיך דערהערט נאָך אַ שטאַרקערער קלאַפּ אין יענער זעלבער טיר און עס האָט זיך

ווידער דערהערט די מיידלשע שטימע. איצט האָט איר קול אָפגעקלונגען צווישן די מיסמעריעזע מירן, ווי זי וואַלט געלאַכט מיט יאַשמערקעס: — נו, וואָס הערט זיך דאָרט ביי אייך? איר ווערט היינט פאַרטיק, צי ניין?

ווידער האָט אַ קליאַנטשנדיק קול געענטפערט פון דער קאַבינע: — לעס מוזאַ טראַנקיל, מאַ שערי; איך זאָג דיר, פאַראַל ד'האַנער, אַז דיין זייגער איילט זיך —

דאָס מאַל איז שוין דאָס מיידל הינטער דער מיר געווען ביזו ביז גאַר: — מיין זייגער לאַזט צו רו און איר זאָלט די מינוט באַפרייען די קאַבינע, איר הערט? איר געפינט זיך שוין דאָרטן איבעריקע דריי מינוט — און תוך כדי דיבור האָט דאָס קעפל פון איר בלייפּעדער אָנגעקלאַפּט אין אַ שכנישער מיר:

— מאַנסיע, שוין צייט!

אין קאַבינע האָט מען מפסיק געווען דאָס זינגען און עמעצער האָט ביזו געפרעגט:

— וואָס שמערט איר, מאַדעמואַזעל?

דאָס מיידל האָט אַ פאַרלוירענע איבערגעפרעגט:

— וואָס הייסט, איך שמער? איך בעט אייך זיין אַזוי פיל גוט און באַפרייען אייער קאַבינע! אייערע דרייסיק מינוט זענען שוין איבער-געלאָפּן.

— מאַ פאַרשרייב דאָרט אויף מיר נאָך אַ בילעט, וועסטו האָבן נאָך דרייסיק מינוט — פאַרשטאַנען? אַז איך וועל אַרויסגיין וועל איך באַצאָלן און אַצינד שמער נישט!

דאָס מיידל האָט אויפן בויגן פאַפיר געמאַכט עפעס אַ צייכן און איז אַ דערשמוינטע אַוועקגעגאַנגען צו אַן אַנדער מיר. דאָס געזאַנג האָט זיך שוין אַבער אַזוי צעוואַקסן, אַז דער זיך-באַדנדיקער האָט גאַר פון אָנהייב נישט דערהערט איר קלאַפּ. ערשט ווען זי האָט אָנגעקלאַפּט מיטן קולאַק, האָט זיך יענער אָנגערופן:

— וואָס איז? מיך אויך?

— וואָס איז אייך? איר זענט אַ מיוחס ביי אונדז? דער זייגער

— ווייזט

— פאַרשרייב אויף מיר נאָך אַ בילעט און משעפע זיך אָפּ פון מיין

— לעבן

— מאַנסיע, איר לאַכט נישט?

— ווארט, אט עפן איך דיר די טיר וועסטו אליין זען: צי איך לאך, צי ניין?

און אלע זיך-באדנדיקע, סיי די אַנטיילנעמערס אין געזאנג, סיי די, וואָס האָבן בלוז צוגעהערט ווי יענע זינגער, האָט אַרומגעכאַפּט אַ משונה-ווילד עקשנות: נישט פאַרלאָזן די קאַבינעס און נישט איבעררייסן אַט דעם נישט-געוויינלעכן קאַנצערט. אַט דעם איינפאַל, אַז פאַר אַזאַ דבר-שיבוש, ווי 75 פּראָצנט קען מען בלייבן נאָך אויף אַ האַלבער שעה אין אַט דער זעלטענער סביבה און נחנה זיין פון אַט דער זעלטענער נגינה, האָט ווי אַן עפידעמיע אַנגעשטעקט אלע באַזיכערס און באַזיכערניס פון די קאַבינעס. ווי דאָס „מיידל פונעם זייגער“ האָט נאָר באַוווּזן אַ קלאַפּ צו טון אין אַ טיר, האָט איר פון דער קאַבינע גלייך אַ שפאַר געטון אַן ענטפער:

— פאַרשרייב אויף מיר נאָך אַ בילעט —

נאָך אַ קלאַפּ, ווידער:

— נאָך אַ בילעט, דו ווייסט נאָך נישט?

ווידער אַ קלאַפּ און ווידער דער זעלבער ענטפער. דער גאַנץ היפשער בויגן איז פאַרווייט געוואָרן מיט אומגעוויינלעכע צייכנדלעך, וואָס אלע האָבן זיי באַטייט: „נאָך פאַר אַ בילעט“, „נאָך פאַר אַ בילעט“.

דער רעגן האָט אַליץ האַסטיקער געקלאַפּט אין גלעזערנעם דאָך; דאָס געזאנג, וואָס איז איבער אַט דעם אומברחמנותדיקן טיר-קלאַפּעניש טייל-ווייז אַיבערגערייסן געוואָרן, האָט איצט פון דאָס ניי אַ פלייץ געטון נאָך מיט מער עקסטאַז און מיט מער שכרות. די נגינה איז געוואָרן אַליץ קרעפּ-טיקער און זיסער; דער מאַנאַטאַנער רויש פון די צענדליקער „וואַסער-שירעמס“ האָט זיך צוגויפגעגאַסן מיט דער רירנדיקער מעלאָדיע און איז געוואָרן אַ נייטיקער טייל פון איר; די בלאַנקנדיק-ווייסע נעאַן-ליכטער האָבן פון דער פאַרע אויסגעזען ווי אַרומגעלייגטע מיט דורכזיכטיקער וואַסע, אַדער ווי זונען, וואָס כאַפּן אַ קוק וואָס אונטן טוט זיך, אין אַ פאַר-נעפּלטן טאַג; ועל כולם — דאָס פאַרשיכורנדיקע געזאנג און די פאַר-שלעפּערנדיקע סביבה האָט געמאַכט דעם מענטשן פאַרגעסן צו ליב וואָס ער איז אַהער געקומען און צו ליב וואָס ער מוז אוועקגיין פון דאַנען — אַז דאָס מיידל האָט אַנגעקלאַפּט אין מיין טיר, איז דער משקל-ראשון געווען: אויך ענטפערן „פאַרשרייב אויף מיר נאָך אַ בילעט“ און זען מיט וואָס אַט דער מאַדנער קאַנצערט וועט זיך ענדיקן. גלייך אַבער איז מיר

אוינגעפאלן א צווייטער רעיון: ניין, איצט, איז אויף יענער זייט מיר גיכער דא וואס צו זען.

און איך האב אויפן צווייטן קלאפ געענטפערט דעם מיידל: —
 מוט סוויט, מאדמואזעל. דאס הייסט: איין מינוטקעלע, איך גיי שוין.

אין ווארטצימער האט מען אויף מיר געקוקט, ווי אויף איינעם, וואס איז אראפגעפאלן פון מארס. זיי האבן שוין גאר א פנים נישט געגלייבט, אז מען וועט נאך א מאל זוכה זיין צו זען ארויסגיין פונעם קארדאר א לעבעדיקן מענטשן. אין ווארטצימער, אין א טיפן ווינקל, האט געארבעט א קלייניקער בופעט, וועלכער איז געווען אפן בלויז זונטיק, ווייל בלויז דאן, ווען עס ווארט אן עולם קען מען האפן עפעס צו לייזן. איך האב זיך געהייסן געבן א גלאז ביר און אזוי ארום געהאט די מעגלעכקייט צו אבסערווירן, ווי אזוי דאס שפיצל פון אונדזערע קאנצערטמיסמערס: האט זיך אפגערופן אויפן פארזאמלטן עולם. לאזט זיך אויס, אז איך בין אַנגע-קומען „פונקט צום פיק“. עס האט געהאלטן ביי אן אמתן סקאנדאל. מילא די וואס האבן נאך שטארק ליב נגינה קען מען אויך נישט זאגן, אז זיי זענען געווען אנטזיקט פון דעם זיצן אין דעם אַנגערויכערטן ווארט-צימער און פאטערן דעם אפרו-טאג, אבער זיי האבן געליבט שווייגנדיק. עס זענען אבער געווען אזעלכע, וואס דער גאנצער קאנצערט איז זיי אַנגע-גאַנגען ווי דער פאראיאַריקער שניי. דער פלאַמפּיערדיקער בולמוס* פון נגינה איז זיי געווען ווילד-פרעמד און ס'האט נאך געהאט א פארקערטע פעולה — השר בשירים על לב רע... די דאזיקע זענען צוגעשטאַנען צו דער קאסירשע מיט א שאַרפן פראַטעסט. באַזונדערס האט זיך צווישן די פראַטעסטירנדיקע אויסגעטיילט אן עלטערער אַרבעטער, קענטזוק — א קוימענקערער אדער א קוילנמערעגער, וועמען דאס בעדל האט טאַקע א פנים שטאַרק געפּעלט צום „שלוס-בית“. ער האט געטענה'ט צו דער קאסירערין מיט א גרימזאַרן:

— וואס זיצסטו ביי דער קאַסע ווי א קוקלע? דו זעסט וואס פאַר אן עולם עס ווארט דא און קיינער גייט פון דאָרט נישט אַרויס, האָ?

די קאסירשע, אונטערשפּאַרנדיק זיך דאָס ראַזע בעקל מיט א קולאַק:

— וואָס זשע זאַל איך זיי טון? זיך גיין שלאָגן מיט זיי? מיר איז אויך אַנגענעם צו הערן א שוין לידל —

* א שרעקלעכער חשק, א שטאַרקע אויסגעהונגערטקייט. ענלעך אויף: כלות הנפש.

— אזוי? זייער שיין! האָסטו, ווי באלד אזוי, געדארפט אַרויסהענגען אויף דער טיר אַ מודעה, אַז היינט איז די באַד אָפּגעדונגען געוואָרן אויף אַ קאַנצערט, וואָלטן מענטשן כאַטש געוואוסט אויף וואָס זיי גייען — דאָס מיידל, מיט אַ שעלמיש שמייכעלע:

— די זינגערס זענען געקומען אַהער אינקאַגניטאַ... זיי האָבן קיינעם נישט אויסגעזאָגט, אַז זיי גייען דאָ געבן אַ קאַנצערט —

— דו חכמעסט זיך, דאָכט זיך, קראַסאָוויצע?

— וואָס דען זאָל איך טון — וויינען?

— דו מוזסט זיי צווינגען, אַז זיי זאָלן באַפרייען די קאַבינעס און אַריינלאָזן די, וועלכע האָבן זיך נאָך נישט געוואָשן —

— אפשר קענט איר מיר זאָגן, ווי אזוי איך קען זיי דערצו צווינגען?

— מען דאַרף זיי פון דאָרט אַרויסשלעפּן פאַר די פּאָקעס נאָקע-טערהייט —

דאָס יונגע מיידל, מיט אַ פאַרדריסלעכן שמייכל פאַר זיין צו לייכטן טאָן, וואָס ער באַנוצט אינעם שמועס מיט איר:

— דאָס קענען מיר נאָר טון אין צווייען, ווייל דאָרטן געפינען זיך פון ביידע מינים —

— און אליין, הייסט עס, וועסטו זיך איבערשרעקן? קוק זי נאָר אָן, די הייליקע שוועסטער מאַרי, די מאַדאָנאַ פון „סענט-ביסאָן“ —

אַלע פאַרזאַמלטע האָבן אַרויסגעפלאַצט מיט אַ געלעכטער.

די קאַסירערין, אַ באַליידיקטע נישט אויף קאַטאַוועס, האָט אויפֿ-געהויבן דאָס טרייבל פונעם טעלעפּאָן און געבעטן דעם באַלעבאָס פון דער באַד, וועלכער האָט געוויינט מיט דריי הייזער ווייטער, אַז ער זאָל תיכף ומיד אַריינקומען, אָבער טאַקע שוין! טאַקע די מינוט.

אַז דער באַלעבאָס — אַ פעט פראַנצויזל מיט שמייכלענדיקע אויגן און אומרואיקע פינגער — האָט זיך באַוויזן אויף דער שוועל, האָט אים די קאַסירשע באַגעגנט מיט אַ געוויין:

— איך האָב מיך ביי אייך פאַרדונגען אויף צו זיצן אין קאַסע און נעמען געלט, אָבער נישט אויף אויסצוהערן ניבול-פה פון אַזעלכע אַלטע דראַנגעס —

דער אַלטער איז צוגעשפרונגען צו איר:

— אָבער פון יונגע דראַנגעס ביסטו, הייסט עס, יאָ מרוצה אויס-צוהערן... ווי באלד אזוי, טאָ וואָס זשע שמייסטו דאָ? דאָרטן זינגען דאָך סאַמע יונגינקע האַנעכלעך —

דער באַלעבאָס האָט זיך גענוי דערפרעגט וועגן דעם גאַנצן אינצידיענט
און האָט זיך שמרענג געווענדעט צום פאַרסאַזשעטן אַלטימשקן:

— איר האָט נישט קיין שום רעכט צו סקאַנדאַליען און צו באַליידיקן
מיינע מיידלעך. און יענע דאַרמ, וואָס זינגען, — און זינגען, אגב, זייער
שיין — קוים צאָלן זיי פאַר זייער געפינען זיך אין די קאַבינעס, האָט
קייער קיין רעכט נישט זיי אַרויסצוואַרפן, סיידן פּאָלים —
— מוזט איר טאַקע אַרויסרופן פּאָלים —

— פאַר וואָס עפעס מוז איך דווקא אַרויסרופן פּאָלים? מיר טוען זיי
נישט קיין שום שאַדן! אויב איר זענט מיט עפעס נישט צופרידן, גייט און
רופט פּאָלים —

דער אַלמער, מיט גאַל:

— און אויב זיי וועט איינפאַלן צו צאָלן אויך פאַר אַ דריטן בילעט?
— איז טאַקע נישט גוט.

— און אויב זיי וועט געפעלן צו זיצן דאַרט און זיך אונטערזינגען
אַ גאַנצן טאַג?

— איז נאָך ערגער!

אויף יענער זייט פאַרוויינטע שויבן האַבן זיך אינעם גאַס-רעגן
באַוויזן צוויי וועלאַסיפעדיסטן אין שוואַרצע גומי-מאַנמלען. דאָס זענען
געווען זשאַנדאַרמערע-אינספּעקטאָרן, וואָס האַלטן אַן אויג אויף דער
אַרדענונג אין שטאַט. דער אַלמער האָט זיך אַ וואַרף געטון צו דער טיר
און האָט זיי אַ רוף געטון. די זשאַנדאַרמען האַבן מיט זייער מעטאָדישער
געלאַסנקייט אַרויפגעפירט זייערע רעדלעך אויפן טראַטואַר און האַבן זיי
אַנגעשפּאַרט אין דער וואַנט. פון דער שוועל — דערזעענדיק פאַר זיך
אַזא אומגעוויינלעך גרויסן עולם — האַבן זיי גלייך אַ פרעג געטון:

— וואָס האָט דאָ געטראַפן? ווער איז דאָ דער באַלעבאָס?

דער בייזער אַלטימשקער איז גלייך אַרויס מיט לשון:

— אַ חבריא ווילינגען האַבן באַזעצט אַלע קאַבינעס און ווילן נישט
אַרויס פון דאַרמ... זיי איז דאַרט גאַנץ באַקוועם צו שטיין אונטערן דוש
און זינגען און מיר מוזן דאָ טאַרמשען אין רויך און זיך צוהערן צו זייערע
לידער —

דער זשאַנדאַרם האָט זיך אַ גלעט געטון די גאַמבע:

— יא, מען מוז מודה זיין, אַז זיי זינגען מיט געשמאַק און מיט געפיל,

כאַטש זיי זענען וואַגאַבונדן —

— איך האָב נישט געזאָגט, אַז דאָס זענען וואַגאַבונדן! אפשר זענען

זיי אפילו יא וואגאבונדן, אבער איך וועל נישט גיין זאגן אזא זאך אויב איך בין נישט זיכער, אז דאס איז עקזאקט אזוי —

דער זשאנדארם קוקט אויף אים און פארשטייט נישט:

— איר האט דאך אליין ערשט געזאגט: „א חבריא וווילונגען“ —

— מאן שער, וווילונגען הייסט נאך נישט קיין וואגאבונדען! דאס קענען זיין אויך פיינע מענטשן, נאר איצט פירן זיי זיך אויף ווויל-יונגעריש —

דער צווייטער זשאנדארם האט דעם חבר זיינעם „איבערגענומען די הענט“ און האט זיך אנגערופן צום קוילנארעגער:

— מאנסיע דע פארטראן, עפעס פלאנמערט איר מיט דער צונג... אט זאגט איר, אז זיי זענען יא און גלייך קומט ביי אייך אויס, אז זיי זענען נישט —

— פארדאן מאנסיע, איך פלאנמער נישט מיט דער צונג און בין נישט דער פארטראן —

— ביסט נישט דער פארטראן? וואס דען ביסטו דא?

— איך בין איינער פון די געליטענע פון דער קאמאסטרעפע —

— פון וועלכער קאמאסטרעפע?

— טאקע פון דער דאזיקער! וואס די וואגאבונדן, טפו! איך מיינ: די וווילונגען האבן אקופירט די גאנצע זאנע, טפו! איך מיינ די גאנצע באד און לאזן נישט צו, אז נאך עמעצער זאל א ביסל זינגען, טפו! איך מיינ זיך ארומוואשן —

דער פארטראן פון דער באד האט מיט זיינע אומרואיקע פינגער אוועק-געשארט דעם בארעדעוודיקן אלטימשקן און האט זיך געווענדעט צום זשאנדארם:

— מאנסיע, הער מיך אויס, איך בין דא דער באלעכאס —

— וואס זשע האסטו געשוויגן ביז אהער?

— ווי אזוי האב איך געקענט רעדן? דער אלמער האט דען געלאזט קומען צום ווארט?

דער זשאנדארם האט ארויסגענומען פונעם בוזעמטאש זיין נאטיצ-ביכל און האט זיך אנגערופן צום פארטראן:

— דערצייל מיר אלץ מיט א סדר פון סאמע אנהייב אן: וויפל איז

געווען דער זייגער, ווען ס'האט זיך אריינגעריסן די ארגאניזירטע חברה?

— ווער זאגט עס, אז זיי האבן זיך אריינגעריסן? מען האט זיי אריינגע-

געלאזט איינציקווייז —

— דאס בייט נישט די לאגע —

— ...און ווער האט אייך געזאגט, אז דאס איז אן ארגאניזירטע
חברה? גיכער פון אלץ קענען זיי זיך אפילו נישט איינער דעם צווייטן.

— וו-וו-וואס? אין דער דאזיקער ווערסיע וועט קיינער נישט גלייבן!
אויב זיי קענען זיך נישט, היינט ווי אזוי זשע האבן זיי זיך געקענט צונויפ-
רעדן, אז זיי זאלן זיך אריינכאפן אין די קאבינעס אן בילעטן?

— וואס מאכט איר אויף זיי פאר א בלבולים? זיי האבן אלע ביי
איינעם גענומען בילעטן —

— זיי האבן יא גענומען בילעטן? מאדנע! אין וואס זשע דען
באשטייט זייער שמערן די ארדענונג?

— זיי האבן זיך פארהאלטן אין זייערע קאבינעס לענגער ווי דער
טערמין איז... צוליב דעם כאר... כדי עס זאל זיך נישט צעפאלן דער כאר —
צוליב דעם כאר? אינטערעסאנט... איז כדי זיי זאלן אויך ווייטער
קענען אנטוילנעמען אין דעם כאר, זענען זיי געבליבן אין זייערע קאבינעס,
כאטש דער טערמין פון זייערע בילעטן איז שוין לאנג אפגעלאפן... א-הא!
איצט פארשטיי איך! איצט איז שוין אלץ דייטלעך —

— גארנישט איז נישט דייטלעך! אז דער טערמין פון זייערע בילעטן
האט זיך געענדיקט, האבן זיי איינער נאכן אנדערן באשטעלט פאר זיך
פרישע בילעטן —

די זשאנדארמען האבן זיך פארלוירענע איבערגעקוקט:

— האבן זיי, הייסט עס, יא באצאלט פאר דער איבעריקע צייט,
וואס זיי האבן זיך גענוצט מיט די קאבינעס?

— נו, זעלבסטפארשטענדלעך!

דער זשאנדארם האט אפגעווישט דעם שווייס פונעם שמערן:

— פו, א מאדנע פלאנטער... איז אייגנטלעך — אויב זיי האבן יא
געצאלט... פריער געצאלט און שפעטער ווידער געצאלט — איז אין וואס
זשע קלאגט איר זיי אן?

— איך קלאג זיי אן?

— ווער דען? איך קלאג זיין אן?

— נישט איך און נישט איר! די גאנצע סומאטאכע האט אָנגעמאַכט
אט דער אלטער... אזוי ווי ער אליין קען שוין מסתם נישט זינגען, נאָר
כאַרכלען ווי אַ נישט-דערקוילעמע גאַנדז, דעריבער קען ער נישט פאַרליידן
פאַר וואָס אַנדערע זינגען אזוי שוין —
אלע וואָרטנדיקע האָבן אַרויסגעפלאַצט מיט אַ געלעכטער און די

זשאנדארמען האָבן געוואָרפן וועלפישע בליקן אויף אַט דעם אַלמן פאַר-
סאַזשעמן שטערער פון דער עפנטלעכער אַרדענונג.

דער גאַנצער עולם איז געווען אזוי אַרײַנגעטון אין דעם דיאַלאָג
צווישן דעם פאַטראָן פון דער באַד מיטן זשאַנדאַרם, אַז קײַנער פון זײ
האַט זיך נישט געכאַפּט דערויף, אַז דאָס געזאַנג האָט שוין לאַנג אויפ-
געהערט און אין דעם אַקופירטן קאַרידאַר הערשט אַן אידיאַלע שטילקײַט.
דאָס האָבן די מײַדלעך אין די כאַלאַטן שטילערהײַט איבערגעגעבן די
משוררים אין די קאַבינעס, אַז אין צוזאַמענהאַנג מיט זײַער פאַרהאַלטן
לענגער די קאַבינעס, איז אַרויסגערופן געוואָרן פּאַליצײַ, וועלכע שטעלט
איצט צונויף אַ פּראָטאַקאָל —

דערהערט דאָס וואָרט „פּאַליצײַ“, איז דער היכל-הנגינה גלייך פאַר-
שטומט געוואָרן און די „וועדעמן“ האָבן זיך בחפזון גדול גענומען אַנטון.
ווען דער עולם האָט אויסגעשאַסן מיט אַ געלעכטער אויפן חשבון
פונעם „אַלמן דראַנג“, האָבן זיך כמעט גלייכצײַטיק אויפגעשלאָסן אַלע
טירן פון די „קאַנצערטנע קאַבינעס“ און די אַרויסגעקומענע פון דאַרטן
האַבן זיך אויסגעשטעלט צו דער קאַסע אין דער רײַ צו באַצאָלן די „תּוספת
כתּובה“, וואָס זײ האָבן זיך מתחײב געווען צו באַצאָלן. פון דעם הילכיקן
געלעכטער, וואָס האָט זיך צעגעבן אין וואַרטצײַמער בשעת זײַער אַרײַ-
קומען, האָבן זײ פאַרשטאַנען, אַז די זאַך מיט דער פּאַליצײַ איז נישט אזוי
ערנסט, ווי זײ האָבן זיך פאַרגעשטעלט. שטײענדיק אין דער רײַ צו דער
קאַסע האָבן די „משוררים“ זיך נײַגערײַק אײַנגעקוקט אײַנער אין צווייטן
און אומבאַקאַנטערהײַט גנבה'ש געשמײכלט אײַנער צום אַנדערן ווי די
ווייסע-חברהניקעס, וואָס האָבן דעם שטעטל אַפּגעטון אזאַ שפּיצל, וואָס
מען וועט זײ האָבן לאַנג צו געדענקען.

די קאַסירשע, אַ צעפאַטלע און אַ פאַרפלאַמטע האָט גענומען געלט
און פאַר זײַערע אויגן צערײַסן די בילעטן. די באַדינערײַנס אויפן קאַרידאַר
האַבן פאַרכלײַנענדיק זיך אויסגערופן אויפן קול די ווייטערדיקע נומערן,
אײַן נומער נאָכן אַנדערן, אײַן נומער נאָכן אַנדערן. אַ שונק-אײַן דאָס
בעזעמל אין עמערל, אַ וויש, אַ שפּרײַן און — אויסגערופן אַ נומער. די
זשאַנדאַרמען זענען עפעס געווען מוּשוּשט. זײ האָבן זיך אויפגעזעצט
אויף זײַערע „רעדלעך“ און נישט אויפגעהערט צו פרעגן אײַנער בײַם
צווייטן:

— וואָס אײַגנמלעך האָבן זײ געוואַלט פון אונדו, אַט די לײַדיק-

גײַערס?

נישט ווייט פון מיר איז געשטאנען דער בייזער קוילנערעגער, וואָס איבער אים איז דאָ געווען די גאַנצע כּהלה, און לעבן אים איז געשטאנען זיינער אַ חבר אָדער אַ שכן — אויך אַן אַלמער און אויך אַ פּאַרסאַזשעמער. צעצאלנדיק זיך פאַר דער גלאַז ביר, הער איך ווי דער אַלמער כּונטאַר זאָגט צו זיין קאַלעגע:

— באַלד, באַלד וועלן שוין אונטערקומען אויך אונדזערע נומערן —

— יא, אַז מיר האָבן שוין געוואַרט אַזוי פיל, וועלן מיר שוין צוואַרטן

נאָך אַ ביסל —

— אַזעלכע קאַנאַליעס! אָפּהאַלטן אַן איבעריקע שעה צייט —

— מאַל דיר, אַז נאָר אַ האַלבע שעה אַן איבעריקע. די ערשמע

האַלבע שעה איז דאָך זיי געקומען, צי ניין?

דער בייזער קוילנערעגער בייגט זיך אַן צו זיין חבר'ס אויער און

שעפטשעט אַריין שמייכלענדיק:

— און געזונגען האָבן זיי כּפּירוש פון אַלע אַנטיקן, מיינסט איך בין

נישט קיין מבין?

— פאַר וואָס עפעס זאָלסטו נישט זיין קיין מבין?

— ...און מיינסט, אַז איך בין געווען יונג, בין איך געווען לייטישער

פון זיי? נאָך הונדערט מאַל מער וואַגאַבונד —

זה לעומת זה

א חסיד צו א חסיד איז נישט גלייך

פאר דעם גרויסן חורבן, אז ס'איז דערשינען א יידיש בוך, האָט דער
לייענער עס געזוכט מיט ליכט און זיך נאָכגעפרעגט ביי דעם און ביי
יענעם:

— אפשר ווייסט איר, איה מקום כבודו? ווו געפינט מען עס?
מיטן אומקום פון פוילישן און ליטווישן יידנטום האָט דער יידישער
שרייבער פארלוירן זיין חדר. היינט ווען אזא שרייבער גיט שוין אַרויס
א ביכל איז קודם כל קומט עס אים אָן מיט גרינע ווערעס; די אויגן קריכן
אים ממש אַרויס, ביז ער דערלעכט עס צו זען אויף דער ליכטיקער
שיין. און ערשט דערנאָך מוז ער אַליין, מחילה בכבודו ובעצמו אַרומפאַרן
איבער אַלע יידישע ישובים, זיך אַרומטראָגן מיטן פעקל ביכער איבער די
היזער און אַפּשלאַגן ביי יידן די שוועלן:

— אפשר ווילט איר? אפשר דאַרפט איר? און אפשר וועט איר
סתם רחמנות האָבן אויף אַ יידן אַ פאַקנטרעגער און אים לייכטער מאַכן
דעם קלימעק זיינעם מיט אַ ביכל וואָג?
ס'איז אָן אַלטע מעשה: מי מחזיר אחר מו? בעל-האבדה מחזיר אחר
אבידתו —

און אז ער איז שוין מחזיר, — ממש מחזיר על הפתחים, — העלפט
אים דען? געפינט ער דען צוריק די אַמאָליקע יידן און אַמאָליקע לייענערס?
וויים איך וואָס — אַ הלום!
— חבל על דאבדין ולא משתכחין...

*

לייכל וויינשטאַק איז אַ שרייבער. במחילת כבודכם — אַ יידישער
שרייבער —

אין דער היים ביי זיך דאַרטן, לפני הרעש, האָט ער געהאַט נישט
אין אומנות! ער האָט געקענט פיל מלאכות און האָט אין קיין איינער
פון זיי נישט געזען קיין איבעריקן נחת, אָבער ס'איז אים קיין מאָל נישט
איינגעפאַלן, אז אויך שרייבעריי געהערט צו די מתנות, מיט וועלכע דער
הימל האָט אים באַשאַנקען. פון קינדווייז אָן האָט „די וועלט“ גערעדט
אויף אים, אז ער האָט אַ געבענטשמע פען. מיט זיינס אַ צופעליק בריוועלע,
וואָס לייבעלע האָט ערגעץ אַנגעוואָרפן שמייענדיק אויף איין פּוס, שרייבט

דיק עם אויף דער קני, אדער אויף דער וואנט, אדער ביי עמעצן אויף דער פלייצע, האָט זיך די וועלט אַרומגעטרעגן ווי מיט אַן אבן-טוב, געמייטלט אויף דעם ווי אויף אַ מופת און לייטן האָבן בשום אופן נישט געוואָלט גלייבן, אז אַט אזא מעשה-רוקח האָט געקענט אַנשרייבן אַ חדר-יינגעלע. אין גערויש פון די יאָרן איז דער רעש אַרום לייבעלעס „פען-מטעמים“ כמעט פאַרגעסן געוואָרן. וואָס עלטער דער מענטש ווערט, אַלין קלענער ווערט די רבותא פון זיין יאָ קענען אדער נישט קענען. נישט פאַרגעסן און זיך נישט מתיאש געווען פון אַ מאָל נאָך צו באַשאַפן „עפעס אזוינס“, האָט זיך נאָר דער בעל דבר אַליין — לייבל וויינשאַטאַק. פון קליינווייז אויף האָט אים געפיקט אין קאַפּ, אז ער וואָלט געקענט אַנשרייבן אַ „זאָך“, וואָס זאָל זיך קענען פאַרגלייבן מיט די גרויסע זאַכן שכבר יצאו להם מוניתין בעולם, וואָס די גאַנצע וועלט קלינגט מיט זיי. אָבער דאָס דחקות ביי די עלטערן אין שטוב און שפעטער ביי זיך אַליין אין שטוב האָט אים געפענטעט די הענט מיט די פיס און ער איז קיין מאָל נישט געקומען דערצו, אז ער זאָל זיך קענען אַוועקזעצן און פרווון זיינע כוחות אויפן שרייבערישן געביט.

דאָס לעבן איז דערווייל געגאַנגען. די צווייטע וועלט-מלחמה האָט די וויינשאַטאַקס אויסגעריסן פון זייערע היימען מיטן וואָרצל און האָט זיי אזוי לאַנג אַרומגעוואָרפן און אַרומגעשליידערט מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, ביז זיי זענען נאָך דער קריג מגולגל געוואָרן אין אַ די-פי לאַגער, וווּ זיי זענען געבליבן שטעקן גאַנצע דריי יאָר. און דאָרט האָט לייבל אויסגעפירט זיינס! ווי איינער רעדט — כאַן מצא בעל-חוב לגבות את חובו! ער האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט אויף אַלע הבלי עולם-הזה; ער האָט זיך אויף יאָרנלאַנג אָפּגעשפּאַרט פון דער גאַנצער וועלט און האָט אַרויפגעכאַפט אויף פאַפיר דאָס, וואָס ס'האָט אים געשטיקט און געוואָרען אַלע זיינע יאָרן. קומענדיק קיין פאַריז מיט זיין „פאַפירענעס אוצר“, האָט ער געגלייבט, אז ווי נאָר ער וועט וועמען ס'איז מגלה זיין אַ טפּח, אַ כּי-הוא-זה פון זיין „אוצר בלוס“, וועט זיך אויפהייבן אַ רעש:

— שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם —

אזוי האָט לייבל געגלייבט, דער גליקלעך-מעוברת'ער לייבל. פאַקטיש איז דאָס אָבער צוגעגאַנגען אַ ביסעלע אַנדערש... ער האָט געוויזן זיין ווערק צו די „בעלי-תריסין“ און דעה-זאַגערס פון דער עיר ואם בישראל: פאַריז, און געוויזן האָט ער בפירוש נישט נאָר קיין טפּח און קיין שפיץ-ברוסט, ווי ער האָט פריער ביי זיך אָפּגעמאַכט. ער האָט זיין ווערק

געגעבן צו ליינען נישט איינעם און נישט צוויי, נאָר אפשר אַ טויז „גדולים“ פון אַלע אינסטיטוציעס, וואָס זיי זענען ממונה לאותו דבר, אַכטונג צו געבן אויף דעם מצב פון קולטור און ליטעראַטור און אַלע אַנדערע „טורן“, און וואָס דאַרפן זיין גרייט מיט אַלע אַקווערמקע מכשירים כביכול: טאַמער באַווייזט זיך ביי אַ יידישן שרייבער אַ רמו פון „ווייען“, פון חבלי-לידה, מוזן זיי שטייען גרייט „אַפּצונעמען דאָס קינד“, דעם רך הנולד, און זיך מיט אים מטפל זיין ככתוב, ווי עס שטייט ביי זיי דאַרמין געשריבן אין אַלע פּראָגראַמען און טראַקטאַטן... און ס'איז בפירוש אַלעמען געפעלן געוואָרן און אַלע האָבן זיי אים פאַרויסגעזאָגט גרויס דערפאַלג און ווייטע באַרימטקייט און אפילו ביאַליק-פּרייז און גאַנקור-פּרייז און נאָבל-פּרייז, — מיט איין וואָרט: אויף קיין שכחים האָט מען זיך נישט געקאַרגט. ווען זשע איז דאָס אַלץ גערעדט געוואָרן? אויב ער קען זיינע ביכער אַרויסגעבן פון זיין אייגענעם טאַש! אָבער אויף צו געבן וועלכע עס איז ממשותדיקע הילף צום אַרויסגעבן דאָס בוך, — דערויף איז קיינער נישט געווען אין דער היים...

און חדשים זענען דערווייל געפּלויגן פונעם קאַלענדאַר, ווי די שוואַרצע ראַבן פונעם קוימען. לייבלס פאַמיליע האָט געליטן הונגער און קעלט און לייבל איז אַלץ אַרומגעלאָפן איבער די צענדליקער אינסטיטוציעס, זיך מכניע געווען פאַר די איבערגעפרעסענע אבות-העיר, זיך געוואַלגערט הינטער די טירן פון די עס-האַרצישע כלומרשטדיקע עוסקים בצרכי-ציבור און — רעד צום לאַמפּ! די היינטיקע פאַסקודנע וועלט — זאָגן זיי — האָט נישט פאַרדינט, אַז מען זאָל זי מכבד זיין מיט אַזאַ אויסערגעוויינלעך-געראַטן ווערק; זאָל ער, וויינשטאַק, — עצה'ן זיי אים, די אבי-אבות פון די קהלישע פינאַנסן מיט די קופּערנע שטערנס — זאָל ער שוין בעסער באַהאַלטן זיין מתנת-אַלקים פאַר שענערע דורות און ביי עפעס וואָס זיך גיין לערנען פרעסן הויז...

די פאַמיליע, גוטע שכנים, און סתם גוטע ברידער, — יידן בני-רחמנים, האָבן לייבלען אויך געעצה'ט אַפּלייגן זיין ליטעראַרישן חלום אויף בעסערע צייטן.

— דו זעסט דאָך גוט — האָבן זיי געטענה'ט — אַז דו קלאַפּסט מיט דייןע שוואַכע קולאַקעס אין אַן אייזערנער וואַנט. אַט די פאַרזינער ביוראָקראַטן פעלן אַוים יידישע ביכער? ווען דו זאָלסט זיי נאָך פאַרלייגן: אַ באַל לטובת קעבעכע, וווּ מען קען מאַכן אַ קערטל און זיך אפילו דורכטענצלען אויב מען קען נאָר, — מען! וואַלט מען נאָך מיט דיר

אפשר גערעדט, צי למשל א יידישע פלימע, אדער אן אפערעמקע מיט אזא ציקאווע נאמען, ווי: „האצמאך קריכט אויף דער לבנה“, אדער: „דער קעניג פארוק רייטנדיק אויף א זשאבע“, וואלט עס זיי נאך אפשר א נעם געטון, אבער — ביכער-שמיכער, אויף וועלכע מען דארף טאקע אויפ-שליסן דעם שופלאד און ערשט דערנאך זיי אפלאזן מיטן וויכער? ווארעם ווער ליענט היינט? און וועמען ליגט דער קאפ דערביי, אז ער זאל זען, אז עס זאל ביי יידן זיין, וואס צו ליענען? און סתם, זאג מיר, צו וואס זאל ער אפילו איינטונקען א פינגער אין קאלט וואסער, אז ער האט אזוי אויך א ווארעם שטולעכל, א פעמן געהאלט און דערצו נאך א שם פון א לאנג-יאריקן עסקן בצרכי צבור באמונה... צו וואס, פרעגט זיך, זאל ער זיך גיין הרגענען און קריגן מיט דער גאנצער וועלט פאר דיר? דו קענסט אזוי א לעבן לאנג זיך בוקן פאר אט די פראנצזימירישע אדונים מיט זייערע שרץ-קאלמע אונטערלעקערס און זיך נישט א ריר טון מיט דיין אונטער-נעמונג אויף קיין איין ווערשאַק. פאלג אונדז, גיב א כראקע אויף דעם אלעמען —

לייבל וויינשטאק האט אבער נישט געהאט קיין כח א כראקע צו טון. וואס מער ער האט געליטן איבער זיין „איינרעדעניש“, אלץ טיפער אין הארצן און אין כלוט האט זיך ביי אים באזעצט דער געדאנק, אז ער מוז ברענגען זיין שאפונג צו א גוטן תכלית! ער מוז, ווען ער זאל אפילו וויסן, אז דאס וועט אים קאסטן דאס לעבן —

ער פלעגט קוקן אויף זיינע קונטרסים און וויינען מיט כלזטיקע טרערן, ווי מען וויינט צוקאפנס פון א חולה-מסוכן...

— הלך ילך ובכה נושא משך הזרע...

סוף כל סוף האט אויך לייבל תופס געווען, אז די „מארגנס“ מיט די „איבערמארגנס“ פון די „שבעה טובי העיר“ און פון די צענדליקער פרעזידענטן און גענעראל-סעקרעטארן פון די געזעלשאפטלעכע זומפן זענען פון דער לכתחילה נאך באשאפן געווארן מיט דער פאסקודנינקער כוונה:

— צו וואס טויג מיר בלייבן א שלעכטער, ווען איך קען פאר דעם זעלבן געלט בלייבן א גומער?

ענדלעך האט לייבל זיך אויסגעניכטערט פון די פארסמ'ענדיקע צוזאגעכטסן און האט אנגעהויבן צו זוכן מער רעאלע דרכים, ווי אזוי צו ברענגען זיין ווערק אויף דער לעבעדיקער וועלט. דער אייגנטימער פון

דער דרוקעריי, צו וועלכער ער האט זיך גאר נישט לייכט דערפרעגט, האט אים געמאלדן טרוקן און געשעפטלעך:

— איך קען אייך ארויסגעבן דאס ווערק בתנאי, אויב איר וועט קודם אריינמראגן האנט-געלט כך וכך און ווען די ביכער וועלן זיין פארטיק, וועט איר מיר דארפן אויסשמעלן וועקסלעך, אז איר וועט מאנאמלעך אריינמראגן —

לייבל האט געוויינט פאר פרייד און האט בשמחה וכששון נאכגע-שאקלט מיטן קאפ אויף אלץ, אויף אלץ, אבי דאס בוך זאל שוין א מאל דערוען די ליכטיקע שיין —

נישט האכנדיק קיין מזומנים אויף אפצוצאלן דעם אדערוויף, האט לייבל זיך אנגעבארט גמילות-חסדימלעך, „ביי דער זון און ביי דער לבנה“ והמותר האט ער פאר א משכון געבראכט צו מאסקען אין דרוקעריי אריין אלע זיינע מער ווייניקער ווערטבארע הפצים פון דער שטוב, אנהייבנדיק פון דעם ווייבס פוטערמאנטל ביזן הנוכה-לעמפל און בשמים-ביקסל. עס האט גענומען א לאנגן, לאנגן זמן, אבער ענדלעך איז וויינשטאקס ווערק ארויס פון דרוק אין עמלעכע כרכים.

בימי הדרוקן זיך איז לייבל געווען מער ווי זיכער און ער האט זיך געגעבן די מי מיט זיין זיכערקייט אנצושמעקן אויך דעם ארומיקן גראב-קעפיקן עולם, אז דער גאנצער טיראזש ביכער וואס ער דרוקט, וועט אים נישט קלעקן אויף, „אנצוהאדעווען“ בלויז פארזייער יידן אליין. עפעס א שפאס — פארזייער! אויב עס זאל אפילו נאר קויפן איין ייד פון הונדערט, — דאס זאגט ער שוין פאר א גוזמא! — וועט אים אויך קיין ביכער נישט-קלעקן. און פאר די יידן פון דער פראנצויזישער פראווינץ וועט מען גלייך מוזן אנהייבן דרוקן א צווייטע אויפלאגע. און פאר די יידן פון ענגלאנד און בעלגיע און פון דער שווייץ און פון האלאנד — א חוץ אן אויפלאגע! און די יידן פון ארגענטינע און פון בראזיל האבן קיין נשמות נישט? — מוז מען פאר זיי אפבאקן א באזונדער אויפלאגע! און וואס האבן נעכעך געזינדיקט די יידן פון ישראל?

— רבנו-של-עולם — פלעגט לייבל פאר זיך אליין אויסשרייען אין עקסטאז — דאס הייסט דאך טאקע באמת: והריקותי לכם ברכה עד בלי די, עד שיכלו שפתותיכם מלומר די! און צו וואס דארף ער עס אזוי פיל געלט? סתם אבי האלטן עס? וואס וועט ער טאן מיט דעם? גאט האט געהאלפן, — ווי דען? אז מען לעכט, דערלעכט מען! — און מען האט צו לייבל וויינשטאק, אין זיין ענג, און פינצטער דירה'לע

געבראכט צו פירן דעם ערשטן טראנספארט ביכער — עמלעכע מאות
עקזעמפלארן. א שמחה, א גדולה! באקאנטע און פריינד האבן אפגעגעבן
א ברייטן מזל-טוב און האבן דערביי צוגעווינטשן, ווי צו א חתונה:

— איר זאלט דערלעבן פיל נחת פון זיי און זיך שנעל אפפארטיקן
מיט זיי, ווייל נישט דאס איז סחורה וואס ליגט, נאר די וואס לויפט און
לאזט זיך נישט איינהאלטן —

האט לייבל געדאנקט פאר די גומע ווונטשן און בשעת-מעשה ביי זיך
אין הארצן חוזק געמאכט פון זיי:

— נארענים בלייבן נארענים! מיט אזעלכע ביכער האט ער א דאגה
פאר קונים? אט שומים! פאר וואס ער האט יא מרה-שחורה איז: אז די
שמאט וועט פלוצלינג געווירר ווערן, אז דאס לאנג-דערווארטע ווערק איז
שוין דא, זאל הלילה נישט ווערן אזא געדראנג אויף זיין געסל און אזא
רייסעניש צווישן די קונים, אז עס קען הלילה וחס קומען צו הריגות. אט
פאר וואס ער האט מורא געהאט! ער האט נעבעך געציטערט אימת-מות,
אז עס זאלן הלילה נישט זיין קיין מענטשלעכע קרבנות פון דער גרויסער
שפע, וואס דארף זיך אראפלאזן אויף אים אין צוזאמענהאנג מיטן רך
הנולד.

און עס דערמאנט זיך אים א מעשה-נורא פון „נביאים“, ווו די ישועה
האט גלייכצייטיק געבראכט אויך צו א מענטשלעכן קרבן —
...ויהי סאה-סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל כדבר ד'; והמלך
הפקיד את השליש אשר נשען על ידו על השער וירמסוהו העם בשער
וימות...

צוריקגעשמועסט — טראכט ער זיך אליין — טרעפט מען אין דער
תורה-הקדושה עפעס אנדערש אויך —

און עס דערמאנט זיך אים א צוואג און א ברכה פון פרשת „עקב“:
...לא תוכל כלותם מהר, פן תרבה עליך חית השדה...
עמלעכע בעלי-בתים פון דער שול, וואס האבן זייערע „שמעט“ אויף
דער זעלבער באנק וואס ער, האבן אים פייערלעך געמאלדן:
— פארלירט נישט דעם קוראזש, פריינד וויינשטאק! מיר וועלן ביי
איך נעמען אייער בוך!

האט זיי לייבל אפגעמאסטן מיט א וויסטן בליק פונעם קאפ ביז די
פיס. ווען ער איז נישט אזוי אויפגעלייגט פון זיין נצחון און וויל נישט
זיך אליין פארשמערן די שמחה און לא כל שכן די שמחה-כללית, וואלט
ער זיי שוין דווקא געווירן א ביכער-נעמעניש, וואלט זיי דאכט זיך א נעם

געטון ביים בוך און ביי די קישקעס, נאָר ער וועט דאָך נישט זיין קיין מלבין פני חבירו ברכים, האָט ער זיי געענטפערט קאלטבלומיק און כמעט שמרענג:

— אַ דאָנק אייך פאַר אייער גוטן ווילן, אָבער איך קלער אפילו נישט צו פאַרלירן דעם קוראָזש און קיין מוכר-ספרים בין איך נישט! אויב איר ווילט קויפן מיינעם אַ גאַנג ספרים דאַרפט איר זיך מטריה זיין אויפן „פלעצל“ צום מוכר-ספרים. איך וועל אים נישט משיג-גבול זיין!

די יידן האָבן באַליידיקטע געקוועטשט מיט די אַקסלען:

— מילא ניין, דאַרף מען נישט. מען קען לעבן בלייבן אזוי אויך .

לייבל מיט זיין ווייב און קינדער האָבן אָפגעטראָגן אַ מאה ביכער אין די יידישע ביכער-קליימן, וואָס געפינען זיך אין יידישן קוואַרטאַל אויפן „פלעצל“ מיט אַזאַ שמחה, פונקט ווי דער יידישער פויער פלעגט בימי הבית ברענגען בכורים אין בית-המקדש אַריין. ער האָט זיי איבער-געלאָזט זיין אַדרעס און האָט זיי אָנגעוואָגט מיטן האַרבן וואָרט, אַז באַם עס וועט זיי אויספעלן סחורה זאָלן זיי אים אַ ידיעה געבן מיט אַ פנעאומאַטיק. אויף זיין חשבון!

אַ וואָך צייט איז ער געזעסן אין שטוב, ווי אויף הייסע קוילן — דאָס „פלעצל“ שווייגט! נישט קיין פנעאומאַטיק, נישט אפילו קיין פראַסטער בריוו — סאַבאַטאַזש! און לייזן פאַר די ביכער, ווייסט ער גוט, לייזט מען דאָך יאָ! דער שול-שכן פון דער רעכטער האַנט האָט אים דערציילט, אַז ער האַלט שוין אין בוך דאָ און דאָ און ס'איז צוקערזיס, און דער שול-שכן פון דער לינקער האַנט האָט אים דערציילט, אַז ער האַלט שוין אין בוך דאָרט און דאָרט און ס'איז מלא-טעם, ממש — טועמיה חיים זכו, און ביכער האָט ער אין יעדן קלייטל איבערגעלאָזט בסך-הכל צו פופציק שטיק, היינט פּרעגט זיך: פאַר וואָס זשע שווייגן זיי, די אַזעלכע און אַזעלכע?

פאַרנדיק אויפן „פלעצל“ איז ער גרייט געווען די קאַלטבלומיקע בוכ-הענדלערס קורע כּדג זיין. ווי אזוי האַלט מען עס ביי זיך פּרעמד געלט און מען שלאָפט רואיק? און טאַמער, לא יעלה ולא יבא, האָט יענער נישט אויף דער הוצאה? און טאַמער לויפן ביי יענעם אונטער וועקסעלעך צום באַצאָלן? מה נאמר ומה נדבר, — נישטאַ קיין יושר אויף דער וועלט און שוין!

לייבל איז נבהל ונשתומם געוואָרן, ווען ער האָט דערזען, אַז די פּעק מיט זיינע ביכער אזוי ווי ער האָט זיי דאָרט אַנידערגעלייגט, אזוי ליגן

זיי זיך אין ווינקל בשלמות. אין יעדן קלייטל באזונדער האָט געפעלט צום סבוב צו איין ביכל. מאַקע די איינציקע פאַר ביכלעך, וואָס זיינע שול-שכנים האָבן זיך איינגעהאַנדלט... און די איבעריקע ליגן זיך ווי די ספּאַ-טיקעס און שוויגן שמיל...

דערפאַר אַבער, אין אַ שעה אַרום, אַוועקגייענדיק פון די געניטע בוכ-הענדלערס האָט שוין לייבל גענוי געוואָסן די סיבה, פאַר וואָס זיינע ביכער ליגן אין אַ קרן-זווית כאַבן שאין לו הופכין. אַ פאַרשעמטער און אַ דער-נידעריקטער איז לייבל געשטאַנען פאַר זיינע „שופטים“ און האָט אַריינגעכאַפט אַ פאַרציע:

— אַז איר זענט אַ במלן אַ ייד, ווער זשע איז אייך שולדיק? אין היינטיקע צייטן, אַז מען האָט קיין שכל נישט, דאַרף מען קיין יאַרן אויך נישט האָבן! קודם כל מוזט איר דאָך פאַרשמיין דעם עצם פּראָבלעם, דעם אַזוי גערופענעם: עיקר-העיקרים, אַז וואָס? אַז אַ בוך ווערט היינט נישט געקויפט לשם לייענען, — וועלכער שומה זעצט זיך עס היינט אַוועק לייענען ביכער? און נאָך אין עטלעכע כרכים? מעג דאָס בוך זיין אַ שעקספּיראַוואָסקע זאַך, אַ צווייטער „מלחמה און שלום“, זענען היינט נישט אַזעלכע משוגעים! די מעלעוויזיע האָט שוין לאַנג אַפּגעזאַגט אַ רבנן-קדיש נאָך אַלע מינים ביכער, אפילו די בעסטע און די קורצסטע. וואָס זשע דען? דאַרף מען דאָס בוך פאַרוואַנדלען אין אַ „אַקציע“, אין אַן אַביעקט פון געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט, פון פאַרשפּרייטן „קולטור“ —

— אויף אַלע שבעה ימ'ען?

— אייער באַבעס דאגה! זאַל אפילו זיין אויף אַלע שבעים ושבעה ימ'ען... און צוליב דעם האָט איר געמוזט פּריער — אַדער אפשר קענט איר עס טון נאָך איצט אויך, עס קען זייער געמאַלט זיין, אַז איר האָט נאָך עד היום גאַרנישט אַנגעוויירן — אַריינברעמן אין אַ פאַרטיי... אין איינער פון די פאַרטייען, וועלכע טרומיימערן אויף דער גאַנצער וועלט, אַז זיי פאַר-שפּרייטן קולטור אויף דער יידישער גאַס. זעלבסטפאַרשמענדלעך, אַז איך שיק אייך נישט צו די כלומר/שמע קאַמוניסטלעך. דאָס וואָלט דאָך מאַקע געווען: נום זהב באַף חזיר... און זיי אַליין זוכן אויך נישט מיט קיין ליכט דייקא און דווקא אַ בעלזער חסיד... זיי זענען נישט שטאַרק מקפיד, אויב דער, וואָס וויל אַנקומען אין זייער חברותא, איז אַ חסיד פון אַן אַנדער רבי'ן... אַבער נעמט למשל: די מפא"י. צי זיי מאַכן אין גאַנצן גוט, צי נישט אין גאַנצן, — אַבער זיי שטייען איצט ביים ברעמל, זיי פירן אַן מיט דער קאַמאַנדע און „האוחז ביד“ איז פון קדמונים אַן אַ וואַגיגע

תפילה! צי נעמט למשל: די מזרחי. זיי זענען שוין דווקא נישט אזעלכע קנאקערס ווי די מפא"י, צי אפשר זענען זיי גארנישט קיין קנאקערס, אבער ווי די זאך איז — קיין אייגענעם מענטשן וועט מען נישט לאזן פאלן. אז זיי וועלן אריינשיקן א בוך צו זייערן א פארטיי-חבר, וועט מען פאר אים באצאלן. צי יענער דארף דעם בוך אַנשטאַט א פיל צום שלאָף, צי ער דארף אים אויף כפרות, צי אפילו אויף כפרות אויך נישט, — אבער ער וועט נישט מעיו-פנים זיין פאר דער פארטיי. דינא דמלכותא דינא! צי נעמט אפילו די רעוויזיאָניסטן. איך זאָג: „אפילו“, יענע זאָגן דאָך גאר אויף זיך: לי משפט הבכורה! בקיצור — וואָס זיי זענען, זענען זיי, אבער א בוך פון זייערן א פארטיי-חבר וועלן זיי פארצוקערן נאָך גיכער פון דער מזרחי און אפילו פון דער מפא"י אויך... דאָס, ברודער-לעבן, איז די איינציקע תרופה צו א יידיש בוך, אויב איר ווילט נישט, אז די עכברים זאלן ביי אייך היינטיקס יאָר האָבן א סעודה כסעודת שלמה בשעתו — לייבל האָט זיך אָנגערופן מיט א טאָן פון עכטער אַנטשלאַסנקייט:

— זיי זאלן מיר אפילו צוזאָגן הרים גבעות, וועל איך נישט גיין אין קיין שום פארטיי! נישט אין אייער האוהז-כיד-פארטיי, נישט אין דער גארנישט-קיין-קנאקערס-פארטיי און אפילו נישט אין דער בכורים-פארטיי! איך האלט, אז דער ייד, וואָס גייט אין א פארטיי — הוציא את עצמו מן הכלל! און איך וויל געהערן צום גאַנצן כלל ישראל, פונקט ווי דער גאַנצער כלל ישראל געהערט צו מיר, האָט איר מיך פארשטאַנען, אדוני המוכר-ספרים?

— איך האָב פארשטאַנען, וואָס דען, איך האָב נישט פארשטאַנען? איך האָב פארשטאַנען, אז איר זענט א בטלן הגדול, הגבור והנורא און איך בין אייך מכביח, אז איר וועט קיין מאָל נישט האָבן צו געבן דעם ווייב אייערן אין מאַרק אַריין —

— בייסט אייך אָפ א האַלבע צונג!

— גם אתם! בקיצור, איך קען מיין קאָפ אויף אייך נישט אַרויפזעצן. אויב איר זענט א יאָלד, איז אייער ווייבס גליק און ביי מיר, אז אייער פעקל וועט אַפליגן נאָך א וואַך אַדער צוויי און קיינער וועט זיך צו דעם נישט צורירן אזוי ווי ביז אַהער, וועט איר עס מוזן במחילה נעמען אויף צוריק, ווייל קיין סקלאַד האָב איך נישט און אויב איך וועל זיין געצווונגען עס אַראָפצושיקן אין קעלער אַריין, וועט איר שוין זען פון אייערע ביכער נאָר די אותיות-פורחות —

דער צווייטער מוכר-ספרים האָט צו לייבלען שוין גערעדט א ביסל מענטשלעכער:

— מילא, אז צו קיין פארטיי געהערט איר נישט און קיין שום אינסטיטוציע שטייט נישט הינטער אייערע פלייצעס, טוט זשע כאַטש אלץ, וואָס ס'איז אַפּהענגיק פון אייך. צעטראַגט אייערע ביכער יעדן שרייבער און ספּק-שרייבער און ערב-שרייבער און מוצאי-שרייבער, מילא אן עק! זאל מען כאַטש רעדן פון אייך און שרייבן וועגן אייך און דער עיקר — זעט, אז אין אלע צייטונגען זאלן טאַג-טעגלעך זיין גרויסע אַנאַנסן וועגן אייער בוך. דאָס טשמעליעט אַ ביסל אין קאַפּ אַריין, ווי אַן איינגעגעסענע פּליג. און נאָך איין זאַך: זעט צו דרוקן אין די צייטונגען וואָס מער פּראַגמענטן פון אייער ווערק, וואָס מער, וואָס מער איז אלץ גלייכער, דאָס האָט דעם זעלבן כאַראַקטער, ווי צום ביישפּיל: אויסוואַרע-מונג-קאַמפּרעסן; צולייגן אַ גאַרטישטישניק; אַ שטיקל קאַנדלצוקער אין מויל פאַר אַ סגולה צום הוסט. איך רעכן אייך אויס ספּעציעל אַזעלכע זאַכן, וואָס קוים דאַרף מען דאָס טון, איז וואָס מער מען טוט עס, איז אלץ גלייכער... און צו דעם אַלעמען מוז מען נאָך האָבן אַ שטיקעלע מול אויך, כאַטש אַ בריוון, אַ שמעק אַ לעק — און ערשט אז מען האָט אַט דאָס אלץ צוזאַמען, קען מען ערשט האָפּן צום אייביקן — אולי ירחם... אַכער קיין גרויסע זאַכן זאלט איר אויף דעם אַלעמען נישט בויען —

ס'איז פאַריבער אַ גאַנצער חודש צייט —

לייבל איז מיט גאַטס הילף און אַ דאַנק די פאַריזער קונים אויף אַ יידיש בוך געוואָרן אַ פּראַקטישער מענטש. ער איז שנעל געווויר געוואָרן, אז יעדעס איינציקע בוך, וואָס עס ווערט פאַרקויפט איז אַ נס מן השמים און אַ ראיה האָט ער — לאו בכל יומא איתרחיש ניסא! נישט אלע טאַג ווערט פאַרקויפט אַ בוך! ער האָט פאַרבויען זיין נאַריש גאות און האָט אַנגעהויבן בעטן ביי יעדן איינעם פון די היימישע מענטשן — עס פאַר-שטייט זיך, אז פריער בלחש, אויפן אויער, און דערנאָך אלץ העכער און העכער, פאַרקערט די חקירה! זאל אַ צווייטער אויך דערהערן! — אפשר ווייסט ער פון אַ פאַר פיינע מענטשן, וואָס מען קען צו זיי אַרויפגיין מיט אַ בוך —

די יידיש ורעים האָבן דערהערנדיק זיינע רייד גענאַפט און געשמוינט:

— איר וועט אַליין צו זיי אַרויפגיין מיטן בוך?

— אַן אַנדער ברירה האָב איך? אז דער כאַרג גייט נישט צו

— מוחמד'ן —

און ס'איז אַוועק אַ גאַנג —

די וועקסעלעך, וועלכע לייבל האָט אויסגעשטעלט דעם דרוקער מיט

אזא משונה/דיקער פרייד, ממש מיט: גילה, רינה, דיצה וחדוה, האבן איצט געשטיקט און געוואָרגן און גענומען פארן גאַרגל און געטריבן מיט די ביכער אין די הייזער!

און דער שרייבער ליבל וויינשטאָק איז געוואָרן אַ טיפישער מחזיר על הפתחים. און ער האָט אין פיל הינזיכטן טאָקע דערמאָנט אין יענע שמענדדיקע אַרעמעלייט, וואָס פלעגן אין די ערב-שבת'ן זיך „אַרויסלאָזן“ איבער דער שטאָט. דער חילוק צווישן יענע פון דאַמאָלסט און אים פון היינט איז געווען כמעט אַ נישט-אַנזעעוודיקער. יענע האָבן געטראָגן אין דער האַנט אַ לייזונטענע טאַרבע און ער — אַן אַפּגעריבענע, אַ לעדערנע; יענע האָבן געלייגט אין דער טאַרבע אַריין און ער — פון איר; יענע האָבן באַקומענדיק די פאַדאָטשקע איבערגעלאָזט דעם בעל-הבית בלויז ברכות און ער האָט צו די גוטע ווונטשן נאָך צוגעגעבן אויך אַ ביכל, אַדער עטלעכע ביכלעך, אַפּהענגיק וואָס פאַר אַ נעמער יענער איז געווען...

אין זיינע ביטערע וואָגלענישן איבער דעם אומענדלעכן כרך פאַריז, — אַ מאָל צוזאַמען מיט זיין פרוי, אַן אַנדער מאָל מיט אַ קינד — האָט ער זיך שוין לאַנג מיאש געווען פון צו טרעפן אַ קונה, וועלכער זאָל זען אין אים נישט קיין מקבל מיט אַ ביכל פאַר אַן אויסרעד, נאָר אַ שרייבער וועלכער האָט באַשאַפן אַ זאָך, וואָס קען דעם לייענער — אויב ער זאָל זיך נאָר וועלן נעמען דערצו — פאַרשאַפן פיל פרייד און פאַרגעניגן. ער איז נוטה געווען צו גלייבן, אַז בכלל עקזיסטירן שוין היינט נישט קיין לייענער ווי אַזעלכע. אַריינקומענדיק צו אַ בעל-אַדרעס, — לויט די רייד פון דעם אַדרעס-געבער — אַן אייזערנע וואַנט! — איז אויב יענער האָט נישט פאַרקלאַפט די טיר אונטער דער נאָז, האָט ער געהאַט אַ גאַנצן אַרסענאַל מיט תירוצים אויף זיך אַרויסצודרייען פון צו קויפן אַ בוך:

— ליבער מענטש, איך שאַץ אַפּ זייער הויך אייער אַרבעט, אָבער אַז איך קום נישט דערצו! אויב איר קענט מיר צוגעבן צום בוך אַ ביסל צייט אויך — נעם איך אים ביי אייך. נעם איך ביי אייך אַלע מיט אַ מאָל —

— חבר שרייבער, איר ווילט מיר איינרעדן, אַז איך וועל לייענען אַ בוך? מה-דאָך, אַז איך לייען נישט קיין צייטונג —

— זאָגט מיר ביטע, איר באַרעכנט נאָר זיך! איר דאַרפט צעשמעקן די קראַם און מער גייט אייך גאַר נישט אָן. און וווּ זאָל איך זיי לייגן, אייערע ביכער? אין דער ביבליאָטעק, פאַרשטייט איר דאָך אַליין, קען איך זיי נישט אַריינשמעלן. עס קומען אַריין צו מיר פאַרשידענע מענטשן...

זיי מוזן נישט געווירר ווערן, אז דא איז נאך יידיש א גאנצבאר ערטיקל...
 פרעגט זיך — ווו דען? סידן ווארט אונטער, איך האלט ביי צונעמען נאך
 א צימער, דארט וועל איך מסתם אוועקשמעלן נאך א שאפע, אפשר דאן —
 — גומער ברודער, איר רעדט מיך צו, אז איך זאל ביי אייך קויפן
 א בוך? — גוט, געפועלט! אבער זאגט מיר, און ווער וועט עס לייענען נאך
 מיר? מיינע בנים קענען דאך נישט קיין אלף-בית! אויב איר פועלט ביי
 מיין חברת, אז זיי זאלן זיך נעמען צום לערנען יידיש, נעם איך ביי אייך
 א בוך און אפשר אפילו אלע ביידע דריי...

— ע, מעסיע שרייבער, א יידיש בוך, זע איך, קאסט פיל טייערער
 פון א פראנצויזיש בוך און דאס געפעלט מיר שוין נישט! דא שמעקט שוין
 מיט שווינדל. פארלאזט זיך אויף מיר, איך קען מיך גוט אויס אויף אט
 די שמד-שטיק... וואס זאגט איר? אז א יידיש בוך ווערט געדרוקט אין
 טויזנט עקזעמפלארן בעת א פראנצויזיש בוך ווערט געדרוקט אין צען
 טויזנט? וואס גייט דאס מיך אן? זאל איך צאלן פאר יענע יידן, וואס
 ווילן לייענען נאך דייטש אדער פראנצויזיש אדער ענגליש? מיט וועלכע
 רעכט? אזא קאנטראקט האב איך געשלאסן מיט זיי? גייט אייך געזונט-
 טערהייט און איר זאלט נישט וואגן צו קומען צו מיר פריער, ווי אלע
 יידן פון דער גאנצער וועלט וועלן צוריק אנהייבן צו לייענען יידיש און
 א יידיש בוך וועט קאסטן גלייך מיט א פראנצויזישן, אדער נאך ביליקער —
 — פעטער, וואס שלעפט איר זיך ארום מיט אייער קרעמל ביכער,
 אז ס'איז א גאטס א רחמנות אויף אייך צו קוקן? פאלגט מיר, שמעלט
 זיך ביי מיר פאר א רעפרעזענטאנט, בין איך אייך מכמית, אז —

— ר' ייד, הייבט אייך אויף אייער פעקל און פארנעמט זיך פון דאנען!
 דא לייענט מען נישט קיין ביכער און נאך דערצו יידישע... אז ווו ערגעץ
 אן אנשיקעניש טרעפט עס אהערצו... האלא, אנטלויפט נישט! זאגט מיר,
 ווער האט אייך געשיקט צו מיר? זאגט, זאגט, האט קיין מורא נישט, אייך
 קומט גארנישט דערפאר, איר דארפט דאך פארקויפן, אבער יענעם שיקער
 מעגט איר דווקא נישט מקנא זיין... איך וועל אים, זייט זיכער, אזוינס
 אריינטיילן, אז ער וועט שוין פארזאגן א צענט, אז מען זאל נישט שיקן
 צו יענעם קיין שלעפערס —

און אפילו דער, וואס האט שוין יא גענומען א בוך האט אינמיט און
 פארטרוילעך געזאגט דעם שרייבער:

— איר הידושט זיך מן הסתם, וואס איך גיי היינטיקע צייטן קויפן

א יידיש בוך... גלייבט מיר, ווען איר קומט צו מיר ארויף אן גארנישט און שטרעקט אויס א האנט, וואלט איר אויך ליידיק נישט אוועקגעגאנגען... פון מיר גייט קיינער נישט ארויס ליידיק —

און לייבל האט אויסגעהערט אט די אלע מימרא'ס און ער האט געהאט דאס געפיל, אז ער שוועבט ארום אין עולם-התהוה... אז דאס איז א מין כף-הקלע, די שטאקן זענען „מחילות" און דאס משוגענע יאגעניש איבער די שטאקן, דאס איז זיין גלגול-מחילות, וואס ער האט דורכצומאכן לעבעדיקערהייט... ער האט זיך ארומגעשלעפט א פריטשמעליעטער מיט זיין קלימעק ביכער און האט נאר געמראכט ביי זיך:

— רכונו דעלמא כולא! דו ווייסט דאך יא דעם אמת: האב איך דען דאס ווערק מיינס געשריבן לשם פרנסה? האב איך זיך דען געריכט דערויף, אז איך וועל מוזן — און דערצו נאך נאך אועלכע ביטערע חבלי-לידה — מיט דעם ארומגיין אין די הייזער און ליידן חרפות און בזיונות? איך האב דאך געגלייבט מיט אלע מיינע כוחות-האמונה, אז איך ברענג אויף דער וועלט א נוצלעכע זאך, אן אומבאדינגט-נייטיקע און צום סוף האלטן דאס גאר מענטשן — דאס רוב פון זיי! — פאר א פארטל פון מייז זייט כדי אויסצונארן די פאר פראנק און זיי נעמען זיך צום בייטעלע אויף צו באצאלן פאר דעם בוך מיט אזא זייערער מינע, גלייך ווי צו זיי וואלט אריינגעקומען עפעס א וויסער קאליקע, אדער סתם איינער פון יענער „חברה", וואס ס'איז קראנטער, אז מען ווערט פון זיי פמור וואס שנעלער... און ווי באלד אזוי פרגט זיך: צו וואס האט מיר געטויגט די גאנצע ארבעט? אזוי צו זאגן: למה ירדה שכינה מאיגרא רמא לכירא עמיקתא? אדער ווי די באבע רבקה וואלט אין אזא פאל געזאגט:

— אם כן למה זה אנכי?

*

גוטע-ברידער האבן לייבלען געעצה'ט א מאך פון מיט דער האנט אויף פארויזער „מארק", וואס חוץ יגון ואנחה קען מען פון אים גארנישט נישט דערווארטן —

— וואס האסטו זיך אָנגעזעצט אויף פארויזער יידן און מוטשעסט זיך און מוטשעסט זיי? זיי לייענען נישט קיין ביכער און ארויסווארפן זייער געלט אן א נוי ווילן זיי אויך נישט... דו פאר אריין קיין אנטווערפן — דארט איז א פלאץ פאר דיר! אנטווערפענער יידן חלשן נאך א גוט יידיש בוך און, אז זיי וועלן נאר נעמען אויף דער צונג דיינס א קאפימעלע,

וועלן זיי דיך אויפן קאפ ארויפזעצן. דערצו איז דער יידישער עולם דארטן רייך — קורח'ס אוצרות! א ליאדע יידל, — האנדלט עם דיר מיט בריליאנטן! און זיי זענען נישט אזוי פארהאוועט און פארמארצאמט ווי די פאריזער יידן. א פאריזער ייד, מעג ער זיין דער גרעסטער פאבריקאנט, איז ער פארקנעכטעט צום געשעפט פון אין דער פרי בייז אין דער זינקענדיקער נאכט, דאקעגן איז אן אנטווערפענער ייד נישט משועבד צו קיינעם און צו גארנישט. צען אין דער פרי איז נאך אין דער בערזע קיינער נישטא און דריי נאך מיטאג איז שוין אין דער בערזע קיינער נישטא. און אז ער טוט שוין יא עפעס, — וואס טוט ער דען? שפאצירט ארום אויף דער פעליקאן שטראסע מיטן פאפיראסל אין מויל און גיט אכטונג, צי די טראמ-ווייען קורסירן רעגולער? אזעלכע מענטשן קענען זיך דערלויבן צו קויפן און אזעלכע מענטשן האבן צייט צו לייענען —

האט זיי לייבל געפאלגט און איז א באוואונטער מיט א ליסטע אדרעסן און מיט א היפש פעקל „שרעקלעכע“ מכתבי-המלצה אריינגעפארן קיין אנטווערפן —

אנטווערפן — א גרויסע שמאט און א גרויסער יידישער ישוב — דער סוף פון אט דער טריאומפאלער נסיעה איז געווען, אז — סדנא דארעא חד הוא!

ס'האט זיך ארויסגעוויזן, אז נישט אנטווערפענער יידן זענען בעסער פון די פאריזער, נישט די פאריזער יידן זענען ערגער פון די אנטווער-פענער. אומעטום זענען דא מענטשן מכל המינים.

מה גדולים דברי חכמים: כשם שאין פניהם של בני-אדם דומין זה לזה, כך אין דעותיהם שוות —

און ס'האט זיך אזעקגעקיימלט א לאנגער השבון פון מעג מיט וואכן פון יאגן זיך און פלאגן זיך על אדמת-נכר. דער פאקטישער אונטערשיד פאר לייבלען צווישן דער עבודת-פרך אין פאריז און דער זעלבער עבודה אין גלות-אנטווערפן איז געווען, וואס אין פאריז, נאך א שווערן טאג פון ארומטראגן זיך מיט א פודיקער טעקע ביכער, איז ער כאטש געקומען צו זיך אהיים, אין שויס פון דער פאמיליע, געהאט א געקאכטע וועטשערע, א היימיש געלעגער, דאקעגן אין דער פרעמד איז געווען כולו גלות! נישט געגעסן ווי עם דארף צו זיין און נישט געשלאפן ווי עם דארף צו זיין, נאך ווי אן אנגעצויגענער מעכאניזם זיך ארומגעשלעפט אין די פרעמדע, אימ-פעטפולע גאסן מיט געבעט אין די אויגן און מיט תחנונים אויף דער צונג: — יידן בני רחמנים, קויפט אייך א גוט בוך... אין באנק, ווו איך בין

פארזעצט און פארמשכונט עד לפ"ק, וויל מען בשום אופן די ביכער נישט אננעמען פאר קיין שוה-כסף — איין מאָל ניין! איז ביי לית ברירה געפאלן דער גורל אויף אייך, אחינו בני-ישראל... איר האָט דאָך אויך עפעס אַ מאָל געהאַט אַ שטיקל קרבת-משפחה מיט לשון-יידיש, צי איך בין זיך שוועה? פאַלגט מיך, קויפט אַ בוך, כ'בין אייך ערוב, אז איר וועט דערויף קיין חרטה נישט האָבן... צי איר וועט עס גלייך לייענען, צי איר וועט עס ערשט אַ מאָל לייענען, צי אפילו אַ מאָל אויך נישט, אַבער האָט עס כאָטש אין שטוב פאַר אַ זכר... זכר למקדש כהלל... זכר ליציאת-מצרים...

...קיין וחרוף אתה יצרתם...

דער אייבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט מיט דעם תנאי, אז זומער זאָל זיין זומער און ווינטער זאָל זיין ווינטער! מעשה-בראשית איז אייך נישט קיין חסידישע מלוח-מלכה!
ויהי כן!

און אזוי ווי זומער, על פי דרך הטבע דאַרף צו רעגענען, האָט יענעם זומער גערעגנט יומם ולילה כמעט אָן אַן אויפהער — אַ שפעטע אַוונט-שעה. די שיינע און גרוימע אַנטווערפענער גאַסן, וועלכע זענען ביי מאָג אזוי רוישיק און פול מיט לעבן, זענען איצט געווען אין גאַנצן אויסגעליידיקט פון מענטשן. די גוט-גוט פונעם רעגן אויסגע-וואַשענע גאַסן-לאַמפן האָבן מיט זייער העלער שיינ נאָך בולטער געמאַכט דאָס פוסטקייט פון דער גאַס, ווי איינער צעעפנט ברייט די דלאַניע און טיממעט זי דעם צווייטן אין פנים אַריין:
— נא, קוק, איך האָב דאָ גאַרנישט!

דער זיך שוין רעכט-צוגעגעסענער רעגן האָט געציבערט אָן אַן אויפ-הער. לייבל וויינשטאַק האָט געשפּאַנט אין די קאַליוושעס מיט אַ פול-אַנגעשטאַפּטער טעקע ביכער. די אויטאָבוסן הערן דאָ אויף צו קורסירן אַרום אַכט אַ זייגער. ער ווייסט נישט, צי נאָר אין די פאַרשטעט צי אין אַלע ריכטונגען, אַבער אזוי צי אזוי, דאָס קען אים נישט אָפהאַלטן, ער מוז גיין! ביי נאַכט איז זיין צייט. אין לך אדם שאין לו שעה — די נאַכטיקע שעה'ן זענען זיינע שעה'ן. אַ גאַנצן מאָג זענען די אַנטווערפענער יידן פאַרבירליאָנעטעוועט, מען קען זיי נישט פאַקן אויף קיין איין מינוט, אזוי ווי מען קען נישט כאַפן דעם נעכטיקן מאָג, אַבער ביי נאַכט גייט ער אַרויס אויף יאַגד מיט פולע כלים און... און הצלחה איז ביי גאַט — לייבל האָט געשטעלט ריזן-שפּאַן, אַבער די אַפּטע קאַליוושעס האָט

ער נישט אויסגעמיטן. דאָס וואַסער האָט ריטמיש געקוואַטשעט אין די זיך-צעפּאַרענע שיך און אים באַגלייט מיט אַ מאַנאַטאַנעם ניגון:
— שרייבער-שומה, אַפּגעריסענער נאַר, וווּהין טראַגט עס דיך אין
אַזאַ אומקומעניש?

דער וועג איז געווען אַ גאַנץ ווייטער, — די שטאַט, כאַטש ס'איז נישט פאַריז, איז גענוג גרויס, — די טעקע איז געווען גענוג שווער. דערצו איז דער לעדער פון דער טעקע אַנגעשוואַלן געוואָרן פונעם רעגן. אַבער ער גייט! תּתקין עצמו לשלשה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה! די אַפּטע רינוועט שמייסן אין פאַרפּלאַטן פנים אַריין מיט געדיכטע וואַסער-בייטשן און די אייזקאַלטע וואַסער-בייטשן פּליאַסקען איבער די באַקן מיט אַזאַ ברעניש און מיט אַזאַ שמעכעניש, גלייך ווי דאָס וואַלן געווען נייע ריטער, וועלכע מען האָט לאַנג געוויקט אין עסיק. לייבל גיט מיט אַן אַנטפּאַלן האַרץ אַ טאַפּ די טעקע — פיטש-נאַס! עס גייט אים דורך אַ גרויל איבערן לייב: די ביכער זאָלן כאַטש נישט פאַרנעצט ווערן, נאָך דאָס פעלט אים אויס צום רעמל, טאַמער איז אים אַן דעם צו פיל גוט — און מיט אַ מאַל נעמט זיך אים דאַכטן, אַז אין טעקע געפינען זיך נישט קיין ביכער, זיינע אייגענע אין אַ שלימזלדיקער שעה געבוירענע ביכער, נאָר לעבעדיקע נפשות'לעך, עפעס אַזאַ מין תּינוקות של בית רבן, אַדער אַזעלכע מינים באַשעפענישן, זיי זענען שוין אויף דורך און דורך דורכ-געוויקט פונעם רעגן און טענה'ן צו אים אויף אַ קול מיט תּרעומות און מיט שפּאַט:

— וואָס שלעפּסטו זיך און אונדז אַרום אין אַזאַ גאַס-רעגן צו אַל די רוחות, קוני-לעמל וואָס דו ביסט? וועמען פעלן היינטיקע צייטן ביכער און וועלכער משוגענער קוקט איצט אַרויס אויף זיי? ווען דו וואַלסט נאָך געהאַנדלט מיט טריק-אויסאַרבעטונגען, צי מיט שטאַפּן; מיט שיפּאַן, צי מיט צודאַטן צו קאַנאַדיענס, וואַלסט דו מיט דיין אויסטויגן זיך צו מקה וממכר מסתם אויך געלעגן ניין אַיילן אין דער ערד, אַבער מענטשן וואַלן כאַטש מסכים געווען דיך אַרויפּצולאָזן אויף זייער שוועל און דיך אויסהערן, אַבער — ביכער? יידישע ביכער? וווּ האַסטו גאָר היינט אַזאַ שומה בן פּיקהאַלץ וועלכער זאָל גאָר איינזיליקן זיך אַרומשלעפּן איבער די הייזער מיט ביכער? ער קען דאָך שוין בעסער אַרומגיין איבער די הייזער אַן זיי, אַן אַט דעם נמאָס'ן קלימעק, וועט ער פיל בעסער מאַכן! וועט יענער צו וועלכן ער גייט אַריין גלייך פאַרשטיין, אַז ער איז אַ נצרך; וועט יענער — על פי רוב אַ פאַרנומענער מענטש — זיך איינשפּאַרן אַ טרוהה

צו טאפן ביי אים און אויסצומאפן ביז ער וועט ביים מחבר געווייר ווערן דאס רעכטע-געדעכטע און ערשט דאמאלסט זיך באשליסן צו קויפן א ביכל... מיר בעטן דיר, האב רחמנות אויף אונדז און מראג אונדז ארונטער אונטער א דאך. ס'איז דאך א צער בעלי-חיים! געדענק, דו וועסט אויף אזא רציחה קיין כפרה נישט האבן —

זיי רעדן און ער שוט זיך דערווייל זיינס — ער גייט!

ביידע גייען זיי: דער רעגן גייט זיך זיין וועג און ער, לייבל, גייט זיך זיין וועג. די שיד זענען אזוי פול מיט וואסער, אז זיי גייען אזש איבער; אז די דערווארעמטע וואסער בלעזלט אזש ארויס איבער די ברעגן פון די כאליעווקעס, ווי שוים אויף די ליפן און אויפן רוקן און צווישן די דוכן פון אן אַנגעמידט פערד. און נישט נאר פון די כאליעווקעס, די צעפארעטע קווא-סיצי האט ארויסגעשפארט פון אלע געפלאצטע נאָטן און פון אלע שנירל-לעכלעך און דאס האט געמאכט דעם איינדרוק, ווי ער וואלט געטראָגן אויף די פיס נישט קיין שיד, נאר צוויי איבערגעפארענע קעץ, פון וועלכע עס קריכן ארויס די געדערים. אָבער ער גייט! ער טיאָפעט מיט די קוואַטשענדיקע שיד; ער קאָלויצעט די קאָליוזשעס ווי מיט צוויי אומגעלומפערטע קאָכ-לעפל, אָבער ער שמעלט זיך נישט אָפּ אפילו אויף קיין איין רגע, — ער גייט! ווער הערט זיך איצט צו צו זיי, צו אָט די מאַוסע באַשעפענישן ביי אים אין טעקע דאָרט? ער גייט איצט אויף אַן אייזערנעם בריק! דער גומער-ברודער וואָס האָט אים געשיקט צו דעם דאָזיקן מענטשן, — און ער איז נישט איינער געווען! אַ האַלבע שמאַט האָט אַנגעוויזן אויף אים! — האָט אויף אים ממש אַפּגעזאָגט גאַנץ „הלל“ —

— בערעלע שיינערמאן איז דיר נישט קיין אדם מן השוק, ער איז אן אמתער חובב-ספר...

— בערעלע שיינערמאן האָט אַ וואַרעם האַרץ און אַן אָפענע האַנט... אָבער זײַר וזהיר זאָלסט צו אים נישט קומען פריער פון ניין — האַלב צען ביי נאַכט. ביז דאַמאַלסט איז ער טרוד מיט זיינע געשעפטן און געשעפטן האָט ער, ברודערקע, — אויף דיר געזאָגט געוואָרן כאַטש האַלב...

— שאַ! איך וועל דיר גאָר דערציילן אַ שענערם. איך האָב אַנומלטן געכאַפט אַ צונג אין גאַס, אַז בערעלע שיינערמאן האָט שוין גאָר ביי עמעצן געשמעקט און געלעקט פון דיינע ביכער און דער וואָס ער האָט שוין טועם געווען אַ „כּוּיַת“ פון דייַן ווערק, — און אויף דייַן ווערק איז דאָך טאַקע באַמת געזאָגט געוואָרן: טועמיה חיים זכו, — וועט שוין

נישט מעיז פנים זיין; פארט אים מהנה געווען, אים פארשאפט פארגעניגן אויף פיל, פיל שעה'ן —

און לייבל, גייענדיק צו אט דעם חובב-ספר, האט טאקע געגלייבט באמונה שלמה, אז אזעלכער וועט נישט אפזאגן. אי פארמאגן — פאר-מאגט ער, אי „געשמעקט און געלעקט“ האט ער שוין, כ'ווייס? מען דארף שמעלן אויף דער חזקה, אז: „אין אדם מעיז פנים בפני בעל חובו“...

און ער איז געגאנגען... און ער איז געקומען...

דאס הויז, ווו ס'האט געווינט אט דער „שמעקער און לעקער“ בערעלע שיינערמאן, האט זיך געפונען ערגעץ „אין עק וועלט“ אויף א גאס, וועלכע האט זיך ערשט נישט לאנג אנגעהויבן צו בויען. געשמאנען איז די אזוי גערופענע גאס אפגעריסן פונעם „אלמן ישוב“ אפשר אויף הונדערט מעטער און די געציילטע פינף פילשמאקיקע מויערן, וואס האבן מיט זיך לעת-עתה פארגעשמעלט די גאנצע נייע גאס, האבן אויסגעזען, ווי ברוגזע מחותנים, וואס האבן זיך אפגעטיילט פונעם חתנ'ס מיש און פראווען זיך א סעודה'לע פאר זיך. אז לייבל האט פאר דער שוין פונעם מויער-לאמטערן דערזען אויף דעם מעשענעם טאבליטשקעלע: ב. שיינערמאן, האט ער דער-פילט, אז ס'איז אים צוגעקומען א שטיק געזונט. ענדלעך, הייסט עס, האט ער זיך פארט צוגעשיפט צו א ברעג. און אז דאס דאזיקע הויז איז א „ברעג“, איז ביי אים קיין ספק נישט געווען! סטייטש, אי א חובב-ספר, אי דאס וואס ער, לייבל, איז עפעס אליין דער מחבר פון די ספרים, וואס יענער האט שוין טועס געווען... געוויס וועט ער פון זיין כבוד וועגן אנשמעלן דעם מיש מיט כיבוד, — צי לייבל איז טאקע אזוי אויסן יענעםם כיבוד — דאס איז א חוץ א מעשה, אבער אנגענעם איז דאס, אז יענער נעמט דיך אויף בסבר פנים יפות, עס מעג אפילו זיין נאר אן אנשמעל, אן אחיזת-עינים. ער וועט וועלן — על כל פנים אזוי וועט ער אים זיכער זאגן — האבן דעם גרויסן, איינמאליקן זכות, אז אזא אדם-גדול זאל כאטש וואס ס'איז נישט איז טועס זיין פון זיין, בערעלעס, מיש...

— אך, פאר וואס נישט? מיטן גרעסטן פארגעניגן —

מן הסתם וועט ער מיט אים פארפירן א דיסקוסיע, און נאך אלע רייסענישן און שפארענישן וועט ער נעמען ביי אים אלע ביכער — ווי דען אנדערש? — און אפשר אפילו אים אפפירן מיט זיין אויטא בין האמטעל! איי, וואלט יענער געהאט א מצוה אין אים... דער זייגער מוז שוין זיין נאך צען, דער רעגן צעלאזט זיך ערשט גאר אויף אן אנדער מין

אופן און אין די שייך — א קאלט ביטל! און דער מהלך „זהנים“ איז אזא ווייטער, אזא ווייטער...

לייבל האט א פרוו געטון דאס טויער-טירל — פארשלאסן, פארהאקט, ווי יריחו בשעתה. עס ווערט אים עפעס זויערלעך אויף דער נשמה, אבער ער זאגט צו זיך אליין מיט א שמייכל:

— וואס דען האסטו געמיינט, במלן דו? אז די וועלט איז זיך נוהג על פי פרקי-אבות: „יהי ביתך פתוח לרוחה?“ מען דארף דאך קיין שומה נישט זיין!

לייבל האט מיט א קלאפנדיק הארץ א דריק געטון דאס קנעפל אונטערן נאמען שיינערמאן און האט זיך אנגעשפארט אין דער מאסיווער מיר א ביסל אפכאפן דעם אטעם. ער האט געווארפן א בליק ארום זיך — מען זעט נישט אין ערגעץ קיין משוגענעס הונט. דער רעגן שמייסט אזוי געדיכט, אז מען זעט פון דאנען כמעט נישט ארויס די גרויסע גאס. ער האט דאס געפיל, לייבל, ווי ער וואלט שוין יארן-לאנג געבלאנדזעט אין א מדבר און ענדלעך האט ער זיך אנגעשמויסן אויף א קרעטשמע, ווהיין ער קלאפט און קלאפט און מען ענטפערט נישט. ער חדושט זיך, וואס מען עפנט נישט, אבער ער ווארט נאך אונטער א ביסל. מען דארף נישט קלינגען צו פיל, דערצו נאך ביי נאכט. ווען עס גייען אבער פאריבער נאך א פאר מינוט און קיינער רופט זיך נישט אן, פאלט אים איין א חשד: אפשר האט ער א טעות געהאט מיטן קנעפל? גיט ער נאך א מאל א קוק אויפן מעשענעס מעוועלע — ניין, ער האט א דריק געטון דארט ווו מען דארף. וואס זשע דען קען דאס זיין, וואס מען שווייגט? שוין זשע שלאפט מען שוין? ער ציילט איבער אויפן מעוועלע די שמאקן, דאן גייט ער אפ א ביסל פונעם הויז אויף צוריקוועגס, ווי צו עושה-שלום און ציילט די רייען פענצער — ניין, מען שלאפט נאך נישט, ס'איז ליכטיק אין אלע פענצער.

זיי האבן פשוט נישט איינגעהערט. מען דארף נאך א מאל אנקלינגען! נאך דעם צווייטן מאל קלינגען האט נישט לאנג גענומען און ס'האט זיך ערגעץ אין דער הייד דערהערט א בייז קול פון א באיארטער פרוי:

— האללא דארט, ווער קלינגט עס?

לייבל האט זיך נישט גלייך געכאפט, פון וואנען דאס קול גייט. אבער ווען ער האט שוין באמערקט דעם זיך ארויסכיינגנדיקן קאפ, איז ער ארויס אונטערן ליאפענדיקן רעגן און האט — פארשמעלנדיק זיך מיט די דלאנעס די אויגן — ארויפגעשריגן:

— ס'איז איד קלינג, עפנט אויף.

די אלטע כאַלערע האָט זיך שטייענדיק דאַרמין אונטערן ברייטן
קאַרניז געבייזערט:

— וואָס דען, מער האָב איך נישט וואָס צו טון, נאָר זיך צעלאָזן
לויפן עפענען... ווער זענט איר און וואָס דאַרפט איר?

— איך דאַרף צום הער שיינערמאַן —

— צו וואָס דאַרפט איר אים, דעם הער שיינערמאַן?

— דאָס קען איך זאָגן נאָר אים אַליין —

— איר מעגט זאָגן מיר אויך. ער איז מיין זון —

— ס'איז ביי מיר נאָר אַ קליינע בשורה — טראַכט זיך לייכל —

און צו איר שרייט ער אַרויף, אַלץ האַלטנדיק די דלאַניעס ווי לאַדנדלעך
צו די אויגן:

— דאַרפן דאַרף איך נאָר אים, ס'איז אַ פּערזענלעכער ענין, אַבער

אפילו אייך קען איך אויך נישט אַרויפשרייען אויפן הימל אַרויף... עפנט
אויף, האָט נישט קיין מורא, איך בין נישט קיין בער —

דער קאַפּ האָט זיך אויסגעדרייט אין שמוב אַריין, ווי זי וואַלט זיך
דאַרט מיט עמעצן מיישב געווען ווי אזוי מען ווערט פטור פון אַט דעם

אַנשיקעניש, דאַן האָט זי זיך צוריק אויסגעדרייט מיטן פנים צו לייכלען
און האָט אַרויסגעשריגן, כדי ער זאָל דערהערן דורכן רעגן:

— דער הער שיינערמאַן ליגט שוין אין בע—ע—עט —

און זי האָט פאַרהאַקט דאָס פענצטער הינטער זיך.

— שלעכט! וואָס טוט מען איצט? זאָל ער פשוט נעמען די פים אויף

די פלייצעס און שפאַנאַיען אויף צוריק? און בערעלען בלאַ כּלום אויס-
שמרליכן פון דער ליסטע קאַנדידאַטן? ניין! ער איז נישט קיין הונט! צי

מען קויפט, צי מען קויפט נישט, אַבער ענטפערן דאַרף מען כאַטש ווי
אַ מענטש —

נישט איבערוועגנדיק וואָס ער גייט דאָ טון, האָט ער אַרויפגעלייגט

דעם גראַבן פינגער אויף שיינערמאַנס קנעפל און האָט אים לאַנגלאַנג
נישט צוגענומען פון דאַרמין. דאָס פענצטער אויבן, הערט ער, האָט זיך

אויפגעפראַלט מיט אַ ירגזון און די זעלבע שטימע, נאָר דאָס מאַל שוין
היפּשלעך צערייצט, האָט צו אים אַראַפּגעשריגן:

— האַללאַ! וואָס איז שוין ווידער? מען האָט דאָך אייך גוט געזאָגט,

אַז דער הער שיינערמאַן ליגט שוין אין בעט און אויסגעטונענער —

לייכל איז ווידער אַרויס אונטערן רעגן און צושטעלנדיק ווידער די

דלאַניעס צו די אויגן פאר א באשיצונג קעגן די שמעטיקע טראַפנס, האָט ער אַרויפגעשריגן:

— זאָגט ביטע אייער זון, אז איך דאַרף אים האָבן דהונגענדיק.

על כן —

— מיין זון פרעגט: ווי אזוי איז אייער נאָמען?

— ווידער שלעכט — טראַכט לייבל — מאַמער רופט ער דאָ אַן

זיין ריכטיקן נאָמען, איז פאַרפאַלן די קו צוזאַמען מיטן שמריק, וועט ער שוין היינט דעם דאָזיקן אומדערגרייכבאַרן בערעלען אין די אויגן נישט זען —

און ער האָט איר אָנגערופן א נאָמען פון דער הפטורה: ווידער האָט דער „קאַפּ“ זיך שוואַלעצה געווען ביי עמעצן אין חדר און מיט א מאַל האָט זי סתם אזוי פאַרמאַכט דאָס פענצער זיך נישט אָנרופנדיק אפילו מיט קיין איין און איינציק וואָרט.

— געשמאַרבן אַן לשון — טראַכט זיך לייבל און די ציין קלאַפן

ביי אים אין מויל פון נעץ און פון קעלט — וואָס זשע שוט מען ווייטער? דאָס אין גאַנצן נישט ענטפערן איז דאָך נאָך ערגער פונעם „פאַשאַל וואָן“, וואָס זי האָט אים פריער אַ ביסל געזאָגט... הם! און ער איז געגאַנגען אַהער מיט אַזאַ לייכט האַרץ, מיט אַזאַ גרינג געמיט... אַ חובב-ספר, האָט שוין ערגעץ געבלעמערט זיינע ביכער און צום סוף... גיי ריכט זיך! אַמרתו לעשות ענבים, ויעש באושים... אַבער וואָס זאָל ער איצט טון? אַוועקגיין? אַט אזוי אַוועקגיין אַן אַ „זיי געזונט“? אויך, הייסט עס, „שמאַרבן אַן לשון“? ניין, ער וועט נאָך איין מאַל פרווון זיין מזל — אולי ירחם? ער האָט שוין איצט נישט קיין מורא זיי דאַרט צום איבעריקן צעברוגן, ס'איז שוין אַלץ איין שוואַרץ יאָר —

ער האָט שוין געהאַלטן דעם פינגער אויפן קנעפל אויף אַ דריק צו טון, ווען ער האָט פּלוצלינג דערהערט פונעם קאַרידאָר, אז דער לופט האָט אָנגעהויבן צו זשוזשען און די לאַמפן וואָס באַלייכטן די טרעפּ האָבן זיך אָנגעצונדן אויף אַלע שמאַקן. משמעות, אז עמעצער פון די איינוווינער האָט אַרויפגערוּפן דעם ליפּט אַרויף, אפשר — ער? היד ד' תקצר? אויב אזוי דאַרף מען וואָרטן און גלייבן אין אַ ישועה —

און לייבל האָט אַרויפגעצויגן אויפן בלאַג-געוואָרענעם פנים אַ לייט-זעליק שמייכלע פון מהילה בחסד, מהילה ברחמים, גלייך ווי אַן דרויסן וואַלט נישט גענאָסן קיין מכול און ער וואַלט נישט געשמאַנען מיט די

נאקעטע פיס אין אן אייזקאלטער קאליוושע, — אלץ מוחל! ווי איינער רעדט:

— אלץ וואָס צווישן מיר און דיין מומער איז דאָ ערשט פאַרגעקומען, האָט דער ווינט אַוועקגעטראָגן און מיט דיר, מיט דעם באַווסטן חובב-ספר, זענען מיר די בעסטע גומע-ברידער, וואָס עס קען נאָר געמאַלט זיין אין דער וועלט —
און כך הוא —

לייבל האָט זיך דאָס מאָל נישט אָפּגענאַרט. פונעם ליפט איז אַרויס-גענאַנגען אַ הויכער יונגערמאַן מיט אַ שיינן איידל פנים. אָנגעמון איז ער געווען אין אַ פּוכעווע סוויטער אויפן היימישן שטייגער.
— כשמו כן הוא — האָט לייבל אַ טראַכט געמון — טאַקע באמת אַ שיינער מאַן און אין אַט דעם פּוכענעם פעלצעלע זעט ער באמת אויס ענלעך אויף אַ בערעלע.

צוגענאַנגען צו דער מיר, האָט ער פונעם זשיליעט-טאַש אַרויסגענומען אַ שליסעלע און האָט אויפגעשלאָסן די פאַראַדנע-מיר. געעפנט די מיר איז ער שטיין געבליבן אויף דער שוועל קעגן לייבלען אין אַ גראַציעזער פּאַזע:

— וואָס דאַרפט איר מיך, יונגערמאַן?
— זענט איר דאָס, הייסט עס, בערעלע... כ'מיון ר' בער שיינערמאַן?
— בין איך דאָס, הייסט עס. מיט וואָס קען איך אייך דינען?
— זאל איך אייך דאָס זאָגן, אַמ-אָ דאָ, שטייענדיק אונטערן רעגן?
— און אז דאָ איז וואָס? דאָ הער איך דען נישט? איך הער דאָ אויך —

— זאַלט איר וויסן זיין, אז איך בין נישט דער, פאַר וועלכן איך האָב זיך אָנגעגעבן אייער מומער —

— איך האָב דאָס גלייך דערזען... נאָך איידער איר האָט אַרויס-גערעדט אפילו איין וואָרט...
— איך בין —

— איך ווייס שוין, ווער איר זענט. איך האָב אייך דערקענט נאָך דער פּאַטאַ, וואָס איר האָט אַריינגעשמעלט אין אייער לעצטן בוך —
לייבל האָט זיך אפילו שטאַרק געחידושט, פאַר וואָס יענער גיט אים נישט אַפּ קיין „שלום עליכם“, פון דעסט וועגן, אַנשמאַט אַרויסצווייזן זיין פאַרדראָס, האָט ער זיך אָנגערופן אַ דערפרייטער:

— איז ווייסט איר שוין, הייסט עס, אז איך בין לייבל וויינשטאָק

פון פאָרזי, דער מחבר —

— כ'ווייס, כ'ווייס, כ'ווייס! אָבער וואָס האָט איר מיר צו זאָגן?

ס'איז מיר קאַלט צו שטיין דאָ מיט אייך, איר זעט דאָך, אז איך האָב
 מיך אַראָפּגעכאַפּט צו אייך אזוי ווי איך בין געזעסן ביים קאַמין, מאַ
 זאָגט שנעלער: וואָס האָט אייך געבראַכט צו מיר?

לייבל, מיט אַן אַנטפּאלן האַרץ:

— איך בין געקומען... מען האָט מיך געעצה'ט... וואָס זאָג איך —

געעצה'ט? מען האָט מיך פאַרזיכערט, אז איר... אז איר —

— זאָגט גיכער, איך בעט אייך, ווייל די פייכטקייט האָט מיר שוין

דורכגענומען אַלע ביינער —

— איך בין געקומען אייך פאַרלייגן, אז איר זאָלט זיך ביי מיר

איינהאַנדלען מיין ווערק —

בערעלע, קאַלט ווי אייז, האָט אָפּגעשניטן ווי מיט אַ מעסער:

— איך האָלט איצט נישט דערביי —

לייבל האָט אַרויסגעצווונגען אַ נויט-שמייכל:

— שייך צו זאָגן — איר האָלט נישט דערביי... ווען איך האָב נאָך

דער קריג אָנגעהויבן צו שרייבן מיין ווערק, האָב איך אויך נישט געהאַלטן

דערביי: נישט ביי ווערן אַ שרייבער, נישט ביי אַרומגיין מיט ביכער איבער

די הייזער. נאָר אז עס קומט פאַרט אויס — טוט מען עס! דעסט גלייכן

מיט אייך. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אז פון פאָרזי וואָלט איר מיך נישט

אויסגעשריבן, אָבער כיוון דאָטינאָ להבא, אז איך האָב זיך שוין געשלעפּט

צו אייך אין אַזאַ מבול, אין אַזאַ אומקומעניש —

— יונגערמאַן, איר פאַרלירט אומזיסט אייער צייט, ביי מיר וועט

איר שוין היינט גאַרנישט אויפּטאָן —

לייבל, ציטערנדיק פון דער קעלט און פון אויפּרעגונג:

— איז וואָס זשע איז אייער ענטפּער?

— איך האָב אייך שוין געזאָגט: איך האָלט איצט נישט דערביי...

ביי מיר, אז מען לייגט מיר פאַר אַ זאַך, וואָס זי איז פאַר מיר, מאַך איך

נישט קיין שחיית און זאָג גלייך: „מזל ברכת“, אָבער דאָס מין סחורה

איז נישט פאַר מיר...

און פּלוצלינג, מיט אַן אויפּפלאַמענדיקן כעס:

— איר ווייסט, פריינד וויינשטאָק, יידישע שרייבערס זענען דיר

כאַמת אסור לרחם. אזוי ווי איך זאָג אייך. אַליין שרייבן זיי אין די

צייטונגען און זענען מרעיש-עולמות: „סטייטש, סטייטש, דער יידישער עולם לייענט נישט קיין ביכער. מען נעמט נישט קיין יידיש בוך אין דער האנט“... שטייט איצט פאר אייך א יונגערמאן, וואס געהערט שוין דווקא נישט צו דעם דאזיקן צענדליק. אבי איך האב נאָר א גוט בוך, איז נישטאָ דער אויפדערנאכט אז איך זאל נישט אַוועקלייענען א שעה און צוויי און א מאָל נאָך מער. — ווען זשע? ווען מען שמערט מיר נאָר נישט. אָט נעמט למשל היינט אויף דער נאכט. ווי נאָר איך האָב זיך באַפרייט פון די געשעפטן און אַפגעגעסן וועטשערע, האָב איך גלייך אַראַפגעוואָרפן די שייך, צוגערוקט די שטול צום קאַמין און האָב מיך אַזוי פאַרטיפט אין לייענען — ממש נישט אַפצורייסן... איז דאָך גוט, האָ? נו-נו... האָט איר זיך אויסגעריסן אויף מיין קאַפ מיט אייערע מסחרים — און מיט אַ שעלמיש שמייכעלע:

— נו, וועל איך גיין... ס'איז קאַלט צו שטיין אויפן רעגן... אַ גוטע נאכט און מאַכט ביי עמעצן אַנדערש בעסערע געשעפטן. אין איין זאָך קענט איר זיין זיכער: איך ווינטש אייך דערפאַלג פונעם גאַנצן האַרצן — לייבל האָט זיך אַנגערופן, אַכער קוים וואָס מען האָט געקענט דער-הערן זיין קול:

— הייסט עס, פון קויפן ביי מיר די ביכער... כאַטש איין בוך, איז נישטאָ וואָס צו רעדן, האָ?
— לאַמיר זיך נישט איבערהורן. איך האָב אייך שוין דערויף גע-ענטפערט.

לייבל, מיט טיף-איינגעוואַרצלטער קנאת-סופרים:
— צי מעג איך כאַטש וויסן, וואָס פאַר אַ בוך אַזוינס לייענט איר דאָרט, וואָס איר האָט זיך דערפון, זאָגט איר, גאָר נישט געקענט אַפרייסן? בערעלעע האָט זיך הילכיק צעלאַכט:

— איך מוז אייך טאַקע גיין דערציילן פון יעדן פּיצעלע? און אז איר ווילט גאָר, קען איך אייך יאָ אויסזאָגן — טאַקע אייער, אייער בוך... דעם דריטן באַנד... מתוק מדבש, זאָג איך אייך — און די פאַרזאָנדע-מיר האָט זיך פאַרקלאַפט אונטער לייבלס נאָז און דער ליפט האָט צוריק אַרויפגעזונגען זיין נודנעם ניגון און דאָס ליכט אויף די קאַרידאָרן האָט זיך אויסגעלאָשן און ס'איז אין גאַנצן הלל-העולם געוואָרן — אויב נישט רעכענען דעם אומאויפהערלעכן גערוויש און געפליעסק פונעם רעגן — שאַ-שמיל, אַ מחיה...

א נידערגעשלאגנער, מיט אן אומגליקלעכן שמיכל אויף די ליפן האָט זיך לייבל געשלעפט אין שטאַט אַרײַן. די טעקע איז עפעס מיט אַ מאָל געוואָרן שווער מיט רוחות, די פיס זענען געווען פאַרקילט און פאַרהיל-צערט און ער האָט זיי קוים אונטערגעהויבן. אויף די אונטערשטאַמישע גאַסן האָבן זיך שוין פון לאַנג אויסגעלאָשן די גרויסע ליכטער. אויך אין דער מערהייט הייזער איז שוין געווען פינצטער. לייבל האָט זיך שוין נישט געקלוגט מער אַזוי ווי תחילת-נאַכט, ווען ער איז געגאַנגען אַהינצוועגס, ער איז שוין איצט געגאַנגען גלייך אין די היפשע טינטערס, וועלכע האָבן געפלעקט די טראַטואַרן אויף טריט און שריט.

און די „נישט-גומערס“, וואָס האָבן זיך אַנומלטן פאַרקליבן אין זיין טעקע אַרײַן, האָבן איצט לייבלען אַרויסגעשטעקט אַ לאַנגע צונג און האָבן זיך נאָך גערייצט מיט אים:

— נו, קוני-לעמל, וואָס וועסטו איצטער זאָגן? איז שוין דאָס אַרומגיין מיט יידישע ביכער אין די הייזער יאָ אַ מסחר, צי נישט קיין מסחר? כדאי געווען צו פאַרטאַכלעווען אַ גאַנצע נאַכט אויף אַזאַ „קונד“, האָ? און פאַר דעם האָטעל דאַרף מען צאָלן און אין מויל מוז מען אויך עפעס אַרײַנלייגן, — מען קען נישט אַרומגיין אויף גאַטס וועלט בלויז מיטן שם-המפורש... וואָס זשע האָסטו עפעס איינגענומען שטומעניש? מירקע, געב לשון! זאָג עפעס אַ קלוג וואָרט! מיר זענען פשוט ציקאווע צו הערן: וואָס וועט אַזאַ משוגע-פאַנאַטישער נפש ווי דו איצטער זאָגן?

לייבל האָט נאַריש געשמייכלט:

— נאָ דיר נאָר אַזאַ פראַגע: „וואָס וועל איך איצטער זאָגן?“ וואָס האָב איך דאָ צו זאָגן, וואָס? — אַ שטיפּזון און שוין! איר האָט קיין מאָל נישט געהערט, וואָס אַ שטיפּזון קען און אויף וואָס אַ שטיפּזון איז פעאיק? און נאָך אַ קורצער פּויע, צו זיך אַליין מיט אַ צידוק-הדין-שטימונג: — נישט אומזיסט האָבן אונדז די „חסידים הראשונים“ פיל מאָל געוואָרנט, אַז מען קען אַ מאָל זיין אַן אמתער עוסק בתורה און בשעת-מעשה חלילה פאַרגעסן אין דעם נותן-התורה —

*

דעם צווייטן אָונט איז לייבל ווידער געגאַנגען מיט זיינע „הקפות“; ווידער איז די טעקע זיינע געווען פול מיט „באַשעפענישלעך“ מפה אל פה, אַכער דאָס וועטער איז איצט געווען אַ פולער קאַנטראַסט קעגן דעם נעכטיקן אָונט. דער טונקעלער הימל איז געווען ריין פון אַ מינדסט

וואַלקנדל און אָפּגעשאַטן מיט שמערנדלעך, ווי מיט מאַן. שיף איבער די „אויף הונק אויפגעהאַנגענע“ גאַסן-לאַמפּן איז געהאַנגען דער איינציק-גרוי-סער נאַכמלאַמפּ — די פּולע לבנה. די שיך ביי לייבלען און די טעקע זענען שוין געווען טרוקן ווי בלעך, — אַ גאַנצן מאַג האַט ער מער גאַרנישט געטון, נאָר זיי געטרוקנט. די מאַרשרוטן, וואָס ער האַט זיך אויסגעשמעלט אויף דעם היינטיקן אַוונט זענען נישט אַזוינע ווייט-פאַרוואַרפענע, ווי דער נעכטיקער אַדרעס, דערפאַר אַבער איז דער נעכטיקער קאַנדידאַט — בערעלע שיינערמאַן — ביי אים געווען פאַררעכנט פאַר אַ „קאַרפּ“, פאַר אַן אָפּנעמער פּון אַלע עטלעכע בענדער, וואָס ער האַט אַרויסגעגעבן, דאַקעגן היינטיקע ליסטע באַשטייט פּון בלוז „פּלאַמעצעס“, פּון שראַג-מעראַג. הלואי וואַלט ער אויף יעדן אַדרעס באַזונדער פאַרקויפט כאַטש צו איינציקע ביכלעך —

לייבל האַט פאַרקערעוועט אין אַ קליין געמעלע, ווהיין די לבנה האַט נישט אַריינגעשיינט און האַט געשמעלט האַסטטיקע שפּאַן, — די זומער-נאַכט איז קורץ און ער האַט אויפן קאַפּ אפּשר צען הייזער, ווהיין ער וויל היינט אַריינשמעלן אַ פּוס. מיט אַ מאַל האַט ער דערהערט, ווי לייכטע טריט יאָגן זיך נאָך אים און דעריאָגן אים שנעל. ער האַט נישט באַוווּן זיך אויסצוקערעווען און זען: ווערט שפּירט עס אים נאָך, ווי עמעצער האַט אים אָנגעכאַפּט ביי דער האַנט:

— אַנטשולדיקט מיר... אויב איך האָב נישט קיין טעות, זענט איר...
זענט איר...

לייבל, מיט אַ שמייכל:

— און ווער דאַרפט איר זאָל איך זיין?

— מען האַט מיר געזאָגט... מען האַט מיר אָנגעוווּן אויף אייך, אַז איר זענט עס דער שרייבער לייבל וויינשטאַק —

— און מען האַט אייך נישט אָפּגענאַרמט. אַלזאָ, מיט וואָס קען איך אייך דינען?

דער יונגערמאַן האַט אַזש אָנגענומען לייבלס האַנט מיט ביידע הענט און האַט זי שטאַרק, שטאַרק צונויפגעדריקט:

— וואָס רעדט איר, חבר וויינשטאַק, איר זאָלט מיר דינען? איך אייך בין גרייט צו דינען מיט לייב און לעבן... מיט דער גאַנצער נשמת...

לייבל, מיט אַ מילד שמייכלעך:

— בכל לבבך ובכל נפשך, הייסט עס? זייער שיין פּון אייער זייט!
און דאָס אַליץ אַ דאַנק וואָס?

— א דאנק גארנישט, א דאנק אייער זעלטן-גוט ווערק, וואָס איר האָט אין פאָרני צרויסגעגעבן... איך האָב געהאַט די געלעגנהייט, — דאָס גרויסע גליק, מעג איך זאָגן, — צו לייענען אַלע בענדער פון אייער ווערק און זאָג אייך... און זאָג אייך, אַז איר זענט געניצט! אַז איר זענט אומפאָרגלייכלעך! אַז... אַז ס'איז פאַר מיר אַ גרויסער זכות צו דריקן אייער האַנט... אַז איך שטיי פאַר אייך מיט אַ געבויענעם קאַפּ!

לייבל איז געשטאַנען אַ צעחושטער פון יענעם שבחים. ער האָט גאָר פאַרגעסן, אַז ער איילט זיך אַזוי שמאַרק און איז אַ פאַרשעמטער געשמאַצ-נען און האָט געשוויגן. און אַזוי ווי ער האָט געשוויגן, האָט זיין אומבאַ-קאַנטער חסיד אויסגענוצט די געלעגנהייט און האָט דערווייל ווייטער גערעדט:

— אייערע ערשמע פאַר ביכער האָבן על פי מקרה פאַרבלאַנדזעט קיין אַנטווערפן, גאַנץ צופעליק. און זיי זענען לאַנג געלעגן ביי יענעם און יענער האָט גאָר נישט חושד געווען, וואָס פאַר אַן אוצר עס ליגט ביי אים אין שטוב. ביז — ווידער טאַקע גאַנץ אומגערן — איינער אַ ידיד זיינער האָט זיי איבערגעלייענט. ער איז געפאַרן אין אַ ווייטן וועג אַריין, האָט ער זיי מיטגענומען. נר-נו... פון דאַמאַלסט אַן זענט איר געוואָרן דער יצר-הרע פון אַנטווערפענער יידישן עולם, יעדער איינער האָט געהאַט דעם יצר-הרע וואָס פריער צו פאַקן אין די הענט אַריין דעם ווייטערדיקן באַנד פון אייער ווערק. לייענענדיק אייער ווערק — האָט דער יונגערמאַן צוגעגעבן מיט טרערן אין קול — האָב איך זיך משער געווען, אַז אַט דער וויינשמאַק איז עפעס אַ מין אדם-העליון כביכול, אַז צו אים צוצוקומען איז פונקט אַזוי שווער, ווי צו אַ מלך, צו אַ פרעזידענט און דערפאַר, ווען מען האָט מיר היינט דערציילט, אַז דער שרייבער וויינשמאַק דרייט זיך דאָ אַרום אין אַנטווערפן און פאַרקויפט אַליין זיינע ביכער און טראָגט זיי נאָך אַרום אין די הייזער, צו די עס-האַרצישע בייטל-האַבערס, צו די אויפגעקומענע גבירים, צו אַט די הויכשטאַפלערס, — איז מיר דאָס האַרץ פאַרלאָפן מיט בלוט...

לייבל איז געשטאַנען אַ געריטער און עס האָבן אים געשטיקט טרערן פון רחמנות אויף זיך אַליין. ער אַליין איז שוין אַזוי אַטראַפירט געוואָרן, אַז ער פילט שוין כמעט נישט די דערנידעריקונגען, וואָס ער שטייט אים צוליב זיינע ביכער. ווען דען דערפילט ער עס ערשט? ווען אַ זייטיקער מענטש מאַכט אים אויפמערקזאַם דערויף. שטייט ער אַזוי לייבל קעגן זיין נייעם פריינד און ווייסט אַליין נישט אויף וואָס נאָך ער וואַרט. ס'איז אים

טרויעריק אַוועקצוגיין פון אַט דעם האַרציקן יונגמאַנשיק, שטייט ער אַזוי גולמדיק מיט דער טעקע אין די הענט, כאַטש נעם און מעלק אים אויס. ענדלעך רופט ער זיך פאַרט אָן צו אים:

— ע... ע... איר האָט מיר אפילו נישט אָנגערופן אייער נאַמען, איך זאַל כאַטש וויסן, פון וועמען איך האָב עס געהערט אַזוי פיל אָנגענעמע רייד און וועמען איך בין שולדיק אַ דאַנק —

— איר זענט שולדיק אַ דאַנק? פאַר וואָס? איך האָב פאַר אייך דאָך גאַרנישט נישט געטון. און רופן רופט מען מיך זלמן ווערניק. איך בין דאָ נישט פון די אנשי-השם. איר קענט זיך שוין פאַרשמעלן, אויב איך וועל אייך זאָגן, אַז איך אַרבעט אפילו נישט אין דער דיאַמאַנטן-בראַנזשע, וואָס דאָס הייסט אין אַנטווערפן כמעט אַזוי גוט, ווי אַ מהלל-שכת'ניק, אַדער ווי אַ מין מקושש-עצים... איך בין פשוט אַ צושניידער אין אַ קאַנפּעקציע-פאַבריק. איך האָב אַ קראַנקע מוטער זאַל געזונט זיין און אַ ווייב מיט דריי קינדערלעך. מיט דער שער איז נישט אַזוי לייכט זיך צו מאַכן אַ לעבן, ווי מיט די ממזרישע שטיינדעלעך. קוים-קוים וואָס איך אַרבעט אויס אויף דער הוצאת און דעריבער שטיי איך אַזוי און טראַכט: מיט וואָס וואָלט איך אייך געקענט אַרויסהעלפן? כאַטש מיט וואָס עס איז — לייבל האָט אים לייכט אַ גלעט געטון איבערן אַקסל:

— ברעכט זיך נישט שטאַרק דעם מה, פריינד ווערניק. קיין נדבות ברוך-השם נעם איך נאָך נישט און קויפן מיינע ביכער פאַרמאַגט איר דאָך נישט — זלמן, ווי באַליידיקט:

— אומזיסט האָט איר דאָ דערמאַנט דאָס וואָרט „נדבה“. קיינעם פאַלן נישט איין אַזעלכע שמוותים און מיר — אודאי און אודאי נישט! אַליין צו קויפן, זענט איר גערעכט, בין איך נישט ביכולת, וואָס דען יאָ? איך טראַכט פון גאַר-גאַר אַן אַנדער זאַך... איך האָב דאָכט זיך צוגעקלערט, ווער עס וועט ביי אייך נעמען אַ זאַץ ביכער —

— ליבער חבר, ברעכט זיך נישט דעם מה. וואָס, וואָס — נאָר די אַדרעסן האָב איך שוין פון אַלע יידן פון דער שטאַט, וואָס קענען מער אַדער ווייניקער קומען אין באַטראַכט אַלס קאַנדידאַטן. די מעקרעטאַרן פון ביידע אייערע קהילות האָבן מיר איבערגעשריבן פון זייערע ליסטעס קינד און קייט, ממש — אהד מהם לא נותר! אַזוי אַז אייער „צוגעקלערטער“ ליגט שוין זיכער פון לאַנג ביי מיר אין בוזעמטאַש — ביידע האָבן זיך צעלאַכט פון לייבלס לעצטע ווערטער. גלייך אַבער

איז זלמן, — א מיטל וווקסיק, מאַגער יונגערמאַנטשיקל, מיט אַ יינגלש, אַפּנהאַרציק פּנימל — ערנסט געוואָרן און ער האָט זיך אָנגערופן אַן אַ סימן פון אַ שמייכל אויפן פנים:

— איך פאַרזיכער אייך, חבר וויינשטאַק, אַז דעם סוביעקט, וואָס איך האָב איצט בדעה צו פאַרשלייערן מיט אייערן אַ זאַץ ביכער, האָט אייך קיינער נישט אָנגערופן, ווייל דאָס איז אַזאַ טיפּ... אַזאַ מין דבר-אַחר'סקע טיפּ, ממש — אַ דבר אחר כיד חזקה!

— ווי באַלד, אַז דאָס איז אַזאַ מין... אַזאַ מין... וואָס זשע האָב איך צו גיין צו אים? סתם גיין אויסשפּייען די גאַל?

— זייט רואיק, עם וואַלט אייך קנאַפּ וואָס געהאַלפן דאָס אויסשפּייען די גאַל ביי אים. ער איז נישט פון די מענטשן, וואָס יענעמס גאַל-שפּייעניש קען אים חלילה רירן, — דאָס איז אַ שטיין! אַ צור חלמיש! אַכער גראַד צו מיר האָט ער אַ שוואַכקייט. מיין פאַטער עליו-השלום איז אין דער היים געווען אַ חבר פון זיינעם אַ ברודער. ער אליין האָט מיך צוריק מיט יאָרן געוואַלט נעמען פאַר אַן איידעם, אונטערגעשיקט מענטשן, מיר געוואַלט אַנשיטן אַ באַרג מיט גאַלד, נאָר איך האָב אפילו הערן נישט געוואַלט... נישט געוואַלט אַריינטרעטן אין אַזאַ בכבודיקן בית-הצניעות... און עם טוט מיר עד היום נישט באַנג. זייער ריח-רע לאַזט זיך הערן למרחקים. אַכער געבליבן זענען מיר ידידים ורעים. אַזוי מיט די אַלטע און אַזוי מיט דעם יונגן פאַרפאַלק. כ'ווייס? איך גלייב, אַז ער וועט נישט וואַגן מיר אַפּצוואַגן —

— איז דאָך אייך! אַכער מיר וועט ער גלייך ווייזן די מיר, ס'איז גאָר

ביי מיר בלתי-ספק —

— אַז איך וועל גיין מיט אייך, וועט ער נישט ווייזן קיין מירן... ווי לאַנג קרענקט ער, דער גראַכער יונג! און איך גיי מיט אייך! קומט שוין. ס'איז אפילו אַ היפשער שטיק וועג צו אים, אַכער פאַרן קען מען דאָך נישט —

לייבל האָט אַרויסגענומען פון בוזעמטאַש אַ גראַבן פאַק מיט ליסטעס

און האָט זיך אָנגערופן:

— פון דעסט וועגן לאַמיר בודק זיין לאור הנר: אפשר פאַרט געפינט ער זיך ביי מיר אויף איינער פון די ליסטעס... געשיקט זיך, אַז אַ ייד אַ סוחר און נאָך אין אַנטווערפן, זאָל זיין אַזאַ בר מזל, אַז קיינער טראַגט אים נישט אויפן קאַפּ?

זלמן האָט אַרויסגענומען דעם היפּשן זשמוט פאַפּיר פון דעם שריי-

בערס האנט און האט אים — אפילו נישט שענקענדיק די ליסטעס קיין
 איין בליק — צוריק צונויפגעלייגט אין פירן און אריינגעשטופט אין יענעם
 בוזעמטאש:

— ס'איז ארויסגעוואָרפֿן אייער חקירה ודרישה, כ'בין אייך ערוב
 — ער איז נישטאָ! ער איז נישטאָ און ער וועט נישט זיין!

— נו, ניין דאָרף מען נישט! ווי איז זיין זיסער נאָמען?

— צאלעק שלאָסבערג איז זיין נאָמען. נו, געהערט אַ מאָל?

לייבל, קנייטשנדיק דעם שמערן:

— ניין, דעם דאָזיקן נאָמען הער איך איצט צום ערשטן מאָל —

— און איר האָט פֿון דעם גאָרנישט פֿארלוירן —

און שפּאַנענדיק אַקסל ביי אַקסל איבער די מיט שמילער לבנה-שיין

פֿאַרגאַסענע אַנטווערפענער געסלעך, האָט זלמן צוגעגעבן:

— דאָס וואָס ער וועט זיך שעמען אַרויסצוווייזן זיין חזיר'שע מאָרדע,

ווען איך שטיי ביי דער זייט, דאָס איז אַ שטיקל שאַנס, אָבער טאַקע נישט

מער פֿון אַ שטיקל. דער עיקר איז: אין וואָס פֿאַר אַ שטימונג מיר וועלן

אים טרעפֿן. וועט ער זיין אויפגעלייגט — זענט איר אַלרייט! און טאַמער

נישט... אָבער אזוי צי אזוי גלייב איך נישט, אז אונדזער גאַנג צו אים זאָל

זיין אין גאַנצן אַן אומזיסטיקער, סיידן כ'ווייס? סיידן דער דאָזיקער מענטש

האָט שוין בשלמות פֿארלוירן דעם צלם-אַלקים... כ'ווייס? נחיה ונראה!

קומט לאָמיר גיין שמידיקער אַ ביסל —

— לאָמיר אפילו לויפֿן, פֿאַר וואָס נישט? וואָס האָב איך אייך געוואָלט

פרעגן? הם! אַרויסגעפֿלויגן פֿונעם קאַפּ... אַ-הא, יאָ! איך זאָג: אָבער פֿאַר-

מאַגן אויסצוגעבן אזא סומע, וויפֿל עס קאַסטן אַלע ביכער צוזאַמען,

פֿאַרמאַגט ער יאָ, אַט דער שלאָסבערג?

— איר פרעגט, צי ער פֿאַרמאַגט? דער דאָזיקער מענטש ווייסט אַליין

נישט וויפֿל מיליאָנען דאָלאַרן עס זענען פֿאַרשריבן אויף די צענדליקער

קאַנטאַס, וואָס ער האָט כמעט אין אַלע גרויסע אייראָפּעאישע בענק.

גלייבט מיר, עס זעט זיך אַן ביי אים צו קויפֿן אייערע ביכער און אפילו

אַלע ביכער, וואָס איר האָט אָפּגעדרוקט, אזוי ווי ביי מיר... אזוי ווי ביי

מיר... ניין! כ'קען פֿשוט נישט צוקלערן קיין פֿאַסיקע דוגמא... קומט! וויפֿל

האָר מיר'ן נישט אויסרייסן פֿון אַט דעם פעטן חזיר וועט זיין אַ מצוה

פֿאַר גאָט. איר זענט שוין מיד, זע איך, פֿון דעם שנעל גיין? ס'איז שוין

נישט זייער ווייט. נאָך אַ מינוט צען-פּופּצן און מיר זענען שוין ביי

צאלעקלען מיט זיין צאלעקלעכע —

געעפנט האָט זיי דאָס דינסטמיידל.

צווישן די בעלגישע יידן גייט ארום א מחלה, וואס זי הייסט „דינסט-מיידלעך“. דער סוחר, וועלכער האט נישט אין דער היים קיין דינסטמיידל, איז דאס א באווייז, אז ער שטייט שוואך אויפן פלאץ. מוז שוין דער סוחר און פונקט אזוי דער מעקלער האבן א דינסט פשוט פאר א פאטענט, משום מראית-עין, אנדערש קען זיך א וואקל טון זיין קרעדיט און בכלל זיין פינאנסיעלע רעפוטאציע, זיין רענאמע.

די דינסט האט זיי געזאגט, אז דער בעל-הבית איז שטארק פארנומען, אבער זי קען אים איבערגעבן, ווער עס פרעגט זיך צו אים. זלמן האט אנגע-רופן זיין נאמען. די דינסט האט זיך אומגעקערט מיט דער ידיעה, אז דער בעל-הבית האט געזאגט, אז ער וועט נאך זיין פארנומען א גוטע האלבע שעה און אפשר א גאנצע, אבער ער האט געזאגט: אויב דער הער ווערניק איילט זיך נישט שטארק, זאל ער צווארטן. ווען ער וועט זיך באפרייען וועט ער אים אויפנעמען מיט פארגעניגן.

זלמן האט מיט א ווינקל אויג א וונק געטון צו לייבלען:

— מיר בלייבן!

און שוין זיצנדיק אין די ווייכע פאטעלן אין גרויסארטיקן זאל, האט ער צוגעגעבן שטיל:

— ביי אזא נפש, אז מען גייט אוועק און מען קומט צוריק, פארלירט עס דעם טעם. דא מוז מען זען, אז ער זאל באקומען די מיתה-משונה אויפן ארט! רויט אדער טויט! ער זאל ביי מיר אפילו באקומען די נכפה, מוז ער נעמען א זאץ ביכער! גזירה היא מלפני! — יהרג זאל יעבור! זייט רואיק — פמור בלא כלום אי אפשר...

ס'איז שוין געווען שפעט אין דער נאכט, זייער שפעט, ווען דער בעל-הבית צוזאמען מיט דער בעל-הבית'מע האבן דורכן זאל ארויסבאגלייט פון זייער קאבינעט צוויי מאגערע דזשענטלמענער אין הארטע רונדע קאפע-ליושן און האבן זיך מיט זיי זייער הארציק געזענגט. צוגעמאכט די מיר הינטער זיי, זענען זיי ביידע צוגעגאנגען צו זלמן'ען און האבן זיך מיט אים פריינדלעך באגריכט. זלמן האט א וונק טוענדיק אויף דער קארידאר-טיר, א פרעג געטון:

— דאכט זיך נישט קיין היגע לייט, הא?

— לאנדאנער סוחרים אויף פארטיקער ווארע. היינט פאר נאכט זענען זיי געקומען צו פליען און מארגן אין דער פרי פליען זיי שוין אויף צוריק... פאר וואס אזוי שנעל, פרעגסטו? ס'איז נאך ביי א שלעכט געשעפט מוטשעט מען זיך נאך גוט אן, אבער אז דאס געשעפט גייט מיט מזל-ברכה,

דויערט עם גאר נישט לאנג... זיי שטייען נעבעך מיט א גרויס געשעפט אויף עטן-גארדן, הלואי רבנו-של-עולם אויף אונדז ביידע געזאגט געווארן, כאָטש האַלב, כאָטש אַ דרימל...

זלמנס פנים האָט אויסגעדריקט אַ ביטול-געפיל און ער האָט געפרעגט שלא מן הענין:

— נו, ברענגען זיי עפעס פרנסה?

— אַ! ווי דען? נישט צו פארזינדיקן. זאָג מיר, דער דאָזיקער חבר איז געקומען צוזאמען מיט דיר? זלמן האָט אַ שמייכל געטון:

— נישט ער איז געקומען צוזאמען מיט מיר, נאָר איך בין צופעליק געקומען צוזאמען מיט אים. כ'בין געווען אויף אַ פּלאַץ, וווּ ער איז אויך געווען, הער איך, אַז ער גייט פון דאָרטן גלייך אַהער, האָב איך געבעטן רשות ביים הער וויינשטאָק, ער זאָל מיר דערלויבן, אַז איך זאָל אים באַגלייטן.

— ווי אזוי זאָגסטו, הער וויינשטאָק? קיין מאָל נישט געהערט — און ער האָט אויסגעצויגן צו לייבלען אַ ביינערדיקע האַריקע האַנט. נאָך אים אויך זיין פעסלדיקע פרוי. דאָן האָט ער זיך ווידער געווענדעט צו זלמנען:

— דער יונגערמאן איז אַ קונה, צי אַ מוכר?

— אַ מוכר —

— איז גוט! ווייל ווען ער איז אַ קונה האָב איך גארנישט צו פאַר-קויפן.

זלמן האָט עטוואָס אויפגעהויבן די שטימע און האָט באַמאָנענדיק יעדעס אות געזאָגט:

— דער הער וויינשטאָק איז אַבער אַ מוכר פון גאָר אַ באַזונדער מין וואַרע... ער האָט גאָר אַ גרויסן טראַנספאָרט דיאָמאָנטן געדרוקטע אויף פאַפיר —

ביים פאַרפאַלק שלאָסבערג האָבן זיך משונה אויסגעצויגן די פנימער. ...לייבל האָט בשעת-מעשה אַ טראַכט געטון, אַז אזוי וואַלט זיך געמוזט אויסציען דאָס פנים ביי איינעם, וואָס ער נעמט דעם מעסער-גאַפּל אויף צו צעשניידן דאָס אַנגעפילטע קאַטשקעלע, וואָס מען האָט אים אין רעסמאָראַן דערלאַנגט צום טיש און פּלוצלינג דערזעט ער, אַז אין טעלער ליגט גאָר אַ געפּרעטע קאַץ...

ווערניק האָט אַבער פון זייערע זיך-געענדערטע פנימער נישט פאַר-

לירן דעם גומן הומאָר און ער האָט מיט דעם זעלבן פייערלעכן טאָן ממשיך געווען:

— דער הער וויינשטאָק, וואָס געפינט זיך איצט ביי אייך אין שטוב, דאָס איז דער וועלט-באַרימטער יידישער ראַמאַניסט, וואָס צענער טויזנטער יידן האָבן שוין געלייענט זיין גרויס ווערק און נאָך הונדערטער טויזנטער יידן וועלן עס נאָך לייענען פון דור צו דור... די באַלעבאַטים זענען געשטאַנען פאַרלוירענע פון זלמנס געהויבענעם „מי שברך“. זלמן האָט זיך באַנוצט מיט דער שטילקייט און האָט ווייטער גערעדט:

— ס'איז אַ זכות פאַר יעדער יידישער שטוב און אויך פאַר אייערער, צו האָבן ביי זיך אַזאַ געהויבענעם גאַסט, ווי דער הער וויינשטאָק איז. איך, ליידער, האָב דעם דאָזיקן זכות נישט געקענט האָבן, ווייל דעם הער וויינ-שטאָקס ווערק האָט עטלעכע בענדער, קען איך זיך נישט דערלויבן אַזאַ לוקסוס, דאָס ווייסט איר אַליין גאַנץ גוט, אָבער איר, מיינע פריינד — דאָס געל-האַריקע פעסעלע מיט די שוואַרצע ציין האָט זיך אָנגערופן מיט אַ קאַקעטישער צעצויגנקייט:

— אָבער זלמנקע, דו ווייסט דאָך גוט, אַז מיר לייענען קיינס נישט... ווען איז דאָ צו לייענען, ווען? אפילו ווען זיך דורכצופאַרן הינטער דער שטאָט איז אויך נישטאַ, אַבי צאַלעק האָט איבערגעכימט דעם פאַראַיאַריקן לימוזין אויף אַ נייעם שוורעליעט —

צאַלעק האָט זי נישט געלאָזט אויסרעדן:

— גיי, מיש זיך נישט נישט אין דיינע געשעפטן... גיי, גיי, די וואַרע ליגט דאָרט צעוואַרפן איבערן גאַנצן מיש — אַז דאָס פעסל האָט זיך אַ בורטשענדיקס אַרויסגעקויקלט פונעם זאַל און צאַלעק בכבודו ובעצמו האָט הינטער איר פעכט צוגעמאַכט די טיר, איז ערשט זלמן צוגעטראָטן צו דער רעכטער עבודה מיט דעם גאַנצן ברען פון זיין מעמפעראַמענט:

— הערט אויס צאַלעק, גאַנץ אַנטווערפן האָט שוין דאָס דאָזיקע גוואַלדאָונע ווערק, וועט איר דאָך מסתם נישט וועלן זיין קיין אויסנאַם? — ווער רעדט דערפון? אדרבה! איך בין זייער דאַנקבאַר דיר און דעם הער... דעם הער שטאַקוויין, כ'מיינ: וויינשטאָק... אַ סוף, אַן עק, גאַט מיינ גאַט, גיט מיר שוין די ביכער, חכר שרייבער... וויפל קאַסטן זיי דען, וואָס מען דאַרף אַזוי פיל הקדמות? אַ מיליאָן? לייבל האָט אָנגערופן דעם פרייז. אויף צאַלעק'ס פנים האָט זיך פלינג

דורכגעטראגן א זויערלעכע מינע, אבער זי איז גלייך פארביטן געווארן אויף א העפלעכער:

— נו, מן הסתם וועט איר דאך נישט נעמען ביי מיר טייערער, ווי ביי עמעצן אנדערש, הא?

— חם ושלום! וואס פאלט אייך איין?

— זאג איך דאך, דאס איז דאך א געלעכטער —

און ער האט זיך גענומען צום טייסטער, אבער זלמן האט אים פאר-האלטן די האנט:

— ווארט, אט דאס בין איך געגאנגען מיט דעם הער וויינשמאק און אפגעזעסן ביי אייך א האלבע נאכט אין דערווארטעניש, אז איר זאלט נעמען ביי אים א זאץ ביכער בלויז פאר זיך? און ווען דער הער וויינשמאק קומט צו אייך צו גיין אן מיר, וואלט איר דען ביי אים נישט גענומען דעם זאץ ביכער? און ביי א ליאדע שרייבערוקל, ביי אן אזוי גערופענעם: „חובר חברים מהוכם“, * נישט ביי אזא פערזענלעכקייט ווי דער שרייבער וויינ-שמאק אין, וואלט איר דען נישט גענומען קיין זאץ ביכער? וואס איז דא דער אויפטו? וועלכער קבצן, וועלכער דלפן נעמט עס נישט קיין זאץ ביכער? אין צימער האט געהערשט אן אנגעלאדענע, דריקנדיקע שטילקייט. צאלעק האט געקוקט אויף זלמן/ען מיט אן ארויסרופעריש שמייכלע:

— מיט וויפל זשע דען, האלטסט דו, דארף איך באלוינען דעם שריי-בער שטאקוויין, כ'מיון וויינשמאק פאר דעם כבוד, וואס ער האט מיר פארשאפט מיט זיין באזונד? אפשר וואלט איך אפגעקויפט ביי אים די גאנצע אויפלאגע? אדער נאך בעסער: אפשר וואלט איך אים גאר אפגע-געבן די שליטעלעך פון מינע סיפן: אין דער בערוע, אין קרינק, ** אין דיאמאנטן-קלוב און אין וואל-בילדינג און ארויס פון א חוב! קוויט!

זלמן נעמט אים אן פאר א האנט און פרוווט זיך דערקבר'ן צו זיין יושר:

— צאלעק, וואס טוט זיך דאס מיט אייך, וואס? אט דאס זענען מיר געקומען אהער אויסהערן אייערע וויצן? די גאנצע אויפלאגע וויל עמע-צער זאלט איר ביי אים אפקויפן? די שליטעלעך פון אייערע סיפן דארף ער האבן? און ווען איר שענקט זיי אים אוועק, דעם הער וויינשמאק, ווייסט ער דען, וואס צו טון מיט זיי?

* בלשון סגינהור געמיינט: א שלימזלדיקער טינטלער. די ריכטיקע טייטש: א כסופ-מאכער, א שלאנגען-באשווערער. פון תהלים.

** קרינק, דיאמאנטן-קלוב און וואל-בילדינג, — דאס זענען אלץ אעלכע מינים בערועס אין אנטווערפן. אין אט די אויסגעכנטע ערטער געפינט זיך דער הויפט-האנדל מיט די איידל-שטיינער.

— וואָס דען ווילסטו פון מיר, זלמנ'קע ליבער? אַז דו רעדסט מיט אַ האַלב מויל, רעדסטו... אסור אויב איך פאַרשטיי וואָס דו ווילסט פון מיר האַבן. רעד קלאַרע דיבורים, רעד!

— חוץ דעם זאָץ ביכער, וואָס איר נעמט ביים הער וויינשטאַק פאַר זיך אליין, דאַרפט איר נעמען נאָך איינעם פאַר אייער ברודער פון בוענאַס-איירעס, פאַר אייער איציקן —

— טפו, אויף מיינע שונאים קעף! ביסט פונעם זינען אַראָפּ? יענער האָט דאַרט נישט, שרייבט ער, ווען די נאָז זיך אָפּצוווישן, וועט ער זיך זעצן לייענען ביכער?

— זאַל אייך נישט אַרן... די נאָז טאַקע נישט, — וואָס דערלייגט ער, אויב עס רינט פון איר? — אָבער אַ גוט יידיש בוך, זאָג איך אייך, — וועט ער איינשלינגען צוזאַמען מיט די טאַוולען — שלאָסבערג האָט געלאַכט מיט יאַשמשערקעס:

— רוצח, וואָס האָסטו זיך אויסגעריסן אויף מיין קאַפּ? וואָס בין איך אַ פּאַדריאָדטישק ביי אַרגענטינע אויף צושטעלן זיי ביכער?

— ביי גאַנץ אַרגענטינע טאַקע נישט, אָבער ביי אַן עלטערן ברודער אַפּשור יאָ... בוענאַס-איירעס קען זיך נאָר חלומען, אַז דער הער וויינשטאַק זאַל זיך מטריח זיין פאַרן אַהין צו פּעדלען מיט זיינע ביכער... און אַז איר האָט שוין דעם זכות און די ערע —

— שוין געהערט, שוין געהערט, שוין געהערט! דעם זכות און די ערע און ווידער אַ מאָל דעם זכות און נאָך אַ מאָל די ערע, — שוין געהערט! מיר גייט שוין נישט אַזוי אין דעם געלט, ווי אין דעם, וואָס... וואָס ס'איז אַן אַכסורד! מען וועט דאַרט לאַכן פון מיר דאָס גרעסטע געלעכטער... — מען וועט וויינען, זאָג איך אייך, נישט מען וועט לאַכן —

— פאַר וואָס עפעס — וויינען?

— פון די ביכער וועט מען וויינען. איך האָב געלייענט, ווייס איך! מען וועט פון זיי אי וויינען, אי לאַכן... צאלעק, מיט אַ מילדן חוּק:

— ווער וויינען? ווער לאַכן? זיי וועלן זיי אפילו נישט צעפאַקן, זאָג איך דיר, משוגענער דו! אַז יענע האַבן קיין מאָל קיין צייט נישט —

— און איר אליין האָט יאָ צייט? אויך נישט! און פון דעסט וועגן האָט איר פאַר זיך זייער שיינ געקויפט די ביכער... גלייך מיט אַלע יידן... מיט וואָס זשע האָט אייער איציק פאַרזינדיקט, וואָס —

— און ווער וועט זיך פאַרנעמען מיט שיקן זיי? ווער ווייסט, ווי אַזוי זיך אומגיין מיט דער דאָזיקער וואַרע, מיט די ביכער מיין איך...

זלמן האָט אויפגעשיינט:

— איר גאָר וועט זיי דארפן שיקן? דער הער וויינשטאָק וועט זיי שיקן פאַר אייך... איר דארפט נאָר באַצאלן און אים געבן אייער איציקס אדרעס, וועט מען אים שוין אַרויסשיקן די ביכער דירעקט פון פאַרזו — צאלעק האָט אונטערגעהויבן זלמנס גאַמבעלע:

— זאָג מיר הברה-מאַן דו, וויפל נעמסטו פראַוויזיע ביים הער וויינ-שטאָק? זע נאָר, ער האָט זיך שוין דאַכט זיך באַליידיקט. גיי נאַרעלע, מען טאָר מיט דיר קיין שפּאַס נישט מאַכן? קורץ דערפון — דו האָסט געפועלט! — וואָס דען? דו וועסט נישט פועלן? — איציק האָט שוין אַ זאַץ ביכער, זכה לו!

— נעמט זשע טאַקע, זייט מוחל, אַ בלייפעדער און שרייבט —

— וואָס זאָל איך שרייבן? דעם אַדרעס זיינעם דאַרף איך ערשט

אַ זוך טון —

— נישט דעם אַדרעס, ווער דאַרף שוין זיין אַדרעס? עס ברענט

ערגעץ?

— וואָס דען זאָל איך שרייבן?

— שרייבט, וואָס אַרט אייך? דאָס וועט זיין אַ מין שטיקל ליסטע,

עלעהיי אַ שטר-מכירה...

— צו וואָס זשע עפעס מוז איך גאָר שרייבן? און אויף אויסנווייניק

געדענק איך נישט?

— ניין, אויף אויסנווייניק טויג נישט. אַז ס'איז געשריבן שוואַרץ

אויף ווייס געדענקט מען בעסער. שרייבט: פאַר זיך אַליין איין זאַץ; אַט

אַזוי! פאַר מיין איציקן איין זאַץ, איז צוויי! ווייטער —

— וואָס גייט נאָך ווייטער? איך בין נאָך נישט פאַרטיק?

— שייך צו זאָגן: פאַרטיק? מען קען זיין פאַרטיק אָן איין ביכל

אויך, אַז מען וויל שטאַרק... אַבער איר ווילט דאָך דאָס נישט, האָ? פאַר-

טיק... איך האַלט, אַז ס'איז אַ יושר איר זאָלט נעמען אַ זאַץ ביכער פאַר

אייער גימלען פון בריסל... ווען די דאָזיקע געלעגנהייט טרעפט זיך איר,

וואָלט זי זיך אין איר אָנגעכאַפט מיט בינדע הענט, זייט זיכער!

צאלעק איז געווען כרוין און בלאָ:

— זי מעג זיך אַנכאַפן, אַבער נישט איך... איך פאַרמאָג נישט איר

מיסט, דער שוועסטערל מיינס —

זלמן, מיטן גראַבן פינגער, ווי ער וואָלט דאָ דורכגענומען זייער אַ

האַרבע סוגיא:

— און אז מען וויל, קען מען לערנען דעם פסוק אויף צוריק! „נא, שוועסטערל, זע כאַטש, וואָס אַ ברודער הייסט! איד, וואָס איך פאַרמאָג אפילו נישט דאָס מיסט דיינס, האָב פון דעסט וועגן אויסגענוצט דעם צופאַל, וואָס דער באַרימטער שרייבער איז דאָ געווען ביי מיר אין שטוב און געזעסן אויף מיין פאַטערל און כ'האַב דיר געקויפט אַ מתנה'לע"... און זאָל זי זיך וויסן דאָרט, די דאָזיקע גיטעלע! זאָל זי זיך שעמען אין איר ווייטן האַלדז אַריין —

צאלעק האָט אַ געשריי געטון נישט מיט זיין קול:

— זלמן'קע, גוואַלד, פאַר וואָס ביסטו אַריינגעראַכטן ביו איבערן האַלדז אין דייך פינצטערער קאַנפּעקציע דאָרטן? דו מיט דייך געשליפּן צינגל, וואַלסט דאָך געקענט ראַטעווען מענטשן פונעם מוים! דו וואַלסט דאָך געקענט זיין אַ גלענצנדיקער אַדוואַקאַט אפילו אין ענגלישן קרויך-געריכט, אפילו הינטערן אייזערנעם פאַרהאַנג ביי יענע טויב-שטומע ריכטער... גייט אַזוינס און ווערט גאַר אַ „שער און אייזן — עמד"...

זלמן האָט זיך אַבער נישט געלאָזט פאַררעדן די ציין און נישט געלאָזט צאלעקן זיך אויפהייבן אין די הויכע ספּערן. ער האָט אויף אַ באַליידיקנדיק-פּראָזאָאישן אופן אַריינגעשטופּט צאלעקן אין די הענט אַריין דעם בליי-פעדער:

— די נאַכט שטייט נישט, ידידי ר' בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, שרייבט צו: אַ זאָץ פאַר גיטלען —

שלאַסבערג האָט זיך אַ נויג-צו געטון צום טיש, כאילו כּופּאָו שד, און באַמיענדיק זיך צו מאַכן אַ פּריילעכע מינע, ווי אַט דער גאַנצער ענין וואַלט דורך אים געמאַכט געוואָרן בתּסח-הדעת, עפעס אַט אַזוי אַ, כּלא-חר-יד, האָט ער אונטער איציקס נאַמען צוגעשריבן אויך גיטלס נאַמען. זיך אויפשטעלנדיק אַ פאַרשוויצטער פונעם טיש, האָט צאלעק שפּאַ-טיש אַ פּרעג געטון זיין פּייניקער:

— נו, זיך אָפּגעפאַרטיקט? כּשר וישר, צי נאָך אַלץ נישט?

זלמן האָט געמאַכט אַ פרומע מינע. דאָס קולכל — שמן זית זך:

— אַלץ הייסט אָפּגעפאַרטיקט? אַלץ הייסט כּשר וישר? — ווי דער

שענסטער בעל-חבית פון אַנטווערפּן! און ווער דען זאָל זיך שוין אויס-שמעלן פאַר לייטן, אויב נישט איר? אַבער פון דעסט וועגן... כ'זוייס? ווי איר ווילט זיך!

צאלעק איז אַזש בלאַס געוואָרן:

— וואָס איז שוין ווידער? וועמען נאָך ווילסטו עס מזכיר-נשמות זיין?

— איך גאָר וויל? איר דאַרפט וועלן! איר אליין! ווען דער הער ווייג-

שמאַק זאָל שוין אפילו וועלן אַנטלויפן פון דאַנען —

— וואָס האָט ער עפּעס צו אַנטלויפן? מען האָט אים דען דאָ אזוי

שלעכט אויפגענומען?

— גאָט באַוואָר! אויפן שענסמן און אויפן העפלעכסטן אופן! עס

רעדט זיך גאָר אזוי: ווען ער זאָל אפילו גראָד איצט יאָ וועלן אַנטלויפן.

וואָלט איר געדאַרפט פאַרשליסן די טיר און אים נישט אַרויסלאָזן פון

דאַנען, ביז איר שטעלט נישט אַריין אייער מחותן פון ישראל אין דער

ליסטע פון „זכה לו“ —

ביי צאלעקן אין פנים האָבן זיך געביטן אלע קאַלירן, אַבער זלמן האָט

מיט אַ מאָל פאַרלוירן די ראיה. ער האָט שימער געזייעט דורך די ציין

מיט אַן אינטימען חשבון-הנפש'דיקן מאָן:

— געוואָלט פאַר אַן איידעם האָט איר מיך... אזאָ שלימזל הגדול

הגבור והנורא ווי איך... און איר זענט שיער-שיער נישט אַריינגעפאַלן...

האָט אייך אַבער די השגחה אַנגעברייט אזאָ געהויבענעם מחותן מיט אזאָ

זעלטענעם יונגמאַנשיק ווי מאַקס איז... דאַרף מען — אזוי רעכן איך,

כ'ווייס? — האָבן אין זיך גענוג טאַקט און גומן-מאַן, אַז ווען עס האָט זיך

שוין אזוי געמאַכט, אַז דער אזוי באַרימטער שריפט-שטעלער... ס'איז מיין

זאָך? טוט ווי איר פאַרשטייט! אין ישראל איז גענוג היים און אַז ס'איז

היים אַרבעט מען ווייניקער אַ ביסל און אַז מען אַרבעט ווייניקער, האָט

מען צייט מערער און אַז מען האָט מער אַ ביסל צייט, ליענט מען אזאָ

מחיה'דיק ווערק דריי מאָל און איך בין אייך ערוב אַז דער מחותן וועט

אייך אַנווינשן פאַר דער מתנה דאָס אייביקע לעבן נאָך גיכער, ווי ער

וואָלט עס געטון, ווען איר שענקט אים אַוועק אייער נייעם „שיוורעליעט“...

און טון דערביי דאַרפט איר דאָך אויך גאַרנישט, די חשובע מאַדאַם ווייג-

שמאַק אין פאַרזי דאַרטן, פונקט אזוי גוט, ווי זי קען אַפשיקן די עטלעכע

פעקלעך קיין בוענאַס-איירעס און קיין בריסל, אזוי קען זי אַפשיקן אויך

קיין ראשון לציון צו אייער מחותן... איר דאַרפט נאָר אים אַרויפשמעלן

אויף אייער ליסטע, וואָס איר גרייט צו פאַר דעם ה' וויינשמאַק און מאַרגן

אַדער איבערמאַרגן ברענגען צו זיך אין ביוראָ אַריין די נייטיקע אַדרעסן,

מער גאָר—נישט, גאָר—נישט...

פונקט אזוי ווי אַ חולה-נופל גיט אַ פאַל אַוועק אזוי ווי ער שטייט

און גייט, אזוי איז דער אויסגעמוטשעטער צאלעק אַוועקגעפאַלן אויף דער

ליסטע און האָט פאַלנדיק מפיל געווען אויפן פאַפיר:

... א זאץ פארן מחותן...

אבער זלמן, וועלכער האט דאס אלץ נישט באמערקט, איז נאך נישט ארויסגעקראכן פון זיין טרויעריקלעכן און באלערנענדיקן זאגן:

— צי א שטייגער... איר האט מאקע היינט אויף דער נאכט אייער זשאנעמן עקספעדירט אין טייל צריין, זאל זי זיך בעסער געפינען וואָס ווייטער פונעם פראַנט, וווּ עס גיסט זיך בלוט... מילא, אין דעם זינען זענט איר נישט קיין אויסנאָם, אלע מענער טוען אזוי בשעת-הדחק. אָבער, איר וועט מיר נישט קענען שווערן, אז זי שטייט נישט ערגעץ הינטער א מיר און הערט זיך אונטער דעם גאַנצן שמועס אונדזערן און עס פאלט פון מיינע שונאים לעבעדיקע שטיקער... עס פארשטייט זיך אריינגיין זאָגן, בעטן שטייט איר נישט אָן, ווייל סוף כל סוף איז זי דאָך אַ באַלעבאָסטע אין הויז פונקט אזוי גוט, ווי איר זענט אַ בעל-הבית, אָבער אין האַרצן קרענקט זי גוט, וואָס די גאַנצע משפּחה אייערע האָט איר באַטיילט מיט אַם דער זעל-טענער מתנה און אפילו דעם מחותן, — אומשטיינס געזאָגט: וואָס געהערט מען זיך אָן מיט אַ מחותן? אַ קנעפל צו די פלידערן? — איז אפילו דער מחותן פון דעם ווייטן ישראל איז נישט פאַרגעסן געוואָרן בשעת דער גרויסער חלוקה און איר ברודער... איר איינציקער ברודער און אייער איינציקער שוואַגער, וואָס וויינט אזוי נאָענט, ווי אַם דאָס אַמסטערדאַם איז פון אַנטווערפן, ס'איז דאָך ממש, קען מען זאָגן — אַ שטוב מיט אַן אַלקער! זאל ער גראַד פאַרטיילט ווערן! וואָס איז? באַשר בכּן ער איז נעבעך אַ ביטערער אַרעמאָן... באַשר בכּן ער פאַרמאָגט נעבעך נישט אַפּצושיקן צוריק אָן אַנדער מתנה... איר מיינט, מיין טייערער צאַלעק, אז אַ מענטש לעבט אייביק? אז דאָס געלט גייט נאָך דעם מענטשן אַ הין צו? טאַמער מיינט איר אזוי, זענט איר אין אַ גרויסן, גרויסן טעות! פאַר-קערט, איר דאַרפט זיין צופרידן, וואָס אַ מתנה שיקט איר אים און נישט ער אייך... וואָס דאָס לייטערל פונעם שטיקעלע מזל שטייט נישט איבער-געקערט מיטן קאַפּ אַראַפּ און מיט די פיס אַרויף — צאַלעק, מיט אַ האַפּערדיקייט פון אַ נידון-למיתה, וואָס אים איז שוין אַלץ איינס:

— און פאַר וואָס זאָג מיר זאל איך קויפן דעם שוואַגער יאָ און דיר אַליין נישט? דו ביסט דאָך ביי מיר אויך נישט קיין אַבי ווער און אַליין צו קויפן פאַרמאָסטו דאָך אויך נישט... אמת, צי ניין? זלמן האָט אַ רגע כּמימראַ נאַכגעטראַכט, נאַכגעקלערט און ווי ער זאל קוים מיט אַנגסטן האָבן געפּועלט ביי זיך:

— מנע! בלייבט עס אזוי! סתם אזוי ווייסט איר דאך גוט, בין איך נישט קיין מתנות-נעמער. שונא מתנות יחיה! אמת, ליידער האָב איך נישט צו געבן, אָבער קיינער קען מיר נישט זאָגן, אז איך בין מהויב צו נעמען, אָבער היינטיקער פּאַל איז אַן אויסנאַם! כאַטש איך האָב די דאָזיקע זאַלע ביכער שוין געלייענט און כ'געדענק זיי כמעט פון אויסנ-ווייניק, אָבער דאָך איז אַ יצר-הרע צו פאַרמאַגן אַזאַ תּכּוּשׁים אין שטוב, אייגנס. און דער עיקר איז, אז דער ליבער הער וויינשטאַק זאַל טאַקע האָבן פאַר איין וועגס פאַרקויפט נאָך אַ זאַץ ביכער! עפעס אזוי לייכט קומט אים אַן צו פאַרקויפן אין אַנטווערפן אַ זאַץ ביכער? וואָס זאָגט איר, הער וויינשטאַק?

לייבל האָט גאָר נישט געהאַט וואָס צו זאָגן. ער האָט שוין פון לאַנג געהאַט פאַרלוירן דאָס לשון.

זלמן האָט אפילו נישט גערעכנט, אז דער שרייבער זאַל אים ענט-פערן און ער האָט זיך תּוֹך כּדי דיבור ווידער געווענדעט צו שלאָסבערגן: — ס'איז באַשלאָסן, ליבער צאלעק! איך בין מסכים צו נעמען פון

איך אַט די מתנה —

צאלעק, מיט אויגן פון אַ לונאַטיקער נאָך זיין לאַנגן נאַכט-מאַרשרוט: — בין איך זייער צופרידן... זענען מיר, איך מיט מיין זשאַנעמן, דיר זייער דאַנקבאַר... איז... איז וואָס דאַרף איך איצט טון?

זלמן, צענעמענדיק די הענט פון דערשטוינונג:

— איצט — וואָס? איצט גאַרנישט! איצט גייט מען באַלד שלאָפן און מען וויינשט זיך איינער דעם צווייטן: „אַ גוטע, רואיקע נאַכט“. איצט גיט איר אַ צי אונטער די אונטערשמע שורה פון אייער ליסטע. קומט וועלן מיר עס מאַכן ביידע צוזאַמען, וועט זיין היימלעכער. אַלזאַ: פאַר איך אַליין — איז איין מאַל אַוועק; פאַר אייער איציקן — איז צוויי מאַל אַוועק; פאַר אייער גיטלען — איז דריי מאַל אַוועק; פאַר אייער מחותן — איז פיר מאַל אַוועק; פאַר אייער איינציקן שוואַגער — איז פינף מאַל אַוועק. און פאַר מיר אַליין... אויב איר ווילט אומבאַדינגט —

צאלעק, וועלכער איז די גאַנצע צייט פונעם אונטערערעכענען געשטאַ-נען ביי זלמןס זייט ווי אַ געליימטער, האָט זיך פּוּבליצינג אַ כאַפּ געטון, ווי אַן אַפּגעברייטער:

— אודאי ווילן מיר! וואָס פאַר אַ פּראַגע ערשט?

— נו, ווי באַלד אזוי, ווי באַלד אַז אייערס אַ וואָרט איז קודש-קדשים און איר נעמט עס קיין מאַל נישט אויף צוריק, מאַכט עס אויס צוזאַמען אזוי גרויס ווי זעקס זאַץ —

— אוי, מאַמע מיינע! דאָס איז דאָך עפעס אַ היטל מיט געלט —
 זלמן האָט מיט חוּזק זיך אים איבערגעקרוּמט:
 — געלט און ווידער געלט און נאָך אַ מאָל געלט... אַ היטל מיט
 געלט! גלייבט מיר, איין געקעסטלט אַנגליטשאַנטשיקל, אַז ער וועט פּיפקען
 זיין פּיפקע דאָרטן ביי אייך אין כּוּרָא אַ האַלבע שעה, וועט ער צודעקן
 צען אַזעלכע קניות, הונדערט אַזעלכע קניות... איז אויב איין זאָץ קאַסט
 כּך וכּך, משמעות, אַז זעקס זאָץ קאַסטן זעקס מאָל כּך וכּך —
 — זלמן, גאָט איז מיט דיר, ווער האָט ביי זיך אַזוי פּיל מזומן געלט?
 ווען דו זאָלסט מיך אפּילו אויסטרעסלען מיט די בעבעכעס —
 אַבער זלמן האָט אים נישט געלאָזט זיך ברייט צוצערעדן:
 — געלט? מזומן געלט? ווער דאָרף עס איצט האָבן מזומן געלט?
 איך וואָלט גאָר מורא געהאַט, אַז דער הער וויינשטאַק זאָל מיט זיך נאָך
 האַלבער נאַכט טראָגן אַזאַ סומע מזומן געלט... איר שרייבט אים איצט
 אויס אַ משעק אויף זיין נאַמען און מאָרגן, אַז גאָט וועט שענקען דאָס
 לעבן, וועט ער זיך מוזן ממריח זיין אין באַנק אַריין און אַפּנעמען דאָס
 געלט, די כּשר-פּאַרדינטע פּאַר גראַשן זיינע —
 — אַבער די ביכער זענען דאָך נאָך נישט אַרויסגעשיקט געוואָרן,
 היינט וואָס זשע ברענט אַזוי מיטן משעק? איך בין דען אַן אַנטלאַפּנער?
 ביי זלמן'ען האָט קאַנווולסיוו אַנגעהויבן אונטערצוטאַנצן די לינקע
 ברעם און עס האָבן ביי אים אַזש אַרויסגעטראָגן שווייס-אַרבעסלעך אויף
 דעם גאַנצן שטערן און אונטער די אויגן, אַזוי איז ער געווען אויסער זיך:
 — איך פּאַרשטיי נישט צאַלעק, איר ווילט דען, אַז דער הער וויינ-
 שטאַק זאָל זיך אַפּקלאַפּן די פּים גייענדיק צו אייך? איר ווילט דאָך דאָס
 נישט, היינט וואָס זשע פּאַר אַ קלעצער פּאַרלייגט איר: „די ביכער זענען
 נישט אַרויסגעשיקט געוואָרן?“ די מניעה איז דען אין אים? אדרבה, גיט
 אים שוין אַלע אַדרעסן, טעלעגראַפּירט ער גלייך אַהיים —
 — צו וואָס דאָרף מען אַזש טעלעגראַפּירן? ס'איז דען מיט סכּנות-
 נפּשות?

— אודאי איז עס אַן סכּנות, נאָר אַז איר מאַכט זיך אַן אויסרעד פּון
 דעם, וואָס ער האָט נאָך נישט געשיקט, דעריבער זאָג איך...
 צאַלעק האָט אויפגעשלאָסן אַ קונציק-פּאַרמאַסקירט וואַנט-טירעלע און
 האָט פּון דאָרט אַרויסגענומען אַ גריין משעקן-ביכל. אַ היפשע ווילע איז ער
 געשטאַנען מיטן ביכעלע אין דער האַנט, ווי איינער האַלט אַ פּיסטאַלעט

אין דער האנט און ישובט זיך: זאל ער א דריק טון די גאשעמקע, צי עס וועט אים דערנאך כאנג טון? דאן האט ער זיך אויסגעדרייט צו לייבלען:

— ווי אזוי איז אייער נאמען בדיוק: וויינשטאק, צי וויינסטאק?

זלמן האט לייבלען נישט געלאזט אויסרעדן:

— צו וואס טויגן אייך קונצן? דער גרעסטער בריה קען זיך א מאל

טועה זיין מיטן אויסלאג. אמער גיט דעם הער שלאסבערג אייער פאספארט,

וועט ער נאכשרייבן אות באות... אט אזוי! אותיות מחכימות — דאס איז

די בעסטע זאך און די סאמע זיכערסטע —

צאלעק, א בלייכער ווי די וואנט, האט געשריבן. זלמן'ס פארשפיצט

נעזל איז געהאנגען איבערן טשעקן-ביכל און האט אכטונג געגעבן, צי ער

מאכט נישט קיין טעות מיט קיין אות. לייבל, מיט פארדעכטיקע פלעקן

אויפן פנים, איז געשטאנען אפגעטראטן פון זיי אויף עמלעכע שפאן —

טאקע ווי דער מנהג-העולם איז: „אז ס'האלט ביי א שידוך, איז די צדדים

האנדלען צווישן זיך מכה נדן און דער חתן זיצט ביי דער זייט און שווייגט“

— און האט זיך נישט געקענט קיין עצה געבן, וואס צו טון מיט די פלוצלינג

איבעריק-געווארענע הענט.

ווען דאס אויסגעפילטע און אונטערגעשריבענע גרינע בייגעלע איז

פונעם בעל-הבית'ס הענט אריבערגעגאנגען אין דעם דאנקענדיקן שריי-

בערס הענט, האט זיך זלמן, א האפערדיקער, אנגערופן צו צאלעקן:

— נו און איך מצדי דאנק אייך אויך זייער: סיי פאר מיין פערזענלעך-

באקומענער מתנה, סיי בכלל —

— איי, הער שוין אויף, שומה דו! ווי אזוי שעמסטו זיך נישט? כדאי

צו רעדן דערפון —

— און איצט, מיין פריינד, ווארפט אן דעם חשובן שרייבער דעם

אדרעס פון אייער ביורא, ווייל ער וועט דאך מוזן ארויפקומען צו אייך

נאך די אדרעסן.

— הא? בכבוד גדול. שרייבט חבר וויינשטאק און איך וועל אייך

דיקטעווען —

לייבל האט זיך צוגעזעצט אויף דעם זעלבן פלאץ, ווו צאלעק האט

ערשט געשריבן דעם טשעק און צאלעק האט אים געדיקטעוועט, וואס צו

שרייבן און גענוי אפגעמשלט, ווי אזוי צו טרעפן אהין אומגעפרעגטערהייט.

ווען זיי האבן זיך ביידע אויפגעשטעלט, האבן זיי זיך ביידע געכאפט

דערויף, אז זלמן איז ערגעץ נעלם געווארן. לייבל האט א פארווונדערטער א

קוק געטון אויפן באלעבאס, נאר יענער האט אים בארואיקט:

— מן הסתם זיך אריינגעכאפט אהין צו, ווהיין דער קיסר גייט צו פוס... זיצט א ביסל, לאמיר זיך א ביסל צוועצן ביז ער וועט דארטן פארטיק ווערן מיט זיינע השבונות. נו, איצט, אז מיר האבן שוין אונדזער מסחר גאט זיי דאנק פארענדיקט, דערציילט זשע עפעס, ווי אזוי לעבן דאס אונדזערע יידלעך אין דעם שיינעם פאריוו, הא? מען לייגט דארט אן, זאגט די וועלט, פולע טאשן, הא?

אז עס זענען שוין פאריבער היפשע עטלעכע מינוט און זלמן האט זיך נישט אומגעקערט פון זיין „קיסר'יש" ערטעלע, האט זיך צאלעק אויפ-געהויבן פון זיין פאטעל:

— איך וועל אומיסטן א פרעג טון ביי מיין זשאנעמן — אויב נאר זי שלאפט נאך נישט — אפשר ווייסט זי, ווהיין זיין געביין איז אהינגעקומען? לויבל האט זיך כלומרשט שטארק פארטיפט אין דעם גרויסן בילד, וואס איז געהאנגען אויף דער וואנט, אבער דעם אמת גערעדט האט ער מיט אלע חושים זיך איינגעהערט אין דעם שמועס, וואס ווערט אויף יענער זייט שוואך-צוגעמאכטער מיר געפירט צווישן מאן און ווייב. ער האט געפרעגט:

— האסט נישט באמערקט, ווהיין זלמן/קע האט זיך דא אהינגעטון? פונקט ווי זיין קול איז געווען פריקרע-טרישטשענדיק, ווי עמעצער זאל מיט א שטיק פארזשאווערט בלעך וועלן אפזעגען א שטיק שטיין, אזוי איז איר קול געווען שעפטשענדיק-שיפענדיק, ווי ביי א שלאנג און באגלייט מיט א משונה-מאדנעם סווישמש, ווי דאס פישמשען פון פעלד-שמשורעם: — פאר וואס עפעס האב איך אים נישט באמערקט, אז ער האט מיר אפילו געזאגט „א גוטע נאכט".

— ווהיין זשע איז ער אוועק?

— ווהיין גייט מען אזוי שפעט? אהיים! צו זיך אהיים. וואס האט ער שוין דא צו טון? ער האט שוין זיינס אפגעטון, מעג ער שוין גיין. — פאר וואס זשע איז ער אוועק אליין און האט דא איבערגעלאזט אט דעם... אט דעם... בארימטן?

— מיר האט ער א זאג געטון, אז ער וויל נישט גיין אהיים מיט אים צוזאמען, כדי יענער זאל אים נישט דאנקען —

— אזוי גאר? נו, דאס איז גראד זייער ענלעך אויף זלמן/קעס א שטיקעלע... וואס זשע דארף מען איצט טון? דארף מען איצט, הייסט עס, משלח זיין אט דעם... אט דעם...

— דו דארפסט אים שוין נישט משלח זיין, ער וועט אליין אויך אוועק-

גוין... זיינס האָט ער שוין פון דיר אויסגעמאַלקן? אויף וואָס נאָך דאַרף ער
דיך שוין? ביסט געשטאַנען די גאַנצע נאַכט, ווי אַ מעלקנדיקע קו און
זלמנ'קע האָט דיך געטרייבערט און געמאַלקן, געמאַלקן און געטרייבערט,
אַז ס'איז געווען אַ וויסטע קאַמעדיע צו קוקן —

— זשאַנעטינגאָ, רעד נישט אזוי... מען טאָר אזוי נישט רעדן, ס'איז
פשוט נישט מענטשלעך! דו מיינסט, אַז אַ מענטש לעבט אייביק? אַז דאָס
געלט גייט נאָך דעם מענטשן אַהין צו, אין גריבל אַרײַן? טאַמער מיינסטו
אזוי, האָסטו אַ גרויסן, גרויסן טעות —

דאָס פעסעלע, מיט אַ מעפיסטאָפּעלש געלעכטערל:

— אוי, מען דאַרף זיך האַלטן ביי די זייטן פון געלעכטער... ער חזרט
מיר איבער זלמנ'ס ספיטש וואָרט און וואָרט... מען דאַרף זיך נאָר דאָס
לעבן נעמען, אַדער זיך באַגראַבן לעבעדיקערהייט פאַר ווייטיק און פאַר
בזיון... אויף דער עלטער איז ער ערשט געוואָרן זלמנ'קעס פאַפּוגני... אַז
קיין אייגענע געהירן האָט עס נישט, מוז עס אַנקומען צו פרעמדע —
— זשאַנעט, מאַך צו דעם פּיסק, זשאַנעט...

דער שיפענדיקער סווישטש, מיט אַ סאַדיסטישער הנאה:

— גיי ריכט זיך, אַז אַזאַ דורכגעטרייבענער פּוקס ווי דו, וועסט זיך
לאָזן נעמען אין זאַק אַרײַן און נאָך אויסצײלן אַט די שלעפּערס במזומנים:
אחת ואחת...

פון ר' בצלאלס האַלדז האָט זיך אַרויסגעריסן אַ ווילדער געשריי, ווי
פון אַ פאַרוונדעטער חיה:

— זשאַנעט, ווער פאַרשטומט! דו שווייגסט, דו נחש-הקדמוני, וואָרעם
אַט נעם איך דעם לאַמפּ און צעשפאַלט דיר דיין מיאוסן קאַפּ... שאַ, די מיר
איז גאָר דאָכט זיך נישט גוט צוגעמאַכט —

כמעט אויף די שפיץ פינגער האָט זיך צאַלעק אונטערגעגנבעט צום
שרייבער, וועלכער איז אזוי געווען פאַרטיפּט אין דעם בילד. ער האָט אים
מעשה-גומער-ברודער אַרויפגעלייגט די האַנט אויפן אַקסל און גוממוטיק
געפרעגט:

— אויף וואָס האָט איר זיך דאָ אזוי פאַרקוקט, חבר שטאַקוויין, איך
מײַן וויינשטאַק?

לייבל, מיט באַגייסטערונג:

— איי, וואָס רעדט איר? דאָס איז דאָך אַ זעלטן בילד! דאָס איז אַ
מייסטערווערק, וואָס זײַן פּלאַץ איז אין לווור, נישט אין קיין פּריוואַט-הויז...
— וואָס רעדט איר? דאָס האָט מיר נאָך קײנער נישט געזאָגט —

— זאג איך אייך! איך קען מיד גוט אויס אויף אַט די זאכן —
 — א! כ'מיין אזוי —
 — איר קענט זיך אויף מיר פארלאזן... דאָס איז אַ שעדעוור! יא, און
 ווו איז דער הער ווערניק?
 — ווער ווייסט אים? ער איז אַ מענטש מיט אַ בינעלע. אים האָט
 געקענט אין מה אַ דריי טון אַ זאוועריושקעלע, זאָל ער נעמען די פים
 אויף די פלייצעס און מאַכן אַ „ויברה“... וועט איר שוין מוזן אליין גיין אַ
 שטיק וועגס... איר שטייט דאָך מסתם ערגעץ ביים האופטבאנהאָף?
 — יא, ערגעץ אין יענער געגנט —
 — אַבער אַ פיינער בחור איז ער פאַרט אַט דער זלמן. פוין ביז גאַר.
 איר קענט זיך גאַר נישט פאַרשמעלן —
 — מאַלט אייך, אז איך קען יא —
 — ווען נישט ער גייט מיט אייך אַרום, וואָלט איר אויסגעזען שטאַרק
 שפּלדיק, פאַני באַרימטער —
 — אויך דאָס ווייס איך —
 דאָס געל-האַריקע פעסעלע האָט זיך פּלוצלינג באַוווּזן אין אַ גרויס-
 אַרטיקן באַרכאַטענעס פעניואַר, וועלכער איז אויף איר געלעגן כּנזם זהב
 באַף חזיר; דאָס העפלעכע פאַרפאַלק האָט זיך זייער האַרציק געזעגנט מיטן
 געהויבענעס גאַסט און האָבן אים אפילו אַרויסבאַגלייט ביזן טראַטואַר.
 און ווידער איז לייבל געווען איינער אליין אויף אַ ווייטער אומבאַ-
 קאַנטער גאַס פון דער כּמעט אומבאַקאַנטער שטאַט: אַנטווערפּן. די טעקע
 איז אַבער דאָס מאַל געווען לייכט, וואָס לייכט הייסט און אין בוזעמטאַש
 האָט זיך פאַרטייעט אַ פאַפּירל מיט אַ מאַגישן כּח —
 — זעקס זאָץ! גרויסער גאַט! גוטער גאַט! היאומן כי יסופּר?
 ער איז געגאַנגען אין דער ריכטונג פונעם שטאַט-צענטר און האָט
 נישט געפּילט די ערד אונטער זיך. עס האָט זיך אים געדאַכט, אז ער גייט
 אויף אַ פאַפּירענעס בריק, נאָך שענער — ער שוועבט גאַר אין דער
 לופטן —
 — זעקס זאָץ! מאַמע מיינע, איך זאָל כאַטש נישט אַראַפּ פונעם
 זינען פאַר פּרייד! איך לאָך שוין אַצינד פונעם דרוקער מיט זיין קומענדיק
 וועקסעלע... איך לאָך פון אים דאָס גרעסטע געלעכטער —
 עס מוז שוין זיין זייער, זייער שפּעט. מען זעט נישט אין ערגעץ קיין
 לעבעדיקן נפש, קיין באַלויכטן פענצטער, — גאַר—נישט! אַן אויסגע-
 שטאַרבענע שטאַט! די לבנה איז ערגעץ פאַרשווונדן געוואָרן, אַדער זי

האָט זיך באַהאַלטן הינטער די פילשטאַקיקע קאַמעניצעס, אַבער אפילו ווען זי איז נישטאָ, איז אויך גענוג ליכטיק פון איר ערגעצדיקן זיין. לייבל קוקט זיך אַלע מאָל אום אויף אַלע זייטן. נישט חלילה אויס מורא, ווייל ער טראָגט ביי זיך אַזאַ אוצר ווי דער משעק איז, — חס וחלילה! קודם איז אַנטווערפן נישט אַדעס, וווּ מען כאַפט פון די הענט הן ביי טאַג, הן ביי נאַכט; והשנית איז דער משעק אויסגעשטעלט אויף זיין נאַמען. כדי אַפצונעמען דאָס געלט, מוז מען ווייזן אַ פאַספאַרט און, אַז מען ווייזט אין באַנק אַ פאַספאַרט, מוז מען, צוליב היימלעכקייט וועגן, זיין כאַטש וויפיל ס'איז ענלעך אויף דעם בילד, וואָס דאָרט איז אַריינגעקלעפט... ווייס איך, שמוותים! ווער האָט דען מורא? דאָס קוקט ער זיך אַלץ אַרום, ווייל ער גלייבט נישט שטאַרק, אַז זלמן, אָט דער איש פלאי ושמו זלמן, איז טאַקע אַוועק זיין וועג און באַגלייט אים נישט פון אַ ווינקל ערגעץ, אַז ער, לייבל, זאָל בשלום אַנקומען אַהיים.

און לייבל, שפאַנענדיק מיט אַ שמיידיק גענגעלע און פאַכענדיק נאַכן טאַקט פון די שפאַן מיט דער כמעט-ליידיקער טעקע, פּרעגט זיך אַליין:

— נו, יונגערמאַן, וואָס וועסטו איצט זאָגן? האָבן מיר אַ גרויסן גאַט,

צי ניין?

— אַ שאלה ערשט!

— און וואָס זאָגסטו אַ שטייגער אויף אָט דעם זלמן'ען, האָ? עפעס

אַ כלי, חס?

— וואָס איז אויף אים דאָ צו זאָגן און וואָס איז אויף אים דאָ צו

רעדן? אַזוי ווי עס זענען פאַראַן אויף דער וועלט שטיפּזין, אַזוי זענען

אויך פאַראַן איבערגעגעבענע זין. זלמן ווערניק איז אַ מוסטער פון אַן

איבערגעגעבענע זון —

א לענפש און א לענפש

...אנגעגליטער שטיין; שרפענדיקע זאמד; אן אַמעס פון פריסעק; ועל

כולם: א זון פון א קאלכאיוון —

דאס איז סטאלינאבאד אין די הויכע זומער-חדשים.

סטאלינאבאד איז די הויפטשטאט פון דער סאָוועטישער רעפובליק:
טאדזשיקיסטאן. די דאָזיקע יונגע רעפובליק איז דער ווייטסטער פונקט פון
דער סאָוועטישער טעריטאָריע אין מיטלאַזיע; זי האָט אירע גרענעצן ביי
די שוועדן פון אינדיע; זי איז אַרומגעגארמלט מיט אַ קייט גראַניט-בערג,
וואָס ציען זיך אַזש פון מאַנדזשוריער געגנטן און פון דרום-מזרח איז זי —
ווי אַ געפּוירענער מענטש מיט וואַרמפלעשער און מיט קאַמפרעסן —
געדיכט אַרומגעלייגט מיט די ברענענדיקע אַפּגאַנישע זאָמדן.

כאַפט זיך נאָר אויף דער זומערטאָג, אַזוי ווערט דער דרויסן גלייך
פאַרוואַנדלט אין אַ כּבּשן; אין אַ שמעלן-גרוב, וווּ עס „פּרעגלען“ זיך:
בעמאַן, אַספּאַלט, ביז ווייס אַנגעגליטע זאָמד, גלאַזוואַרג, איבערגעטרוקנט
האַלצוואַרג און אויסגעמאַרעוועטע, קוים זיך באַוועגנדיקע מענטשישע
קערפּערס.

קומט די געגאַרטע פאַרנאַכטיקע שעה, ווען אין אונדזערע געגנטן
ווערט שוין אַפּגעשוואַכט די היץ און מען קען שוין אַרויסשמעקן דעם קאַפּ
פון דעם באַהעלטעניש, וווּ מען האָט זיך פאַרשמעקט כּחום היום, און
אַנפילן די לונגען מיט פּרישער לופט, — דאָן ווערט ערשט דאָרט דער
רעכטער גיהנום. די גוט „אַנגעהייצטע“ שטיינערנע און ליימענע ווענט
בריען דאָס לייב פונעם דורכגייער, ווי אַ פייערפּאַן, וועלכע מען האָט
ערשט אַראַפּגענומען פונעם פּלאַס. די שטיינער פונעם ברוק, פון די הויכע
פאַרקנס, די בייכיקע קעסלען פאַר די טירן פון די משאַיכאַנאַס, וואָס זידן
אומאויפהערלעך פונעם פּרימאַרגן ביז נאָך האַלבער נאַכט, דאָס אַלץ
אַמעמט אין גאַס אַריין מיט פייער; מיט גלי; מיט שטיקנדיקער דושנעקייט
— מיט הלשות...

אין אַ שפּעטער נאַכטיאָגדיקער שעה האָב איך זיך אַ פאַרטשאַ-
דעמער אַרומגעשלעפט איבער די סטאלינאבאדער געדיכט באַפעלקערטע
געסלעך און האָב זיך צוגעקוקט און צוגעהערט צום לעבן פון אַט דער
אויסגעברענטער שטאַט. דעם אמת גערעדט איז אין יענע שעה'ן דאָרט

נישט געווען: נישט וואָס צו זען, נישט וואָס צו הערן. יעדע לעבעדיקע באַשעפעניש האָט זיך באַהאַלטן וואָס טיפּער און וואָס ווייטער פון דער אומ-ברחמנותדיקער עקוואַטאָריאַלער זון. אלע טויערן, — אייזערנע, ליימענע, אַבער על פי רוב הילצערנע, שוואַרצע, ברוינע, געשניצטע אָדער געפאַרבטע — זענען געווען פאַרריגלט; אלע פענצטער — פאַרהאַנגען; יעדער איינער האָט זיך געראַטעוועט ווי אַזוי ער האָט נאָר געקענט; יעדער נאָך זיינע מעגלעכקייטן האָט זיך ערגעץ וווּ געקילט דאָס צעגליטע לייב; געזוכט אַ דערפרישנדיקן אַטעמזוג, אַ דערקוויקנדיקן זופּ פון וועלכער עס איז קילער פליסיקייט, — כאַטש איין שלוק אויף זיך צו דערכאַפּן די נשמה.

...און מיט אַ מאָל האָב איך אויפן ראַג פון צוויי גאַסן באַמערקט אַ מענטשן אויף דער גאַס. און דער מענטש איז נישט אַנטלאָפּן פון דער אומדערטרעגלעכער היץ, ניין. ער איז רואיק געזעסן אויפן טראַטואַר מיט די פיס אונטער זיך און האָט שטאַר געקוקט פאַר זיך —

דאָס איז געווען אַן אַלטע, בלינדע בעטלערקע. פאַר איר, אין אַן ערדן שיסעלע, צווישן זאַמד, שטיינדעלעך און אַפּגעבראַכענע שטיקלעך פון צווייגן, האָבן זיך געוואַלגערט עטלעכע קליינע מטבעות — מן הסתם נאָך פון נעכטן. דאָס פנים פון דער אַלטער בעטלעריין איז געווען ווי אויסגע-קלעפט פון וואַקס. עס האָט זיך נישט געגלייבט, אַז אין אַט דער וואַקסענער מומיע געפינט זיך נאָך כאַטש איין טראַפּן רויט בלוט. דער אויסדרוק פון דעם דאָזיקן פנים איז געווען — אַ מוראדיקער גלייכגילט צו אַלץ און צו אַלעמען; צו דער טראַפּיקאַלישער היץ; צו דעם פוסטן אַרום און אפילו — צום שיסעלע, וואָס שטייט פאַר איר.

די אַטמאָספּער אין גאַס איז געוואָרן אַלץ פאַרדומפענער, אַלץ מער צוזאַמענגעפרעסט און שטיקנדיק. אויף דעם זעלבן ראַג, וווּ די בעטלעריין איז געזעסן, נאָר אויף דער צווייטער זייט, האָט פון אַ ליימענער פעסטונג אַרויסגעשטאַרטשעט אַ יוצא-דופּנדיקע פּרויזכע, — עלעהיי אַזאַ מין טרעפּ. אַ מידער, אַ דערשעפטער האָב איך זיך אויף איר אַראַפּגעלאָזט און האָב אויסגעצויגן די פיס. ס'איז פון זיי געגאַנגען אַ פאַרע, ממש ווי פון אַ לאַקאָ-מאַטיוו, ווען ער אַטעמט אַפּ נאָך אַ לאַנגן וועג. נישט האַבנדיק עפעס אַנדערש וואָס צו טון, האָב איך ווידער גענומען קוקן אויף דער לעבעדיקער חורכה, וואָס זיצט אומבאַוועגלעך אויף דעם צווייטן טראַטואַר קעגנאיבער. און מיט אַ מאָל האָט זיך מיר גענומען דאַכטן, אַז פון דעם פאַרמעטענעם פנים איז פאַרשוונדן דער ביזאָיצטיקער גלייכגילט. איך האָב גענויער זיך אַנגעהויבן צוקוקן צו מיין בלינדער שכנמע און פון דעם פּיבערדיקן געלאָף

פון אירע בלינדע ווייסלעכלעך; פון דעם גערוועזישן צוקעניש. פון דער מוסקולאטור אויף איר אַסקעטישן פנים, האָב איך גלייך אויפגעכאַפּט און דערפילט מיט אַלע מיינע חושים, אַז עפעס באַאומרואַיקט זי שטאַרק; ס'איז קענטיק, אַז עפעס האָט זיך געענדערט אין איר מאַנאַטאַנעס סדוּה-היום און אַט דער „עפעס“ רויבט איצט ביי איר צו איר שמענדיקע פאַרשטיינערטע מנוחה. איך בין געווען זייער נייגעריק צו וויסן די סיבה פון איר פּלוצלעכער גערוועזיטעם. איך האָב שוין אפילו געהאַט בדעה זיך אויפהייבן פון מיין „כסא מלוכה“, צוגיין צו איר און זי צו פּרעגן וועגן דעם, אָבער אַן אינער-לעכער בעל-יועץ האָט מיר איינגערוימט:

— וואָס איז דאָס דיין עסק? גיי נישט און פּרעג נישט און וויל נישט וויסן צו פיל. מען וועט דיך נאָך חושד זיין, אַז דו האַסט איר געוואַלט פאַר-רעדן די ציין און דערווייל צולקח'ענען די פאַר גראַשן פונעם שוםעלע... דו שפּילסט זיך מיטן חשדנות פון אַט די ווילדע אַזיאַטן? דו זיצסט? זיין און שמוץ נישט די נאָז אין פּרעמדע ענינים.

האַב איך געפּאָלגט די עצה טובה פון מיין געטרייען בעל-יועץ און בין געבליבן זיצן אויף מיין אַרט. די בעטלערקע האָט נאָך עטלעכע מינוט געדרייט מיט דער נאָז אויף אַלע זייטן ווי אַן אַוומשאַרקע, ווען זי פאַרלירט פּלוצלינג דעם מזומנעס שפור, אַדער ווי אַן אַלמע זאָקן-פאַרריכטערין, וואָס האָט די גאַנצע צייט געהאַלטן דעם „פּאָדעם“ צווישן די פינגער שטאַל און אייזן און פּלוצלינג האָט זיך ביי איר דאָס קניילעכל אויסגעריסן פון די הענט, דער פּאָדעס איז איר ערגעץ אַוועקגעקומען און... און — רעד צום לאַפּל! דערנאָך האָט זי אָנגעבויגן דעם קאַפּ אויף אַ זייט און האָט זיך איינגע-הערט, דאַן האָט זי, קענטיק אַן אַנטווישטע און אַ נאָך מער אומגליקלעכע אַפּגעווישט די פאַרדאַרטע ליפּן מיט דער דרויסנדיקער זייט פון דער דלאַניע און האָט נאָך נידעריקער געלאָזט זינקען דעם קאַפּ.

עס ווייזט אויס, אַז מחמת דער געפּערלעכער היץ האָב איך אַליין אויך געכאַפּט אַ שטיקל דרימל. מיט אַ מאַל האָבן זיך מיינע אויגן אויפ-געריסן. ערגעץ נישט זייער ווייט פון מיר האָבן זיך דערהערט שטילע אָבער פלינקע טריט. דעם ערשטן בליק האָב איך געוואַרפן אויף מיין „אַלמער באַקאַנטער“. די בעטלערין האָט עפעס אויסגעזען שטאַרק אויפ-גערוימט. זי האָט געשמעקט די לופט אַרום זיך, ווי אַן אויסגעמאַטערט פּערד, ווען עס דערשמעקט ערגעץ פון דער ווייטנס אַ טייך, וווּ מען וועט זיך קענען אַנטרינקען צו דער זעט און נאָך איינמונקען די מאַרדע אויך אויף עטלעכע מינוט. אַ פאַראינטריגירטער האָב איך זיך אויך אומגעקוקט

אין יענער זייט, ווהיין דער בלינדערס נאָז האָט אזוי אומרואיק און אומ-
 געדולדיק געפלאַטערט און „געשמעקט“. פאַר אַ הונדערט שפּאַן פון מיר
 האָב איך באַמערקט אַ נידעריקן יונגמאַנטשיק, אין אַן אָפּגעוואַרפּענער
 קעפּי. דער יונגערמאַן האָט אין איין האַנט געהאַלטן אַ פּיטש-נאַס טיכעלע,
 מיט וועלכן ער האָט אַלע מינוט און אַלע רגע זיך געווישט דעם שווייס
 צווישן די אויגן און אַרום דעם מויל, אין דער צווייטער האַנט האָט ער
 געהאַלטן אַן אָפּגעריבן צעראַטן פאַרטפּעלעכל מיט וועלכן ער האָט אין
 שמיידיקן געלויף מוראדיק געפאַכעט. גאָר פון דער ווייטנס האָט אַט דאָס
 פאַרשוידל אויבגעווען, ווי אַן אומגעלומפּערט-גרויסע פּליג, וואָס פאַכעט
 מיט די פּליגעלעך. פון דער נאַענט איז דאָס געווען אַ גאַנץ געוויינלעכער
 קבצנישער אָנגעשטעלטער, מיט שאַרפּשיציקע קינבאַקן און מיט הונגע-
 ריקע אויגן. אָנגעטון איז ער געווען: אַ לאַטע אויף אַ לאַטע, ווי אַלע פון
 זיין גלייכן. דער דאָזיקער מענטש האָט מיט קיין זאָך נישט געצויגן אויף
 זיך קיין באַזונדערע אויפּמערקזאַמקייט: נישט מיט זיין פנים, נישט מיט
 זיין הולך און אפילו נישט מיט זיין שרעקלעך-אַרעמען אויסזען. אַזעלכע
 זענען געווען אין סטאַלינאַבאַד דער רוב מנין רוב בנין פון די איינוווינער
 און ווען נישט דאָס, וואָס מיין שכנעט פון קעגנאַיבער „שמעקט“ עפעס
 פאַרדעכטיק אין זיין זייט אַריין, וואָלט איך אים קיין צווייטן בליק נישט
 געשענקט. אָבער אויף וויפל ער האָט איצט געשיינט צו זיין די איינציקע
 סיבה, וואָס האָט אזוי צעכוואַליעט דאָס פאַרשטיינערטע פנים פון מיין
 שכנעט, האָב איך אויף אים שוין געהאַלטן אַן אויג. דעם יונגמאַנס פּיבער-
 דיק-אייילנדיקער געלויף האָט זיך אַליץ פאַרשנעלערט און פאַרשנעלערט ביז
 ער איז כמעט אָנגעפּלויגן אויף דער צערודערטער בעטלערין און איז אַ
 פאַרסאַפּעטער שטיין געבליבן לעבן איר זיצפּלאַץ.

דער אַלטערס ביינערנע פינגער האָבן מיט אַ ציטער אַרומגעטאַפּט
 דעם טראַטואַר אַרום זיך ביז זיי האָבן אָנגעטאַפּט דעם יונגמאַנס פאַרוסי-
 נענע שיכלעך. אַ צופּרידענער שמייכל האָט זיך צעלייגט אויף איר פאַרמע-
 טענער צורה. אַ פנים, אַז די דאָזיקע שיכלעך זענען איר געווען גוט באַקאַנט
 און זי האָט געהאַט אַ וואַגיקן מאַטיוו צו זיין צופּרידן מיט זיין אַנקומען.

זי האָט זיך אָנגערופן צו אים:

— פאַר וואָס אזוי שפּעט?

איר גומען איז געווען איבערגעטרוקנט פון דאָרשט. די ווערטער
 זענען פון איר מויל אַרויסגעפאַלן אַן קלאַנג, ווי שטיקלעך איבערגעזשאַ-
 ווערטער בלעך.

— דער הויפט-בוכהאלטער האָט מיך פאַרהאַלטן... נישט נאָר מיך,
אַלע אָנגעשטעלטע פון דער קאַנטאָר... אַלע ביי אײנעם...

אויך ביי אים, ביים יונגמאַן, איז פון דער אוממענטשלעכער היץ
דאָס קול געווען פאַרדומפן און אַן דעם נאַטירלעכן קלאַנג, גלייך ווי דער
האַלדז וואָלט ביי אים געווען פון האַלץ און די צונג — אַ לעדערנע
פאַדעשווע.

— און איך האָב געמיינט, אז איר וועט מיך שוין היינט אויסמיידין —
פאַר וואָס האָט איר אזוי געמיינט?

— ערשטנס, ווייל איר קומט קיין מאָל נישט אזוי שפעט —
האַב איך דאָך אייך געזאָגט —

— און צווייטנס... אין אזאָ געפערלעכער היץ דאַרף מען האָבן אַ כח-
המעצר איבערצולאָזן אַ חלק פאַר אַן אַרעמער —

— וויים איך, שטותים... מען דאַרף נישט האָבן אזאָ גרויסן כח ווי
איר מיינט...

און דער יונגערמאַן האָט פונעם פאַרטיפעל אַרויסגענומען אַ היפש
פעקל מיט פאַק-פאַפיר און האָט אָנגעהויבן אויסצופאַקעווען איין פאַפיר
פונעם צווייטן, אײנעם פונעם צווייטן, ביז ער האָט ענדלעך אַרויסבאַקומען
אַ פייכט שמאַטקעלע און האָט פון דעם אויסגעוויקלט אַ היפשן פיר-עק
בלוטרויטן קאווען. אַ רגע כמימרא האָבן זיינע הונגעריקע אויגן זיך
געשפיגלט אין דעם שטיק זאַפטיקער פייכטקייט און פלוצלינג, ווי ער וואָלט
זיך דערשראָקן פאַר זיך אליין, האָט ער צוגעכאַפט זיינע גיריקע בליקן פון
דעם יצר-הרע-רייצנדיקן שטיקל קאווען און האָט עס מיט פאַרקוועטשטע
אויגן אַריינגעלייגט אין דער בעטלערקעס אויסגעשמערקטער האַנט. אַ
קראַמף איז אַריבער איבער איר מאָגערן קערפער, ווען זי האָט הערפילט
אויף די ליפן די זיסלעכע פייכטקייט פון דעם קילן שטיקל קאווען. אַפּבײסן
דערפון אַ בריוון האָט זי זיך נישט פאַרגינען, זי האָט עס צונויפגעקלעמט
מיט די ליפן, אז עס זאָל זיך אליין צעגייען; אז דער גרויסער תענוג זאָל
זיך ציען וואָס לענגער. דער יונגערמאַן האָט אַן איינגעבוויגענער אין
דרייען זיך אַרומגעשלייכט איבער דעם אָנגעגליטן טראַטזאַר און האָט
מיכטיק צונויפגעקליבן די צעוואָרפענע שטיקלעך פאַפיר, — ער קען דאָך
נישט איבערלאָזן קיין מושב אַרום איר. נישט קענענדיק זיך גובר זיין האָט
ער אַלע מאָל געכאַפט אַ קוק אויף דער בלינדער, געזען ווי זי קוויקט זיך
מיט זיין מתנה, און האָט, באַלעקנדיק מיט דער איבערגעטרוקנטער צונג

די פון דער היץ צעטרוסקעמע ליפן, מיט ביטול שמיל איבערגעהזרט פאר זיך די נאָר וואָס געזאָגטע ווערטער:

— „שמותים! מען דאַרף דערצו נישט האָבן אזא גרויסן כּה ווי זי מיינט...“

אַ דערשיטערטער בין איך געבליבן זיצן אויף מיין קרום-קוילעכדיקער טרעפּ. עמעצער האָט צו מיר געשריגן פון מיינע טיפּסמע טיפּענישן:

— של נעליך! דאָ זעסטו די גרעסטע מעשה-הצדקה, וואָס קען ווען עס איז געטון ווערן...“

*

און פאַר טויזנטער קילאָמעטער ווייטער —

אויך אין אַ רעזידענץ פון אַ סאָויעטישער רעפּובליק; אויך אין אַן אומדערטרעגלעך-הייסן טאָג, ווען עס פעלט אויס אַמעס אין דער ברוסט און דאָס האַרץ וויל מער נישט אַרבעטן אין אזא וויסטער טרוקעניש. דער גאַנצער גוף שרייט זיין לעצט געשריי:
...יבשו עצמותיננו... נפשנו יבשה אין כל...“

דאָס איז געווען אין טיפּלים, די רעזידענץ פון דער זאַטער, בליענדיקער גרוזיע. ס'איז דאָן געווען ענדע חודש אב. קיין אַנגעגלימע זאַמדן האָבן נישט כאַלאָגערט די שמאָט, נאָר דערפאַר איז זי געליגן אין אַ טיפּן טאָל, וועלכער איז פון אַלע זייטן געווען אַרומגערינגלט מיט הימלקראַצנדיקע פעלזן. דער שרעקלעך-אַנגעגליטער, אזוי גערופּענער „קאָווקאַזער רוקנביין“ וואָס ציט זיך אויף פיל צענדליקער קילאָמעטער אין דער לענג און עטלעכע קילאָמעטער אין דער ברייט, האָט ווי אַן עמוד-האש געשרפעט אויף ווייטע שטרעקעס אַרום זיך, זיין בריענדיקער אַמעס האָט אויסגעצאַפט דאָס לעצטע ביסל חיות פון אַלע בעלי-חיים אויף אַ מרחק אפילו אַ פיל ווייטערן, ווי טיפּלים.

אַן אַטראַפּירטער פון דער משוגענער היץ האָב איך זיך אַרומגעשליאַיעט איבער דעם שמאָטישן צענטער, וועלכער האָט איצט אויסגעזען, ווי אַ קליין אוקראַיניש שמעטל אין אַ שבת נאַכמיטאָג, ווו ס'איז זעלטן צו טרעפּן אַ דורכגייער. אַליץ האָט זיך באַהאַלטן פונעם גיהנום, וואָס האָט פאַר-בלאַנדזעט אויף דער וועלט. נישט קיין מענטשן, נישט קיין כּהמה, נישט קיין עוף — קיינעם זעט מען נישט! יעדער באַהאַלט זיך ווי אזוי ער קען, ווער בעסער, ווער ערגער. — עד יעבור זעם!

דער פּראַספעקט אויפן נאַמען פון פּלעכאַנאַוון שמט אויף דער גאַנצער

רעפובליק מיט זיינע פרעכטיקע ווילעס און פאנטאסטיש-כאשאמנטע מאנאסארדא'ס און באלקאנען. אויפן ראג פון דעם דאזיקן פראספעקט און דעם הויפט-פראספעקט אויפן נאמען פון שאטא רוסטאוועלי איז געשטאנען א גרויסארטיקער פאלאץ. דער דאזיקער פאלאץ, מיט זיין ארכיטעקטור און מיט זיינע פארמען, איז געווען אויפגעשטעלט לויט אלע געזעצן פון דער אייראפעאישער טעכניק. הויך דעם איז ער אבער געווען באחנט מיט אריענטאלישן צויבער. אנהייבנדיק פון די העל-בלויע דעכלער, וואס האבן געשוועבט איבער זיינע אומצאליקע און פארשידנפארביקע באלקאנטישיק-לעך ווי פרימארגנדיקע וואלקנדלעך און ענדיקנדיק מיטן אפענעם לופט-גאניקל, וואס איז געשטאנען אויף פיר געשינצטע סטויפמשיקלעך, האט אט פון דעם גראנדיעזן בנין געאמעמט מיט מזרחדיקן רייץ און מיט שלמות-דיקער שלוה.

איבער אט דעם אונטערשטן לופט-גאניקל, וואס האט זיך געפונען אין גאנצן עטלעכע טפחים פון דער ערד, איז ביז האלב געווען אנגעצויגן א מערקיש-זיידענער באלדאכין מיט שרייענדיקע קוויטן. אין א ווינקל ביים סאמע באריער איז געזעסן א מענטש אין די זעכציקער. דאס איז געווען א פעמפיקעוואטע אלטיטשקער מיט שמאלציקע באקן, מיט בלוט-רויטע ליפן און מיט שמארע אויגן פון א באראן. ער איז געזעסן אנגעשפארט מיט ביידע הענט אויפן אפגעניקעלטן באריער און האט גלייכגילטיק באקוקט די נאענטע קווארטאלן פון די צוויי אויסגעפוצטע פראספעקטן. ווען זיינע בליקן האבן שוין מער נישט געפונען אויף וואס זיך אפצושטעלן, האט ער מיט א פוילער תנועה צוגערוקט צו זיך דאס לאזענע מישעלע, אויף וועלכן ס'איז געשטאנען א קרישטאלן וואזעלע און אין דעם זענען געליגן עטלעכע מאראנצן. פון דער הינטערשטער קעשענע האט ער ארויסגענומען א קליין ביינערן מעסערל און האט לאנגזאם אנגעהויבן ארומצושניילן א מאראנץ. די שאלעכץ האט זיך געשלענגלט צווישן זיינע פינגער. ווי א „ששלת“, זיך נישט שפאלטנדיק און נישט איבעררייסנדיק. ווען ער האט פארענדיקט דאס שניילן האט ער קונציק צוריק צונויפגעשטעלט די פיראמידע פון די שאלן-רייפלעך און קיינעם וואלט נישט איינגעפאלן אזא חשד, אז אט דער מאראנץ, וואס ליגט אויפן הוילן מישעלע, פון דער זייט וואזעלע, איז אינעווייניק אויסגעהוילט און מאכט נאך דעם אנשמעל פון א פולער פרי. ווען אט די שווערע עבודה מיט דעם שאלעכץ-בנין איז געווען אפגעטון, האט ער מיט האלב-פארמאכטע אויגן צעריסן דעם אפגעשניילטן מאראנץ אויף צווייען און האט א העלפט פון אים מיט איין

קוועטש אריינגעפאקעוועט אין מויל אריין. איין וויילע איז ער מיט דעם פולן מויל געבליבן זיצן אומבאוועגלעך, ווי איינהערנדיק זיך אין דעם ריה-הניחוח פון דער זאפטיקער פרי. אראפגעשלונגען די ערשטע העלפט, האָט ער געלאָסן און מיט גרויס ישוב-הדעת אַרויפגעלייגט אויף די שפּי-ציקע ציין אויך די צווייטע העלפט. נאָך דעם ערשטן מאַראַנץ איז בלי הפסק אַרויסגענומען געוואָרן פונעם וואַזעלע אויך דער צווייטער. ער האָט זייער פאַרזיכטיק, ווי עפעס אַ מין עבודת-הקודש, „אַרומגענומען“ דאָס „העמדל“ אויך פון דעם, דאָן האָט ער אים בריה'ש צעפערטלט, נישט פאַרגיסנדיק דערביי קיין איין טראָפּן „בלוט“. ערשט ווען ער האָט אָנגע-הויבן יעדעס פערטל באַזונדער צו צענעמען אויף „פינגער“, האָט מיט אַ מאָל פון דער געשמאַקער, ווייניקער מאַסע ווי פון אַ פאַנטאַז אַ שפּריץ געטון אויף אַלע זייטן מיט שמעקנדיקן זאָפט. דאָס האַרץ פון דער פרי איז געווען געל ווי זאָפרען און געדיכט באַשאַטן מיט רויטע שפּרינקעלעך, ווי אַ געלעכל פון אַן איי, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט בלוטס-טראָפּנס. איין מאַראַנץ נאָכן צווייטן זענען פאַרשווונדן געוואָרן צווישן זיינע האַריקע, פולבלומיקע ליפּן. אין דעם פּרעכטיקן קרישמאַלענעם וואַזעלע איז אַלץ מער און מער אַרויסגעקראַכן פאַרן אויג פונעם מענטשן דער שיינער בוקעט בלומען, וואָס איז געווען אויסגעשליפּן אויפן דנאָ, און מחוץ פון דער כלי האָבן זיך אַלץ מער און מער אויסגעשטעלט ווי די סאַלדאַטן די אויסגעהוילטע קליפות-סקעלעטן פון די מאַראַנצן.

ווען ער איז שוין געגאַנגען מיט דער פינפטער הקפה, האָט ער פּלוצ-לינג דערהערט לעבן זיינע פּים אַ פאַרדעכטיקן גערויש. מיט אַ פול אָנגעפאקעוועט מויל האָט ער זיך אָנגעבויגן און האָט דערוען צווישן די אָפּגעניקעלטע שטאַכעטן פונעם גאַניקל אַ צעפאַטלטן קאַפּ פון אַ פּרוי. אַלע קישקעס אין בויך האָבן זיך אים איבערגעדרייט פאַר אומגעריכטיקייט. מיט איין שלינג, און אַן אַ טראָפּן הנאה, האָט ער אַראָפּגעלאָזט אין מאַגן אַריין די זאפטיקע מאַסע וואָס ער האָט געהאַלטן אין מויל און האָט זיך גענומען באַטראַכטן דעם פּרעמדן „קאַפּ“.

די פּרוי איז געווען אַ משונה-לאַנגע און אַ משונה-מאַגערע, ממש — אַ זעקל ביינער. דאָס פנים אירם איז געווען פון הויט און ביינ, די אויגן — דער הונגער אַליין! באַרוועס, צעכראַסטעט, דאָס לייב — נאָר ערטער-ווייז אַרומגעוויקלט מיט טראַנטעס. איר קאַפּ האָט קוים דערגרייכט צו זיינע גראַבע פּים אין די סאַפּיאַנאַווע שטוב-שיכלעך; איר אויסגעדברט פנים איז געווען אַריינגעקוועטשט צווישן די בריענדיקע שטאַכעטן, ווי אין

א טורמע-פענצטערל און פון אירע גרויסע, כמעט אומבאוועגלעכע אויגן האט ארויסגעקוקט אט דער גרוילנדיקער צער, וואס ווארפט אום גיבורים און מאכט צימערן און צעגייך די סאמע פארשלאסנסמע מענטשן-הערצער. דער פעמפיק האט שוין געוואלט עפענען דאס מויל און עפעס זאגן, נאר די פרוי האט זיך געפעדערט און האט מיט א רירנדיקער שטימע פון א נוטה-למות אָנגעהויבן צו בעטן און צו קליאַנטשען פאר אים:

— גוטער מענטש, איידעלער מענטש, גיב מיר א בריוון, לאַמיר זיך דערהאלטן דאָס חיות... פונעם פרימאָרגן אָן, אז איך האָב מיינע ליפן נישט צעעפנט. האָב גאָט אין האַרצן, פאַטערל מיינס, זונדעלע מיינס, זאָל זיך אין דיר דערוועקן דאָס רחמנות... מלאַך שיינער, גיב אַ שטיקל, לאַמיר זיך דערכאַפן דאָס האַרץ...

ער האָט זיך צעלאַכט מיט אַן אייטערדיקן געלעכטער:
— כּי-כּי... מאַראַנצן וויל זי... אויף אַפּעלסינעס גאַר איז זי דער-צויגן געוואָרן ביי איר טאַטן... מער ווילסטו גאַרנישט?
— געב אַ ברעקל, טאַטעלע מיינס... עס טונקלט מיר פאַר די אויגן... די כּוחות לאָזן זיך מיר אויס...

— אַוועק פון דאַנען, שלעפּערקע. לאַז אַפּ די שטאַכעטן, דו זעסט, וואָס איך האַלט אין דער האַנט, צי ניין?
און ער האָט זיך גוטמוטיק אַ שפּיגל געטון אין די פינקלענדיקע קלינגלעך פון זיין ביינערן מעסערל.

— זיי אַ גוטער, פעטערל... דו ביסט דאָך אַזאַ געראַטענער... האָב זשע רחמנות אויף אַ צאַנקענדיקער פרוי, כּ'בין דאָך אויך גאַטס אַ באַשע-פעניש... אַזוי ווי דו... מו זשע מיט מיר אַ חסד און וואַרף מיר כּאַטש אַראַפּ מיט דיין זיסער האַנט אַ שטיקל שאַלעכץ... לאַמיר, דיין גוטסקייט צו פאַרדאַנקען, אויך אויסזויגן אַ קאַפּ קילקייט... איך באַשווער דיך, וואַרף אַראַפּ אַ שטיקל שאַלעכץ, זאָלן מיינע איבערגעטרוקנע ליפן אויך אויס-גאַנגן אַ טראַפּעלע ווייניקייט פון דיין גאַלדענער, ווייניקער פרי —
דער בייכיקער פעמפיק אויפן גאַניק האָט זי לייכט אַ שמורך געטון מיטן פּוס:

— משעפע זיך אַפּ פון מיר, דו! נאַסע שמאַמע! שאַלעכץ זאָל איך איר געבן... זי מיינט, אַז די שאַלעכץ איז שוין ביי מיר הפּקר...
און צומאַכנדיק די אויגן פאַר תּענוג, רעדט ער מיט אַ טיפּן ביי-קול:
— געב איר... זי מיינט, אַז שאַלעכץ איז מיסט... ניין, מיין טייערע,

אלץ קומט צו נוץ... ביי א גומן בעל-הבית, ביי א שפאָרזאָמען, זיי זיכער גייט גאַרנישט פאַרלוירן —

אויף זיין צונטער-רויטן, פאַרשמאַלצן פנים צעלייגט זיך א צערט-לעכע מינע און ער רעדט טרוימער־יש, כמעט מיט א פליסמער:

— אז עס קומט ווינטער... אויף דער גאַס רעגנט און שנייט, אז עס גייט אַזש דורך א צימער איבערן לייב... און אין זאל ברענט דער „סאַנדאַל“ און א חוץ, אין ווינקל, לעבן מיין שטול ברענט די טשווגונענע „רומינקע“, נעם איך די אויסגעטרוקנטע מאַראַנצן-שאַלעכץ, טונק זי איין אין געווירצטן עסיק, וואָס איז געמישט מיט שמעקנדיקן בוימל, און קלעפ אַרום מיט איר די גאַנצע רומינקע. עס דויערט נישט לאַנג און אין זאל צעטראַגט זיך אַן אַראַמאַט פון בליענדיקע מאַראַנצן... פון צעפאַרעמטע מאַנדלביימער... עס גיט דיר אומגעריכט אַ שלאַג אין דער נאָז דער שאַרפער גערוך פון קיפאַריסן-ביימער, פון נעגעלעך, פון פרישן, זויער-לעכן אוריוק... אַך! דאָס איז דאָך דאַמאַלסט, אין די אומהיימלעכע קאַלטע און נאַסע טעג, אַזאַ אַנגעלייגטע דערשיינונג, דאָס איז דאָך אַזוי באַטעמט, אַזוי באַטעמט —

ער כאַפט אַ קוק אַראָפּ, ער וויל זען, צי די פרוי דאַרטן באַגרייפט כאַטש, וואָס עס הייסט אַזוינס אום ווינטער זיך דערפילן אין אַ בליענדיקן גאַרטן פון כל טוב, און ער דערזעט, ווי די פרוי ליגט אין איר גאַנצער לענג אויסגעצויגן אויפן טראַטואַר ביי זיין גאַניקל. עס האָט אים אַנגע-כאַפט אַ שאַרפער פאַרדראָס אויף דער עזותניצע: באַרעכן נאָר, ער רעדט און רעדט און רעדט, געמיינט האָט ער, אז זי הערט זיך צו צו יעדן וואָרט און צום סוף גאָר האָט זי זיך צעלייגט, ווי ביים טאַטן אין וויינגאַרטן... צו וועמען זשע האָט ער די גאַנצע צייט גערעדט ווי באַלד אַזוי? אַזאַ אומגעהערטע חוצפה פון אַ מיאוסער שלעפּערקע! אַ וויילע איז ער נאָך געשטאַנען אין דערוואַרטעניש, אז זי זאל זיך אויפהייבן און אויפהערן צו פראַווען אירע קאַמעדיאַנטישע קונצן. זעענדיק אַכער, אז זי ליגט גאָר אומבאַוועגלעך איז ער ערשט אַריין אין רעכטן גרימזאַרן. אויסער זיך פון כעס האָט ער אויפגעפראַלט די טיר אין שטוב אַריין און האָט מיט אַ כרויקענדיק קוויטשיקל אַרויסגעפאַליעט:

— נו, וואָס זאָגט איר נאָר דערויף? אַזאַ אומדערהערטע חוצפה! קיין אַנדער אַרט האָט זי זיך שוין נישט געקענט אויסזוכן וווּ צו חלשן, נאָר אַט דאָ אַ פאַר מיין שטוב —

א קול פון מיין „מסתרים“ האט מיר א הילך געטון אין די אויערן, ווי
א פאך פון א ביימש מיט א סך, א סך לאנגע רימענדלעך:
— ...סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה! דאס איז די סאמע
ערגסטע מעשה-נבלה, וואס קען נאר ווען עס איז געטון ווערן...

— יא, דער באשעפער האט אין זיין מאגאזין מענטשן מכל המינים —

אנשי-לידות

אן איבערקערטניש

יפתח בדורו כשמואל בדורו...

אברהמל איז געווען א מושלם בכל המעלות שבעולם, — א תכשיט

א בחור!

זעלבסטפארשמענדלעך, ווען עס זענען געווען שנים כתיקונם, ווען
בחורים-לומדים האָבן געקענט גאַנצע מסכתות בעל-פה און קיינער האָט
זיך דערפון קיין צימעס נישט געמאַכט; ווען חברה, וואָס האָבן שוין
א שמעק געטון פון די טריפה-פסולען און זענען אַוועק אין די גרויסע
שמעט שטודירן און האָבן אַריינגעפאַקעוועט אין זייערע משונה-ברייטע
מוחות תילי-תילים מיט פרעמדן וויסן ולא ידע איש כי באו אל קרבינה
— אין יענער גאַלדענער תקופה, קענט איר זיכער זיין, וואָלט אין רוסלאַנד
קיינער זיך אפילו נישט אומגעקוקט אויף אַזא סאַמע געוויינלעך בחורל,
ווי אַט דער אברהמל איז געווען. אַבער כמעט אַ פאַר צענדליק יאָר נאָך
דער רעוואָלוציע, און אין אַזא דור יתום, האָט מען אברהמ'לען אויך
געקרוינט פאַר אַ תכשיט אַ בחור.

אברהמל איז געווען אַ טאַטנעס אַ קינד. דער פאַטער זיינער, אַ
מתנגדישער ייד פון די וויטעבסקער קאַנטאָן, איז געווען אַ גרויסער בעל-
תורה און איז געווען אַפּגעהיט אין אַ קוצו של יוד פון אַן איסור מדרבנן.
אַבער אברהמל אַליין האָט זיך שוין געווכט אַנדערע דרכים, ברייטערע.
ער האָט אויבערפלעכלעך געשמעקט, געלעקט פון אַלצדינג צו ביסלעך און
איז סוף-כל-סוף געבליבן ביי גאַרנישט. קרח מכאן וקרח מכאן. אין דעם
בסוד-מודותדיקן חדר, ווהיז זיין פאַטער האָט אים אַריינגעגעבן מיט גרויסע
שוועריקייטן, איז ער בפירוש געווען פון די בעסטע תלמידים, אַבער ער
האַט זיך דאַרטן לאַנג נישט געהאַלטן. זיין קראַנקע פאַנטאַזיע האָט אים
געמאַלט עפעס פיל שענערס און פיל גרעסערס. ער האָט אויך גוט געקענט
די שריפטן פון ביאָליקן און אַחד-העמ'ן, אַבער קיין ציוניסט, אפילו בלויז
בלב, איז ער נישט געוואָרן. ער האָט צו ביסלעך געקענט אויך מאַרקמן און
לעניגען, אַבער ער איז קיין קאַמוניסט אויך נישט געוואָרן. ער האָט נישט
געזען: פאַר וואָס ער מוז דווקא עפעס ווערן? צי קען מען טאַקע נישט
לעבן אַ גומן טאַג, אויב מען איז נישט „עפעס וואָס“?

ער האָט קעגן דעם רצון פון די עלטערן פאַרלאָזט דעם איינגעזעסענעם
גאַמעל און האָט זיך מיט האַק און פאַק אַריבערגעפּעקלט קיין מאַסקווע.

דאָרט איז ער געוואָרן אַ געהילפס-בוכהאַלמער אויף עמלעכע שעה אין טאָג, דאָן האָט ער עפעס אין אַ טעכניקום געהערט לעקציעס עמלעכע שעה אין טאָג, דאָן האָט ער נאָך ערגעץ געפאַקט עמלעכע גוט-באַצאַלטע שמונדן און המותר האָט ער געלעבט אַ גוטן טאָג און האָט גאָר נישט געוואָלט באַוואַרענען קיין וועלט. אַ שיינער בחור איז ער געווען, זייער, זייער אַ שיינער און אַ גראַציעזער: אַ שלאַנקער, אַ ברונעט מיט קויל-שוואַרצע שרפענדיקע אויגאַנעס. געקליידעט איז ער אויך געווען ווי אַ פראַנט, אַ קאַמיסאַרטישק! און זיין צימערל האָט ער אויך אויסגעצירט ווי אַ באַרישניע. אפילו דעם טעלעפאָן, וועלכער האָט זיך צופעליק געפונען אין דעם צימער וועלכן ער האָט געקריגן, האָט ער זיך אויך דערשלאָגן, אז מען זאל אים ביי אים נישט אַוועקנעמען, כאַטש, דעם אמת גערעדט, האָט ער אַליין רעכט נישט געוואוסט, צו וואָס ער קען אים געברויכן. באַשטעלן בילעטן אויפן צוג? — פאַרט ער נישט אין ערגעץ. ס'איז אים דאָ אויך נישט שלעכט. באַשטעלן בילעטן אין טעאַטער אַרײַן? דאָס טוט ער אויך קיין מאָל נישט. עס זוכן זיך שוין כסדר אָפּ גוטע נשמות, וועלכע טוען פאַר אים אַט די שוואַרצע אַרבעט. ער גייט כמעט קיין מאָל נישט פאַרברענגען אויף זיין אייגענעם חשבון. נישט אומזיסט שטייט דאָרט אין די קלײנע אותיות ערגעץ: זכה — מלאכתו נעשית על ידי אחרים. — כאַטש אין דעם פאַל איז ריכטיקער: אחרות... — צו וואָס זשע פאַרט קען אים נוצן אַ טעלעפאָן אין שטוב? אויף אַרויסצורופן אָן אַקושערקע צו זיין באַשער-טער? אויך אַ ביסל צו פרי. לעת-עתה האָט ער בלויז פריינדיגס, נישט קיין באַשערטע. צוליב וואָס דען לייגט ער זיך אַזוי אַוועק, אז מען זאל ביי אים דעם טעלעפאָן נישט טשעפען? — גאַרנישט! סתם אַזוי. דורכ-פירן אַ טעלעפאָן וואָלט ער מן הסתם נישט גענאַנגען, נאָר אז ס'איז שוין דאָ — זאל ער זיין! פשוט אָן אַמביציע! האָט ער שוין אין צימער, הייסט עס, אי אַ ברייטע מאַכטאַ, * אי אַ שיינעם קליידערשראַנק, אי אַ וואַנטשפיגל, אי ראַדיאָ דורכגעפירט, אי טעלעפאָן — וואָס נאָך האָט ער געדאַרפט? דער מטמון, וואָס ער האָט מיט זיך פאַרכאַפט אַנטלויפנדיק פון דער היים, האָט אים געקלעקט: אי אויף שיינער הלבשה, אי אויף אויסצושטאַמן זיך די ווייניגן כיד המלך און ס'איז אים נאָך געבליבן אַ גאַנץ פיינער רעשמ. זיינע פאַרדינסטלעך קלעקן אים די והותר. און שוין איז ער ווי די וועלט און ווהיין ער קומט נאָר אַרײַן באַמערקט מען דאָס גלייך און באַזונדערס

* אַ ברייטע גינעריקע סאָפּע איינגעדעקט מיט אַ טעפּיך.

די פרויען, וועלכע בלייבן שטיין פון איין קוק פון זיינעם ווי אין הינער-פלעם. א! ער ווייסט שוין גוט די קראפט פון זיינעם א קוק און ער זעט, אז זיינע נצחונות זאלן נישט גיין לאכוד. די וועלט זאגט א ווערטל: „ביי א גומן יעגער לויפט די חיה אים אנטקעגן“. ער האט נישט געדארפט גיין אויף קיין פאנג, די יונגע פרויען האבן אים שוין אליין אויסגעשפירט בחורין ובסדקין און ער האט זיך נאר געדארפט געבן די מרחה און בא-שטימען ביי זיך: את מי לקרב ואת מי לרחק —

די גאנצע ברירה איז שמענדיק געווען ביי אים —

אבער איין שוואך ערטל האט אברהם פון דעסט וועגן יא געהאט און צו דעם האט אים שוין קיין שום דאקטער נישט געקענט העלפן און אפילו קיין טאמער אויך נישט. דאס איז געווען — זיין אינערלעכער שופט, זיין מוסר-כליות!

אזוי לכאורה איז ביי אים קיין שום זאך נישט געווען הייליק. ער איז נישט געווען משועבד צו קיינעם און צו גארנישט. ער איז נישט געווען נישט קיין קאמוניסט און נישט קיין אנטויקאמוניסט; נישט קיין רעלי-גיעזער און נישט קיין אנטויקעליגיעזער, אבער אליין נישט וויסנדיק פון וואנען דאס האט זיך צו אים גענומען, האט זיך פון צייט צו צייט, אין די סאמע קריטישסטע מאמענטן, אין אים אנטפלעקט א מעכטיקער כח, וועלכער פלעגט אים ביד חזקה צוריקהאלטן פון צו דראסטישע מעשים, פון צו געוואלטיגע שריט און אים נישט לאזן פארקריכן צו ווייט, צו טיף אין דער בלאטע. אברהם פלעגט זיך ווערן מיט אלע כוחות קעגן אט דעם מיכטעריעזן „שומר“, וואס האט זיך אומגעפרעגט באזעצט אין אים, אבער אלע מאל האט ער זיך פאר זיך אליין געמוזט מודה זיין אין זיין אומבא-האלפנקייט קעגן אט דעם „ממיר ונעלם“, וואס קאמאנדעוועט מיט אים ווי מיט א שיק-יונגל, ווי מיט א דינסטמיידל, — ווי מיט אן עבד-עולם!

ער דערמאנט זיך אין דעם ערשטן פאל, ווען אט דער „נישט גומער“ האט זיך אין אים באוויזן און האט אויסגעפירט איבער אים זיין ערשטן פסק-דין. דאס איז געווען מיט א היפשע פאר יאר צוריק. ער האט דאן באקומען פון זיין ביזן טאטן די לעצטע ווארענונגס-בריוו, אז באס ער, אברהם, קומט גלייך נישט צו פארן אהיים, אז מען זאל זיך צוזאמען דורכ-שמועסן וועגן זיין תכלית, זאל ער זיך שוין מער קיין מאל נישט דערוועגן צו באווייזן אויף זיין שוועל. ער, דער פאטער זיינער, איז נישט דער ערשטער ייד, ביי וועמען א קינד שלאגט זיך אפ פון די הענט און ער וועט מער זיין מריפה'נעם נאמען נישט לאזן דערמאנען אין שטוב.

אזא אולטימאטיווער טאָן פון זיין דעספאָטישן פאָטער האָט אים, אברהמלען, אויפגעבראַכט ביז גאַר. ער איז אַרויס פון כלים און האָט אָפגענעמפערט אַהיים מיט איבערגעטריבענער רשעות:

...אז ער איז זייער צופרידן אויפצודעקן די קאָרטן; ער האָט אפילו נישט געקלערט זיך נאָך אַ מאָל אומצוקערן אַהיים און אויסהערן דעם טאַטנס פאַרשימלטע און פאַרפוילטע דרשות. אז איבער דעם טאַטן מיט זיין גיפטיקן מוסר איז די היים פאַר אים מוקצה מחמת מיאוס...

און נאָך אַזעלכע זיסע רייד —

ווי גאַר ער האָט דאָן באַוווּזן אַראָפּצולאָזן אַט דעם גורלדיקן בריוו אין קעסטל ווי יענער פרעמדער, וואָס זיצט אין אים האָט אים גענומען יאָדען: „סטייטש, ווי טוט מען עס אָפּ אזא זאָך קעגן עלטערן?“ און ער האָט אים דאָן בפועל ממש אָנגענומען פאַרן קאַרק און האָט אים, אברהמלען, אַוועקגעשלעפט ערגעץ אין אַ קלייזל און אים דאַרט אָפּגעהאַלטן צווישן חסידים וואַנשי-מעשה אַ גאַנצע נאַכט, ממש עד עלות-השחר. און אַט אזוי יעדעס מאָל ווען ער באַוווּזט זיך גאַר, אַט דער „מוכּיח ועד“, אזוי דרייט ער אים איבער מן הקצה אל הקצה און אברהמל גלאַצט מיט די אויגן אויף זיך אַליין און פרעגט זיך בתמיה גדולה: — מי הוא זה ואי זה הוא? פון וואַנען האָט זיך צו אים גענומען אזא „בריאה פּנימית“, וואָס זאָל אויף אים האָבן אזא אומגעהייערע מאַכט?

אַבער אזוי ווי דאָס דאָזיקע „אַנשיקעניש“ באַוווּזט זיך צום גליק זייער זעלטן, פאַרגעסט ער אים פון איין מאָל ביזן צווייטן מאָל און לעבט אַ גוטן טאַג און לאַכט פון דער וועלט —

*

אַ שפּעטער נאַכמיטאַג. אברהמל איז אַרויסגעגאַנגען פון אַ טעלעפאָן-בודקע אַ שטראַלנדיקער: עס גייט אים היינט מיט דער האַנט ווי נאָך קיין מאָל נישט ביז אַהער, ווהיין ער קלינגט גאַר אָן טרעפט ער און וואָס ער באַט גאַר אָן פּועלט ער. עפעס אַ גליקלעכער טאַג היינט ביי אים! זעלטן, אז עס טרעפט אזא קיילעכדיקע הצלחה ווהיין מען קערט זיך און מען ווענדט זיך. איצט האָט ער אויף היינט אַליין גאַנצע פיר באַגעגענישן. זייגער זעקס טרעפט ער זיך מיט סאַראַ לייבאַוואַ, די נייע סטודענטקע אין זיין טעכניקום. אמת, זיי טרעפן זיך נישט אויף לאַנג, אַבער פאַר אַן אַנהייב איז דאָס גאַנץ גענוג. דאָן מוז ער זייגער זיבן אָפּוואַרטן פריילין דבורהלע, אַדער וויעראַ שמוליעוואַ, ווי אַלע אין אינסטיטוט און אין

ביבליאטעק רופן זי. דאָס איז מחויב צו זיין אַ זייער אינטערעסאנטע באַגעגעניש! אַ נישט לייכט איז אים אָנגעקומען זי אַרויפצופירן אויף אַ באַגעגעניש אונטער פיר אויגן. ער האָט גענוג געשוויצט ביז ער האָט עס ביי איר אויסגעפירט. זי איז נישט פון דעם סאַרט מיידלעך, צו וועלכע מען כאַפט זיך אַריין אַנג אורחא, בשעה שלא יום ולא לילה, און „מען פראַוועט זיך אויף יחידות“... דאָס איז אַ קרקע-בתולה, אַ גן-נעול אויף זיבן און זיבע-ציק שווערע שלעסער... דאָן מוז ער נאָך אַרום ניין אַ זייער זיך טרעפן מיט דעם מאַדאמעלע בערטאַ ליניעצקאַיאַ און דערנאָך איז ער שוין די איבעריקע שעה'ן מיט זיין ליבלינג, מיט זיין שאַץ, וועלכע איז אייגנטלעך מסתם נישט נאָר זיין ליבלינג און נישט נאָר זיין שאַץ —

אַריינגעקומען אין זיין פּרעכטיקן צימער גייט ער דאָס ערשטע צו צום שפיגל — ס'איז גוט! ער איז מענעריש-שיין און באַצויבערנדיק און קען געפּעלן ווערן אפילו דער לעגענדאַרער קעניגין טאַמאַראַ. מיט אַ מאַל דערפילט ער, ווי עמעצנס שווערע האַנט לאַזט זיך אַראַפּ אויף זיין נאַקן. שאַרפע נעגל שטעקן זיך אַריין אין זיין געצערטלעך הויט און ער ווערט געפירט צו דער טיר:

— פאַרשליס!

ער פּאַלגט.

— קיינעם נישט אויפמאַכן ביז איך וועל דערלויבן!

אברהםל שאַקלט הכּנעהדיק מיטן קאַפּ.

זיין פייניקער פירט אים צו צום טיש און זעצט אים בעל כּרחו אַוועק

אויף אַ בענקל:

— האַסטו שוין אויף היינט, הייסט עס, פיר פייגעלעך אין בּוּזעם,

האַ? נו און ווייטער וואָס?

און מיט אַ דראַענדיקער שטימע פון וועלכער עס גייט דורך אַ גרויל

איבערן לייב:

— זאַלסטו וויסן זיין, מיין טייערער שפּילפּויגל, פאַרקאַרב זיך דאָס

אויפן שטערן מיט פייער און מיט בלוט, — אַז ווייטער וועט עס אַזוי

נישט גיין! איך, פּונקט ווי דער נביא עמוס בשעתו זאָג דיר —

...על שלשה פשעי ישראל, ועל ארבעה לא אשיבנו...

ערשט דאָ האָט זיך אברהםל געכאַפּט, אַז דאָ איז אייגנטלעך קיינער

נישט געווען. דאָס הייסן אים פאַרשליסן די טיר און זי קיינעם נישט

עפּענען; דאָס אַוועקזעצן אים פראַוועט, דאָס אַנשרייען אויף אים, ווי

אויף אַ שקלאַף, ווי אויף אַן עבד-כּנעני, דאָס אַלץ איז בלוז אַ פאַרטל פון

זיין משוגענעם כח-הדמיון. דאָס האָט אים זיין אייגענער „שכט מוסר“ גענומען אין די לאַפעס אַרײַן. הייסט עס — והאורב יושב לו בחדר... אַבער פון אַט דער אַנטדעקונג ווערט אים קיין קאַפּעטשקעלע נישט לייכטער. ער קען שוין צו גוט זיין „חלק אלה ממעל“ און ווייסט, אַז פון אים איז גאָר נישט אַזוי לייכט זיך אַרויסצודרייען. און יענער שטייט נאָך אַלץ קעגן אים, ווי דער מלאך מיט דער שווערד קעגן בלעמ'ס אתון און ער פרעגט גאַרנישט, ער האַלט גאָר אין איין איבערחורן:

— נו, תכשיט מיינער, האַסטו זיך שוין אויף היינט באַזאָרגט מיט פיר הסכה-בעטן, נו און ווייטער וואָס?

אברהם, אַנטלויפנדיק פון זיך אַליין, איז אַוועקגעפאַרן אין דער וויי-
 מער פאַרשטאַט: „משערקוזאָוואַ“, צו זיין פאַטערס אַ ידיד.

— ר' גדליה, ראַטעוועט מיך, איך מאַר היינטיקע נאַכט נישט בלייבן אַליין מיט זיך... איך מוז היינטיקע נאַכט האַבן אַ שומר, אַבער אַ שומר-
 ישראל, אַ שומר גוי קדוש... האַלט מיך היינט לעבן זיך, לאַזט מיך היינט
 נישט אַפּ פון זיך אויף קיין שריט, כי בנפשי הוא —

יענער האָט געוואָרפן אויפן בעטנדיקן יונגמאַן אַ פינצטערן בליק:
 — איך קען זיך היינט מיט דיר נישט אַפּגעבן. איך האָב איצט עפעס
 בילעכערס אויפן קאַפּ, ווי צו ווערן דיין סטאַראַזש...
 און אין אַ וויילע אַרום:

— אַבער איך בין דיך נישט דוחה בשתי ידיים. דאָרט אַהין ווהיין
 איך גיי איצט קענסטו אויך מיטגיין. עס וועט דאָרט זיך געפינען פּלאַץ
 פאַר אונדז ביידע...
 — גוט... פון מיינעם וועגן קענען מיר גיין אַהין אַדער ערגעץ אַנדערש,
 מיר איז לחלוטין אַלץ איינס ווהיין צו גיין, אַבי נישט בלייבן אַליין —

דער אַלטער האָט אויף אים געוואָרפן אַ שאַרפן בליק:
 — איך זע, יונגערמאַנטיקל, אַז דו ווערסט צעפּרעסן און צעפּוילט
 פון גראַבע תּאוות און מחשבות-רעות, נישט מער אין דיר טליעט נאָך אַ
 קוילעכל... די נשמה אַליין איז שוין אפּשר פאַרלאַשן, אַבער אַ קוילעכל
 צאַנקט נאָך דאַרטן און אַט דאָס דאָזיקע קוילעכל האָט דיך היינט אַרויס-
 געשלעפט פאַר די אויערן און געבראַכט צו מיר, נישט אמת?

אברהם איז געשטאַנען מיט אַ נידעריק-אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ און האָט
 שווער און פינצטער געשוויגן. דער אַלטער האָט פאַרשטאַנען, אַז שתיקה
 כּהודאה דמיו און זיינע האַלב-פאַרוזשמורעטע אויגן האַבן אויפגעפלאַמט:

— ...איז אויב ס'איז טאקע יא אזוי די מעשה, וועל איך דורך טאקע
נישט אפלאזן! דאס ערמעלע ווהין מיר גייען איצט וועט דורך, האף איך,
א ביסל אויסניכטערן —

דער הדרת-פנימ'דיקער גרייז שאקלט מיטן קאפ האלב-באדויערנדיק,
האלב-טרייסטנדיק:

— איך זע אברהמ'עלע... איך פיל, אז דו ביסט רעכט אין דער אר-
בעט... רחמנא ליצלן, מ"ט שערי-טומאה... און עס גייט דיר מסתם מיט
דער האנט, — פאר וואס נישט? א טשאַלנטמברעמל האַסמו א שיינס, אין
וואס זשע איז די מניעה? די תרי סרסורי-עבירה זענען נישט קיין שלעפע-
ריקע פאַרשווינדלעך: עין רואה והלב חומד... הפנקס פתוח והיד כותבת...
אַבער דו ביסט נאָך נישט קיין פאַרפאַלענער מענטש! איין תרופה איז נאָך
דאָ פאַר דיר, — לערנען תורה... המאור שבה מחזירו למוטב... אפשר
געדענקסטו נאָך די משנה אין מסכת „מקואות“: „הטביל בו את המטה,
אף על פי שרגליה שוקעות בטיט העכה טהורה, מפני שהמים מקדמין“... *
ואין מים אלא תורה, ההא דכתיב: הוי כל צמא לכו למים —

אויפן וועג פרעגט אברהמל:

— ר' גדליה, אפשר מעג איך פאַרש וויסן, ווהין איר פירט מיך?
— אָך, פאַר וואָס נישט? אודאי מעגסטו וויסן. ביי מיינעם אָן אַלמן
גוטן-ברודער איז דאָ אַ בחורל... איז געווען, מיין איך... איצט איז ער שוין
מער נישטאָ... האָט ער זיך אַריינגענומען אין קאַפ אַריין: ער וויל פאַרן
קיין ארץ-ישראל. וויפל די עלטערן און מיר אַלע, בני-בית ביי זיי און
שטוב, און סתם אַלמע גומע ברידער, האָבן מיט אים נישט איינגעטענה'ט:
— וואָס פאַר אַ לאַדבר האַסמו זיך אַריינגענומען אין קאַפ אַריין? דו
זעסט דאָך גוט, אז מען לאָזט נישט פאַרן אפילו קיין זקנים צו זייערע
קינדער, וועט מען דורך לאָזן? אַ יונגן מענטשן? — ער איז געווען אין
דיינע יאָרן, איז ער געווען, אפשר עלטער מיט אַ יאָר, אַבער זיכער נישט
מער... בקיצור, עס האָט נישט אַעהאַלפן אונדזער טענה'ן, ער האָט זיך
דערשלאָגן צו אַ פאַדערונג און האָט, גלייך מיט אַלע „שומרים לבוקר“,
געטאַגט און גענעכטיקט אויפן גאַניק פון קאַלינינס ביוראָ — אולי ירחם?

* אויב ער האָט טובל געווען אין מקוה דאָס בעט זיינס, כאַטש די פיס פונעם בעט זינקען
אין דער טיפער בלאַטע, דאָך העלפט די טבילה, ווייל די מקוה-וואַסער, די מיט-זוחלין, רעכענען
זיך פאַר מחובר לקרקע און ווי באלד אַזוי, איז אפילו ווען די בעט-פיסלעך שטעקן אין דער
בלאַטע, זענען זיי אַבער גלייכזייטיק אויך באַהעפט מיט דער וואַסער פון דער מקוה. (א ריין
טעכנישע הלכה מיט א טיפן-טיפן מוסר-השכל).

— איך פארשטיי נישט, צו וואָס זשע האָט ער געמוזט דאַרמין מאַגן
און נעכטיקן? ער האָט דאָך געקענט וואַרטן ביז מען וועט אים אַרויס-
רופן —

דער זקן האָט אים אָפּגעמאַסטן מיט אַ קאלטן בליק און האָט כמעט
מיט אָפּגענער שנאה אַרויסגעזייעט צווישן די ציין:

— אזאָ גוואַלדאָונע חכם ביסטו? הם! גיי זיי אַ נביא... וואָס זשע,
דו ווייסט גאָר נישט ווי אזוי מען רופט אַרויס צוליב אזעלכע זאַכן?
אברהמל, זיך רויטלענדיק פאַר בושה, וואָס אזאָ גרייז ווייסט מער פון
אים; וואָס ער איז אזוי אָפּגעשמאַנען פונעם דרויסנדיקן לעבן:
— דעם אמת גערעדט... איך ווייס טאַקע נישט. איך קען מיך נישט
אויס אין די זאַכן...

— וואָס הייסט עפעס, דו קענסט זיך נישט אויס? דו ווייסט גאָר
נישט, וואָס אויף דער וועלט טוט זיך? דו ביסט נישט קיין יידיש קינד,
ביסטו נישט?

— איך ווייס, וואָס איך בין? איך ווייס אויך נישט, וואָס איך בין —
— אָבער דו ווייסט דאָך מסתם די פאַראַנדקעס זייערע ביים אַרויס-
לאָזן קיין זאַגראַניצע, האָ?

— איר מעגט זיך אויף מיר בייזערן וויפל איר ווילט אַליין, נאָר איך
ווייס גאַרנישט, גאַרנישט! און וואַלט כאמת זייער אַ בעלז געווען צו הערן
פון אייך —

— אַן אַנדער ברירה האָב איך מיט דיר? ושאַינו יודע לשאול — את
פתח לו... איז גייט עס, הייסט עס, אזוי צו ביי זיי, ביי דער ביוראָ פאַר
אויסלענדישע ענינים.

ר' גדליה האָט נישט געאיילט זיך צו רעכט געמאַכט די נאָז און
האָט מתוך כובד-ראש, וועלכער איז אָבער געווען דורכגענומען מיט
ביטערן, ווייטיקלעכן סאַרקאָזם, אָנגעהויבן צו דערציילן:

— אַז אַ ייד וויל זייערס פטור ווערן און מער נישט זען פאַר די אויגן
זייערע רוצחישע פנימער... וואָס זאָגסטו נאָר דערויף, וואָס איך זאָג: „אַז
אַ ייד וויל". וועלכער ייד וויל דאָס נישט אויסגעלייזט ווערן פון אַט דעם
רוימן גיהנום? איך מיינ צו זאָגן: אַז אַ ייד האָט דעם מוט און די געוואַגט-
קייט, וואָס זענען נייטיק צו דעם דאָזיקן שריט און האָט נישט קיין מורא
צו ריזיקירן מיט זיין לעבן און מיטן לעבן פון זיינע בני-בית — מוז ער
נאָך חוץ דעם אַלעמען זיין דער גרויסער בעל-יכולת איינצובייסן אזאָ
נסיעה'לע. דאָס איז, דאַרפסטו וויסן, זייער, זייער אַ טייערער ביסן ביי
אונדזער מלוכה, זאָל לאַנג ליגן מיטן קאַפּ אין דער ערד, רבנו-של-עולם...

— איך זע, ר' גדליה, אז איר זענט זיי נישט קיין איבעריקער גומער-פריינד...

ביים אלטן הייבט אזש אן צו ציטערן די אונטערשטע ליפ, ווי ביי א קליין מיידעלע:

— פאר וואָס, זאָג מיר, בין איך זיי יאָ מחויב צו זיין אַ גומער פריינד? פאר דעם גומן לעבן, וואָס זיי געבן אונדז דאָ? פאר זייער גרויסער אהבת-ישראל, אפשר? קיצור-הדבר, כדי צו קענען פוילן אויף דער גאָס אונטערן רעגן גלייך מיט די אלע, וואָס האָבן סערטיפיקאַטן און קוקן אַרויס, אז מען זאָל זיי געבן די דערלויבעניש אַרויסצופאַרן, אז די אויגן קריכן זיי אַזש אַרויס — איז גאַרנישט אַזוי לייכט. וזה מעשה המנורה — און אַט אַזוי ווערט דאָס געמאַכט! קודם מוזסטו דאָרט אָפּזוכן אַ קרוב, וואָס נעמט דיך אַרויס אויף אלעם גרייטן. דערנאָך מוזסטו צוקלערן עפעס אַ קלוגן תירוץ: פאר וואָס דו ווילסט משנה-מקום זיין. אַדער דו דערווייזסט, אז דו האָסט רחמנא-ליצלן עפעס אַזאָ מחלה, וואָס מען קען זי אויסהיילן נאָר דאָרטן; אַדער אז דו ביסט דאָ אין גאַנצן אַן עלנטער, אַדער עפעס אַן אַנדער בוידעם, אַ לאַקש, אַ ציבעלע. אז דו האָסט שוין כּמוֹמֵן אַט די אלע שעלעמויזן, דאָן מוז דיין בעל-טובה אַרייַנמראַנגן פאר דיר אין סאַוועטישן קאַנסולאַט פינף הונדערט דאָלאַר שחיטה-געלט, אַנדערש רעדט מען מיט דיר אפילו נישט. דו זאָלסט נאָר נישט מיינען, אז ווען איך זאָג פינף הונדערט, קען אַ מאַל זיין כּשר אויך דריי הונדערט, אַדער פיר הונדערט. ניין, ברודערקע — מאַקע פינף הונדערט, אל תפל דבר! אַנדערש ביסטו נישט ראוי לאכילת כלב! אַזוי זאָגט דאָס געזעץ. ואחרי כּכּלֹּת הַכּל, אז דו האָסט שוין דעם סערטיפיקאַט און די ממזריש-כּיסרע תירוצימלעך, פאר וואָס דו ווילסט נעבעך אַרויספאַרן פון אונדזער גאַל-דענעם לאַנד און צו דעם אלעמען האָסטו אַזאָ גרין פאַפּירעלע פון דער „גאַסבאַנק“, אז מען האָט אויף דיין נאַמען אַריבערגעוויזן פינף הונדערט דאָלאַר — אַךּ בזאת יבא אהרון אל הקודש! דאָן קענסטו ערשט אָנגעבן אין אויספיר-קאַמיטעט, אין דער אַפּטיילונג פאר אויסלענדישע ענינים. דאָרט, כּנהוג, זאָגט מען דיר אַפּ. ביסטו נישט פויל אויף דער פען און גיבסט אַן אין זעקס חדשים אַרום נאָך אַ מאַל, זאָגט מען דיר ווידער אַפּ, — דאָס איז שוין זיכער, ווי אז צוויי מאַל צוויי איז פיר! דאָן דערלאַנגסטו שוין צום דריטן מאַל און ערשט נאָכן דריטן אַפּזאָג באַקומסטו אַזאָ קורץ אַשר-יצר'ל, אז מען האָט דיר דריי מאַל אַפּגעזאָגט. ערשט דאַמאַלסט קענסטו זיך שוין ווענדן צום קייסערל פונעם לאַנד, צו ר' קאַלינינען כּכּבודו וּבּעצמו. און מורה מורינו ר' מיכאַאיל איוואַנאוויטש אויב ער וועט דאָן האַלטן נאָך אַ

גומן מיטאָג און דאָס מעגעלע וועט ביי אים זיין אין אַרדענונג, וועט ער דיר זאָגן: צאתך לשלום און האָב אַ גומן שליטוועגס! און מאַמעך חלילה והם וועט אים האָבן פאַרשאַט דער אַנבייטן און קעץ וועלן ביי אים וואַרטשען אין בויך, דאָן זאָגט ער דיר אזא „פאַשאַל וואָן“, אז דו קענסט קוים טרעפן צו דער טיר. וואָס קוקסטו אויף מיר ווי אַ נעכטיקער? און פריער האָסטו גאָר קיין מאַל נישט געהערט וועגן זייער באַחנ'טער פּראָצעדור? וואַרט, וואַלט דאָך אַלץ גוט געווען, ווען נישט דאָס וואָס ר' קאַלינין האָט נישט קיין אַפגעשטעלטע שעה', ווען ער באַזוכט זיין ביוראָ. נישטאָ קיין שום לוח דערויף! נישט די אַנגעשטעלטע דאָרטן ווייסן דאָס און אפילו נישט — זאָגן זיי — דער בעל-דבר אַליין כביכול, — קיינער ווייסט דאָס נישט. אז עס קומט די גוטע שעה, קומט מיטום'עס בין און גיט אים אַ ביס אין פּופיק. דאָן קומט ער צו פאַרן און נעמט אויף אַלע די, וואָס געפינען זיך דאָרט באַותה-שעה, עס מעג אפילו דויערן כ'זויים ווי לאַנג, ממש ביו חצות, כאַטש ער איז שוין אַן עלטערער מענטש, און דערנאָך גייט ווידער אוועק אַ זמן, וואָס מען הערט אים נישט און מען זעט אים נישט. און אַ זמן הייסט: אַ מאַל חודש, אַ מאַל זעקס חדשים און אַ מאַל מער פון זעכצן... אַט אזא סדר איז ביי זיי און דו גיי זיי אַ סתם מקשן! און וואָס מיינסטו טוען אהינגו בני-ישראל, וואָס ווילן פאַרט בחייהם קומען קיין ארץ-ישראל? מען וואַלגערט זיך אויפן גאַנצן פון זיין ביוראָ ימים ושנים. פון קאַיאָר ביז נאָך חצות... אזוי זומער און אזוי ווינטער און אזוי אפילו שבתים וימים-טובים, וואַרעם ווער קען וויסן, ווען אים קען איינפאַלן צו קומען? דו געדענקסט דאָך נאָך מן הסתם, ווי שלמה המלך רעכנט אויס די זאכן, צו וועלכע מען קען זיך נישט דערגרונטעווען: דרך אניה בלב ים, דרך נשר בשמים... דו געדענקסט נאָך אַ יידיש וואַרט, צי אונדזערע פאַרשיוועס האָבן דיר שוין אַלץ אַרויסגעשלאָגן פונעם זכרון, האָ?

די האַרבסטיקע מאַסקווע-האַט, ביינאַכטיק-שווער געדריקט אויפן געמיט. ר' גדליה האָט איבערגעלייענט אויפן בחורלס פנים אַ מידקייט און אַן אויסגעשעפטקייט און ער האָט זיך אַנגערופן מיט אַ ווייכערער שטימע:

— אודאי האָבן מיר געקענט פאַרן מיט דער מעטראַ אזא מהלך-רב, אַבער אויף אזא חתונה ווי מיר גייען איצט — פאַרט מען נישט, מען דאַרף אַהין קריכן אויף אַלע פיר, דאַרף מען... מען דאַרף אויסטון די שיד, דאַרף מען, און גיין אַהין בראַש-כּפּוף ובלב נשכר ונדכה, דאַרף מען... דו הערסט? באימה ובפחד, בררת ובזיע ובכרכים כושלות ורועדות ודא לְדא נקשן, אַט ווי אנשי שלומינו, יראים וחרדים, גייען על קברי-הצדיקים...

— איר האט מיר נאך אלץ נישט מגלה געווען: ווהיזן מיר גייען און צוליב וואס מיר גייען —

דער אלטער האט א פארווונדערטער אויף אים א קוק געטון:

— וואס רעדסטו? טאקע באמת — נאך נישט געזאגט? דו שפאסט

נישט, אז איך האב דיר נאך נישט געזאגט? וואס זשע שווייגסטו?

— זאג איך דאך, נישט איך שווייג —

— אודאי, ווי דען? אז דו גייסט שוין, מעגסטו דאך כאטש וויסן ווהיזן

דו גייסט און צו וועמען —

און אָננעמענדיק לופט אין די לונגען האט ער מיט אן אָנגעווייטיקטער

שטימע שטיל ממשיך געווען:

— ...איז ער געוועסן צווישן אלע זיצערס דארטן, אט דער פנחסל

לוריע, — פנחסל האט מען אים גערופן, א הייליקע נשמה געווען —

געזעסן טעג, געזעסן נעכט, געזעסן וואכן, געזעסן חדשים און יארן, אט

אזוי ווי איך דערצייל דיר, און האט אלץ ארויסגעקוקט אויפן אדון כפקדו,

אז ער זאל קומען און אויסשרייבן דאס גוטע קוויטל... מיט דריי טעג

צוריק, הושענא-רבה, הייסט עס — נו, יא, אזוי קומט דאך אויס דער

חשבון, ווי באַלד, אז היינט איז אסרו-חג, איז דאן געווען הושענא-רבה —

איז ער ווי געוויינלעך געקומען צו דער דיזשורסטווע כעלות, וואָרעס —

מי יודע מה ילד יום? — און איז זיך געשטאנען אין געהאקטע ווונדן. ווי

אזוי שטייט דארטן, נאך „קרבות“? וישראל כמעמדס? איז ער געשטאנען!

זייער צען איז אים איינגעפאלן: אזוי ווי מאַראַסיקער שול איז נישט

זייער ווייט און הושענא-רבה איז דאך נאָר איין מאָל אין יאָר, וואָלט ער

געקענט געבן א פאָר-צו אין שול אַריין און פאַר איין האַלבער שעה אַפּזאָגן

הלל און הושענות און גלייך אויף צוריק. אומר, ועושה! ער האט געבעטן

ביי זיינע שכנים אויפן גאַניק, אז זיי זאלן געדענקען זיין ריי און איז

אַראָפּ אין מעטראָ. אין א קאַרגער שעה אַרום, ווען ער איז צוריקגעקומען

פון דער שול, האט ער דאָרט נישט געטראָפּן קיין איין לעבעדיקן נפש.

קאַלינין איז דאָ אַריינגעפאַרן מיט זיין מרכבה-עליונה און האט כמעט

אַלעמען באַפּרידיקט, נאָר געציילטע מענטשן האט ער אַפּגעזאָגט. אז מען

שמועסט אַ מלך של חסד, איז דאָך נישט שייך. פנחסל, דערהערט פון דער

אַנגעשטעלטער, אז נאָך אַנדערטהאַלכן יאָר וואַרטעניש, אין די היצן און

אין די קעלטן, האט ער איבער אַ האַלבער שעה אַנגעווירן די אויפ-

נאַמע, האט זיך ביי אים פאַר ווייטיק אַפּגעריסן דאָס האַרץ און ער איז

אויפן אַרט אַוועקגעפאַלן אַ טויטער. ביז מען האט אַ ידיעה געגעבן די

עלמערן פון זייער גדולה, האָט מען אים דערווייל אויסגעכאַפט אין שפיטאַל אַרײַן, אין זייער יאַמקע דאַרטן. עס האָבן נישט געהאַלפן קיין שום עצות ותחבולות, מען האָט אים דאַרט אָפּגעהאַלטן דריי מעת-לעת, צעשניטן אים און צעקאַרדאַשעט אויף פיציפּיצלעך — שומו שמים! אַזא הייליקן גוף צעבראַקן אויף לאַקשן — און היינט האָבן זיי אים קוים מיט צרות אַרויסגעגעבן און מאַרגן אין דער פרי וועט פאַרקומען די קבורה... די עלמערן — זיי דערהרגענען זיך ממש. ער איז ביי זיי געווען איין און איינ-ציקער. ס'הייסט געהאַט האָבן זיי פיל קינדער, פיר אַדער פינף, אי זין, אי טעכטער, אַבער — נישט פאַר קיין שום יידן געדאַכט — זיי האָבן זיך ביי זיי נישט געהאַלטן. דער פון אַ קרענק, יענער פון אַן אַנדער אומ-גליק, איינציקווייז האָבן זיי זיך מיט פאַרשידענע אויסרעדן אַרויסגעדרײט פון אונדזער נאָם ומאָם/דיק וועלטל און איבערגעלאָזט די עלמערן בלויז ביי אַט דעם שטיקל אָנהאַלט, ביי אַט דעם פּנחס'לען... ער האָט שוין נאָר אפילו אַ כלה געהאַט, אַט דער פּנחס בן אלעזר בן אהרון הכהן... קיין תנאים האָט מען נאָך נישט געהאַט געשריבן, אַבער בינם לבין עצמם איז שוין ביי זיי געווען כמעט ווי אָפּגערעדט... נאָר דאָס זענען שמוותים, דאָס מיידל וועט זיך אָפּזוכן אַן אַנדער התן, נאָר די עלמערן זיינע וועלן זיך שוין קיין אַנדער זון נישט אָפּזוכן... ביי זיי איז טאַקע יא: בלע חמות לנצח... און ווי אויף צו להכעיס איז ער געווען אַזא מושלם בכל המעלות, איך קען דיר דאָס גאָר נישט אָפּמשלען... יא, זייער אַ געראַטענער כחור געווען, געראַטן מיט אַלעמען און דאָ — אַזא אומגליק, אַזא בראַך... נו, קען מען זיי לאָזן אַליין מיטן בר-מינן? גיי איך דאַרטן אַהין איבערויצן די נאַכט... לעבן אַזא הייליקן נפטר מעג מען זיצן און טאַקע אַליין אויך ביי זיך מאַכן אַ שטיקל השבון-הנפש...

אברהםל איז נאַכגעגאַנגען אַ דערשיטערטער. זיין אינערלעכער אורב

האַט נאָר געשעפטשעט:

— דו הערסט כאָטש, דו אויסגעלאָסענע בריאה וואָס דו ביסט? דו

האַסט כאָטש צוגעלייגט קאַפּ צו הערן, ווי אַזוי און צוליב וואָס אַנדערע

יונגעלייט לעבן אָפּ זייערע יאָרן-טעג און גייען אַוועק פון דעם עולם?

חושכדיק און אַבלדיק איז געווען אין דער שטוב, ווו ס'האַבן געוויינט

די עלמערן פון דעם יונג-פאַרשניטענעם בוים — פּנחסל. שניווייטע,

ציכטיקע מלאכים-מקוננים מיט אויסגעוויינטע אויגן — מלאכי-שלום מר

יבכיון — האָבן מיט זייער שטומען יגון ואנחה אָנגעפילט די שטוב מן

הקצה אל הקצה —

„...ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות כנף אל כנף...“

דער מלאך-המות האָט אַרונטערגענומען אונטער זיינע ברייטע שוואַר-צע פליגלען די גאַנצע שטוב מיט אַלע מענטשן, וואָס האָבן זיך דאַרמין געפונען, און די לעבעדיקע וועלט מיט אַלע אירע ברענענדיקע אינטערעסן און קאַפּריזן האָט זיך אַ פאַרשעמטע אַפּגערוקט ווייט-ווייט פונעם מענטשנס געדאַנקען-שטח.

ס'איז געווען די דריטע אשמורה.

אַלע וויינענדיקע און קרעכנדיקע זענען אַנטפאלן געוואָרן ווי די העלצער. דער שלאָף איז געווען שטאַרקער אפילו פונעם טויט. נאָר אין און איינציקער מענטש האָט מיט גאַנץ-וואַכנדיקע אויגן געהיט דעם מת. און אַט דער מענטש איז געווען אברהמל. אַלע פאַרזאַמלע האָבן געוויינט, געקלאָגט, קיינער פון די פאַרזאַמלע האָט נישט געפרוּווט צו ברענגען פאַרן מויל קיין איין נחמה-וואָרט, — אין מנחמין את האכל בשעה שמתו מוטל לפניו. און אפילו דערנאָך, וואָס איז אין דעם פאַל דאָ צו זאָגן און צו טרייסטן? איוב'ן האָט מען אויך אפילו נישט געפרוּווט צו טרייסטן... ווי אזוי שטייט דאַרמין?

„...וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דובר אליו דבר, כי ראו כי גדול הכאב מאוד...“

אַז מען איז מיד געוואָרן פון וויינען און פון קרעכצן האָט מען אַנגע-הויבן מתפלל צו זיין לזכר נשמת המת. ווער עס האָט געלערנט משניות, ווער עס האָט געזאָגט תהילים און ווער עס האָט אַריינגעקוקט אין מעבר-יבוק.

אברהמל האָט די גאַנצע נאַכט נישט אויפגעעפנט דאָס מויל. דער לאַנגער קערפּער אונטער דער שוואַרצער קאַלדרע האָט אים געוואָרן און געשטיקט נאָך ערגער פון זיין אייגענעם „שכט מוסר“, וועלכער האָט אים קיין מאָל נישט אַפּגעלאָזט פונעם אויג. די ברענענדיקע ליכט צוקאַפּנס פונעם יונגן בר-מינו, האָבן מיט זייערע געל-רויטע פלעמעלעך אויסגע-ברענט מיפּע לעכער אין אברהמלס האַרצן. ער איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אין אַ ווינקל אַ פאַרשטאַרטער. אויפן פאַן פון אַט דעם שוידער-לעכן בילד: דער לאַנגער אומבאַוועגלעכער קערפּער אונטערן בית-הקברות-צודעק און די זיך דערהרגענענדיקע עלטערן, איז פאַר זיינע אויגן דורכ-געשוומען זיין גאַנצער נישט-ערנסטער לעכנסוועג און ער האָט באמת נישט געוויסט פון וואָס ער דאַרף אַצינד אַנהייבן. ער האָט זיך געפילט שטאַרק

דערשלאָגן און פארלוירן, ווי איינער וואָס כאַפּט זיך אויף פון אַ חלום, וווּ ער איז געווען אַ מלך בכיפה און דאָ דערזעט ער, אז ער ליגט גאר אין אַ בלאַמע און זשאַבעס קריכן אַרום אויף אים...

צו פארטאָג צו האָט דער שלאָף אַלעמען פאַרקלעפט די אויגן און די שטילקייט, אַן אַנגעוויקטע מיט מרערן און מיט קרעכצן, איז מער פון קיינעם נישט געשמערט געוואָרן. דאָן האָט אברהם, אַ שטאַרק-אויס-געבלייכטער פאַר דער נאַכט, זיך אַרויסגעקליבן פון זיין ווייטן ווינקל, און האָט זיך מיט קעצישע טריט דערנענטערט צום נפטר'ס לעצטן געלעגער. ער האָט געפילט, אז ער איז איצט פאַרלוירן אין דעם שמרויכ-לונג-פולן ים-החיים און, אז קיינער וועט אים דעם ריכטיקן וועג נישט אַנווייזן אזוי גוט, ווי אַט דער האַרציקער בחור, פנחסל, וועלכער האָט אַ שפיי געטון דעם לעבן אין פנים אַריין און האָט אַפגעקערעוועט אויף אַ זייט. נאָר אַט דער, וואָס אונטער דער קאַלדרע קען אים אַנווייזן, וואָס ער, אברהם, האָט צו טון מהיום והלאה. אָבער דאָס קען מען נישט פרעגן פאַר לייטן, דאָס איז אַ סוד, וועלכן עס טאָר קיינער נישט אונטער-הערן. האָט ער אין זיין ווינקל סבלנות'דיק געוואַרט אַ גאַנצע נאַכט אויף אַ שעת-הכּושר און איצט איז די איינמאַליקע גינסטיקע מינוט פאַר אַזאַ געהיימער שאלה ותשובה.

אברהם, איבערצייגנדיק זיך נאָך אַ מאָל, אז אַלע קלאַגערס און קלאַגערנים זענען אַריינגעפאַלן אין אַ שווערער פאַרגעסעניש און רירן נישט מיט קיין אבר, האָט ער זיך פאַרויכטיק אַרויסגעקליבן פון זיין ווינקל און מיט טויטשרעק אין די אויגן, מאַנעוורירנדיק צווישן אויסגעצויגענע פיס און איינגעהויקערטע רוקנס, האָט ער זיך דערקליבן צום „סאַמע אויבנאָן“ און האָט מיט אַ פלאַטערנדיק האַרץ אַפגעדעקט דאָס פנים פונעם נפטר. דעם טויטנס פנים איז געווען געל און רואיק, ווי אַ מענטש וואָס ליידט פון געלזוכט-קראַנקהייט וואָלט געשלאָפן אויפן רוקן און מער גאַרנישט. די אויגן זענען געווען האַלב צו, ווי ער וואָלט זיך געזשמורעט, גלייך ווי דער מת וואָלט נישט געקענט פאַרליידן די צו נאַענטע שיין פון די ליכט. אברהם האָט זיך געדאַכט, אז ער קען פון ערגעץ אַט דעם בחור. יא, ער מעג דאַכט זיך שווערן, אז ער האָט אים שוין ערגעץ וווּ באַגעגנט. איז ער, דער אומבאַקאַנטער באַקאַנטער, איז שוין פאַרטיק מיט זיין קרעמל יאָרן און פאַרט שוין פונעם יאָר, און ער, אברהם, וואָס ער איז כמעט אין די זעלבע יאָרן וואָס ער, ווייסט נאָך אפילו נישט ווי אזוי צו צעלייגן זיין קרעמל... ער פאַרשווענדעט זיינע כוחות און

מוחות אויף לייכטע נצחונות און האָט נאָך אפילו אויף קיין איין רגע נישט קיין טראַכט געטון, אַז ס'איז דאָ אַ ציון אויף דער וועלט, פאַר וועלכער מען קען נישט נאָר לעבן, נאָר אויך שטאַרבן...

די אבליים און זייערע פריינד זענען נאָך אַלץ געווען פאַרזונקען אין דער בלייענער פאַרגעסעניש. אברהםל איז נאָך אַלץ געבליבן איינער אַליין, אויג אויף אויג מיטן בר-מינן. ער האָט מיט ציטערנדיקע פינגער אַוועקגערוקט די לייכטער צו דער וואַנט, אַרויף-צו, אַז דער מת זאָל זיך נישט מוזן אַזוי זשמורען און ווירקלעך — דער מת האָט איצט גענומען קוקן גלייך אויף זיין בן-גיל, אויף אברהם'לען. לאַנג און אָן לשון האָט אים אברהםל געפרעגט, וואָס ער אים דאַרמן געהאַט צו פרעגן און דעסט גלייכן לאַנג און אָן לשון האָט אים דער געשמאַרבנער געענטפערט, וואָס ער האָט אים דאַרמן געהאַט צו ענטפערן...

ווען די מוטער האָט זיך מיט אָן אוממענטשלעכן קוויטש אויפגעכאַפט פון איר שווערער פאַרגעסעניש, איז שוין איר זון צוריק געווען צוגעדעקט, די לייכטער זענען געשמאַנען אויף זייער פריערדיק אַרט און דער אומ-באַמערקטער אברהםל האָט זיך שוין צוריק געפונען אין זיין ווינקל.

נישט קוקנדיק אויף די האַרץ-צעברעכנדיקע יללות בשעת דער קבורה, פון דער מוטער און פון אַלע מלוים; נישט קוקנדיק דערויף וואָס ער איז כמעט געווען איינער פון די מתעסקים: געהאַלפן טראַגן די „מטה“, איינער פון די ערשטע אַריינגעוואַרפן דריי לאַפאַטעס ערד אין קבר אַריין; נישט קוקנדיק אויף דעם אַלעמען האָט זיך אברהםל אומגעקערט פונעם בית-עולם נישט אָן פרייד. ער האָט פון דאַרמן מיט זיך מיטגעבראַכט אַ סוד, וואָס וועט אים באַשיצן און באַשירעמען פון אַל דאָס ביז און אויס-געלאַסנס און וועט אים צוריק אַרויפפירן אויפן דרך-הישר, אַבער — האָט ער צו זיך געזאָגט — מען דאַרף האַבן נאָך אַ טראַפעלע מוט און אַליין, — מיט די אייגענע הענט איבערשניידן די אַלע פעדעס, וואָס פאַרכינדן אים נאָך מיט דער אַלטער וועלט, נישט „שטאַרבן אָן לשון“, ווי עפעס אַ פחדן, וועלכער האָט מורא זיך צו ווייזן פאַר די אויגן, טאַמער וועט ער נאָך איבערקלערן.

דריי טעג נאָך אַנאַנד און דריי נעכט האָט אברהםל זיך אַרומגע-שליאַיעט אין שטאַט, ווי אַ „בראַדיאַגע“, ווי אַ היימלאַזער הונט. ער קען דאַכט זיך שווערן, אַז ערגעץ האָט ער געגעסן און ערגעץ איז ער געשלאָפן. אַבער די קופע שטיינער און די פאַרפּוילטע באַנק אויף וועלכע ער האָט עפעס אָפגעגעסן; דעם פאַרוואַרלאַזטן ווינקל אין הינטערשטאַטישן וואַק-

זאלכל, ווו ער האָט אָנגעשפּאַרט זיין מידן קאָפּ, — וואָלט ער איצט בשום אופן נישט געקענט אויפּזוכן. ער האָט נישט געוואָלט ברענגען צו זיך אין שטוב אַריין די יורנדיקע ספּקות און חששות און דעם אומגלויכן אין זיך אַליין. ער האָט געוואָלט, אַז זיין תּסיסה-פּנימית * זאל זיך פּאַרענדיקן אַט דאָ, אין „קיינעמס לאַנד“, אויף די קופּעס שטיינער, אויף די פּאַר-פּוילטע בענק און עלנטע ווינקעלעך פּון זיינע וואָגל-פּלעצער און אַהיים זאל ער קומען כלבּ אַחד וּבדעה אַחת, — אַן אדם השלם, אָן „יש אומרימ'ס“ און אָן „איפּכא מסתּברא'ס“.

ווען ער האָט זיך אויפּן פּערטן טאָג ענדלעך אומגעקערט צו זיך אַהיים און האָט פּון דער שוועל אויף זיך אַ בליק געטון אין שפיגל איז ער אויף אַ היפשער וויילע נכהל וּנשתּומם געוואָרן: הזאת נעמי? ווי אַ מענטש קען עס פּאַרענדערט ווערן פּאַר געציילטע עטלעכע טעג, — ממש אומ-גלויבלעך! און כאָטש ער איז געווען טויט-הונגעריק און טויט-מיד און איינ-געטונקען אין דעם שטענדיקן גאַסן-שמוץ, דאָך האָט ער זיך נישט גענומען אַרומוואַשן און נישט עסן און האָט זיך נישט צוגעלייגט אויסגלייכן די צעבראַכענע ביינער, נאָר ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפּן ערשטן בענקל, וואָס איז אים געשטאַנען „צו דער האַנט“ און האָט אָן אַנטשלאָסענער אויפּגעהויבן דאָס טרייבל און אַרויסגערופן סאַראַ לייבאַוונאַ, די נייע סטור-דענטקע אין זיין טעכניקום, יענע האָט נאָר באַוויזן אַרויסצוברענגען:

— „הא, ס'איז איר? הענגט אויף דאָס טרייבל, באַלד וועל איך

אַליין אייך אָנקלינגען“.

אַברעהל האָט זייער גוט געוואָסט דעם טעם פּון דעם: „כ'וועל אַליין אָנקלינגען“. די נייע סטודענטקע האָט אים געגעבן דעם טעלעפּאָן פּון איר אַרבעט, פּאַסט איר נישט פּון דאָרט מיט אים צו רעדן. אַ מידער האָט ער אָנגעשפּאַרט דעם הייסן שמערן אויף דער האַנט און האָט געדולדיק געוואָרט אויף איר קלונג. אין מוח האָט זיך געוויקלט בלויז איין און איינ-ציקער געדאַנק און איין און איינציקער פּאַרלאַנג פּון זיך אַליין: נאָר נישט אַפּשטעלן זיך אין מיטן וועג! נאָר נישט דרייען מיט דער צונג! אַ באַשלוס דאָרף בלייבן אַ באַשלוס, אלא נישט איז ער דאָך אַ שמאַמע, מעג מען דאָך מיט אים וואַשן דעם פּאַל.

עס האָט אָנגעקלונגען דער טעלעפּאָן. יא, סאַראַ. אַ שאַרפּן פּאַרוואָרף און טענות אויפּן פּוד: סטייטש, זי האָט זיך אַרומגעדרייט איינע אַליין ווי

* אינערלעכער געראַנגל.

א „כ'ווייס וואָס" און געוואַרט אויף אים אפשר אַ שעה צייט... זי וועט דאָס אים קיין מאָל נישט מוחל זיין...

ער האָט איר איבערגעריסן דעם שטרעם מיט מענות. איר פרעמענויער מאָן האָט אים צערייצט און גערופן צו זיין מיט איר גראַב און ברומאַל, כאַטש דאָס איז געווען קעגן זיין געווינהייט:

— הערט אויס, סאַראַ לייכאַוונאַ, איר האָט דאָך מיך אפילו נישט געפרענט אויף דער סיבה פון מיין נישט קומען צו דער באַשטימטער צייט, נאָר גלייך צוגעטראָטן מיט מענות, הלמאי איר האָט אָפגעוואַרט אַ גאַנצע שעה. וועל איך אייך אומקערן אייער שאַדן כּפּל כּפּלים. וויפל באַקומט איר דאָרט פאַר אַ שעה?

— איר זענט אַ פּאַדליעץ, אן אויסוואַרף!

— איז אייער גליק, וואָס איר האָט דאָס אַנמדעקט ביי צייטנס — און ער האָט מיט אַ לייכטער האַרץ אויפגעהאַנגען דאָס טרייבל.

— ברוך-השם, איין קלימעק פטור געוואָרן!

ער האָט געלאָסן אָפגעווישט דעם שווייס, וועלכער האָט אים באַשלאָגן, כאַטש אין צימער איז געווען גאַנץ קיל. ער האָט ווידער באַטראַכט אין שפיגל זיין בלייך, צעקנייטשט פנים פון די שלאַפלאַזע נעכט און האָט מיט אַ קרענקלעכער עקשנות פון דאָס ניי אויפגעהויבן דאָס טרייבל. דאָס מאָל האָט ער געהאַט פאַר זיך די פאַרמאַצעווטין בערטאַ, די נאַרישסטע פון זיינע באַגעגענישן. ער האָט ביי זיך פון דאָס ניי און נאָך מיט מער עקשנות באַשלאָסן צו זיין גראַב אין זיינע „אַפּזאַגן", און איין מאָל איבער אַלע מאָל — נישט דערלאָזן צו קיין סצענעס. אַבער בערטאַ, די גוטע בערטאַ, האָט אים דאָס מאָל איינגעשפּאַרט אַ טרחה. דערקענענדיק זיין קול האָט זי אים אַן אַ „שלום-עליכם" גלייך געמאַלדן:

— אַן אַ גענוג-וואַגיקער סיבה פון אייער נישט קומען צו דער אָפגעשמועסטער צייט, ליבער אַבראַמשיק, זאַלט איר זיך אפילו אויף מיינע אויגן נישט ווייזן. איר הערט?

אברהמל, מיט אַ נישט-מאַסקירטער פרייד:

— האַלט איך אייך אין וואַרט, ליבע בערטאַ און זייט מיר געזונט און הוסט נישט!

נישט פיל קאַמפּליצירטער איז אויך צוגעגאַנגען מיט „זיין ליבלינג און זיין שאַץ", וועלכע איז אייגנטלעך נישט געווען: נישט זיין ליבלינג און נישט זיין שאַץ, נאָר אַ נאַרישע, קיקיון דיונה/דיקע פאַרטשעפעניש, וואָס בן לילה היה ובין לילה אבד. ווי נאָר ער האָט איר אויסגערעדט, אַז

ער איז נעכטן אין אונט דערפאר נישט געקומען, ווייל ס'איז א סכרא, אז עמעצער האט ערגעץ געהערט זאגן, אז עמעצער האט זיי ערגעץ געזען צוזאמען, אזוי האט ער דעהערט דורכן טעלעפאן-טרייבל, ווי עס האט איר אנגעהויבן צו קלאפן א צאן אין א צאן. זי האט אים זייער געדאנקט פאר זיין פארזיכטיקייט און האט אים געבעטן רחמים, ווי מען בעט זיך ביי א גזלן, אז ער זאל זיך מער נישט דערוועגן צו פארפירן מיט איר א שמועס ערגעץ-ווי; אז ער זאל שוינען זי און איר רעפוטאציע; אז ער זאל האבן מיטלייד מיט איר און מיט איר פאמיליע...

דער וועג צו זיין ווילד-נארישן און ברודנעס נעכטן איז שוין געווען פארפאנצערט. די רייען שטעכלדראט אויפגעשטעלט. ער האט דעם צוואנג, וואס ער האט געגעבן דעם בר-מינן, זיך אליין, געהאלטן לכל פרטיו ודקדוקיו. איצט שטייט נאך פאר אים איין נסיון — וויערא...

אברהם לזוט טרויעריק אראפ דעם קאפ. מיט וויעראן איז אים שווער זיך צו שידן. וויערא געהערט נישט צו די טוי-מיידלעך, וואס היינט קען ער זיי און מארגן באמערקט ער זיי אפילו נישט. וויעראן האט ער שטארק ליב און זי אים האט אויך ליב און דערפאר האט ער נאך קיין מאל זיך צו איר גראב נישט צוגערירט און איצט...

זיין האנט האט מעכאניש אויפגעהויבן דאס טרייבל און ער האט אנגענומען דעם נייטיקן נומער. א פארגליווערטער מיט אן אומראיק-קלאפנדיק הארץ האט ער זיך איינגעהערט אין די אויטאמאטישע איבער-הזרונגען פונעם טעלעפאן-רוף — קיינער האט דאס טרייבל נישט אראפ-גענומען. א גרויל איז אים דורכגעגאנגען איבערן גאנצן קערפער:

— וואס האט געטראפן מיט וויעראן? פאר וואס איז זי נישטא אויף איר פלאץ?

מיט ציטערנדיקע פינגער האט ער פון דאס ניי אנגענומען דעם גוט-באקאנטן נומער און האט מיט אן אלץ-וואקסנדיקער אומראיקייט זיך איינגעהערט אין דעם פאריתומטן גרילץ פון דעם ווייטן טעלעפאן-גלע-קעלע. א פארצווייפלטער האט ער זיך אויפגעהויבן פונעם בענקל און דא איז זיין בליק צופעליק געפאלן אויף זיין האנטזייגערל און ער האט אפגע-אטעמט מיט דער פולער ברוסט: דער זייגער איז געווען האלב פיר און זי עפנט ערשט די ביבליאטעק פיר א זייגער —

טיילווייז א באראיקטער האט ער געשפאנט איבערן צימער אהין און צוריק און זיינע אויגן האבן נישט אויפגעהערט צו זען פאר זיך זיין שוין, טייער דבורה'לע אדער וויערא שמוליעווא, ווי אלץ פרעמדע מענטשן רופן זי.

דבורה פינינבערג איז — פונקט אזוי גוט ווי ער אליין, אברהמל, — נישט געווען קיין גרויסשטאטמישע און האט געהאט א ווידערגעפיל צו די גרויסשטאטמישע איינוווינער, — אפילו צו די בעסערע פון זיי, — צו זייער איינגעבוירענער קאלטבלומיקייט און בכלל צו דעם גרויסשטאטמישן צווייפנימ'דיקייט. זי איז געווען א גוטע נשמה, אן ערלעכע און אן אפגהארציקע און ווער עס האט איר נישט געצאלט מיט דער זעלבער ממכע, דעם האט זי זיך באמיט מער נישט צו באגעגענען. דבורה'ס פאטער איז א מאל געווען א שוחט אין שפאלע, — א שטעטל אויף דער אוקראינע — היינט איז ער דארט אין סאוואקאז מיט ווייב און קינדער און לייגט אריין אלע כוחות אין דער ערד אריין צוליב דעם וויסטן שטיקל לחם-הקלוקל. דבורה'ן, — אזוי ווי זי איז שוין לאנג פוליעריק, העכער ניינצן יאר — האט זיך איר קוים מיט צרות איינגעגעבן זיך ארויסצורייסן פון די שטייפע ארעמס פון דער סאוואקאזנע ערד און זי איז מיט כל מיני פראטעקציעס שבעולם אנגעקומען לערנען אין מעדיצינישן אינסטיטוט. כדי האבן פון וואס צו עקזיסטירן האט זי זיך גענומען אהיים האנט-ארבעט: וויקלען פאדעם, פון פאסמעס אויף גרויסע הילצערנע שפולן, פון פיר א זייגער ביז זיבן האט זי א פאסטן אין א ביבליאמעק, ווו זי איז איין און איינציקער מענטש. אליין איז זי די אויפרוימערין, אליין די שליסל-האלטערין, אליין די קארטאמעטישיצע און אליין די ביבליאמעקארשע — אלץ אליין און פון אים די ביידיע פאסטנס ציט זי קוים-קוים אויף דער חיונה און לייגט אריין די גאנצע נשמה אירע אין די העפטן און אין די ביכער.

אברהמל האט זיך מיט איר צופעליק באגעגנט ביי א באקאנטן און איז פונעם ערשטן בליק ממש צוגעזאטן געווארן צו איר. זי איז געווען איינגארטיק שייך און הנעוודיק און איידל און האט גומסקייט אז איר ממש געלעגן אויפן פנים. ער איר איז אויך געפעלן געווארן און זיי האבן זיך אנגעהויבן צו באגעגענען, טאקע ביי איר אין ביבליאמעק. ווייטער פון דער ביבליאמעק — כאטש אברהמל האט זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט — האט זי נישט געוואלט מאכן מיט אים קיין איין שריט. גוטע ברידער, וואס על פי רוב האבן זיי נישט פיינט קיין רכילות'ל און קיין לשון-הרע'לע, האבן איר שוין צוגערטראגן בסוד סודות, וואס פאר אן „אשה צנועה“ איר קאוואליער איז, האט זי אים ווי ווייט מעגלעך געהאלטן פון דער ווייטן. אים אין גאנצן אפשמויסן האט זי אויך נישט געוואלט: ראשית איז ער איר געווען שטארק געפעלן, — און ווי אזוי

קען אזא בילד-שיינער בחור, ווי אברהמל איז געווען, נישט געפעלן ווערן?
 און דען נאר מיטן אויסזען האט ער געקענט געפעלן ווערן? און זיין יידישער
 חן? און זיין לעבעדיקייט, — שמענדיק „אן אויפגעשטאנענער אויף דער
 רעכטער זייט“, — איז דאס איין מאל אוועק! והשנית האט זי נישט אין
 גאנצן געגלייכט אין די אלע מינים בארעדערייען פון די בייזע צונגען;
 מאלע וואס מענטשן האלטן עמעצן אין מויל! והשלישית, — און דאס
 איז געווען די הויפט-סיבה פאר וואס זי האט אים דערלויבט זי אזוי
 אפט צו באגעגענען — וואס זי האט געגלייכט, אז ער, מיט זיין גאנצער
 געראטנקייט, איז נאך נישט קיין געשמעלטער מענטש און, אז מען וועט
 אים נעמען אין די הענט אריין ווי עס דארף צו זיין, וועט ער ערשט ווערן
 גאר, גאר עפעס אנדערש...

איז דאס אזוי געגאנגען: ביידע האבן זיי זיך ליב געהאט דאס לעבן
 און ביידע האבן זיך געהיט איינס פארן אנדערן, ווי פאר פיער. ער —
 אז זי זאל נישט געווירר ווערן צו פיל וועגן זיינע חטאות-נעורים און זי
 — אז זי זאל זיך נישט פארגעסן, ווו זי האלט מיט אים אין דער וועלט.
 אברהמל איז ארומגעגאנגען איבערן צימער אויף און אפ, אויף און
 אפ און בלויז איין בייסיקע פראגע האט אים געפיקט אין מוח:
 — גוואלד געשריגן, זייענדיק באקאנט מיט אזא אוצר, ווי אט דאס
 שפאלער דבורהלע איז, ווי אזוי האט ער נאך געקענט פארקערן מיט
 אנדערע פרויען? ווי אזוי האט ער אפילו געקענט קוקן אויף עמעצן
 אנדערש?

צוריק גערעדט, האלט ער, פאר נישט אויפן פלאץ דאס ווארט „פאר-
 קערן“. וואס האט ער מיט זיי אזוי פארקערט? אלע זיינע אינטריגעס
 צוזאמענגענומען האבן מער נישט די ווערט, ווי א שמעק-טאבאק; אלץ
 לייכטער פלירט, קונדעסערייען. נישקשה — ער קען קוקן זיין דבורהן
 גלייך אין די אויגן. אבער נישט איצט, נישט איצט, נישט איצט — איצט
 קען ער קיינעם נישט צולאזן צו זיך און אפילו קיינעם נישט זען!

ער האט פון דאס ניי אנגענומען דעם אזוי באליבטן טעלעפאן-נומער
 און גלייך האט ער דערהערט דבורהלעס אנגענעם קול:

— די ביבליאטעק אויפן נאמען פון ארדזשעניקידוע. ווער רעדט?

— ס'איז איך, וויערא —

— הא, איר? ברוך-הבא! איך האב געמיינט, אז איר האט שוין

פארלאזט מאסקווע —

— אזוי לאנג ווי דו וווינסט דא, זיי זיכער וועל איך אין ערגעץ
 נישט אוועקקומען. דו ביסט אויף מיר שטארק ביין, וויערצמשקא?
 — עס הייבט זיך גאר נישט אן —
 — און דערפאר, וואס איך האב דיך געלאזט ווארטן און בין נישט
 געקומען?
 — פכע! מאלע וואס ביי א מענטשן טרעפט זיך א מאל, אז ער קען
 נישט האלטן זיין ווארט. דארף מען דערפאר זיין ביין אויף אים?
 צו אברהמלס הארצן האט צוגעשלאגן א הייסע כוואליע. ער האט
 ליידינשאפטלעך אריינגעשעפטשעט אין טרייבל אריין:
 — ביסט א גוטע נשמה, וויעריוק... איך האב דיך נישט די ווערט...
 — איז טאקע נישט אמבעסטן, ווי באלד אזוי... איר דארפט זיך
 באמיען יא די ווערט צו זיין —
 אברהמל האט זיך פלוצלינג דערמאנט וועגן דער געהימער מיסיע,
 וואס ער האט אויף זיך אליין גענומען און ער האט, זיך פארהיקענדיק,
 אריינגעכארכלט אין פייכטן טרייבל אריין:
 — דבורהלע, דו ווייסט צוליב וואס איך האב דיר איצט אָנגעקלונגען?
 — איך רעכן, אז ס'איז נישט זייער שווער זיך פארצושמעלן —
 — האסטו גראַד א גרויסן טעות. דו וועסט, זאג איך דיר, בשום
 אופן ואופן נישט טרעפן —
 — אויב אזוי וועל איך אפילו נישט אָנהייבן. אָבער איר אליין וועט
 דאָך מן הסתם זאָגן, צי איר ווילט מיר מאַכן א סיורפרייז?
 אברהמל, מיט א פארדומפן קול, ווי פון א קעלער אַרויס:
 — ניין, איך וועל זאָגן. איך קען זיך איצט נישט דערלויבן צו מאַכן
 סיורפרייז. הער אויס, טייערע, מיר וועלן זיך מוזן היפשע עטלעכע חדשים
 נישט זען פאַר די אויגן און אפילו נישט אָנהאַלטן קיין שום קאַנטאַקט
 איינער מיטן צווייטן, אָבער דערפאַר נאָך דעם —
 דעם מיידלס שטימע האט שטארק געציטערט. זי האט געמוזט בלאַס
 ווערן דאַרטן ערגעץ אויף יענער זייט, וווהיין דער קאַבעל האט דערגרייכט.
 זי האט מיט א פאַרדעכטיק קול ווי ווייט מעגלעך רואיקער געפּרעגט:
 — אזוי טיף זענט איר ערגעץ פאַרקראַכן?
 אברהמל האט מיט דער גאַנצער נשמה זיינער אריינגעשריגן:
 — ניין, ניין, דבורהלע! דיינע געדאַנקען גייען אויף א פאַלשן דרך.
 איך בין אין ערגעץ נישט פאַרקראַכן און וועל שוין מיט גאַטס הילף קיין
 מאל נישט פאַרקריכן —

- נאָר וואָס דען?
- נאָר וואָס דען, דאָס קען איך דיר איצט נישט מסביר זיין. ווען מיר וועלן זיך ווידער זען —
- ווען?
- דאָס ווייס איך איצט נישט.
- איר פאַרט ערגעץ אַוועק פון מאַסקווע אויף די אַנגעזאַגטע עמלעכע חדשים?
- איך פאַר נישט אין ערגעץ —
- און צוגעכנדיק מיט אַ טיפן זיפּן:
- ווען איך זאָל אפילו וועלן, האָב איך נישט ווהיין צו פאַרן —
- איז אפשר קען מען אייך פאַרט זען פאַר אַט דעם גרויסן אורלויב?
- ניין טייערע. גלייב מיר, איך וויל דאָס פיל שטאַרקער פון דיר, אַבער איך מאַר זיך דאָס איצט נישט פאַרגינגען —
- וויעראַ, מיט אַ געמאַכט געלעכטערל:
- הייסט עס, איר זענט אַצינד „טאַבו“?
- מיר דאַכט, וויעראַטשאַק, אַז דו האַסט עס אַנגערופן מיטן ריכטיקן נאָמען... איך בין איצט ווירקלעך „טאַבו“ און נישט נאָר פאַר דיר, —
- אויך פאַר זיך אליין! אַבער ווען דו וועסט מיך דערזען נאָך אַט דעם „טאַבו“, וועסטו מיך נישט דערקענען... איך וועל דאָן זיין אין גאַנצן אַן אַנדערער, אין גאַנצן אַן אַנדערער...
- מאַמע מיינע, ווי אַזוי זשע וועל איך אייך דאָן דערקענען?
- און מיט אַ געצווונגען שמייכלעך:
- אין אַזא פאַל מוזט איר מיר געבן אַ פאַראַל —
- זיי זיכער, דבורה'קעלע מיינס, מיר'ן זיך שוין ווי ס'איז דער-קענען אַן אַ פאַראַל... אין דעם זינען קענסטו זיך פולקאָס פאַרלאָזן אויף מיר... און דיך וויל איך בעטן איין זאך: וואַרט אויף מיר... ווער נישט מיד וואַרטנדיק, האָ?
- איר קענט מיך דען פאַר אַזא שפּרינגערקע?
- טאַקע נישט! און טאַקע דערפאַר האָב איך דיך אַזוי ליב! נו, זיי געזונט —
- זייט אויך געזונט —
- און פאַרגעס מיך נישט, כ'בעט דיך —
- אַן אַנדער ברירה האָב איך?
- אַן אויסגעשעפּטער און אַ דערשלאָגענער האַט אברהמל אויפגעהאַנגען דאָס טרייבל און האַט אַרײַנגעוואַרפן זיין שיינעם קאַפּ אין די דלאַניעס...

לאנג איז ער אזוי געזעסן א פארשטיינערטער און ער וואלט אפשר נאך לענגער געווען פארבליבן אין אט דעם פארגליווערטן מצב, ווען נישט דאס, וואס ער האט מיט א מאל דערפילט, אז ער איז נישט אליין אין שטוב, אז עמעצער א הויז אים איז דא אין צימער. ער האט לאנגזאם צעעפנט די מידע, נישט-געשלאפענע אויגן און האט דאס מאל אן שרעק דערזען זיצן פונקט אקעגן אים דעם „שבת מוסר“ זיינעם. נישט מער, דאס מאל האט דער „דעמאָן“ זייער אויף אים נישט געקוקט „ווי א וואָלף“, נאָר פארקערט, מיט אַנטייל און מיט מיטגעפיל.

ווי נאָר יענער האט באַמערקט, אז ער האט שוין געעפנט די אויגן, האט ער זיך צו אים געווענדעט:

— נו, אברהמ'עלע, האַסטו שוין, הייסט עס, צעלאָזט דינע פיר גענדזלעך אויף אלע פיר זייטן — א גרויסן יישר-כח! נו, און איצטער וואָס?

אברהמל האט מיט א מאל דערפילט, ווי זיין גאַנצע מידקייט האט זיך פון אים אַפגעטון און ער איז פון דאָס ניי מונטער און פריש און שטארק אין זיין ניי-געבוירענעם ווילן. ער האט זיך אַנגערופן מיט אַנטי-שלאַסנקייט:

— און איצט וועל איך זיך באַמיען צו זיין אַזא ווי פנחסל עליו-השלום איז געווען... און פאַרנעמען זיין פלאַץ ביי קאַלינינס שוועל — דער „איביקער בעל-יועץ“ האט אַרויפגעלייגט זיינע הענט אויף דעם בחורלם אַקסלען:

— דו מיש נאָר נישט אויס עיקר מיט טפל. צו זיין אַזא ווי פנחסל עליו-השלום איז געווען — דאָס איז אודאי גוט, אָבער צו פאַרברענגען די יאָרן און מעג אויף קאַלינינס שוועל — דאָס איז לאו דווקא! דו קוק נישט אַרויס אויף זייערע טובות און פאַרלאָז זיך וואָס ווייניקער אויף זייערע חסדים...

דער „רואה ואינו נראה“ טוט א טיפן קרעכץ:

— ניי-ניין, זיי וועלן נישט טון קיין חסד מיט קיינעם, זיי זענען נישט פון אַזא מייג געקנעטן... מענטשנפרעסערס קענען נישט ווערן קיין גומלי-חסדים טובים... מי יתן יקר מזולל... וחסד לאומים האַטא... און זיי וועלן נישט טון אויך, — משוגע זענען זיי געוואָרן? היהפוך כושי עורו? און גלייב מיר, מן הסתם וועט דער אייבערשטער סוף-כל-סוף ווייזן א דרך אויך אן זייערע טובות —

און דער אומגעבעמענער גאַסט איז ביי די דאָזיקע ווערטער געלם געוואָרן פונעם חדר.

אברהמל האָט שטאַרק פאַרקוועטשט די אויגן, האַסטיק אַ רייב
געטון זיין הויכן שמערן אַהין און צוריק, אַהין און צוריק, דאַן האָט ער
מיט רויט-געוואָרענע אויגן זיך אומגעקוקט אויף אַלע זייטן און זיך
געווענדעט מיט אַ שטומער פראַגע צו זיך אליין:

— נו, וואָס הייבט מען איצט אָן צו טון?

און פּלוצלינג האָט אים ערגעץ פון זיינע מסתרים אַ זעץ געטון אין מח:

— די עלטערן, די היים!

ער האָט פונעם שופלאַד אַרויסגעצויגן אַ בויגן פאַפיר, מיט ציטערנ-
דיקע פינגער האָט ער איינגעטונקען די פעדער אין טינטער און מיט אַ
מעכטיקער האַרצקלאַפּעניש אַנגעהויבן צו שרייבן:

„טייערער פאַטער, האַרציקע עלטערן!

איך פאַל צו אייערע פיס און בעט אייך מחילה פאַר דעם גרויסן צער,

וואָס איך האָב אייך פאַרשאַפּט —

אַ שווערע פאַר טרערן האָבן אַראַפּגעריזלט איבער זיינע שיינע באַקן

און האָבן זיך פאַרהאַלטן אין די געמאַקטע מוילוויןקלען —

...די ערשטע טרערן נאָך פיל יאָרן „לעבן אַ גוטן מאַג און לאַכן פון

דער וועלט“...

לחם-משנה

א ייד פון א גאנץ יאָר ווייסט גאָר מסתם נישט, וואָס אַזוינס מען מיינט דאָ מיט דעם אויסדרוק: „לחם-משנה“, אין חומש, לחם-משנה, מיינט: אַ פאַרדאַפּלטע פאַרציע „מן מן השמים“, ווען די יידן האָבן אַרומגעוואָנדערט אין דער מדבר, אַבער דאָ ביי אונדז, אין טאַג-טעגלעכן לעבן, וואָס מיינט עס צו זאָגן?

ווייניק, זייער ווייניק יידן איז באַקענט אַט דער ספּעציפישער שולחן-ערוך אויסדרוק.

לחם הקלוקל, — וואָס דאָס הייסט אַזוינס, — ווייסט מען נעבעך זייער גוט. יעדער איינער אויף זיין אופן גיט אַפּ פאַר אַט דעם פאַר-שאַלטענעם לחם הקלוקל דאָס לעבן מיטן געוונט מיטן חיות מיט דער נשמה, און דעריבער איז דער דאָזיקער נאַמען ביי יעדן איינעם אויס-געקריצט אויפן האַרצן מיט בלוט —

און דעסט גלייכן פאַרשטייט מען זייער גוט דעם פירוש פון דעם פסוק: בזיעת אפיק תאכל לחם —

אויך די דאָזיקע באַגריפן זענען דעם היימישן עולם נישט פרעמד: לחם-צר, לחם-עוני, לחם-לחץ, לחם-בזיון —

לחם-שקר, לחם-כזבים, — פאַרשטייט גאנץ קלאָר דער פשוטער ייד — הייסט אַזאַ שטיקל ברויט, וואָס מען האָט עס דעראַבערט דורך פאַלשקייטן, דורך אַפּנאַרן יענעם, דורך חניפה אָדער אַנדערן אויף יענעם —

לחם-שמים — פאַרשטייט דער ייד, — אַז חוץ דעם חומש-טייטש קען דאָס אויך מיינען: לופט-פרנסות, זיך מאַכן אַ פרנסה פון גאַרנישט טון, פון קוקן „ווי פייגעלעך פליען“ —

לחם-אנשים — אַ מענטשלעך שטיקל ברויט —

לחם-הפנים — חוץ די בית-המקדש-ברייטלעך — מיינט: אַ שטיקל ברויט, וואָס דער אופן ווי אַזוי מען פאַרדינט עס האָט אַ פנים און האָט אַ חן. לחם-הפנים — וואָס מען קען דערנאָך יענעם קוקן גלייך אין פנים אַריין, — ישר יחזו פנימו! — וואָס מען דאַרף דערנאָך נישט אַרפּלאַצן די אויגן פאַר לייטן אויס בושה וכלימה —

לחם-התמיד — חוץ דעם חומש-באַגריף, מיינט ביי יידן אויך: אַ סטאַבילע פרנסה, אַ שמענדיקער און רואיקער און סאַלידער אופן פון פאַרדינען דאָס שטיקל ברויט —

אַט די אַלע שמות-התואר קען מען נאָך ווי ס'איז צעקייען און פאַרדייען, אָבער — לחם-משנה מאי קא משמע לן? וואָס מיינט דאָ דער פּסוק?

און אז דער לייענער וועט נאָך געווייר ווערן, אז לחם-משנה איז אַ שבת-יומטובדיקער הידור, דאָס מיינט, אז אין די דאָזיקע נשמה-יתרהדיקע טעג זאָל מען מאַכן די „המוציא“ דווקא אויף צוויי שלמות, נישט אויף איינער און אז ס'האָט זיך אַ מאָל געמאַכט, אז אַט דער אומשולדיקער הידור האָט געבראַכט צו אַ סך הייסע, שרפנדיקע קינדער-טרערן, וועט שוין דער לייענער זיכער טראַכטן ביי זיך: ווייס איך וואָס, אַ פּזמון, אַ באַבע-מעשה —

אָבער אז דאָ וועט ביי צייטנס צוגעגעבן ווערן, אז דאָס איז פאַר-געקומען אין סאָוויעט-רוסלאַנד, אין מיטל-אַזיע, אין דער שטאַט סאַמאַר-קאַנד, אין אָנהייב 1943, ווען דער דייטשער אָקופאַנט האָט אַרומגעכאַפט די מערב-געביטן פונעם ראַטנפאַרבאַנד, ווי מיט אייזערנע צוואַנגען, אָבער גלייכצייטיק האָט ער שוין אָנגעהויבן צו כאַפּן די ערשטע קלעפּ: הינטער סטאַלינגראַד, הינטער וואַראַניעוויש, די מפּלה אויפן מאַסקווער פּראָנט און אין אַנדערע שטעט, דאָן וועט דעם לייענער ווערן ווייניקער קשה די דאָזיקע מעשה און ער וועט שוין זאָגן אַ ביסל געלאַסענער:

— ניין-ניין, מען דאַרף נישט זיין קיין נכנס לתוך דברי חברו און אודאי און אודאי דאַרף מען אין דעם פּאַל נישט מקדים זיין נעשה לנשמע, — מאַלע וואָס דאַרטן האָט זיך געקענט טרעפּן! פּריער דאַרף מען אויסהערן פונעם אָנהייב ביזן סוף און ערשט דערנאָך אַרויסטראַגן אַ פּסוק: אַ באַבע-מעשה, צי נישט קיין באַבע-מעשה —

שמואל טייטלבוים איז אַ פּוילישער ייד אין די שפּעטע דרייסיקער. געבוירן איז ער פון לאַנצוט. ביז זעכצן-זיבעצן יאָר האָט ער געלערנט אין די ישיבות: אין וואַרשע, אין קראַקע. געפאַרן מיטן פּאַטער צו „אים“, זאָל לעבן, קיין אַלעקסאַנדער. דערנאָך האָט אים דער פּאַטער צוגענומען אין געשעפט אַרײַן. דער פּאַטער האָט געהאַט אַ גרויסע פאַרבערײ, ער פלעגט באַקומען באַשמעלונגען פון דער גאַנצער סביבה, פון פּשעמישל און אפילו פון לעמבערג, האָט אים דער בחור צוגעהאַלפּן פירן די חשבונות אַ מאָל האָט ער דעם פּאַטער איינגעשפּאַרט אַ נסיעה ערגעץ...

... אַלץ מלאכות נקיות וקלות, כהלכות גוברין יהודאין —
שפּעטער מיט אַ יאָר פינף האָט ער חתונה געהאַט קיין לאַדזש און

איז גלייך אריינגערעמטן פאר א שותף צום שווער אין געשעפט אריין. דער שווער האט געהאט א פאבריקל פון דאמען-שיך, איז שמואליק גלייך פון אונטער דער חופה געווארן א פאבריקאנט. אמת, קיין נגיד, קיין עושר איז ער קיין מאל נישט געווארן. — שוין נישט די צייטן געווען, אבער א פעסטער פארפונדעוועטער בעל-הבית איז ער יא געווען. זיין בתיה-רחל, א בריה א ווייבל נאך פון דער מאמעס שטוב ארויס, האט זייער שיין געפירט דאס באלעבאטישקייט. מאמע איז געקומען צו א נדבה, האט מען זיך אויסגעפינט אויפן שענסטן שטייגער, ווי זיי וואלטן געווען פון די אנגעזעענסטע גבירים אין שטאט; מאמע האט דער שמש א זאג געטון, אז ס'איז דא א פאר אורחים, האט שמואליק גענומען אן אורח און בתיה-רחל האט אים כסדר דערלאנגט פונעם שענסטן און פונעם בעסטן, ווי אויף א חתונה; אז די יינגלעך זייערע זענען אונטערגעוואקסן און מען האט זיי געדארפט אפגעבן אין חדר אריין, האט מען זיך נישט געקארגט אויף שכר-לימוד און אריינגעגעבן די קינדער צו די בעסטע און שענסטע מלמדים. אין דער הוצאה ביי זיך אין שטוב איז בתיה-רחל, נישט געווען חלילה קיין פאטשעריין, זי איז געווען אן אשת-חיל מיטן פולן מויל און האט גאנץ גוט געוויסט דעם פרייז פון א זלאמע און ווי נישט גוט ס'איז, ווען עס קומט אונטער — אל תפתח פה לשון — א שווארצער מאג און זי איז נישטא במזמן און מען דארף זיך בייגן אין דרייען פאר פרעמדע מענטשן, אז זיי זאלן אויסלייען עד שירחיב, אבער צוריקגעשמועסט איז געווען איר כלל אין לעבן, אז קמצנות איז חוץ אכזריות צו זיך אליין, אויך דער גרעסטער שמות, וואס א מענטש קען באגיין, ווייל א מענטש לעבט אויף דער וועלט נאר איין מאל; ווייל אלץ קען מען מיט גאטס הילף צוריק דעראבערן חוץ — דעם נעכטיקן מאג! מה שעבר — אין. קוים האסטו אפגעלעבט ווי א הונט, ווי א בעמלער — איז דאס א פארפאלענע זאך! איז דאס א מעוות לא יוכל לתקון און דעריבער דארף מען האלטן קאפ און וויסן ווו מען איז אין דער וועלט —

שיין, זייער שיין און בכבודיק האבן זיך געלעבט די יונגע און שיינע און פיינע טייטלבוים, סיי כלפי פנים, סיי כלפי חוץ. עלטערן, אויס-געבנדיק זייערע קינדער, האבן באגלייטנדיק זיי אין זייער נייער היים, זיי נאכגעוונטשן: ישימכם אלקים כשמואל וכבתיה-רחל —

אז הימלער האט אריינגערוקט זיין רוצחישן שטיוול קיין פוילן, איז שמואליק — דער מאנצביל אין שטוב, וואס די גרעסטע סכנה איז בלויז פאר אים — אנטלאפן אין די סאוועטישע געגנטן און זיין פרוי

מיט די פאר קינדער האט זיך נאך „אויף א שטיקל צייט“ פארהאלטן מיט אירע עלטערן.

מער האבן זיי זיך שוין נישט געזען קיין מאל —

בתי-הרחל מיט אירע קינדער און מיט אירע עלטערן זענען אריין אין געטא, פון דארט זענען זיי אוועקגעשיקט געווארן קיין אוישוויץ און פון דארט... נו, פון דארט, ווי באווסט, האט שוין געפירט נאך איין מארשרוט — גלייך מיט אלע יידן —

שמואל, — גלייך ווי ער האט געפאלגט בתי-הרחל'ס באפעל: כלי-גולה עשה לך! — האט א שטיק צייט זיך געוואלגערט אין לוצק, דערנאך אין טארנאפאל, ער איז אלץ געווען א פוסח על שתי הסעיפים: פארן צוריק צו זיינע ווייב און קינדער, אדער זיך פארפעסטיקן אין דער „זאפאדנע אוקראינע“ און ארויסנעמען די פאמיליע צו זיך.

...און צום סוף איז ער צוזאמען מיט אלע פון זיין גלייכן מיט גרויס

פאראד פארשיקט געווארן אויף סיביר, אין יאקוטסקי א.ס.ר.

נאך דעם אפמאך מיט שיקאָרסקין און דער אלגעמיינער אמנעסטיע האט ער, אן עלנטער און ארעם ווי דער טויט, זיך מיטגעכאפט מיט אן עשאלאן, וואס איז געגאנגען קיין אוזבעקיסטאן. ווער ס'איז אראפגעגאנגען אין טאשקענט, ווער אין בוכארא, ווער אין פערגאנא, — זיינע שכנים אין וואגאן זענען אויסגעשטיגן אין סאמארקאנד. און אזוי ווי אים איז געווען לחלוטין אלץ איינס ווו אויסצושטייגן, איז ער אויך אראפגעגאנגען פונעם צוג אין דער געוועזענער רעזידענץ פון אוזבעקיסטאן — סאמארקאנד.

ס'איז געשטאנען דאס שרעקלעכע און גרוילנדיקע יאר — 1943,

אנהייב יאר —

דאס אומגעהייער-גרויסע לאנד — רוסלאנד איז א צעטראַטנס אָפּ-געגאנגען מיט בלוט. די ריזיקע דייטשע מיליטערישע היה האט „אויס-געמאָמעט“ די לעצטע כוחות פון דער באַפאלענער מדינת. אין גאס האט מען כמעט נישט געזען קיין מאַנצביל אונטער די פופציק — אלץ איז געווען אויף די פראַנטן. סיי די צוגן, סיי די וואַקזאלן, סיי די פארשידענע אַמטן — אלץ אַדער כמעט אלץ — איז אַנפאַרטרויט געוואָרן דער פרוי! די פרוי איז געווען די סאַלדאַטקע אין טיל. דער הונגער איז געהאַנגען אונטער די מיטל-אַזיע-הימלען ווי דער חרב-המתהפכת. מענטשן זענען געפאלן ווי שטרוי, ווי די בלעטער אין טיפן האַרבסט. און געפאלן איז מען איבער פארשידענע סיבות: פון מאַליאַריע, פון טיפוס, פון דעזענטעריע,

פון אן אוזבעקיש מעסער, פון שמעקנס איבערן קאפ, פון אַנגערייצטע הינט דורך די „ברייטהאַרציקע“ בעלי-בתים, אַבער דער עיקר פאַלעניש איז געווען פון הונגער, איבער אַ סוכערל, איבער אַ ברוקוועלע, איבער אַ שאַלעכץ פון אַ קאַרטאָפּל —

די טויזנטער יידיש-פוילישע אונטערטאָנען, וואָס האָבן זיך אַ שאַט געטון פון די קאַלטע מקומות אין די וואַרעמע, בליענדיקע געגנטן האָבן די נישט-מונדיררמע זעלנערקעס מקבל-פנים געווען מיט בלוטיקער שנאה און מיט נישט צוויידייטיקע דראָונגען:

— זשידאָוסקע פאַנימשיעס, פאַרט ווייטער, קיין אַדעס, קיין בער-דיטשעוו, צו הימלערן אין פיסק אַריוו, דאַרטן קוקט מען אַרויס אויף אייך, נישט דאָ. מיר אַליין האָבן נישט וואָס צו עסן, זענט איר נאָך אויך געקומען אויף אונדזער קאַפּ? סאַראַנטשאַ, נמאס'ע קעסמקינדער, בלוט-זיגערס! אַלץ איינס וועלן מיר אייך דאָ אויסקוילן ווי די באַראַנעס און אייער אומריין פלייש וואַרפן פאַר די הינט —

און ביי אַט די רעשמלעך פון די באַנדיטישע ווייסגוואַרדייער און גיפטיקע, בלוטדאַרשטיקע אַזיאַטן איז געווען אומר ועושה — די סאָויעטן-מאַכט, וועלכע וואַלט זיך אפשר געווען איינגעשטעלט פאַר אירע פוילישע „געסט“, איז דאַמאַלסט כמעט קיין שום מאַכט נישט געווען — בימים ההם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה — דאָס לאַנד איז געווען אַרומגעכאַפט מיט פלאַמען מן הקצה אל הקצה: מאַסקווע איז געווען איינגעקלאַמערט אין דעם שונאים צוואַנג-העמדל ביזן האַלדז; לענינגראַד האָט געברענט; דער אייזערבידזשאַנער נאַפּט, — דער דופק פון דעם גאַנצן מיליטערישן אַרגאַניזם — איז געהאַנגען אויף משקולת; די ווייטע גרוזיע איז געוואָרן דער פאַרפאַסטן פון דעם לעת-עתה נאָך סאָויעטישן טייל לאַנד; אוקראַינע, ווייסרוסלאַנד, קרים, די באלטישע לענדער, — אַלץ האָט געמראַגן פרוכטן דעם אַקופאַנט; דער לעגענדאַרער „צווייטער פראַנט“ איז געווען אַ ליידיק וואַרט...

שמואליק מייטלבוים איז אַרויס אויף סאַמאַרקאַנדער וואַקזאַל-פלאַץ און איז שטיין געבליבן כאַניה בלב ים — ווהיין טוט מען זיך אַהיין? ער האָט זיך אַליין אַנגעקוקט אין שפיגל פון די טויזנטער און טויזנטער „בעזשענצעס“, וועלכע האָבן, ווי אַן ערב-פסחדיק געוויסער פאַרפלייצט די שטאַט און האָט זיך ווידער געפרעגט: אַנה אַני באַ? כאַטש ער איז געווען אַרומגערינגלט מיט מאַסן מענטשן און בפירוש יידן און דווקא פוילישע יידן, פון דעסט וועגן האָט ער זיך געפילט אַזוי ווי נח, ווען ער

איז נאָכן מבול אַרויס אויף דער יבשה — צו וואָס זאָל ער זיך נעמען
און פון וואָס זאָל ער אָנהייבן צו בויען די נייע וועלט?
אַבער אין האַרצן האָט ער זיך געטראַכט:

— וואָס פאַר אַ דמיון איז צווישן מיר און צווישן נח'ן? נח האָט
געהאַט אונטער זיין ממשלה די גאַנצע וועלט און איך האָב אפילו נישט, וווּ
דעם קאַפּ אַנצושפּאַרן; נח האָט געהאַט מיט זיך זיין ווייב און קינדער
און איך האָב מיין ווייב און קינדער ביי הימלערן אין די לאַפעס און
ווער ווייסט עס, צי איך האָב זיי נאָך? מיט נח'ן האָט גערעדט גאָט און
פון מיר און פון מיין פּאָלק האָט גאָט אַפּגעווענדעט זיין פנים און וויל זיך
אויף אונדז אפילו נישט אומקוקן...
...הסתרה בתוך הסתרה...

נאָך דריי טעג אַרומשליציען זיך איבער דער שרפּענדיקער שטאַט,
זיך דערנערן מיט דיניע-שאַלעכץ און אַרבּוּ-שאַלעכץ, וואָס ער האָט מיט
גרויס הכּנעה און מיט פּיל תּחנונים פאַר די אדוני-הארץ צונויפּגעקליבן
אונטער די „האַרבאַס“ און סטאַיקעס, און פאַרטרינקען מיט ווערעמדיקער
וואַסער פּונעם „אַריק“, ווהיין די אוזבעקן האָבן געשפּיגן און געכראַקעט,
האַט אים אַ כאַפּ געטאָן די מאַליאַריע און די מיליין האָט אים אַ הלשנדיקן
אויפּגעהויבן אין מיטן גאַס צוואַמען מיט נאָך הונדערטער אַזעלכע, ווי ער.
אין שפּיטאַל האָט מען נאָך דריי וואָכן צייט אויסגעפּונען, אַז דער
פוילישער בירגער טיימלבוים קען שוין שטיין אויף די פּיס און ווי באַלד
אַזוי פאַלט ער שוין מער נישט אַרונטער אונטער דער אפּוטרופּסות פון
דעם מעדיצינישן אַמט —

און ווידער האָט זיך שמואליק אַרומגעוואַלגערט אויף דער גאַס, הפּקר
ווי אַ הונט —

אַ שוירא פּוילישע מענער און פּרויען האָבן זיך געלאָזט רעגיסטרירן
אין אַ ווייטן כּלאַפּקאווע קאַלכאַז, אַזש ערגעץ הינטער קאַטאַ-קורגאַז,
האַט ער זיך אויך פאַררעגיסטרירט און איז אויך מיט זיי געפאַרן. אין
צען טעג אַרום, אַז דער גאַנצער עולם האָט איינגעזען, אַז דאָס איז קיצור-
ימים, נישט קיין קאַלכאַז; אַרבעטן הייסט מען זעכצן שעה אין מעת-לעת
און עסן גיט מען קדחת און אויב עס וועט אַזוי גיין, וועט מען איינס און
צוויי אויסציען די פּיס און דעריבער מוז מען ביי צייטנס מאַכן די פּליטה
פון דאָרטן — איז ער גלייך מיט אַלע געקומען צו לויפּן צוריק קיין
סאַמאַרקאַנד.

וואָס טוט מען ווייטער? האָט ער זיך אַ לאַז געטון איבער די מערק

פון דער אלטער שטאָט, ער האָט געהערט זאָגן, אז מענטשן דערהאלטן זיך ווי ס'איז די נשמה פון די „פארזוכעכטסן“, וועט ער אויך פרוכירן — לכתחילה פארזוכן דעם מאכל וועלכן מען גייט קויפן — און עס פאר- שטייט זיך, אז אומזיסט — דאָס איז אפילו איינגעפירט אויף דער אויף- פּעאישער אוקראַינע. אין די אָפּגעשטאַנענע לענדער פון מיטל-אַזיע איז דאָס שיער נישט אַ טראַדיציע. קויפט מען „קאַמעק“, — אַזאַ ביליקער סאַרט קעז, — וועט די אוזבעטשקע אויך אומבאַדינגט אויסשטרעקן אַ „פינגער“ מיט קאַמעק; קויפט מען „קישמיש“ — אַ בעסערער סאַרט ראַזשינקעס — וועט זי אויך אומבאַדינגט דערלאַנגען אַ זשמענקעלע קישמיש. און אַזוי כמעט פון יעדן פּראָדוקט, וועלכן מען קען פאַרזוכן כמו שהוא און פילן אין אים אַ מעם.

האַבן די געיאָגטע און געפּלאַגטע פּוילישע פּליטים זיך מיישב געווען: מען גיט פאַרזוכן און דערנאָך ערשט האָט מען אַ ברירה נישט צו קויפּן? גם זו למכות! און מען איז אַוועק איבער אַלע מערק און מערקלעך זיך מאַכן אַ חיונה פון אַט די ברייטהאַרציקע פאַרזוכעכטסן. די דורכ- געטריבענע אוזבעקן און אוזבעטשקעס איז אָבער שווער געווען „צו נעמען אין זאַק אַריין“. זיי האָבן געהאַט דעם חוש-הריח פון די שאַקאַלן און דעם חוש-הראיה פון די סאַוועס. זיי האָבן כּהרף-עין תּופּס געווען דעם קונץ פון די „פּאַניטשעס“ און האָבן זיך באַוואָפּנט מיט גראַבע שמעקנס. טאַמער האָט זיך צו דער שטעל דערנעענטערט אַזאַ איינער, וואָס ס'איז אויף אים געפּאַלן אַ חשד, אַז ער מיינט בלויז „פאַרזוכן“, איז ווי דורך אַ אַך-דראַטיקן טעלעפּאָן איבערגעגעבן געוואָרן לענגוים די שטעלן: די סאַראַנטשאַ איז שוין דאָ! און אויף דעם אומגליקלעכן „פאַרזוכער“ האָט אַ האַגל געטון מיט שמעקנס און מיט שטיינער, אַז ער האָט שוין קוים באַוווּזן זיך אַפּצוטראַגן אַ לעבעדיקער.

קיין מוראָה של מלכות איז כלל נישט געווען — איש כל הישר בעיניו יעשה —

גאַנצע צוויי מעג האָט שמואליק אָפּגעלעבט פון אַט די לייכטע: „דאָס פּאַקושאַט“, — געב צו פאַרזוכן. אמת, פון דער דאָזיקער פייגל-חיונה — דאָ אַ לעק, דאַרט אַ שמעק — האָט מען קיין בעל-בשר נישט געקענט ווערן און האָבן די זיכערקייט, אַז „ביי נאַכט וועלן זיך נישט חלומען קיין צייגינער“ אויך נישט. אָבער מען האָט זיך ווי ס'איז געקענט האַלטן אויף די פּים.

ויהי ביום השלישי, ווי נאָר שמואליק האָט פאַרזוכט דאָס, וואָס מען

האָט אים דאָרט געגעבן צו פאַרווכן און ער האָט געמאַכט אַ קרומע מינע, אזוי ווי עס האָט געטויגט צום „מסחר“ און האָט זיך כלומרשט אַ נאַכ-דענקענדיקער — יאָ קויפן, צי נישט קויפן? — געלאָזט אַוועקגיין פון דער שטעל, אזוי האָט אים גלייך אַרומגערינגלט אַ באַנדע אַוועקישע רוצחים מיט גראַבקעפלדיקע שטעקנס:

— העי, זשידעק, פאַר וואָס האָסטו נישט געקויפט דעם אינזשיר, — נישט-געטרוקנמע פייגן — וואָס דו האָסט ערשט פאַרווכט? שמואליק, אַ טויט-געוואַרענער: — ווייל ער איז מיר נישט געפעלן — — מיט וואָס איז ער דיר נישט געפעלן געוואָרן? — ער איז אַ ביסל זויערלעך — — אַבער ווען ער איז גענוג זים וואַלסטו, הייסט עס, יאָ געווען געקויפט?

שמואליק האָט קוים כח געהאַט אַרויסצושעפטשען: — ס'פאַרשטייט זיך — — ווייז אונדז דאָס געלט מיט וועלכן דו וואַלסט געווען געקויפט — וואָס זענט איר מיליציאַנערן, וואָס איך מוז אייך ווייזן מיין געלט?

— טאַמער ווייזסטו שוין נישט דיין געלט, פּוילישער הונט דו, טאַ געזעגן זיך שוין מיטן לעבן! שמואליק האָט נישט געזען פאַר זיך קיין איין יידיש פנים, נאָר אינסטינקטיוו האָט ער אַ געשריי געטון מיט אַלע זיינע כוחות: — יידן, ראַטעוועט!

און גלייך איז געקומען דער ערשמער משמעל אין דער באַק און גלייכצייטיק אַ טראַך אין נאַקן מיט עפעס אַ שווערן חפץ און דאָן — און מער האָט שוין שמואליק נישט געפילט —

געקומען צו זיך איז ער ערשט אויף צו מאַרגנס און דערוען האָט ער, אַז ער ליגט אויף אַ וואַטענער פּופאַיקע און איז איינגעדעקט אויך מיט אַזאַ פּופאַיקע און לעבן אים אויפן ערדענעם פאַל שטייט אַ שיסעלע מיט וואַסער און עס ליגט אַ שטיקל צוגעטרוקנמע דיניע. דער צימער איז געווען אַ שמאַלער און זייער אַ לאַנגער, כמו ווי עפעס אַ מין ברייטער קאַרידאָר. לענגוים דעם דאָזיקן קאַרידאָר-צימער זענען געווען צעשפּרייט אַוועלכע צען אַזעלכע געלעגערס, ווי זיינער. קיין לעבעדיקן נפש איז אין ערגעץ נישט געווען צו זען. לויט דער זון, וואָס האָט אַריינגעשוינט

דורך דעם לאך וואס אין דער וואנט, האט ער זיך משער געווען, אז עס מוז זיין נאך האלבן טאג. האט ער נישט געוואוסט, צי איז נאך איצט דער זעלבער טאג פונעם אָנפאל, צי ניין. אלע אברים האבן אומברחמנותדיק געשמערצט. ער האט זיך נישט געקענט פארשמעלן, ווער עס האט אים געבראכט אהער און וואס פאר א לאזארעט איז עס דא. ער האט אויסגענאגט דאס שטיקל צוגעלעגערטע דיניע, פארטרונקען מיט דער נישקשה-דיק-אָנגעוואַרעמטער וואַסער און איז פון דאס ניי אַרײַנגעפאלן אין אַ קרענקלעכער פאַרגעסעניש.

אויף צו מאַרגנס האט ער שוין געוואוסט פון אלע ניסים ונפלאות — ... די צערייזטע אויבעקן וואַלטן אים געווען געשלאָגן ביז צו טויט, נאָר זיין האַרצרייסנדיקן געשריי האט צופעליק דערהערט אַ רוסישער ייד, אַן אינוואליד מיט אַ מיליצע. ער איז אָנגעלאָפן אין דער ריכטיקער מינוט און האט מיט זיין מיליצע פשוט אָנגעהויבן שפאלטן קעפּ. בלוט האט זיך געגאָסן. די באַנדע איז זיך צעלאָפן. דעם אינוואליד האט מען אָפּגעפירט אויף דער מיליץ, אָבער אין עמלעכע שעה אַרום האט מען אים ווידער געזען אין גאַס — אַ רוסישער ייד איז דיר נישט קיין פּויליש לעמעלע! און אים, טייטלבויען האבן זיי, — פּוילישע „נשרפים“, פונקט אַזעלכע בר מזל'ס ווי ער אליין — געבראַכט צו זיך. „צו זיך“ הייסט אַהער אין צימער, וועלכן זיי האבן געדונגען בחברותא און אויב ער האט חשק, טייטלבוים, קען ער אין אַט דעם פּאלאץ אויך ווערן אַ שטאַט-בעל-הבית. זיי זענען דאָ עלף „נאַטשליעזשניקעס“ — וועט זיין צוועלף! פונקט אַזוי פיל וויפל שבטים, איש אחד לשבט!

איז שמואליק געוואָרן אַ שלאַפער אין דעם אַזוי גערופענעם אינ-טערנאַט פון די צוועלף נשרפים.

די דאָזיקע צוועלף יידן, „איש אחד לשבט“, עלטערע פון שמואליקן און יינגערע פון אים, זענען נישט געווען: נישט קיין חברותא, נישט קיין שותפים, נישט צומאַל קיין גרויסע חברים, דאָס איז נישט געווען קיין קאַמונע, נאָר אַ בשותפות'דיקע אכסניא, וווּ יעדער איינער האט אָפּגעצאָלט זיין חלק דיר-הגעלט און איז פאַר זיינע עמלעכע רובל אָפּגעשלאָפן די עמלעכע שעה און הויך דעם זענען דאָס געווען פאַרשידנאַרטיקע מענטשן מיט פאַרשידנאַרטיקע אופנים פון זוכן זיך חיונה.

ווידער איז שמואליק געשטאַנען פנים אל פנים מיט דעם שרעקלעכן „בעל-תכלית“:

— וואָס מוט מען? וואָס הייבט מען דאָ אָן צו טאָן?

פון גיין זוכן „מן“ אויף די מערק האָט ער שוין נישט געקלערט, ער האָט אזוי אויך געהאַט צו פאַרדאַנקען זיין לעבן אַ ריינעם צופאַל. ווען נישט דער אינוואַליד, אָדער ווען דער אינוואַליד איז הלילה אַ „טרום“, וואָלט ער שוין לאַנג געלעגן מיטן ביייליק אַרויף. אָבער עפעס מאַן מוז מען דאָך פאַרט! וווּ זשע גראַכט מען אויס אַט דעם „עפעס“?

עמעצער האָט אים אונטערגעזאָגט אַ געדאַנק, ער זאָל זיך פּרוּוון צוטוילען צו די רוסישע יידן, וואָרעם דער רוסישער ייד — צי ער איז רייכער, צי אַרעמער — בתּוך עמוּ הוא יושב! ער איז פאַרט ביי זיך אין דער היים! מיט זיין שפּראַך, מיט זיין קענען דאָס לעבן און וויסן אַלע המצאות און הינטער-וועגעלעך, ווי אזוי פאַרשמעלן דער מלוכה די אויגן און הינטער אירע פלייצעס מאַכן פּרנסה. טייטלבוים האָט זיך געוואָרפן פון איין סאָוועטישן יידן צום צווייטן, אָבער ער איז גיך געווייר געוואָרן, אַז די גאַנצע מסכת „סאָוועטישע יידן“ האָט די ווערט אַ זייפּנבלאַז. ער קען דורך זיי קיין שום אַנשפּאַר נישט געפינען, ווייל זיי זענען אַליין געווען אויף צרות. אמת, עס זענען געווען אייניקע, וואָס מען האָט אויף זיי געזאָגט, אַז זיי האָבן נאָך באַוויזן צו קומען אַהער מיט זייער גאַנצן האַב און גוטס און מען וואָלט זיך לעבן זיי געקענט „אָנוואַרעמען די הענט“, אָבער די דאָזיקע יחידים האָבן גאַנץ גוט געוואָס, אַז זיי שמעלן מיט זיך פאַר אַאָזימן אין אַט דעם ים פון לייד און פיין און זיי האָבן זיך אזוי קונציק פאַרבאַריקאָדירט, אַז ס'איז געווען אוממעגלעך צו זיי צוצוקומען, די איבעריקע ווידער זענען געווען איינגעטיילט לשתי מחנות: איז ער פאַר דער קריג געווען אַן אַרבעטער, האָט ער אפילו אין די גומע יאָרן אויך געהונגערט, נישט נאָר איצט, אין אַזאַ שעת חירום; אלא וואָס דען, ער איז פאַר דער קריג יאָ געווען אַ שטיקל בעל-נכסים, אַ ייד מיט אַ קניפּל, איז אָדער די פאַר גראַשן זענען ביי אים געלעגן אין וועלכער ס'איז קראַם, וואָס אַנטלויפּנדיק צו פּוס פון זייערע היימען האָבן זיי דאָס איבער-געלאָזט ירושה דעם אוקראַינער גולן, אָדער מען האָט געהאַלטן דאָס שטיקל פאַרמעגן אין אַבליגאַציעס, וועלכע מען האָט אין דער שעה, וואָס די קריג האָט אויסגעבראַכן, געמעגט אַרויסוואַרפן אויפן מיסט און זייערע באַלעבאַטיים האָבן נישט געהאַט אפילו אויף קיין בילעט אין טראַמוויי. מיט איין וואָרט, שמואליק האָט זיך זייער גיך איבערצייגט, אַז ס'איז נישטאָ זיך וואָס צו פאַרלאָזן אויף חסדים און ער האָט זיך אַוועקגעלאָזט איבער דער שטאַט צו זוכן מער רעאַלע אופנים פון אונטערהאַלטן דאָס לעבן אין אַט דעם צעבושעוועמן ים פון עניות פון איין זייט און אַכזריות פון דער צווייטער זייט —

אין „זאגט-זיערנאָ" האָט מען זיך געקענט אַרײַנקוועטשן פאַר אַן אַנלאַדער. מען האָט טאָג-מעגלעך אַנגעלאָדן הונדערטער וואַגאַנען מיט פאַרשידענע תּבואות און אַנדערע פּראָדוקטן: פאַרן פּראָנט, פאַר די בלאַקירטע געביטן — האָבן אויסגעפּעלט אַרבעטס-הענט. האָט זיך שמואליק אַרײַנגעדרייט. לכתחילה איז אים אפילו געווען אַ חידוש, וואָס ביי אַזאַ געפּערלעכער אַרבעטסלאַזיקייט האָבן אַחינו בני-ישראל אין דער דאָזיקער בראַנזשע כּמעט נישט אַרײַנגעשטעקט קיין פּוס. ווי ער האָט זיך אַבער אַ ביסל נעענטער באַקענט מיט דער דאָזיקער עבודה, זענען ביי אים גלייך אַפּגעפּאַלן אַלע קושיות ואבטיות. ס'איז אים אין געציילטע עמלעכע טעג פאַרענטפּערט געוואָרן פאַר וואָס „אַנלאַדענען" איז נישט קיין יידישע עבודה. אויסגעטרוקנטע פּון די פאַרשידענערליי מאַליאַריעס, וועלכע האָבן נישט דורכגעלאָזט קיינעם, — נישטאַ קיין מוּחסימ! — דאַרע און קוואַרע פּון די שיינע פּאַטראָוועס, וואָס די יידישע נשרפים האָבן אין זייערע היימען געהאַט צו עסן, פּלעגן זיי פּאַלן אונטער די זיבן-אַכט פּודיקע זעק ווי די פּליגן אין האַרבסט, ווי די אַפּגעטרוקנטע שישקעס פּון די סאַסנע-ביימער.

נאָך פיר טעג „אַנלאַדענען" האָט שמואליק — אונטער גיפטיקע שפּאַט-געלעכטערלעך פּון די איבערגעפּרעסענע אונזעקן מיט די באַראַנענע אויגן און קעמלשע לעפּצן — זיך צערעכנט מיט די נייע באלעבאַטן און ווידער איז ער געווען פּריי ווי אַ פּייגעלע, כאַטש צי זיך אויס אין מיטן גאַס און שטאַרב —

יידן בני-רחמנים האָבן אים אַרײַנגעדרייט אין אַ וועבער-פּאַבריקל פאַר אַ וויקלער. ער וועט דאַרפן איבערוויקלען פּאַדעס פּון פּאַסמעס אויף שפּולן און פּון די שפּולן אויף קליינע ציווקעלעך און דערצו וועט ער קענען אַ פאַר שעה אין טאָג זיך צולערנען די מלאכה אויף אַ וועבער-סטאַנאַק און מיט דער צייט ווערן אַ פּאַכמאַן.

וועבעריי, איבערוויקלען פּאַסמעס — אַ מלאכה נקיה וקלה... שמואליק האָט געמוזט מודה זיין פאַר זיך אַליין, אַז ער טויג שוין אַ פנים צו גאַרנישט. קינדער, ממש קינדער טויגן זיך אויס אי צום וויקלען פּאַדעס, אי צום „וואַרפן מיטן טשעלנאַק", און ער טויג נישט צו דער מלאכה. און וואָס פּאַדערט זיך דען צו דער דאָזיקער מלאכה? — גאַרנישט! כּמעט גאַרנישט! אַ ביסל געדולד אויף אַפּצוזוכן דעם פאַרפּאַלן-געוואַרענעם עק, אויף „אַרײַנצונעמען" די אַפּגעהאַקטע פּאַדעס און אַ ביסל צו בייגן דעם רוקן, אַ שעה'ן אַכט אַדער צען אין טאָג. מיט איין וואַרט — שמוותים

שבשמותים! און ער האָט אַט די שמוותים נישט געקענט באַווייזן. איז ביי אים פאַרלוירן געגאַנגען אַן עק, האָט מען נאָך אַט דער פאַסמע געמעגט אַפּזאָגן אַ רבנן-קדיש, ער האָט פון איר געמאַכט אַ „ווייניקן עפל“ און האָט דעם עק טאַקע נישט אַפּגעזוכט. זיצנדיק אויפן „סטאַנאַק“, טאַמער האָט זיך ביי אים איבערגעהאַקט אַ פאַדעם פון דער קאַנווע, איז איידער ער האָט צוגעקניפּט דעם איבערגעריסענעם פאַדעם, האָט ער איבער-געריסן אַנדערע צען, — בערישע הענט! פון פאַרדראָס אויף זיך אַליין פלעגט ער וויינען מיט טרערן, אַבער וואָס העלפן טרערן? נישט ער האָט שוין געהאַט געדולד צו אַט דער פאַדעמדיקער אַרבעט, נישט ער האָט שוין געהאַט אַזעלכע פלייצעס אויף צו זיצן אַנגעבויגן איבער דער וויקל-מאַשין טעג און נעכט — מען האָט אים אַרויסגעשטעלט פונעם צעך איבער זיין אומפּראָדוקטיווקייט...

ער איז אַרויס אויף דער „טאַלקומשקע“. כאַטש ער האָט במכּע נישט געקענט פאַרטראָגן דעם הרהאָ, דעם משוגענעם געפילדער, דעם ריה פון גניבה אַגזילה פון אַט דעם אַזאַמישן יאַרד, אַבער ביי לית ברירה... וואָס טוט נישט אַ מענטש ווען ער איז הונגעריק?

ביי אַט דעם שטיקל ברויט האָט ער זיך שוין געהאַלטן ביז דער „אויס-לייונג“. ער פלעגט אַרומגיין איבער די הייזער פון די יידישע פליטים און ביי זיי אַפּקויפּן אַלמע מלבושים, אַלט שוכוואַרג און אויך אַנדערע חפצים, אַבער דער עיקר האָט ער זיך ספּעציאַליזירט אויף מלבושים. די מלבושים פלעגט ער רעסטאָורירן; אויסוואַשן, איבערניצעווען און אַפּט מאַל מאַכן פון איין מלבוש צוויי; דאָס אייבערשט באַזונדער אַ מלבוש און דער אונטערשלאַק אַ חוץ אַ מלבוש. ער האָט שוין געוואָסט וווּ עס וויינען נישט קיין פּייערע זועשערנים און טאַנדייטניקעס, וועלכע מאַכן פונעם אַלמן מלבוש אַ לייט און דערנאָך פלעגט ער עס אַרומטראָגן אַריבערגעוואַרפּן אויף אַ האַנט, דערציילן די קונים, אַז דאָס מלבוש איז כמעט ניי, כּסך-הכל איין מאַל אַנגעטאַן געוואָרן —
 חדשים זענען געלאָפּן —

אין „לאַזאַרעט“ זענען פון די צוועלף „נשרפים“ געבליבן פיר... דער עולם האָט מער נישט געקענט פאַרטראָגן דאָס הינמישע לעבן פון ליגן אויף אַ צינאַווקע און זיך צודעקן מיט אַ פּופאַיקע, דאָס עפּן אַ זיסן בורעק ערבּ וכוּקר וצהרים און מען איז זיך צעקראַכן ווער ווהיז עס האָט געקענט. פיל פון זיי האָבן חתונה געהאַט. צוויי איז נישט איינער! אמת, מען האָט נאָך טיף אין האַרצן נישט געגלייבט, אַז „דאַרטן“ איז שוין קיינער נישט

פארבליבן; אדרבה, יעדער איינער האט געווארעמט א האפענונג, אז ווער — ווער, אבער זיינע קרובים האבן זיך געוויס אויסבאהאלטן און ער וועט זיך נאך מיט זיי באגעגענען, אבער נישט יעדער האט געהאט סכלנות זיך צו מאטערן על השבון העתיד. מענטשן האבן ביז עפעס וואס חתונה געהאט און געזוכט א שטיקל טרייסט אין שוים פונעם פאמיליע-לעבן. א וועלט איז אונטערגעגאנגען, — האבן זיי זיך פארענטפערט פאר זייערע פריינד — דארף מען אויפשטעלן אן אנדער וועלט! און הויך דעם: וויפל קען מען זיך מאטערן? איינער איז נישט קיינער. די דאזיקע „מלחמה-פארפאלקן" האבן אין זייערע הייזלעך אויפגעשטעלט וויקלערייען; בריה'ס פרויען זענען נישט אויף קיין קאמאזועס געווארן בעקערניס; אנדערע האבן זיך אויסגעלערנט צו מאכן קאנפעקטן, מאנפאסיע; נאך אנדערע האבן בנגיבה געמאכט זיף — יעדער איינער האט זיך געראמטעוועט ווי אזוי ער האט געקענט.

נאך אנדערע, די וואס זענען פון דער היים געווען בעלי-מלאכות, פאכלייט, ווי למשל: בלעכערס, שוסטערס, פעלצננייערס וכדומה, די זענען אוועקגעגאנגען צו די אוזבעקן — בעלי-מלאכות און האבן זיך פאר א נזיד-עדשים פארדונגען פאר צוהעלפערס. נאך אנדערע, די וואס האבן זיך געהאלטן באזונדערס בארופן צו דעם, די האבן זיך מיט אלע זייערע רמ"ח אברים אריינגעווארפן אין די מערק, האנדלען וואנדלען —

שמואליק טייטלבוים — כאטש ער האט זיך שוין געהאלטן ביי זיין מסחר מיט אלטע בגדים און האט שוין אפילו נישט געשמעקט צו עפעס אנדערש — אבער קיין פיל נחת פון זיין משא ומתן האט ער נישט געהאט. אזעלכע פארקויפערס פון „כמעט נייע בגדים" ווי ער און נאך פיל גרעסערע בריות האבן זיך געיאוועט ווי מיסט. דער קונה, דער אוזבעק, איז געווארן פיל איינגעהאלטענער. ער איז ביסלעכווייז געווייר געווארן פונעם סוד, אז אט די אויף די הענט ארומגעטראגענע מלבושים זענען נישט כמעט נייע, נאר שטאק-אלטע, וואס מען האט אויף זיי „ארויפגעשלעפט" א גלאנץ, ווי דער שטיוול-פוצער „רופט ארויס" א גלאנץ אויף אן אפגעטראגענער פאר כאליוועס. דאס דירה-געלט האט שמואליקן איצט געקאסט דריי מאל אזוי פיל, ווי פון אנהייב, וואס קלענער די חברה, אלץ גרעסער דער חלק. דאס לעבן איז געווארן מיט גאלד גלייך. א בינמעלע האלץ — כאטש אויף ביי נאכט זיך א ביסל אנווארעמען די איבערגעפרוירענע ביינער — 70 רובל! א קילא זיסע בורעקלעך — 18 רובל! א קילא רעטעך — 25 רובל! א שימעלע קאטעק — 8 רובל. און ווו נעמט מען זיי אט די פארשישטע

רובלס, וואָס אַנקומען קומען זיי אָן מיט גרינע ווערעס און מיט לונג-פּוילעניש און מיט האַרצקלעמעניש און, אַז מען גייט מיט זיי אַרויס צו קויפן עפעס אין מויל אַריין צעגייען זיי זיך, ווי זאַלץ אין וואַסער, ווי שניי קעגן דער ערב-פּסחדיקער זון...

פון קויפן זיך אַ שטיקל ברויט איז דאָך שוין אַפּגערעדט. אַ ברייטל פון אַ קילאָ קאַסט די גרוילנדיקע סומע פון 160 רובל, וואָס אין אַמעריקע וואַלט דאָס געהייסן: העכער דרייסיק דאָלאַר —

דאָס קניילעכל קלעפיק ברויט, וואָס שמואליק — נאָכן אַפּשטייען געשוואַלענע שעהן און באַקומען אַפּגעשלאַגענע זייטן — פּלעגט באַקומען אין מאַנאַזין אַלע אינדערפרי, פּלעגט ער גלייך אויפּעסן און דערנאָך דעם גאַנצן טאָג זיך דערקוויקן די נשמה מיט אַ ביסל קאַטעק, אַ ברויזן רעטער, אַדער אַ שטיקל זיסן בורעק...

און אַזוי פון זונטיק ביז פּרייטיק און אַזוי אויך שבת... אויף קיין בעסערע מאַכלים האָט ער נישט פאַרמאַגט. אפילו אַט די בהמה'שע שפּיז איז אים שטענדיק אַנגעקומען מיט בלוט און מיט אייטער —

ווען שמואליק האָט צום ערשטן מאָל נותן לב געווען, אַז פּרייטיק צו נאַכטס און שבת נאָכן דאווענען זענען זיינע צימער-שכנים נישטאָ „אין דער היים“, האָט זיך אין אים קיין מינדסטער חשד נישט דערוועקט — מאַלע, וואָס ביי מענטשן קען זיך טרעפן!

ווען ער האָט אַבער אַנגעהויבן צו באַמערקן, אַז דאָס נישט זיין שבת אין שטוב איז ביי זיי געוואָרן כמעט ווי אַ קביעות, האָט ער זיי געפרעגט. האָבן זיי זיך דווקא נישט געשעמט און האָבן אים „וועראַזשנע“ געזאָגט ווי די זאך איז: זיי גייען אַוועק אין די מקומות-קדושים זיך צו עמעצן איינ-בעטן אויף אַ סעודה.

ווען עמעצער וואַלט עס אים דערציילט אויף זיינע חברים, וואַלט ער יענעס מן הסתם אַפּגעזידלט און „געמאַכט מיט דער בלאַטע גלייך“, — אַזא שטודע אַרויסלאָזן אויף יידן? אַבער: הודאת בעל-דין כמאה עדים דמי, — זיי זאָגן דאָך אַליין! האָט אים דורכגענומען אַ שוידער: אַזעלכע פיינע יונגעלייט, טאַמנס קינדער, געווען פאַרמעגלעכע בעלי-בתים, גוואַלד געשריגן, ס'איז דאָך אַ חרפה פאַר זיך אַליין!

שפעטער מיט אַ וואָך, ווען שמואליק איז איינער אַליין געקומען פון קבלת-שבת און האָט זיך אַליין געזאָגט „אַ גוט שבת“ און קידוש געמאַכט, ווי שטענדיק, אויפן נמאסן ביסל זויערן קאַטעק און צוגעביסן אַ שטיקל געקאַכטן בורעק, האָט ער זיך אַנגערופן צו זיך אַליין:

— און דו אליין, מיינסטו, וואָלסט נישט געדאַרפט טון אזוי ווי דייער
 חברים טוען? אויב נישט צוליב דער אייגענער קישקע, איז צוליב דיין
 בתיה-רחלען, צוליב די קינדערלעך... אַ מענטש קען דען לעבן בלויז פון
 קאַמעק מיט בורעקעס? כאַטש איין מאָל אין וואָך וואָלט געווען אַ יושר
 צו פאַרזוכן אַ וואַרעמען לעפל זופ... מעג דער זופ זיין פון די זעלבע
 בורעקעס, אָבער דאָך, ווי באַלד אַ געקעכטס איז דאָס דאָך מלאַמעס,
 ממש מעס גן-עדן! וואָס? דו איינער וועסט אַ וועלט איבערקליגן? און
 וועמען מאַכסטו עס אזוי גוט, אויב דו קומסט אַריין פּרייטיק צו נאַכטס
 אין דער פינצטער און לייגסט זיך שלאָפן האַבנדיק אַפּגעפּטערט די סעודת-
 שבת מיט אַ בורעק? די וועלט איז אַ סולם, אַ לייטער, און „ממון“
 באַטרעפט „סולם“. דאָס געלט האַלט אין איין שפּרינגען אויף די טרעפּלעך
 פון דער לייטער אַרויף און אַראָפּ, טאָ צו דעם, טאָ צו יענעם. אַז דו בוסט
 אַ מאָל געווען דער בעל-יכולת — פּלעגסט דו נעמען אַן אורח, און היינט,
 אַז יענער האָט די ממתקים — פאַר וואָס זאָל ער דיך נישט נעמען? וואָס
 דען הייסט: גלגל החוזר הוא בעולם?

שמואליק ווערט זיך קעגן דעם יצר-הרע, וואָס פאַרשמעלט זיך גאָר
 פאַר אַ מוסר-זאָגער:

— און יענער וואָס נעמט שוין דווקא דעם אורח ביסטו עפעס זיכער,
 אַז ער האָט אַ סעודה המספקת לבעליה? ווער עסט דען היינט צו דער
 זעמ?

— שוטה דו! וואָס גייט עס דיך אָן? שלמה המלך לערנט אונדז: אל
 תבקש חשבונות הרבה, ווילסט דו זיין קלוגער פון אים, האָ? יענער נעמט?
 זאָג אים אַ דאַנק און לאָז זיך נעמען! און פּרעג נישט קיין קשיות! און
 רוק אין פּיסק אַריין וויפל עס לאָזט זיך, סיידן יענער וועט דיך אַנכאַפּן
 ביי דער האַנט און מער נישט לאָזן —

שמואליק איז נישט מסכים געווען מיט אַט דער באַנדיטסקע טעאָריע
 פון הטוף ואכול, גאָר פון דעסט וועגן, — חלילה אָן אַ מחשבה תחילה —
 איז ער דעם צווייטן פּרייטיק פאַרנאַכט נישט געגאַנגען דאווענען אין
 פּוילישן מנין אויף קיטאַפּסקע-גאַס, וווּ ער דאוונט שבת פון זינט ער איז
 געקומען קיין סאַמאַרקאַנד, ווייל די פּוילישע מתפללים האָבן אַלע הונגע-
 ריקע אויגן און שטאַרבן אליין פאַר אַ בריוון בורעק, ער איז דאָס מאָל
 אוועק דאווענען אויף דער מאַכאַלאַ — אזוי האָט דאָרט געהייסן אַ קליין
 געדיכט-באַקרעמלט מערקל, אויף וועלכן עס האָבן געהאַנדלט בלויז בוכאַ-
 רישע יידן, — צו ר' פּנחס דעם וואַראַניעזשער רב, דאָרט דאווענען כמעט
 בלויז רוסישע יידן און דאָרט וועט מען שוין זען, מה שיעלה המולג —

עם האָט געהייסן, אז ער האָט שוין ביי זיך געפועלט, אז אויב עמעצער וועט אים שטאַרק, שטאַרק בעטן, — נישט חלילה ווי זיינע שכנים, וואָס שלאָגן זיך אליין אָן צו יענעם: „נעם מיך“... — וועט ער צוליב טון און וועט זיך „לאָזן געמען“ —

עטלעכע שבתים האָט אים קיינער נישט באַמערקט און אפילו קיין „שלום“ נישט געגעבן. דאָס מקום-קדוש איז געווען פול מיט פרעמדע יידן פון כמעט אַלע לענדער אויף דער וועלט און ער האָט מיט זיך נישט פאַרגעשטעלט קיין שום אויסנאַם. מילא — ניין, איז ניין! ער האָט שטיל אַפגעדאוונט אין זיין ווייטן ווינקל און איז זיך נאָך שטילער אַוועקגעגאַנגען אין זיין טונקעלן צימער צו דעם זיך צוגעגעסענעם שטיקל בורעק.

פון דעסט וועגן — כאַטש מלכא לפומא לא גליא — איז ער אַוועק פונעם שולעכל מיט אַ שטיקל פאַראיבל אין האַרצן אויף די בעלי-בתים:

— נישט איינלאָדן און נישט פּרעגן און אפילו נישט באַמערקן! נאָך אַ מענטש זיך באַוווּזן? עלעהיי נאָך אַ הינטל אויף דער גאַס —

עטלעכע שבתים נאָך אַנאַנד איז ער „סתם אַזוי“ געקומען דאווענען צום וואַראַניעזשער און... און פונקט ווי דעם ערשטן שבת האָט קיינער אפילו נישט קיין פינטל געטון מיטן אויג.

— נאָך אַ ייד? מהיכירתי, כן ירבו! אַכער וועמען גייט עס אָן? איין מאָל שבת אין דער פרי נאַכן דאווענען גייט צו אים צו דייקא און דווקא אַ פּוילישער ייד, נישט קיין רוסישער:

— האָט נישט קיין פאַראיבל, יונגערמאַן, איר וועט אפשר מיטגיין מיט מיר אויף אַ סעודה?

שמואליק איז רויט געוואָרן פאַר כּושה און האָט גאַרנישט געענט-פּערט. האָט יענער אים אַנגענומען פאַר אַ האַנט און זיך אַנגערופן:

— אַ ייד, זאָנט די וועלט, שטאַרבט קיין מאָל נישט פון קיין הונגער, נאָר פון גאות... קומט!

איז ער נאַכגעגאַנגען. דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן, אַכער... את הכל יתן האדם בעד נפשו, ער קען שוין מער נישט אויסהאַלטן פון דעם ביטערלעכן קאַטעק און פּריקרע-זיסן בורעק... ער איז געגאַנגען.

מען האָט ערשט אַנגעהויבן צו זאָגן „אתקינו“, ווי שמואליק האָט כּסקירה אחת אויפגעכאַפט דאָס שרעקלעכע עניות, וואָס קוקט אַרויס אין אַט דעם יידנס שטוב פון אַלע ווינקעלעך. ער האָט דערזען די געדעמפטע „קוילן“ פון שוואַרץ-געוואַרענע בורעקעס, וואָס די באַלע-

באסטע האט אין קויטיק-בלעכענע שיסעלעך אנגעהויבן צו צעשמעלן אויפן מיש; ער האט דערזען די דארע שטיקלעך „ליעפישקע“, וואס ליגן אפגעצייטערטע אין א מעלער און ווארמן אויף דער שבתדיקער „המוציא“; ער האט דערזען די הונגערדיקע אויגן ביי דער זקנה אויפן בעטל און די זיך ווארפנדיקע פינגער, צווישן וועלכע עס שמעקט אן ארומגעגריזשעט שטיקל רעמעך —

ס'האט אים א שלאג געטון אונטערן הארצן אן איבלדיק געפיל צו זיך אליין, ער איז אויפגעשפרונגען פונעם צעפארענעם קעסטל אויף וועלכן מען האט אים באזעצט, ער איז צוגעלאפן צו דער טיר און האט זי אן א „זיי געזונט“ פארקלאפט הינטער זיך.

אבער אריינקומענדיק צו זיך אין צימער האט ער זיך פון דעסט וועגן פארגעווארפן:

— ביסט א שנעק שמואליק, א קונדעס! וואס האסטו געכאפט די פיס אויף די פלייצעס און ביסט אנטלאפן, דל גאה דו! וואס האסטו דארטן אזוינס דערזען? וואס דען, וואלסט דו געוואלט זאל מען דיר אונטערטראגן? געבראטענע טייבעלעך? צי אפשר בולקעלעך פון זעמלמעל? עס עסט היינט יא ערגעץ עמעצער טייבעלעך און זעמעלעך, הא?

אויף איבעראכטאג שבת איז ער ווידער געשטאנען אויף זיין ארט ביים וואראנעזשער, ער האט בפירוש געווארפן מיט אויגן אויף אלע זייטן, כמעט זיך באמיט צו ציען אויף זיך די אויפמערקזאמקייט פון די מתפללים, ער האט אבער נישט געהאט קיין מול — קיינער האט אים נישט פארטשעפעט אפילו מיט קיין איין און איינציק ווארט, אפילו נישט מיט קיין רמו דרמיוזא.

גייענדיק אליין פונעם דאווענען אין זיין פינצטער קברל אריין, איז ער געווען צו זיך אליין מלא-מענה:

— בטלן דו, וואס ביסטו עפעס פארפלויגן געווארן אזש ביז די מיטל-סדיקע בענק? א ייד, וואס קוקט ארויס, אז מען זאל אים „נעמען“, מעג ארויפקריכן צו די „המוני-מעלה“? ביז דו באווייזסט נאכן דאווענען זיך דורכצושטופן צו דער טיר, זענען שוין די „נעמערס“ לאנג אוועקגעגאנגען און דו קענסט נאר לעקן דעם שווייס. א קלוג יינגעלע דארף שטיין ביי דער טיר! וואס נעענטער צו דער טיר, אז עס זאל ביי אים זיין אזוי ווי ביי דער יפת-תאר פון „כי תצא“: „נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה“, דאן קענסטו כאטש לכל הפחות האבן א האפענונג —

שמואליק האט נישט געקענט מאכן קיין שפרונג פון זיין שטענדיק

אַרט אין וואַראַנעזשערס שולעכל גלייך צו דער טיר — מאַיגראַ רמא לבירא עמיקתא? וואָס דען, קימעא-קימעא. משבת לשבת האָט ער זיך אַראָפּ-גערוקט אויף עטלעכע בענק און — איין מאָל ניין! אין דורש ואין מבקש... ער איז שוין בפירוש געשטאַנען האַרט ביי דער טיר, ממש ער האָט זיך אָנגעהאַלטן ביי דער קליאַמקע און אַזוי ווי פונעם שמיין — קוינער פאַרבעט אים נישט. אַ פנים, אַז די גאַנצע וועלט איז היינט הונגעריק אויף אַ ביסן און ווען ס'איז אפילו נישט אַזוי, וואָס קען ער העלפן? ער וועט דאָך נישט שלעפן יענעם ביי די פאַלעם: האָב רחמנות, נעם מיך אויף אַ סעודה! וואָס איז ער הלילה: אַן הענט? אַן פיס? יענער וועט אים נאָך אַפּוידלען אויך, אַט דאָס וועט זיין דער סוף פון דעם נאַכאַלען אַנוואַרפן זיך... וואָס דען? יידן זענען דאָך עפעס יידן, רחמנים, גומלי-חסדים, דאַרפן זיי אים פאַרלייגן, אים בעטן, און אויב זיי צעלויפן זיך ווי די פאַרסמטע מיין נאָך פאַר „עלינו“ און ווילן בשום אופן נישט באַמערקן, ווי מען פאַרקוקט זיי אין די אויגן — איז פאַרפאַלן! וועט ער אין דער פינצטער אַפ'מעלע-גרה'ן זיין שטיקל בורעק, זיך קאַליע מאַכן דאָס מויל מיט דעם פאַסקודנעם קאַטעק און זיך לייגן אין „בעט אַרײַן“. ער וועט דאָך נישט גיין זיך נעמען אַ צווייטע בתי-הרחל צוליב אַ לעפל געקעכטס... ער האָט שוין געליטן אַזוי לאַנג, וועט ער ליידן אויך ווייטער, אפשר וועט דער אייבערשטער זיך פאַרט מרחם זיין און די מלחמה וועט זיך אַ מאָל ענדיקן —

*

עזריאל ווינאַראַוו איז אַ געבוירענער פון קאַניעוו. אַט דאַרטן, אין קליינעם אוקראַינישן שמעטל, וואָס ליגט „אַראָפּ וואַסער“ ביי די פּלאַכע און זאַמדיקע ברעגן פונעם דניעפר זענען איבערגעלאָפן זיינע קורצע און קאַלירלאַזע קינדער-יאָרן. ווי נאָר עס האָט אים אָנגעקלאַפט דאָס צוועלפטע יאָר, האָט אים דער פאַטער זיינער „אַנגענומען ביי די אויערן“, אַוועק-געפירט קיין קרימענטשוק אין דער ליובאַוויטשער ישיבה און אים אַהין „אַריינגעוואַרפן“. דאָס לשון „אַריינאַרפן“ האָט געהייסן כמו ווי אַזוי געזאַגט:

— וואָס איר ווילט טוט מיט אים, נאָר אַבי נעמט אים צו פון מיר און אַ ייד זאָל ער בלייבן!

דער פאַטער עזריאלס, מנשה-שמואל ווינאַראַוו איז קיין מאָל נישט געווען קיין ליובאַוויטשער חסיד. ער איז כל ימיו געפאַרן קיין שטיפער-

נעשט — א ריזשינער אייניקל. אבער אזוי ווי קיין שטיפענעשטער ישיבה איז אויף דער אוקראינע נישט געווען און א ליובאוויטשער יא, נו, במקום שאין איש... האט ער אריינגעשטעקט דעם בכור זיינעם קיין קרימענטשוק. אין תוך גענומען: וואס איז דא דער אונטערשיד אזוי גרויס צווישן שטיפענעשט און ליובאוויטש? אלו ואלו דברי אלקים חיים —

איז שוין עזריאל הייסט עס געווען א בעל דו-פרצופין אדער א זוכה לשתי שולחנות, עפעס א מין תערובות כביכול פון ריזשינער „מלכות“ און ליובאוויטשער חב"ד.

כמעט פינף יאר האט עזריאל אפגעלערנט אין קרימענטשוק און וואלט דארט אפשר געווען געלערנט נאך א מאל אזוי פיל, ווען נישט דער אומגליק, וואס האט געטראפן ביי אים אין דער היים: זיינע עלטערן זענען אפגעברענט געווארן מכף רגל ועד ראש און זענען ארויס פון דער שרפה נאקעט, „ווי די מאמע האט זיי געבוירן“. די עלטערן האבן פאר גרויס הארצווייטיק נישט געקענט מער בלייבן וווינען אין קאניעוו און זענען אריבערגעפארן קיין כארקאוו. עזריאל איז אויך מיטגעפארן מיט די עלטערן.

ער איז שוין דאן געווען א בחור צו ליימן — א בן שמונה-עשרה. אין כארקאוו האבן די עלטערע ווינאראווס זיך נישט געקענט צופאסן צום נייעם לעבן, דערצו האט זיי דער ווייטיק פונעם פארלוירענעם פארמעגן געפרעסן לעבעדיקערהייט. פונקט צום יאר נאכן אריבערפארן אין דער גרויסער שטאט איז די מומער געשטארבן און ווייניקער ווי מיט זעקס חדשים שפעטער איז דער פאטער, ר' מנשה-שמואל נאכגעגאנגען דער פרוי זיינער אהין, פון וואנען ס'איז נאך קיינער נישט געקומען אויף צוריק. דער התן-בחור, עזריאל, איז געבליבן מיט צוויי קליינע קינדער אויף די הענט: אהרון — א יינגל פון פערצן יאר און שיינדעלע — א מיידעלע פון ניין יאר. איז ער בן-לילה געווארן אי א טאמע, אי א מאמע. און יארן זענען דאמאלסט געווען שווערע, מפרנס זיין דריי נפשות, און דערצו נישט ארבעטנדיק אום שבת, איז געווען א שווערע הלכה. מען האט עזריאלן גערעדט די שענסמע שידוכים. ער איז געווען קיין עין-הרע א גבר, א שטאלטנע יונגערמאן — זיך נאר צו פארקוקן, און שוין ווי די גאנצע וועלט און ערלעך און פיין און גוט — א מענטש אן א גאל און א חסידישער בחור, מיט א פייער און מיט א ברען און מיט זעלמענע כשרונות. איז גאנץ פארשטענדלעך פאר וואס טאמעס פון בתולות שהגיעו לפרקן האבן זיך אויף אים געשארפט די ציין און האבן וועגן דעם אפילו

געשריבן צום רבי'ן זאל לעבן, אבער אלץ איז געווען אומזיסט. עזריאל האט זיך אליין געגעבן דאס ווארט, אז ביי ער וועט נישט ברענגען דאס ברודערל מיטן שוועסטערל צו קיין תכלית, זאל ער פון זיך קיין טראכט נישט טון און עזריאלקעס א ווארט איז געווען א ווארט —

ווען אהר'לע האט געענדיקט אויף בארג-אינושיניער און האט למול חתונה געהאט און שיינדעלע אויף קינדער-דאקטער און האט אויך חתונה געהאט, איז שוין עזריאל ווינארטון פארוואלינקע געווען א יונגערמאן אין די דרייסיקער. דאן האט ער זיך באקענט מיט זייער א פיין קינד פון קורסק און האט חתונה געהאט. און אז ער האט חתונה געהאט האט אים קיין זאך נישט געפעלט, אבער אין איין זאך איז אים נישט געגאנגען, — מכה אויפשטעלן א דור איז געווען שמיל.

ווי אויף צו להכעיס, ווייל ער האט שוין אזוי אויך פארשפעטיקט — גאנצע פינג יאר האט געדויערט ביי גאט האט אים געשענקט א נחת'ל. און דערפאר האט דער אריבער פערציק יעריקער עזריאל, ווען די קריג איז אויסגעבראכן, פארמאגט בסך-הכל צוויי יינגעלעך: בנימנדל — זעקס יאר אלט און הערשעלע — פיר יאר אלט.

אז די אינפארמבירא האט אין דער ראדיא אָנגעהויבן איבערצוחזרן די נעמען פון אזעלכע שמעט, ווי זשיטאמיר, דניעפראפעטראווסק, קאניעוו — זיין קאניעוו! — האט עזריאל, דער אב ואם פון זייער קליינער פאמיליע, געזאגט צו זיין ברודער און שוועסטער מיט זייערע פאמיליעס:

— קינדערלעך מיינע, גיט א קוק אויפן הימל. די שרפה פארנעמט זיך גארנישט אויף קאמאווועס. פאקט אייך צונויף און לאמיר ביי צייטנס זיך פארנעמען פון דאנען.

האבן ברודער און שוועסטער אפילו הערן נישט געוואלט. פארקערט די מעשה, זיי האבן זיך נאך גוט אָנגעכויזערט אויף אים:

— וואָס? אזעקפארן? אנטלויפן? ווייל אזוי האט מסתם באשלאָסן דער „הינטערן אויוון" פון אייער בית-המדרש? מיר פארן נישט און מיר לויפן נישט! נא-דיר גאר אזא איינפאל! כאפן די פיס אויף די פלייצעס און לויפן! פון וועמען לויפן? צו וועמען לויפן? סתם זיך אליין אָנמאכן א פאָגראַם... באַרקאוו וועט מען אים אָפגעבן? און קיעוו וועט מען אים יא אָפגעבן? איז דען קיעוו און באַרקאוו פונעם סטראַטעגישן שטאַנדפונקט נישט אזוי וויכטיק פארן ראַטנפאַרבאַנד, ווי מאַסקווע און לענינגראַד?

בקיצור, עזריאל האט דערזען, אז זיינע רייד קלעפן אזוי צו זיין ברודער און שוועסטער, פונקט ווי אן אַרבעס צו דער וואַנט, האט ער אָפגעווישט די ליפן:

— שא, אפשר זענט איר גערעכט —

עס זענען פאריבער נאך צוויי וואכן און עפעס האט מען נישט ארויס-געזען, אז אהר'ל מיט שיינדלען זאלן זיין גערעכט. פון טאג צו טאג איז די לאגע ארום דער שטאט געווארן ערגער און די באמבארדירונגען זאלן אפמער און זאלן עקשנותדיקער. קיעוו האט געברענט ווי א הבדלה; בריאנסק איז אויף קיין איין שעה נישט ארויסגעקראכן פון די פלאמען, אייניקע מאל האט מען שוין באמבארדירט ראסטאוו און — שומו שמים! — אפילו מיכאריעצקא, וואס שמעקט שוין גאר דאכט זיך מיט קאווקאז...

איז ער ווידער אוועק צו די „קינדער“ מיט א צעיושעמן קאפ:

— גזלנים, וואס זיצט איר דא? א האלבע שטאט איז זיך שוין צעלאפן און די צווייטע האלבע האלט שוין דעם רוקזאק אויפן אקסל. וויפל נאך איז דער שיעור זיך צו קווינקלען? טאקע ביז הימלער וועט פארווארפן דעם שליוף ארום האלדז? איר זעט דאך גוט, אז ס'איז א גזר מן השמים, אזא אייזערנער ראטנפארבאנד און צעפאלט זיך ווי א קארטאגען הייזל —

זיין חנה האט אויך געזאגט:

— קיין ברירה איז נישטא, בית-יעקב לכו ונלכה —

האכן זיי געענטפערט זייער אלטן תירוץ:

— איז ערגעץ וועלן זיי נישט לויפן און כארקאוו וועלן זיי נישט פארלאזן. כארקאוו איז די אלטע רעזידענץ און ווען אויף זייער דלאניע וועלן וואקסן האר, דאמאלסט וועט מען הימלערן צולאזן צו דער ערשטער אוקראינישער רעזידענץ. איי, דאס וואס אין שטאט הערשט א פאניק? איז דאס נישט קיין גרויסער חידוש. דערויף זענען שוין דא געדונגענע שונאים, וואס באקומען גוט באצאלט פאר זייען פאניק און גרויל —

האט זיך עזריאל אויפגעכאפט פון זיין בענקל א צעקאכטער:

— משוגעים, בלינדע קאמוניסטלעך, איר ווילט בלייבן דא? אויף הימלערס חסד? הימן כארקאווער עצים ואבנים? — בלייבט אייך דא געזונטערהייט! און מיר פארן! און הלואי אייך זאל בעסער בלייבן דער נאר! אבער אייערע קינדערלעך גיט מיר מיט! מילא איר זענט משוגעים, פאנאטיקער, אבער — אלה הצאן מה חטאו? וואס האט איר צו אט די יונגע נשמה'לעך? אט די קעצלעך האכן דאך מיט גארנישט נישט געזינדיקט... אז עס וועט איבערגיין די כמארע, וועל אייך זיי אייך אפברענגן פריש און געזונט און מונטער...

די איינגעשפארטע פארפאלקן האכן זיך דאס מאל ערנסט איבער-געקוקט. עזריאל האט דערווייל אויסגענוצט זייער ישוב-הדעת און האט ווייטער געווארפן אין זיי זיינע שארף-צוגעפיילטע אבני-בליסטראות:

— מען האָט מיר היינטיקן שבת געלייענט: שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך! און אַט דאָס גיי איך טאַקע טון. מיט אייך אליין האָב איך שוין קיין כח נישט צו רעדן, אָבער דאָס קליינוואַרג אייערס גיט מיר מיט. איר קענט זיין זיכער, עם וועט זיי קיין זאך נישט פעלן, פונקט ווי מיינע אייגענע בחורים.

האַבן זיך די פאַרפאַלקן מיישב געווען:

— אז ער בעט אזוי... זאָל ער זיי נעמען מיט זיך. אמת, זיי וועלן שטאַרק בענקען, אָבער מלחמה-צייט איז אַן קינדער רואיקער אויף דער נשמה. און בכלל — אויף וויפל נעמט ער זיי? נאָך אַ טאַג, נאָך אַ טאַג, מען וועט היטלערן דערלאַנגען מיטן סטאַלינסקע האַמער איבערן קאַפּ, דאָן וועלן זיך אַלע אַנטלאַפענע אומקערן אויף צוריק מיט פאַרשעמטע פנימער און עזריאל אויך בתוכם. און זיי וועלן אים דאָן אַרויסשמעקן אַ צונג פון אַ מעטער די לענג, אַט דעם שוויצער זייערן, אָבער דערווייל — זאָל ער זיך פאַרן געזונטערהייט! וועט טאַקע ווערן אַ ביסל רואיקער אויף דער נשמה. אזוי פיקט ער אין מח און גרילצט אין די אויערן און לאַזט זיי נישט לעבן אויף דער וועלט —

האַט עזריאל טאַקע באותו מעמד גענומען פאַר די הענטלעך אהרל'ס קינדערלעך: מעכעלע און הנהלע; הנה האָט גענומען פאַר די הענטלעך שיינדעלעס קינדערלעך: מתיתל און אסתל און זיי זענען אַוועק צו זיך — און גלייך אויף צו מאַרגנס, נאָך דעם ווי העכער אַ האַלבע מאה „כעינקלס“ און „מעסערשמידים“ האָבן שעהן לאַנג געדונערט און געבליצט איבער דער שטאַט און געזייט טויט און פאַרניכטונג אויף טריט און שריט, האָבן די ווינאַראַווס פאַרלאַזט כאַרקאָוו און זיך געלאַזט וואַנדערן אזוי ווי אַ מאַל זייער זיידע אברהם — אל הארץ אשר אראך...

קיין סאַמאַרקאַנד איז עזריאל אַנגעקומען ווי אַ גרויסער נאַר. ער האָט געפירט מיט זיך אַ היפשן באַגאַזש, אָבער בלויז: שמאַמעס, פוסטע מעשות, קיין איין חפץ נישט, וואָס קען באמת אַנגערופן ווערן אַ שווה-כסף. ער האָט געפירט מיט זיך כמעט אַלין, וואָס ער האָט פאַרמאַגט, אָבער וואָס האָט ער פאַרמאַגט? — קעבעכע מיט לאַקריין מיט כשר'ע פאַדעס. אפילו בעת אהרל און שיינדעלע האָבן געבראַכט פאַר די קינדערלעך זייערע זאַכן, האָט ער און הנה נאַר אין זינען געהאַט זיך נאַכצופרעגן, אפשר האָבן זיי נישט מיטגענומען אַלע קליידעלעך מיט אַלע שיכעלעך. און אויף אַ פּרעג צו טון, צי זיי האָבן נישט צופעליק אַ ביסל מזומנע גרייצערס —

דערויף האָט ביי זיי נישט געקלעקט קיין שכל, אָדער קיין מוט. צי אפשר האָט יעדער איינער פון זיי דאָס יאָ געהאַט בדעה צו טון, נאָר אין דער לעצטער מינוט האָט ער מורא באַקומען, אז די קינדער זאָלן לעבן וועלן דאָס ביי זיך אין האַרצן שלעכט אויסטייטשן... שניאות מי יבין? דער פּועל-יוצא פון אַזאַ געניטקייט אין הלכות „וועג“ איז געווען, וואָס עזריאל'ס מזומנים האָבן קוים געקלעקט איבער דעם לאַנגן וועג און אויף צו פאַרצ-דערויפן אַ „קיביטקע“ און — עד כאן אומרים בשבת הגדול, מער נישט אַ גראַשן!

דאָס פאַרפאַלק האָט אויף שנעל אָפּגעקליבן עטלעכע בעסערע מלכו-שים און זענען מיט זיי אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק אַריין און צום סוף — ווער? וואָס? וועמען? זיי האָבן שוין איצט איינגעזען, אז ווען זיי פאַרקויפן אפילו אַלץ, וואָס זיי האָבן מיט זיך מיטגענומען אין מאַרק אַריין, וועט זיי אויך נישט קלעקן אפילו אויף צוויי מעג איבערצולעבן און דאָ וואַרמן אויף זיי אין דער היים קיין עין-הרע זעקס פּיקערלעך מיט געזונטע ציינדעלעך און זיי אליין קענען דאָך אויך נישט פּראַווען קיין תעניתים און דאָ גייט צו ווינטער און פאַר דער דירה איז נאָך אויך נישט באַצאַלט און אַ בינמל האַלץ קאָסט אַ פאַרמעגן —

און דאָ האָבן זיך אַוועקגעצויגן פאַר די ווינאַראַווס מעג און נעכט פון פיין און ליידן. זייער גאַנץ פאַרמעגן האָט די ווערט געהאַט, ווי מען זאָגט: „אַ האַרטן זעץ אין דער ערד“. קיין אופן פון פרנסה האָט מען נישט געזען, דער יקרות איז געווען חוץ מדרך הטבע. אין שטוב האָט מען פונעם ערשטן טאָג אָן איינגעפירט דעם באַווסטן „מעניו“: זיסן בורעק, זויערן קאַטעק, אַ קליין שטיקעלע רעמעך, — ווייל רעמעך איז אַ דעליקאַטער מאכל, ער קאָסט צו טייער — און אויך אַ קליין ביסעלע טומאַווינק, — אַזאַ וואַסערדיקע פרי, וואָס האָט נישט קיין מעם און נישט קיין ריח — פאַר קנוח-סעודה.

עזריאל מיט חנהן האָבן אַבער זייער גיך איינגעזען, אז אַט דער מאכלים-רעפערטואַר קען אפשר, אפשר אַנגיין פאַר זיי, פאַר די דערוואַק-סענע, אי דאָס אויך נישט אויף ימים ושנים, אַבער פאַר די קינדערלעך — אויף קיין וואָך אויך נישט. פון נישט געווינטקייט קענען אַט די קעצלעך פשוט אויסציען די פיסלעך און צומאַכן די אייגעלעך און — אַראַפּ פונעם מאַרק! און גערעכט זענען זיי! עס שטייט בפירוש אין פסוק: לחם לפי הטף! און לחם הייסט: ברויט, און נישט קיין קאַטעק און נישט קיין ווערעמ-דיקער טומאַווינק —

און כאַטש חנה פלעגט קויפן די ערגסטע מעל, וואָס איז נאָר געווען
בנמצא, דערנאָך פלעגט זי נאָך די מעל זיפן, פון דער אויסגעזויפטער מייל
פלעגט זי מאַכן האַלעשקעס אין זופ אַרײַן און אין די גראַבע קלייען פלעגט
זי ערשט אַרײַנמישן מוכלע הירוזש, — כדי צו מאַכן זיי ווייניקער געשמאַק
— און באַקן פון דעם „ליעפּיאַשקעס“. אין דער היים וואַלטן די קינדערלעך
אַזעלכע פּיפּאַלקעס נישט געלאָזט געבן דעם הונט און דאָ האַבן זיי גאָר
געלעקט די פינגערלעך פון זיי און האַבן געפאַטשט אין די דלאַניעס, אז
זיי זענען מלא-מעס און אז זיי ווילן, אז די מאַמע און די מומע זאל זיי געבן
נאָך אין נאָך און אַן אַ שיעור נאָך —

דאָס פאַרפאַלק איז געווען אויסער זיך פון אַט דעם וועלפּישן אַפעטיט,
וואָס אַט די הירוזשענע „שטיינדלעך“ האַבן אויפגעוועקט ביי די קינדערלעך.
אין אַ הונגער — זאָגט די וועלט — עסט מען מיט די אויגן. אזוי איז דאָס
מאַקע געווען. וויפל מען האָט נישט אַוועקגעלייגט אויפן טיש איז דאָס
כהרף-עין פאַרברענט געוואָרן, ווי אַן עולה כליל אויפן מזבח...
און עזריאל דערמאַנט זיך אין אַ ווערטל, וואָס ער האָט געהערט נאָך
אין דער ישיבה —

דער נגיד פרעגט זיין קרוב דעם אַרעמאַן:

— האַסטו כאַטש עפעס פּיינע קינדערלעך?

ענטפּערט אים דער אַרעמאַן:

— וואָס פרעגסטו? כלם אהובים, כלם ברורים, כלם גבורים, כלם
קדושים, — אַכער וואָס קומט אַרויס, ווי באַלד: וכלם פּותחים את פיהם?
און די קינדערלעך זענען געווען גוטע און ווילע קינדערלעך. זיי האַבן
זיך נישט געריסן איבער קיין שטיקל פלעצל, אדרבה, זיי האַבן נאָך באהבה-
רבה אונטערגערקט איינער דעם צווייטן נאָך אַ שטיקל און נאָך אַ שטיקל:
— נאָ, נעם, איך האָב גענוג. דאָ האַסטו אַ צוגעברוינט שטיקל און
אַט דאָס אַ שטיקעלע איז סתם אזוי גוט אויסגעבאַקן, ממש טעם גי-עדן —
און דערצו האַבן די קליינע וועווריקעס נאָך גוט געדענקט די תורה
פון דער היים, אז ווער עס עסט אויף פּריער זיין פאַרציע, דער איז קיסר.
איז ביים טיש שמענדיק אַנגעגאַנגען אַ געוועט: ווער פון זיי וועט זיין קיסר?
און אזוי ווי אַלע האַבן זיי ברוך-השם געהאַט אַפעטיט און די שאַרפע ציינ-
דעלעך האַבן געריבן און געמאַלן ווי נייע וואַלצן, האַבן אַלע זעקס טייערע
און ווילע קינדערלעך געענדיקט דאָס קיינעניש כמעט גלייכצייטיק און אַלע
זענען צוגעלאָפּן צו דער פאַרצווייפּלער באַלעכאַסטע מיט אַ גדולה און
מיט אַ נצחון און מיט אַ רעש און מיט אַ טריאומף-געפּילדער:

- מאמע, איך בין קיסר!
- מומע, איך בין קיסר!
- ניין, דווקא איך!
- טא לאמיר פרעגן ביים טאטן —
- לאמיר פרעגן ביי דער מומע —

און די אויף שויט-דערשראקענע טאטע-מאמע האבן מיט א וויסטן שמיכל זיך צוגעקוקט צו דעם התפעלות פון אט דער פריילעכער קאפעלע, פון אט די שויערע קינדערלעך און זיי האבן נישט געהאט דאס הארץ זיי צו זאגן, אז ס'איז כלל נישט אזא מון, אז אלע זאלן זיי ווערן קיסר... אז איין קיסר אין היינט אויך איבעריק —

און דא האט זיך אנגעוואלגערט דער אויטאמישער הארכסט מיט זיינע גאס-דעגנס, און דא פארגלוסט זיך דעם שמרויענעם דאך איינצופאלן אין מיטן דער נאכט, און דא ווערט דאס קינד קראנק און דא יענץ קינד און קיין מעדיקאמענט אין אפטייק איז נישטא „אפילו אויף קיין רפואה“ און גייט מען די זעלבע רפואות באשטעלן אויף שווארץ, שינדט מען די הויט לעבעדיקערהייט נאך ערגער פון די אוזבעקן און דירה-געלט קאסט און שכר-לימוד מון מען צאלן און הייצונג איז אויף דער וואג פון גאלד און עפעס א קלייניקייט אויסצורעדן — אכט נפשות מיט אכט מילער —

און עזריאל האט זיך א ווארף געטון עפעס פארדינען. אין שטאט גופא איז נישט מעגלעך געווען א הארנאדל אריינצושטופן, אזוי געדיכט כאפעל-קערט און באלאגערט מיט חיונה-זוכערס איז זי געווען. האט ער זיך א ווארף געטון אויף דער פערופעריע. אודאי איז נישט גוט ביי אט די גלות-באדינגונגען און ביי אט די וואזשנע עסעכסטן נאך צו זיין נע ונד, אכער וואס זאל מען טון? ס'איז דען דא א ברירה?

איז ער ארומגעפארן אויף דער פערופעריע מיט פארשידענע מחורות. מיט כל מה שהעלה המזלג —

לויטן אלטן רעצעפט: שור או כשב או עז — אבי — כי יולד!
 אמת, דאס קריגן א קאמאנדיראווקע און דערצו נאך אויף א גאנצן ראיאן, — ווי ער פלעגט שמענדיק נעמען — האט אפגעקאסט אן עשרות; און דאס פירן מיט זיך א גאנצן „אוניווערמאג“ איז געווען זייער ריזיקאליש און ער האט ריזיקירט און האט בפירוש גאנץ נישקשהדיק פארדינט און דאך פלעגט מען אין שמוב עמן דעם זיבורית דויבורית, דאס פסולת פונעם פסולת און זיך בפירוש ציילן דעם ביסן אין מויל אריין, ווייל די הוצאה איז געווען אומגעהייער גרויס. זי האט פארשונגען אלע זיינע הוהים און

נאך אריינגעשלעפט פרעמדס אויך. די קינדערלעך אין די חדרים האָט מען שוין פון לאנג מיטגעגעבן אַ בורעקל אָדער אַ שטיקל רעמעך, אָדער אַ ביסל פאַרהאַרטעוועטן קאַטעק אין אַ פאַפּירל, אָבער אַז זיי פלעגן נאָך אַ טאַג לערנען קומען אויסגעמאַטערטע אויף דער נאַכט אַהיים, האָט מען זיי שוין געמוזט אויסטיילן צו שטיקעלעך ברויט, — זלחם לבב אנוש יסעד, שטייט געשריבן! — און ברויט... אוי, אַט דאָס ברויט —

דאָס איז געווען אין דער וואַך פון חמשה-עשר בשבט.
שבת-קודש, אַז מען וועט לעבן און געזונט זיין, וועט זיין חמשה-עשר,
ראש-השנה לאילנות —

די גאַנצע וואַך איז עזריאל געווען אין וועג. באַלד נאָך הכדלה איז ער מיט זיין קרעמל אַוועק צום צוג און אַזוי שוין טאַג נאָך טאַג: ויסעו ויחנו, ויסעו ויחנו...

...ויסע מסאמאָרקאַנד ויחן באָרסאַמיעווסק, ויסע מאָרסאַמיעווסק ויחן בדזשאַלאַלאַבאַד, ויסע מדזשאַלאַלאַבאַד ויחן בקאַקאַנד, ויסע מקאַ-קאַנד ויחן בפּערגאַנאַ, ויסע מפּערגאַנאַ ויחן באַנדיזשאַן, ויסע מאַנדיזשאַן ויחן באָרסאַמיעווסק, ויסע מאָרסאַמיעווסק — און אַהיים מיטן בייטשלאַ... ער איז אויסגעפאַרן אַזאַ גרויסע וועלט, אומעטום ממש געקראַכן פון דער הויט עפעס צו פאַרדינען, כאַטש וויפל ס'איז, אַז ער זאָל נישט קומען אַהיים בבושת-פנים און — איין מאַל גיין, כאַטש צעררים זיך! אפילו די אומגעהייער-גרויסע הוצאות נישט אויסגעשלאָגן...

— וואָס קען מען העלפן? זיך נעמען דאָס לעבן? אַז גאָט הייסט אַזוי, מן הסתם דאַרף דאָך זיין אַזוי!

עזריאל איז געפאַרן אַהיים אָן אַ קאַפּיקע רווח אָבער מיט זיין שטענ-דיקער אויפגעלייגטקייט, מיט זיין כסדרדיקן „גם זו לטובה“. מיט וואָס די וואַך זאָל זיך נישט האַבן פאַרענדיקט, איז פאַרט שבת חמשה-עשר-בשבט! איינער פון די ראש-השנה'ס... כי האדם עץ השדה... און ווער ווייסט? ווער ווייסט? מי באַ כסוד אלוה? אפשר וועט גראַד היינטיקן שבת אָנגע-צייכנט ווערן, ווען ער זאָל זיך צוריק צונויפקומען מיט זיין שיינדעלען און מיט זיין אהרונען?

... און נאָך עפעס —

און גראַד אַט דער „נאָך עפעס“ זינגט דאָך ביי אים אין דער נשמה פון גאַנץ פרי אָן, פון דער מינוט, וואָס ער איז אין אָרסאַמיעווסק מיטן בילעט אין די הענט אַרויסגעגאַנגען אויפן פּעראַן, וווּ אַ היפשער עולם האָט שוין

געוואָרט אויפן צוג. וואָרטנדיק אויפן צוג האָט מען בדרך אגב העקנוויל געהערט די ראַדיאָ. די „סאָוואַינפאַרמכיורע“ האָט כנהוג איבערגעגעבן די „סוואַדקע“ פון די שלאַכטפעלדער און בינו לכינה האָט דער ספיקעה מפיל געווען אַ וואָרט: „אין כאַרקאָווער ריכטונג האָבן אונדזערע חילונות“ — און דאָ איז אַנגעלאָפן דער צוג און ס'האָט זיך אָנגעהויבן דעה קאָמף פאַר אַרײַנבאַקומען זיך אין אים און נישט איבערבלייבן אויף דעה זײַט, וווּ אַן אײַדאַט. און אײַצט שטײט עזריאל אין קאַרדאַרל. בױם אַפּענעם פענצטער, דער צוג לױפּט, דער פּרױלינגדיקער פּרױמאַרגן צעבליט זיך מיט אַלע זיבן חנ'ען און עזריאל טראַכט מיט אַ פאַרשטאַרבן האַרץ און מיט אַ פאַרכאַפּטן אַמעם:

— טאַטע זימער! עפעס האָט ער דאָך אַ זאַג-געטון: „כאַרקאָווער ריכטונג“... כאַרקאָוו! ס'איז שוין זייער לאַנג, אַז כאַרקאָוו איז אין דער ראַדיאָ נישט דערמאַנט געוואָרן... און דער נאַמען ראַססאָוו איז שוין כמעט פאַרגעסן געוואָרן... און דער נאַמען בריאַנסק... און אפילו דער נאַמען וואַראַניעזש איז שוין לאַנג פאַרשוונדן געוואָרן און דאָ פּלוצלינג — „כאַרקאָווער ריכטונג“... און כאַרקאָוו איז דען נישט דאָס זעלבע וואָס קיעוו? און וויפּל איז דען פון קיעוו קיין לואָוו און פון לואָוו ביז וואַרשע? און אַז די רױטע אַרמײ וועט שוין שטײן אין וואַרשע, וועט שוין דען הימלער קינגן אין בערלין? אַך, פאַטער אין הימל! אַלץ איז דאָך געווענדט נאָר אין דיר... דו דאַרפסט נאָר וועלן, קענען קענסטו דאָך — איבער עזריאלס פאַרשוואַרצטן פנים צעשטראַמען זיך ריטשקעלעך אין אַלע קנייטשן און קנייטשעלעך. ער גיט אַ קוק אין פענצטער און טראַכט ווייטער:

— אַך, גאַטעניו, און דאָ איז דאָך טאַקע חמשה-עשר-בשכּט אויף דער וועלט! דבר בעתו מה טוב... און דער דרויסן — ממש ל"ג בעומר! כאַטש גיי נעם דעם פּײַל-און-בױגן און גיי אַרויס אין וואַלד אַרײַן שײסן אויף ווילדע קאַטשקעס...

דער צוג האָט מיט אַ מאַל פאַרלוירן פון זײַן טעמפּאָ און האָט אַנגע-הויבן צו גיין „טריטוואַסער“. אין אַלע פענצטער פון ביידע זײַטן פון דער אומענדלעך-לאַנגער שערענגע וואַגאַנען האָבן זיך באַוווּזן קעפּ: מענער-קעפּ, פּרױען קעפּ, פון ווינט צעשוּיבערמע משאַפּרינעס, קובליקעס און מיט שרײַענדיקע בלומען אויסגעניימע אַזבעקישע טיביטיקעלעך מיט אַ דלאַניע אויפן דעכל, — אַז דער ווינט זאָל עס פאַר אײַן וועגס נישט קױמנעמען מיט זיך אין וועג אַרײַן. און אַלע ברענענדיק-נייגעריקע בליקן

זענען געווען געווענדעט פארויס, צום לאקאמאטיוו צו. אלע האבן זיי געוואלט געווירר ווערן: וואס האט געטראפן? עזריאל האט דער ערשמער באמערקט, אז ס'האט גארנישט געטראפן. פשוט מען דערנענטערט זיך צו א סטאנציע און דער סעמאפאר איז צוגעמאכט. דאס רוימע לעמפעלע וואס ווינקט פון זעלבן סלופ, ווו עס געפינט זיך די „זרוע הנטויה" פונעם סעמאפאר, איז שווער צו באמערקן אין דעם ים פון ליכטיקייט וואס די זון האט היינט אויסגעגאסן אויף דער תכל ויושבי בה, אבער די „זרוע הנטויה" אליין זעט מען דייטלעך און קלאר. דער צוג האט זיך נישט אפגעשמעלט לחלוטין, אראפגיין אויף דער „יבשה" און נאך אזוי פיל שעהן זיך קויקלען כאטש אויף וויפל ס'איז דערפילן דעם הארטן באדן אונטער זיך קען מען נישט, דער צוג באוועגט זיך ווי א משערעפאכע, — ס'איז נישט געפארן און נישט געשמאנען, לא הא ולא הא. ביי לית-ברירה שטייט מען ארויסגעבויגן פון די פענצטער און מען קוקט. עזריאל קוקט און טראכט: די אוזבעקישע זון קען טאקע ווייזן ווונדער. ערשט צוריק מיט עטלעכע טעג, ווען ער איז געפארן אהינצוועגס, איז דא געווען פאלנע ווינטער, כפור כאפר יפור, משליך קרחו כפיתים, לפני קרתו מי יעמוד, און איצט — בסך הכל פיר, פינף טעג! — פאלנע וועסנע! די הייזלעך אין דעם דערפל, וואס רוקט זיך לאנגזאם פאר זיין פענצטער — אן שניי אויף די דעכער, אן א זכר פון שניי אויף די טומאוויניק-ביימער, וואס וואקסן דא לרוב. קומט אויס טאקע ווי אין חומש שטייט — והם השמש ונמס...

ביי דער זייט פונעם וועג, וואס פירט אין דערפל אריין, שטייט א אנגעלאדן אייזל און פאכעט מיט די צעבלאזענע נאזלעכער אין פויכטן שניי אריין פילנדיק דערביי א ווייטן ריח פון דער באהאלטענער ערד מיט אירע צוקערזיסע גרעזעלעך. לעבן דעם אייזל, אויף אן איבערגעקערטן געדיכט-געפלאכטענעם קויש, זיצט א יונגער אוזבעק און שופט אן ערנסטע ארבעט — ער לויזט זיך! ווינטער אין דער קעלט ליגן זיי צונויפגעקאר-משעט אין די פאלדן און אין די נאטן, אט די פארשאלטענע פארזאמטן, און פוילן זיך ארויסצושמעקן די נעזלעך. איצט אבער האט די פריע זון זיי אויפגעוועקט פון זייער ווינטערדיקן שלאף און זיי ארבעטן מעשים, זיי ווילן אפוויגן זייער פארציע בלוט פארן גאנצן ווינטער מיט איין מאל. האט דער יונגער אוזבעק רעוואלטירט קעגן זיי. ער האט אפגעשמעלט זיין געטרייען רייטוואגן, אפגעבונדן איינעם פון די ליידיקע קוישן, כדי ער זאל האבן אויף וואס צו זיצן, — אן אוזבעק האט בטבע פיינט צו שטיין,

— דאן האט ער פון זיך אראפגעצויגן די וואסמענע פופציקע מיט דער בלוזע מיטן אונטערשמן העמד און מאכט דארט אן „אבלאווע“ מיט דעה זעלבער ערנסטער מינע, וואס א סנייפער נעמט דעם פיינטלעכן אביעקט „אויף דער מושקע“...

איבער עזריאלס לייב גייט דורך א שוידער פון איבל און זיינע ליפן שעפטשען שטיל:

— רבונג-של-עולם, אפשר וואלט שוין צייט געווען צו בייטן די דעקא-ראציע? וויפל איז דער שיעור צו קוקן אויף אזא נמאסער פארשטעלונג? א שמיטה? א יובל? יעדער טאג האט דאך דא די לענג פון א יובל... מען זאל נישט זינדיקן מיט די רייד, קצתי בחיי מפני יושב-הארץ — דער קריכנדיקער צוג האט שוין אויסגעמיטן דעם פארלייזיקטן אוזבעק און ער שלעפט זיך שוין לענגוים די אונטערשמאטישע סאלארן. דא גלייבט מען שוין אין דער שבט/דיקער זון און מען שמעלט זיך שוין בויען הייזער. מען קען נישט ווארמן — מענטשן וואלגערן זיך אויף דער גאס. עזריאל באטראכט אויפמערקזאם די ליים-גרעבערס. אייניקע פון זיי שמעלן אוועק די לאפאטע אזוי פאכמעניש, אז ממש: „זי גראכט אליין“, און אנדערע, איז קענטיק, ברענגען זיך ארויס פון די כוחות און דאך גייט ביי זיי די עבודה עפעס קרום-קיילעכדיק. ס'איז ביי עזריאלן קיין ספק נישט, אז דא האט ער פאר זיך פוילישע יידן, וואס זוכן נעבעך זייער שטיקל ברויט אויף אזא אופן. דאס הארץ פארלויפט אים מיט בלוט צוקוקנדיק, ווי די צוויי-פיסיקע אייזלען מאכן חוזק פון די „פאנימשעס“, וואס קענען אפילו רעכט קיין „משיקמען“ אין דער האנט נישט האלטן. עזריאל קען קיין אויג נישט אראפנעמען פון די משונה-איינגעבויענע רוקנס און לא-יצלחדיקע הענט. אט איז איינער פון זיי אומגעפאלן און אלע גרעבערס האבן זיך א ווארף געטון אים אויפשמעלן אויף די פיס. עזריאל קען מער נישט צוקוקן. די נשמה וויינט אין אים אויף א קול:

— עד מתי, פאטער זיסער, עד מתי? למה פרצת גדריה וארוה כל עוברי-דרך?

איז וואגאן האט זיך נאך נישט איינגעשטאנען דער טומל מיט די פריש-זיך-אריינגעקוועטשמע פאסאזשירן אויף דער גרויסער סטאנציע און זייער אומגעלומפערטער געפעק אויף אלע דורכגענג און אין אלע ווינקעלעך איז נאך געהאנגען ביי די זיך שוין איינגעטרעטלמע פאסאזשירן ווי א בולמע אויפן אויג, ווי א בלינדער מוירעק אויפן שפיץ צונג און דער צוג בלייבט שוין נאך א מאל אויף א וויילע שטיין אויף אן עלנטן „פאלו-

סטאנצאק". נאך איידער דער צוג רירט ווידער, שטרעמען שוין עזריאלס רעיונות גאר אין אן אנדער ריכטונג. ער קלערט: וואס א שטייגער טראכט מען צו אויף צו הייבן א ביסל די שטימונג ביי זיך אין שמוב? דערציילן חנהן גליקן פון „נישט געשטויגן, נישט געפלווגן" — פע, דאס מוט ער קיין מאל נישט! די וואס הייבן אן צו לינגערן דאס ווייב מיט אן אומשולדיק שקר'ל, ענדיקן דאס רוב מאל מיט... קיצור הדבר — ער וועט זי נישט האדעווען מיט קיין לינגס! וואס זשע דען מוט מען? ער קען דאך גוט זיין חנה'לע. אזוי, אז עס גייט אלץ כשורה, איז זי גוט און שיין און פיין און מלא-בטחון און טארקעט אים נאך אונטער: „העכער דעם קאפ, עזריאל! האב א ביסל מער קוראזש, ביסט דאך עפעס א טאמע פון קינדער!" אבער טאמער הלילה עפעס נישט אזוי ווי מען האט זיך געריכט, אזוי פארלירט זי גלייך דעם מוט און לאזט אראפ דאס קארפאטע געזעלע... ער האט געקלערט און געקלערט און ערשט אריינפארנדיק קיין סאמארקאנד, ערב שבת פאר הצות, איז ער געפאלן אויף א המצאה — גלייך פונעם צוג איז ער דורכגעגאנגען פארביי ריווע דער בעקערין, וואס איר ווונדערבאר געבעקס איז געווען פון אזא לוקסוס, אז נאר גאר געהויבענע „שישקעס" אדער פארפונדעוועטע „בורזשויעס" האבן אריינגעשמעקט אין איר „אפטייקל", און האט זיך געהייסן איינוויקלען צוויי געפלאכטענע הלות באשאטענע מיט מאן און מיט קימל און באשמעקטע מיט צוגעברענטע ראזשינקעלעך, וואס יעדע פון זיי וועגט א גאנצע קילא —

אריינגעקומען אין שמוב אריין מיטן רענצעלע אין איין האנט און מיט די לחם-משנה אין דער צווייטער, האט ער דעם ווייב און קינדער קוים געענטפערט אויף זייערע „שלום עליכם" און האט מיט צימערנדיקע פינגער פאר אויפגעגונג אויפגעבונדן דאס נאך ווארעמע פעקל... ביי יעדן באזונדער פון די אכט נפשות האט פון איבערראשונג אפגענומען דאס לשון. אלעמענס אויגן האבן זיך איינגעפרעסן אין די צוויי יצר-הרע'דיקע קוילעטשן; אלעמענס צונגען האבן זיך געוויקט אין דער פלוצלינג-אנגעלאפענער סלינע; אלעמענס פינגער האבן זיך קאנוולסיוו צונויפגעדריקט און זיך געצויגן צום טיש, צו יענע לייכטנדיקע טורעמס מיט די פינקלענדיקע פענצטערלעך, וואס רופן דיך און רייצן דיך און מאכן דיך פאר „אויס מענטש". שא-שמיל און אויף די שפיץ פינגער, ווי ער וואלט געווען א לונאטיקער און וואלט דאס געטון פונעם שלאף, איז מעכעלע — דער עלטסטער פון די פלימעניקעס — ארויסגעלאפן אין פאר-

היילז און האָט האַסטיק פאַרוואַרפֿן דאָס קיימל אויף דער טיר. און כאַטש קיינער האָט זיך דאָס מאַל אויף אהר'לס חכם אפילו נישט אומגעקוקט, האָבן דאָך אַלע אינסטינקטיוו דערפילט דעם ריח פון אַ מיסמעריע און אַלע האָבן גלייך תופס געווען די באַהאַלטענע כוונה פון דעם קליינעם עובדה. דער פירוש, כאַטש אויף שמוס-לשון, איז געווען, גאַנץ קלאַר:

— מיט אַזאַ מין קאַנטראַבאַנדע מוז מען זיך היינט באַהאַלטן בחדרי חדרים —

די ערשטע איז געקומען צו זיך און האָט געבראַכן די שמילקייט הנה. זי האָט אַ דערשימערטע זיך אַנגערופן צום מאַן:

— וואָס כאַטייט דאָס, עזריאל? דאָס קאַסט דאָך היינט אַ זאַק מיט געלט! צי דו האַסט אפּשר געפונען אַן אוצר, זאָג דעם אמת — עזריאל, אַ שיינענדיקער פון דעם גוואַלדיקן רושם וואָס זיין געראַמענע מתנה האָט געמאַכט אויף דער גאַנצער „שטוב“:

— און וואָס מיינסט דו? אַז השם-יתברך וועט נאָר הייסן, קען איך געפינען אַן אוצר אויך! מיינסט, אַז ניין?

חנה האָט זיך גאָר נישט אויפגעהערט צו שפיגלען אין די חלות. אַ שעמעוודיקע, ווי אַ יונג מיידעלע האָט זי זיך געהנדלט צום מאַן:

— און אין די גוטע יארן, אין כאַרקאָוו, האָט מען דען יאָ געזען אַזאַ שיינ געבעקס?

— בפירוש נישט!

— איך בין זיכער, אַז אפילו אויף פורים, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן מיטן געזונט, וועלן מיר קיין שענערע קוילעטשן נישט האָבן —

— זיכער נישט! עס קענען דען נאָך זיין שענערע, לעבן מיינס?

— אַכער דאָך וויל איך טאַקע וויסן: וואָס האָט אַזוינס פאַסירט? וואָס האָט דיך באַוועגט... וואָס האָט דיך געבראַכט צו אַזאַ דרייסטן שריט? עזריאל, אַ גליקלעכער פון זיין געלונגענעם איינפאַל, האָט זיך שפאַטיש נאַכגעקרוםט זיין צערודערטער פּלונית'מע:

— גאַרנישט! גאַרנישט!! גאַרנישט!!! קיין זאַך האָט נישט פאַסירט, קיין זאַך האָט מיך נישט באַוועגט, קיין באַזונדערס האָט מיך נישט געבראַכט דערצו, — גאַר—נישט! פשוט ס'איז דאָך עפעס שבת אויף דער וועלט און דערצו נאָך שבת — חמשה-עשר-בשבת און לחם-משנה דאַרף מען דאָך במילא האָבן אויף „המוציא“, האָב איך געקויפט אַט די חלות. בלויז איין מאַל לעבט מען דאָך אויף דער וועלט, צי עטלעכע מאַל? און אין אַ רגע אַרום:

— דאך איז טאקע יא געווען א סיבה דערצו, מיין טייערע... האָסט
 מיך נישט אין גאַנצן אומזיסט הושד געווען. היינט אין דער פרי, וואַרטנדיק
 אין אורסאַטעווסק אויפן צוג, האָב איך געהערט די סוואַדקע. אין איר
 האָט זיך שוין ברוך-השמ גערעדט וועגן „כאַרקאָווער ריכטונג“ און ווי
 באַלד „כאַרקאָווער ריכטונג“ ווייסט איר וואָס דאָס הייסט, האָ?
 עזריאל, אַ צעפלאַמטער פון זיינע אייגענע רייד, איז אין עקסטאַז
 צוגעפאַלן צו זיינע פלימעניקלעך און פלימעניטשקעס און האָט זיי אָנגע-
 הויבן צו קושן:

— איר ווייסט ליליפוטלעך, וואָס עס באַטייט אַזוינס „כאַרקאָווער
 ריכטונג“? דאָס באַדייט, אַז מיר וועלן זיך גאָר אין גיבן אס-ירצה-השם
 ווידער צונויפקומען מיט אייערע טאַטע-מאַמעס, מיט אהר'עלען און מיט
 שיינדעלען —

פון עזריאלס לעצטע ווערטער איז אין שטוב געוואָרן אַזאַ גדולה מיט
 אַזאַ פרייד, אַז דאָס פיזיש און גייסטיק אויסגעשעפטע פאַרפאַלק האָט
 גאָר אָנגעקוואַלן. די באַסע-קאַמאַנדע, אַדער די „ליליפוטלעך“ — ווי
 עזריאל פלעגט זיי רופן אין אַ שעת-רצון — האָבן זיך אַלע אָנגענומען
 פאַר די הענטלעך און האָבן צוגעטופעט מיט די פיסעלעך טאַנצנדיק אין
 אַ קאַראַהאַד:

טראַל-לאַל — כאַרקאָווער ריכטונג —
 בים-בים-באָם — כאַרקאָווער ריכטונג...

עזריאל האָט גענומען אונטערן אַרעם דאָס פעקעלע וועש, וואָס חנה
 האָט אים דערלאָנגט און איז אַ מונטערער און אַן אויפגערוימטער אַוועק
 אין מרחץ אַריין. די קינדער אין שטוב האָבן נישט אויפגעהערט צו
 ליאַרעמען און צו פילדערן:

האַפּ, האַפּ, כאַרקאָווער ריכטונג —
 טרו, טרו, כאַרקאָווער ריכטונג...

הערשעלע דער מומע חנה'ס, דער יונגסטער פונעם האַלבן טוין
 קינדערלעך, האָט זיך אומבאַמערקט אַרויסגעגנבעט פון דער ראַד און
 האָט זיך חניפהדיק צוגעטוליעט צו דער מומער:
 — מאַמאַטשקאַ, גיב מיר אַ שטיקעלע חלה —
 אין שטוב איז מאַמענטאַל געוואָרן שמיל, ווי עמעצער וואַלט מיט
 אַ שאַרפער האַק אָפּגעהאַקט אַלע ביז אַהער קלינגענדיקע קולעכלעך. חנה,

וואס האט דאן געהאלטן אין צעמישן ליים אין אן עמער, אויף אפצושמירן דעם ערדענעם פאל, האט צערמלעך א גלעט געטון דאס קליינע זונדעלע אין אפגעמאגערטן בעקעלע:

— וועסט מוזן אויסווארטן ביז אויפדערנאכט, חיותל מיינס. מען מאַר נישט אַפּשניידן, דאָס איז דאָך לחם-משנה —

דער קליינער, מיט אויסזיכמלאָזער עקשנות:

— און אז לחם-משנה איז וואָס? גיב אַ קליין פּיצעניונקעלע שטיקעלע —

חנה, שוין בייזלעך אויף איר קדיש:

— אז מען זאָגט דיר, אז מען מאַר נישט, דאַרפסטו מער נישט בעטן. לחם-משנה, טאַמער איז שוין אַפּגעשניטן אַ שטיקעלע, איז דאָס שוין נישט קיין לחם-משנה —

— נו, טאָ געב כאַטש אַ ברעקעלע מאַנדעלע —

די אויסגעמוטשעטע מוטער וואַלט שוין אפּשר געווען נאַכגעגעבן, נאָר דאָ האָבן זיך שוין אויף הערשעלען אַרויפגעכאַפט אַלע קינדער מיט אַ מאָל:

— גוי גמור דו! זולל וסוכא דו! פרעסער, קיין מאַנדעלע מאַר מען אויך נישט. דו ווילסט קאַליע מאַכן די לחם-משנה, ווילסטו?

און מעקעלע, אהר'לם בחורל, דער עלטסטער אין דער קאַמפּאַניע, שוין אַן אמתער ישיבה-בחור, האָט דעם קליינעם קהל מסביר געווען מיט אַ סודותדיקער מינע:

— לחם-משנה דאָס איז אַזאַ סאַרט מצווה, וואָס אויב מען רירט אַן פון די חלות אפילו איין און איינציק מאַנדעלע, איז דאָס פונקט ווי אַ „ישראל“ וואַלט אַנגעביסן פון די שתי לחם-הפנים, אַדער ווי מען וואַלט אַפּגעבראַכן ביי אַן אַתרוג דעם פּטום... איר שמעלט זיך יאָ פאַר, וואָס דאָס הייסט — אַן אַתרוג אַן אַ פּטום, האָ?

די דערשראָקענע קינדערלעך האָבן פּרום געשאַקלט מיט די קעפּעלעך:

— רעד גאָר נישט... זאל גאָט שומר ומציל זיין! אונדזער הערשעלע

וועט אַזאַ זאָך נישט טאָן... אמת, אז ניין, הערשעלע?

און אז דאָס קליינע הערשעלע האָט מיט היפשע טרערעלעך אין די אויגעלעך געשאַקלט מיטן קעפל אין דער ברייט: ניין-ניין, ער וועט אַזאַ זאָך נישט טאָן, איז די גאַנצע קאַפעלע מיט פּרישן התלהבות אַוועק אין אַ ריקוד:

האָפּ-פּאַ כאַרקאָווער ריכטונג —
אוי, אוי, כאַרקאָווער ריכטונג...

און אז חנה האָט משלח געווען די קינדער אין דרויסן אַרום און אַליין האָט זי זיך במחילה צעלייגט איבער דער ערד זי אָפּצושמירן לכבוד שבת און לכבוד המשה-עשר-בשבט און מאַקע לכבוד די שיינע חלות, וואָס מאַכן ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך בעסער ווי די גרעסע פּראָזשעק-מאַרן, האַבן די קינדער אויפן הויף פּאַנטאַזירט וועגן די אומגעוויינלעכע קוילעטשן, וואָס ליגן דאַרטן אויפן טיש און געפירט צווישן זיך אַ הייסן וויכוח:

— ווי אזוי, קונדייסים וואָס איר זענט, שטעלט איר זיך פאַר, וועט עס אויסזען, אז דער פעטער עזריאל וועט קומען פון דער שול און אָנהייבן איין קוילעטש פון די לחם-משנה און נעמען טיילן „מוציא'ם" פאַר אונדז אַלע, וואָס וועט דאַמאַלסט זיין?

— וואָס וועט דאַמאַלסט זיין, שטרויענער מח! דאַמאַלסט וועט זיין גוט!

— און אז ער וועט אין דער פרי נאַכן דאווענען אָנהייבן טיילן פון דעם צווייטן קוילעטש?

— דאַמאַלסט וועט זיין נאָך בעסער!

— און ווי אזוי מיינסטו וועט ער שניידן די קוילעטשן: אין דער לענג, צי אין דער ברייט?

— איוואָן גוי! אין דער לענג שניידט מען דאָך נאָר פורים!

— און המשה-עשר איז דען קלענער פון פורים?

— איך ווייס נישט: קלענער, צי גרעסער — אָבער נישט פורים!

און אין דער לענג שניידט מען נאָר דעם פורים-קוילעטש —

— ווי באַלד אזוי וועלן דאָך זיין קורצערע מוציא'ם?

— אָבער דערפאַר וועלן זיי דאָך זיין אָן אַ שיעור מערער, דו! חכם

פון דער מה-נשתנה —

און ווידער איז די כאַפטע הונגעריקע קינדערלעך אַוועק מיט אַ מענצל: כאַרקאָווער ריכטונג, כאַרקאָווער ריכטונג, כאַרקאָווער ריכטונג...

אז עזריאל איז אַ צעפאַרעמער און אַ פאַרשוויצער אַריינגעקומען פונעם מרחץ אַהיים, האָט שוין נאָר חנה געהאַט אָפּגעבענטשט ליכט. פאַר גרויס דבקות האָט זי זיך היינט געפּעדערט מיט אַ גאַנצער האַלבער שעה. זי האָט נאָר געמיינט, זאָגט זי, אז ער וועט גלייך פון דער באַד שוין גיין

אין שול אריין. מילא נו, קיין גרעסערער אומגליק זאל נישט טרעפן. איידער צו פארשפעטיקן חלילה אפילו איין מינוט, איז שוין גלייכער, וואס פריער א ביסל. עזריאל האט ממש די שטוב נישט דערקענט. אויף דער פריש אויסגעטינקעוועטער און אפגעשמירטער ערד זענען אין דער לענג און אין דער ברייט פונעם צימער געווען אויסגעשפרייט שמעגלעך פון אלטע האנט-מעכער און פון זעק, וואס זענען פאר דער גאנצער צייט אויסגעליידיקט געווארן פונעם געפעק. אויף די שעמערירנדיק-ווייסע ווענט זענען געווען צעהאנגען פארשידענע פארהענגלעך און לייוונטענע אויסגענייטע מעפיכלעך וואס קיין שום משוגענער אזובעק האט זיי נישט געוואלט נעמען אין די הענט אריין אפילו ווען מען גיט זיי אים אַוועק אומזיסט. די שויבן זענען געווען ציכטיק אויסגעווישט, אזוי אז די גאנצע פאר-דער-שקיעה-זון איז געווען אין צימער און האט געבענטשט און געהייליקט די שבת-מלכתא, וואס רופט שוין דא אין יעדן ווינקעלע. אויף די פענצמער זענען געווען צעהאנגען קונציק-פארצירעוועטע און מיכטיק-צוגעשטאפעטע טיוליענע פארהאנגען. די כוונה איז געווען: נישט אזוי פיל צוליב שיינקייט, ווי צוליב פארזיכטיקייט: חלות אויפן טיש, וויין פון ראזשינקעס, א ביסל צוגעפוצט דאס צימער, כ'ווייס? למה תתראו? דער טיש איז געווען יומטובדיק געגרייט: דער שענסמער מישמער, דאס שענסמע געשיר, וואס זיי האבן פארמאגט — כאטש זען זיך שוין צום „סדר“ און זאג „כהא לחמא“. די אליין געמאכטע חלבנע ליכט האבן גאר דאס מאל נישט געשפריצט און נישט געשאסן „ווי פון הארמאסן“, נאר שלווהדיק און בנעימותדיק געלויכטן, אז ס'איז ממש געווען א מחיה צו קוקן —

— זיי האבן א פנים דרך-ארץ פאר די קוילעטשן! — גיט עזריאל א טראכט און דערמאנט זיך, אז אין דער היים, אין קאניעוו, ווען א שבת-ליכט האט זיך אָנגעהויבן צו שמעלצן, פלעגט מען אַקעגן דעם אַוועקלייגן א חלה. דאס איז געווען אזא סארט בייטש: זע, אז ס'איז היינט שבת און האב דרך-ארץ!

און ס'האט שמענדיק געהאלפן!

עזריאל קומט זיך אום אויף זיין פלאץ: אין סאמע צענטער פונעם טיש, סאמע אויבנאן: דער משוואַק פון דער גאנצער גדולה, דער „חמשה-עשר“ וואס ער האט געבראכט פאר די קינדערלעך, — די צוויי שיינע, הויכע, שמעקנדיקע, קעניגלעכע חלות —

אין שטוב האבן אַרומגעשוועכט מלאכים. זיי האבן נישט געוואלט וואַרמן ביז עזריאל וועט זיי אַ מאַל ברענגען צו פירן פון דער שול, זיי

האָבן אַליין געמראָפּן דעם וועג אַהערצו, די מלאכי-השלוּם, מלאכי-השרת, מלאכי-עליון...

עזריאל האָט זיך אַזש נישט געקענט איינהאַלטן, ער איז צוגעלאָפּן צו חנה'ן, האָט זי איינגעשלאָסן אין זיינע אַרעמס און זי אַ קלינגענדיקן קוש געטון, די מלכה זיינע:

— חנה'לע, איצט, אַז דער אייבערשטער האָט שוין איינגעפעדעמט די גאולה מיט דער „כאַרקאָווער ריכטונג“, וועט ער שוין אפשר שיקן די גאולה-שלמה, האָ? דו מיינסט, אַז ער קען נישט, צי אַט דער קונץ איז פאַר אים צו אַ גרויסע מרחק? וואָס זאָגסט דו? עפעס שטייט דאָך פאַרט אין זוהר: כדבעי רחמנא לסעיא, בכולא בעי לסיעא —

ווי דאָס קליינוואַרג האָט דערזען, אַז דער פעטער קושט די מומע, איז אויף זיי אויך אָנגעפאַלן אַ קושעניש און אַ האַלדזעניש. מען האָט נישט געמאַצט, מען זאָל נישט צעגראָבן די נאַסע ליים, אָבער מען האָט געזונגען און געפליעסקעט:

מזל-טוב, מזל-טוב, כאַרקאָווער ריכטונג!
 מזל-טוב, מזל-טוב, כאַרקאָווער ריכטונג —

עזריאל פון איין זייט און זיין פרוי פון דער צווייטער זייט זענען זיי געשטאַנען זע בלווית זו וזו בלווית זו און האָבן גאַר אָנגעקוואַלן צוקונדיק: שהשמחה במעונם —

מיט אַ מאָל האָט זיך עזריאל דערמאַנט, אַז עס ווערט שפעט צום דאווענען און ער האָט אַ געשריי געטון מיט אַ צוקער-זיסער רוגזה:
 — נאַקעטע פּופקעס, איר וועט מיך נאָך לאַנג האַלטן? די קעפלעך אַהערצו, נאָר שנעל —

אין איין אויגנבליק זענען געשטאַנען פאַר אים די זעקס קינדערלעך מיט אָנגעבויגענע קעפעלעך און האָבן מיט אַ הייליקן ציטער באַקומען די ערב-שבתדיקע ברכה פון די עלטערן, פון פעטער און מומע.
 חנה האָט נאָך עפעס געשעפטשעט, ווען עזריאל איז אין מיטן „ישימך אלקים“ צוגעלאָפּן צו דער טיר און איז פאַרשוונדן אָן אַ „זיי געזונט“. ער האָט זיך געשעמט צו וויינען פאַר דעם קליינוואַרג און איינ-האַלטן די טרערן האָט ער אויך נישט געקענט. ער האָט אַליין נישט געוווסט, וואָס מיט אים טוט זיך היינט. פון אינדערפרי אָן, אַז די טרערן שטייען אים אין האַלדז און שטיקן און שטיקן און רייסן זיך אַרויף, ווי דאָס וואַסער פון אונטער די ערב-פּסח'דיקע קריעס. און וואָס ווילן זיי, די

דאזיקע ערב-חמשה-עשר'דיקע טרערן? וועמען דארף ער עס הלילה באַ-
וויינען? איפכא מסתברא — טאנצן דארף ער דאך! טאנצן אין די גאסן
עד דלא ידע: פאר דער אתחלתא דגאולה, פאר זיין זעלטענעם שלום-בית,
פאר דעם פריילעכן חמשה-עשר-בשבת, — פאר אלץ, פאר אלץ, פאר אלץ...
און אין שמוכ ביי אים האָט דאָס יונגוואַרג ווידער געקערט וועלטן
און געליאַרעמט אויף קולי-קולות:

הורא, הורא, כאַרקאָווער ריכטונג,
הורא, הורא, כאַרקאָווער ריכטונג —

...זעקס יידישע קינדערלעך מיט זעקס פאַר ברענענדיקע אייגעלעך
האַבן געזונגען און געפליעסקעט „כאַרקאָווער ריכטונג“ און בגנבה האָט
מען די גאַנצע צייט געקוקט און פון דער לופט אויפגעכאַפט דעם קיצלדיקן
ריח-הניחוח פון דעם פאַרכישופטן לחם-משנה...

עזריאל איז דאָס מאָל געגאַנגען דאַווענען צום וואַראַניעזשער רב.
ס'איז שוין נישט איבעריקס פרי און דאַרט, ווייסט ער, דאַוונט מען שפעטער
ווי אומעטום. יא, ס'איז שוין נישט פרי. ער האָט זיך צו פיל פאַרשמועסט
מיט זיין יידענע... כל המרכה שיחה עם האשה... ווייס איך, ס'איז נישט
קיין גוואַלד. ס'איז דאָך זיין אייגענע אשה, נישט חלילה קיין פרעמדע און
עפעס אין אזא טאַג, ווען זייער כאַרקאָוו איז שוין כמעט אויפגעשטאַנען
תחיית-המתים... נישקשה, דער יודע-לבבות וועט מוחל זיין —

ער קוקט זיך אַרום אויף אלע זייטן: דאַכט זיך אַ בלינדער קען אויך
דערקענען, אז ס'איז איצט ערב-שבת פאַר נאַכט. קיין בוכאַרישע יידן זעט
מען אין גאַנצן נישט. אלע זענען זיי מסתם אין די בת-תפילה, אין זייערע.
נאָר ווער רעדט עפעס פון זיי? אפילו די אלטע און יונגע אוזבעקן, וואָס
ליגן ווי שמענדיק צעלייגט אויף אַ טעפיד לעבן דער גרויסער משאַיכאַנאַ,
אפילו זיי זעען איצט אויך אים סטאַטעטשנער, סאַלידער און נישט אַזוי
מלא-גזלן ווי אלע מאָל, — פאַרט שבת אויף דער וועלט! אבן מקיר תזעק
— שבת היום!

דער מערב רויטלט זיך נאָך פון דער שקיעה. אין דרויסן איז אַזוי
וואַרעם — כאַטש וואַרף פון זיך אַראָפּ דאָס פידושאַקל און בלייב אין
איין העמד! זינט ער לעבט האָט ער נאָך נישט געזען, אז אין מיטן שבט
זאָל זיין אזא חמימה... יא, ס'איז שפעט. מען קער שוין ביים וואַראַניעזשער
אויך דאַווענען. ער גייט שוין נישט, נאָר ער לויפט. פון אים אויף דער

מאכאלא איז טאקע א מהלך-רב. כמעט א תחום-שבת. אין הארצן צעוויקלמ זיך ביי אים א קנויל פון אומבאגריענעצמער ליבע צום באשעפער, ליבע אן א השבון! אן א פארוואס און אן א פארווען און אן קיין שום פארלאנג פון אים... כאטש ניין! ער האט יא א פארלאנג. איין און איינציקן פארלאנג —

— טאמע זיסער, חדש ימנו כקדם... אם לא עכשיו — אימתו?
 אין שולעכל אויף דער „מאכאלא" האט מען שוין טאקע געדאוונט.
 דער חזן האט שוין געזאגט די הויכע שמונה-עשרה. עזריאל האלט אין איין איבערהורן: „האט נישט קיין פאראיבל", „האט נישט קיין פאראיבל" און שמופט זיך ארויף וואס העכער פון דער מיר, וואס ווייטער פונעם רעדנדיקן עולם. ער קען נישט ליידן, אז די פוילישע יידן מאכן רעדלעך אין שול און מען רעדט און מען רעדט און מען רעדט און מען האלט אין איין רעדן, אז מען קען אזש נישט הערן, ווו דער חזן האלט. פון מיטהאלטן מיט אים איז שוין אפגערעדט! — אדער ווי זיי אליין רופן אן אט די רעדערס בלשון סגי-נהור: מקהיל קהילות ודורש ברבים... — ער, עזריאל, האלט, אז זמן תפילה לחוד און זמן פוסטע דיבורים לחוד, נאך אזוי ווי זיי אויסבעסערן פילט ער זיך נישט אין כח, על-כל-פנים רוקט ער זיך אפ פון זיי: וואס ווייטער, וואס ווייטער. דורכגייענדיק פארביי דער מיר האט ער באמערקט עטלעכע יידן, וואס זעען אויס, ווי אורחים, ווי ארעמעלייט, הייסט עס. עס גיט אים אזש א קלעם ביים הארצן. אין דער היים, אין כארקאוו, איז ביי אים געווען ממש א חוק ולא יעבור: אן אורח אויף שבת! מיידן ס'איז נישט געווען כנמצא. אין יענע מקומות איז דער דאזיקער מין „אורח" אפט מאל נישט געווען כנמצא. פון זינט זיי וווינען דא, אין סאמארקאנד, האט ער נאך קיין איין מאל קיין אורח צום טיש נישט גענומען, ער האט שוין דווקא עטלעכע מאל וועגן דעם איבערגעשמועסט מיט זיין חלק-שני, אבער זי האט אים שמענדיק און אייביק געענטפערט איינס און דאס זעלבע:

— דו דארפסט ערשט ברענגען פרעמדע אורחים צום טיש? דו האסט דאכט זיך קיין עין-הרע דיין פארציע אורחים ביים טיש פון איין-דערפרי ביז אויפדערנאכט, צי ניין אפשר?

און גערעכט, ווייסט ער, איז זי. זי איז גערעכט, זיין חנה, ווי שמענדיק און אלע מאל. דאכט זיך קודשא-בריד-הוא אליין, ווען ער קען ביי אים פרעגן, וואלט ער אים אויך אין דעם פאל געזאגט און באפוילן:

— כל אשר תאמר אליך חנה, שמע בקולה!

ער האָט זיך ענדלעך מאַקע דערשלאָגן ביזן אייבערשטן ווינקל און האָט זיך געשמעלט דאווענען. ער האָט דאָס מאַל מקבל-שבת געווען מיט אַ באַזונדער דבקות און מיט אַ באַזונדער התרוממות-הנפש. ביי: „להגיד בכוכר חסדך ואמונתך בלילות“ און דערנאָך ביי: „גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור“ האָט ער זיך אפילו שטאַרק צעוויינט און האָט אַזוי אַוועקגעוויינט בדמעות-שליש אַ שפּאַר ביסל צייט, כאַטש שבת איז גאָר מסתם נישט רעכט צו וויינען, — שבת הוא מלזעוק —

די גאַנצע צייט פונעם דאווענען, — חוץ צו „בואי בשלום“ — האָט ער זיך אפילו קיין איין מאַל נישט אומגעדרייט פון דער וואַנט. ער האָט פשוט נישט געוואַלט, אַז עמעצער פון זיינע באַקאַנטע זאָלן באַמערקן זיינע פאַרוויינטע אויגן... ערשט ווען ער האָט דערפילט אין דער שטילקייט, אַז דער עולם איז זיך שוין כמעט צעגאַנגען, האָט ער זיך געלאָסן אויס-געדרייט מיטן פנים צו די מתפללים, געזאָגט „גוט שבת“ די איינציקע יידן, וואָס האָבן זיך אויך אַ ביסל פאַרשפּעטיקט אַזוי ווי ער, און האָט זיך בפסיעה-קמנה, ווי שבת פאַסט, געלאָזט גיין צום אַרויסגאַנג.

כמעט סאַמע ביי דער שוועל האָט ער דערזען שטיין אַ יונגמאַן. דער יונגערמאַן נעבעך איז געשמאַנען אומבאוועגלעך, פונקט ווי אויף „סמאָטר“. פאַרשטייט ער דאָך שוין, וואָס אַזאַ סאַרט שטיין אין געהאַקטע ווונדן באַמייט, גיט עס אים אַ שמאַך ביז אין דער זיבעטער ריפּ: אַן אורח! אַבער ער געדענקט גוט חנה'ס ענטפּער און די חכמים'ס רייד: עניי עירך קודמין... מבשרך אל תתעלם... און ער גייט פאַרביי זיך נישט אומקונדיק... יעדער שפּאַן בריט אים אין די פּיאַטעס, ווי ער וואַלט אַ באַרוועסער געמראָטן אויף ברענענדיקן פּריסעק, אַבער — יד לפה! וואָס קען ער העלפּן? הכל בידי שמים! מסתם איז דאָך דער רצון הבורא אַזוי... אין עצה ואין גבורה נגד ד'... גייט ער... און ער גייט אַרויס פון דער טיר —

און פּלוצלינג גיט אים אַ זעץ אין קאַפּ אַ רעיון:
— אַט דער ייד, נישט גענוג וואָס ער האָט זיכער געהונגערט אַ גאַנצע וואָך, האָט ער איצט מסתם נישט קיין כּוּס וויין אויף קידוש צו מאַכן! און וויין האָב איך דאָך גענוג! אַ בעכערל ראַזשינקעס-וויך איז שוין אויך אַ גאַנצע מעצאַצע?

ער קערט זיך האַסטיק אום אויף צוריק און שטרעקט אויס דעם פּרעמדן יונגמאַן די האַנט:

— שלום-עליכם אַ ייד. שעמט זיך נישט, זאָגט מיר דעם אמת: ביי זיך אין דער היים, וווּ איר וווינט ערגעץ, האָט איר אויף וואָס צו מאַכן קידוש?

שמואליק טייטלבוים שאַקלט מיטן קאַפּ אין דער ברייט:

— ניין, ער האָט נישט.

עזריאל גייט אַריין אין קוראָזש:

— וואָס רעדט איר? איר האָט נישט אויף וואָס קידוש צו מאַכן?

קידוש-היום איז דאָך מדאוריתא! אויב אַזוי טאָ קומט זשע מיט מיר! גיט אַ קוש די מזוזה און קומט, מילא קיין סעודה פאַרמאַג איך נישט אייך צו געבן, איך האָב פּרעמדע קינדערלעך ביים טיש, אָבער אַ כּוס וויין אויף קידוש — מיט אַלע כבוד'ן!

עזריאל האָט כלל פאַרגעסן אינעם „פּוסעים בו פּסיעה קמנה“ און ער האָט געמאַכט אַזעלכע ריזיקע שפּאַן, אַז דער אורח האָט קוים נאָכ-געהאַלטן נאָך אים. עזריאל איז געווען נתפעל פון זיין אייגענעם איינפאַל:
— קידוש! עפעס אַ שפּילעכל: זען, אַז נאָך אַ ייד זאָל מאַכן קידוש...

קידוש-היום מדאוריתא — עפעס אַ קלייניקייט?

ס'איז שוין געווען אַ שטיק אין דער נאַכט. דער וועג פון מאַכאַלאַ איז געווען זייער אַ ווייטער. די גאַסן זענען געווען פּוסט, ווי אום האַלבער נאַכט. אויף דעם טונקעלן טיפּן הימל האָט די פּולע לבנה מיט איר שבת-דיק-צעשטראַלטן פנים זיך געהאַלטן אין איין שפּיגלען אין אירע מילי-מיליאָסן שבת-ליכטלעך. זי שפּיגלט זיך אין אירע נרות של שבת, אָבער פון דעסט וועגן פאַרגעסט זי נישט צוצווינקען עזריאלן:

— איר גייט? גייט, גייט און האָט אַ גוטן שבת, אַ פּריילעכן —

און עזריאל האָט במילא אַ גוטן שבת. ער גייט און איז אגב אורחא

אין געדאַנק מצרף איין ישועה צו דער צווייטער:

— ...דאַרט כאַרקאָוו און דאָ חמשה-עשר בשבט און דאָ נאָך געגעבן

אַ יידן אַ כּוס וויין אויף קידוש... רבונא דעלמא כּולא, מיט וואָס האָב איך

זוכה געווען צו אַזוי פיל חסדים מיט איין מאָל?

ער גייט און דאָס ליכטיקע אויג פון דער האַלב-חודש'דיקער נאַכט שפּרייט פאַר זיינע פים פאַנטאַסטישע געמעלן, — אַזיאַטישער לבנה-מיראַזש, — איינגעטונקענע אין גאַלדענעם זילבער אַדער אין זילבערנעם גאַלד.

— באַרעכן נאָר — טראַכט עזריאל — די זון האָט בלויז אויף

עטלעכע טעג געעפנט איר גרויס אויג און שוין איז אין דרויסן געוואָרן אַזאַ

חמימה, ממש דושנע, שווער צו טראַגן דעם מאַנטל, פּונקט ווי איצט וואָלט

געווען חמשה-עשר-באב, נישט חמשה-עשר-בשבט... רבונא-של-עולם, ווען

וועסט דו אַליין, כּביכול, שוין עפענען דיין גרויס אויג, האָ? וויפל איז דער

שיעור זיך צו שפילן מיט אונדז אין זשמורקעס און אין באהעלטערלעך?
וויפל פארט? מיר זענען שוין מיד צו טאפן אין דער פינצטער און דיך ארומ-
זוכן מיט פארבונדענע אויגן —

אין שטוב אריין איז ער אריינגעגאנגען מיט א יומטובדיק גענגעלע
און האט האפערדיק א געשריי געטון פון דער שוועל:
— גוט שבת! גוט שבת קינדערלעך, גוט שבת!

און אויסדרייענדיק זיך „בואי בשלום“ צום אורח:
— קומט אריין יונגערמאן, קומט אריין נעענטער —
הנה האט שמיל און אויסגעלאָשן געענטפערט: „גוט שבת, גוט

יאָר!“ און האט מיט א לייכטן פאראיבל א טראכט געטון:
— איך אויף עזריאלס אַרט וואָלט היינט קיין אורח נישט געבראכט
מיט זיך... און נאָך גראָד היינט — אודאי און אודאי נישט...

עזריאל האט דערשפירט אירע געדאַנקען און דווקא ווייל ער האט
געפילט, אז גערעכט איז זי, האט דאָס אים ווי געטון. נישט אויפהייבנדיק
די אויגן אויף קיינעם, ווי א פארוינדיקטער, האט ער זיך אָנגערופן צו
קיינעם נישט:

— נו, וועלן מיר, הייסט עס, געבן דעם יידן א כּוּם וויין אויף קידוש...
אין דער היים ביי זיך האט ער געבען נישט אויף וואָס קידוש צו מאַכן
און קידוש-היום איז דאָך מדאורייתא —

שמואליקס עלנטער בליק האט מיט באהעלטענער קנאה א בלאַנדזע
געטון איבער די פנימער פון די בני-בית, איבערן צימער. ער האט גוט
באַמערקט דאָס באַלעבאַטישע צוגערוימטקייט און צוגעפּוצטקייט, דעם
שוין געגרייטן טיש און זיינע אויגן זענען געבליבן שמעקן אויפן צו-
געברוינטן דעכל פון דעם נישט אין גאַנצן צוגעדעקטן קוילעטש.

— אזוי איז דאָס — האט ער געטראכט מיט ווייטיק — עס זענען
נאָך דאָ יידן אויף דער וועלט, וואָס וווינען ווי מענטשן און לעבן ווי
מענטשן און עסן ווי מענטשן... אפילו ווייסע קוילעטשן אויך...

עזריאל, וואָס האט שוין געהאַלטן דאָס פּלעשל וויין ביים גאַרגל אויף
אַנצוגיסן פאַר דעם אורח א כּוּם, אז ער זאָל אַפּמאַכן קידוש און זאָגן „א
גוטן שבת“, — מסתם האט ער דאָך ערגעץ ווהיזן צו גיין, ווי דען

אַנדערש? — האט פּלוצלינג איבערגעכאַפט דעם יונגמאַנס גיריקן בליק,
וועלכער איז געווען צוגעשמידט צו דעם אַנטבלויזטן שטיקל חלה, און
ס'האט זיך ביי אים אַרויסגעכאַפט, אַליין נישט באַגרייפנדיק וואָס ער
האט דאָ ערשט געזאָגט:

— אפשר ווילט איר בעסער מאכן קידוש אויף חלה, קענט איר מאכן, פאר וואס נישט? צי עס וועט אונדז בלייבן א „מוציא“ מער, צי א „מוציא“ ווייניקער, — ס'איז נישט געפערלעך, מען קען בלייבן לעבן — שמואליק האט נאר געענטפערט מיט א שאקל מיטן קאפ. עזריאל האט גוט באמערקט, ווי בלאס חנה איז געווארן און ער האט איר אין הארצן אפילו ארויסגעגעבן דעם גערעכט אויך, אבער געזאגט איז פאר-פאלן. צוריק כאפט מען נישט. אזוי ווי נישט חנה, נישט קיינער פון די קינדער האבן זיך די גאנצע צייט נישט אנגערופן מיט קיין ווארט און בכלל נישט ארויסגעוויזן קיין סימנים פון לעבן, ווי זיי וואלטן געווען פון גיפס, אדער פון בראנזע, האט עזריאל אליין אנגעוויזן שמואליקן דעם עמער וווהין מען וואשט זיך, אים דערלאנגט א האנטעך און אוועקגע-לייגט פאר אים א חלה —

ביי א מויטער שמואליק האט שמואליק מאדנע-שטאמלענדיק קידוש געמאכט, נאך „מקדש השבת“ האט ער זיך צוגעזעצט אויף א שפיץ בענקל, צעשניטן דעם קוילעטש מחצה על מחצה, דאן האט ער זיך אפגעשניטן א קיילעכדיק ריפטל און האט אנגעהויבן צו בייסן פון דעם. דערזעענדיק דעם וויסמן חורבן, וואס דער פרעמדער ייד מאכט אן אין די הייליקע לחם-משנה און פילנדיק מיט דעם געזונטן קינדערשן חוש, ווי אומבאהאלפן דער פעטער עזריאל איז קעגן אט דעם שרעקלעכן אורח, האבן זיך די קינדער צו צוויי, צו דריי פארשלאגן אין די ווינקעלעך — ווי די ארעמע שעפעלעך, ווען א וואלף הייבט זיך אן דערנענטערן צו דער סטאדע — און האבן פון דארט ארויסגעקוקט מיט פינקלענדיקע און דערשראקענע אויגן:

— וואס וועט דא זיין? וואס וועט דא זיין?

עזריאל איז אין געהאקטע ווונדן געשטאנען לעבן זיין אורח, אויף זיינע ליפן האט געשוועכט א לייטזעליק שמייכלע, און ער איז יעדע רגע גרייט געווען ארויסצובאגלייטן אים פונעם הויף און פארשליסן די טיר הינטער אים, אבער דער אורח, א פנים, האט אפילו נישט געקלערט אזוי גיך זיך אויפצוהייבן. שמואליק האט מיט ציטערנדיקע פינגער אפגעשניטן איין ריפטל נאכן צווייטן, צו היפשע שטיקלעך געלייגט אין מויל אריין און מיט הילכיקן ציינער-געקלאפ געקייט אויף ביידע באקן. דאס פנים, פילט ער, איז אים צעשטאכן ווי מיט אנגעגליטע נאדלען. דאס איז פון די פינטלעכע בליקן וואס שמעכן אים פון אלע זייטן. כדי ער זאל נישט מוזן זיך אומקוקן אין א זייט אריין, קוקט ער מיט א שמארן בליק גלייך

אויף די פלעמעלעך פון די שבת-ליכט און די ציין דערווייל טוען זייער לאנג-דערווארטע ארבעט באמונה — זיי קייען און קייען און הערן גאר-נישט אויף צו קייען...

דאס פנים שמואליקס איז פארגליווערט, אבער זיין מה ארבעט האסטיק. ער פילט מיט אלע חושים, אז ער באגייט דא א שטילע רציחה. דער בעל-הבית, זעט ער מן הצד, נישט צונעמענדיק הלילה די אויגן פון די געל-רוימע פלעמעלעך, שטייט נאך אליין לעבן אים און שמייכלט, פונקט ווי פריער. ער שטייט, ווי א פאראליזירטער. אין שמואליקן צערייסט זיך דאס הארץ:

— וואס האט ער צו אט דעם יידן? אויב יענער איז א לייטישער מענטש און לאזט זיך, דארף מען אים קוילען ווו איז יושר? ווו איז מענטשלעכקייט?

אט הערט ער, ווי איין קינד זאגט עפעס דעם צווייטן קינד, מיט א קוים-איינגעהאלטענעם געוויין שעפטשעט ער אים אויפן אויער:

— זע נאר, ער עסט דאך טאקע אויף אן אמת —

דאס צווייטע קינד ענטפערט אים, אויך דורך טרערן, אויך שעפ-משענדיק:

— ער ווייסט מסתמא נישט, דער אורח, אז דאס איז אונדזער אלע-מענס להם-משנה —

שמואליק פילט, אז די פינגער ברענען ביי אים ווי אַנגעגלימע שפיוזלעך; דאס בענקל אונטער אים איז א ברעגענדיקע פייערפאן; יעדער ביסן, וואס ער לייגט אריין אין מויל אריין איז א שטיק סס, סס-המות; ער הרגעט, פשוט ער הרגעט מענטשן. ער פרוווט צונעמען די הענט פון די שיריים פונעם קוילעטש און וויל זיך בגוואלד אויפהייבן פונעם בענקל — עס גייט נישט! נישטא גאר דער כח אין דער וועלט, וואס זאל אים איצט קענען צווינגען איבערצולאזן אויפן טיש פון זיין חלה אפילו איין קליין ברעקעלע. די חלה איז אזוי זיס און אזוי געשמאק און אזוי פאר-שיכורנדיק און דאס ערגסטע איז, וואס זי איז געקעמטן געווארן אויף מאגניט, מיט קיין אייזערנע צוואנגען וואלט מען אים איצט נישט געקעמט אפרייסן פון איר, סיידן... סיידן, ווען מען נעמט אים אן ביים גארגל און מען צערייסט אים דעם בית-הבליעה אויף צווייען, אבער דער בעל-הבית, איז קענטיק, קלערט אפילו נישט אים אַנצונעמען ביים גארגל, ער שטייט אויף דעם זעלבן פלאץ וואס פריער מיט א פארגליווערט שמייכלעך אויף די ליפן...

פון א ווינקל האט זיך דייטלעך דערטראגן א געוויין פון א קינד, אבער ער קיינט ווייטער. ס'איז נאך דא אפשר א פערטל חלה און ער וועט בשום אופן נישט מוותר זיין אפילו אויף קיין איין כזית. א! עמעצער האט א זעץ געטון מיט דער טיר. דאס איז די באלעבאסטע ארויסגעלאפן פון דער שטוב, איידער דאס הארץ זאל אין איר פלאצן צוקוקנדיק. זי האט שוין נישט געקענט מער פארטראגן אט די קאלטע רציחה. גערעכט ווי משיח! אבער פאר וואס האט זי אים בעסער נישט צעשפאלטן דעם קאפ מיט יענער האק, וואס שטייט דארט אין ווינקל, איידער אים, אט דעם גולן, אפטרימן איר שטוב? ווידער וויינט א קינד, א, עס וועט שוין לאנג נישט דויערן ביי אים. נאך א ריפטל, נאך עטלעכע ריפטלעך, דאן די גאלדענע ברעקעלעך און ער איז שוין פארטיק! וויפל איז שוין דא זינט ער האט זיך אריינגעריסן אהער אין צימער אריין מיט זיין יארנלאנגער אויסגעהונגערטקייט? א יאר? צען יאר? ווידער דערטראגט זיך צו זיינע אויערן א שלוכצן פון א קינד. ער וואלט שוין אפשר געדארפט אויפהערן צו מעלה-גרה'ן. ער וואלט זיך געדארפט א הייב טון, ארויס פון דער טיר, אריבערשפרונגען דעם ליימענעם פלויט און אנטלויפן, אנטלויפן ווהיין די אויגן וועלן אים טראגן, אבער ער קען זיך שוין נישט רירן פונעם ארט. ער איז צוגעשמידט צום בענקל מיט שטאלענע רייפן. ער מוז שוין ענדיקן. איצט איז שוין אלץ איינס. ער וועט שוין מיט זיין אנטלויפן די עוולה נישט פארריכטן —

שמואליק טייטלבוים, א גריין-בלויער פון דעם שטילן קאנצערט, וואס האט זיך דא אין שטוב אפגעשפילט לכבוד אים, האט אנגעקלעפט אויפן גראבן פינגער די לעצטע פאר ברעקלעך, וואס האבן זיך נאך געוואלגערט אויפן טיש און האט זיי אראפגעטרעסלט אויף דער ארויסגעשיקטער צונג. דאן האט ער נאך א רייב געטון די שפיץ פינגער אין די פיסלעך פונעם טיש און האט בנשימה-אחת אפגעמרוקעט דאס בענטשן. און ערשט דאן האט ער, — צום ערשטן מאל פון זינט ער האט ביי אים פון דער האנט גענומען דאס מעסער אויף צו מאכן די ברכת-המוציא — זיך אומגעקוקט אויפן בעל-הבית. ער האט אים הכנה'דיק געזאגט „א גומן שבת" און „א יישר כח" און האט זיך ארויסגעשלייכט אין הויף אריין. דער באלעבאסט האט אים באגלייט ביז צום טויער, ער האט געוונטשן דעם אורח א גומן שבת, אים אויסגעמאלט ווי אזוי זיך ארויסצוקלייבן פון דעם לאבירינט ליימענע פלויטן און האט פארלייגט אויפן טויערל די מעשענע קליצמקע מיט די שארפע שפיצן.

עזריאל האָט זיך שוין איצט נישט געאיילט זיך אומצוקערן צוריק אין שטוב אַריין. דאָרט איז שוין איצט געווען אַלץ וואַכעדיק, אַלץ גשמיות'דיק, — אויס מלאכי-השלום, מלאכי-השרת, מלאכי-עליון — דורכגעטריבן! מיאוס פאַרטריבן! פון דער ווייטער משאיכאָנאָ, וואָס ביים אַריק, האָט זיך דערמאָנגן אַ צעצויגענע מעלאָדיע, וואָס ווערט געשפּילט פון עטלעכע פּייפּאָלן מיט אַ מאָל. די מעלאָדיע רופט אַרויס טרערן, זי דערמאָנט אינעם טרויעריקן „הלל"-ניגון פון די סדרים-נעכט. פונקט איבערן הייפל איז געהאַנגען אַ פּולע לבנה מיט אַ זעלטענעם סכר פנים יפות, — אַ סדר-נאַכט, נישט חמשה-עשר בשבט!

עזריאל ווינאַראָוו שטייט ביים פאַרשלאָסענעם טירל אַ פאַרלוירענער. פון זיינע אויגן רינען טרערן פון פאַרדראָס אויף זיך אַליין:

— גוואָלד געשריגן, פאַר וואָס האָבן מיר געגעבן דעם יידן דאָס שטיקל ברויט אַזוי בעין-דעה? שוין זשע זענען מיר שוין אַזוי נידעריק געפּאָלן? זיך אַזוי נידעריק אַראָפּגעקויקלט פון אַלע מדרגות?

ער האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ אויף דער האַנט, ווי מען פּאַלט תּהנון און האָט זיך ביטער צעוויינט —

שמואליק טייטלכויס, אַזוי ווי דער מכנים-אורח זיינער האָט פאַר-וואָרפן דאָס קייטל הינטער אים, איז ער שטיין געבליבן לעבן דער טויבער שוועל, ווי אַן איינגעגראָבענער. צווישן די ליימענע ווענט איז געווען טויט-שטיל, ווי אויף אַ בית-עולם און די פרעמדע לבנה האָט עפעס אויך געשיינט בית-עולמדיק און אויפן האַרצן איז אים אויך געווען פּריילעך, ווי אויף אַ בית-עולם. ערשט איצט, אַז דער פאַרהאַנג פון זיין היינטיקער פאַרשטעלונג האָט זיך שוין אַראָפּגעלאָזט, פילט ער מיט אַלע חושים, אַז ער האָט היינט, דווקא אום שבת, באַרויבט און באַגולט און פאַרשטערט דעם שבת און נישט אויף קיין קאַמאָוועס צעשטערט דעם שלום-בית ביי אַן אומשולדיקער יידישער פּאַמיליע, — פאַר וואָס? פאַר ווען? פאַר וועלכע חטאים? אויב יענער האָט יושר און רופּט אים מאַכן קידוש אויף אַ כּוּם, דאַרף מען דערפאַר ביי זיינע פּיצלעך קינדער און ביי פרעמדע קינדערלעך אויסרייסן דעם ביסן פונעם מויל?

עס גייט אים איבער אַ גרויל איבערן לייב, ווען ער דערמאָנט זיך אין די שטעכיקע בליקן פון די הונגעריקע קינדערלעך מיט די איבער-געשראַקענע אייגעלעך, וואָס זיי האָבן פון זייערע ווינקלען געשאַסן אין אים, אין דעם רוצח, אין דעם גולן, אין דעם קינדערמערדער...

ער הייבט אויף די אויגן צו דעם ווייטן הימל און צו דער קאלט-
בלומיקער לבנה און שעפטשעט:

— רבוננו של עולם, ווער בין איך און וואָס בין איך און וואָס טו איך
דאָ? און וווּ זענען מיינע אלע מייערע? דער טאָטע, די מאַמע, בתי-רהל,
די קינדערלעך... מיינע מייערע קינדערלעך...

אַלץ אין אים גיט זיך אַ דריי איבער און, אַט אזוי שטייענדיק בין
החומות, צעוויינט ער זיך ווי אַ קליין קינד...

עזריאל איז אזש דערצימערט געוואָרן — עמעצער וויינט דאָרט...
כהרף עין האָט ער צוריק צעעפנט דעם טויער און די צוויי פאַר פאַרווייניגע
אויגן האָבן זיך באַגענגט. די לבנה האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות
און האָט איבער די צוויי פאַרוואַגלטע יידן צעצויגן אַ בלוי-ווייסע חופּה.
עזריאל האָט אינסטיינקט וווּ דערפילט די סיבה פון דעם אורח'ס געוויין,
שמואליק האָט אינסטיינקט וווּ דערפילט די סיבה פונעם בעל-הבית'ס
געוויין, דער האָט געמאַכט אַ שריט צו דעם און דער האָט געמאַכט אַ
שריט צו דעם און מיט אַ מאַל זענען זיי זיך געפאַלן אויפן האַלדז און פון
זייערע אויגן האָבן פון דאָס ניי אַ פליין געטון זודיקע, בלומיקע טרערן...
... און די פאַרשעמטע נשמה-יתירה האָט פאַר ווייטיק און פאַר בזיון

נישט געוואָסט ווהין זיך אַהינצוטון —

נאָר די לבנה האָט מלכותדיק געשמייכלט:

... כבר היה לעולמים... אין כל חדש תחת השמש...

א סנאפ פונקען

די סילפאניע פון חפזון

פרייטיק נאך האלבן טאג, — עם האָט געמעגט, ווי זאָגט מען עס:
„דונערן און בליצן“, — פלעגט שלמה פיאַמיגאַרסקי ערגעץ ווהיין פאַר-
שוונדן ווערן און אַריינפאַלן אין שטוב אַריין אַ מידער, אַ מאַטער ערשט
נאָך ליכטצינדן. דער היימישער און אויך דער פרעמדער עולם האָט נישט
אויפגעהערט, יעדעס מאָל פון דאָס ניי, צו פרעגן קשיות:

— גוואַלד געשריגן, ווהיין ווערט ער עם פאַרפאַלן?

— און פאַר וואָס עפעס אַלע מאָל גראַד אין אַזא „עידנא דריתחא“,
ווי פרייטיק נאָך חצות, ווען אויף דער גאַנצער וועלט ברענט די הויט און
אַ פיש אין וואַסער ציטערט: „מען זאָל נאָר חלילה נישט קומען צו קיין
חילול-שבת“... ס'איז דאָך טאַקע עפעס אַ לאַדבר!

אַכער אַלע קשיות ואכעיות בנוגע דעם דאָזיקן „נעלם ווערן“ זענען
כסדר פאַרבליבן נישט פאַרענטפערט. שלמה האָט זיך אפילו די מי נישט
געגעבן אַט דעם אומאויפהערלעכן „העולם מקשין“ דוחה צו זיין בקש.
וויים איך וואָס, — ער האָט דערויף פשוט נישט געענטפערט און פטור
אַן עסק!

די ערשטע צייט, איידער מען האָט זיך צוגעוויינט צו אַט דעם געהיימ-
ניספולן אַנטרונגען ווערן פון דער שטוב אויף אַ האַלבן טאָג צייט, פלעגט
יוכבד — זעלבסטפאַרשמענדלעך, ווען קיינער פון די קינדער איז נישט
געווען אין שטוב, — צושטיין צו שלמה, איין מאָל פאַר אַלע מאָל:

— ווהיין איז דאָס איילעניש? ווהיין גייט עס אַ ייד אַוועק פון דער
שטוב פרייטיק ביי טאָג, ווען אויף דער בעל-הבית'טע פּאַלט די וועלט?
ווען אין שטוב איז דאָ צען טויזנט מינים אַרבעט? אין דער צייט, ווען די
גאַנצע וועלט יאָגט זיך אַהיים, וואָס גיכער קומען אין שטוב אַריין, אויף
וויפל ס'איז נאָר מעגלעך צוהעלפן דעם ווייב אַריינפירן דעם שבת, איז אין
אַזאַ מאַמענט קלעקט ביי דיר יושר זיך אויפצוהייבן און גיין אַפּשטאַמן
וויזמן כ'ווייס נישט ווהיין, כ'ווייס נישט וועמען... אדרבה, זאָג אַליין,
ווי איז דאָס געהערט געוואָרן, האָ?

שלמה פלעגט אויפמערקזאַם אויסהערן יוכבד'ס דברי-מוסר און אפילו
נישט געבנדיק קיין פינטל מיטן אויג איר גוטמוטיק ענטפערן:

— הער אויס, מיין ווייב, כ'האַב דיר שוין וויפל מאָל געזאָגט, אַז
מכּה מיין פרייטיקדיקן שפּאַציר זאַלסטו זיך בעסער נישט נאַכפּרעגן, ווייל

ס'איז במילא ארויסגעווארפן די רייד! זעקס און א האלבן טאג אין דער וואך געהער איך בשלמות צו דיר און צו די קינדער, אבער דעם פערצנטן האלבן טאג בין איך נישט קיין היגער... דער דאזיקער האלבער טאג געהערט ביז דער לעצטער רגע צו מיין געליכטער, אדער ווי ביי די פראנצויזן הייסט עס: צו מיין מעטרעסע —

— שוין געהערט, שוין געהערט! שוין געהערט די חכמה! איבערגע-
קייטס איז נישט געשמאק —

— איז נישט געשמאק — עס נישט! וואס קען איך העלפן?

— און וואס איז עפעס דער גורל געפאלן נאָר אויף פרייטיק?

— ווייל נאָר דאמאָלסט קומט זי אין שטאַט אַרײַן, פרייטיק איז איר

„עונה“ —

און עס האָט נישט געהאַלפן קיין נאַכקוקן און קיין נאַכשפירן, שלמה האָט אזוי קונציק געקענט ביימין די אויטאָבוסן, אָדער זיך מיטכאַפן מיט אַן ערב-שבת'דיקן פול-געפאַקטן טאַקסי פון „שרות“, אז קיין שום בריה אין דער וועלט וואָלט נישט געקענט זיין אזוי רירעוודיק ווי ער און סוף כל סוף פאַלן אויף זיינע שפורן.

און אזוי איז שוין געווען גלוי וידוע לכל באי ביתו, אז א גאַנצע וואָך, אויב מען טרעפט אפילו נישט שלמתן אין דער היים, קען מען על כל פנים ביי עמעצן געווייר ווערן: ווו מען דאַרף אים איצט זוכן, אָבער פרייטיק נאָך מיטאַג איז — והילד איננו! נישטאָ קיין שלמת אין ערגעץ! נישט דאָס ווייב, נישט די קינדער, קיינער — קיינער קען דאמאָלסט נישט זאָגן, ווו שלמה געפינט זיך איצט —

— און שלמה כשהוא לעצמו, ווו פלעגט ער זיך געפינען בשעת-

מעשה? ווהיין פלעגט ער עס טאַקע נעלם ווערן אויף אזוי פיל שעהין?
שלמה האָט ווירקלעך געהאַט א געליכטע צו וועלכער ער האָט געהערט דעם פרייטיקדיקן צווייטן האלבן טאָג מיט לייב און לעבן, מיט אַלע זיינע שאַרפע און טיפע חושים, — מיט זיין גאַנצן מהות! דער נאַמען פון דער דאָזיקער געליכטער זיינער איז געווען — די שטאַט תל-אביב, ווי זי קאָר-טשעט זיך, שוויצט און שרייט מיט קולי-קולות אין אירע ערב-שבתדיקע לעצטע ווייען...

די שיינע און פרעכטיקע און אייביק-פאַרפּוצטע שטאַט תל-אביב —

זה שמה וזה זכרה!

ער האָט זיך געמאַכט א מנהג, שלמה, יעדן פרייטיק נאָך הצות צו פאַרבלאַנדען אין אַן אַנדער קוואַרטאַל פון דער שטאַט, אַן אַ ווהיין און

אן א צו וועמען אַרומבלאָנקען אין די געדיכט-באַוווינטע „ירושלים-געם-לעך“ און זיך צוקוקן צו די פיבערדיקע הכנות, וואָס יידן און יידענעס מאַכן לכבוד דעם הייליקן שבת.

שלא במתכוון האָט זיך עפעס אַזוי באַקומען, אַז ער פירט אויס די צוואה פונעם נעים-זמירות-ישראל:

...סובו ציון והקיפּוה, ספרו מגדליה, שיתו לבכם לחילה, פסגו ארמונותיה...

און צוקוקנדיק מיט וואָס פאַר אַ מסירת-נפש און מיט וויפל שפיכת-דמים אָט די הכנות גייען צו, האָט ער כמו ווי געזאָגט צו דער שטאַט:
...ואעכּוּר עליך וואַראַך מסבּוּססת בדמיך ואומר לך — בדמיך חיי!

אַרומשפּאַנענדיק אַ פרעמדער צווישן פרעמדע אין אַ פאַרוואַרפענעם שטאַטוווינקל, האָט זיך שלמה געפילט, ווי ער וואָלט געווען אין גאַנצן אויס-געטון פון זיין חומר, — גברא ערמילאי! * ער האָט בשעת-מעשה כלל נישט געדענקט, אַז ערגעץ האָט ער אַ פרוי און קינדער; אַז ערגעץ-ווי קען מען אים; אַז ערגעץ ווייסן מענטשן ווער ער איז, — ניין! אָט דאָ אַ „בערי יהודה ובחוצות ירושלים“ האָט ער נישט געהערט צו קיינעם, נאָר צו דעם הייליקן כלל ישראל באּרתו מעמד, ווי ער „נעמט אַריין דעם שבת-קודש אין שטוב אַריין“. ער פלעגט אַרומגיין אַן אַנטציקטער, אַן עקזאַל-טירטער און ווי אַ טויט-דאָרשטיקער איינזאַפן אין זיך די קדושה-עילאה, וואָס ברויזט אין אָט די יידישע גאַסן און געסלעך פון זייער בהלה'דיק גרייטן זיך צו דער אויפנאַמע פון דער שבת-המלכה. און וואָס מער ער איז אַרומגעגאַנגען, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן זיין התלהכות און וואָס מער ער האָט געקוקט, אַלץ גרעסער איז געוואָרן זיין התפעלות.

און קדושה פון דער בחינה-העליונה האָט ער געזען באַשיינפערלעך אין יעדן ווינקעלע, ממש — על כל סביבותיו! אָט למשל זעט ער, ווי אַ פאַרפאַלק אין די מיטעלע יאָרן טראָגן אויף אַ שטאַנג, — ככתוב בתורת-משה, ווי אין פסוק שטייט: „וישאוהו כמוט בשנים“ — צוויי פול-אַנגע-פאַקעוועטע קוישן. און אַ הויז טראָגט ער אין דער פרייער האַנט אַ צוויי-ליטערדיקן בוטעל מיט עפעס אַ פליסיקייט — אפשר וויין אויף קידוש והבדלה? — און זי טראָגט אין דער פרייער האַנט אַ גלעזערנעם סלאַי מיט אַ ביסל האַניק אַדער בוימל, אַדער גאָר איינגעמאַכטס פון דיניע, מן הסתם אויף צו „פאַרדרייען אַ שטיקל קוגל“, אַדער עפעס אַ מין שטיקל מאַהינע

* אַ מענטש, וואָס פאַרמאַגט נישט גאַרנישט און געהער נישט צו קיינעם.

צי שטרודל, וואָס „מען זאל עס מעגן עסן אומגעוואָשן“. דאָס פאַרפאַלק
שפאַנט זיך בהרחה'דיק אין דער ברייט פון דער גאַס און מאַכט זיך גאָר
אַ קליינעם צימעס דערפון, וואָס דער אויטאָ וואָס פאַרט הינטער זיי מיט
ליידיקע קאַסטנס פון קרויט און פון פאַמידאַרן „רייסט זיך ממש אונטער“,
אַזוי הודעט ער און פייפט נעבעך און בעט זיך ביי זיי רחמים:

— גולנים, לאָזט מיך אַדורך! וואָס האָט איר זיך צעשפרייט איבער
דער גאַנצער ברייט פון דער גאַס, ווי ביים אייגענעם טאַטן אין וויינגאַרטן?
ס'איז ביי מיר אויך ערב-שבת. עס ברענט אויף מיר ממש די הויט. איך
דאַרף זיך נאָך היינט אומקערן דריי מאָל אַהין און צוריק פון דער באַזע
אין מאַרק אַריין און פונעם מאַרק אויף דער באַזע! האָט גאַס אין האַרצן,
טרעט אָפּ פונעם שליאַך אויף אַ מינוטקעלע...

אַבער דאָס עלטערע פאַרפאַלק גייט אַזוי אויך אָפּ מיט שוויים און
קען איצט נישט האַפן קיין גאַס אין האַרצן... אַז עס זענען נאָך בסך-הכל
געבליבן געציילטע שע'ה'ן ביז ליכטבענטשן, וויל ער גאָר, אַז זיי זאלן אים
האַפן גאַס אין האַרצן... אויב ער האָט טאַקע אַזוי שמאַרק קיין צייט נישט,
דער „בעל-תוקע" דאַרטן, זאל ער זיך ערגעץ אַ נעם טון אויף רעכטס אַדער
אויף לינקס און אויפהערן צו פאַרלייגן די אויערן מיט זיין גראַנער... נו-נו,
אַזאַ אַנשיקעניש! גלייך ווי נאָר אַט די גאַס איז אַ גאַס און גלייך אויף
יענער זייט ליגט שוין דער תהום. ווי אַזוי האָט אברהם געזאָגט צו לוט'ן:
הלא כל הארץ לפניך — הפרד נא מעלי!

דער סוף איז, אַז דער שאַפער זידלט זיך גוט אויס און מוז טאַקע
אַפּקערעווען פון הינטער די פאַרעקשנטע זקנים און זיך פאַרנעמען מיט
זיין „אַנגעפאַקעוועטן בוידעם" אין שכנישן געסל אַריין...

שלמה איז ביי זיך זיכער, אַז אין אַ וואַכעדיקן טאַג טראַגט מען נישט
קיין צוויי פולע קאַשיקעס פונעם מאַרק, — אַ האַלבער קאַשיק איז אויך
גענוג; און אויך דער שאַפער וואַלט אין אַ וואַכעדיקן טאַג אַזוי נישט
געזידלט קיין עלטערע מענטשן; אלא וואָס דען, אין דעם אַלעמען איז שול-
דיק דער קורצער אַמעס פון ערב-שבת —

איז דאָך דאָס קדושה!

און אַט זעט ער לעבן אַן אַפענער מיר ווי אַ יונגע, שוואַרצהנעוודיקע
פרוי מיט ווייסע אוירינגלעך און געל-ברוינע קרעלן — מן הסתם אַן איראַ-
קער יידענע, אַדער אַן עגיפטישע — צוואַנגט פיר קינדערלעך מיט אַ מאָל.
די קינדערלעך קוויטשען מיט סכנות-נפשות, — אפשר איז זיי די זיף
פאַרגאַנגען אין די אויגן, אַדער דאָס וואַסער איז אַזוי קאַכיק, — קיין

פינגער נישט אריינצושטעקן, אן קיין סיבה-נכונה רייסן זיך קינדער נישט אזוי דעם האלדז! — אָבער די מוטער האָט איצט נישט קיין צייט זיך צוצוהערן צו זייערע גוואַלדן, זי האַלט זיי פעסט אַלע צוזאַמען ביי די שוואַרצע העלדזעלעך, פונקט ווי זי וואַלט עס געהאַלטן די ווייסע האַנעכ-לעך נאָך כפרות-שלאַגן, — אָדער ווי אַ פרומער ייד האַלט די „ארבעה מינים“ שטאַרק צוגעקוועטשט איינס צום אַנדערן, כדי די ברכה זאָל גיין אויף זיי אַלע, עס זאָל חלילה נישט זיין קיין הפרד בין הדבקים, — און רייכט און רייכט און רייכט...

שלמה פילט זיך אויפן זיבעטן הימל פון איר אכזריות... מן הסתם — אזוי גלייכט ער באמונה שלמה — איז זי נאָר ערב-שבת פאַר נאַכט אַזאַ אכזרמע, ווייל פרייטיק פאַר נאַכט איז נישטאַ ווען צו זיין קיין בעל-רחמנות, — אין רחמים בדין!

אויפן ראָג צווישן צוויי בליענדיקע גערטנער, שניידט זיך אַריין מיט אַ געברום און מיט אַן אימפעט אַ האַלב-ליידיקער אויטאָבוס. עס שפּרינגען פון אים אַרויס פאַרשווינגן מיט פעקלעך און פאַרשווינגן אַן פעקלעך. איי-ניקע טראָגן ביכער: נייע, נישט קיין אויפגעשנימענע — מזון רוחני! אַנדערע טראָגן פאַרזיכטיק בוקעטן בלומען און נאָך אַנדערע — שפּיל-צייג פאַר קינדער. אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה — נאָך דער שווער-געהאַרעוועטער וואָך וויל דער עולם מסיים זיין בכי-טובּ וככי נעים: מיט אַ גוטן בוך, מיט בלומען און מיט שפּילעכלעך פאַר דעם קליינוואַרג. מען וויל אויף דעם קומענדיקן מעת-לעת אַרויסשטויסן די וואַכעדיקייט בשתי ידים, אַרויסשטויסן זי פון אַלע גרענעצן און פון אַלע פּאַזיציעס און דער עיקר — וואָס שנעלער! וואָס שנעלער איז אַלץ בעסער! אין אַלעמענס אויגן גליט: אומגעדולד, אימפעט, פרייד, — אומפאַרגלייכלעכע פרייד מיט דעם אַנגעלייגטן גאַסט, מיט דעם שבת.

דער שאַפּער געזעגנט זיך פאַר דער האַנט מיט אַן עלטערן מענטשן אין אַ בערעט און מיט אַ יונג, שיין, פאַרברוינט מיידל, — אַ פנים זיינע אַ טאַכטער. דעם מיידלס האַנט פאַרהאַלט דער שאַפּער אין זיינער לענגער אַ ביסל. דער אַלמער זאָגט אים מיט אַ פאַמערלעכען שמייכל:

— קום צו גיין מאַרגן אלישע, מיר האָבן צוגעגרייט אַ גוטן קוגל און אויך משקה לרוב... קומסטו צו גיין?

דער שאַפּער, מיט אַ הנעוודיקער שעמעוודיקייט און קוקנדיק בשעת-מעשה אויף דער טאַכטער:

— אבער ערשט נאך הבדלה... מיטן מאַטאַציקל... ס'איז דאָך שבת
און איר וווינט אזוי ווייט פון אונדז —
— גוט, זאל זיין נאך הבדלה. געדענק זשע, אז מיר ווארטן אויף
דיר! געב איבער אַ גרום דעם טאַטן —
פון אלע ווינקלען פון אויטאָבוס דערמאָגן זיך געשרייען פון די פאַסאַ-
זשירן:

— וואָס איז דאָס פאַר אַ הפּקרות? ערב-שבת פאַר נאַכט שמעלט מען
זיך אַוועק שמועסן אויף דריי זייגער שעה? און מאָרגן איז אייך דער מאָג
צו קליין? אנו געפאַרן זאל ווערן, אַדער גיי דיר אַראָפּ צו זיי און מיר'ן
שוין אַליין צושמעלן דעם אויטאָבוס ווהיין מען דאַרף —
דער שאַפּער גיט נאָך אַ מאָל אַ טרעסל דעם מיידלס האַנט און שרייט
אַרויס דורך זיין פענצמערל:

— איז אַפּגערעדט! מאָרגן תּחילת-נאַכט! שבת-שלום, שבת-שלום!
זיי זענען גערעכט... איצט איז נישט קיין צייט אויף לאַנגע שמועסן —
דער אויטאָבוס גיט זיך האַסטיק אַ רים פּונעם אַרט און לאַזט איבער
נאָך זיך אַ ווייס-כלויען קאַנאַט פון געפּלאַכטענע רויך-רינגלעך. דאָס
מיידל קוקט נאָך דעם אויטאָבוס ביז ער פאַרשווינדט, דאָן נעמט זי צו
ביים פאַטער דעם שווערן קויש און זיי לאָזן זיך שמידיק גיין אין אַ זייטי-
קער אַלייע.

שלמה הייבט אויף די אויגן צום הימל:

— רבּנו-של-עולם, דו ביסט גאָר קיין מענטש נישט, אויב דאָס האַרץ
ווערט אין דיר נישט צעגאַנגען פאַר ליבשאַפט צו דיין פּאַלק ישראל —
ווימער מיט עטלעכע גאַסן טרעפט שלמה אָן אויף אַ פייערלעכער
פּראַצעסיע: דאָס גייען צענדליקער תּימנער יידן פון זייער בית-הכנסת
— שוין אַפּגעדאַונט! די זון שטייט נאָך אין מיטן הימל, לויטן לוח איז
נאָך דאָ גוטע דריי שעה צו ליכטבענטשן, אַבער דאָס איז נאָר אַ חשבון
פאַר די אַפּגעקילטע אייראָפעאישע יידן, זיי זענען מאַטעמאַטיקער, זיי
מעסטן עס און וועגן עס דעם שבת-קודש אויפן זייגער, פּונקט ווי דער
קרעמער אין קליימל מעסט און וועגט זיין קראַם דאַרטן, אז עס זאל „כאַפּן
אויף אַ האַרעלע“, צום סאַנטימעטער און צום גראַם. זיי אַבער, די מורח-
יידן, טאַקע די עכטע שבעכטע אייניקלעך פון די אור-אַלמע בני-ישראל,
זיי פאַרשטייען נישט און קענען זיך עס גאָר נישט פאַרשמעלן, ווי אזוי
מען גייט טון אַ מצוה אָן דעם „ממהרים לבא“... למשל: מען האָט זיי
געוויזן אַ פּתח כּחודו של מחט אויף אומצוקערן זיך קיין ארץ-ישראל, זענען

זיי גלייך געווארן ממהרים לבא; צי נעמט למשל: מען האט זיי געגעבן א מצוה פון געבן און נעמען חופה וקדושין — זענען זיי פון די ממהרים לבא; און דעסט גלייכן אויך אין דעם פאל: מען האט זיי אנגעזאגט, אז צום זיבעטן טאג שיקט זיי צו דער באשעפער א גאסט פון זיינע גנוי-נסתרות, — א נשמה-יתירה, — קענען זיי נישט גלייכגילטיק זיצן און ווארטן ביז נאך דער שקיעה, ביז דער פאפירענער מעכאניזם — דער לוח, — וועט זיי אנזאגן די בשורה-טובה, אז דער גאסט גייט שוין, אז מען מעג שוין גיין אים מקבל-פנים זיין, ניין! זיי קענען זיך נישט דערווארטן אויף דער לעצטער מינוט, זיי גייען ארום דער מלכה אקעגן — כמו שכתוב: לכה דודי לקראת כלה — גוטע עטלעכע שעה פאר איר אנקומען! די זון, אויף איר משופעדיקן שפיגל, איז איצט אין פולן ברען. זי קילט אירע אנגעגליטע שטראלן אויף זייערע ווייסע לייזונגען כאלאסן אדער קאפאטעס צי קימלען אזעלכע, וואס בלאנקען און שעמערירן מיט זייער שבתדיקער ציכטיקייט; די ברייטע געשמריקטע גארמלען דערמאנען שטארק אין די כהונה-גדולה מלבושים; זייערע לענגלעכע פארברוינטע פנימער דערמאנען צייטנווייז אין דעם פארוואגלטן דור-המדבר, צייטנווייז אין די פון ווייט-געקומענע עולי-רגל און צייטנווייז אין די קלאנגדיקע „על נהרות בבל“ יידן...

שלמה איז, אליין דאס נישט באמערקנדיק, מגולגל געווארן אין א גאס, ווו כמעט יעדעס הייזל האט אין אונטערשטן שטאק א שפייז-געוועלכל. די זון האט שוין געמאכט איר מהלך בארג-אראפ. זעלמן ווו מען האט נאך געקענט זען אן אפן קלייטל. דאס רוב פון זיי זענען שוין געשטאנען פאר-האקטע, פארריגלטע, פונקט ווי מען זאל שוין צו זיי נישט דארפן צוקומען עד ביאת-המשיח...

ביי איין קלייטל האט זיך אן עלטערער ייד נאך געפארעט ביים געקא-וועטן לאדן. דער לאדן האט ווי אויף צו להכעיס בשום אופן נישט געוואלט אריינגיין אין דער ראם אריין. וויפל דער ייד האט אים נישט געקלאפט מיטן האמער, געמייסטרעוועט און געפרוומט אי מיט גומן, אי מיט בייזן אים אריינפאסן אין זיין שמענדיקן ארט, — איין מאל ניין! דער ייד נעכעך האט זיך און דעם געוועלכל פארשאלטן דאס געביין, ער האט אזש געקריצט מיט די ציין, פון אומבאהאלפנקייט האט ער שיער נישט געוויינט:

— דער פרייטיק-פארנאכטיקער שטן, זעט אויס, האט זיך דא מיט זיין טייוולאנישן שפיל אין „לאדנס“ און אין „ראמען“ פארלייגט, אז ער זאל היינט הלילה מחלל-שבת זיין... און וואס זאל ער דא טון? יא, וואס

זאל ער דא איצט אנהייבן צו טון? עס בלייבט אים נישט קיין אנדער אויסוועג, ווי נאָר איבערצולאָזן דאָס געוועלבל אָפֿן — כל דכפין, הייסט עס, ייתי ויכול! — און אַנטלויפֿן אַהיים... וואָס דען, ער וועט דאָ שבת-האַלטן? די אויטאָבוסן פאַרפֿאַרן שוין באַלד אין זייערע גאַראַזשן און ער דאַרף נאָך האָבן קיין גבעת-רמב"ם...

צוקוקנדיק דעם צער, וואָס איז געווען אויסגעגאַסן אויף אַט דעם יידנס פֿנים, האָט מען געקענט מיינען, אַז יענער געפינט זיך דאָ אויף אַן אונטערגייענדיקער שיף, אַלע פֿאַסאָזירן האָבן זיך געראַטעוועט און נאָר אים איינעם האַלט עפעס אַ נישט-גוטער צו פֿאַר די הענט און פֿאַר די פֿיס.

שלמה איז געשטאַנען פֿון דער ווייטנס און האָט זיך געשפיגלט אין אַט דעם יידנס צער, — הייליקער צער! ער איז אים באַמת מקנא, דעם יידן, אויף אַט דעם צער, אויף אַט דעם ערב-שבת'דיקן עגמת-נפשׁ.

— פֿאַטער אין הימל — שעפֿטשעט עמעצער אין אים — הלואי וואַלטן יידן כאַטש אַ צענט חלק ערלעך-געהאַלטן דעם שבת אַליין, ווי מען איז גזר פֿונם צו זיין אין דער קדושה פֿון דעם ערב-שבת... אַז עס זאל ביי אונדז נישט זיין: נכבדה שפחה מגבירתה —

ווי ער שטייט אַזוי און טראַכט, — ער האָט שוין גאָר געהאַט בדעה צוגיין צום „אומגליקלעכן“ יידן און אים פֿרווון העלפֿן מיט עפעס, — דערועט ער, אַז צו דעם צערייצטן יידן דערנענטערט זיך נישט דרייַסן אַ פֿרוי אין די מיטעלע יאָרן. די פֿרוי איז אַ וויילע געשטאַנען אומבאַשלאָסן, זי האָט צוגעקוקט, ווי דער ייד מאַטערט זיך נעבעך אויף אַרייַנצושמעלן דעם לאַדן און דער לאַדן פֿאַלט אים כסדר צוריק אויפֿן קאַפֿ. אַ היפשע וויילע האָט זי עפעס נישט געוואָגט זיך צו דערנענטערן למקום-המעשה, ווען ביי יענעם „גייט ממש דאָס בלוט פֿונעם האַלדז“, אַבער ענדלעך האָט זי זיך אַנגענומען מיט מוט, זי איז מיט קעזישע טריט אונטערגעקומען דעם קרעמער הינטער די פֿלייצעס און האָט מיט געבעט שטיל אַרויסגעבראַכט:

— פֿעטער, שמעלט אַראָפֿ אויף אַ וויילע דעם לאַדן און וועגט מיר נאָך אָפֿ: אַ קילאָ צוקער, אַ קילאָ ציכעלעס און אַ האַלבע קילאָ פֿוטער... אַנטשולדיקט מיר, וואָס איך האָב זיך היינט אויסגעקליבן אַזוי שפעט...

דער ייד מיטן משוגע-געוואָרענעם לאַדן אין די הענט האָט טיגריש אַ קוק געטון אויף דעם נייעם שטן, וואָס האָט זיך פֿון ערגעץ אויסגעריסן

אויף זיין קאפ און זיך אים געשמעלט אין וועג און האט מיט א פאר-
דעכטיקער רואיקייט דורכגעזויעט דורך די ציין:

— פאלגט מיר, גייט אוועק פון דאנען מיט גומן וועט איר/בעסער
מאכן... ווילט איר נישט אוועקגיין, הא? איה ווילט דווקא, אז איך זאל
איך אפגעבן א פארציע ווי מיר איז איצט אויפן הארצן...

— פעטער... אדון... דאס קינד האט ערשט געבראכט דאס געלט
אין שטוב אריין... איר ווילט מיר פארשמערן דעם שבת? באהענקט זיך,
ס'איז נאך דא אודאי דריטהאלבן שעה ביז ליכטבענטשן... איך בין דאך
אויך א יידיש-קינד... חוץ דעם בין איך דאך אייערער א שמענדיקער
קונה... כ'האב דען נישט געקענט קומען פריער מיט עמלעכע שעה, נאר
איך האב נישט געוואלט גיין אנגעמען ביי איך אן קיין געלט —

— האט איר יא געזאלט וועלן, האט איר נישט געזאלט וועלן, —
איך פייף אויף אייער געלט! איך בין אויך א ייד, נישט קיין שבת-גוי...
— אלע רומענישע גרוכיאנעס האבן דיר אוינעס און דעס זעלבן
מאניער פון רעדן, — באלד עפעס פייפן זיי...

— וועט איר א ברירה האבן זיך מיט זיי נישט משדך צו זיין, מיט
די רומענישע גרוכיאנעס, נאר מיט די פוילישע דויפקעס —

— וואס דען, איר זענט דאך נאך גערעכט... באלד עפעס פייפט
איר... וואס גייט אייך א שטייגער אן, וואס אן ארעמע יידישע מאכטער
וועט מארגן אין דער פרי נישט האבן וואס צו געבן די קינדער אויף
איבערבייסן?

און זעענדיק, אז דער קרעמער בריה'ט זיך נאך אלץ מיטן לאדן
און נעמט זיך ווייניק וואס צום הארצן פון אירע רייד, האט זי געמאכט
נאך א שריט געענטער:

— נו איך בעט אייך... דערבארעכט זיך... איך בין דאך נישט געקו-
מען צו אייך נאך קיין נדבה —

— משעפעט זיך אפ פון מיין לעבן מיט אייערע טובות... איך בין
איר שולדיק א דאנק דערפאר, וואס זי איז נישט געקומען בעטן קיין
נדבה —

די יידענע האט מיט א מאל אין גאנצן געביטן איר מאקטיק:

— גיט מיר דעם לאדן, אט וועט איר אומיסטן זען, ווי ביי מיר וועט
ער אריינגיין „כיעו ווסיאקיד"! אין „פאסיאלאק", אין קאמי א.ס.ר.,
האב איך געארבעט אין א שלאסעריי, זענען דארטן געווען אפשר צען

אזעלכע לאַדנעם, בין איך שוין געווינט צו זייערע קאפריזן. אן עק, ווייזט אים שוין אַהער!

דער רומענישער ייד האָט זיך מיטן לאַדן אין די הענט אויסגעדרייט צו דער פרוי. די פרוי איז דערפון שוין אַ ביסל דרייסטער געוואָרן: — זייט זשע שוין אויף אזוי פיל גוט און וועגט מיר אָפּ די פאַר זאַכן, וואָס איך בעט אייך. דאָ האָט איר דאָס געלט. פונקט וויפל עס קומט אייך. איר פאַרשפאַרט אפילו איבערצוציילן, איך וועל אייך נישט אַפּנאַרן... איר וועגט דערווייל און איך וועל אייך אַריינשמעלן דעם לאַדן. הא! עס וועט אייך דאַרט זיין טונקל? נו, וועל איך שוין דערנאָך... ס'איז נאָך דאָ גענוג צייט...

אַרויסגעגאַנגען פונעם קלייטל אַ שטראַלנדיקע מיט די פאַקעטלעך אין די הענט, האָט די פרוי זיי אַוועקגעלייגט אויף אַן איבערגעקערט פעסל און האָט זיך גענומען אויפהייבן דעם שווערן, געקאַוועטן לאַדן. איין אויגנבליק איז דער ייד — עפעס אַ פאַרשעמטער, ווי ער זאל דאָ נעמען שוחד — געשטאַנען און האָט צוגעקוקט, ווי די פרוי שטרענגט אַן אַלע אירע שוואַכע כוחות אויף אויפצוהייבן דעם לאַדן, דאַן איז ער צוגעלאָפּן צו איר און נישט קוקנדיק איר גלייך אין די אויגן האָט ער אַ בורטשע געטון:

— מען דאַרף נישט... גיט אַהער...

דאָס מאַל האָט דער ייד נאָר צוגעמראָגן דעם לאַדן צום פענצמער, ווי ער איז גלייך אַריין אין זיין רו אַריין. די פרוי מיט די פאַקעטלעך, וועלכע האָט אַ צופרידענע שוין געשפאַנט אַהיים, האָט צו אים אַריבער-געשריגן פונעם צווייטן טראַטואַר:

— זעט איר, האָ? דאָס האָט אייך גאָט באַלוינט דערפאַר, וואָס

איר האָט זיך געלאָזט איבעררעדן —

דער ייד, נאָך אַלץ עפעס אַ פאַרשעמטער, האָט פאַר זיך עפעס געברומט, נישט אויפהייבנדיק די אויגן פון דער ערד.

שלמה, פון זיין „רואה ואינו נראה/דיקער“ פּאַזיציע, האָט אַלץ געזען און האָט אַלץ געהערט און האָט זיך אַזש געריבן די הענט פאַר הנאה. פון אַלץ, וואָס ער האָט היינט געזען כּמשך פון זיין „שומ באַרץ והתהלך בה“ האָט ער געשעפּט פולע עמער מיט נחת. פון אַלצדינג האָט אויף אים געווייעט מיט הייליקן סוד... ער זעט באַשוינפערלעך, ווי אַזוי: „וכלהוֹן מתעמדין בנשמתין חרותין“; ווי אַזוי: „ואנפּאה נהירין בנהירו עילאה“... יא, גערעכט דער „זוהר“: רוא דשבת — איהו שבת!

ער הייבט אויף די אויגן צום הימל — ארווא! עס פאלט צו די נאכט,
 מען מוז אנהייבן אויסדרייען די האלאבליעס אויף צוריק. אבער ביז ער
 וועט נאך פאקן איין אויטאבוס און דעם צווייטן אויטאבוס און ביז ער
 וועט זיך נאך דערקלייבן אהיים, ווו וועט ער שוין ערגעץ מרעפן אן
 אפענע באד? ווו וועט ער שוין גיין טבילה לכבוד שבת? ניין, ער מוז זיך
 ערגעץ ארומוואשן איידער ער גייט אהיים, ווען ער זאל אפילו וויסן, אז
 עס וועט אים דערנאך אויסקומען דורכמאכן צו פוס אט דעם היפישן מהלך!
 און שלמה באשליסט ביי זיך אויפצוזוכן א באד —

אבער פרייטיק פאר נאכט דארף מען אין תל-אביב קיין באד לאנג
 נישט זוכן. פון אלע זייטן לויפן פארסאפעמע יידן מיט פארשוויצטע פנימער
 און מיט נאסע בארד און פיאות. ער שטעלט זיך אפ אין א קרן-זוית און
 באטראכט די בהלה מיטן געלויף, וואס קומען פאר ארום דער באד: פאטערס
 שלעפן פאר די הענטלעך איינגעשפארטע פעמפיקעס; וויסע-חברה/ניקעס
 שמייסן זיך ארום מיט אפגעשאטענע שוויץ-בעזעמלעך; מיט א זייט, ווי זיי
 וואלמן דא מעצען באגנבעט, שלייכן זיך דורך ווייבער מיט געדיכט-פאר-
 שליערטע קובליקעס און מיט פארפלאצטע באקן, — די הייליקע יידישע
 מאמעס, די אמהות! זיי שעמען זיך פאר לייטן ארויסצוגיין פון דער באד:
 צעפארעמע, צעפלאממע. קיינער קוקט אבער איצט נישט אין זייער זייט
 אריין. וועמען ליגן איצט אין קאפ אט די „קאקי חיורי“* —

און שלמה טראכט מיט אומבאגריפענע צעמער ליבשאפט צו אט די וויי-
 נענדיקע קינדער און צעבאלעוועמע „כלאפעס“ און צניעותדיק-שעמעוו-
 דיקע ווייבער:

— ניין, ניין, אן ערב-שבת/דיק מרחץ איז כלל נישט דאס זעלבע וואס
 א וואכעדיקע באד, און „זיך גיין אויסבאדן“ איז כלל נישט איינס און דאס
 זעלבע, וואס „זיך לויפן ארומוואשן לכבוד שבת“... אוי, איז ער געווען
 גערעכט, אונדזער ר' עקיבא —

...אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם, —
 אביכם שבשמים!

אלע פאר מינוט ווערט אויפגעפראלט די סקריפענדיקע טיר פון דער
 באד. די אריין, די ארויס. אין באד אריין לויפט דער עולם איינציקווייז;
 „פון אלע עקן וועלט“, און פון דארטן קומען זיי ארויס שיירות, שיירות. א

* ווייסע גענדולעך, אן אויסדרוק פון א תנא וועגן די ווייבער, בשעת זיי גייען פון
 טבילה.

פנים, אז בשעת דעם אַנטון זיך גרופירן זיי זיך און צעשיידן זיך שוין נישט ביז זיי קומען אויף יענער זייט מיר. גיט זיך אַ שפּאַר אַרויס די מיר פון אינעווייניק, פליט אַרויס אַ כאַפּטע יידעלעך, ווי אַ סנאַפּ פּונקען. ועדער ייד איז אַ פּונק, וואָס ברענט אַליין און צינדט אָן אויך יענעם. יעדער ייד איז אַ ניצוץ פון אַ גרויסער, פּלאַמענדיקער, כללית'דיקער נשמה, וואָס האָט זיך ערשט טובל געווען, כדי מקבל-שבת צו זיין בקדושה ובטהרה. שלמה באַצאָלט עטלעכע פּיאַסער און ווערט דורכגעלאָזט אין אַ הויכער פּירעקיקער שטיינערנער געביידע, וואָס שטייט נישט ווייט פּונעם הילצערנעם פּלויט און קומט אַרויס אין גאַס אַריין מיט שמאַלע כינעזישע אייגעלעך סאַמע הינטערן שמערן. אַריבערגעטראָטן די שוועל פון דעם גרויסן וואַשימער, דאַכט זיך שלמה, אז דאָס האָט אים אַ „נישט גומער“ אַריינגעוואָרפן אין כּף-הקלע. די קולות, וואָס טראָגן זיך דאָ פון אַלע ווינקלען, פאַרטויבן אַזוי דעם ערשט-אַריינגעקומענעם, אז ער לאָזט אָפּ הענט און פּיס און בלייבט שטיין ווי געפלעפט.

דער צימער איז זייער אַ גרויסער און איז באַלויכטן פון צוויי צינורות-האָר: פון דער זונשיין, וואָס שפּאַרט זיך דורך אַ וועג דורך די קאַזעמאַט-פענצערלעך פון אונטער דער סטעליע און פון די אַפּטע לאַמפּן אויף די ווענט. אויף טריט און שריט טרעפסטו אָן אויף אַ מיר און דאַרפסט זיך היטן מיט סכּנות-נפשות, אז עפענענדיק זי, זאָל דיר עמעצער בשעת-חדוה, אַט אַזוי אַ, צווישן יאָ און ניין, נישט צעשפּאַלטן דעם קאַפּ. און די מירן פירן אין פאַרשידענע יידישע „גן-עדנס“: אַ שוויץ אויף דעם גאַר-גאַר אַלמאַדרישן שטייגער: מיט אַנגעגליטע שטיינער, וועלכע מען איז כמעט נאָך אַנאָנד מכבד מיט שעפעלעך זודיק וואַסער, מיט אייבערשטע בענק, מיט ברייטע, פיל-בלעטערדיקע בעזעמלעך צום שטייטן זיך אין דעם וואַלקן פון בריענדיקער פאַרע און בכלל מיט אַלע פּישטשעווקעס פּונקט אַזוי ווי אין די אַלמע ניקאַלאַיעווסקע צייטן; און אַ שוויץ אַ מאַדערנע: מיט אַן עלעקטרישן רעגוליאַטאָר לעבן וועלכן עס טאַפּטשען זיך צענדליקער פאַר צעפאַרעטע פּיס און עס פאַרען זיך צענדליקער פאַר מאַזאַליעדיקע הענט: דער וויל מאַכן אַ ביסעלע קילער, מחמת „מען קען אין אַט דעם קאַלכאוויזן, שונאי-ציון, פאַרשרעט און פאַרקוילט ווערן“, און דער וויל מאַכן אַ ביסעלע וואַרעמער, מחמת „מען קען אין אַט דעם קעלער זיך פאַר-קילן, שונאי-ציון, אויף טויט“... ווייטער גייען מירן אין די וואַנעס, „ווי עס פּלויסקען זיך די נגידים און די שיינע יידן שוין דריי זייגער שעה, כאַטש נעם, — אַזוי זאָגט דער צעחושמער בעדער צו יעדן איינעם, — כאַטש נעם אַ קאַטשערע און שלעפּ זיי פון דאַרמ אַרויס פאַר די אויערן“...

ווייטער גייט איין מקוה-חדרל ווו ס'איז לייטיש און קיל א מחיה און די וואסער איז אויך „מענטשלעך“ און גלייך דערנעבן א צווייט מקוה-חדרל, ווו די מקוה איז קאכיק און „די יידן מיט די קאלטע נשמות“ ווערן דארט אפגעקאכט און אפגעזאטן און רויט-פארברענט, ווי „א חסידישער משאלנט“. ווייטער גייען דוש-צימערן און ווייטער גייען עטלעכע מרה-שחורה'דיקע וואש-צימערלעך, אבער די הויפט-שמחה איז דייקא און דווקא נאר אין דעם גרויסן וואשצימער. דא אייקען און אויקען אן א שיעור מענטשישע גופים: ווייסע און שווארצע און ברוינע און נאר א ביסל צונגע-ברוינטע און שטארק-האריקע און גלאט-לייביקע, — ווי א ליסענע אדער ווי א טעלער, גרויסע און קליינע, יונגע און אלטע און אט דער משונה-דיקער ערב-רב האלט אין איין שרייען און אין איין פילדערן און כאטש דער דאזיקער געפילדער איז עפעס א מין קאנגלאמערעט, א מין תערובות פון צענדליקער שפראכן, דאך איז דער תוכן פון אט די קולי-קולות תמיד און שטענדיק איינער און דער זעלבער:

— גוואלד יידן, ס'איז שפעט!

שלמה שטייט ביי דער טיר כמעט א טרוקענער, קיין פרייע שיסל איז במילא נישט צו קריגן, שטייט ער און קוקט אן אט דעם „דור הפלגה“, וואס רעדט אויף צענדליקער שפראכן און ארבעט אויף הונדערטערליי מינים ארבעט און וואס ווערט איצט געיאגט אין האלדז און נאקן פון איין און איינ-ציקן פחדיםדיקן אויסגעשריי: „גוואלד, ס'איז שבת!“ און שלמה איז כמעט זיכער, אז ווען מען זאגט זיי איצט אן די בשורה-טובה, אז ערגעץ גאר נישט ווייט פון דאנען האט א ווילקאן אנגעהויבן צו שפייען מיט פייער, אדער אז ערגעץ גאר נאענט האט אויפגעריסן אן אטאם-באמבע, וואלט עס זיי אלעמען דורך איין אויער אריין און דורכן צווייטן אויער ארויס, ווייל —

— יידן, וויפל איז נאך געבליבן ביז ליכטצינדן?

שלמה זעט, אז פון ארומוואשן זיך כדבעי למהוי קען שוין קיין רייד נישט זיין, — ווי אזוי? אז ער האט נישט קיין שיסל, ער האט נישט קיין האנטערך, ער האט אפילו נישט קיין שפיץ באנק, ווו מען קען זיך צוטויליען! וואס דען טוט מען? באשליסט ער גיין גלייך אין מקוה אריין, זיך טובל זיין און... און א סוף, אן עק! וואס קען ער העלפן? פון זיך מאכן?

אבער עס רעדט זיך נאר אזוי: „גלייך אין מקוה אריין“, — אפילו נישט גלייך האט מען אויך אהין נישט געקענט צוקומען. די לייטישע קילע מקוה, די „מענטשלעכע“, איז געווען אקופירט פון יינגעלעך, וועלכע האבן

זי באלייגט ווי די ווערעם און דורך די הארצרייסנדיקע גוואלדן האט מען קוים געקענט ארויסזען: הענטלעך, פימלעך, אפגעברענטע שטיקלעך פלייצע און... און מאַקע מער גאַרנישט! קיין לעק וואַסער אויף קיין רפואה האַט מען דאָרט נישט אַרויסגעזען.

ביי דער קאַכיקער מקוה איז שוין געווען שטילער אַ ביסל. דאָ איז שוין דער עולם צוגעגאַנגען מיט מער דרך-אַרץ: קודם אַריינגעשטעקט אַ שפיץ פּוס: האַ! — זיך דערקוויקט, הייסט עס... דערנאָך שיקט מען שוין דעם פּוס ביזן קנעכל און מען כאַפט אים שנעל אַרויס: האַ, האַ! — צוויי מאַל, הייסט עס, זיך דערקוויקט... אין מקוה, ביזן האַלדז, שטייען עטלעכע יונגעלייט מיט סמאַלע-פלעקן אויף די הענט און אויף די פּנימער, — אַ פנים מאַשיניסטן ערגעץ, אַדער טראַקטאָריסטן, — צי אפשר גאָר סאַמע אַריגינעלע נאַפּט-בויערער... ווער ווייסט זיי און ווער קען זיי? — און אויך עטלעכע עלטערע יידן. די דאָזיקע יידן זענען אַדער: אַזעלכע פאַרברענטע חסידים, וואָס האָבן שוין אפילו פאַרן גיהנום אויך קיין מורא נישט; וואָס ביי זיי צו זיין אַ „נידון ברותחין“ שפּילט אַזאַ ראָל, פּונקט ווי צעקוועטשן אַ פּלוי הינטערן קאַלנער, אַדער אַזעלכע זקנים, וואָס די טיפּע עלטער האַט שוין ביי זיי אַזוי פאַרקילט די בלוטן, אַז ממש זיי פּילן שוין גאַרנישט, געב זיי וודיקס, געב זיי קאַכיקס, געב זיי אפילו ברענענדיקן ספּירט צו טרינקען, — זיי איז שוין אַלץ איינס! דער אַלמגעבאַקענער גוף זייערער רעאַגירט שוין אויף גאַרנישט... די יונגעלייט רייבן האַסטיק אַפּ די פעטע פּלעקן, וואָס די זיפּ האַט זיי נישט געקענט אַפּמעקן; די אַלטע צעלאַזן און צע-קעמען מיט די פינגער די „מעטערדיקע“ פּיאות. אַלע טוקן זיך דאָ אונטער כּדת משה וישׂראל: אי די יונגע, אי די אַלטע. אַבער אַט שפּרינגען אַרויס פּון דער וואַסער צוויי „קעפּ“ און ביידע זענען זיי פּול מיט תּרעומות: דעם אַלטנס אַ פּיאה האַט זיך בשעת דער טבּילה איינגעפּלאַכטן אין דעם יונגנס משאַפּרינע און אַזוי ווי די האַר זענען ביי זיי ביידע נאַס, האָבן זיי זיך מאַקע גאַנץ באַלעבאַטיש אַריינגעדרייט און מען קען זיך נישט אַפּטשעפּען איינער פּונעם צווייטן, כאַטש נעם און צערייס די האַר מיט כּח...

הינטער דער טיר, זעט שלמה, איז ממש „הריגות“. אַ פּאַמער, אַן אַריענטאַלישער ייד, שלעפּט זיינע צוויי יינגעלעך אין דער שוויצבאַד און זיי רייסן זיך פּון זיינע הענט מיט סכּנות-נפּשות: זיי קלאַמערן זיך אין דער נאַסער פּאַדלאַגע, ווי די בלינדע קעצלעך אין דעם אַנגעוואַרעמטן שעניק. זיי בייסן מיט די ציין, זיי דראַפּען מיט די נעגל, זיי דרינגען מיט די פּיס — עס העלפּט זיי אַבער גאַרנישט. דער פּאַמער האַט זיי אַרויפּ-

געמאסקעט אויף דער אייבערשטער באַנק, ווי ער וואַלט דאָ געטראָגן אַ פּאַרל עופות צום שוואַט, ער כאַפט אַרויס פון אונטערן אַרעם דאָס אַרומ-געפליקטע בעזעמל און שמייסט און שמייסט, אַז עס גייט אַזש אַ רויד...

אין אַ צווייטן ווינקל, זעט שלמה, שטייט אַ טיפּער זקן. אודאי קיין עין-הרע אַ ניינציקער, — שאַצט ער אים אָפּ אין געדאַנק. ער האַלט אין זיינע צימערנדיקע פינגער אַ שיסל וואַסער און זוכט עמעצן מיט די אויגן. עס דויערט נישט לאַנג און ער שמעלט אָפּ זיין בליק אויף אַ יונגן, שמאַלט-נעם בחור — זיכער אַ זעלנער, איז זיך שלמה משער, אָדער אַ געוועזענער — און גייט צו צו אים:

— זונדעלע, שענק מיר אַ מינוט און זייף מיר אָפּ די פלייצעס... ווען איך בין געווען יונג, פלעג איך אליין אַנבאַטן יעדן איינעם —
— זיידעשי-לעבן, צו וואָס דאַרפט איר אַזוי לאַנג טענה'ן מיט מיר? איך וועל אייך זשאַלעווען מיין טרחה? זייט זיכער, הכל יהיה בסדר גמור. וויזט אַהער צו אייער האַנטעכל מיט דער זייף!

דער יונגער און זייער סימפאטישער בחור האָט קוים באַוווּן אַ פּאַר צו טון איבער דעם אַלטנעם רוקן מיטן אַנגעזיפטן האַנטעכל אַרויף און אַראָפּ, ווי דער אַלטער האָט ביי אים אויסגעריסן דאָס האַנטעכל פון די הענט:

— גיי דיר צו אַל די גוטע יאָר! פאַר אַזעלכע ידיים קיין עין-הרע האָב איך נישט קיין פלייצעס... ער מיינט, אַז ער אַקערט אַ פעלד, מיינט ער, אָדער ער פרעסט איין דעם אַספּאַלט אויפן שאַסיי... נו-נו אַ פּאַר איי-זערנע קליעשטשעס קיין עין-הרע, באַהיט און באַשירעמט זאַל מען ווערן! איך קען זיך אַזש נישט אויסגלייכן, ווי ער וואַלט מיך צעשרויפט אויף אַברים...

דער אַלטער איז מיט זיין שיסל צוגעגאַנגען צו אַן עלטערן יידן מיט אַן אויסגעווייקט פנים, וואָס איז געשמאַנען מיט איין אַקסל אַנגעשפּאַרט אין דער שוויציקער וואַנט און האָט מיט אַ שפּענדל, וואָס ער האָט ערגעץ-וווּ אַפּגעבראַכן, מיט אַ שטאַרק-באַישוב'טער מינע גערייניקט דעם שמוץ פון אונטער די נעגל. דער ייד האָט געלאָסן גערייניקט די נעגל און אויף זיינע דינע בלאַע ליפּן האָט אומאויפהערלעך אַרומגעפלאַטערט אַ שמיי-כעלע, וואָס איז בקול רם מכריז ומודיע דעם גאַנצן עולם: „ווער—ווער, אַבער איך הער שוין די וועלט פאַר אַ פּיאַמאַק" — מן הסתם אַ „יושב" ערגעץ, — האָט זיך שלמה משער געווען — אָדער אַ סטאַבילער „משניות-

לערנער". און דער שטאק-אלטער מאן האט זיך צו אים געווענדעט מיט דער זעלבער בקשה:

— אפשר איז אייך נישט שווער מיר א וויש טון די פלייצע... איך האב דא געבעטן איינעם א יונגמאן, האט ער פון מיר שיער די הויט נישט אראפגעשונדן, ממש ריסוק-אברים האט ער מיר געמאכט, איך בין קוים מיט ניסים ארויס א גאנצער פון זיינע הענט... הם! אזא מעשה... ביי א יידן זאלן גאר זיין עשיו'ם א פאר ידים! איז וואס בלייבט? מוט איר מיר די טובה?

דער ייד, אוועקווארפנדיק אין א ווינקל דאס אפגענוצטע שפענדל, האט אן עניוודתיקן שמייכל געטון:

— וויזט אהער, וויזט אהער, איר מענט זיין בטוח, אז איך וועל פון אייך די הויט נישט שינדן, איך בין נישט קיין גוי —

און דער „ושב" האט ווירקלעך גלייך דערווייזן, אז ער איז חלילה נישט קיין גוי. ער האט אזוי לייכט און מילד און צערטלעך און דורכגע-וויקט מיט עניווד געפירט מיטן האנטעכל איבער דעם אלטנס פלייצע, אז דער אלטער האט תיכף ומיד בכבודיק ארויסגענומען ביי אים דאס האנטעכל פון די הענט:

— האט נישט קיין פאראיבל אויף מיר, נאר איך פיל, אז איר האט היינט געפראוועט א תענית, כאטש ס'איז היינט נישט „שוכים" און דאכט זיך, אז נעכטן אויך, כאטש ס'איז איצט נישט „בה"ב"... ווענדיק, אז דער אלטער נעבעך נישטערט שוין ווידער צווישן דעם עולם און זוכט ארום מיט די אויגן א נייעם פלייצע-זויפער, איז שלמה צו אים צוגעגאנגען:

— אויב איר ווילט זיידעשי, וויזט אהער אייערע כלי-זין וועל איך א פרוו טון, אפשר וועט גראד ביי מיר דאס רייבעניש עולה-יפה זיין —
— א שאלה ערשט, צי איך וויל? אודאי און אודאי וויל איך! איך האב זיך שוין די אויגן אויסגעקוקט, פרעגט ער ערשט...

אז שלמה האט אים שוין אפגעשווענקט די זייף-בלאזן פון דער איינגעשרומפענער פלייצע מיט לעבלעכער וואסער און האט אים אומגעקערט די מכשירים זיינע, איז דער ישיש געווען צופרידן מיט זיין עבודה כיו גאר:
— מיין מאמע, עליה השלום, האט מיך דאכט זיך קליינערהייט אויך אזוי באלעכאטיש נישט ארומגעוואשן. מיט איין ווארט: א גרויסן יישר-כה! זאל אייך דער אייביקער העלפן, אז איר זאלט דערלעבן מיינע יארן און מען זאל אייך אייך נאך „געבן א פלייצע". יא, זאגט מיר יונגערמאן, און

ווי זענען אייערע תכסיסי-מלחמה? עפעס זע איך נישט ביי אייך: נישט קיין האנטעכל, נישט קיין שטיקל שיסל, נישט קיין סימן פון קיין זיף — איר זעט דאס אלץ נישט איבער גאר א פראסטער סיבה, ווייל איך האב טאקע נישט... איך האב זיך אהער אריינגעכאפט פארביי-גייענדיק...

— הערסט, שווייגט ער! וואס זשע שטייט איר און שווייגט? נעמט זשע מיינס! אלץ נעמט! ביז איך וועל זיך נאך אריינקוועטשן אין מקוה אריין, וועט איר נאך באווייזן זיך זיבעצן מאל ארומוואשן, צי איר גייט אויך אין מקוה אריין?

— ניין, איך בין שוין געווען. איר גייט אין דער קאכיקער, צי —

דער אלטער איז אויף אריין אין דער קפידה:

— וואס בין איך פון שטאל צי פון אייזן, אז איך זאל גיין אין דער קאכיקער? איך גיי שמענדיק אהין, ווהיין לייטישע מענטשן גייען, אין דער קילער, אבער זאגט עפעס אנדערש: מען קען דען צומרעמן אהין? דאס קלייננווארג האט זי באלאגערט ווי די שאף, איך ווייס באמת נישט. ווי אזוי מען שניידט זיך דורך א וועג...

פלוצלינג האט זיך אין גרויסן וואשצימער אריין ווי א שטורעמווינט אריינגעריסן דער בעדער און בפירוש אין אנטון און האט גלייך פון דער שוועל אראפ אנגעטהויבן צו ליארעמען און צו שרייען אויף קולי-קולות:

— גולנים, רוצחים! וואס האט איר צו מיר? ביז ווען זיצט מען דא, פרעג איך אייך? איך בין אויך א ייד, צי ניין? קריכט שוין א מאל ארויס פון דאנען! לאמיר שוין האבן דעם זכות אייך צו זען זיך אנטון! איר האט גאר נישט קיין גאט אין הארצן, ווי איך בין א ייד! און ראש זיך אויסדרייענדיק צו דעם קינדער-קנויל, וואס הויערט

אויף דער קילער מקוה:

— ארויסט ממזרים פון דאנען, ווארעם אט גים איך אייך אפ מיט

זודיק וואסער!

ווען שלמה שעמט זיך גאר נישט פאר לייטן, וואלט ער אזוי ווי ער שטייט און גייט ארומגעכאפט קושן אט דעם שיינעם יידן מיט דער קויל-שווארצער בארד פאר זיין מלא-טעמ'דיקן: „גולנים, רוצחים“, וואס ער האט ארויסגעבראכט בנשימה-אחת, גאר וואס פאר א פנים האט עס אין מיטן דרינען ארומכאפן קושן א פרעמדן יידן? ס'האט א פנים פון חווק און מען וועט אים ארומשמעקן מיט פעדערן... „וואס איז די גדולה מיט

אים? — וועט מען פרעגן איינער ביים צווייטן — וואָס האָט געטראָפֿן?
דער טאַמע האָט די מאַמע גענומען?"

ווען שלמה איז ענדלעך אַרויס אויף דער גאַס, האָט ער גלייך תּופּס
געווען, אַז איצט צו זוכן אַוועלכן ס'איז קאָמוניקאַציע-מיטל אויף זיך צו
דערקלייבן אַהיים, איז אַ ברכה לבטלה! אין האַלב תּל-אַביב איז שוין
פּאַלנע שבת און ס'איז שוין באמת באַלד, באַלד צייט צו צינדן ליכט. עס
בלייבט אים נישט קיין אַנדער ברירה, ווי נעמען די פּים אויף די פּלייצעס
און עולה-רגל זיין אַהיים, „פּיעשאַטשאַטס" *.

מיטן וועג אַהיים, דורכגייענדיק צענדליקער גאַסן און געסלעך, האָט
ער שוין געזען די מנוחה פונעם שבת רוען אויף אַלץ און אויף אַלעמען.
כמעט, אַז מען האָט קיין מענטשן נישט געזען אין גאַס: די מענער זענען
זיך צעגאַנגען איבער די הונדערטער בתי-תּפּילה און די פּרויען האָבן אַ
ביסל געכאַפט דעם אַטעם נאָך אַט דעם שווערן, טרחה/דיקן טאַג, וועלכער
הייסט מיט דעם זיסן-זיסן נאַמען „ערב-שבת". שלמה איז שוין נישט געגאַנג-
גען, נאָר געלאָפֿן — צו אים אַהיים איז געווען אַ גאַנץ פּיינער מהלך און
אין שטאַט איז שוין שבת מיטן פּולן מויל, כאַטש אויף די ווייניג-ליפּן פונעם
ים שמייכלט נאָך די זון. זי שמייכלט און זי זאָגט דעם גאַנצן לאַנד און דער
גאַנצער וועלט:

— אַ גוטן שבת, אַ גוטן שבת... איר זאָלט דאָ לעבן איינער מיטן
צווייטן באהבה ואהבה ושלוה וריעות, ווייל — שבת היא מלועוק...
פון יעדן פענצטער האָבן הייליק אַרויסגעפינקלט שבת-ליכט. אין דעם
רוב הייזער — לעבן די לייכטער — אַ שיינער בוקעט בלומען. פון אַלע
שולן און „מנינים", פּאַרביי וועלכע שלמהן איז אויסגעקומען דורכצולויפֿן,
האָבן זיך געטראָגן אין ראָזע-בלאַלעכן חלל-העולם פּוילישע לעבעדיקע
ניגונימ'לעך, רוישיקע לכה-דודי-מאַרשן און דבקות'דיקע אויסגעשרייען
פון „מזמור שיר ליום השבת". די שטאַט האָט ממש געביטן איר אויסזען.
מען האָט מיט פּאַרמאַכטע אויגן געקענט זען, ווי אַט דער גרויסער כּרך:
תּל-אַביב איז פּושט צורה ולובש צורה. אַ שטיקל בעל-נפש האָט גלייך
געקענט דערשפּירן, ווי די אַזוי געגאַרטע און אַזוי לאַנג דערוואַרטע נשמה-
יתירה איז ממלא מיט איר נישט-היגן זי ווהר אַלע ווינקעלעך פון דער
ריזיקער שטאַט און די וואַכעדיקע נשמה, די פּאַר'עסק'מע און פּאַרהאַוועמע,
באַהאַלט זיך בחורין ובסדקין ביז יידן וועלן אויסלעשן דאָס הבדלה-ליכט

אין די שיריים פונעם כוס און אפזינגען אלע זמירות למוצאי-שבת מיט אלע „אליהום“ מיט אלע „אל תירא'ם“ און אפילו אפואגן די פרשה פון „וישלח יעקב מלאכים...“ די שמאט איז מיט איר גאנצן אינווענטאר, מיטן באוועגן-לעבן און אומבאוועגלעכן, אריבערגעגאנגען אין אנדערע הענט, אין די ליבע, צארטע, הייליקע הענט פון דעם ליידישאפטלעך-געליבטן שבת-קודש!

דער מערב-האריזאנט האט נאך געפלאמט מיט א מאטן, זיך מיט אש באדעקנדיקן פלאם, אבער איבערן קאפ איז שוין ווי א זעלטענע חופת-כבוד געהאנגען א טיף בלויער הימל, מוכן ומזומן זיך אנצוהענגען די מילי-מיליאסן בריליאנטענע אוירינגלעך, וואס א גרויסער עמעצער וועט אים דא באַלד אויפהענגען פון ברעג צו ברעג...

ווען שלמה האט זיך א פארסאפעטער באוויזן אויף דער שוועל פון זיין שטוב, האבן שוין אויפן טיש פון לאנג פייערלעך געברענט די שבת-ליכט. אין שטוב איז קיינער נישט געווען חוץ יוכבדן, וועלכע האט זיך ביי זיין אריינקומען אויפגעהויבן פונעם בענקל אויף וועלכן זי איז געזעסן און האט געקוקט דורכן פענצטער. זי איז געשמאנען אויף איר אַרט און האט שווייגנדיק באטראכט איר באשערטן. שלמה האט זיך עפעס געפילט נישט מיט אלעמען אונטער איר שווייגנדיקן שטיל-פאראיבלידיקן בליק, אבער כדי זי זאל דאס הלילה נישט באמערקן, האט ער זיך אליין צוגעגעבן קוראזש:

— א גוט שבת! א גוט שבת! און ווו זענען ערגעץ די קינדער? די בנים?

יוכבד, מיט א ליבלעכן סארקאזם:

— און ווו וואַלסט דו געוואַלט זאָלן זיי איצטער זיין? אויך דאָרט ווו דער פאָטער זייערער? זיי האָבן אַלין געוואַרט אויף דיר און געוואַרט און צום סוף, אַז זיי האָבן געזען, אַז דו ביסט אַ פנים ערגעץ אונטערוועגנס פאַרבליבן אויף שבת, זענען זיי אליין אַוועק אין שול אַריין... מען קער דאָרטן שוין איצט זיכער האַלטן נאָך „ברכו“...

— אויך אַ געשעפט! וועלן מיר דאָס מאַל גיין ערגעץ אַנדערש —

— און וואָס מיינסטו איז ערגעץ אַנדערש? האָט מען געוואַרט אויף

דיר? מען האָט שוין זיכער אין אַלע מקומות-קדושים אַפּגעדאַונט.

— קיין גרעסערע דאגה זאָלסטו נישט האָבן! וועלן מיר צוגיין צו

די בעלזער. דאָרט בין איך זיכער, קלערט מען נאָך אפילו נישט פון צו

דאָווענען מנחה —

— אויף מיינע שונאימ'ס קעפ! פאלג מיך א גאנג אַזש צו די בעלזער...
 ס'איז דאָך אודאי די צווייטע שטוב... און דאָ וועלן די ליכט דערווייל אויס-
 גיין, וועט מען שוין עסן אין דער פינצטער —
 שלמה האָט אַריינגעכאַפּט זיין ברוגז ווייבל אין זיינע שטאַרקע אַרעמס
 און האָט זי באַרוואַיקט:

— נישט געזאָרנט, יוכבדל מיינס! עם וועט זיין ליכטיק! עם וועט
 אם ירצה השם ביי אונדז און ביי אַלע יידן זיין ליכטיק אין אַלע ווינקער-
 לעך... וואָס שמויטו און קוקסט מיך אָן ווי אַ בייזווונדער? געב מיר שנעל
 וועש און דעם שבתדיקן אַנצוג מיטן באַשמערנטן שניפס, נאָר לעבעדיקער!
 רירעוודיקער!

— וואָס? איצטער וועסטו זיך נאָך אָנהייבן אַנטון? איך בין דיר
 מבטיח, אַז ווהיין דו זאָלסט שוין נישט גיין דאווענען, וועסטו שוין אַנקומען
 צו „עלינו“... אַם וועסטו אומיסטן זען —

— נאַרעלע, וואָס זשע איז דאָ דער אומגליק אַזוי גרויס? ס'איז בעסער
 — זאָגט די וועלט — אַנקומען צו „עלינו“, איידער חלילה צו אַ מענטשן...
 צו אַ מענטשן אַנקומען איז בימער, אַבער צו „עלינו“ — „פאַטשעמו
 ניעט? * ווייז אַהער, ווייז אַהער לעבן מיינס, דער שבת איז גענוג גרויס.
 עם וועט אם ירצה השם קלעקן צייט אויף אַלץ, אויף אַלץ, אויף אַלץ...
 יוכבד, שוין ווייכער אַ ביסל:

— אַבער וואָס פאַר אַ מעס האָט זיך איבערטון, נישט האַבנדיק זיך
 פריער אַרומגעוואַשן?
 — שוין געוואַשן, שוין געוואַשן, דערלאַנג שוין גיכער, שמוי נישט!
 שוין געוואַשן. איך בין געווען אין באַד —
 יוכבד בלייבט שטיין אין מיטן צימער מיט זיין גאַרדעראַב אין די
 הענט:

— ביסט געווען אין באַד? אָן אַ האַנטעך? אָן זייף?
 — ס'איז געווען, ס'איז געווען — אַלץ איז געווען כסדר גמור און
 פּרעג נישט צו פיל קיין קשיות, ווייל סתם מקשה —
 יוכבד, צוקוקנדיק ווי ער טוט זיך אָן שמויענדיק אויף איין פּוס און
 טרעפט נישט מיטן פּוס אין דעם הויז-אַרבל, פּרעגט אים מיט אַ לייכטער
 איראַניע:

— דו דערציילסט אפילו נישט, וואָס עם מאַכט דיין געליכטע?

— ווען האב איך שוין געהאט צו דערציילן, אז איך קום ערשט אריין?

— איר צוג האט נישט פארשפעטיקט? האסטו כאטש נישט געדארפט לאנג ווארטן אויף איר?

— חם וחלילה! איר צוג פארשפעטיקט קיין מאל נישט. זי און איר עקיפאזש זענען אלע מאל פינקטלעך ווי א זייגער —

— הייסט עס, אז ס'איז ביי איר הכל בסדר?

— בסדר גמור, טייבעלע מיינס! אויף דיר געזאגט געווארן! שא, ווייסטו וואס? אויף אונדז ביידע געזאגט געווארן אזא סדר און אזא פראכט, ווי ביי איר איז —

(א) „קוצו של יוד“ פון א פילבענדיקן ראמאן, וועלכן דער מחבר פארטיקט ארויס צום דרוק.)

„דער רבי האט געהייסן פריילעך זיין“

עם איז אין גאנצן געבליבן א פאר טעג צו די אקטאבער-יומטובים. נישט קוקנדיק אויף די טאג-טעגלעכע שלעכטע וועטערס האט קיעוו געקאכט מיט די הכנות צום זעכצנטן יוביליי פון דער אקטאבער-דעוואַ-לוציע. דער געשפענסט פונעם פארציאריקן הונגער, איז שוין לאנג פאר-שווונדן. אייניקע פלעגן שוין אפילו ברוגז ווערן ווען עמעצער פלעגט זיי דערמאנען, ווי אזוי „בימים ההם“ פלעגן זיי זיך טרעסלען איבער א פארדארט סוכערל, פונקט ווי א געזונט-געוואָרענער טשאכאמניק, איז א שונא יענעם וואָס דערמאנט אים, ווי אזוי ער האט א מאָל, נישט היינט געדאכט, געשפיגן מיט בלוט... דאָס גאנצע לאַנד איז געווען געגליכן צו א חולה, וועלכן מען האט נאָר וואָס אַרויסגעלאָזט פונעם שפיטאָל... ער לויפט, ער שפּרינגט, ער וואַרפט זיך אויף אַלע זייטן, ער וויל על רגל אחת אויסמאָנען ביי דער וועלט אַלע פאַרגעניגנס, וועלכע ער האט אָנגעווירן, זייענדיק צוגעבונדן צום בעט. די שטאַט האט שעמערירט מיט אירע יום-טובדיקע תכשיטים, מיט איר אַקטאָבער-צירונג. ס'איז נישט געווען דער גאָניק, אויף וועלכן עס זאָלן נישט האָבן געהאַנגען קיין רויטע פּענער, לאַזונגען און בילדער פון מלוכה-מיטגלידער. אַלע הייזער האָבן געמוזט זיין צוגעפּוצט. אַלע ביימער, אַלע פּלויטן, אַלץ האט געאַטעמט מיט באַנני-אונג, מיט פּרישקייט. נאָר דער רעכטער האַרמידער איז געווען אויף קרעש-טשאַטיק. אויף יעדן הויז איז געווען אויסגעטיילט א באַזונדער קאַמיטע, וועלכע האט געהאַט צו זיך אַלס „פּראָפעסאָר“, ביי וועמען מען זאָל קענען זיך שוואַל-עצה זיין, א ספּעציאַליסט, א דעקאָראַטאָר. ריזיקע בילדער, די שענסטע פון די בילדער-גאַלעריעס און פון די מוזיען, האָבן באַצירט די גאַסן. די מיטגלידער פון דער פּאָליט-ביוראָ, געמאַלט אין זייער נאַמיר-לעכער גרייס, האָבן אייפּערדיק אַראָפּגעקוקט פון די פּאַרטערען, אַכטונג געגעבן, אַז עס זאָל אַלץ זיין ווי עס דאַרף צו זיין. הונדערטער לאַסט-מאַשינעס האָבן אין אַלע עקן שטאַט צעפירט בלומען אויף יום-טוב און באַזונדערס: אין די מאַגאַזינען, אין די אינסטיטוטן און אויף די צענטראַלע גאַסן, אויף צו באַצירן אַלע גאַנקעס. אין די מלבושים און אין די שייך-מאַגאַזינען איז געווען אַזא געדראַנג, אַז מען איז שיער נישט דערשטיקט געוואָרן. אין די שפּייז-מאַגאַזינען האָבן מענטשן איינגעקויפט פּולע זעק מיט אַלערליי פּראָדוקטן. די פּאָליצעס האָבן זיך ממש געבראַכן אונטער

דער לאסט פון די פארשידנסמע שפייזן און נאשערייען. אלץ איז געווען בשפע. עם האט זיך שוין גארנישט געגלוסט צו עסן, דאס אויג איז געווען זאט בלויז פון זען. די שטימונג אין גאס איז געווען זייער א געהויבענע. די שמאט האט זיך געקליבן צו יומטובן דריי מעג נאך אפאנד: דעם זעקסטן, דעם זיבעטן און דעם אכטן, און א טייל מענטשן האבן זיך נאך אפגעזאגט פון דעם קומענדיקן אפרו-טאג, אכי צו האבן דעם ניינטן אויך א פרייען, אסרו-חג דאסרו-חג... אלע פנימער האבן געלויבטן מיט פרייד און מיט גליק: די רעוואלוציע פראוועט די זעכצנטע אימעניעס; פיר מעג וועט מען נישט דארפן אַנקוקן, נישט דעם סטאַנאַק, נישט די קאַנטאַר; עסן האט מען אויך איינגעקויפט; אַנגעטון איז מען אויך מער-ווייניקער צו דערליידן; און אין טאש איז נאך אויך געבליבן א צוואנציק רובל-שטיק אויף נאשערייען — נו, קען מען דאך שוין טאקע לכל הדעות גיין א טאַג... קומט דער אכטער נאָוועמבער אויף דער נאכט, פראוועט טאקע קיעוו א קארנאוואל אויף דער צענטראלער מאגיסטראל פון שטאט. אין דער עלעקטרא-סטאַנציע איז דער סעקטאר „קרעשמאטיק“ אויסגעשלאסן. געוויינלעכע באלויכטונג איז אין אזא אויסערגעוויינלעכן אָונט, טרוף ווי חויר. די פינצטערניש — כאַטש שנייד זי מיט אַ מעסער, געדיכט און קלעפיק. צענדליקער פראַזשעקטאָרס וואַרפן סנאַפּעס ליכט אין שוואַרצן חלל אַרײַן. עם זאַמלען זיך צונויף הונדערטער-טויזנטער מענטשן. צענדלי-קער אַרקעסטערס שפילן פון די גאַנקעס אַראַפּ, און דער עולם טאַנצט... עם טאַנצן אויך די וואָס זענען איינגעשטעלט מיטן קאַפּ, וואָס זייער לעבן הענגט אויף אַ חוט-השערה, און מען קען אַ ליאָדע מינוט קומען נאָך זיי, איינזעצן אויף שיינע עטלעכע חדשים, און דערנאָך זיי פאַרשיקן אויף היפּשע עטלעכע יאָר. עם טאַנצן אפילו אַזוינע, וואָס שמאַכטן אַלע זייערע יאָרן פון הונגער, לעבן נאָר פון די געציילטע עטלעכע רובל, וואָס מען גיט זיי געהאַלט. נאָר אַזוינע זענען אַבער דאָ זייער ווייניק, טאָקע ממש יחידים. דאָס רוב מענטשן ווילן נישט שמאַכטן און ווילן נישט הונ-גערן און מען גנבעט. דער דאָזיקער מין גניבה איז אַבער נישט פון דעם סאַרם גנבות, אויף וועלכע מען האַט אַנגעזאָגט אין דער תּורה: „לא תגנוב“, אָדער פאַר וועלכע מען לינטשט אין אַנדערע לענדער. נײַן! דאָס איז אַ מין זעלבסטפאַרשטענדלעכע, זייטיקע הכנסת, וועגן וועלכער עם ווייסן די באַלע-באַמים, וועגן וועלכער עם ווייסט די גרויסע נאַטשאַלסטווע, וועגן וועלכער עם ווייסן די „פאַטערס פונעם פאַלק“, נישט מער, ס'איז אַ מין הסכמות דערביי: שמור לי ואשמור לך. והעיקר: דער ענין איז אַזוי זעלבסטפאַר-

שמענדלעך און נאטירלעך, אז מען רעדט אפילו נישט דערפון! קומט אָן אַ מענטש, וואָס האָט נאָך אַ פאַמיליע, אויף אַ פּאַסטן פון 150 רובל געהאַלט, פאַרשטייען אַלע, פון גרויס ביז קליין, אז ער מיינט נישט די אָפיציעלע 150 רובל, נאָר די אומאָפיציעלע טויזנט פינף הונדערט רובל. אַלע ווייסן דאָס, אַלע פאַרשטייען, אז אַנדערש קען דאָס נישט זיין, אז גאָט אַליין האָט אַזוי געהייסן, אַבער — מען מאַכט מיט אַ שווייג, ש—שא! כאַמאַ פאַקרישקאַ! „הכל יודעים, למה כלה נכנסת לחופה אלא כל המנבל פיו“... און אז עס קומט צו דער „אויסצאלונג“, מאַכט יעדער אָן אַנשמעל, אז דאָס נעמט ער אָפּ די איינציקע גראַשנס פון וועלכע ער עקזיסטירט. יעדער ביי זיך רעדט זיך איין, אז ער האָט אָפּגענאַרט דעם צווייטן און מען גנבעט ווייטער צו ביסלעך. עס פאַרשטייט זיך, אז מען קען אַריינפאַלן, אַבער דערפון טאָר מען נישט קלערן, דיה לצרה בשעתה. אויב מען זאָל וועלן נעמען אויפן קאָפּ, וואָס עס קען געשען, אויב מען וועט זיך פאַקן, דאָן איז — שבקת חיי לכל בריה! דאַרף מען נישט חתונה האַכן; טאָר מען נישט ברענגען קיין קינדער אויף דער וועלט; דאַרף מען זיך דאָס לעבן נעמען און אָן עק! אלא וואָס דען? מען טאָר נישט טראַכטן, — לעב, אַזוי לאַנג ווי עס לעבט זיך, און אז דו וועסט זיך פאַקן, וועט אַ צווייטער קומען אויף דיין אָרט און דו וועסט גיין שלאָפן. זיי זיכער, דער דאָזיקער כּף-הקלע-דיקער מאַכאָוויק וועט זיך איבער קיין איין שרייפּעלע חלילה נישט אָפּ-שמעלן! דער דאָזיקער מענטשן-קאַנווייער, אָט דער אימה'דיקער גלגל-החוזר פון לעבעדיקע נפשות וועט מאַריך-ימים זיין פונקט אַזוי פיל, ווי די ראַטנמאַכט אַליין, ווייל ס'איז האַ כּהא תליא וחוזר חלילה... היינט טאַנצסט דו אויפן קבר פון דיין פאַרגענגער, אין אַ שטיקל צייט אַרום, אז דו וועסט אַריינפאַלן, — זאָג נישט „חלילה“, שוטה דו, דו מוזסט אַריינפאַלן! ווען דו זאָלסט אפילו זיין מיט הונדערט קעפּ און מיט אַ מיליאָן פאַר אויגן, וועסטו זיך נישט אַרויסדרייען פונעם חלף וואָס הענגט איבער דיר און איבער אַלע פון דיין גלייכן! — וועט עמעצער אַנדערש טאַנצן אויף דיין קבר... ביידע זאָכן זענען נצחיים: לעבעדיקע קברים וועלן אייביק זיין און אָט דער טייוולאַנישער טאַנץ וועט אייביק אָנגיין —

פון די שטאַטגערטנער שפּריצן אין הימל אַריין גאַנצע פּאַנטאַנען מיט קאַלירמע שמערן. די בעגאַלישע פייערן שאַפן עטוואָס ענלעכס אויף אַ לעגענדאַרן פאַראַשומ, הייבן אָן צו פאַלן, לעשן זיך אויס, און דער עולם אויף קרעשמאַטיק לאַכט מיט פאַרגעניגן, לאַזט זיך וויל-גיין און טאַנצט... עס טאַנצט דער פאַרקויפּער פון געוועלכ, וועלכער האָט ערשט היינט

נישט געגעבן דעם קונה די ריכטיקע וואג און האָט ריזיקירט צו באַקומען פינף יאָר טורמע. אָבער ער האָט איבערגעפּאַקט? מען האָט אים לעת-עתה נאָך נישט איינגעזעצט אין קאַטשומענט? איצט הערט ער זיי כּיום אַתּמול כּי יעבור,* איצט איז שבת וינפש, איצט טאַנצט ער...

עס טאַנצט די פּאַרקויפּעריין, וואָס האָט ערשט היינט באַרעכנט דעם קונה, וואָס ער האָט זיך נאָר געלאָזט, מיט 50 קאָפּיקעס מער ווי עס קומט, און דערפּאַר טאַקע האָט זי איצט עטלעכע רובל אין טאַש. אַ דאַנק אַט די „שניידערשע השּבונות“, — צוואַנציק און צוואַנציק איז אַ רובל מיט צוואַנציק, — וועט זי זיך קענען פּאַרגינען אַפּהוילען דעם יומטוב מיט לייטן צוגלייך. נעכטן האָט זי געגאַסן וואַסער אין טאַמאַט אַריין. אייער-נעכטן האָט זי געגאַסן וואַסער אין דער פּאַווידלע און אינעם עסיק. פּאַר אייערנעכטן האָט זי געמישט די סאַרטן עפל פון וועלוועלער אויף טייערער און אונטערגעמישט זאַלץ אין זאַמד-צוקער אַריין. ווען נישט אַט דאָס „גיסעניש“ מיט אַט דעם „מישעניש“, וואָלט זי געדאַרפט אויסגיין פון הונגער מיט אירע עלטערן און מיט אירע קינדער צוזאַמען. און אויב עס איז איר יאָ געלונגען און זי איז נישט אַריינגעפּאַלן, פּאַר וואָס זשע זאַל זי נישט טאַנצן? זי וועט דאָך מאַרגן אויך דאָס זעלבע טון, און אין אַ יאָר אַרום אויך דאָס זעלבע, טאַמער כאַפט מען זי דאַמאַלסט, וויל זי כאַטש היינט אַפּטאַנצן איר חלק טאַנצעניש... וואָס איז? איר נשמה איז דען פון קלאַטשע?

דער שלאַסער, דער טאַקער, דער פּרעזעראַוושטישיק, דער שטאַלגיסער, דער שמעלצער, אַט די גאַנצע מחנה מעטאַלורגן פעלן אויך נישט אויס אויף דעם טאַנצפּלאַץ, יעדער איינער פון זיי האָט ערשט היינטיקן פּאַר יומטוב אַרויסגעטראָגן אַ שטיק מעש, צינק, אַדער בליי פונעם צער. וואָס—וואָס, קיין קלאַפּאַטן האָבן גאַט זיי דאַנק נישט אויסגעפעלט, והמלאכה היתה דים... ס'איז גאָר נישט קיין קלייניקייט דאָס קלייבן אַ גראַשן צו אַ גראַשן מיום ליום ומחודש לחודש אַחד-עשר, הוא הודש נאַוועמבער — אַלץ לכּבוד יום-טוב! ותכבד העבודה על האנשים... דערפּאַר אָבער, אַז עס קומט דער געבענטשטער זיבעטער נאַוועמבער ענדיקט זיך אַט דאָס משוגע-מאַכנדיקע קלייבעניש, — וישבתו העם ביום השביעי! עס איז אַדורך בשלום? קיין עין-הרע האָט חלילה נישט שולט געווען? טאַנצט מען...

דער נאַטשאַלניק פון דער באַן-קאַנטאַר האָט היינטיקן ערב יומטוב

* ווי דעם נעכטיקן טאַג.

אריינגעלייגט אין טאש אריין 1000 רובל פאר געבן אן ארגאניזאציע דריי ליידיקע וואגאנען אויף אפצושיקן זייער פראדוקציע, כאָטש אין פלאַן זענען זיי אויף היינטיקן קווארטאל נישט אריינגערעכנט געוואָרן. איצט מאַנצט ער. ער איז אויפגעלייגט. די וואגאנען זענען אוועק בשלום? קיין קאָנטראָל איז פונקט נישט אָנגעקומען? איצט הערט ער זיי ווי המן דעם גראַנער, איצט איז שבת שבתון, איצט מעג ער מאַנצן...

אין שכנות מיט אים מאַנצט אן אַרבעטער פון לעדער-זאוואָד. גראַד ער, האָט היינט בפירוש אַ געמיינעם יום-טוב. דעם שטיק בלאַנק, * וואָס ער האָט אייערנעכטן אָנגעגרייט אין קלאָעט הינטער דער טיר, האָט זיך אים נישט איינגעגעבן מיטצונעמען. מען האָט זיך אַלץ געדרייט אַהין און אַהער און ער האָט בשום אופן נישט געקענט געפינען קיין שעת-הכושר. ער האָט נאָר צוגעשלעפט אַ פאַר קעפלעך ** צו שטיוול און איין פאַר גומענע זווילן. נאָר גוט איז דאָס, אָן דעם איז דאָך נאָך ערגער. און ער מאַנצט...

דער בעדער האָט היינטיקן ערב יום-טוב קוים מיט צרות אָפגעשלעפט דריי קילאָ זיף מיט צוויי לייילעכער. דווקא נישט נאָר קיין גומע, בפירוש שטאַרק, שטאַרק גענוצט, נאָר וואָס קען מען העלפן, אז עפעס בעסערס איז פאַרט נישט געווען צו דער האַנט. עפעס נעמט מען „נאַ וויבאַר“? און ווי-דער, וואָס איז ביי אים פלוצלינג געוואָרן פאַר אַ יחוס: ערב יום-טוב, צי מוצאי יום-טוב. זיינע גראַשנדיקע „אַפשלעפענישן“ וועט ביי אים קיינער קיין מאָל נישט קענען צונעמען. ווי זאָגט דאָס אוקראַינישע פאַלקסווערטל: „דו וועסט מיך פון „איוואַנען“ נישט אַראַפּוואַרפן!“, אזוי טראַכט ער זיך. און אזוי ווי היינט איז דאָך עפעס פאַרט דער זעכצנטער „אַקטאָבער“ איז — זאָל לעבן סטאַלין! זאָלן לעבן די פראַלעטאַרישע דיקטאַטור! און ער מאַנצט אויף וואָס די וועלט שטייט...

דער דירעקטאָר פון דעם געהילף-זאוואָד האָט אַנומלט אויף זיין איי-גענער אחריות אויסגעשריבן פיר קוביק-מעטער ווערשקאָווע ברעטער פאַר דער בעטן-פאַבריק, ווייל מיט איין האַלבער שעה פאַר דעם אָנקומען פון יענעם אַגענט האָט אים זיין ליובאַ אָנגעקלונגען:

— גרישניקאָ, איך האָב פאַר דיר אַזאַ סיורפרייז, אַזאַ סיורפרייז!... שמעל דיר פאַר: פריער אַ ביסל עפנט זיך די טיר, עס קומט אַריין עפעס

* אזא סאַרט פאַדעשווע-לעדער.

** די פּעדערשטע טייל פון די שטיוול.

א יונגערמאן מיט א פארטפעל, גריסט זיך זייער עלענאנט און בשעת-מעשה ווינקט ער צו עמעצן, וואָס שטייט אַ פנים אונטן, אויף די טרעפּ, אַז מען קען אַרויפטראַגן. עס קומען אַרײַן צוויי טרעגערס און טראָגן אַרײַן אַ ניקעלן בעט. אַבער וואָס זאַל איך דיר זאָגן, גרישאַ? האָסט נאָך אַזוינס נישט געזען! דער ניקעל — זילבער! דער מאַטראַץ — אַ פּערענע! אַ לוקסוס, זאָג איך דיר! אַ גרוימער, אַ ברייטער, פאַר אונדז אין צווייען. די טרעגערס צעפאַקן עס, שמעלן עס צונויף, איך ווייז זיי אַן דאָס אַרט וווּהין עס אַוועקצושטעלן. די איבערגעזשאַווערטע „כאַלאַבדע“ אונדזערע, ווערט אַרויסגעוואַרפן אין דער האַלצקאַמער „אויף דריי שפּענדלעך“ און פאַרטיק! כאַטש לייג זיך שוין שלאָפן. איך פּרעג ביי דעם מיטן פאַרטפעל: — „דאָס האָט מיין מאַן געקויפט?“ — ענטפּערט ער: — „אַזאַ אַנגעזעענע פּערזאָן ווי אייער מאַן האָט נישט נייטיק דווקא צו קויפן“... — „פאַרוואָס זשע דען גיט איר אונדז אַט דעם טייערן געשאַנק?“ — „פאַר גאַרנישט... פאַר אייערע שיינע אויגן... — דאָס זענען כּוכשעמבעלעך זיינע ווערטער: „פאַר אייערע שיינע אויגן“... וואָס דען, מיינסטו, אַזוי ווי דו? — און ער גיט צו מיט אַ באַטעמט שמייד-כעלע: „דאָס איז פאַר אייך אַ מתנה פון אונדזער אינסטיטוציע בלויז אויס אַנערקענונג און רעספּעקט, נאָר ווען איר זאַלט נאָך וועלן דערפון אַ ידיעה געבן אייער מאַן דורכן טעלעפאָן, וואָלט איך אייך געווען זייער דאַנק-באַר“... —

און ער זאָגט אַ „גוטן טאַג“ און ער נעמט און גייט אַוועק. גרישאַ, זאַלסט זען אַ בעט!... כאַטש לייג זיך אין דער ברייט... פּרוּזשינעס — קוועק-זילבער! דער טיק — ווונדערבאַר! טאַמער קומט צו דיר אַט יענער יונגער-מאַן, זיי צו אים גוט. ער איז אַזאַ ווילער, אַזאַ סימפּאַטישער, אַז איך האָב זיך אין אים שיער נישט פאַרליבט —

און גרישאַ איז אויך אַ ווילער, אויך אַ סימפּאַטישער, און דער עיקר: ער פאַלגט דאָס ווייב, און האָט טאַקע אויסגעטיילט פיר קוביק-מעטער פון די טייערסטע ברעטער. דאָס בעט האָט ער פאַרנוצט געזונטערהייט, עס איז באַמת זייער אַ באַקוועמס, זייער אַ שיינס און אַ ברייטס, אַקוראַט ווי ער דאַרף. און איצט איז: וישבות ביום השביעי, איצט טאַנצט ער... דער דירעקטאָר פון דער בעטן-פאַבריק האָט פון אַט דער כּשר'ער מציאה געלאָזט מאַכן עטלעכע מאות ערשטקלאַסיקע הילצערנע בעטן און האָט זיי אין ערב יומטוב'דיקן חודש ממש „פאַרצוקערט“ * דורך אַ „לינקן“ מאַנאַזין. מיט איין וואָרט: ער האָט אַפּגעלעקט גאַר-גאַר אַ פעט ביינדל.

* געמיינט: אויספאַרקויפט.

דער פארוואַלמער פון דעם בעטן-מאַגאַזין האָט אויך עפעס טועם געווען מסעודתו של לויטן. אמת, נישט אזוי גראַב ווי זיין דירעקטאָר — יענער האָט אַ הערצל, מעג זיך עס אָפּשטעלן לעולם ועד, — נאָר גוט איז פון אַ חזיר אַ האָר. איצט מאַנצן ווי אַלע מיט זייערע ווייבער ביים ליכט פון די פּראָזשעקטאָרן און דער מח דרייט זיך שוין פון נייע קאַמבינאַציעס.

דער יונגער דאָקטער מיט זיין פּרוי מאַנצן לאַנגזאַם, באַישוכט און גאָר נישט אזוי אויפגערוימט. ער איז נאָך קיין גאַנצע דרייסיק יאָר נישט אַלט, טראַגט פענסנע, פאַרמאַגט נאָך אַלע אייגענע ציין, אַ געדיכט הימל קאַנאַפּליע-האַר און דער עיקר: געזונטע פאַרב אין די באַקן. זיין באַשערטע דאָקעגן, האָט שוין נישט קיין איינע פון די אויסגערעכנטע מעלות. זי זעט אויס היפּשלאַך צוגעוועלקט און קען פּריי אַנגיין פאַר זיינער אַ מוטער. גענומען האָט ער זי, ווייל פון אירע בידנע גראַשנס האָט זי געשפּאַרט און אים געהאַלפּן ענדיקן דעם אינסטיטוט. ווען ער האַלט איצט פאַר דעם לערנען, וואַלט ער איר מוחל געווען די טובה, האַלט ער שוין אַבער נאָך דעם לערנען און ס'איז פאַר—פּאַלן, צוריק קריכט נאָר אַ ראַק. ער אַרבעט אַלס דאָקטער אין אַ שפיטאַל, זי — אין דעם זעלבן שפיטאַל אַלס פעלד-שער-געהילף. דער עיקר פּרנסה באַשטייט אין דעם, וואָס מען „מאַכט“, און מאַכן מאַכט זיך איצט זייער שוואַך. פאַר אַרויסגעבן אַ ביולעמיין אַ כלומרשטן חולה פּלעגט מען פּריער נעמען דרייסיק רובל, אַבער היינט, אז עס זענען דאָ דאָקטוירים מער פון חולאים, ווהיין מען גיט אַ וואַרף מיט אַ שטעקן, טרעפט מען אויף אַ דאָקטער, נעמט מען שוין נאָר צען רובל. ס'איז שוין אַוועק אַ גאַנג: אַ משערוואַניעץ אַ „בלעמל“, אזוי ווי אַמאָליקע יאָרן: ח"י גראַשן אַ לוח. דער פּרויס „מאַכעניש“ באַשטייט אין אַרויסטראַגן בנגבה אַ בינט, אַ ביסעלע ספּירט, וואָס מען גיסט אָפּ אומבאַ-מערקט; אַ מאַל אַ שערעלע, וואָס מען נוצט דאָס זעלמן וכדומה; אַבער דער עיקר איז טאַקע בינטן. פאַר אַ ברייטן בינט קערט אום דער אַפּטייקער גאַנצע צוויי רובל. איז אַבער לעצטנס אַנגעקומען אַ פאַראַרדענגונג, אז יעדער חולה מוז מיט זיך ברענגען זיין אייגענעם בינט. פון דאַמאַלסט אַן איז טאַקע ביטער, קלעקט נישט אויף דעם, קלעקט נישט אויף יענעם, אַבער איינס האָט נישט צום צווייטן, יום-טוב איז יום-טוב! אפשר וועט דאָס קומענדיקע יאָר זיין אַ בעסערס, אפשר וועלן זיין מער בעלנים אויף צו מאַכן „געזעצלעכע“ פּראָגולן; אפשר וועט מען דריי פּערטל פון קיעווער דאָקטוירים ערגעץ פאַרשיקן צו אַל די רוחות; אפשר וועט מען ווידער אַנהייבן אַרויסגעבן בינטן פאַר די פּאַציענטן. בקיצור: דערווייל מאַנצט מען אויף קרעדיט, אַבער מען מאַנצט...

דער הויפט-אינזשיניער פונעם צוקער-זאוואד אויפן נאמען פון פאס-מישעווי פירט זייער מילד זיין יונג ווייבעלע. ווען עמעצער זאל אים וואגן זאגן, אז ער איז א זינדיקער קעגן דער מלוכה, א פארברעכער, וואלט ער יענעם זיכער אויסגעלאכט. ער — א זינדיקער? וואס מיינט איר דערמיט צו זאגן? אַך, איר האט בדעה די טויזנט רובל, וואס מען האט אים אריינגע-רוקט אין טאש אריין פארן אויספירן די באשטעלונג 39/52 אין דער ערשטער ריי? אט דאס איז אין גאנצן? דערפאר הייסט ער שוין ביי אייך א זינדיקער? נו, נו, נא-דיר גאר אזא איינפאל! ערשמנס, האט ער דאך נישט געבעטן מען זאל אים געבן. מען האט אליין אים אריינגעלייגט אין טאש. זאל ער וואס טון מיט זיי? זיי ארויסווארפן אויף דער גאס? און צווייטנס, איז דאך דער באשטעלער: קיעווארג. אויך א סאוויעטישע ארגאניזאציע, צי ניו? דריטנס, ווו דען וואלט ער גענומען אויף לאקירקעס פאר זיין פוסין? הלמאי ווען ער כאפט נישט פריער מיט עטלעכע חדשים ביי דער באשטעלונג נומער 81/13 קיין 2500 רובל, וואלט ער טאקע נישט געהאט, נישט קיין גאלדענעס „דאקס“, * נישט קיין קארטקולענעס קאל-נער. בקיצור, זייט נישט קיין שומה, דאס הייסט נישט געזינדיקט. אן דעם איז בכלל אוממעגלעך...

— צי למשל, איר וועט שוין באלד זאגן, אז דער דירעקטאר פון דעם צענטראלן שפיטאל, נעמענדיק א טויזנטער פאר געבן דעם בעסטן כירורג אויף א געפערלעכער אפעראציע, האט אויך געטון אן עוולה?

— נו, פארקערט, איר וועט שוין באלד זאגן, אז דער פארזיצער פון דער פארוואלטונג אין הייזער-קאמיטעט, נעמענדיק פינף טויזנט רובל פאר אויסמישן א טאש, א פינצטערע ווייניג אויף א ליכטיקער, א שיינער, א גרוימער, א טרוקענער, איז אויך באגאנגען א זינד? הא?

— צי איר וועט אפשר זאגן, אז דאס, וואס דער ציין-מעכאניק קויפט אפ ביי די אנגעשטעלטע פון דער מלוכה-באנק גניבה/שע „ניקאלאיעווסקע“ גאלדענע „צענערלעך“, גיסט זיי איבער אויף ציין און נעמט פאר זיי א משוגענעם פרייז, איז אויך נישט על-פי דין, צי על-פי יושר, הא?

— וועט איר שוין אודאי זאגן, אז דאס וואס די קאסירערין פונעם טעאטער גיט אפ נאך ביי זיך אין דער היים, אין דער צווייטער האנט אריין העכער האלב בילעטן פון די בעסטע ערטער, וועלכע קאסטן נאך

* א בארימטע שווייצארישע פירמע פון זייגערס.

דעם דריי, פיר מאל מערער פון דעם נאַרמאלן פרייז, איז אויך נישט ליימיש פון איר זייט?

— צי א שטייגער דאָס, וואָס דער קאַרעספּאַנדענט פון „פּראָלעטאַרס-קאַיאַ פּראַוודאַ“ האָט באַקומען א „פּוטיאַווקע“ קיין סאַמי נישט פון דער רעדאַקציע נאָר פון דער דירעקציע פון דער טריקאַטאַזש-פּאַבריק, דערפאַר וואָס ער האָט אָנגעשריבן וועגן זייער אַרבעט מיט גרויס פּאַמפע. וועט איר אפּשר זאָגן, אַז דאָס איז אויך נישט כּשר, האָ?

— צי א שטייגער דאָס, וואָס די מומער פון אַם יענער מאַגערער סטודענטקע מיט די חלבנע אויגן האָט שכל געהאַט פאַר די עקזאַמענס זיך אויסטרעטן א וועג צום דעקאַן אין שטוב אַריין און בגוואַלד אַריין-רוקן אין שופּלאַד פון דער דעקאַנשעס קאַמאַד א קופּאַן אויף אַ באַל-קאַסטיום, איינרוימענדיק איר בשעת-מעשה, אַז איר בעסטער ווונטש אין לעבן איז, אַז איר סאַפּאַטשקאַ זאָל אין דיפּלאַם קיין איין „דריי“ חלילה נישט האָבן, דאַקעגן „פינפּס“ — וואָס מער... פון „פינפּס“ האַלט זי א וועלט... איז וואָס? וועמען טוט עס וויי דער קאַפּ, אויב איר מעכטערל האָט טאַקע „געענדיקט“ אויף בלוזי פינפּן? ווער עס פאַרגינט איר נישט, איז — זאַלץ אים אין די אויגן און שטיינער אין האַרצן... זאַל יענער נישט זיין קיין יאַלד... א שומה, זאָגט די וועלט, איז פיל ערגער פון א משומד... היינטיקע יאַרן דאַרף מען געדענקען, אַז אומזיסט האָט מען נאָר אַ פייג... ווילסטו פאַרן, מוזסטו פריער גוט באַשמירן די רעדער... און בכלל, וואָס איז דער רעש? וואָס איז זי דען אויסן מיט דעם „געשמירטן“ דיפּלאַם? אַריינרוקן איר טאַכטער אויף אַ פּאַסטן, וואָס זי קען אים נישט פאַר-טרעטן? גאָט באַהיט! איר מיידעלע וועט מיט גאַטס הילף נישט אַרבעטן. טראַקטאָרס זאַלן אַרבעטן, טראַקטאָרס און קאַלכאַזניקעס. אַרבעטן איז נישט פאַר סאַפּאַטשקעס כּוחות. זי האָט ביים לערנען אויך געשאַנעוועט די כּוחות. נישט מער, אַזוי ווי זי שטייט אין שידוכים און די היינטיקע קאַוואַליען האָבן ליב, כלומרשט אומגערן, כאַפּן אַ קוק אין דיפּלאַם אַריין, איז מהאי מעמא... וועמען ברענגט עס דען שאַדן? גלאַט אַבי יענעם קאַליע מאַכן דעם יום-טובּ? דעם גרויסן, דעם באַליבטן אַקטאַבער-יום-טובּ?...

— צי א שטייגער, איר ווילט מסתמא זאָגן, אַז דאָס, וואָס די הויפּט-אַנפירונג פון די אפּטייקן האַלט, אַז שאַרף-דעפיציטנע מעדיקאַמענטן, איז זיכערער צו האַלטן אין פּריוואַטע הענט, נישט אין יעדן פאַרשווע אפּ-טייקל, איז אויך אַ פאַרבּרעכז?

— צי א שטייגער אזא פאל: אז דער זאוומאג * אויף דומסקי-פלאץ האט דערזען די ערביי-מוט'דיקע בהלה, וואס טוט זיך אין דער שייך-אפטיילונג, האט ער א ווונק געטון צו די משרתים, מען האט אויף גיך צעפאקט עטלעכע קאסעסן שייך דריטער סארט, ארויפגעווארפן די קראם אויפן טיש און „בשעת-חדוה“ האט מען זי זייער שייך „ארעפגעשווענקט“ פאר ערשטן סארט. נישקשה, מענטשן זענען נישט קיין חוירים — מען עסט אויף! דארף אבער דער רוח אנטראגן דעם אינספעקטאר פונעם מלו-כה-קאנטראל, ער נעמט איבער ביי דער מיר עטלעכע קונים, קאנטראלירט דעם סארטאזש מיט דעם פרייז און... און ס'האט געזאלט זיך צעפלאקערן גאר א גרויס פייער, איין גליק איז געווען, וואס דער אינספעקטאר איז געווען א געריבענער בחור, נאך מער מויק פונעם פארוואלטער. מען האט זיך אוועקגעזעצט אין עקסטן צימערל, די פארקויפערס האט מען געהייסן אלע אכט קאסעסן דריטער סארט שייך, „דורכלאזן“ אלס ערשטער סארט און אליין האט מען צונויפגעשטעלט אן אקט, אז דער טראנספארט שייך דריטער סארט, האט זיך ארויסגעוויזן נישט קיין דריטער סארט, גאר הונדערט-פראצענטיקער ברעק און אויף דעם אנטשפרעכנדיקן פרייז האט מען די שייך פארקויפט... פון דעם שטילינגן געשעפטעלע האבן אלע דריי: דער מאגאזין-פארוואלטער, דער אינספעקטאר און דער בוכהאלטער, געהאט אויף יומטוב-הוצאות די והותר און איצט שרייען זיי „הורא“ אויף יעדן פאטריאטישן אויסרוף, אז מען קען טויב ווערן. וועט איר אפשר אויך זאגן, אז זיי זענען נישט אין ארדענונג? אז זייערע מטבעות זענען מיט סירכות? אויב איר זאגט אזוי, זענט איר אליין מחילה דער רעכטער שונא פונעם פאלק! איר קענט נישט ליידן, הלמאי מענטשן קענען באווסמזיניק, מיט אלע חושים זיך איבערגעבן דער פרייד פונעם אומפארגלייכלעכן אקטאבער-יומטוב!...

— צי א שטייגער, אויב דער פארוואלטער פון דער באזע פארקוקט זיך בשעת מען ווארפט „בטעות“ ארויף אויפן אויטא, אן איבעריק פעסל הערינג מיט אן איבעריקן קאסעסן פאפיראסן, וועט איר דאס אויך פאר-רעכענען פאר אן עוולעה?

— צי אז דער מיליציאנער פונעם פאסעסן באקומט גראד שלשול אום האלבער נאכט, כדי עס זאלן קענען דורכפארן עטלעכע פורלעך מיט לינקער קראם, וועט איר אפשר אויך זאגן, אז ס'איז א ביסל נישט גלייך פון זיין זייט, הא? זייט זשע נישט קיין בטלן, ווייל מען וועט לאבן פון

איין. קיינער איז דאָ נישט קיין קאַנטער-רעוואָלוציאָנער, אַלע אויסגע-
רעכנטע זענען פאַרבּרענטע באַלשעוויקעס, נישט מער, אַ דאַנק אַט די
קלייניקע שטיפּערייען מוז מען זיך נישט ציילן דעם ביסן אין מויל
אַריין און די קינדערלעך האָבן גאַנצע שייך אויף די פּיסלעך. איז וואָס זשע
וואָלט איר געוואָלט? אַז סאָוועטישע בירגער זאָלן נישט אָפּעסן צו דער
זעט און, אַז סאָוועטישע קינדערלעך זאָלן גיין מיט אָפּענע שיכעלעך? און
זיך צוקילן די לונגעלעך? און אָנהייבן הוסטן מיט... מיט נישט פאַר קיין
שום מענטשן געדאַכט? אויב אזוי, זענט איר טאַקע דער אמת'ער אויס-
באַהאַלטענער ווייס-גוואַרדייער, דער פאַרמאַסקירטער אַגענט פונעם אַל-
וועלטלעכן אימפּעריאַליזם און קאַפיטאַליזם! ס'איז קיין ספּק נישט, אַז
איר זענט דאָס, ווען נישט, וואָלט איר אזוי נישט גערעדט...

— און דאָס וואָס ביי דער מיליץ אַרבעט די הינטערטיר ברייטער פון

דער פּעדערשמער איז אויך אַ חסרון?

— און דאָס וואָס אַזאַ אַדוואַקאַט, וואָס איז נישט צנויפּגעלייגט

מיטן ריכטער, וויל קיינער נישט נעמען, געפּעלט אויך אויך נישט?

— און דאָס וואָס ביים מאַרגסין איז אַ גאַנצע בירזשע פון גאַלד

מיט דאָלאַרן, כאַטש מאַך אַ בריק פון קיעוו ביז וואַשינגטאָן, געפּעלט

אויך אויך נישט? און דאָס וואָס ס'איז דאָרט אַ גערעטעניש אויף מעל

און אויף שניטקראַם, אויף לעדערנוואַרג און אויף פוטערנוואַרג, איז אויך,

האַלט איר, אַן עבירה?

— גייט שוין, גייט, פּעטאַך איינער, האַקט נישט קיין טשייניק!...

איר ווילט פשוט צונוייען דער ראַטנמאַכט אַ „דיעלע“ מיט שם"ה לאוויץ?

אַט דאָס אַלץ ווערט ערשט דאַמאַלסט אַן עבירה, ווען מען פאַלט שוין

אַריין. אָבער איידער מען פאַלט אַריין? טוען דאָס אַלע! אַט די קליינע

עבירה'לעך שמעלן מיט זיך פאַר דעם גרונטשטיין פון דעם עקאָנאָמישן

לעבן פון דעם סאָוועטישן בירגער פון אַלע שיכטן. זייט זשע מוחל, ר'

פחדן פּחדנאַוויטש, און שרעקט אונדז נישט מיט אייער אַכצנטער קאַמער,

צי מיט דעם פּערצנטן קאַרידאָר, אַדער גאַר מיט דעם געזעץ פונעם זיבעטן

אויגוסט. רעדט נישט קיין שמוותים, עס פאַסט גאַרנישט פאַר אייך. גלייכט

מיר, דער הימל איז נאָך נישט ביי דער ערד. שלעכט איז נאָר דעם, וואָס

מען כאַפט אים, אָבער אזוי? לעבט מען און מען זינגט, און מען טאַנצט...

— הוליע, קבצן! לעב אזוי לאַנג, ווי עס לאַזט זיך! באַוואַרן נישט

קיין וועלט! שוטה דו, היום כאן ומחר בקבר, וואָס האַסטו שוין אַנצווערן

אויף אַט דעם דאָזיקן עולם-התּוהו? ווי זאַנט די וועלט אַ ווערטל: „טרינק

יאַ וועסטו שטאַרבן, טרינק נישט, וועסטו שטאַרבן, איז טאַקע גלייכער

יא טרינקען? ... האב שכל, פרעג נישט קיין קשיות, מאך צו די אויגן און הייב די פיס גלייך מיט אלע. מאַרגן קענסטו געשוואַלן ווערן פון הונגער, ווי א באַרג; מאַרגן קען מען דיך נאָך נעמען אין „הדר“ אַרײַן אויף „היים ארוכים“, אויב נישט: עד שיבוא אליהו; אָבער וואָס מיר מאַרגן, ווער מיר מאַרגן? דערווייל ביסטו נישט הונגעריק? דערווייל גייסטו נאָך אַרום אָן אַ שומר? טאָ זיי זשע נישט קיין כפוי-טובה און טאַנץ, אַז די פאַרע זאָל פון דיר אַרויס! היינטיקן אָונט טאָר מען נישט זיין מקטני-אמנה, היינט דאַרפסטו שרייען אויף קולי-קולות: זכרנו את הדגה, כאַטש מאַרגן קען דיר אויסקומען צו שרייען: זכרנו את הדאגה... דו האַסט אין שטוב מזון סעודה אחת? איז גוט! האַסטו מזון שתי סעודות? איז אודאי גוט! שומה, וואָס דו ביסט! אל תדאג דאגת-מחר, ווייל... ווייל דו ביסט נאָך מיט היינט אויך נישט פאַרטיק... און אפשר וואַרט שוין גאָר אויף דיר אין דער היים די „חברא-קדישא“ מיט די רויט-בלאָע נושאי-המטה? ביי גאַט און ביי דער ראַטנמאַכט איז דאָך אַלץ מעגלעך... טאָ הקרן זיך ווייניקער און באַוואַרן ווייניקער און וויל נישט זיין קלוגער פון דער גאַנצער וועלט! די וועלט טאַנצט? אמת, עם שניידט טאַקע אינעווייניק, אָבער מען הייבט פיס? מען העפעט? מו אויך אַזוי! אל תפרוש מן הצבור, אלא נישט קענסטו זיך נאָך אַנפּרעגן אַ מפּטיר... ווער ווייסט, ווער עם שטייט הינטער דיר, און ווער פאַר דיר, און ווער פון די זייטן, און וועמען וואָס עם קען איינ-פאַלן וועגן דיר צו טראַכטן? ווער ווייסט? ווער ווייסט? טאָ פּראַווע זשע נישט קיין פּוילע שטיק, ביסט נישט ביי זיך אין דער היים, וואָס די ברירה איז ביי דיר. טאַנץ, אַ רוח אין דיין אימפּעריאַליסטיש-קאָפיטאַליסטיש-טראַצקיסטישן טאַמנס טאַטן אַרײַן, דו פאַרביסענער קאַנטער-רעוואָלוציאַ-נער, טאַנץ! טאַנץ!!!

די פּראַזשעקטאַרן רעגולירן דאָס ליכט און די טאַנצנדיקע פּאַרלעך זשמורען מיט די אויגן. די אַרקעסטערס גיסן פון די העכערע שטאַקן בשפע רב קוואַלן מיט זיסער מוזיק; עם וויברירן אין דער לופט צויבערנדיקע אַקאָרדן און ראַמאַנטישע וואַלסן...

הימל און ערד שרייען בפה אחד:

— לכבוד יום-טוב היתה אורה ושמחה וששון ויקר...

— לכבוד יום-טוב היתה גילה רינה, דיצה וחדוה, אהבה ואחות,

ושלום ורעות...

א) „קוצו של יוד“ פון דעם באַנד נומער זיבן פון דעם מחבר'ס גרויסן ראַמאַן: „אַ זעקסטער וועלט־טייל“.

אשא עיני אל ההרים

...וועלן מיר, הייסט עס, מאכן אן אויספלוג — אהין און צוריק — פון דער אוקראינע אויף צפון-קאווקאז, צו די וועלט-בארימטע שנייבערג און די געגנטן ארום זיי, צום קאספישן ים און צו דער סאהארא אין מיטל-אזיע...

*

עס האט זיך אוועקגעצויגן אן אומענדלעכע קייט פון לאנג-דויערנ-דיקע מסעות. צוג — איין, צוג — אויס. פון דער לכתחילה אן האט שלמה באשלאסן ביי זיך נישט צו פארן ווייטער פון באקו. באקו, האט ער געוווסט, איז א היימישע זאך, קיעוו און באקו — עלעהיי א שטוב מיט אן אלקער. קיין באקו, האט ער געוווסט, קומט אן אלע מאג א צוג פון קיעוו און עס גייט אפ א צוג אויף צוריק. נאך מער, ער האט שוין אפילו געהאט זיין באליבטן פלאץ אינעם צוג, וואס האט קורסירט אויף דער ליניע שעפע-מאוווקע — באקו: דער ניינטער וואגאן. דאס איז געווען א ווייכער שלאפ-וואגאן, באשלאגן מיט ברוינעם, געשוירענעם פלייש אויף די דיוואנעס און אויף די ווענט, און אויפן פאל אויסגעשפרייט גראבע מעפיכער פון קעמלשער וואל. אין וואגאן זענען מער נישט געווען ווי אכט קופעס, אין יעדער קופע — נאָר פיר דיוואנעס פאר פיר פאסאזשירן. צוויי דיוואנעס אונטערשטע, איין שריט פון דער מיר, און די אנדערע צוויי — הענגענ-דיקע איבער די אונטערשטע. צווישן די דיוואנעס, הארט ביים פענצטער, איז געשטאנען א מישעלע מיט א שרויף. דאס דאזיקע מישעלע איז געווען א מין בית ועליה. נישט מער וואס די „עליה“, — ביז עס האט זיך אנגע-רופן דער „רצון העליון“, — איז זיך רואיק געלעגן צווישן די דפנות פון דעם „בית“, ווי ביי דער מאמען אין בויד. ווען דער „איבערשטער“ פאסאזשיר האט געוואלט, האט זיך צו אים ארויפגעשרויפט פונקט אזא פירקאנטיק מישעלע ווי אונטן איז געשטאנען. חוץ דעם גרויסן לאמפ, וואס איז אראפגעהאנגען פון דער סמעליע, און האט באליבטן די קופע דורך א שיינעם, מילכיגן אבאזשור אין דער פארם פון א בוקעט בלומען, איז נאך פאר יעדע צוויי סאפעס באזונדער, געשטאנען א שיינער מיש-לאמפ מיט א גרינעם אבאזשור. פארן פארטער א חוץ, און אויפן צווייטן שטאק פונעם מישעלע פאר די פאסאזשירן פון בעל-עמאזש א חוץ. שלמה פלעגט ליבערשט פארנעמען אן ארט אינעם בעל-עמאזש: א הענגענדיקע

סאָפּע מיט הויכע „שטומע“ פרוזשינעס; אַ העלפּט פון דער וואַנט, וואָס גייט אַרויס אין דרויסן פאַרנעמט דאָס פענצטער, אַז ער איז אַן „אייבער-שמער“ פאַרשוין, איז דאָס גאַנצע פענצטער אין זיין רשות.

עס קומט אַן דער שיינער דרומדיקער בין-השמשות, אַלע שכנים פון דער קופּע זענען מערסטן טייל אויפן גרוימען קאַרידאַר, וווּ עס געפינט זיך, אַזוי צו זאָגן דער באַן-בולוואַר. דאַרטן שליסן זיך קענטשאַפּטן; דאַרטן כאַפּט מען בחברותא אַ קערטל; דאַרטן פליען רירעוודיקע פינגער אויף די באַיאַן-קנעפּלעך, און אַ גאַנץ אומבאַקאַנט פאַרל, אַן „ער“ און אַ „זי“ טאַפּטשען אויס אויפן מעפּיך אַ הפּקּרדיקן קאַזאַטשאַק אַדער אַ פאַרשיימע ליוזיגיקע. עס געפינען זיך שמענדיק צווישן די רייזנדיקע אויך אמת'ע ליוזיגער אַדער אַסיעטינער; אינגושן אַדער גרוזינער; טיורקן אַדער אַרמענער; אַדזשאַרן אַדער אַכאַזן. עס ווערן האַסטיק אַראַפּגעוואַרפּן פון די אַקסלען די נאַציאָנאַלע פרענטשן, די טשערקעסקעס מיט די פאַסמעס שווערע, זילבערנע פאַטראַנאַטשן.* די געדיכטע טשאַפּרינעס ווערן נאָך שוואַרצער; די גרויסע, ברענענדיקע אויגן — נאָך ליידנשאַפּטלעכער. אַ נישט געניט אויג באַווייזט קיין מאַל נישט אויפצוכאַפּן, ווען פון ערגעץ וווּ ווערט אַרויפגעוואַרפּן אויף די אַקסלען פון דער „זי“ אַ ווייסע, שעמע-רירנדיקע זיידענע שאַל מיט לאַנגע, לופּטיקע „טראַלדן“,** ביי „אים“ אין די הענט גיט אַ בליץ אַ קינזשאַל, אַ קורצער, אַ בליאַסקענדיקער. „ער“ באַטראַכט זיין טונקלע קראַסאַוויצע, „זי“ וואַרפט אַ בליק אויף איר דזשיגוט.*** און אירע גנבהשע אייגעלעך טוען אומשולדיק אַ צאַפּל — דאָס איז דער סיגנאַל...

די בלוטיקע שקיעה שמעלצט אַליץ איבער אויף גאַלד, זחב צרוף, מזוקק שבעתים. דער שנעלצוג לויפט, שלינגענדיק די געזילבערטע רעלסן, אַפּוואַרפּנדיק הינטער זיך דערפּלעך און טייכלעך, וואַקזאַלעכלעך און ליי-מענע קיביטקעס.**** פון צייט צו צייט גיט דער לאַקאַמאַטיוו אַ קורצן נאַר אַ יאַמערלעכן רעווע און ווידער הערט מען נאָר דעם סמאַטעמישנעם טשיק-טשאַק פון די וואַגאַנען, דעם לוסטיקן געפּליעסק פון די בופּערן און דעם אַזאַרטנעם „אַס—סאַ“, „אַס—סאַ“ פון די אַקאַמפּאַנירנדיקע. פון דער קראַסאַוויצעס אויגן זעט מען, אַז זי איז שוין מיד און מאַט, פון איר קאַוואַ-

* ספּעציעלע טאַשן אויף צו האַלטן ביקסן-קוילן.

** לאַנגע, זיידענע שנירלעך מיט קנאָפּלעך ביי די עקן.

*** קאַוואַליר, וויל-יונגערישער בחור.

**** אויף די מורחדיקע לשונות, אַן אַרעם הייזל.

ליערס פנים רינען שוין אויך רימשקעלעך שווייס אין צעכראסטעמן קאל-
נער אריין, אבער די צושויער לאזן זיי בשום אופן נישט זיך אפשטעלן:

— אס—אס! אס—אס!

די מאראצקענדיקע רעדער אונטער דעם וואגאן כאפן אויגנבליקלעך
איבער דאס טעמפערעמענטפולע לידעלע און קלאפן עם אויס מיט אן
אימפעט אויף די אומענדלעכע שינעס:

— אס—אס! אס—אס!

די אקענגלויפנדיקע צוגן האבן שוין אויך אויפגעכאפט דאס צוויי-
קלאנגענדיקע ניגונ'דל, און אין די געציילטע רגעים, וואס די פענצטער זאגן
זיך איינע די אנדערע: שלום-עליכם — עליכם שלום, קלאפן אפ די מאצן
אויף די טאמבורס אויף זייער מעשענעם לשון:

— אס—אס! אס—אס!

די טאמבורס, די גאניקלעך זענען כמעט שמענדיק פארנומען מיטן
יונגווארג; דורך די אראפגעלאזטע פענצטער קוקן ארויס פארליבטע פאר-
לעך און האניק-חודש פארפעלקער; פריש באקאנט געווארענע און סתם
שכנים פון דער קופע, וואס פארהאלטן זיך גוט, וואס האבן זיך פאר זא
לאנגן וועג צוגעבונדן איינער צום צווייטן, הערן נישט אויף זיך צו אנט-
פלעקן די אינטימסטע סודות און מאכן נישט קיין שפאן איינער אן דעם
אנדערן; ברוינ'פנימ'דיקע טוריסטן און גלאט סטודענטן, וואס פארן ארום
איבערן לאנד אין די קאניקולן. די סאמע דרייסטע פון זיי זיצן ווויליונגעריש
אויף די טרעפלעך מיט די פיס אראפ און שרעקן זיך כלל נישט, אז דער
קאפ קען זיך זיי נאך פארדרייען פון שנעלקייט. זיי גייט גארנישט אן, וואס
דער צוג „שעפעטאוקע-באקו“ מאכט פינף און זיבעציק קילאמעטער אין
א שעה, פארקערט, זיי מאכן נאך דארטן פארשידענע גימנאסטישע איבונ-
גען: שמעלן זיך מיטן קאפ אראפ; הענגען זיך אריבער פונעם צוג אויף
צוויי פינגער; שפאנען אריבער פון די טרעפלעך פון איין וואגאן אויף די
טרעפלעך פונעם צווייטן וואגאן קעגן דעם געלויף פונעם צוג; און נאך
צענדליקער פארשידענע קונצן, וואס ביי א יונגן חברה-מאן מיט צעהיצטע
בלוטן, און דערצו נאך ווען זיין מיידל שטייט הינטער די פלייצעס און
קוקט צו, — האבן זיי קיין שום ממש נישט. די מיידלעך קוויטשען פאר
שרעק און דאס גיסט נאך צו בויםל אויפן פייער...

דער צוג שניידט פלינג די פארנאכטיקע מעלאנכאליש-שווייגנדיקע
סטעפעס, און דער עולם איז זיך משמה. שלמהן אבער ציט נישט צו אט

די אַרגייעס. ער האָט אַ גאַנץ באַזונדערן אופן, ווי אזוי צו פאַרברענגען אַ זומער-פאַרנאַכט אין די דאָנער סטעפּעס. ער דרייט אַראָפּ דעם שרויף, דער אייבערשטער גאַרן פונעם טישל זעצט זיך צו אויפן אַבזאָשור פונעם אונטערשטן לאָמפּ. אַ לייכטן צי דעם רימען, און דאָס פענצטער פאַר-שווינדט אין דער אונטערשטער טייל פונעם וואַגאַן. די פאַרהאַנגען צערוקן זיך מיט אַ פּלוישענער היימישקייט און די גאַנצע געגנט פון דעם אזוי באַזונגענעם „שמילן דאָן“ צעוויקלט זיך פאַרן פענצטער, ווי אַן אוראַלטע גבורהדיקע מגילה, מגילת-דאָן. די זון, אַ בלוטיקע, אַ קאַכיקע, קוקט זיך אויס אַ נאַכטלענער. אַלע בערגלעך, אַלע גערטנער שטרעקן אויס צו איר זייערע שפיציקע פינגער: קום אַהער, קום אַהער, ביי מיר איז באַקוועם... די תּבוּאות, איבערגעטרונקענע, און פון די אַזאַווער ווינטן טיילווייז אויס-געדראַשענע, האָבן זיך מיט דעם אַנגעלעענט אין דער צעפאַרעמער ערד. די איינציקע ביימער, וואָס זענען זעיר-שם, זעיר-שם צעוואַרפן איבער די פעלדער, כּערבה במדבר, זענען פּליכעוואַטע אַרומגעשיילט און אַפּגעבליאַ-קעוועט און הענגען זיך נאָך דעם פעלד, ווי אַן אַבר-המדולדל...

שיליהי דקימא... *

דער צוג פאַרשלינגט די וועלט. פונקט ווי אַן אויסגעדינטער ניקאַ-לאַיעווסקע סאַלדאַט, אזוי איז אויך דער צוג טויב און שטום צו דער אַרומיקער געגנט. ער האָט נישט צו איר קיין פּיצל יצר-הרע. ער האָט זי שוין געזען אַ בליענדיקע, אַ רייצנדיקע אין איר מאַי-תּקופּה; געזען אַ פאַר-שמאַכטע, אַן אַרומגעסמאַליעטע אין די ברענענדיקע זומער-חדשים; געזען זי אַ פאַרוויסמע, אַ פאַראַבלטע אין די טריבע אַסיען-טעג, ווען אירע אַראָפּ-געשינדענע מלבושים ליגן שוין צונויפגעלייגט אין די סמויגן, אין די אַמבאַרן און טריקענען זיך אויף די ביידעמער; און האָט זי שוין אויך געזען, ווען זי מעסט אַן אויף זיך די תּכריכים און פאַלט בשעת-מעשה אַריין אין אַזאַ טיפּער מרה-שחורה, אַז לאַנגע חדשים פאַרגעסט זי זיי אויסצומן... ניין, ניין, פאַר אים, פאַרן צוג, איז שוין אין די דאָזיקע מקומות קיין נייעם נישטאַ. זאַלן זיי, די ליידיקנייערס אין די פענצטער דאַרטן קוקן, שמעקן און זיך קוויקן, ער האָט שוין אַט דאָס אַלץ איבערגעלעבט, ער טוט זיך זיינס — ער טראַגט זיך און טראַגט יענעם...

דאָס בילד פון דער שקיעה ווערט אַלץ גרויער און גרויער, גאַנץ אומ-

* ענדע זומער.

באמערקט רוקט זיך אריין דער תחילת-אונט. די גרויסע זילכערנע לבנה באקוקט איר מלוכהלע, צו דעם א ווונק, דעם א גלעט, און דעם א גאנצן שמייכל. דער נעפל וואקסט אויס פון אונטער דער ערד, ער פאלט אראפ פון אונטער די הימלען, און איידער מען באווייזט זיך אומצוקוקן שפרייט ער זיך פון אנדער לארבע רוחות-העולם. ערגעץ ווייט אין א מאָל זעט מען א גרויסן פלאקער. שלמה ווייסט שוין, צוליב וואָס עס ווערט צעפירט אזא שייטערהויפן: דאָס צינדן אים פאסטעכער ספעציעל אָן פון איבער-געטרוקנטע סטעפ-דערנער, כדי צו פארטרייבן די מאַסקיטן, וועלכע בא-אומרויאקן די שאַף און רינדער. די לופט, וואָס איז אפילו נאָך שקיעת-החמה אויך גענוג אַנגעגליט, משמעליעט דאָס פייער און לאָזט עס נישט זיך אויפהייבן זייער הויך. אונטער דער אומזיכערער לבנה-שיין שווימען דורך קאזאקע ישובים און וואַקזאלנע, קעראַסינענע לאַמטערנס. דער שנעלצוג שמעלט זיך אָפּ נאָר אויף די גרויסע קנופ-סטאַנציעס. די ווייניקער בא-ווסטע שענקט ער נאָר אַ תקיעה-גדולה און טראַגט זיך פאַרביי ווי אַ שמורעמווינט.

שלמה ליגט איבערגעקערט אויפן בויך און האַלט דעם קאָפּ אַרויס-געשמעקט דורכן פענצטער. אין קופע איז שמאַק-פינצטער, אין קופע איז דער ביינאַכטיקער סטעפ, די ליריק פון די אומפאַרגלייכלעכע זומערנעכט אין די אַזאַוו-שוואַרצימישע קאַנטן. קוים ווערט אָבער עמעצער פון די קופע-שכנים מיד, אָדער עס ווערן אים פשוט צוגעגעסן די מענץ, קומט ער אַריין „אתיים“ און מאַכט אויף דאָס ליכט. ווי דורך אַ כּוּש פאַרשווינדט דער סטעפ, עס ווערט נישט די לבנה, עס לעשן זיך אויס די שייטערהויפנס. די נאַכט ווערט אַרויסגעשטויסן פון יענער זייט פענצטער און פאַריאַגט ווייט פון צוג. דאָן דאַוונט שלמה אָפּ מעריב און דרייט אַרויף דעם שרויף. דאָס טישל וואַקסט ווידער אויס ביי זיין צוקאַפנס און אונטער דעם גרינעם אַבאַזשור צינדט זיך אָן אַ גענוג-ליכטיק לעמפעלע. שלמה נעמט פון דער פאַליצע זיין בוך און פאַרגעסט וווּ די נאַכט האַלט...

אַפּט מאָל רייסט ער איבער דאָס לייענען, ווייל ער פילט, אַז עמעצער שטייט הינטער זיינע פלייצעס און גיט אויף אים אַכטונג. ער גיט זיך האַסטיק אַ זעץ-אויף און קוקט זיך פאַרווונדערט אַרום — ס'איז שוין גרויסער טאַג! אַלע בעלי-חיים זענען שוין אויף די פאַשע-פעלדער, אַלע בעלי-כנף האַבן שוין אָפּגעדאַוונט „פון פאַרנט“, מיט איין וואַרט: הכל מוכן לסעודה, נאָר די זון שפעטיקט זיך איבעריקס. זי ווייסט, די יחסנטע, אַז נישקשה, עס מאַכט נישט אויס, מען וועט אויף איר וואַרטן...

די גאנצע בריאה האט פארכאפט דעם אַטעם, אַלץ איז שוין צוגע-
גרייט פאר דער מלכה פונעם טאָג, און זי זאמט זיך נאָך אַלץ. ביי זיך
אין בודואר דאַרטן, מאַכט זי איצט זיכער די לעצטע הכנות פאַר איר
פייערלעכען אַרויסטריט. און מיט אַ מאָל האָט זי זיך באַוווּזן אויף דער
שוועל! אַבער ווי אזוי האָט זי זיך באַוווּזן? — לאַמ, לאַמ, כמי השלוח
האַט זי זיך אַנגעהויבן אַרויפקלייבן אויף דער העל-בלויער קרקפתא, אַבער
מיט אַזאַ גאות אין בליק, מיט אַזאַ אַני-ואַפּסידיקער געלאַסנקייט, ווי זי
וואַלט געווען, לכל הפחות — דעם באַשעפערס „של-ראש“.
שלמה בייגט זיך אַריבער פונעם פענצטער ביז האַלב און פאַרגעסט
ווי דער טאָג האַלט...

שלמה האָט זיך פאַרוואַמט אין טיפּלים דריי טעג און איז אַרויסגעפאַרן
צוריק אין אַן אַפּענעם אויטאָ מיט דעם גרוויניש-מיליטערישן וועג. זיין
איבעררעאַשונג און אַנטציקונג פון אַט דעם באַרימטן וועג איז געווען אויף
אזוי פיל גרויס, אַז דערנאָך, זעצנדיק זיך אין אַרדזשיניקידזע אויפן צוג,
האַט ער נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין זען פאַר זיך יענעם ווונדערשיינעם
וועג. וואָס ווייטער ער איז אַפּגעפאַרן פון דאַרטן, האָט אים אַלץ שטאַרקער
געצויגן צוריק קיין קאַזאָקא, צו די בערג, צום אימהדיקן קאַזבעק, צום
שיינעם, שכורן טיפּלים.

אין אַ וואַך אַרום איז שלמה ווידער אַ מאָל געפאַרן אויף דעם זעלבן
וועג: מיטן שנעלצוג ביז בעסלאַן, פון בעסלאַן מיט אַ קוקושקע* ביז
וואַלדי-קאַזאָקא אַדער, ווי די שטאַט האָט שוין איצט געהייסן: אַרדזשיני-
קידזע, און פון דאַרט איז שוין געגאַנגען אַן אויטאָ דירעקט קיין טיפּלים.
אין דער פרי איז געגאַנגען דער ערשטער אויטאָ, ביי טאָג דער צווייטער,
און פאַר נאַכט דער דריטער. צוויי דריטל פון די פאַסאַזשירן זענען דאָ
געווען טוריסטן פון אַלע עקן לאַנד, אויסלענדער מיט איבערזעצערס,
רוסישע געלערנטע און גאַנצע מחנות נאַטור-וויסנשאַפטלער. דער דאָזיקער
וועג איז געווען באַוווּסט אַלס דאָס שענסמע ערמל אין ראַטנפאַרבאַנד. און
דעם אמת מוז מען זאָגן, אַז עס איז דאַרט ווירקלעך געווען וואָס צו באַ-
טראַכטן און וואָס צו באַוווּנדערן.

דער זיסער טשאַד אין קאַפּ פון אַט דער פאַנטאַסטישער נסיעה, הייבט

* אזוי רופט מען אין רוסלאַנד די קליינע צוגן, וואָס האָבן קורצע מאַרשרוטן. מערסטן טייל
— דאַטשנע צוגן.

זיך אן גלייך ביים אַנקומען קיין וולאדי-קאווקאז. דאָס איז אַ שטאַט, וווּ עס איז אויסגעמישט, אזוי צו זאָגן: „קאַשע מיט באַרשמש“. איין האַלבע שטאַט איז אזוי שיין ווי אומאַן אָדער ווי זשיטאַמיר און די אַנדערע האַלב, אזוי ווילד ווי אַ קישלאַק; * פון איין זייט — אַ ריזיקער עלעקטראַ-כימישער קאַמבינאַט, וואָס ציט זיך דריי קילאָמעטער אין דער לענג און אַ קילאָ-מעטער אין דער טיף, און אַקעגנאַיבער — אַ האַלב חרובע „משאַי-כאַנאַ“, ** ביי וועלכער עס זיצן גאַנץ באַישובט אַלמע „דעקאַנעס“ *** מיט אַן אויסזען פון עכטע פראַים, קייען טאַבאַק, רויכערן ליולקעס פון אַ מעטער די לענג און טרינקען גרינע טיי אָן צוקער. ביי דער זייט פון דער „משאַיכאַנאַ“ ריזלט שלעפּעריק אַ שמאַל, ברודיק אַרעקל. **** דער משאַיכאַנאַשטיק, ***** אַ הויכער, שמאַק-אַלמער גרווין, מיט אַ פנים, גע-לעכערט פון פאַקן ווי אַ רעשעמע, בייגט זיך אַלע מאַל אָן, גיט אַ טובל אַפּ די אומגעקערטע פּיאַלע ***** אין דעם שמוציקן רימשקעלע און גיסט אין איר אָן טיי פאַר אַ צווייטן דעקאַן. עס טרעפט, אַז אַ בייזער לאַקאַ-מאַטיוו, אַרויספאַרנדיק פון דעם קאַמבינאַט, פאַרהוסט זיך פונקט מיט אַ יאַדישלעוווע הוסט און פאַרשיט די פּיאַלעס מיט קוילנשטויב. דאַן גיבן זיך די דעקאַנעס שטיל אַ זידל:

— יאַמאַן פאַרזוואַן, שאַיטאַן! ... *****

די פּיאַלעס מיט דער שוואַרץ-גרינער זשיושע ***** ווערן אויסגע-גאַסן אין אַרעק, דאַרטן טאַקע ווערן זיי גלייכצייטיק אויך אויסגעשווענקט, און ווידער זיצט דער עולם מיט די פּיס אונטער זיך און שמועסט שעהן לאַנג וועגן אַלמע באַראַנעס, וועגן יונגע באַראַשקעס, וועגן זעלמענע קאַראַ-קול-פעלעכלעך, וועגן קישמיש, וועגן אַמישערעט, ***** וועגן קוקורוזע און וועגן אַט דעם פאַרשאַלמענעס גינאַנט, וואָס האַט זיך צעלייגט אין דער

* אַ מין כוּטאַר אין די מזרח-לענדער.

** אַ מזרחדיקע „קאַפע“, וווּ מען קריגט גישט צו קויפן קיין שום זאַך אַ חוץ גרינער טיי.

*** אויף יענע לשונות — אַרעמע מענטשן.

**** אַ ריטשקע וואַסער, וואָס שלענגלט זיך דורך די גאַסן, פון וועלכער מען באַגיסט די ערד אַרום איר, אַז דער שטויב זאָל גישט אַזוי שטיקן אין האַלדן.

***** אַזוי רופט מען דעם באַדינער פון דער משאַיכאַנאַ.

***** אַ מין פאַרצעלייען שיסעלע, וואָס דינט ספעציעל אויף צו טרינקען טיי.

***** אַ שלעכטער לאַקאַמאַטיוו, אַ שד!

***** אַזאַ עקלדיקע פּליסיקייט.

***** אַזעלכע הויכע, דינע שטעקעלעך, וואָס וואַקסן נאָר ביים וואַסער. די „בייכער“ פון די

דאָזיקע שטעקעלעך זענען אַנגעפילט מיט „וואַסער“, דעריבער איז זיי לייכט אויסצוהוילן און מצבן פון זיי פּיפּעלעך. באַזונדערס באַנוצט מען זיך מיט זיי אויף ווענטקעס פאַר פּישפּאַנג, דעסט גלייכן פּלעכט מען פון זיי אויס ווענט צו בעסערקעס, יידן נוצן אים אויף סך.

לענג און אין דער ברייט מיט אזא חוצפה און האָט פאַרנומען אזא גוואַל-
דיקן שטח פון דער הייליקער אָסיעטיע. *
ווייטער אַ ביסל גייען „טראַמוויען“. די זעלבע עלעקטרישע בויגנס,
וואָס אין די צענטראַל-רוסישע שמעט, די זעלבע עלעקטרישע גלעקלעך, די
זעלבע קאַנדוקטאָרסקע ביימלען, נאָר די וואַגאַנען אַליין — עפעס חווק-
דיקע, ווי די גאַנצע שפּיל אין טראַמוויי וואַלט געווען נאָר אַ קאַטאַוועכ...
קיין פענצטער — נישט! די שטיקלעך ווענט — שמעקלדיקע און באַמאַלט
מיט שרייענדיקע פאַרבן. דאָרט וווּ עס דאַרף זיין אַ דאַך, איז אַנגעצויגן
אַ בלוט-רויטער ליילעך, נאָר אין דערמיט פון וואַגאַן, אויף אַ געוויסער הויך
פונעם ליילעך, איז איבערגעלייגט אַ שמאַל בריקל אין דער ברייט, צו
וועלכן עס איז צוגעשרויפט דער עלעקטרישער בויגן. די פאַרשוניען, וואָס
האַבן דאָס זעלמענע גליק זיך אַריינצוקוועטשן אין אַם דעם לופטיקן וואַגאַן-
טשיקל, זעען אלע אויס פון דער „רויטער חופּה“ ווי מיט בלוט באַגאַסן...
אַרום און אַרום, אויף די טרעפלעך, אויף די ווענט און אפילו אויף דעם
בריקל פון דעם עלעקטרישן בויגן, הענגען קינדער, מיט הייזעלעך און אַן
הייזעלעך, מיט לאַנגע הערעלעך און מיט גלאַט-אַפּגעגאַלטע קעפעלעך. ווי
די היישריקן באַקלעפּן זיי דעם וואַגאַן און שרייען אויף קולי-קולות,
אַז מען קען טויב ווערן:

— וואַגאַן-פירער, ריר זיך אַ ביסעלע לעבעדיקער!... גיכער! גיכער!...
ווי געפעלט אייך עפעס, ווי ער קריכט ווי אַ משערעפּאַכע...
אלע פינג טראַמוווייליניעס קומען זיך צונויף אויפן מאַרקפּלאַץ. דער
דאָזיקער פּלאַץ — דאָס איז דאָס האַרץ פון דער שטאָט. גרויס איז ער —
מיטן אויג נישט צו כאַפּן. ערשט דאָ געפינען זיך די עכט-נאַציאָנאַלע משאַי-
כאַנעס, באַהאַנגענע מיט מעפּיכער און יעדע באַזונדער באַוואַפּנט מיט אַן
אייגענעם „אַרקעסטער“. דער אַרקעסטער באַשטייט פון דריי יונגע
משעטשענצעס, מיט פייפלען פון געלבלעכן אַטשערעט, ווי ביי די פּאַס-
טעכער; אַן אַלטער פליכעוואַטער קאַזאַך מיט אַ צימבאַל און צוויי מיטל-
יעריקע טיורקן מיט קורצע, בייכיקע מאַנדאַלינעס. פאַרן אַרקעסטער, וואָס
„האַרעוועט“ נעבעך, שטייט שמענדיק דער זעלכער כיבוד: פּיאַלקעס טיי;

* אין דער קאָוקאַזער פעדעראַציע, וועלכע צייכנט זיך אויס מיט אירע פאַרשידענע
נאַציאָנאַליטעטן, גייען אויך אַריין אַזעלכע געביטן ווי: אָסיעטיע, אינגושעטיע, אַבכאַזיע, אַדזשאַריע,
פאַראַן אויך באַזונדערע שבטים ווי: ליזגינער, טשעטשענצעס, טשערקעסן און נאָך אייניקע
קרובה'ישע רעשטלעך פון אַמאַליקע שבטים, וועלכע האַבן נישט קיין אייגענע אויטאָנאָמישע געגנטן.
די רעזידענץ פון צפון-קאָוקאַזער געגנט — אַרדזשיניקודזע, געפינט זיך אויף דער טעריטאָריע
פון דעם — אַ מאַל שטרענג אַרטאָאָקסישן שבט — אָסיעטינער.

אויף א טעצל פון אפגעוילבערמן בלעך — אַנגעריסענע שטיקלעך פיפּא-
 לעק און עטלעכע צעפיצלמע אוריוקן. * דער ניגון זייערער איז אויך
 שמענדיק דער זעלבער. פון אין דער פרי ביו נאכט. פון אנהייב חודש ביו
 סוף חודש. עס זענען דאָרטן אויך דאָ אייראָפּעאישע קאָפּע-הייזער מיט
 בענקלעך און מיט געוויינלעכער שפייז. די ברירה איז ביים באַזוכער. אויף
 דעם דאָזיקן אומענדלעכן מאַרקפּלאַץ האָבן זייערע געבעט-הייזער פיל
 נאַציאָנאַליטעטן און פיל גלויבנס. אזוי למשל זעט מען אַרויס פון דעם מאַרק-
 פּלאַץ אַן אַסימטנישן מעטשעט; אין צווייטן ווינקל — אַן אַלטמאַדיש
 קלויסמערל; און אין דריטן ווינקל, להבדיל, אַ בית-הכנסת פון די אַרטיקע
 בערג-יידן. דאָס רוב מלוכה-אַנשטאַלטן געפינען זיך אויך אויפן מאַרק-פּלאַץ.
 און אויך די באַד, און אויך די אַפטייק, און אויך די מיליץ. אין די מאַרק-
 מעג: זונטיק, מיטוואַך און פרייטיק, קען מען אויף דעם דאָזיקן מאַרק-
 פּלאַץ קריגן, וואָס דאָס מויל קען נאָר אויסרעדן: בויוואַלן ** און מייבעלעך;
 קעמלען און עופות; אייזלען, פּערד, וועלאַסיפּעדן; גאַנצע וועגענער מיט
 פּרוכטן; קאַווענעס די גרייס ווי די פּעסעלעך; וויינטרויבן — ווי גרויסע
 אונגאַרישע פּלוימען; און דער עיקר — מילכיקס! בלויז פון דעם מילכיקס,
 וואָס ווערט פאַר אַ חודש צייט אויסגעאַרבעט אין צפּון-קאַווקאַז, וואַלט
 מען געקענט אויפּשטעלן נאָך אַ קאַזבעק, אַ קאַזבעק פון קעז און פּוטער.
 עס זענען אויך פאַראַן פיל אייראָפּעאישע גאַסן אין אַרדזשיניקידזע,
 מיט שיינע דריי, פיר-שטאַקיקע מויערלעך; אויך שיינע סקווערן און בלי-
 ענדיקע פאַרקן. אויף דער צענטראַלער גאַס, „פּראַלעמאַרסקי פּראַספּעקט“,
 געפינט זיך: די „מלוכה-באַנק“, דער שטאַט-אויספירקאַס, די אַפטיילונג פון
 דער נ. ק. וו. ד. און אין עק פון דער גאַס — ווהיזן עס קוקן שוין אַריין
 די גרויסאַרטיקע, הנעוודיק-באַגרינטע בערג — געפינט זיך אויך די אוי-
 טאַכוס-סטאַנציע. די דאָזיקע סטאַנציע באַשטייט פון אַן אייז-שטאַקיק
 מויערל, די ווענט — פאַרוואַקסן מיט ווילדע וויינטרויבן. אויפן דאַך —
 אַן אַראַנזשערייע פון רוימע און בלויע בלומען. הינטער דער שטוב ציט
 זיך אַוועק, אויף אַ הונדערט מעטער אין דער לענג און אזוי פיל אין דער
 ברייט, אַ פּראַכטפולער פּרוכטן-גאַרטן מיט שמאַלע שטענגעלעך, מיט שאַמנ-
 דיקע בעסעדקעלעך און מיט באַקוועמע, נידעריקע בענק. אַט דאָס דאָזיקע
 פּרעכטיקע הייזל איז דער אַנהייב פון יענעם גן-עדן התחתון, וואָס רופּט

* מזרחדיקע פּרעשקעס.

** בופלאַקסן אַדער ווילדע אַקסן.

זיך אן מיט אזא פראזאאישן נאמען ווי: „מיליטעריש-גרווינישער וועג“. דאס הייזעלע איז א מין וואקזאלכל. אין די צימערן געפינט זיך א שיינער בופעט, וואס איז זאט אין אלעם גומן; שיינע, באקוועמע שלאָפצימערן פאר די דורכפארנדיקע, און לופטיקע ווארטיצמערן. אומעטום אין דעם הייזל — רוים, מאסיוו מעבל; געבעטע סאָפעס מיט שרייענדיק-קאלירטע טישעכאלן. ביי די טישן — בענקלעך, טיי אין גלעזער. די דינערשאַפט — בלויז רוסישע מיידלעך. אייראָפע! קיין סימן נישט פון אַסיעטיע. דאָס איז פאליטיק, אזוי דארף מען: דאָ איז אַ פענצטערל קיין אויסלאַנד. אַהער לויפן זיך צונויף אלע טוריסטן און אלע באַרימטע אויסלענדישע געסט.

דער צוג, מיט וועלכן שלמה פלעגט אלע מאָל אַנקומען קיין אַרדזישע-ניקידזע, פלעגט אים אַהין ברענגען דריי ביי נאַכט. דאָן פלעגט ער גלייך פאַרפאַרן אויף דער אויטאָבוסן-סטאַנציע, באַשטעלן אַ בילעט מיט דעם ערשטן אויטאָ, נעמען אַ וואַנע נאַכן וועג און זיך צולייגן שלאָפן אויף עמלעכע שעה. ווען דער גאַנצער עולם פלעגט איבערבייסן, פאַרקלייבט זיך שלמה אין גאַרטן אין אַ זייטיקער בעסעדקע און דאוונט דאַרט אַפ. בכלל איז אין דער פרי אין גאַרטן קיינער נישטאָ. אונטערוועגנס איז דאָ אַפעטיט, דער עולם קייטעט. אין סטאַלאַווע פאַרשמעקט די שוואַרצע קאווע דעם גאַנצן צימער. די זעמל מרישטשען נאָך אונטער די ציין פאַר פרישקייט. די פומער איז ערשט אַרויסגענומען פון דער מאַסלינקע און שוויצט נאָך מיט אַ מילכיקן שווייס. שוואַרצע וויינטרויבן מיט פרישן פּיפּאַלעק אויפן ניקטערן האַרצן און דערנאָך פאַרזופן מיט זודיקער טיי, דאָס איז דער באַליבטסטער פרישטיק ביי די אַרטיקע איינוווינער. זיי זיצן ביי באַזונ-דערע טישלעך און טשאַמקען שטיל דעם וואַרעמען פּיפּאַלעק. אָן קיין בילעט אויף דעם אויטאָ, לאָזט מען נישט אַריין אין דעם עסצימער. ביז עס פאַרט נישט אַפּ דער ערשטער אויטאָ, פאַרקויפט מען נישט קיין בילעטן אויף דעם צווייטן. דערפאַר טאַקע איז אין סטאַלאַווע נישט קיין געדראַנג. שאַ-שטיל, רואיק און בכבודיק. דער אויטאָ נעמט אין גאַנצן אַריין זעקס און צוואַנציק פּאַסאַזשירן. און מער פון זעקס און צוואַנציק מענטשן פריש-טיקן נישט אין דער ערשטער ריי. פאַרטיק געוואָרן מיטן דאווענען, פאַר-נעמט שלמה זיין אַרט ביי אַ מישל. עס ווערן דערלאַנגט עמלעכע פריש-פאַרקאַכטע אייער, אַ גערויכערט הערינגל, פומער, קאווע און פּיפּאַלעקס. ווען דער פרישטיק איז געענדיקט, איז פונקט דריי פערטל אויף אַכט. עס שאַרט זיך צו צו דער פאַראַדנע טיר אַ באַקוועמער, אויסגעפּוצטער טראַנס-אויטאָמאָביל. דער ברעזענטענער שירם ווערט אַפּגעוואָרפן אויף

הינטן, ווי א „קאפטער“ פון א „בורקע“, די זיצפלעצער — אויסגעבעט מיט קישעלעך פון קעמלשער וואל. אונטער די קישעלעך — שטייפע פרו-זשינעס. ערטער פארנעמט מען לויט די נומערן פון די בילעטן. ווער עס וויל, קויפט זיך אין וועג אריין: נים, פיסטאשקעס, וויינטרויבן. שלמה האט נישט ליב מיטצונעמען קיין צדה לדרך, צו קויפן אין מיטן וועג איז עפעס געשמאקער. ווען די קאלאנאטשא * אויף דער פאזשארנע ** שלאגט אכט, רירט די מאשין.

די האלב-פארשלאפענע שמאט שאקלט נאך מיט די באנעסטלעט שפיץ ביימער קעפ:

— פארט געזונט... פארט געזונט... דערמאנט נישט צום בייזן...

פון א זייטיק געסל אנטפלעקט זיך א פוסטער דרייעק פון דעם מארק-פלאץ. א קעמל שטייט דארטן און מעלה-גרהט תמעוואטע. דערזען דעם אנגעפאקטן אויטא מיט פאסאזשירן לאזט ער ארויס עטלעכע שנרלעך סלינע מיט א מאל און נויגט זיך אויף רעכטס און אויף לינקס:

— פארט געזונט... פארט געזונט און זאלן אונדזערע מקומות ביי אייך נושא-חן זיין... האט נישט קיין פאראיבל, אפשר האבן מיר מיט עפעס נישט יוצא געווען פאר אייך, וועלן מיר א צווייט מאל פארבעסערן... די גאסן פארשווינדן גיך. דער אויטא לויפט שוין איבער דעם זאמדיקן שאסיי לענג-אויס פלאטשיקע, ליימענע קיביטקעס און רויטע ליימגראבנס. עס טראגט זיך דורך דער אומענדלעכער אעראדראם. דריי אעראפלאנען *** 5— שטייען גרייט צום אפפליען און די קאמאנדע מאכט די לעצטע הכנות. איבער די ווייטלעכע דעכער גיט א בליץ קעגן דער זון דער צלם פון מארקפלאץ-קלויסטער. קוים-קוים וואס מען קען נאך באמערקן די שפיץ נעז פון די קראנען אין עלעקטרא-כעמישן גיגאנט. אין עטלעכע מינוט ארום איז פון גאנץ וולאדי-קאווקאז נאר צו באמערקן די אנטענע פון דער צענטראלער ראדיא-סטאנציע. נאר אט פארנעמט זיך דער וועג אויף רעכטס, בארג-ארט און די אנטענע צערינט אויך אין דער בלענדנ-דיקער זונען-שיין פון דעם פּרעכטיקן דרום-מזרחדיקן פרימארגן. דער אוי-מאכוס טראגט זיך דורך פארביי שווער-באלאסטיקטע וויינגערטנער, פרוכטן-גערטנער און ווילד-צעצוווייגטע באשטאנעס. די זון הייבט אן צו סמאליען, נאר דער צוגווינט פון דעם קאפשווינדלערישן מאשין-געלויף

* שטאטזייגער.

** פייערלעשער-טורעם.

*** אין די יארן 1933—1938, אין ראטנפארבאנד, א פאפולערע מארקע פון אן אעראפלאן.

פאָכט אָפּ די היץ ווי אַ גוטער פעכער און מאַכט די שטימונג יום-טובדיק, „וגילו ברעדה'דיק“, ווי ביי איינעם, וואָס שווימט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן אויף אַ ווייטער שטרעקע. פון ביידע זייטן וועג דערנענטערן זיך צוויי אימהדיקע באַרען פון אייביקע פעלזן: מרה-שחורהדיקע ברואים, מיט אויסגעגליטע ליסענעס און אַרומגעגריזשעמע פלייצעס. ווער עס האָט זיי אַרומגעצופט פאַרשפאַרט מען צו פרעגן, זיי זענען שמענדיק באַלעגערט מיט שאַף און באַראַנעס. די דאָזיקע פעלזן — דאָס זענען ערשט נאָר די אונטערפירערס פון די קאווקאזער גראַניטענע „רוקנביינער“, די בכבודיקע „שושבינים“. אומבאַמערקט רוקן זיי זיך צונויף אַלץ ענגער און ענגער. זיי גייען שוין נאָך דעם אויטאָ פון ביידע זייטן ווי אַן אַלייע, וואַרפן זייער אומעטיקן שאַטן אויף די מענטשן און פאַרשמעלן מיט זיך די לאַנדשאַפט —

אין געדאַנק מישט זיך אויף אַ פסוק פון „ברכי נפשי“:

...הרים הגבוהים ליעלים, סלעים מחסה לשפנים...

פאַר אַ קאַרגער שעה רייזע פון וולאַדי-קאווקאַז איז מען שוין ביים טיעריעק.

דער טיעריעק, דאָס איז אַ טייכל פון אַוועלכע הונדערט און פופציק — צוויי הונדערט מעטער די ברייט. דאָס טייכל נעמט זיין אַנהייב ערגעץ אין די אָפּגורנטן פון די קאווקאזער רוקנבערג, און שניידט דורך די דרום-דיקע און מורה-צפונדיקע געגנט פון יענעם שטיין-קעניגרייך. פון די צענד-ליקער טייכלעך, וואָס צפון-קאווקאַז און גרוזיע פאַרמאַגן; פון אַלע אונ-טערערדישע קוואַלן און מוראדיק-שוימיקע וואַסערפאַלן פון די שנייבערג, איז דער טיעריעק — דער סאַמע אומרואיקסטער. נאָר האַרט ביים ברעג קען מען נאָך זען זיינע וואַסערן אין זייער נאַטירלעכן אויסזען, קוים גייט מען אַבער אָפּ אויף עטלעכע שריט ווייטער פון דעם ברעג, זעט מען שוין נאָר, ווי עס זידט דאָרט ווי אין אַ קעסל. די כוואַליעס דרייען זיך ווי אין אַ קאַראַהאַד, באַדעקן זיך מיט ווייס-גריין-בלוי-גאַלדענעם שוים, שמעקן חוצפהדיק אַרויס דעם הימל לאַנגע צונגען און מראַגן זיך פאַרביי, מאַנצנ-דיק אין זייער בריוונדיקן געוויירבל. דאָס שמאַלסטע אַרט אין טיעריעק האָט נישט ווייניקער פון זיבעציק מעטער די ברייט. דאָס סאַמע ברייטסטע — צוויי הונדערט און פופציק מעטער. דאָרט וווּ ער איז פאַרשמאַלט, פאַרקוועטשט צווישן די שכנהנישע פעלזן, קנוילט ער זיך נאָך שטאַרקער, רייטן די כוואַליעס איינע אויף דער אַנדערער ווי די אייזבערג אין ים-הקרה, דאָרט זעט ער אויס ווי אַ באַלייבטע דאַמע, וואָס די נייטאַרין

האָט איר די טאָליע שטייף פאַרצויגן אין אַן ענגן קאַרסעט, כדי דאָס נייע מלבוש זאָל זי בעסער קליידן. אַבער נישט פיל ווייניקער צעיאַכמערט איז ער אויך דאָרט, וווּ ער צעגיסט זיך אין דער גאַנצער ברייט. סיי דאָ, סיי דאָרט — איז ער ווייס פון שוים, שפּריצט און סאַפעט און וואַרפט שטיינער אין הימל אַרײַן. די אַרטיקע פאַנאַטיקער — הן פון יידישן אַפּשטאַם, הן פון נישט יידישן — פאַרזיכערן די פּרעמדע אורחים, אַז דער מייעריעק — דאָס איז דער לעגענדאַרער טייך סמבטיון. איי, דאָס וואָס ער ווייסט נישט פון קיין מנוחה? — פון זינט די וועלט איז געוואָרן זינדיק, האָט ער אויך אויפגעהערט צו רוען אום שבת. מדה כנגד מדה. אַנדערע ווידער געבן איבער אַן אַנדער מסורה: דער ים כנרת גייט דורך פאַרביי דעם גן-עדן, דערפאַר איז ער אַזאַ סטאַטעמטשנער און אַזאַ אַנגענעמער; דער מייעריעק אַבער, גייט דורך פאַרביי דעם גיהנום, דעריבער טראַגט ער אין זיך דעם גאַנצן שמוץ, דעם האַרצרייסנדיקן שוידער פון דעם דאָרטיקן גרויליקן לעבן, דעריבער שמורעמט ער אַזוי, דעריבער שליידערט ער אַזוי עזותדיק זיינע אַפּגורנט-שטיינער כלפי-שמיא, דעריבער שפּריצט ער זיינע פונקען אין הימל אַרײַן מיט אַזאַ פאַרשייטער הוצפּה.

די פאַרשוניגען שמעלן זיך אַלע אויף. יעדער איינער וויל וואָס ווייטער זען און וואָס גרינטלעכער צו דערלערנען אַט דאָס מלא-חמה'דיקע טייכל. נאָר דער שאַפּער איז ביז גאָר אַ פּראָזאישער מענטש. ער גיט אַ צי דורך איבערן בריקל און דאָס טייכל פאַרשווינדט. דער טומל מיטן געפליעסק יאַגן נאָך דעם אויטאָ און פאַרלירן זיך ערגעץ הינטן, אין דער נידער...

*

מען פאַרט באַרג-אַרויף. „מיט דער האַנט צו דערלאַנגען“ שמעקט דער ריזיקער „קאַזבעק“, וואָס געפינט זיך אַן ערך פון פינגף טויזנט מעטער העכער פון דעם ים-פלאַך. דער אויטאָ גייט שמידיק מיט הקפות אַרויף-צו ווי אויף שווינדל-טרעפּ. דער שאַפּער גיט דעם מאַקסימאַלן גאַז און מען טראַגט זיך פלינג אויף דער דאָזיקער געדרייטער לייטער. דער קאַזבעק זינקט אַלץ נידעריקער און נידעריקער. די פאַסאַזשירן הייבן זיך אויף אַלץ העכער און העכער.

...די דריטע הקפה, די פערטע הקפה...

דער אויטאָ פאַרט שוין אין די וואַלקנס. די ערד האָט זיך מצמצם געווען, מצמצם געווען און איז ערגעץ אין גאַנצן פאַרשוונדן. פון ביידע זייטן וועג ליגט אַ געדיכטער שניי. פאַר די אויגן — אַן עולם הפוך: אין

הימל שמייכלט א תמוזדיקע זון און אויף דער ערד איז טבת. עם קלאפט א צאן אין א צאן. די פינגער ווערן פארקליאקעט * פון קעלט. די קערפערס כאפן א געשמאקן ציטער און טוליען זיך איינער צום צווייטן. מען קוויקט זיך מיט דער אייגענער ווארעמקייט, מען ווערט דערפרוירן, מען לאכט און מען איז גליקלעך. אין יענעם מאמענט געדענקט גאר קיינער נישט אין זיין היים, אין די נאענטע וואס ער האט ערגעץ אויף דער גרויסער ערד. איצט איז מען אין די וואלקנס, מען שוועבט ווי מלאכים אין דער אומענד-לעכקייט. דער קאזבעק איז נעבעך א ביטערער „יורד“, ער זעט שוין אויס ווי א געוויינלעך הימל צוקער. ממש מען גלייכט זיך אויס מיט אים, כי עין בעין יראו, פה אל פה אדבר בו, ומראה ולא בחידות...
...די פינפטע הקפת, די זעקסטע הקפה...

— אלמעכטיקער גאט! שוין זשע איז דאס אמת, אז ערגעץ איז דא א טיעריקע וואס קאכט? וויינגערטנער וואס בליען? א זון וואס ווארעמט? דער אויטא מאכט מיט די לעצטע כוחות דאס זיבעטע מאל א ראד ארום דעם גארטל פונעם שרעקלעכן קאווקאזער רוקנביין און „אונטער דער סאמע נאז“ קריכט ארויס פון אונטערן שניי א לאנגע ווייסע געביידע, וואס דינט ווי א מין וואקזאלכל אויף דער סטאנציע „קאזבעק“.

די זון הענגט איבערן קאפ, אבער דער באראמעטער ווייזט 16 גראד נידעריקער פון נול. דער בארג קאזבעק איז דא אין גאנצן נידעריק, ממש ער וואלגערט זיך אונטער די פיס. די אזוי-גערופענע סטאנציע, אדער דערפל קאזבעק, באשטייט אומגעפער פון א פערציק הייזלעך, און גאנץ באזונדער, אין א זייט, שמויען עטלעכע לאנגע, הילצערנע געביידעס פאר טוריסטן און לעזשניקעס. ** יענע חברה-לייט, אז זיי קומען אהער אויף קאניקולן, אדער אויף „פומיאווקעס“ אלס פרעמיע, קומען זיי נאך גרופן-ווייז, זיי וויינען דא אפ חדשים-לאנג, שלאפן אין זייערע אינדיווידועלע שלאפזעק, עסן זייער-מילך און פאמידארן, דראפען זיך אויפן קאזבעק, קלעטערן אויף „משקולת“ און אויב עס געלונגט זיי, צו דערגרייכן דעם פיק, *** דאן שמעקן זיי דארט אריין א דרענגל מיט סטאלינס פארטרעט, ארדענען איין א ראדיא-סטאנציע און שיקן אריבער דעם חבר סטאלין א הייסע באגריסונג.

צען מינוט זאמט זיך דא דער אויטא און דער עולם פארלירט נישט

* אומבויגעוודיק.

** לעזשעס — סקי, שניישיך, לאנגע הילצערנע גליטשערס.

*** סאמע העכסטער שפיץ.

די צייט אומזיסט. מען לויפט זיך דורך, מען גלימט זיך, מען ווארפט זיך מיט „סניעזשקעס“... * אום תמוז זיך ווארפן מיט סניעזשקעס איז דאך עפעס א זעלטנהייט!... אנו, זאל זיך נאך א לאנד בארימען מיט אזא מופת! אנדערע נעמען מיט זיך מיט א שטיק אייז פון דער רינווע אלס א זכר. ווער ס'איז א נייגעריקער, דער לויפט צו כאפן א קוק אין די „טוריסטישע באראקן“, ווי ס'זעט דארט אויס. נאר אט שניידט דורך די פראסטיקע לופט א שאלנדיקע תרועה-גדולה פון דער סירענע. די פארשוניען טרייסלען זיך אפ פונעם שניי, מען פארנעמט די פריערדיקע ערטער און די סטאנציע קאזבעק ווערט אפגעווארפן...

ווידער ווערט דער עולם געפרוירן. ארומיאגנדיק זיך ארום וואקואלכל האט מען אזוי נישט געפילט די קעלט, אבער זיצנדיק אויף איין ארט דערפילט מען טאקע באלד, אז 16 גראד קעלט איז גארנישט אזוי ווייניק... נאר אט הייבן זיך אן די זעלבע „הקפות“ — אדער ווי מען רופט זיי דארט: פערעוואלן — דרייען אויף צוריקוועגס. דער שאפער טארמאזירט, וויפל עס איז נאר מעגלעך, נאר פון אזא משוגענער הייך העלפט דאס האמעווען זייער ווייניק, מען טראגט זיך גענוג פלינק אראפ, צוריק צו דער גרויסער ערד. אונטער די פיס שפרייטן זיך נאך וואלקנס. קיין ערד זעט מען נאך נישט, נאר עס איז שוין פיל ווארעמער... עס דערמאנט זיך נח"ס טויב: קיין יבשה זעט מען נאך נישט, אבער דאס וואסער איז קענטיק געפאלן. מען האט א געפיל, ווי מען וואלט דאס נאקעמע, צעפארעטע לייב ארומגע-נומען מיט א קאלטן, נאסן ליילעך און זיך צוריק אריינגעזעצט אין א ווארעם ביטל. דער אויסגעפארענער שליאך אנטלויפט פון אונטער די רעדער.

...די דריטע הקפה... די פערטע הקפה...

עס אנטפלעקט זיך שוין אין טאג א שמאל פאסיקל ערד. דער שניי ארום דעם אויטא ווערט קויטיק, פליכעוואמע און כאפט דעם אנטליק פון רינדערנער געפרעגלטער שמאלן.
...נאך א „פערעוואלן“...

דעם שניי כאפט עמעצער אויס פון אונטער די הענט. אנטשטאט אים באווייזט זיך גראז. גאנץ געוויינלעך גרין, שמעקנדיק גראז. עס ווערט מיט א מאל אומדערטרעגלעך היים. זיך אראפגעדרייט נאך דעם לעצטן „פערע-וואל“, פארט מען שוין אויף דעם גלייכן וועג. דער זייגער איז שוין עלף.

* שנייבאלן.

די טעמפערצאטור — אודאי נישט ווייניקער פון 40 גראד. מיט לעכצנדיקע הערצער דערמאנט מען זיך אין יענער שנייאיקער וועלט, אין וועלכער מען איז אַ מאַל געווען... — וואָס הייסט אַ מאַל? מיט איין האַלבער שעה פריער!... עס קען נישט זיין!... דער מענטש פאַרלירט דעם גלויבן אין דעם, וואָס ער האָט ערשט נאַר-וואָס געזען מיט זיינע אייגענע אויגן. ניין, ניין, ער האָט ערגעץ געמוזט לייענען וועגן אַט דעם ווונדערבאַרן קאַזבעק, נישט אַנדערש... נאַר אַט שניידט זיך דער אויטאָ מיט אַ מאַל אַריין סאַמע אין די געדערים פון דער מאוימדיקער „דאַריאַלסקע אושטשעליע“.

דאָס דאָזיקע ערטעלע איז דער סאַמע פאַרכאַפּנדיקער און סאַמע שרעקלעכער עפיזאָד אין דער גאַנצער עפּאָפּייע פון דעם וועלט-באַרימטן מיליטעריש-גרוינישן וועג. פון ביידע זייטן וועג שפאַרן אונטער די וואַלקנס צוויי קויל-שוואַרצע גראַניטענע בערג מיט שרעקלעכע קאַרניזן ווי היטלען אויף פאַרמבולדיקע רייזקעפּ אַראַפּגערוקט איבער די אויגן. די בערג זענען גלייכע ווי ווענט, די ווענט זענען אַזוי ענלעך איינע אויף דער אַנדערער, שטייען אַזוי נאַענט איינע לעבן דער אַנדערער, אַז עס דאַכט זיך, אַז דאָס איז ערשט געווען איין באַרג, איין גראַניט-מאַסיוו נישט אויף דורכ-צוגיין, און פון אַן ערדצימערניש האָט ער זיך ערשט צעשפאַלטן אויף דער העלפט, מחצה על מחצה. פון אַ צווייטער ערדצימערניש קענען זיך אַט די שרעקלעכע גיגאַנטן צוריק באַהעפּטן, און אנב אורחא צעמאַלן אויף שטויב אַלץ, וואָס וועט זיך באַותה-שעה געפינען אין זייער תּחום. און אין דמיון זעט דער רייזנדיקער ווי זיי רוקן זיך שוין. די שעה האָט געשלאָגן און אים איז באַשערט צו זיין אין קאַן... ס'איז אים אַ פנים אַנגעצייכנט געוואָרן נאָך פאַר זיין געבוירן ווערן צו פליען אין אַפּגורנט בריסק-אַברים, ווי דער „שעיר המשתלח לעזאזל“... פון דעם רעכטן באַריער סטאַרטשען אַרויס טרעפּ. ווי גראַבע, אַפּשטייענדיקע ליפּן אויף אַ העמלעך פנים, אַזוי אומגעלומפערט שמעקן אַרויס אַט די גראַניטענע קאַרניזן פון דעם דאָזיקן רייזקן, נישט-געשליפענעם שפיגל. אויף איינעם פון אַט די קאַרניזן איז אויסגעפלאַטמערט דער מיליטעריש-גרוינישער וועג. די מאַשין פאַרט פאַרזיכטיק, האַרט ביי דער וואַנט. עטוואָס לינקס איז אַן אַפּגורנט פון עטלעכע קילאָמעטער די טיף. דאָרט איז עמק זידלמט זיך יומם וויליה דער טיעריעק, אַבער פון דאַנען זעט ער אויס, ווי אַ לענגלעך ווייס ווערעמל. מאַמער הייבט מען אויף די אויגן צו די קעפּ פון די סקאַלעס, גיט זיך אַ דריי דער גאַנצער אַרום און מען דאַרף זיך אומבאַדינגט ביי עפעס צוהאַלטן, כדי מען זאַל זיך נישט אַראַפּקייקלען אין דעם אַפּגורנט. דער

אויטאָ גייט פּוסטריט און דער שאַפּער נעמט נישט צו די האַנט פון דער סירענע. דאָ צו באַגעגענען זיך מיט אַ צווייטן אויטאָ אומגעריכט, שמעקט מיט ריסוק-אברים, נאָר אויף דעם דאָזיקן וועג דערלויבט מען אַבער צו פאַרן נאָר ערשמקלאַסיקע און דערפאַרענע שאַפּערס. פון דעסם וועגן טרעפט, אַז מען באַגעגנט דאָרטן אויך קאַלכאַזנע האַרבעס, * ריימערס, מאַטאַציקליסמן און פּוסנייער. דאָס דורכפאַרן אונטער די שרעקלעכע דאַשעקעס דויערט נישט מער פון פּופּצן, צוואַנציק מינוט, אַבער האַבנדיק אויסגעמיטן אַט דעם שוידערלעכן קאַרידאָר, רייסט זיך נישט ווילנדיק אַרויס ביי יעדן איינעם אַ טיפּער קרעכץ. עס ווערט עפּעס לייכטער אויף דער נשמה, ווי אויפּוואַכנדיק נאָך אַ שרעקלעכן קאַשמאַר. פון דאָנען גייט שוין דער וועג פּריילעכער. אויף די בערג וואַקסט פיל גראַז און טוויזנט-קעפּיקע טשערעדעס שאַף און באַראַנעס באַלעגערן זיי ביי טאַג און ביי נאַכט. דאָ האַט שלמה צום ערשטן מאל אין זיין לעבן געזען באַראַנעס מיט אַזעלכע שווערע קורדיוקן, ** אַז מען האַט אונטער זיי געמוזט אונטער-פּראַווען רעדלעך, כדי דער באַראַן זאָל זיך נישט אונטעררייסן שלעפּנדיק אים איבער דער ערד. טיילווייז זענען די בערג געווען פּאַרזייט מיט ווייץ, און שלמה האַט נישט געקענט פאַרשטיין: ווי אַזוי אַקערט מען דאָרט? ווי אַזוי שניידט מען דאָרט? עס האַבן זיך געטראַפּן אויפן וועג אויך היפּשע וואַלד-מאַסיוון, אַבער וועלדער גאַנץ אַנדערע פון די וואָס אויף דער אוק-ראַינע: נישט הויך געוואַקסן; ביימער, נישט קיין דיקע; די בלעמער, פון אַלע קאַלירן, ווי אין רעגנבוין; רויטע, געלע, גרינע, בלויע, גרויע, ברוינע, מאַלינאָווע און בעז-קאַליר. אַ שלל פון פאַרבן. און אַלע פאַרבן ווערן מטושטש לגבי דער פייער-פאַרב, די זון ברענט כּיקוד אש, — קיין סימן נישט פון קיין פּיצל שאַטן. יעדער בוים באַזונדער איז ווי אַרומגענומען פון אַ פּלאַם — סנה'בויער כאַש! דער גאַנצער המון מיט ביימער זעען אויס ווי פּלאַקערנדיקע פּאַקעלן, די בערג — כּכבשן האַש, אַ ביז ווייס אַנגעגליטער קאַלכאַוויין! אויף די ליפּן פאַרבלאַנדעט אַ פּסוק פון תהילים:

...כאש תבער יער, וכלהבה תלהט הרים...

נאָכן וואַלד טרעפּן זיי אַן אויף אַ טאַכּון אייזלען. אויף די בערג — וויינטרויבן און שאַף. און פּלוצלינג שניידט זיך אַריין אַ שטיק וועג פון נאַקעטן שטיין. עס פּאַלט מיט אַ רעש אין דער גידער אַ קוואַל פון מינע-

* אַזיאַטישע וואַנגס.

** קאָדע, דער היפּשער שטיק שמאַלק, וואָס הענגט זיך נאָך ביים באַראַן פון הינטן.

ראל-וואַסער: זודיקע, לויטערע און מיט אַ שוועבל-גערוך. די גראַנימענע „קאַרעמע“ איבער וועלכער עס שמויט אַט דער נאַטירלעכער „ספירמ“, איז רויט, פאַרברענט פון די הויכע גראַדן, וואָס די מינעראַלן פאַרמאָגן אין זיך און זעט אַויס ווי אַ שרייענדיק-געקוויטלטער טערקישער שאַל. און ווידער וואַלד, ווידער פאַסטעכער, און ווידער הענגענדיקע תבואה-פעלדער —

שלמה טראַכט מיט האַרצווייטיק:

— יאָ-אַ-אַ... זער סטעפּ שלאַפּט נישט, יעדער מינדסטער שטח, יעדער מילימעטער ערד איז אויפן אויג, גאַרנישט איז נישט הפקר.

און אין דער מיפעניש פון דער נשמה וואַרעמט ער אַ האַפּענונג:

— אַז גאַט וועט העלפן דעם יידישן פאַלק און ער וועט צוריק דעראַ-בערן זיין פאַטערלאַנד, וועלן מיר שוין אויך וויסן ווי צו אַפהיטן יעדעס ברעקעלע ערד, יעדעס זאַמדעלע. מירן זיך שוין נוהג זיין על-פי נוסח הסאָויעטן. ווי אַזוי זאָגן זיי, די סאָויעטן?

...קיין פרעמדע ערד ווילן מיר נישט, נאָר פון אונדזער אייגענער ערד

— קיין איין ווערשאַק פון אונדזער ערד וועלן מיר נישט אַפּגעבן קיינעם!

*

אַרום האַלב איינס נאָך מיטאַג קומט מען אָן קיין פאַסאַנאַאָרי. דאָ שטייט מען אַ גאַנצע שעה. פון אַרדזשעניקידזע ביז מיפּליס איז דאָ צוויי הונדערט צען קילאָמעטער, און אויף דער סטאַנציע איז פונקט האַלב וועג. אמת, די צווייטע העלפט וועג איז שוין אַ גלייכע און דויערט נישט מער ווי צוויי שעה, אַבער דאָ רוט מען זיך אַ ביסל אַויס פון דער נסיעה און מען כאַפּט איבער דעם הונגער. דער אויטאָ פאַרפאַרט אין אַ טונקעלער אלייע פון אַט דער גרוזינישער דאַטשע, אַלע קריכן אַרויס פון זייערע ערטער, גלייכן זיך אַויס די ביינער און קוקן זיך אַרום. איידער זיי באַווייזן נאָך צו מאַכן אַ שפּאַן פונעם אויטאָ-טרעפּל, איז שוין אַרום זיי אַ יאַרד פון יינגעלעך און מיידעלעך. אַן עמער מיט דופּטיקע פּערסיקעס, פול ווי אַן אויג, קאַסט אין גאַנצן איין רובל. מילך — האַלב אומזיסט. און אַזוי האַניק, פייגן, ניס און וויינטרויבן. באַזונדערס וויינטרויבן. דער דאָזיקער מין סחורה וואַלגערט זיך דאָ ממש אויף דער גאַס. ער איז דאָ מער נישט, ווי טייערער אַ ביסל פון וואַסער. יעדער פאַסאַזשיר קויפט זיך איין, וואָס זיין האַרץ גלוסט, מען פאַרקלייבט זיך איינציקווייז אַדער גרופּנווייז אין

טיפן גראָז און מען רוט זיך אויס: פון דער היץ, פון דער קעלט און פון דער שרעקלעכער „דאָריאַלסקע אושטשעליע“.

שלמה זיצט אָפּגעזונדערט פון אַלעמען אין אַ פאַרשטעלטן ווינקל. ער עסט אָפּ, פאַרטריןקט עפעס, דאַן ציט ער זיך אויס אין זיין גאַנצער לענג אויפן רוקן. רעיונייה על משכביה סליקו* און די איינדרוקן פון דעם טאָג קערן זיך איינציקווייז אום צו אים. מאַמענטאַל דערמאַנט זיך אים יעדע קלייניקייט: אַרדזשעניקידוע; די קאַמפאַרטנע אויטאָבוס-סטאַנציע; דער באַקוועמער אויטאָ; דער טיעריעק; דער קאַזבעק; די כּמורע אושטשעליע; די קאַלירטע וועלדער; די „רעדלדיקע“ באַראַנעס; די הענגענדיקע ברויט-פעלדער; די עמערלעך שמעקנדיקע פּערסיקעס — אַ רובל אָן עמער; די שטילע דאַטשע פּאַסאַנאַאָרי, — און עס פאַרקלעמט אים ביים האַרצן, פאַר וואָס אויך יוכבד מיט נחומ'קען זענען דאָ נישטאַ מיט אים; פאַר וואָס מנשה, פּרידמאַן, טאַני און גאַרדאַן, וועלן אפשר קיין מאַל אפילו נישט זען אַט דעם גן-עדן התחתון... און ווידער צוריק טראַכט ער: ווי גוט עס איז פון דעסט וועגן, וואָס ער וווינט נישט שמענדיק אין די דאָזיקע מקומות. דאָ קען מען לחלוטין פאַרגעסן אין ציון, אין ארץ-ישראל, אין זיין אייביקער האַפענונג. ניין, ניין, מען דאַרף וואָס גיכער אַפּפּאַרן אַט די עטלעכע מאַל ביז יוכבדס אומקערן זיך און פאַרגעסן אויף אייביק אַט די פּרעמדע שיינ-הייטן, פונקט אזוי ווי אַ סאַלידער מענטש וואַרפט אַרויס פונעם קאַפּ דאָס בילד פון דער שיינער סאַליסמקע, ווען ער גייט אַרויס פון דער אַפּערע. אמת, דאָס היימלעכע אַרדזשעניקידוע, דאָס גרויסאַרטיקע טיפּלים און דער ווונדערבאַרער וועג צווישן זיי, אַלץ איז זייער פּראַכטפול, אַלץ איז ממש פאַנגענדיק, אַבער ווען מען זאַל אַט די גאַנצע געגנט אים אפילו שוין וועלן אַוועקשענקען, בלויז דערפאַר, אז ער זאַל זיך אַפּזאָגן פון זיין האַפענונג צו קומען קיין ארץ-ישראל, וואָלט ער זיך דאָך אויסגעלאַכט יענעם אין פנים אַרײַן... זיין אַנטציקונג פון אַט די אַלע נאַטורבילדער זענען ענלעך צו דער אַנטציקונג, וואָס ער האָט געפילט זייענדיק אין מאַסקווע, אין דער טרעטיאַקאָווער בילדער-גאַלעריע. אַבער ציון — דאָס איז דאָך זיין אייגן בלוט! זיין נשמה! זיין גייסט! זיין עולם-הבא!

אַ צופרידענער וואָס ער פאַרלאָזט אַט די ווייטיקלעך-זיסע ערטער, שפּרינגט שלמה אויף פון זיין גרינער איבערבעט ווען די סירענע הייבט

* די געדאַנקען וואָס אַ מענטש האָט אין משך פונעם טאָג, קומען צו אים אויך אויפן געלעגער.

אן צונויפרופן די פאסאזשירן. אין עטלעכע מינוט ארום טראגן זיי זיך שוין ווידער אונטער דער סמאליענדיקער זון. עס מוז איצט זיין איבער פופציק גראד די היץ. דער אספאלט אונטער די רעדער קנייטשט זיך נאכגיביק, לאזט אין זיך אפדרוקן די טיפע קארבן פון די גומענע שינעס. די שטימונג אין אויטא איז שוין נישט אזא געהויבענע ווי פריער. די היץ איז יעדן דערעסן געווארן. ווער עס כראפעט, ווער עס דרימלט נאר, און ווער עס זיצט אזוי מיט א פריטשמעליעמער צורה און רירט נישט מיט קיין אבר. קיינעס ווילט זיך איצט נישט רעדן. יעדן ווילט זיך שוין וואס גיכער זיך געפינען אונטער א דאך. מען פארט דורך א ישוב מיטן נאמען: דושעט. מען דערציילט, אז פארצייטנס איז דא געווען די רעזידענץ פון גרוזיע. היינט איז דאס א חרוב דערפיל, אן א מינדסטן שפור פון אמאליקן גלאנץ. ניין, ניין, ירושלים האט זיכער קיין מאל אזוי שפלידיק נישט אויס-געזען... א מיליאנערשע, אפילו ווען זי ווערט א יורדת, באהאלטן זיך נאך אלץ אין אירע תנועות, אין די קנייטשן פון איר פנים, אין איר אופן פון רעדן צו א מענטשן סימנים פון איר אמאליקן זין, פון איר אמאליקן הוד... אזא געוועזענע גבירנטע דארף נאר איין טאג א גוטן, איז זי — ווידער זי, און אזוי, מיט גאטס הילף, וועט זיין מיט ירושלים אויך... מען דארף נאר זוכה זיין ביי גאט, אז ער זאל שוין איין מאל פאר אלע מאל אויפמישן דעם פסוק: זכרתי לך חסד נעורידך...

אומבאמערקט און מיט א מאל, איז פון הינטער א בערגל ארויסגע-שפרונגען דאס שמעטל: „מצעט“. דאס דאזיקע שמעטל שמעקט שוין מיט טיפלים. עס טרעפן זיך שוין צוויי-שטאקיקע מויערלעך, עס ווארפן זיך שוין אין די אויגן שטאטישע איינוווינער אָנגעטון ווי עכטע אינטע-ליגענטן. און באלד טאקע איז ארויסגעשוומען דער „זאגעס“ * דאס איז די עלעקטרא-סטאנציע, וואס גיט ענערגיע פאר גאנץ גרוזיע. די דאזיקע הידרא-עלעקטרא-סטאנציע שפייזט זיך פון צוויי טייכן: פון „קורא“ און „אורגאנא“. אין פראנט פאר דער סטאנציע, שטייט א ריזיקע סטאטוע פון לענינען. דער מאסשטאב פון דער פיגור איז בערך דריי מאל אזוי די גרייס, ווי ער אליין איז געווען אין לעבן און זי מאכט א שטארקן איינדרוק. און באלד טאקע נאך „מצעט“ און „זאגעס“, האקט מען איבער די באנ-ליניע און עס הייבן זיך אן די פארשמעט פון טיפלים. די היץ איז דא אויך גענוג גרויס, אבער פיל קלענער ווי צווישן די בערג. פון ביידע זיימן פליען

* ראשי-תיבות פון: אַלקאָוואַזער מלוכהשע עלעקטרא-סטאנציע.

פארביי זאוואָדן און פאבריקן. די פאסאזשירן ווייסן נישט ווהין פריער צו קוקן, די אויגן צעלויפן זיך ביי זיי. ענדלעך שניידט זיך די מאַשין אַריין אין סאַמע צענטער פון שטאַט, אויף פּראָספּעקט שאַטאַ רוסטאַוועלי און שמעלט זיך אָפּ ביי דעם אָפּערע-טעאַטער, אַקוראַט קעגן דעם שטאַט-פאַרק. דער זייגער אויף דער הויפּט-פּאַסט איז נאָך פאַר פיר —

עס זענען נאָך אפילו נישטאָ קיין אַכט שעה, זינט זיי האָבן פאַרלאָזט אַרדזשעניקידוע, אַבער וויפל איז דורכגעלעבט געוואָרן פאַר דער צייט?

*

פאַר צוויי טעג צייט ווערט שלמה פאַרטיק מיט זיינע אויפגאַבן און דאָס חיות גייט אים שוין אויס, זיך ווידער צו זען מיט דעם שווערן, נאָר צוציענדיקן מיליטעריש-גרוזינישן וועג. אויף צוריק וועגס קומט אים אויס צו זיצן לעבן שאַפּער. אין אַ גינסטיקער מינוט פרעגט שלמה ביי אים: — וואָס פליט איר אזוי? מען קען דאָך גאַרנישט באַמערקן... מענטשן ווילן זיך צו אַליץ צוקוקן און איר פליט... אַך, ווי איך וואַלט אַ בעלן געווען —

דער שאַפּער ווייזט אים שמרענג אָן אויפן זייגער:

— נישט איך לויף! דער זייגער לויפט און איך לויף אים נאָר נאָר...

אָן אומצופרידענער האַט שלמה אַ בורטשע געטון אונטער דער נאָז, און איז אַנטשוויגן געוואָרן.

פונעם ים האַט זיך אויפגעהויבן אַ פינצטערע נאַכט. איינציקווייז האַט זי איינגעשלונגען דעם האַריוואַנט, די כוואַליעס, דעם הימל. אַליץ האַט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ שוואַרצער מאַסע, אָן אַ פאַרס, אָן אַ גרענעץ. נאָר שמערן, גרויסע, אומרוואיקע ווי קוועקזילבער, האָבן הוזק געמאַכט פון די הונדערטער לעמפעלעך, וואָס האָבן באַלויכטן די שוף, זיי האָבן זיך געהיימט-ניספול דורכגעוונקען צווישן זיך אויף דער קינדערשער קאַרעטע, וואָס פלאַנמערט זיך צווישן די כוואַליעס. און די קינדערשע קאַרעטע האַט דווקא קיין מינדסטן אַכט נישט געלייגט אויף אַט די שטיפּערשישע אייגעלעך ערגעץ פון אויבן. דאָ איז דאָס ביינאַכטיקע שוף-לעבן געפלאַסן גאַנץ נאַרמאַל און רואיק, כאַטש עס איז געווען גאַנץ קילבלעך. די פייכטקייט פון דעם נאַענטן וואַסער, פון דער געדיכטער נאַכט, דאָס געפינען זיך צווישן הימל און ים, אָן ווענט, פריי פאַר יעדן מינדסטן, שטיפּערשישן וויי-

מעלע, האט פון דעס וועגן נישט פארטריבן די רייזנדיקע אין די קאיוטעס, קיינעם האט זיך נישט געוואלט פארשלאפן די נאכט אויפן ים.

די שיף-דעק איז געווען שווארץ פון מענטשן. אויף אלע טרעפ, אויף אלע גאניקלעך זענען געשטאנען פארליכטע פארלער, גאנצע משפחות מיט ביצלעך קינדער. א גרוזנישע דעלעגאציע האט זיך פון ערגעץ אומגע-קערט אהיים, און אירע מיטגלידער האבן געטאנצט מיט אזא רעשיגדול, אז מען האט זיי געהערט פון איין עק שיף ביזן צווייטן. א גרופע קאזאכן פון פרויען מיט מענער האבן מיט התפעלות צוגעקוקט, ווי א יונגער גרוזין מיט א גרוזינקע טאנצן א ווילדע ליזגינקע. * ער יאגט זיך נאך איר מיט א בלאנקן קינזשאל, די אויגן — ווי ביי א רוצח, די פיס — מיטן אויג נישט צו כאפן, די האנט — אָנעצילט ווי א פּייל, אַט-אַט לעכערט דער קינזשאל דעם מיידל די יונגע ברוסט, דאָס הייסע בלוט וועט מעכטיק א שטראם טון אויף דעם שיף-דעק, פאַרשפּריצן אַלעמען, רויט מאַכן דעם ים און דאָס מיידל וועט ליגן אַ בלאַסע, אַ קאַלטע, מיט אויסגעגלאַצטע אויגן אין שטומען הימל אַריין. אַבער דאָס מיידל קלערט אפילו נישט קיין איין טראָפּן בלוט שענקן דעם שיף-דעק. זי טראָגט זיך לאַכנדיק איבערן קרייז, ווי אַ רוח גליטשט זי זיך אַרויס פון אונטער דעם אויפגעהויבענעם קאַלמן מלאך-המות. זי אַנטלויפט און רייצט זיך נאָך מיט איר נאַכפּאַלגער פאַר זיין נישט רירעוודיקייט. יענער, אַ צערייצטער, גיט אַ בליץ מיטן קינזשאל אין דער לופט און כאַפט שוין אָן זיין קרבן ביים אַקסל, נאָר דאָס מיידל כאַפט אָן מיט דער צווייטער האַנט דעם קינזשאל און פירט אים אָפּ אין אַ זייט.

די פארשלאפענע קאזאכן הערן נישט אויף צו באוונדערן די געשיקט-קייט פון דעם טאנצנדיקן פארל. ביי זיי אין די וויסטע מדבריות, אין די פלאכע זאמדן איילט מען זיך נישט אזוי; עס איז דאָ צייט, דער הימל איז נאָך הויך, דער טאָג איז נאָך גרויס, און טאַמער איז דער היינטיקער צו קורץ, איז מאָרגן אויך אַ טאָג און איבער מאָרגן אויך... וואָס איז דאָס איילעניש? דער טייך ברענט? אַז מען שטייט אויף, שטייט מען אויף פאַוואַלינקע, טריט ביי טריט, מען באַטראַכט זיך, מען באַטאַפּט זיך, מען וויקלט זיך גוט אַרום, מען קוקט זיך גוט-גוט אַרום, די אויגן זענען שמאַלינקע, דויערט אַ ביסל מער — נו, איז וואָס? ווהיין איז דאָס איילעניש? די זאָמדן זענען אייביקע. זייערע עלטער-עלמער-זיידעס האַבן געזען די זעלבע זאָמדן און

זייערע אור-אור-אייניקלעך וועלן זיי אויך טרעפן אויפן אָרט. נישטאָ זיך ווהיין צו אילן. און אז מען שטייט שוין אויף, עסט מען פּאָוואָלינקע, צו קליינינקע שטיקעלעך, ווי אַ הענדעלע: מען גיט אַ פּיק — און מען פּאַר-קלערט זיך, אַ זופּ — און מען פּאַרטראַכט זיך. נאָך דעם, אז עס איז שוין נישטאָ וועגן וואָס צו טראַכטן, קוקט מען אַ ביסל גלאַט אזוי אין דער וועלט אַרײַן, ווי אזוי דען? פון קיין איילעניש קומט קיין גומס נישט אַרויס. אזוי האָבן געטון אַלע זייערע קאַזאַכישע זיידעס און אזוי דאַרפן זיי אויך טון. און טאַנצן טאַנצט מען דען נישט? וואָס הייסט עפעס נײַן? נאָר נישט אזוי ווי די שאַטאַנעס... * נישט מיט קיין געווער... מען קען דאָך שטאַרבן פאַר שרעק! ביי זיי נעמט מען זיך אָן פאַר די הענט, די וואַטענע כאַלאַמן פאַרשטעקט מען אין די רויטע גאַרטלעך, די שטריימלען לייגט מען אַוועק אין דער מיט פון ראָד און מען דרייט זיך. מען דרייט זיך, מען דרייט זיך, פּאָוואָלינקע, טריט ביי טריט, אָן אַ שמייכל, מיט די שמאַלע, ביך-השמשות-דיקע אויגן... ווערט עמעצער מיד, זעצט ער זיך צו איין שפּאַן ווייטער פון די טאַנצנדיקע. אויף זיין ווונק ווערט אים צוגעטראָגן אַ פּיאַלע גרינע טיי. ער זופּט די קאַכיקע טיי מיט דריבנע זופּעלעך און קוקט שלעפּעריק צו ווי מען דרייט זיך. ווען די טיי איז אויסגעטרונקען און אין מויל ווערט אַרײַנגעוואָרפן אַ שפּאַר זשמענקעלע קיי-טאַכאַק, הייבט ער זיך בנימוסדיק אויף, לייגט אַרײַן זיינע שווייסיקע הענט אין נאָך אַזעלכע שווייסיקע הענט, און דרייט זיך ווייטער. פינגער ווי זאַפרען-שטעקעלעך פּלעכטן זיך; אויגן ווי דיניע-שפּעלמלעך דרימלען לייכט; טיפּזיניקע, קאַזאַכישע פּים מאַכן באַישובטע טרייטעלעך און מען דרייט זיך און מען דרייט זיך, לייטיש, סאַליד, ווי מען פּלעגט טון פון קדמונים אָן... און זינגען זינגט מען דען נישט? און שפּילן שפּילט מען דען נישט? נאָר נישט מיט אַזאַ געפּילדער, נישט מיט אַזאַ האַרמידער, אז מען קען אפילו נישט איינדרילען, ווער שמועסט, זיך גוט אויסשלאָפן דרייענדיק זיך אין ראָד. וואָס דען, אזוי ווי זײַ מען קען דאָך משוגע ווערן פון אַזאַ טאַנצן.

און די קאַזאַכן זענען בפּירוּש דאָס מאַל געווען נישט אין גאַנצן אומ-גערעכט. דאָס ראָד האָט זיך צעברייטערט אויף דריי מאַל גרעסער, געטאַנצט האָבן שוין דווקא גאַנצע דריי פּאַרלעך, נישט איינס; און אַקאַמפּאַנירט האָט מען שוין דווקא מיט צימבלען און מיט פּויקן, און מיט פּאַרשידענע לאַנג-גאַרגלדיקע כלי-זמרים, און אַלע צוקוקער האָבן געפּאַטשט אין די

* טיילוואָגים, שדים.

דלאַניעס און געשריגן: אַס-סאַ! די קינזשאַלן האָבן געשאַסן מיט פונקען, די מיידלעך האָבן זיך געהאַלטן פאַר זייערע גראַבע שוואַרצע צעפּ, אַז נישט, האָבן זיי די צעפּ צענומען ווי פליגלען, געשטשירעט די ציין, געמאַכט אייגעלעך, זיך אונטערגעשפאַרט די מאַליע מיט די געטאַקטע, פאַרברוינטע הענט און געשוועכט איבער דער פאַלובע ווי די משייקעס. וואָס אַמבאַ-לאַנגט די קאַוואַליערן זייערע, אין די שטיוועלעך מיט די אייווערנע פאַד-קאַוועס, ווילן זיי נאָר מאַכן אַ לאַך אין פאַל. עס שיטן זיך קלעפּ אויף דער פאַלובע, ממש ווי אַ פולעמיאַט וואַלט געשאַסן... און דער עולם האַלט אין איין וואַקסן און אַלע פליעסקען זיי און אַלע שרייען זיי נאָר איין וואַרט, נישט מער ווי איין און איינציק וואַרט:

— אַס-סאַ! אַס-סאַ!

מען שרייט נישט זייער שטיל, נישט זייער הויך, נאָר פונקט אויף אַזוי פיל, אַז אַ קאַזאַך זאָל באַשלאַגן מיט אַ קאַלטן שווייס און ער זאָל דערפילן, אַז ער מוז זיך צוועצן, ער מוז זיך באַטראַכטן:
— וואָס טוט זיך דאָ? וואָס פאַר אַ גיהנום איז דאָ?

„...גפרית ומלח, שרפה כל ארצה. לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב“* ...

די הימלען — צעשמאַלצענער בליי. זיי זענען נישט סובל אונטער זיך קיין שום לעבעדיק באַשעפעניש, זיי יאָגן פון זיך די מחנות וואַנדערנדיקע פייגל מיט פייערדיקע ריטער.

די ערד — ביז ווייס אַנגעגליטע זאַמד, געפאַלדעוועטע פון די שטורעמווינטן אין מיילן-לאַנגע ברייטע און שמאַלע כוואַליעס, כמים לים מכסים, אויסגעפורעמטע פון די „סאַמוס“** אין פאַנטאַסטישע בערג און מאַלן.

טעג — ברענענדיקע ווי פריסעק, נעכט — קאַלטע ווי שטאַל, שוועבן איבער דער וויסמעניש זאַלבענאַנד, געוועלטיקן ביד-רמה איבער אַליץ און איבער אַלעמען.

די נעכט זענען טינט-שוואַרצע, סודותדיקע, און וואַרפן אַן אַן אימה אויף די דורכרייזנדיקע. ווי נאָר די פינצטערניש פאַלט צו, אַז דער האַר-זאַנט ווערט ביסלעכווייז פאַרשלייערט און פאַרשווינדט אין אַפּגרונט פון

* שוועבל און זאַלץ, אויסגעברענט דאָס גאַנצע לאַנד. עס ווערט נישט געזיט, עס מאַכט נישט וואַקסן, און עס גייט דאָרט נישט אויף קיין שום גרעזעלע. פון חומש.
** אַזאָ שרעקלעכער שטורעמווינט אין דער מדבר.

דעם זאמדיקן קעניגרייך, אזוי הייבט זיך אן דערנענטערן א שוידער-
 לעכער געוויין פון שאקאלן, א קלאג-רוף פון היענעס און א שיפען מיט
 א פייפן פון שלענג און עקדישן. אפט מאל רייסט זיך אריין אין אט דעם
 אומהיימלעכן קאנצערט אן אויפטרייסלענדיקער רעווע פון א הונגערדיקן
 לייב. „אריה שאג, מי לא יירא“? * אפט מאל לויפט דורך מיט א
 געפילדער א גאנצע שאיקע חיות-רעות. דער גאנצער חלל ארום ווערט פול
 מיט זייער געברום. אין איין אויגנבליק פארשוונדן זיי ווי א דמיון, נאך
 דער עכא צעטרעגט זייערע שרעקלעכע קולות אין די מרחקים. עם טרעפט,
 אז דער עובר-אורח באמערקט אין דער פינצטער צוויי באוועגלעכע, גרינ-
 בלעכע פייערלעך. עם גיט אויף אים א ווייע מיט היימלעכקייט, ער דער-
 פרייט זיך: נאכט-פלעמעלעך! משמעות, אז נישט ווייט פון דאנען געפינט
 זיך א זומפ... ער לויפט מיט פרייד אקעגן דער געגארטער פליסיקייט. אבער
 פלוצלינג גייט אים דורך א גרויל איבערן לייב. ער כאפט זיך דערויף, אז
 די נאכט-פלעמעלעך זענען גאר: אויגן פון א גיפטיקער שלאנג... אין טויט-
 שרעק אנטלויפט ער אין דער נאכט אריין פון דעם זיכערן טויט. אבער
 אויך דארט לויערט דער טויט אויף דעם אומגליקלעכן וואנדערנדיקן. די
 נאכט אין דער וויסטע ווימלט מיט געפארן.

אויף אומגעהייער גרויסע שמהים ליגט א גראכער שיכט שניי-ווייסע
 זאלץ, א זכר פון אויסגעטרונקטע ימים. קומט אויף די זון, ווערט פון דער
 זאלץ — א שפיגל, בליצן אויף אין דעם ריזיקן שפיגל מיליאנען זונען,
 און אלע בלענדן דאס אויג און אלע ברעטן דאס לייב, ציען די קליי פון
 די עצמות און מאכן דעם מענטשן טעמפ און גלייכגילטיק צו אלץ, וואס
 טוט זיך אויף דער וועלט. הויבט זיך אויף די זון נאך העכער, ווערט
 דער גאנצער מרחב פול מיט גליענדיקע זונען שטראלן, — ווי א וואלד מיט
 פינקלענדיקע שפיון פון א גרויס הייל — פון דער אייבערשמער זון צו
 די אונטערשמע און פון די אונטערשמע צו דער אייבערשמער. די זאלץ
 ווערט פול מיט זון, די זון שפארט זיך אן אויף די זאלץ-שטראלן און
 נידערט אראפ צו דער ערד, אלץ נידעריקער און נידעריקער.
 דער סטעפ ברענט ווי א קאלכאויוון פון ברעג צו ברעג. פון באגינען
 ביז שפעט אין דער נאכט.

....ארץ ציה ועיף, בלי מים" **

* ווען א לייב שרייט, ווער האט נישט קיין מורא? פון נביאים.
 ** א לאנד א וויסטעס, א מידים, און אן וואסער. פון חומש.

אין איין האלבער שעה איז די „רעטונגס-אקציע“ געווען געענדיקט. דער ברעג איז פוסט געווארן. צוועלף פארשוין מיט גרינגע פעקעלעך האבן מונטער געשפאנט צום קאזבעק צו, און די רעשט פארשוונען מיט אלע אויטאס, האבן זיך אומגעקערט קיין וולאדי-קאווקאז. ווען די נאכט איז צוגעפאלן האבן די „פוסגייער“ נאך געהאט פאר זיך היפשע עטלעכע פערעוואלן, ביזן דערגרייכן דאס דערפל „קאזבעק“. אונטער זייערע פיס האבן זיך געשפרייט געדיכטע, צונויפגעקנוידערטע, מילכיגע וואלקנס. אפגעריסענע שטיקלעך פון זיי, ווי צעפליקטע העמדער, ווי שטיקלעך צע-בלאזענע וואטע, האבן געקלעפט צו וואס עס האט זיך זיי נאר געטראפן אין וועג: צי די מאנטלען, צו די וואליועס, צו די שיד. דער שניי אויפן וועג איז געווען איינגעפרעסט און האט אפגעגלאנצט מיט בלויען קרישטאל. ביי די זייטן פונעם וועג איז דער שניי געווען גרייפלדיק, גאנץ טרוקן און געפרוירן, ווי עס וואלט דא א האגל אויסגעפאלן. איבער זיי, אויף אן אומ-ענדלעך בלויען און זויבערן הימלדעק, איז געהאנגען א גרויסע, שיינע לבנה. די בלייכע לבנה-שיון האט זיך מאט אפגעשלאגן אויף די פארשידנ-פארביקע וואלקן-מאסיוון, און דער עולם „פוסגייער“ האט פארשמאנען, אז דארט אונטן, ביי די „קליינע מענטשעלעך“, זעט מען איצט די לבנה אין גאנצן נישט ארויס.

איינער זאגט דארטן צום אנדערן:

— און אויב ס'איז היינט פארט נישט קיין לבנה-נאכט, וואס קען מען העלפן?

אומגליקלעכע נעבעך! ליגן דארט אין דער פינצטער ווי די קראפטן, קענען נישט ארויפגיין אהער, ווו עס איז ליכטיק-ליכטיק, ממש ווי ביי טאג. ס'איז ליכטיק פון דער פולער לבנה; ס'איז ליכטיק פון דעם שניי; ס'איז ליכטיק פון די פאספאר-קאלירטע וואלקנס; און חוץ אלעמען פון דעם זילבערנעם מאיאק, וואס גייט זיי נאך אין דער רעכטער האנט פוסטריט, און מענטשן רופן אים געוויינלעך אן „בארג-קאזבעק“... עס איז געווען קאלט, אויף דער נשמה — פריידיק און עפעס אומגעוויינלעך הייליק... שלמה האט געהאט א געפיל, ווי ער וואלט זיך דורך א פענצטער אריינגע-גנבעט צום עתיקי-יומין אין די פריוואט-חדרים, ווי ער וואלט אריבערגע-שפרייזט דעם „אחוריה-פרגוד“ און איצט טראגט עס אים שוין נישט ווילנדיק אין וועלטן, וואס בלענדן די אויגן כעין החשמל, אין וועלטן וואס מאכן געפרוירן די בלוטן כעין הקרח... אין זכרון האט זיך אים אן אויפ-הער געבאמבלט א פארבלאנדזעטער פסוק פון „זכריה“: „אור יקרות

וקפאון" * דאס דאָזיקע געפיל פון דערהויבנקייט און יראת-הרוממות האָט יעדער איינער פון דער חבריא געפילט אויף זיין שמייגער און לויט זיין געדאַנקענגאַנג. מערסטן טייל האָט מען געשוויגן, פאַרשטייענדיק זיך אויפן ווונק. עס האָט זיך עפעס גענומען דאַכטן, גלייך ווי מען וואָלט זיך שוין אויף אייביק אַרויסגעריסן פון דער ערדישער געפאַנגענשאַפט, פונעם מגושמ'דיקן קערפער, און דאָ שוועבן שוין אַרום נאָר נשמות, רוחניים אָן קיינע אַנדערע פאַרלאַנגען, נאָר בלויז: קוקן! וואָס מער און וואָס גרינטלע-כער אַריינצודרינגען אין מוד-הכריאה פון גאַטס וועלטל. אַט האָט זיך אַ שמערן אָפגעריסן פון זיין ווונדערשיינעם טעפיך און איז אַראַפגעפאַלן אויפן קאַזבעק. יעדן ווילט זיך וויסן: וואָס איז פון אים דאָרט געוואָרן? ... אַט האָט זיך ערגעץ פון אונטערן הימל אַ ווייז געטון אַ רויט פלעמעלע. שוין זשע זאָל דאָס שוין זיין דאָס אין די שנייען פאַרלוירענע דערפל, אָדער ווי אונטן ביי די קאַרליקעס רופט מען עס: „די סטאַנציע קאַזבעק"? איז דאָס דאָזיקע דערפל, הייסט עס, נישט צערונען געוואָרן אין די כמאַרעס, ווי עס האָט זיך געקענט דאַכטן?

אין דערפל איז אַלץ געווען ווי אויסגעשטאַרבן, נאָר די אייזקאַלטע לבנה האָט שמרענג געהאַלטן די וואַך און די איין און איינציקע עלעק-טרישע לאַמפ האָט זיך געוויגט איבערן וואַקזאַכל. די שטילקייט איז געווען אַזאָ הייליקע, אַזאָ ששת ימי-בראשית'דיקע, ווי עפעס אין אַ היכל-הדומיה. דער אומענדלעכער שנייאיקער מרחב האָט אינעם לבנה-מיראַזש אויסגעזען גלאַט ווי אַ סטאַדיאָן. דער קאַזבעק איז ערגעץ געלעגן אין אַ ווינקל און האָט אויסגעזען ווי אַ דיקע, חלבנע, קאַנדוקטאַרסקע ליכט ** מיט אַן אויסגעלאָשן קנייטל. מען האָט אויפגעוועקט דעם דיזשורנע, ער האָט לאַנג געוואַרטשעט אויף די געסט, געגעבן זיי צו פאַרשטיין, אַז זיין אַרבעט איז נאָר אַ בייטאַגיקע — אַזוי האָט מען אים כפירוש צוגעזאָגט אין אַרדזשעניקידזע, ווען ער האָט מסכים געווען אַנצונעמען אַט דעם פאַסטן אין שכנות מיט די „ווייסע בערן" — לכן וואָלט געווען אַ יושר, הייסט עס, אַז זיי זאָלן זיך ערגעץ אַהינטון, ביז ער וועט אויף אַן אמת אויפשטיין... אין מיטן דעם געבן די עצות-טובות האָט ער זיך אַבער אַנגע-טראָפן אויף דעם קאַפיטאַנס אַ „ליבלעכן" שמייכל און האָט גלייך פאַר-

* וועלטענע שייך, די שייך פון אַזאָ שטאַרקן פראַסט, פון וועלכן עס ווערן גלייך פאַר-פרוירן אַלע מינים פליסיקייטן.

** אין רוסלאַנד, פאַר דער רעוואָלוציע, פלעגן די וואַנגען באַלויכטן ווערן מיט אַזעלכע ספעציעלע גראַבע ליכט. מען האָט זיי גערופן „אייזנבאַגישע", אָדער „קאַנדוקטאַרסקע".

לורין דאָס לשון. ער האָט געפירט זיינע געסט פון צימער צו צימער און באַוווּזן, אז אומעטום איז פול, דער משוגענער טיעריעק האָט אָנגעאַרבעט אַ שיינע התונה... סיידן אין וואַקזאַל אַליין, אַבער דאַרמין איז קאַלט — „כאַטש הינט פאַרמרייבן“... ס'איז אַבער קיין ברירה נישט געווען, איידער אין דרויסן אויפן שניי איז גלייכער וווּ עס איז. די פרויען האָט מען ווי עס איז איינגעאַרדנט אין וואַקזאַל אויף אַ ביידעמל און די ניין מענער האָבן פאַרנומען איינעם פון די טוריסטישע באַראַקן. קיינער איז נישט געשלאָפן. אויף דער „גאַס“ האָט זיך אויפגעהויבן אַ מעכטיקער שמורעמווינט, וועל-כער האָט נאָר געוואַלט אַראַפּטראַגן דעם גאַנצן באַראַק מיט די געסט צוזאַמען. היפשע פּלעצלעך פון שניי האָבן זיך געשמיסן און געפליעסקעט אין די ווענט, ווי דאָס וואַלט אזוי געבאַראַכאַניעט אַ מחנה שדים מיט פּלאַטיקע פינגער. עס האָט דווקא נישט אַריינגעבלאַזן, נאָר עס איז אזוי אויך געווען גאַנץ נישקשה'דיק קאַלט.

*

שלמה איז געלעגן אַ צונויפגעקנוידערטער אויף אַן אויסגעדראַשענעם טופּיאַק, * ביי וועלכן עס האָט פון אַלע נאַטן אַרויסגעשטאַרטשעט שטע-כיק גראַז, און האָט געצימערט מיט אַלע אברים פון דער דרויסנדיקער קעלט. ער איז געווען מיד און מאַט פון די איבערלעבענישן פונעם פאַר-גאַנגענעם מאַג. פון אַנטשלאָפן ווערן אונטער אזאַ שמורמישער מוזיק האָט אפילו קיין רייד נישט געקענט זיין, ער האָט כאַטש געוואַלט אַ טראַפן מנוחה פאַר זיינע אויסגעמוטשעטע אברים, אַבער אויך דאָס איז געווען אַ תפילת-שואַ ביי אזאַ משונה'דיקן וועלפישן געברום, ביי אזאַ אומקומעניש... פּלוצלינג האָט אים אַ פאַרבאַרגענע האַנט אַ טראַג-אויף געטון פון דער נישט אַרומגעהובליעוועטער נאַרע. עס האָט זיך אים געדאַכט, אז ער הערט אַ מורא'דיק קול און, — כאַטש דאָס זענען אפילו באַקאַנטע, אַבער דאָך — מורא'דיקע ווערטער:

— ...וואַמר: צא ועמדת בהר לפני ד' והנה ד' עובר ורוח גדולה

וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ד'...

אַ שוידערנדיקער פון קעלט, נישט טרעפנדיק מיט אַ צאַן אויף אַ צאַן, האָט ער זיך אַרויסגעשלייכט פון דעם באַראַק, ער איז צוגעלאָפן צו אַ דערביישטייענדיקן סוקעוואַמע סטויף, וואָס איז געווען באַקלאַפט מיט

מאסיווע אייזערנע רינגען, — צו וועלכן די יעניקע, וואָס מאַכן דורך די דאָזיקע נסיעה רייטנדיק, בינדן צו זייערע פּערד, — ער האָט זיך אָנגע-כאַפט מיט ביידע הענט פאַר אַ פאַר רינגען, אַז דער ווינט זאָל נישט באַקר-מען קיין השק אים מיטנעמען מיט זיך, און — „איבערהיפּערנדיק“ די עוקר מן השורש/דיקע מאַסע, וואָס מענטשן האָבן איר אַזאָ קורצן נאָמען געגעבן: ווינט, — האָט ער זיך כּרתת ובזיע איינגעקוקט אין דעם אַזוי נאָענטן הימל. זיינע ליפּן האָבן פּון זיך אַליין געשעפטשעט:

— רוי לי, רוי לי, וווּ געפּין איך זיך איצט? וווּ טרעטן איצט מיינע פּיס?

און אַ קול ממעמקי-הלב שרייט צו אים כּכל מאמצי כּוחו:

— ...מה נורא המקום הזה... אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים...

ער פאַרקוועטשט שטאַרק די אויגן, הייבט אויף ביידע הענט צום הימל און אַלע זיינע אברים זאָגן בדחילו ורחימו:

— ...ואני קרבת אלהים לי טוב... עמך לא הפצתי בארץ...

*

נאָך פאַרן דערשיינען פּון דעם מאַרגנשמערן, ווען די גאַנצע געגנט איז נאָך געווען איינגעהילט אין איר העל-פּיאַלעמן שלאַפּראַק, האָט די גרופּע פאַרלאָזט די סטאַנציע „קאַזבעק“. עס האָט זיך שטאַרק געבענקט נאָך אַ פּונק וואַרעמקייט, נאָך אַ מילדן שמראַל פּון דער זון.

נאָך די פּערעוואַלן און פאַר דער „אושטשעליע“, ווייטלעך אַ ביסל פּונעם וועג אויף לינקס ליגט אַ קישלאַק. דער קאַפיטאַן מיט נאָך צוויי מענער לאָזן זיך אַוועק אַהין צו אַ שמעק טון מכה טראַנספּאָרט. עס גייט אַוועק כּמעט אַ גאַנצע שעה, ביז פּון אַ הייפל באַווייזט זיך אַ קליינע „האַרבאַ“ * אויף הויכע צוויי רעדער, אין וועלכער ס'איז איינגעשפּאַנט אַ פּגירח'דיק אייזל, וואָס פּלאַנטערט קוים מיט די פּיס, ווי אַ שכור. מען זעט, אַז קוים וואָס אַט די אַלטע נבלה רירט די ליידיקע האַרבאַ פּונעם אָרט. אַלע קוקן אָן פאַרווונדערט דעם דאָזיקן עקספּרעס. דער קאַפיטאַן צוקומענדיק צו דער „עקספּעדיציע“ פאַרענטפּערט זיך מיט אַ שמיכעלע:

— דו פאַרשטייסט, העלענאַמשקאַ, דאָ וווינען דאָך בלויז אַזעלכע

* אין אַלע מזרח-געגנטן פּון ראַטנפאַרבאַנד איז זייער פּאָפּולער אַ קליין וועגעלע אויף צוויי הויכע רעדער, און אַט די דאָזיקע „מרכבה“ רופּט מען דאָרט: „האַרבאַ“.

קבצנים, זאל גאט אפהיטן! אז קיין שום זאך איז ביי זיי נישטא. אפילו נישט קיין „זיס“, * אפילו נישט קיין אערפלאץ, האב איך כאַטש געדונ-גען אַט דעם לאַנג-אויערדיקן אַערפלאַץ. דער באַלעבאַס האָט אונדז געשווירן ביי זיין הייליקן האָן, אז ביי ווינטער וועט ער אָן שום ספק אַנציען קיין טיפּלים. און איך גלייב אים בפּירוש, נישט אזוי מחמת דער שבועה, ווי דערפאַר ווייל דער אַנטרייכער האָט צו אים אויסגעקליבן אַ גוטן שטעקן. ניין, ניין, געלעכטער אויף אַ זייט, מיר וועלן אַלע אַוועקלייגן אונדזער באַגאָזש אויף דער האַרבאַ, וועט אונדז זיין גרינגער צו גיין, און איינע פון די פּרויען וועט אַלע מאַל קענען זיצן, וועט איר זיך שוין ווי עס איז בייטן: אַ ביסל ליגן צעלייגט אין לאַזשע און כאַפּן אַ דרימל, און אַ ביסל זיך דורכשפּאַצירעווען מיט די פּיסעלעך פּיעשאַטשקאַס... **

דריי מעת-לעת האָט זיך דער „קאַראַוואַן“ געשלעפּט ביז טיפּלים. זיי האָבן דווקא אויפן וועג באַגעגנט אַן אַ שיעור: אויטאָס, פּאַעטאַנען, אַבער ווי צונויפּגערעדט זיך, זענען זיי אַלע געפאַרן אין דער פּאַרקערטער ריכטונג, פון טיפּלים צום טיעריעק. נישט געאיילט און שטאַרק באַישוכט האָט דער בנימוס/דיקער אישאַק *** געשטעלט דריבנע טריטעלעך, און דער עולם, מיט אַן אויסזען פון אַפּגעצוואַגענע הינער, האָט אים מיד נאַכגעשפּאַנט. פון דעם וועג, ווי דערשעפּט מען איז נישט געווען, אַבער אז עס האָט זיך שוין אזוי געמאַכט, איז יעדער איינער געווען נייגעריק גרינטלעך, מיט אַלע פּישטשעווקעס, צו דערלערנען דעם באַרימטן וועג, ווייל סוף-כל-סוף אזא שפּאַציר מאַכט מען נישט אַלע טאַג. צוויי שעה האָבן זיי זיך פאַר-האַלטן אין דער פאַרמרה-שחורה/טער „דאַריאַלסקע אושמשעליע“, זיי האָבן בפּירוש געפּרוּווט קוקן אי אַרויף אי אַראַפּ, און זענען גראַד נישט אַראַפּ-געפאַלן. זיי האָבן באַזוכט דעם לעגענדאַרן „זונען-טאַל“, וווּ — לויט דער מסורה פון די דאַרטיקע שבטים — עס פאַרגייט קיין מאַל נישט די זון. זיי האָבן באַזוכט דעם סודות-פּולן פּאַלאַץ פון דער פאַרצייטישער קעניגין טאַמאַראַ, וועלכע איז אזוי ראַמאַנטיש באַזונגען געוואָרן פון לערמאַנ-טאָוון. אויפן גאַנצן וועג, האָבן זיי נישט דורכגעלאָזט קיין איין ישוב וועלכן זיי זאָלן נישט האָבן באַזוכט; קיין איין מינעראַלן קוואַל, פון וועלכן זיי זאָלן נישט האָבן פאַרזוכט; איין נאַכט האָבן זיי אפילו גענעכ-טיקט אין די בערג, איבערגעזעסן מיט די פאַסטעכער אין זייער לעכער-

* דער שענסטער פּערוואַנען-אויטאָ אין רוסלאַנד צו יענער צייט.

** צו פּוס.

*** אייזל.

דיקן, ליינומענעם געצעלט, און ווען זיי האבן אנגעהויבן צו צימערן פון קעלט, מקרח בלילה — האבן זיי זיך פארשמעקט אין א סקאלע-שפאלט. צוזאמען מיט די פאסטמעכער האבן זיי דאמאלסט געטרונקען מיי פון א שויסעלע פון קאווען-שאלעכין; צוזאמען געטאנצט קעגן שייטער, געוונגען און געשפילט; און אפילו נישט געקלערט יענע נאכט פון שלאפן. ווען זיי זענען דורכגעפארן פאסאנאאורי, האט זיך זיי דווקא געמראפן אן אויטא, וואס האט געקענט אויפנעמען פינף פארשוין קיין טיפלים. קיינער פון דער „עקספעידיציע“ האט זיך אבער נישט געוואלט צעשיידן מיט דער קאמפאניע, און אט די מאדנע שיירא איז געבליבן גאנץ, ביז זיי זענען ענדלעך ארויפגעפארן אויפן טיפליסער פראספעקט, וואס טראגט דעם נאמען פונעם בארימטן פאעט שאטא-רוסטאוועלי. מען האט זיך ווארעם געזעגנט, שטארק געדאנקט שלמה'ן פאר זיין איינפאל און מען איז זיך צעגאנגען יעדער אין זיין וועג.

גאנצע פינף טעג האט שלמה פארבראכט אין דער רעזידענץ פונעם סא-וועטישן נאפט, — באקו. ער האט באקוקט דעם פארט מיט אלע פרטים, זיך געבאדן אין א ים-וואנע. ער איז אפגעפארן מיט א געדונגענעם קאטיער א צען, פופצן קילאמעטער אין ים, כדי צו באקוקן די שטאט פון אלע זייטן, באזוכט טעאטער, קינא, מוזייען, ביבליאמעקן. לאנג האט ער באקוקט די שווארצע האלבע שטאט — די לאבארטאריע פון דעם שווארצן גאלד, ער איז אליין געשמאנען ביי א ווישקע * בשעת דעם בויערן דעם נאפט, ער איז צוגעפארן מיט א שיפל אויף „אילאיטשעס בוכמע“, וואס קען אליין באשטאמן מיט נאפט גאנץ אוקראינע, צו לעצט האט ער באקוקט דעם אלטן בית-עלמין פון די בערג-יידן.

אויפן זעקסטן טאג פון זיין אנקומען, צען א זייגער ביי נאכט, האט ער פארלאזט באקו. מען איז דורכגעפארן גראזנע, די צווייטע שטאט אין רוסלאנד לויט איר נאפט-עקספלאטאציע. עס זענען אנגעלאפן דערבענט, מאכאטש-קאלא. דא האט אים ווידער אנגעיאגט דער קאספישער ים. ס'איז דורכגעשווומען די חנוודיקע סטאנציע בעסלאן. פון דאנען גייט דאך דער וועג דורך וולאדי-קאווקאז גלייך קיין טיפלים, דורכן רוקנביין פון די קאווי-קאזער בערג, דורך דעם בארימטן, אין הארצן-איינגעבאקענעם מיליטע-ריש-גרוזנישן וועג. א גרום פון זייער עולה-רגל זיין. מען האט דורכ-

* א הילצערנע הויכע געביידע, ווו מען באקומט ארויס דעם נאפט.

געלאזט פראַבלאדנאַיאַ. די נאַכט האָט זיך בחפּזונ'דיק געפּאַקט אין וועג אַרײַן. אין אײַן ווײַנקל פּונעם הימל האָט אָנגעהויבן שאַרען אויף טאָג. אַלע פּאַסאָזשירן בײַ אײַנעם האָבן אײַבערגעלאָזט דעם סוף-נאַכטיקן דרימל אויף די אײַנגעפרעסמטע געלעגערס און האָבן באַלעגערט די פענצמער און די גאַניקלעך. מען האָט זיך מיט אַ קאַפּ-שווינדלערישער שנעלקייט דער-נענטערט צו דער סאַמע רוישיקסטער סטאַנציע אין דרום-מזרחדיקן קוואַרטאַל פּון רוסלאַנד — מינוואַדע.

אויף יענער זײַט ווײַנגאַרדנאַיאַ, האָט דער ערשט-געבוירענער פּרײ-מאַרגן זאָרגעוודיק צוגערױמט די שײַרים פּון דער נאַכט, זײ צונויפּגעקערט פּון אַלע ווײַנקעלעך און ווי אַ ציכטיקע באַלעבאַסמע, זײ אײַנגעדעקט פּון פּרעמדע אויגן מיט אַ מילכווייסן, זיך רױכערנדיקן נעפּל. די פּון גאַט געבענטשמע שלוח, האָט אומבאַגרענעצט געוועלטיקט אויף די אומענד-לעכע רחבותן. דער צוג איז דאָ געגאַנגען „אין די זאַקן“, זיך באַמיט נישט אויפצווועקן די נאָך-דרימלענדיקע בריאה מיט זײַן שטאַלענעם גערוויש, מיט דעם מעשענעם געפּליעסק פּון זײַנע טאַצן. די אַנטבלױזטע פעלדער זענען געלעגן בײַ די זײַטן אויסגעבעטע מיט דורכזיכטיקער וואַטע און האָבן אָנגעוואַרפּן אַ קלעפּיקן דרימל אויף אַלץ אַרום זיך. עס האָט זיך געדאַכט: אַט-אַט וועט אויך דער צוג זיך פאַרפּלאַנטערן אין דעם דאָזיקן נעפּל-געוועב, זיך אויסציען אויף אַט דער פּוכיקער אײַבערבעט און אײַנ-דרימלען מיט אַן אײַביקן דרימל.

די פאַרטאַגיקע אידיליע האָט אַבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטן. דער טאָג האָט אָנגעגריפּן פּון אַלע זײַטן. פּון דער ערד האָט זיך געדראַפּעט צום הימל אַ שניוױיסער וואַלקן, — וואָד יעלע מן האַרץ... דער „יוצר המאורות“ האָט צעשנורעוועט דאָס שײַדל און האָט אַרויסגעלאָזט דעם „מאור הגדול“ אויף צו געוועלטיקן אײַבער דער וועלט אין משך פּונעם טאָג. די זון איז שײַן געבליבן אַן אײַבערראַשטע, זיך אַלײן געחידושט פּון דעם אויסער-געוויינלעכן פּראַכט, מיט וועלכן די ערד האָט אין דעם פּרימאַרגן געבלענ-דעט דאָס אויג. מיט אַ מאַל איז טונקלער געוואָרן. פּון בײַדע זײַטן צוג האָט זיך געיאָגט אויף צוריק אַ יונגער, שטאַלמנער סאַסנע-וואַלד, געשווינד פּאַכענדיק מיט אויסגעצויגענע, בלאַנקענדיקע שווערדן. דאָס האָט די העל-שײַנענדיקע, פּרימאַרגנדיק-אויפּגעלייגטע זון דורכגעשפּאַרט איר ליכטיקן שײַכל דורך די שטאַלע אַלײען-פּאַלדן... משגיח מן החלונות, מציץ מן החרכים... שלמה האָט נישט באַווײַזן אַנצוועטיקן דאָס אויג מיט אַט דעם צײַבערנדיקן שטראַלן-געפּעכט, ווי דער וואַלד איז אַוועקגעשאַרט

געוואָרן — עלעהיי אַ קינדער-שטיבעלע און די זון, אַ צעפלאַמטע פון דעם רייצן זיך, האָט זיך אַ לאַז געטון צום צוג מיט איר גאַנצן חן. מען האָט זיך אַלץ מער דערנענטערט צו דער אַזוי-באַרימטער קנופ-סטאַנציע. פון צווישן די הויכע, געדיכטע קוסטעס, זענען אַלע וויילע אַרויס-געשפּרונגען נייע, מיט קוילן-שטויב באַזאָלצענע און באַפעפּערטע ליניעס, זיי האָבן צוגעוואָרפן דעם עולם אין די פענצטער זייער שטומען „גוט-מאַרגן“ און זענען שמיידיק מיטגעלאָפן ביי די זייטן. די צאָל באַגלייטנ-דיקע שינעס איז אַלץ געוואַקסן אָן אַן אויפהער. דער צוג איז געפּלויגן זיך אונטערהעצקענדיק איבער אַריינגעשטעלטע „אַרבל“ און צוגעשטעלטע „קניען“, וועלכע זענען זיך ווי אין אַ ווילדן מאַנץ צונויפגעלאָפן, צוריק צעלאָפן און זיך ווידער צונויפגעפלאַנטערט. צענדליקער סעמאַפּאַרן, אויס-געפּוצטע ווי די כלות צום באַדעקנס, האָבן פון דער ווייטנס צוגעווינקען מיט זייערע רויטע און גרינע אייגעלעך: — „קום, קום צו מיר, גלייב מיר, וועסט קיין חרטה נישט האָבן“... די פריע זון-שטראַלן אין די פינקלענ-דיקע שויבן פון די יומטובדיק-אויסגעפאַרבטע דיספעטשערסקעס, האָבן פריילעך צוגעשטימט: — „יא, יא, קענסט רואַיק פאַרן. מיר זענען דיר ערויב פאַר אַ שיינעם קבלת-פנים“. לינקס פונעם צוג, ממש „מיט דער האַנט צו דערלאַנגען“, האָט זיך גערויכערט דער שמאַק-אַלמער באַרג-רוי בעשמאַא. צו פּוסנס פונעם באַרג, אין די קרומע פּאלדן פון זיין גראַניטענעם מאַנטל, האָט געווימלט מיט אור-אַלמע קאַזאַקישע סטאַניצעס, טיורקישע סאַלאַרן, אַסיעטינישע דערפּלעך און קאַכאַרדינישע קישלאַקן אַדער כומאַרעס. דער צעווילדעוועטער צוג האָט זיך געטראָגן פאַרביי אַט די פאַרגעסענע ישובימ'לעך מיט אַ ברומען און מיט אַ וואַיען פון אַ סטאַדע וועלף, ביז ער איז מיט זיין גאַנצן האַסט אָנגעפּלויגן אויף מינוואַדע און איז ווי אַ דערשאַסענער אַדלער צוגעשמידט געוואָרן צום אַרמ. דער פאַרסאַפּע-טער לאַקאַמאַטיוו האָט געשפּריצט מיט שוים און מיט גרימצאָרן פון אַלע נאָלעכער.

קיין איין וואַקזאַל אין מאַסקווע לאַזט נישט דורך פאַר אַ טאַג אַזוי פיל פאַסאַזשירן ווי מינוואַדע — טאַג-איין, טאַג-אויס — אין די זומער-דיקע חדשים. דאָ איז דער פרשת-הדרכים פון די גרעסטע רוסישע קור-ערטער: בעשמאַא, זשעליעזנאָוואַדסק, קיסלאָוואַדסק, פּיאַטיגאַרסק און עסענטוקי. נישט ווייט פון דאָרט איז נאַלמשיק, נישט זייער ווייט איז סאַטשי-מאַצעסטאַ. דאָס איז די געבענשטע סטאַנציע, וועגן וועלכער עס טראַכט דער קאַלכאַזניק זיצנדיק אויפן טראַקטאָר, די מעלקערין, גייענדיק

מיטן שעפל אין דער האנט, דער שלאָסער ביים סמאָנאָק, דער שטאַל-קאַכער ביי דעם דאָמענע-אויבן, דער שוסטער ביים ווערקשטאַט און די פאַרקויפערין פון יענער זייט מיט. יעדער מענטש, וואָס האָט אַ נשמה און אַ ביסל פאַרשטאַנד, ווינטשט זיך אַנקומען כאָטש אויף איין חודש אין דעם דאָזיקן גן-עדן-התחתון מיט דעם לאַנגן נאָמען: „מינערלאַנעיע וואָדע“.

דאָ איז מען אָפּגעשטאַנען אַ האַלבע שעה און ווידער האָט זיך אָנגע-הויבן דערנענטערן צענטראַל-רוסלאַנד: קאווקאַזסאָיאַ, טיכאַרעצקאַיאַ, באַטאַיסק און צום לעצט דער שליסל פון קאווקאַז און אוקראַינע, פון דרום, צפון און מערב-רוסלאַנד — די שיינע שטאַט ראַסמאַוו. דער צוג איז דאָ געשטאַנען אַ שעה מיט צוואַנציק מינוט. שלמה האָט באַוווּיזן צו באַטראַכטן דעם שטאַטגאַרטן מיטן נייעם, גרויסן מעאַטער, וועלכער האָט פּרעמענ-דירט אויפן ערשטן אָרט אין רוסלאַנד. דער צוג האָט זיך געאַיילט קיין טאַגאַנראַג. אין די מקומות, — אויב מען זאָל גלייבן די אַרטיקע איינווי-נער — טריקנט קיין מאָל נישט אויס די ערד. די רעגנס זענען דאָ אַזעלכע אָפטע געסט, אַז מען קריכט גאַר קיין מאָל נישט אַרויס פון די גומענע שטיוול. די כמאַרעס האָבן דאָ בשפּע פון וואַנען אָנצופילן זייערע „כלים ריקים“: פונעם כמורן אַזאַווער ים און ווייטלעכן, קערטשער אָנגוס, פונעם דאָן און פונעם דאַניעץ, פונעם קובאַן און פון די „שכנישע“ ימען, פון שוואַרצן און קאַספישן. און טאַקע מהמת דעם, איז אינעם גאַנצן לאַנד זעלטן צו געפינען נאָך אַזאַ פעטן „טשאַרנאַוואָס“, נאָך אַזאַ פּרוכטבאַרן, ווי אין דעם געגנט: קראַסנאַדאַר-טאַגאַנראַג. עס איז געווען מיטאַג צייט, אַבער דער צוג איז געפאַרן אַ באַלויכטענער, ווייל מען האָט נישט געזען די וועלט. אַלץ האָט אָנגעזאָגט אויף אַ געוויטער. די ביימער ביי די זייטן פונעם וועג האָבן גאַטספאַרכטיק מתפלל געווען. אין דער לופט זענען אַרומ-געפלוין פראַקלאַמאַציעס וועגן דעם אָנקומענדיקן שטורעם. דער האַר-זאָנט איז ערגעץ איינגעזונקען געוואָרן. דער אַרומיקער שטח איז קענטיק איינגעשרומפן געוואָרן, אַ פאַרבאַרגענע, מעכטיקע האַנט האָט נעענטער צונויפּגערוקט זיינע ווענטלעך, ווי אַ געטרייער מאַן רוקט צונויף די פאַר-האַנגען אַרום אַ יולדת, כדי אַ פּרעמד אויג זאָל נישט כאַפן קיין קוק, וווּ מען דאַרף נישט. איבערן קאַפּ, וווּ נאָר מען האָט אַ וואָרף געטון מיט אַן אויג, איז די הימל-יאַרמלעק געווען באַקלעפט מיט טונקל-ליימיקע כמאַ-רעס. די שווערע כמאַרעס זענען געהאַנגען איבער דער ערד אומבאַוועגלעך, ווי אַן אַכזריותדיקער גזר-דין, וועלכן קיין שום כח אין דער וועלט קען שוין נישט ענדערן. נאָר פון צייט צו צייט פלעגט אַט די פינצטערע חיה,

— וואָס לויערט אויף דער וועלט און וויל זי איינשלינגען — עפענען אַ ריזיק מויל און אַרויסשטעקן דער וועלט אַ פייערדיקן צונג. גלייך נאָך אַזא שטיפּעריש „שטיקעלע“, פּלעגן זיך די עלטערע כּמאַרעס נעמען בייזערן אויף קולי-קולות: — „ווער פּראַוועט עס אַזעלכע קונדייסישע אילומי-נאַציעס? וואָס פאַר אַ רייצן זיך מיט דער אַרעמער וועלט? מילא, וואָס ס'איז באַשערט, איז באַשערט, אַבער צו וואָס נאָך דאָס רייצן זיך?“ און די „אַרעמע וועלט“ איז ווירקלעך געלעגן אונטער די פייערדיקע חלפים ווי אַ געבונדענער שעפּס, נישט צו אַנטלויפּן, נישט צו פאַרטיידיקן זיך. די ערד איז נאָך געווען טרוקן. דאָס דונערן מיטן בליצן האָבן אויסגעזען ווי פּוילע ווייען פון אַ געווינערין. די „ווייסע-חברהניקעס“ דאַרטן פון אויבן, איז דער מוסר פון די עלטערע ווייניק וואָס געקראַכן אין קאַפּ אַריין. ווידער ווערט אויפגעשפּאַלטן דער הימל, דאָס בילד מאַכט אַן איינדרוק ווי אַ פאַרקויפּער שפּאַלט אויף אַ כּערסאַנער קאַווען און ווייזט דעם קונת: — „נאַ, זעסט? רוים ווי פייער! רייף, וואָס רייף הייסט“... איין אויגנבליק — און ווידער זינקט דער גאַנצער חלל אין שמומער גרויקייט און אין אומ-קלאַרער שרעק. מיט אַ מאַל האָט זיך ביי איין גרויזאַמער כּמאַרע אומפאַר-זיכטיק פאַרקאַטשעט אַ פּאַלע. דער אונטערשלאַק וואָס מען האָט אַרויס-געזען, איז געווען העל בלוי און האָט געקוויקט דאָס אויג. דער צוג האָט זיך געטראָגן מיט אַ קאַפּשווינדלערישער שנעלקייט. נאָך אַ ווילע און ער איז אַרויסגעשפּרונגען פון דער באַדראַמער זאַנע. די אַנגעהאַנגענע שרעק איז ערגעץ פאַרבליבן הינטן, העט-העט ווייט איבערן קאַלאַמוטנעם אַזאַווער ים. דער צוג האָט זיך מאַמענטאַל אַפּגעטרייסלט פון דער פינצטערער מרה-שחורה, וואָס האָט אים „דאַרט“ אַרומגענומען און אַ צופּרידענער דער-מיט, וואָס ער האָט אויסגעמיטן די סכּנה, איז ער פּריילעכער געלאָפּן וויי-טער. אין פּיל שעהן אַרום איז אַרויסגעקראַכן פון די דערפער מיט די וועלדער — לאַזאַוויאַ.

בראָך-טאַג איז דער צוג שוין געשטאַנען אין כאַרקאָוו...

א בליק אין אין-סוף

הספנים רובם חסידים... *

אַט די אין פלוג גוזמאדיקע סברא האָט איצט שלמה נישט נאָר פאַר-
שטאַנען מיטן שכל, נאָר געפילט מיט אַלע חושים; זינט ער איז געוואָרן
אַן „עובר אַרחות ימים“ האָט ער מודה געווען דעם בעל-המאמר בכל רמ"ח
אַבריו ושם"ה גידיו.

— יא, ס'איז בלתי ספק, אַז דער מרחב פון וואַסער ברענגט דעם
מענטשן צו דכּוּד-הנפש, צו געטלעכער דערהויבנקייט.

יעדע כּוואַליע דינט ווי אַ מין טרעפל; יעדער שרונט פון בריוונדיקן
שוים — אַ מין לאַסמל; טרעפל צו לאַסמל, לאַסמל צו טרעפל, און דער
חלק אלוה ממעל — וועלכער זיצט אַ געפאַנגענער אין אַט דעם זעקל פלייש
מיט ביינער וואָס מיינט, אַז ער קען אַ וועלט איבערקערן — שטעלט שוין
צוגויף פון אַט דעם שלל מיט ברעטעלעך און לאַסטעלעך אַ גאַנצע לייטער
און דראַפּעט זיך אַרויס פונעם אומוירדיקן חומר אויף דער פריי.

ווען די נשמה קריכט אַרויס פון איר עמק-עכור און קוקט זיך אַרום
על ימין ועל שמאל, ערשט דאַמאַלסט כאַפט זי אַן אַ מוראדיק קנאה-געוויין:
גוואַלד געשריגן! למה ירדה שכינה מאגרא רמה לכירא עמיקתא? ** למה
ירדה? למה ירדה? ווהיין זי גיט זיך נאָר אַ קער — מרחב-יה; יעדער
איינער פון די נבראים דינט דעם בורא מיט שלהבת-יה; נאָר זי איינע
איז איינגעשפאַרט בכּוּר צלמות —

...וושכי חושך וצלמות... אסירי עני וברזל...

אַ פאַרצווייפלטע גיט די נשמה אַ טיפן קרעכץ:

— אוי, ווען איך זאָל זיך קענען פאַרענטפערן פאַר דעם „בורא כל
הנשמות“, אַז איך בין פון די „אסירי עני וברזל“, וואָלט איך כאַטש געהאַט
אַ הציו-נחמה, אנוסה כשרה לבעלה... ס'איז דאָך אַכער ווייט נישט אַזוי...
דער אמת איז דאָך, אַז ס'איז געווען „תחילתה באונס וסופה ברצון“...
„תחילתה באונס וסופה בפשיעה“... און געפינענדיק זיך אין אַן ענלעכער

* דער רוב פון די ריינגדיקע אויפן ים, זענען חסידים. די כּוונה: ווייל זיי זענען שטענדיק
אין אַ סכנה, ווענדן זיי זיך אַפּטער צו גאָט פון די, וואָס לעבן אויף דער יבשה.

** צו וואָס האָט אַראַפּגענידערט די שכינה פון אַ הויכן באַרג אין אַ טיפן גרוב.

לאגע האָט אסתר-המלכה אויף זיך געזאָגט: „כאשר אבדתי אבדתי“... און ערנסט גערעדט: צי קען איך דען, כאָטש לפנים, זיין אַ תולה קללתו באחרים? וויפל מאָל טרעפט, אַז מיין בעל-דבר זינדיקט און איך בין נאָר יוצא מיט אַ בורטשע-טון כלאחר-יד? אויף וויפל ביטערע עוולות פון מיין נמאסן שותף קוק איך נאָר צווישן די פינגער און וויפל אומוירדיקע פאַרטלען פאַרשווייג איך שוין נאָר אין גאַנצן? צו וויפל מיאוסע תנועות, דעם חומרס, צו וויפל נכזה-דיקע פאַסטעמקעלעך האָב איך זיך שוין צווי צוגעווינט, אַז עס אַרט מיך שוין גאַרנישט כל עיקר? פון וויפל נידעריקע עובדה-לעך, האָב איך שוין נאָר, מחמת רגילות, צו ביסלעך הנאה אויך? די אומגליקלעכע בעל-תשובהניצע שלאָגט זיך אין האַרצן „על חטא“, און דער ים דערמאָנט איר די ביטערע נבואה:

...אפשימנה ערומה והצגתיה כיום הולדה, ושמתיח כמדבר ושתיח
כארץ ציה והמתיה בצמא...*

עס גיט אַ בלאָז אויפן ים אַ סודות-פול ווינטעלע. די בריאה הערט זיך איין, רב קשב. די שוימיקע גבנונימלעך** קוקן זיך דערשראָקן איבער:
— געהערט? דער טאָג גייט זיך שמעלן פאַר דעם בית-דין של מעלה...
און עס גייט דורך אַ שוידער אויף דעם אומענדלעכן, גלאַנצנדיקן רוקן פונעם ים. זיין בויגעוודיקער חוט-השדרה גיט זיך הכנעתדיק אַ נויג פאַר דעם כסא-הכבוד:

— איך בין למפרע אויף זיך מצדיק את הדין...
און בלייבט ליגן אין אַן אפיסת-הכוחות. די כוואַליעס, צעבראַכענע מאימת-הדין, לעקן אונטערמעניק אַרום די שמאַלענע פאַלעס פון דער גייענדיקער שיף און קוקן בשעת-מעשה אַרויף באימה וכיראה:
— וואָס וועט מען מיר אַנצייכענען? ווהיין וועל איך מאַרגן מגולגל ווערן?

דער פחד און די שרעק געבן זיך איבער צו אַלע וואַסערן באשר הם שם. אוי וויי, גוואַלד געשריגן, גולל אור מפני חושך... מעביר יום ומביא לילה... אַלע טייכן און טייכלעך צעשרייען זיך אויף קולי-קולות —

* איך וועל פון איר אַראַפציען די מלבושים און זי וועט בלייבן שטיין אַ נאַקעטע ווי אין טאָג פון איר געבוירן. איך וועל זי איבערלאָזן עלנט ווי אַ מדבר, איך וועל זי פאַרוויסטן ווי אַ וויסט לאַנד, און איך וועל זי טויטן דורך דאַרשט. פון נביא הושע.
** געמיינט: האַרביקע, געבערגלעס כוואַליעלעך.

...נשא נהרות קולם, ישאו נהרות דכים...

קומט א שטורעמווינט און פארטויכט זייער געשריי —

...רוח סערה עושה דברו...

די זון נייגט זיך צו מערב, כי פנה יום. דער גאנצער חלל-העולם איז כהצנע-לכת פושט צורה ולובש צורה. דער יקום הילט זיך אפ און הילט זיך איין, ההא דכתיב: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים... דערזענדיק ווי דער הימל לעשט זיך, ווערט אן אתערותא דלעילא; דערזענדיק ווי דער ים לעשט זיך, ווערט אן אתערותא דלתתא... אין די עולמות-העליונים טראגט זיך דורך א כרוז:

— ורוח מלפני יעטוף, רוח של חסד...

דער עולם שבאתגליא ווערט באשיינט פון ניצוצי-נוגה שאין עין אדם סובלתן, פון אור הגנוז לעתיד-לבא; דער עולם שבאתכסיא, עולם שכולו סוד, טמיר ונעלם, ווערט פארפלייצט על כל גדותיו פונעם אור של שבעת ימי בראשית... ויראו אפיקי מים, ויגלו מוסדות תבל... אויף א משהו פון א רגע הייבט זיך א ביסל אונטער דער פרגוד * שלפני כסא-הכבוד, רואים את הנשמע, שומעים את הנראה, אלע היכלות ווערן אויף איין הרף-עין געעפנט, אלע רזין דרזין ווערן אויף איין אויגנבליק נתגלה, אלע מסתורין ווערן אויף איין אויגנבליק אנטפלעקט — דער כביכול, ברוך הוא וברוך שמו, איז מגלה א טפח פונעם סוד היחוד, סוד יחודו של עולם... עם פאלט אן א פחד אויף אלע יצורים, א פחד געמישט מיט א כלות-הנפש, בחינת: וגילו ברעדה. תבל ויושבי בה לעכצן נאך תקון עולם במלכות-שדי, נאך העם אחרית-הימים. מכל פנה ועבר טראגן פארשידענע נבראים זייערע הערצער אקעגן דעם באשעפער:

— אליך ד' נפשי אשא...

און די צדיקים נסתרים שעליהם העולם עומד:

— הדור, נאה, זיו העולם — נפשי חולת אהבתך...

אויפן ים, פונקט ווי אויף דער יבשה, זענען דא נעלבים און עולבים. א גאנצן מאג הערשט דארט קנאה און שנאה. עם זענען דא גרויסע כווא-

* א מין באגריף פון א פארהאנג, א שירמע, אדער אזא פלויט.

ליעם, וואָס זענען אויס ווי פלאַכע בערגלעך כעצם השמים למוהר, אָדער ווי ריזיקע שלענג מיט ווייסע וואַנסן, און זיי האַלטן נאָך אין איין שטייגן מדרגין אל דרגין; עס זענען פאַראַן ווידער כוואַליעכלעך משפל המדרגה, וואָס האַלטן אין איין אַראַפּנידערן מטה מטה. די דאָזיקע וואַשן די שוועלן ביי זייערע בייביקע כרידער און זענען פול מיט תרעומות אויף דער השגחה-פרטית פאַר זייער פינצטער מזל און פול מיט שנאה צו אַט די אומכרהמנות-דיקע פרעסערס, וואָס מיט איין פאַר שלינגען זיי איין טויזנטער אַזעלכע אומגליקלעכע באַשעפענישלעך ווי זיי. דערהערן זיי אַבער, אַז די זון גייט זיך בוקן לפני מי שאמר והיה העולם, וווּ מען וועט ביי איר אַפּנעמען אַ גביית-עדות וועגן אַלין, וואָס זי האַט דאָ געזען, לויפט דורך אַ גרויל איבער זייערע לייבער. די גרויסע כוואַליעס זענען זיך משתמח פאַר דעם, וואָס מען דאַרף זיך משתמח זיין און זאָגן אין דער שטיל:

— מה פשעי ומה חמאתי? ברוך... שעשני כרצונ!

אויך די דערנידעריקטע עבדימ'לעך כאַפט אַן אַ הרהור-תשובה און זיי

זענען אויף זיך מצדיק את הדין:

— אלהים שופט... זה ישפיל זה ירים...

די חייבי-כריתות, די „פאַרגעסענע“ עולם-התהוה'ניקעס, די וואָס האַבן זיך ביים לעבן באַזונדערס פאַרזינדיקט און זענען דערפאַר אַפּגעשטויסן געוואָרן פון זייער מקור און זענען צוריק אַרויסגעוואָרפן געוואָרן „מעבר למחיצה“, געפינען נישט קיין מנוחה, נישט אויף דער יבשה, נישט אויפן ים. זיי וואַלגען זיך אַרום „באשפתות“ העולם ווי אַפּגעקרישלטע ברעקלעך ליים פון אַ טייערער כלי, און וואַרטן אויף אַ געשענקטן תיקון... אויף נחמא דכסופא... אַזוי ווי אַבער די יבשה דערמאַנט זיי אין טרויעריקן עבר און דאָס וועקט ביי זיי אויף אומנוצלעכע ווייטיקן, שוועבן זיי אַממיינסטן אַרום איבער די ימים...

דערהערט, אַז די זון גייט זיך שטעלן פאַר דעם בית-דין של מעלה, כאַפט זיי אונטער דער שוין פון לאַנג אַפּגעטויטער כההדמיון, זיי געבן אַזש אַ צימער אויף: זי גייט אַהין, ווהיין מען לאַזט זיי נישט צו; וווּ מען וויל זיי אפילו נישט אויסהערן. זיי דערמאַנען זיך ווי לאַנג זיי בלאַנקען שוין אַרום אויף דעם עולם-התהוה, און עס כאַפט זיי אַן אַ גרויס געוויין. מיט קולי-קולות שרייען זיי נאָך דער טאַג-קעניגין זי זאל דאַרט איבערגעבן לאַתר דמתכעי זייערע האַפענונגסלאַזע טענות ומענות. די געשרייען זענען פאַרשידענע, קולות מקולות שונים. זיי גייען מכל קצוי תכל, ממזרח וממערב, מצפון ומים —

קולות ממזרח:

— ...ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר: כי לא לעולם אריב ולא

לנצח אקצוף...

און נאך א קול:

— ...ועוד כה אמר ד': ונשמות אני עשיתי...

און א נאכיאנגנדיק קול:

— ...נוכה למקום שהרוחות והנשמות נחצבות משם...

און ווידער א קול:

— ...שגיאות מי יבין? מי בא בסוד אלוה?

און אן אנדער קול:

— ...השיבנו ד' אליך ונשובה...

קולות ממערב:

— ...האָסט דאָך אליין געזאָגט: לפתח חטאת רובץ!

און א נאכיאנגנדיקער כרוז:

— ...האָסט דאָך אליין געזאָגט: כי יצר לב האדם רע מנעוריו!

און ווידער א כרוז:

— ...אתה הבדלת אנוש מראש — דו אליין, מיט דייע פארשידענע

משלחת'ן, נעמסט ביים מענטשן אראפ דעם קאפ — ותכירהו לעמוד

לפניך? — און ווילסט דווקא, אז ער זאל געדענקען ווו ער איז אין

דער וועלט?

און נאך א מאַדנער כרוז:

— ...אתה נותן יד לפושעים, — דו מיט דיין „שאר שבועיסה“, וואָס

דו האָסט מיטגעגעבן דעם מענטשן מיום הולדו, כיסמ שולדיק אין

דעם וואָס ער ווערט אַ מאַל פאַרפירט פון זיינע תרי סרסורי דעבירה...

און נאך א כרוז:

— ...הן בעוון חוללתי — מי יתן טהור מטמא?

און אן אנדער כרוז:

— ...הן כחטא יחתמני אמי — ס'איז עפעס לייכט להוציא יקר

מזולל?

קולות מצפון:

— ...מה אנוש כי תזכרנו?

און א נאכיאנגנדיק קול:

— ...אם עוונות תשמור... ד' מי יעמוד?

און נאך א קול:

— ...מה יצדק אנוש עם אל?

און ווידער א קול:

— ...מה יזכה ילוד אשה?

און אן אנדער קול:

— ...צרפה כליותי ולבי ובלבד שתעלני מכור שאון...

און א חרטה-פול קול, דורכגעוויקט מיט טיפער הכנעה:

— ...אל תשליכני מלפניך... הסתר פניך מחטאי וכל עונותי מחה...

און א קול, פול מיט אויסזיכטלאזער תרעומות:

— ...כ'בין נישט געווען קיין גנב, כ'בין נישט געווען קיין גזלן... קיין

„גזילת העני“ איז צו מיר אין שטוב קיין מאָל נישט אַרײַנגעקומען...

אדרבה, טאַמער איז אויף מיר אַ מאָל געפאַלן אַ חשד, איז — אשר

לא גזלתי, אז אשיב...

קולות מים:

— ...כפר נא לחטאים, לעונות ולפשעים...

און א נאַכיאַנגדיקער כרוז:

— ...לא תקום ולא תמור...

און נאך א כרוז:

— ...זכור כי עפר אנחנו... למה נגרע?

און אן אנדער כרוז:

— ...זכור אני מה חלד... עפר אני בחיי, קל וחומר במיתתי...

און פלוצלינג גאַר אַ מאַדנער, אַכער אַ שאַרפער באַ בטענה:

— ...הרע בעיניך עשיתי — למען תזכה בשפטך...

און ווידער א קול פול מיט מרירות:

— ...אש תמיד תוקד על המזבח? לא תכבה?

און פון אלע זייטן בקול אחד, וואָס איז פיל שטאַרקער מקולות מים רבים:

— ...וזרוק עלינו מים טהורים וטהרנו...

ביי יעדער איינציקער תחינה ובקשה, וואָס די עלנמע און פאַרוואַגלמע נשמות שיקן אַריבער „אַהין“, לאַזט דער ים אַרויס פון זיינע מעמקים אַן אַנחה המשברת את כל גופו. דערהערט, אַז דער ים זיפצט אַזוי און קרעכצט, פאַלן די גרויסע כוואַליעס זיבן מאָל כורעים, און אַזוי הערן זיי שוין נישט אויף צו מאַכן קידות והשתחויות, ביז זיי ווערן צעשיט אויף פלאַכע, עניוּת'דיקע כוואַליעכלעך. די דאָזיקע כוואַליעכלעך צוקן מיט די שמערנד-

לעך, רונצלען זיך, ווערן איינגעשרומפן, ביז זיי צעשימזן זיך אויף שבריי-
שברים, אויף נעבעכדיקע שנירלעך טרערן... די אימה און די הכנעה, וואָס
טראַגט פון די יללות און די יבבות פון אַט די פאַרזינדיקטע און פאַר-
שטויסענע, איז זייער גרויס. די גאַנצע בריאה קלאַפט זיך אין דער שטיל
„על חטא“, דער גאַנצער יקום דערפילט זיך מיטשולדיק —

...ותהי חתת אלהים על כל אשר מכיבדתיהם ועל פני כל הארץ...

ממזרה שמש עד מבואו יאָגן זיך איינס איבערן אַנדערן באַפּזונ'דיקע
ווינטעלעך. דער איינציקער ווונטש זייערער איז איצט: מען זאל נאָר
חלילה וחם נישט פאַרשפּעטיקן צו שקיעת-החמה... צו דער גרויסער
הסתלקות... למען-השם זיך געפינען אין „אוהל“, בשעת דער הימל און דער
ים זענען זיך בכבודם ובעצמם, אַליין מתעסק ביי דער טהרה פון דעם
מאור-הגדול. אַנדערע „שטאַפעטן“ שלינגען גאַנצע מרחכים פליענדיק. די
לעצטע שטראַלן פון דער פאַרגייענדיקער זון, וועלכע האַבן אַ גוטע טביעות-
העין, דערקענען שוין אַט די שליחים-מיוחדים פון דער ווייטנס און יאָגן זיי
אונטער: עורי צפון ובואי תימן... די דאָזיקע ווינטן קומען אָן מאַרבע
פנות העולם. על כנפי בגדיהם טראַגן זיי צונויף די האַלב-פאַרשטויקטע
גניחות ואנהות פון די, וואָס בהייהם חשובים כמתים; וואָס עולםם השך
בעדם; פון די וואָס ליידן חבוט-הקבר אויף דעם עולם; פון די וואָס זייער
גאַנץ לעבן איז אַן אומזיניקער עולם-התוהו; איין לאַנגע „בלינדע נאַכט“...
פאַר די דאָזיקע ווינטן איז ווייניק צו זיין ביי יציאת-נשמה פון דער זון,
זיי מוזן זי נאָך טרעפן ביי אַלע חושים. דאָס איז שוין היינט די לעצטע
„פאַסט“, מיט וועלכער מען קען נאָך עפעס אַריבערשיקן גלייך צום „עתיק-
יומין“ אין די „הענט“ אַריין. טראַגן זיי טאַקע בזהירות גדולה אונטער
זייערע פליגלען: קוים-טליענדיקע ניצוצות פון תפילות; יבבות פון צעבראַ-
כענע הערצער; שפליטערן פון תחינות ובקשות, וואָס איבער אַ פגם אין
דער כוונה, לא סלקי לעיל.*

די „שטאַפעטן“ שפאַלטן פייל אויסן בויגן דעם אומענדלעכן חלל-העולם
און זייערע ליפן פליסטערן און חזרן איבער אין דער שטיל כדי נישט צו
פאַרגעסן:

— „ישוב אפך ותנחמנו“...

— „והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית“...

* זענען זיי נישט אַרויפגעגאַנגען אַרויף, צום כסא-הכבוד.

— „נשמה שנתת בי טהורה היא, כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך“...
 — „אהללה ד' בחיי, אומרה לאלהי בעודי“...
 — „יגולו רחמיך על מדותיך“...
 — „לברית הבט ואל תפן ליצר“...
 — „נפלה נא ביד ד' כי רבים רחמיו, וביד אדם אל אפולה“...
 די מלאכי-רחמים, די יידישע פרקליטים של מטה, וואס האָבן זיך איצט מתלבש געווען אין געוויינלעכע ווינטן, פליען שוין מיטן לעצמן אַמעס... זיי טאַרן נישט פאַרשפּעטיקן... פּקוח נפש... כל המקיים נפש אחת מישראל... חסדי ד' כי לא תמו, אולי ירחם... אויף דער יבשה, צווישן די בערג און וועלדער, קען מען צו דער אַפּגייענדיקער זון מיט אַזויגע בקשה-לעך נישט צוטערעטן. דאַרט איז זי בשעת דער פטירה שטאַרק אין דער קפידה. די בערג מיט זייערע האַרמע האַלדן און נאַקנס הייבן זי אָן צו שטורעקען, די ביימער מיט זייערע מגושמדיקע פינגער הייבן זי אָן אַרומ-צוטאַפּן, דער פּחיתות-הכבוד איז פאַר איר זייער גרויס, די גסיסה איז פאַר איר זייער אַ פּיינלעכע, און דעריבער איז גלייכער באותו מקום ובאותו זמן זיך האַלטן פון איר פון דער ווייטנס. מה-דאַך, אַז: אין אדם נתפס על צערן, על אחת כמה וכמה: די מלכת-היום! דערפאַר אַבער אויפן ים, בין המים והשמים, דאָ גייט די זון; אַוועק מעלמא הדין מיט אַ מיתת-נשיקה. דאָ איז דאָס איינציקע אַרט, וווּ זי נעמט אָן אַזעלכע מינים שליחותן צום אדון-עולם, ברוך שם כבוד מלכותו —

ווען אַלע שפורן פונעם טאַג פאַרשווינדן און די טינט-שוואַרצע דרום-נאַכט צעוויקלט אירע שטאַק-אַלמע יריעות על פני תבל ויושבי בה, גיט זיך די לבנה אַ נייג לצד ימין און שעפטשעט:
 ...מסדר את הכוכבים כמשמרותיהם, ברקיע, כרצונו...
 דאָן גיט זי זיך אַ נייג לצד שמאל און פליסטערט:
 ...מונה מספר לכוכבים, לכולם שמות יקרא...
 די שטערנדלעך פאַרגלאַנצן מיט די אייגעלעך און זענען מתפלל פרום און פאַרכטיק:
 ...ויהי אור הלבנה כאור החמה... כמו שהיתה קודם מיעוטה...
 געענדיקט זייערע תפילות זה בעד זה, זינגען זיי צוזאַמען דעם שיר-היחוד השׁיך לאותו יום, און זענען מצמצם די כוונות בלויז אויף יחוד קודשא בריך-הוא ושכינתיה... לחבר אשת-נעורים עם דודה... שתתעורר הכצלת השרון לשיר בקול נעים, גילת ורנן...

אחרי ככלות הכל, זאגט די לבנה א תפילה בלחש:
 — יהי רצון מלפניך... שתצעידני לשלום, ותתנני לחן ולחסד בעיניך
 ובעיני כל רואי, ותגיעני למחוז חפצי בשלום, ותשכיבני בשלום, ותהי ממתי
 שלמה לפניך...

די גלות-פראווענדיקע „בת-השמים“ פון דעם עובר ארחות-ימים, וואָס
 איז כל ימיו שטוף בהבלי עולם-הזה, דערזעענדיק אין די שקיעה-פייערן די
 ליכטיקע ברעגן פון דעם בורא-עולמ'ס איצטלא, צעוויינט זי זיך ערשט
 יאָמערלעך. אזוי ווי אַ קליין קינד, וואָס כאַפט זיך אויף פון שלאָף; איבער
 דעם וויגעלע, זעט עס, זענען אַריבערגעבויגן פרעמדע, אַפּשרעקנדיקע
 פנימער; און פּלוצלינג כאַמערקט עס הינטער די פלייצעס פון די פיינט-
 לעכע געזיכטער — דער מוטערס פנים... אזוי ווי אַ תינוק שנשבה לבין
 הגוים, וועלכן מען שלאָגט מכות-רצח פאַר יעדער „עשה“ און „לאַ תעשה“,
 וואָס דערזעט פּלוצלינג צווישן דער מענגע פייניקערס — זיין פאַטערס
 פנים... אזוי וויינט די נשמה פון איר בירא-עמיקתא, פאַר דעם אומדער-
 גרייכבאַרן איגרא רמה. זי שטרעקט אויס צום איך-סוף אירע אומגעזעענע
 הענט און מיט אַ שוידערלעך קול, אַ קול קורע לבבות ההולך מסוף העולם
 ועד סופו, שרייט זי:

— טאַטע, האָב רחמנות, נעם מיך צו זיך... נעם מיך צו פון דאַנען,
 איך האָב שוין גענוג די „פרעמד“... כּשׁל כּח הסבל, איך קען שוין מער
 נישט...

און דער גרויסער טאַטע גלעט דאָס פאַרוואַגלמע קינד איבערן קע-
 פעלע ברחמים רבים:

— סבלנות, מיין קינד... האָב געדולד... ס'איז נאָך נישט געקומען די
 רעכטע צייט. גלייב מיר, ווען עס וועט קומען דיין יום-הכניסה, וועל איך
 דיך נישט לאָזן וואַרמן אפילו שעה אחת...

דער אדון כל-הנשמות ווערט, כביכול, נעלם און דער פאַריתומטער
 „ניצוץ“ ווערט נאָך פינצטערער, ווי ער איז געווען ביז אַהער... ער וויינט
 און עס וויינען מיט אים מיט דרי-מעלה ודרי-מטה... אַלע נבראים, וואָס
 לעכצן נאָך אַ תיקון... אַלע נשמות דאזלין ערטילאין...

די נשמה — די חצובה מתחת כסא-הכבוד — וויינט אזוי יאָמער-
 לעך, אזוי רירנדיק, אַז דער שטענדיק פאַרבלענדעטער און פאַרפאַנצערטער
 בשר ודם, פאַרשעמט זיך דאָס מאַל פאַר זיין איידעלער בת-זוג, די בת-
 מלכה. ער דערפילט מיט אַ מאַל, אַז אַלע זיינע ערב-זבוקר'דיקע חפציות

זענען מגושם, גראַב; אז זיין כסדרדיקע התנהגות קעגן גאַט און לייט איז
אי אכזריותדיק, אי אַן אַ טראַפּן שכל... און עס טרעפט אפילו, אז דער
הרהור-תשובה ביי דעם „יוצא למדינת-הים“ איז צומאַל אזא שטאַרקער,
אזא אויפטרייסלענדיקער, אז אַראַפּגייענדיק פון דער שיף איז דער מענטש
לחלוטין אַן איבערגעביטענער. זיין נשמה איז אַפט מאַל אזוי אויסגעליי-
טערט געוואָרן אין אַט דעם כור-המים, אז ער איז פריש, גיי, ציכטיק
און ליכטיק כתינוק בן יומו.

— יא, דאַס בילד ווי וואַסער שווענקט אַפּ דעם האַריוואַנט, האַט אין
זיך אזא זעלטענע קראַפט, אז עס קען מהפך זיין אַ מענטשן מן ההיפך
אל ההיפך. עס שמעקט מיט: „וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם“; מיט
„תכבסני ומשגך אלבין“; מיט „ותשליך במצולות ים כל הטאותם“; עס
ברענגט צו התעוררות, צו התרוממות-הנפש...

אַ שטייגער, מי לנו גדול פון יחזקאל הנביא? און דאָך —
...ואני בתוך הגולה, על נהר כבר. נפתחו השמים ואראה מראות
אלהים...

— על נהר כבר!...

און אין אַן אַנדער פּאַל:

...ראתה שפחה על הים, מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואה...

— על הים!...

און ביי דניאלן:

...ואני הייתי על יד הנהר הגדול... ואראה את המראה הגדולה הזאת...

— על יד הנהר!...

און אפילו ביים „נעים זמירות-ישראל“:

...קול ד' על המים... ד' על מים רבים...

— אַלץ — על מים!

און ווייטער אַ ביסל, ביי די „ארבעה שצריכים להודות“:

...עושי מלאכה במים רבים — המה ראו מעשי ד'...

— איין קול — במים רבים!

און כאַטש שלמה איז שוין מיט פיר יאָר צוריק געפאַרן אויף אַ ים,
אויפן קאספישן, דאָך האַט אזא דביקות מתוך התפעלות אים פאַרפלייצט
צום ערשטן מאַל אין זיין לעבן, ווייל דער קאספישער... נו, סוף-כל-סוף:
„שרגא כמיהרא מאי אהני?“ * וואָס פאַר אַ ממשות האַט דער קאספישער

* וואָס זעט זיך אַן די ליכטשיין קעגן דער זונשיין.

ים קעגן שווארצן? ווי א קאליוושע! ווי א מינמערל! דער שווארצער ים וואשט דאך עפעס אפ די ברעגן שיר נישט פון א האלכן טויף מלוכות, ער גייט דאך ארויס צום ים-התיכון, צום „גארטל פון דער וועלט“... און שלמה איז געווארן א געפערלעכער קמזן: ער האט זיך געקארנט אן איבעריקע האלבע שעה צו זיצן ביים עסן, ער האט זיך נישט פארגינגען מער מיט א שעה צו שלאפן; ער איז כסדר געשטאנען ווי צוגעשמידט צום אויף ווייס-געפארבטן, אייזערנעם פארקנדל אויף דער פאלובע, אויסגע-צויגן ווי פאר א בית-דין קשה; די אויגן באהיימלט פון הלך-נפש, האבן געקוקט שטאר פאר זיך און זיינע געדאנקען האבן געשוועבט אין זיין פיל-פארביקן עבר...

לאנגנאם האט כמעלניק אויסגעלייגט פאר אים אירע „שקים בלים ומבוקעים ומצוררים“, * אלץ אפגענוצטע חפצים, עלימו אבד כלח... ** דאן האט זיך צוגעשארט במקלה ותרמילה *** זוועניגארדקע, דענאך שוין: פיאטער, אנאניעוו, פאלטאווע, מארי, מלאווטע, אלשאנע... יעדעס שמעטל האט ביי אים אין הארצן געהאט זיין קבר-מיוחד, זיין באזונדער ארונדל מיט עצמות-יבשות, מיט אפר מקלה... ****

כבקרת רועה עדרו, אזוי האט שלמה געהאלטן אין איין איבערטאפן און איבערמרייסלען זיינע אלטע מאַרבעס, נמושי בתר נמושי, בדיקה אחר בדיקה. בעיני רוחו האט ער באקוקט מכל עבריהם זיין פערטל מאה יארן, וואס ער האט אפגעלעבט, אזוינע שווערע, ביטערע און פאראומערטע יארן, און האט זיך אליין אלץ געהאלטן אין איין פרעגן:

— וואס טו איך דא אויף דעם עולם?

— מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה?

דער ים האט געלאכט דאס גרעסטע געלעכטער פון דעם סתם-מקשה און פון זיינע קלאַץ-קשיות, אבער שלמה האט זיך דאס מאל אויף אים נישט אומגעקוקט און האט זיך אלץ דערגרונטעוועט:

— אדון כל הנשמות, גל עיני ואבימה: על מה שוא בראת כל בני-אדם? על מה? על מה ולמה? ...

(א „קוצו של יוד“ פון דעם באנד נומער אַכט פון דעם מחברים גרויסן ווערק.)

* פארפולטע זעק, צעריסענע, צעשפאלטענע. פון יהושע.

** געמיינט: שטאַרק פארעלטערטע, פון איוב.

*** מיטן שטעקל און מיטן פעקל.

**** דער דינער שיכט אַש, כמו סאזשע.

טײַך אײַז די נשמה פון א ייִדיש קינד

לעמבערג!

די אלטע יידישע שמאָט — לעמבערג!

לעמבערג — די שמאָט פונעם „טורי-זחב“!

די שמאָט פונעם „ישועות-יעקב“!

די שמאָט פונעם „שואל ומשיב“ — ר' יוסף שאול נאָטאָנאָן!

לעמבערג — די ערשמטע „זאָנראַניטשנע“ * שמאָט נאָך רוסלאַנד,

אַראָפּ צו, אויף מערב.

דער נאָמען לעמבערג האָט אָנגעווייעט אויף שלמהן סמייעס און סמייעס מיט יונגט-זכרונות. אַלץ פון אַמאָל-אַמאָל, פון צוריק מיט פיל, פיל יאָרן — כד הוי מליא... בר בי רב... **

דער דאָזיקער ברייטביינערדיקער, הדרת-פנימדיקער, מיוחסדיקער נאָמען — לעמבערג — רופט אַרום ביי שלמהן די, שוין לאַנג מיט אַש פון צענדליקער יאָרן פאַרשאַטענע, געפילן פון די חדר-יאָרן — לעמבערגער ש"ס!

נעמט אַ יינגל אַ ווילנער ש"ס-גמרא אין דער האַנט, כאַפט אים אָן אַן אימה ופחד, ווי מען וואַלט אים אַריינגעפירט אין פאַלאַץ צו אַ גרויסן מלך און מען וואַלט אים איבערגעלאָזט איינעם אליין אין אַ זאַל, וואָס איז באַהאַנגען און באַקלאַנגען מיט גאַלד און מיט זילבער און מיט בריליאַנטן פון די געוויסע מינים: אודם פטדה וברקת און שהם און ישפה און כל המינים אכנים טובות ומרגליות. אַרום אים ליגן אויסגעלייגט אַלע אוצרות פון דער מלכת-שבא און פון אַלעקסאַנדער מוקדון און פון אַלע איבעריקע בעלי-אוצרות שבעולם — מטמונים מיט מטמונים, וואָס עין לאַ ראתה! די מאַסיווע, לעדערנע, גאַלדענע טאַוולען מיט די פייער-רויטע שער-בלעטער, וואָס זענען אויסגעפּוצט מיט פאַרשידענע מינים חיות ועופות; כפתורים ופרחים, פעמונים ורמונים וגביעים משוקדים — אַ שרעק! די קנאַקנדיקע בלעטער און די צענדליקער געדיכטע מפרשימלעך, וואָס האָבן זיך אויסגעזעצט אַרום און אַרום ביים רבינס מיש, ווי די

* אויסלענדישע.

** הען ער איז נאָך געווען אַ בחורל... אַ חדר-יינגל...

גאר-גאר נאענטע מקורבים פון „אים“ זאל לעבן און געזונט זיין, מיט די לעילא ולעילא'דיקע דרייצן-שפיציקע שטריימלעך, מיט די אויגן-בלענדן-דיקע, שווארץ-בליאסקענדיקע, ברייט-פאלעדיקע זשיפעצעס און שימערירן-דיק-ווייסע זאקן היושבים ראשונה במלכות — די מחנה-כהונה! און דאן, — אויף א באַנק הינטער זיי, — די גרויסע חסידים מיט די זיידענע גארטלעך, מיט די סאמעטענע היטעלעך און אטלאסענע קאפאטעס — די מחנה-לויה! און דאן, — אויף א באַנק הינטער זיי, — די שרפים וחיות ואופני-הקודש, די חסידישע קאזאקלעך, — דעם רבינס לייב-גווארדיע מיט די היפשלעך-אויפגעטורעמטע גלאנציקע קאשקעטן, מיט די ליוסמרינענע און אלפאגענע סורדומן און ווייט-סקריפענדיקע שטיווליעטלעך — די מחנה-ישראל!

אַט דאָס אַלץ, אַט די געהויבענע מסיבה, מאַכט דאָס יינגעלע ציטערן און פלאַטערן, אַז ער ווייסט נישט אַ וואָרט פֿון דעם, וואָס ער לערנט. הלל ושמאי הערן אויף צו זיין צוויי שול-יידן, וואָס האַלטן זיך איינער דעם צווייטן ביי די לאַצן און יעדער פֿון זיי טענהט אַרײַן אין זיין בר-פלוגתא זיינע סברות ונימוקים — זיי ווערן מיט אַ מאַל שרים ורוזנים! ס'איז צו זיי נישט צוצוטערעטן, ווי צום קיסר! רב אמי ורב אסי — מיניסטאַרן! יושבים ראשונה במלכות! רבה ורב יוסף — גרויסע גענערעלער, פעלד-מארשאַלן! אויף זייערן אַ וונק „גיסט זיך בלומ אין די גאַסן“; דאָס גאַנצע חיל שטייט פֿאַר זיי כעבדא קמא מרא! רב נחמן ורב ששת — פֿון די ערשטע יועצים! די „רעכטע האַנט“ ביי „אים“ אַליין, כביכול...

...ויצנדיק פֿאַר אַט דער פריזישער גמרא, וועלכע איז אויסגעפּוצט „אין עסיק און אין האַניק“ ווי אַ כלה צום באַדעקנס, האָט זיך דעם דער-יינגל געבענקט נאָך דעם צעקנייטשטן חומש מיט די פאַרשמאַלצעוועמע און פאַרטאַבעקטע ברעגן, פונקט ווי יום-כפור — אין גרויסן מאַראַראַם פֿון די כפול-שמונהדיקע, הימל-שרייענדיקע, האַרצרייסנדיקע, „על-חטא'דיקע“ און „שמע-קולנו'דיקע“ שמונה-עשרהם — פאַרבענקט זיך שטאַרק דעם פשוטן יידן נאָך דער שטיל-שווייגנדיקער, ליבהאַרציקער, וואַכעדיקער שמונה-עשרה... אין יענע „עטלעכע בלעטלעך“ איז ער עפעס ווי ביי זיך אין דער היים; דאַרמ ווייסט ער שוין, וווּ וואָס עס ליגט און וווּ וואָס מען דאַרף זוכן... ביי „רפאנו“, ווייסט ער, בעט ער אַ רפואה פֿאַר זיין קראַנקער יידענע; ביי „ברך עלינו“ בעט ער אויף פֿרנסה, אַז די חיונה זאל אַנקומען אַ ביסל גרינגער און אַ ביסעלעך ככבודיקער, עס זאל נישט זיין קיין מחיה-בויה, ווי ביז אַהער... ביי „תקע בשופר“ בעט ער, אַז משיח זאל שוין קומען, מען זאל שוין אויפהערן אַזוי פאַרשוואַרצט ווערן... ביי „ולמלישינם“

בעט ער בדמעות-שליש, אַז דער פריסטאָוו און דער איספראָוויניק, די המנס, די צוררי-היהודים זאָלן אַנלייגן מיט די קעפּ... און דערנאָך גייט „ולירושלים“ און דערנאָך „אב הרחמן“ און „שים שלום“ איז אויך אַ נייטיקע בקשה, אַבער אַלין: אין דריי ווערטער און אויף אַ היימישן לשון און שאַ-שמייל, אַן רעש, אַן געפילדער, נישט מיט אַזא האַרמידער, און נישט מיט אַזא „הימל עפן זיך“... דאָ ווייסט ער נישט פון זיין חיות, וואָס מען וויל פון אים און וואָס ער דאַרף וועלן... ס'איז צו אַ גרויסער יאָריד פאַר אים, ער פילט זיך דאָ ווי אויף אַ פּרעמדער פּור... אַ פנים, אַז אַזוי איז דאָס טאַקע — לאַ ברעש ד'! ולא ברוח!! ולא באש!!! כי אם בקול דממה דקה —

ניין, ניין! דאָס חדר-יינגל האָט נישט געקענט היימיש ווערן מיט דער ווילנער גמרא, ער האָט נישט געקענט ווערן מיט איר „נפש אחת“, פון אירע בלאַנקנדיק-ווייסע, „פאַרמעטענע“ בלעטער, האָט אויף אים געטראָגן מיט אַ קעלם, מיט — דע לפני מי אתה עומד!

נעמט אַ יינגל אין דער האַנט אַריין אַ זשיטאַמירער ש"ס-גמרא, פילט ער זיך נאָך אויך נישט איבעריק היימיש, אויך פּרעמדלעך, אַבער פון דעסט וועגן — שוין פיל דרייסטער ווי מיט אַ ווילנער גמרא. זשיטאַמירער ש"ס איז שוין נישט בחינת מלך און אפילו נישט בחינת שני למלך! זשיטאַמירער ש"ס איז ביים יינגעלע אין די אויגן בכחינת דוכס ונסיך. * אויך: אזור עור אזור במתניו; אויך אַנגעטון אין לעדער פונעם קאַפּ ביז די פיס — אַבער שוין נישט אַזא עכטער! אויף די שער-בלעטער — אויך גרויסע, שיינע אותיות מיט פאַרשידענע „דריידלעך“, אַבער שוין נישט מיט קיין גאַלד! שוין נישט מיט אַזוי פיל: שרפים וחיות ואופני-הקודש... פאַפיר — אויך „קנאַקנדיקס“, אַבער שוין נישט מיט אַזא קנאַק! די מסיבה „אַרום טיש“ — אויך אַנגעפיקעוועט מיט מפרשים און מיט הגהות; אויך באלע-גערט מיט „מראה מקום'ס“ און מיט „עיין שם'ס“, ווי עס איז באלעגערט מיט פּושמי-יד דער צוטריט צו דער „שימל“ אין שול, ערב יום-כפור פאַר-נאַכט; אַבער ס'איז שוין פאַרט נישט אַזא גרויס גיט, ווי אין די „הענט-אַפרייסנדיקע“ ווילנער גמרות —

זיצנדיק אַנגעשפאַרט אויף די עלנבויגנס ביי דער אַפענער מסכת פון זשיטאַמירער ש"ס, האָט דאָס יינגעלע דעם געפיל, ווי מען וואַלט אים מזמין געווען אויף אַ סעודה צו די ראַטשילדס אַדער צו די בראַצקיס. דער

בעל-הבית איז טאָקע אַ פיינער ייד און ער וויל בפירוש מיטן גאַנצן האַרצן, אז די אורחים, וואָס זענען פאַרבעטן צום טיש, זאָלן ביי אים עסן און טרינקען און זיך לאָזן וווילגיין, און אויפן טיש איז אָנגעגרייט פון כל טוב — כיד המלך! נאָר וואָס דען? — עס גייט עפעס נישט! דער ביסן קריכט עפעס נישט אין האַלדז אַרײַן! די זילבערנע לעפל-גאַפּל; די אַכצנערליי טעצעלעך און שעלעכלעך; די רייכע קרעדענצן; די סערוויזן פון כינעזישן פאַרפאַר; דער טעסמניער פינקלענדיקער טישטעך מיט די שעמערירנ-דיקע סאַלפעמקלעך — ניין, ס'איז נישט צוגעפאַסט פאַר קיין חדר-יינגל! ס'איז לא ימלט, אז ער זאָל עפעס נישט פאַרפלעקן, עפעס צעקנייטשן, עפעס וואָס עס איז טון נישט כדבעי למהוי... אָט די פריזישע מאַניערן בשעת דעם עסן, דאָס שטומע איבערווינקען זיך, דער שטרענגער „אין מסיחין במעודה“ * — ניין! עס עסט זיך נישט! דער גאַנצער סדר און דער גאַנצער געשמעל איז עפעס צו יום-טוב/דיק!

נעמט אַ יינגל אַ סלאַוווטער גמרא אין די הענט, ווערט אים עפעס אומהיימלעך אויף דער נשמה, אזוי ווי בשעת מען גייט אַרויף צו אַ גרויסן צדיק אויפן „ציון.“ ** פון די דאָזיקע פאַרעלטערטע גמרות ווייעט אויף דעם בחורל מיט דער בעלשמסקע קדושה פון ר' פנחס קאַריצער ז"ל, דער זיידע פון די „בעלי דפוס סלאַוווטע“; פון די געשמיסענע שאַפיראַס; פון די זעלבע, וואָס מיט פיל יאָרן שפעטער האָבן זיי אַלײן טאָקע מיסד געווען די הייליקע סלאַוווטער דרוק. די פאַרגעלטע און פאַרגרינטע בלעטער דערציילן, אז די פאַרציטישע דרוקערס, חסידים ואנשי-מעשה, זענען געגאַנגען טבילה פאַר יעדן בלאַט באַזונדער. דאָס איבערגעטרונקנע, ערמערווייז צעשפאַלטענע פעלעכל, דערמאַנט עפעס זייער שטאַרק אין מעשה-הקרבות:

...ועורם מעליהם הפשיטו... *** ...עורות אילים מאדמים... ****

דעם חדר-יינגל איז עפעס געווען פריקער פון אָט די גמרות צו לער-נען אַזעלכע טאַג-טעגלעכע ענינים ווי: שור שנגח את הפרה... כמה מדליקין

* מען טאָר נישט רעדן בשעת דעם עסן, אַנדערש פאַרדייעט נישט גוט דער מאָגן די שפיין פון דער גמרא.

** קבר, אוהל.

*** ...און מען האָט פון זיי אַראַפגעשוונדן די הויט... פון נביאים.

**** דאָ געמיינט: די הויט פון די גרויסע מענטשן, וואָס איז געווען איינגעטונקען אין רויטן (בלוט), פון חומש.

ובמה אין מדליקין... שנים אוחזין בטלית... פון די דאזיקע הונדערט-יעריקע גמרות האט געווייעט מיט דער קדושה פון דער מערה פון ר' שמעון בן יוחאי; פון דער מערה, ווו אליהו-הנביא איז נתגלה געווארן צום בעל-שם-טוב; מיט דעם חדרל, ווו דער מהר"ל הקדוש האט אריינגעבלאזן לעבן אין דעם גולם... ניין! פאר דעם קינדס פילנדיק הערצעלע איז שווער געווען צו פארוואַכעדיקן אַט די מיט קדושים-בלוט דורכגעווייקטע גמרות מיט אַזעלכע „חמור—אייוול“ שמועסן ווי: האשה ניקנית בשלשה דרכים... נערה שנתפתתה... בתולה שבגרה... בת-כהן שזינתה...

גיט אַ חדר-יינגל אַ מיט די פאַרחושכטע בלעטער פון אַן אַמסטער-דאַמער ש"ס-גמרא, שטייען אויף פאַר זיינע אויגן אַלע גרוילנדיקע מעשה'ס, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט אין די טונקעלע בין-השמשות-שעה'ן פון די עלטערע יינגלעך, וואָס לייענען שוין אין די מעשה-ביכלעך עד קריאת-הגבר. פון די ספורים נוראים, וואָס עס געבן איבער די בחורימלעך פון דער עלטערער כּתה, ווייסט דער גאַנצער חדר אַלע מעשים אשר לא יעשו פון דער שפּאַנישער אינקוויזיציע. אויך ווייסן זיי, אַז דער „גירוש" האָט אַזוי לאַנג געוואַנדערט און געוואַגלט איבער די מדינות-הים, ביז כמעט אַלע גוּל־ספרד זענען מגולגל געוואָרן אַזש אין דער מלכות-החסד פון האַלאַנד, ירום הודא, און האָבן זיך באַזעצט בקביעות אין אַמסטערדאַם.

מישנדיק די כּמורע בלעטער פון דער אַמסטערדאַמער גמרא, דאַכט זיך דעם גמרא-יינגל, אַז ער רירט אַן מיט די הענט די פייכטע ווענט פון די טיפע קעלערס, ווו די מאַראַנען פלעגן פראַווען זייערע סדרים, אַדער ער רירט אַן די פאַרבלוטיקטע ווענט פון די אינקוויזיציע-מערות, ווו מען האָט מיט אָנגעגליטע „קליעשמשעס" געריסן אברים פון די מאַראַנען. צווישן די שורות פלאַנטערן זיך אים שוידערלעכע צורות פון: געשחטענע, צערי-סענע, פאַרשפּעטע — אַן אַ שיעור פנימער! כּחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים, קינדערלעך, ערשט אויסגעפיקטע עופּלעך — אַ חמון רב! דאַס קינד כאַפט צו די פינגערלעך פון דער גמרא מיט אַן אימה ופּחד... ער האָט נישט די העזה צו זינגען זיין געוויינלעך גמרא-ניגונדל בשכּנות מיט אַט די על קידוש-השם „געברענטע" און „געבראַטענע" יידן —

— מעשי-ידי טובעים בים — ואתם אומרים שירה?

ווי אַזוי ער זאַל נישט נוהג-כבוד זיין מיט דער דאָזיקער גמרא: נישט קניימשן די ברעגן פון די בלעטער; נישט באַהאַלטן צווישן די בלעטער

פאר אן „עין-הרע“ קיין שום טריף-פסול; נישט איבערלאזן די גמרא קיין אפענע אן א טיכעלע פון אויבן, ווען ער גייט ארויס אויף א באדערפעניש — דאך דאכט זיך אים אומאויפהערלעך, אז ער פארשוועכט מיט עפעס די הייליקייט פון יענע טויזנטער צדיקים, שמסרו נפשם על קדושת-השם...

נעמט דאס גמרא-יינגל אין די הענט אריין א פיעטרקאווער גמרא, אפילו א יוזעפאווער, צי א לובלינער, ווער שמועסט — א ווארשעווער, טאקע באזונדערס: א ווארשעווער, דאכט זיך אים אויס, אז פארקערט: אז די דברים העומדים ברומו של עולם פון דער הייליקער גמרא זענען דא עפעס ווי אריינגענומען געווארן אין שותפות פון די ווארשעווער גרויסע סוחרים. די גמרא כשהיא לעצמה איז אויפן אויסזען: א דיקלעכע, א קור-צינקע, ווי א נישט דערוואקסענער גרויסער בחור, אדער ווי א צו הויך געוואקסן קליין יינגל; די טאוולען — באציאונג מיט שווארצער, שטייפער לייזונג — אי עס זאל זיין שטארק, אי עס זאל זיך אזוי גיך נישט פאטשקען — תכליתדיק פארזארגט, מעשה בעל-הבית; די שער-בלעמער — אן איין צאצקע! מעשה-נערות? — פע! די אותיות — גרויסע, שווארצע, פירעקיקע, ווי די ציפערן אויף דער בערזע! א רענדל ארויף, א רענדל אראפ — אבי דאס מסחר איז געמאכט... דאס פאפיר — ווייסלעך, נישט צו גראב, אבער נישט סתם דינינגס, נאר טאקע אזוי דורכזיכטיק, אז מען קען כמעט ליענען אויף דער זייט, וואס ס'איז אנגעדרוקט אויף דער צווייטער זייט... דער גאנצער געשמעל: פונעם פארמאט מיטן אויסזען ביזן פאפיר מיט די אותיות, איז געמאכט געווארן אן א ברעקעלע פאנטאזיע, אן א שמץ פון הלך-נפש, פון יופי והוד, אויף אפצורוען דערויף דאס אויג... על מי-מנוחות ינחלני... מען! אזוי האט א פנים דעם „מוציא לאור“ בעסער געלוינט דער עסק... דער עיקר איז פענוסע —

דאס יינגעלע האלט די גמרא אין די הענט און... און איז עפעס נישט „ביי זיך אין דער היים“. זיין קינדערשע שפירעוודיקייט זאגט אים אונטער, אז דא איז עפעס פארשוועכט געווארן א דבר שבקדושה. דער מדפיס פון די דאזיקע גמרות — פילט דאס צארטע הערצעלע — האט מתחלה ועד סוף אין זינען געהאט בלויז זיינע אייגענע אינטערעסן און האט אפילו אויף קיין איין רגע נישט קיין טראכט געטון וועגן אים, דעם בחורל, וועלכער דארף אפזיצן איבער אט דעם ספר הונדערטער און טויזנטער שעה'ן; וועלכער דארף זיך אפשפארן פון דעם גאנצן עולם-החיצון. און

בלויבן אויף יחידות מיט אַט דער גמרא פנים אל פנים אויף מעג און נעכט, אויף ימים ושנים... אויף די בעסטע יאָרן פון זיין אומעטיק לעבן... דאָס יינגעלע האַלט די קורצע און בייכיקע גמרא מיט ביידע הענט און

הייבט אָן „אַריינקריכן“ אין דער סוגיא פון „חזקת-הכתים“ —

„אי זו היא חלון המצרית, כל שאין ראשו של אדם יכול ליכנס לתוכה“ * —

אביי ורבא ווערן מיט אַ מאַל פרעמדע יידן, שוין נישט אַט די גומ-ברודערישע יונגעליימלעך, וואָס אין די ווינטערנעכט פירן זיי אַפּ דאָס יינגעלע פונעם חדר אַהיים; רב ושמואל האָבן דאָ אַ פנים ווי צוויי מעקלערס, ביידע בימערע אביונים, אַדער שדכנים-דלפנים, וואָס פאַר אַ פחות משה-פרומה וועט איינער דעם צווייטן יורד זיין עד לחיו; ר' יוחנן וריש לקיש זעען דאָ אויס ווי בייזע קרעמערס, וואָס קריגן זיך און קריכן איינער דעם צווייטן אין די גרגרת אַריין פאַר אַ דבר-שיבוש; דאָס זענען אַזעלכע בעלי-מחלוקת, וואָס זענען קאַפּאַבל אַריינצופאַרן איינער דעם צווייטן אין דער באַרד אַריין, אַדער וואַרפן איינער דעם צווייטן אַ געוויכטל אין קאַפּ אַריין... ניין, ניין, דאָס חדר-יינגל איז נישט צונויפגעוואַקסן געוואָרן מיט די גמרות פון די נאַליעווקעס...

ווער שמועסט, מאַמער האַט זיך נאָך גראַד געפאַקט צו דער האַנט אַ גמרא, וואָס איז געדרוקט געוואָרן אין איינער פון די דריי „אינס“: שמע-מין, ווין, אַדער בערלין — דאָן איז שוין דאָס בחורל לחלוטין געווען ווי „אויף אַ פרעמדער פּור“. דעם אמת גערעדט, האַט מען דווקא די אַרויס-געבערס פון די דאָזיקע שם'ן קיין שום באַזונדערע חסרונות נישט געקענט פאַרוואַרפן: אי די פאַרמאַטן זענען געווען „מיט אַ גאַנג“; אי די לעדערנע „מאַנטלען“ זענען געווען „ראוי לאותו דבר“; אי דאָס פאַפיר, אי די דרוק, מיט איין וואַרט — הכל מוכן לסעודה. אַבער די „סעודה“ אַליין איז געווען דעם אוקראַינישן יינגעלע נישט באַטעמט. עפעס האָבן די דאָזיקע גמרות געשמעקט מיט דייטש, מיט נוסח אשכנז — עפעס האָבן זיי אויסגעזען, ווי אַ גומער-ייד אין אַ קאָזאַצקע פאַפּאַכע! ** די צורה פון די אותיות איז געווען אַ פרעמדע; דאָס מסדר זיין פון די מפרשים — אַ נישט געוויינטע;

* „זעלכעס ווערט אַנגערופן: „אַן עגיפטיש פענצטער“? — אַ פענצטער, וואָס ס'איז אַזוי שמאַל, אַז דער מענטש קען נישט אַרויסשטעקן דעם קאַפּ דורך דעם“.

** אַ שמויטן היטל.

די ציורים אויף די שער-בלעטער — נישט קיין היימישע, עפעס כמו ווי קאטעדראלע... פון אַט די אַלע אין פלוג גענומען: „שמותים“, האָט געווייעט אויף דעם פרומען חדר-יינגל מיט מעמפל; מיט גאַטעסדינסט; מיט קאַנטאַר; מיט אַרגל; און — מיטן „ביאור“*.

אַן אמתן עונג-רוחני, אַן אמתן הרחבת-הדעת האָט דאָס חדר-יינגל געהאַט, ווען דער פאַטער האָט ערגעץ געפאַקט פאַר זיינעם וועגן אַ לעמ-בערגער ש"ס-גמרא. יעדעס מאָל, ווען דאָס יינגעלע פלעגט זי אויפגעפּענען, האָט זיך אים געדאַכט: ער איז געקומען צו דער מאַמען אין שטוב אַריין! די גמרא האָט געהאַט די געהעריקע לענג און די געהעריקע ברייט — „פונקט אויף צו נעמען אונטערן אַרעם“. ווייטער איז זי געווען אַ לייכטע! זי האָט געהאַט אין זיך בלויז אַט די: זעקס-זיבן-אַכט מפרשים, וואָס מען האָט געלערנט אין חדר, און טאַקע נישט מער! די אותיות האָבן זיך עפעס ווי געלאַשטשעט צו דער נשמה, געגלעט די אויגן ווי דאָס פּליושענע קעפעלע פון אַ טייבעלע. זיי זענען עפעס געווען אַזעלכע נאַענטע, אַזעלכע היימישע, כמעט ווי אין דער מאַמעס „קרוב מנחה“. די „מענטשעלעך“ און די „קוויטעלעך“ אויף די שער-בלעטער — כמעט ווי אויפן „מזרח“, וואָס הענגט אין שטוב אויף דער וואַנט. דאָס פאַפיר — נישט אַזוי שניידן-דיק-ווייס, ווי אין די ווילנער גמרות; נישט אַזוי ליאַרעמענדיק, ווי אין די זשיטאַמירער; נישט אַזאַ פאַרעלטערטס און פאַרגעלטס, ווי אין די סלאַ-ווטער; נישט אַזאַ פאַרחושכטס און פאַר'יגונ'דיקטס ווי אין די אַמסטער-דאַמער; עס שרייט נישט אַראָפּ פון דעם דער „אדמת-נכר“, ווי פון די דייטשע שם'; עס איז אויך נישט אַזוי דין און דורכזיכטיק, ווי ביי די „אויסגערויכערטע ליולקעס“ פון וואַרשע; נאָר ס'איז מחיה-נפשות עס אַנצונעמען אין דער האַנט; מחיה צו לערנען פון דעם; מחיה אַ בלעטער צו טון: גלאַט ווי פּליוש; דער קאַליר — געלבלעך, אַתרוגדיק, ממש עס דער-קוויקט דאָס אויג! און צו אַט די אַלע מעלות — עפעס כמו ווי פאַר אַ „קנוח-סעודה“, אַדער אַזאַ מין „פרפראות לחכמה“ — נאָך אַ שיידל אויף אַריינצולייגן די גמרא, עלעהיי — „בתים“ אויף די תפילין.

* אַ פירוש אויף חמשי תורה פון משה מענדעלסאָן. פרומע יידן לאָזן אַזאַ חומש נישט אַריינטראָגן אין שטוב אַריין, מאַטיווירנדיק דאָס מיט: ספר-תורה שכתבה מין — תשרי.

דעם דאזיקן בחורל, וואס ס'האט אפגעגליקט צו קריגן א לעמבערגער ש"ס-גמרא, דער איז געווען דער גליקלעכסטער אין חדר! שיר נישט בלויז א דאנק דער גמרא, האט דאס דאזיקע יינגל געקענט בעסער פון אלע זיינע חברים...

— לעמבערג, לעמבערג! וויפל טויזנטער און צענער טויזנטער: משה-לעך און שלמהלעך, אברהמעלעך און יאנקעלעך האבן זיך בימים ההם געקויקט מיט דיינע פרעכטיקע גמרות... וויפל נעכט, „בלילי טבת הארוכים“, אין די פארוואַרפנסטע ווינקעלעך פון דער רוסישער אימפעריע, זענען יידישע קינדערלעך מיט שוואַרצע אייגעלעך, מיט הויכע שמערנדלעך און מיט געקרייזלטע קעפעלעך איבערגעזעסן איבער דיינע שיינע גמרות, זיך געשאַקלט, זיך שיינ צוגעזונגען און געשעפט חכמה-אלהית פונעם ערשטן מקור...

— עיר ואם בישראל — לעמבערג! צי איז נאָך אין דיר כאַטש פאַר-בליבן אַ זכר פון דעם אַלעמען?
 — כאַטש ד' אמות?
 — כאַטש אַ טפח על טפח?
 — כאַטש אַ זכר לחורבן?
 — צי האַט זיך אין דיר נאָך פאַרוואַלגערט, ערגעץ אונטער אַ סמריכע, אין אַ קעלער-ווינקל, בחורין ובסדקין — כאַטש אַ רמז דרמיוז אויף דיין אַמאָליקער קדושה???

(אַ „קוצו של יוד“ פון דעם באַנד נומער צען פון דעם אויבן-דערמאָנטן ווערק.)

